

114
1965 / 4

ႁႃႅႆႇႈႉႊႋ

1965
202-2010055

— 1965 —

მნათობი

ქოველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივი-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 42-ე

№ 10

ოქტომბერი, 1965 წ.

საქართველოს საზოგადოებრივი-პოლიტიკური ცენტრის ორგანო

შ ი ნ ა ა რ ს ი

არჩილ სულაკაური — ოქროს თევზი. ნაწილი მესამე. რომანი. დასასრული	3
კარლო კალაძე — მთვარე, ვარსკვლავები და ავთანდილი. ლექსი	33
რევაზ ჭაფარიძე — ახლო არს ვახუშტელი. მოთხრობა	34
ედუარდ უიფიანი — მთელი შენი სიცოცხლე. მოთხრობა	77
ალ. ტყარდოვსკი — შორეთს იქითა შორეთა. პოემა. გაგრძელება. თარგმანი ოთარ ტყე-ლიძისა	88

800 შორთა რუსთაველი 800

შალვა ნუცუბიძე — რუსთაველი და ჭარბილი მოაზროვნე	103
აკაკი შანიძე — დღევანდელი ვითარება ვეფხისტყაოსნის ტექსტის დადგენის საქმეში	116

პრიტიკა და ლიტერატურისმცოდნეობა

ვიორჯი ვანჩილიძე — სიკეთის პოეზია	127
ვიორჯი ლეონიძე — დავით გურამიშვილი. დასასრული	134

კუხალიაძის

აკაკი წერეთლის მიწერ-მოწერა ცოლ-შვილითან. დასასრული	152
---	-----

ფაქტები, მოგონებანი

მიხეილ კვეციელაძე — ათისი ფული ბრალდება. გაგრძელება	171
---	-----

წიგნების მიმოხილვა

ირაკლი კენჭოშვილი — „გაბრაზებული“ შწერლის რომანი	189
თეიმურაზ ფანჯიყიძე — მეცნიერება და რელიგია	190
გურამ მეტრეველი — ლაპარაკობენ დაღუპული გმირები	191

5065

რედაქტორი: გრიგოლ აბაშიძე

პ/მგ. მდივანი: ვ. წულუკიძე

სარედაქციო კოლეგია:

დ. ბენაშვილი, თ. ბუაჩიძე, დ. გამეზარდაშვილი, გ. მარგველაშვილი,
ე. მაღრაძე, ბ. ელენტი, ა. სულიაკაური, ა. ქუთათელი, ე. უილიანი,
ს. შანშიაშვილი, გ. ჭიბლაძე.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, ლენინის ქ. № 68. ტელეფონი 7-18-42; 7-11-66.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 23/X-65 წ. ქალაქის ზომა 70×108. ანაწილის ზომა
7¹/₄×12¹/₂. ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 12. პირობითი ფორმათა რაოდენობა 16.
უე 03447 ტირაჟი 6500. შეცვლა № 2841.

საქ. კპ ცკ-ის გამომცემლობის პოლიგრაფკომბინატი
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.
Полиграфкомбинат издательства ЦК КП Грузии
Тбилиси, ул. Ленина, 14.

პაჩიკ სვიაკაური

ოქროს თევზი

ნაწილი მესამე

ოქროს თევზი დილიდანვე შემფოთებული იყო. ნერვიულად დასრიალებდა და კედლიდან კედელს აწყდებოდა.

შესაძლოა, დღეს პირველად იგრძნო, რომ მინის ეს მრგვალი ქილა, რომელშიც ამდენი ხანია ცხოვრობს, ძალზე პატარაა, რომ ამ პატარა ქილაში ძნელია ამდენი ხანი ცხოვრება.

აღარც ახსოვს, როდის გამოუცვალეს წყალი. მინის კედელს ხავეს მოედო და გარეთ გახედვა ჭირდა. ოქროს თევზს კი გამჭვირვალე კედლიდან ყურება უყვარდა. აკვირდებოდა, რა ხდებოდა კედლის მიღმა.

ვერ იტყვის, თითქოს არასოდეს ყოფილა ბედნიერი. როდესაც ყველა წავიდოდა და ოჯახში მარტო მირიანის დარჩებოდა, მოაკითხავდა ხოლმე. ოქროს თევზს ყოველთვის ეგონა, უფრო მეტიც, სჭეროდა, რომ მირიანს იგი ნამდვილად უყვარდა.

მირიანი სკამს ახლოს დაიდგამდა და მიუჯდებოდა. სახეს ზედ ქილასთან მიიტანდა და თვალბში უმზერდა. ოქროს თევზი ერთს გაინაჟარდებდა, გასრიალდებოდა, მერმე სწრაფად მობრუნდებოდა და თვითონაც მიაჩერდებოდა მირიანს.

ასე უმზერდნენ ხოლმე ერთმანეთს დიდხანს.

— როგორა ხარ? — ეკითხებოდა მირიანი, — როგორა ხარ?

— კარგად! — უპასუხებდა ოქროს თევზი.

— მხოლოდ მე მესმის შენი, მხოლოდ მე მესმის... ჩემს გარდა არავის ესმის. არავის ესმის, იმიტომ, რომ მეც შენსავით ვცხოვრობ, შენსავით ვცხოვრობ, შენსავით ვცხოვრობ...

მერმე სიტყვები აღარ ესმოდა, რადგან ოქროს თევზი ცეკვას იწყებდა. თავდავიწყებამდე დასრიალებდა წყალში — ხან აღმა, ხან დაღმა, თევზი ხანდახან გახედავდა მირიანს, რომლის დაფიქრებულ სახეს თანდათან ღიმილი ეუფლებოდა...

მერმე ისევ დაწყნარდებოდა, დაცხრებოდა... ისევ ესმოდა მირიანის ხმა:

— იყო დიდი მხატვარი... დიდი მხატვარი, რომელმაც ოთხი ოქროს თევზი დახატა... ოთხი ოქროს თევზი... მაგრამ ოთხი ოქროს თევზი არ არსებობს ქვეყნად... არსებობს ერთი, არსებობს ერთი, არსებობს ერთი... და ის ერთი ოქროს თევზი შენა ხარ... შენა ხარ!

საშინლად უკვირდა, რომ ქვეყანაზე ერთადერთი ოქროს თევზი არსებობდა, მაგრამ ამავე დროს უხაროდა, რომ ის ერთადერთი ოქროს თევზი თვითონ იყო.

ბუნდოვნად ახსოვდა, ოდესღაც, ალბათ, დიდი ხნის წინათ, ვიღაც მირიანი აქ მოიყვანდა, სხვა თევზებთან ერთად ცხოვრობდა. ოღონდ კარგად ვერ იხსენებდა, ნამდვილად ბევრი ცხოვრობდნენ თუ არა, ვერც ის გაიხსენა ვერაფრით, ბედნიერი თუ იყო მაშინ...

დღეს დილიდანვე შემფოთდა.

რამ შეაშფოთა?

სხეული უთრთოდა და გული ეკუმ-
შებოდა, ისედაც პაწაწინა გული.

რატომ ეკუმშებოდა გული?

დაძაბული დასრიალებდა და კედლი-
დან კედელს აწყდებოდა. შეიძლება იმი-
ტომ, რომ კარგად ვერ ხედავდა რა ხდე-
ბოდა ხავსით დაფარული მინის კედლის
მიღმა.

შუშაბანდში თეონამ გაიარა. ტანის
რხევით იცნო, ხშირად იცნო... თეონა
თავისთვის დიდინებდა, ეტყობოდა კარგ
გუნებაზე იყო. მირიანიც დალანდა ერ-
თი-ორჯერ... მირიანი დადიოდა ოთახი-
დან ოთახში. რაღაცეები შეჰქონდა და
გამოჰქონდა. მირიანს არ ეცალა. ეგეც
არ იყოს, მირიანი მაინც არ მოაკითხავ-
და, სანამ ყველანი შინიდან არ წავიდო-
დნენ.

ახლა შორიდან ისმოდა თეონას სიმ-
ღერა. თეონა იმდენად იყო გახარებუ-
ლი, რომ ამ სიხარულს ვეღარც მალავ-
და. მღეროდა, შესანიშნავად მღეროდა
თეონა.

ღედა საქმიანად იღვა მაგიდასთან და
აუთოვებდა.

თითქოს არაფერი ხდებოდა ისეთი.
რასაც შეეძლო აელღლებინა, თითქოს
არაფერი შეცვლილა, თეონას ბევრჯერ
უმღერია ასე მხიარულად, ღედაც ხში-
რად მდგარა მაგიდასთან თავისი პრილა
უთოთი. მირიანიც არაერთხელ უნახავს
ოთახებში მოფუსფუსე.

სამზარეულოდან ხატაურა გამოვიდა.
კლდი აპრიხა და დაიკნავლა. მერმე მა-
გიდაზე შეხტა და თავით ღედას გაეხა-
ხუნა. ღედამ ზელი გაიქნია და კატა
იატაკზე გადმოაგდო.

ოთახში ისევ გამოჩნდა თეონა.

ოქროს თევზს გული უწუხდა. კურ-
მელში ვეღარ ეტეოდა, სუნთქვა უჭირ-
და. ფსკერისკენ დაეშვა. მერმე ფარფ-
ლები ღონივრად დაიქნია და ისარივით
იჭრა ზევით. წყლის ზედაპირს რომ მი-
უახლოვდა, კიდეც ერთხელ დაიქნია
გრძელი ფარფლები და წყლიდან ამოხ-
ტა. ერთი წამით ამოხტა მხოლოდ, ისევ
წყალში ჩაეშვა თავდაყირა.

იმ ერთ წამში ნათელი ქვეყანა დინა-
ხა. ნაცნობი, ათასჯერ ნახავდი და გინც-
დილი, მაგრამ მაინც სხვანაირი. ქვეყა-
ნა უფრო მხიარული და გაბრწყინებუ-
ლი ეჩვენა, ვიდრე აქამდე ეგონა.

იმ ერთ წამში სამი გაღიმებული სა-
ხე დინახა. მირიანის, ღედასი და თეო-
ნასი. ყველას რაღაც უხაროდა, თუმცა
ეს სიხარული არ იყო ერთნაირი, ანდა
ერთიანი. ყველას თავისთვის უხაროდა
რაღაც, ცალ-ცალკე უხაროდა.

უცებ ზარი დაირეკა.

ოქროს თევზს გული კინაღამ გაუსკ-
და. ასე ემართებოდა ყოველთვის, ზა-
რის ხმა გულს უხეტოვდა...

ოქროს თევზმა პლატონის დიდი თა-
ვი დინახა, წრე შემოხაზა და ფსკერი-
სკენ გაეშურა. ნიჟარას ამოეფარა, გა-
ყუჩდა, გაინახა და მოლოდინით აღი-
ქურვა.

— პა... მიდიხარ... პო... მიდიხარ... —
თქვა პლატონმა.

პასუხი არავის გაუცია და ოქროს
თევზმა ვერ გაიგო, ვისი მიხამართით
იყო ნათქვამი ეს სიტყვები.

მაგიდიდან სასწრაფოთ აკრიფეს თეთ-
რეული. სამზარეულოდან ხმაურით გა-
მოიტანეს ქურჭელი და სუფრა გააწყეს.

პლატონი მაგიდას მიუჭდა.

ნიჟარას მოფარებული დაძაბული
ადევნებდა თვალს მოძრავ ლანდებს.
„რა შემართება, — ფიქრობდა, — რა-
ტომ ვღელავ. რატომ მიცემს ასე საშინ-
ლად გული?“

პლატონმა რაღაც გაურკვეველად წაი-
ბურტყუნა. ოქროს თევზმა ვერ გაიგო,
რა თქვა პლატონმა.

— მირიან, მამა ამბობს... ამბობს...
როდის დავლოცოთო შენი ბინა... შენი
ბინა?... — გაიმეორა მამის ნათქვამი
თეონამ.

— როცა გენებოთ... როცა გენე-
ბოთ... — უპასუხა მირიანმა.

ოქროს თევზი ისევ ზევით ამოცურ-
და და მინის ხავსიან კედელს მიაღდა,
ცდილობდა მირიანის სახე დაენახა.

უცებ, მისდაუნებურად, საზარელი ხმა აღმოხდა.

— მირიანი!

როგორც ჩანს, ოქროს თევზის ხმა არავის გაუგონია. ამ ხმას არცერთი მათგანი არ შეუძრწუნებია. მხოლოდ თვითონვე დაეცა თავზარი, საკუთარმა ხმამ შეაშინა და ათრთოლებული კვლავ ნიჟარას ამოეფარა.

ოქროს თევზი ცახცახებდა. იგი მიხვდა, რომ მირიანი მიდიოდა, სამუდამოდ ტოვებდა სახლს. ფარფლები მოუდუნდა, სასოწარკვეთილი დაესვენა ფსკერზე... მაგრამ იმედის სხივმა გაუელვა უცერად გონებაში და ისევ ზევით ამოტივტივდა.

თუ მირიანი ნამდვილად მიდის, მაშინ, რა თქმა უნდა, მასაც თან წაიყვანს... რა თქმა უნდა წაიყვანს, მაშ, აქ ვის დაუტოვებს?

მოულოდნელად კარგ გუნებაზეც კი დადგა. ერთი-ორჯერ ნეტარებით გასრიოდა წყალში. მისთვის სულერთი იყო სად იქნებოდა, ამ შესაბანდში, თუ სხვაგან, მთავარია, მირიანთან ახლოს ყოფილიყო. ბოლოსდაბოლოს, მოწყინდა სულ ერთავად შესაბანდში ყოფნა. სხვა ჭვეყნების ნახვა მოენატრა.

— წავედი, — გაიგონა მირიანის ხმა, — წავედი.

— მოიცადე, — გადაეღობა დედა, — ერთად ვისადილოთ. მოიცადე.

— არ მინდა... არა მშია... არა მშია.

ოქროს თევზი გაილურსა. სულგანაბული ელოდებოდა ნაცნობი ნაბიჯების მოახლოვებას.

— ჰა... მიღიხარ... მიღიხარ... ჰა... — ბურტყუნებდა პლატონი.

ნაბიჯების მოახლოვებას ელოდებოდა მოუთმენლად.

პლატონი წამოდგა. მირიანი კარებთან იდგა და ილიმებოდა. ოქროს თევზს ეგონა, რომ მას უღიმოდა და ქრუანტელმა დაუარა მთელ ტანში. თავბრუსდამხვევი სისწრაფით დატრიალდა, კამარა შეჰკრა და ისევ შეჩერდა. შესა-

ბანდში უკვე აღარავინ იყო... არც მირიანი, არც სხვა...

— მირიანი! — დაიყვირა... მირიანი! — მერმე ფარფლები დაჰკრა მხელისძალით და წყლიდან ამოხტა.

ირგვლივ სიცარიელე იყო.

— მირიანი!

გამწარბელი ასკდებოდა კედელს, მაგრამ საშველი არ იყო.

მერმე მოეშვა, მოდუნდა, გული ტკიოდა, საშინლად ტკიოდა პაწაწინა გული. ისე წავიდა მირიანი, არც კი მოუხედავს. მოხედვა იქით იყოს, არც კი გაახსენდა ოქროს თევზი.

არეული ნაბიჯების ხმა ახლოვდებოდა. მიხვდა, შინაურებმა მირიანი გააციულეს და უკან ბრუნდებინან. ახლა მიუხედებიან მაგიდას და ისადილებენ, კარგად დანაყრდებიან.

— მაინც გული დამწყდა, რომ წავიდა... გული დამწყდა... — თქვა დედამ ნამტირალევი, გაბზარული ხმით.

თეონამ გააციინა:

— მადლობა ღმერთს, წავიდა. სულ შეშინოდა მირიანის... სულ შეშინოდა...

— რა ცუდი გოგო ხარ, თეონა... ცუდი ხარ... — ეს ისევ დედაა. — რას გიშლიდა?... ყოველთვის თავისთვის იყო, არავის აწუხებდა... თავისთვის იყო.

ხოლო პლატონმა თქვა:

— დიდი გახდება, პო... კაცი... დიდი კაცი... წავიდა... პო... არ უნდა წასულიყო... არა... გამოგვადგებოდა... ალბათ, პო... გამოგვადგებოდა... გამოგვადგებოდა...

ოქროს თევზი ნიჟარის უკან მიყუყუელიყო. ერთი წამით მოეჩვენა, თითქოს ოჯახიდან მირიანი კი არა, უცხო ვიღაც წავიდა.

ნიჟარის უკან მიყუყუელი ტიროდა. თან იმედი ჰქონდა, რომ მირიანი, დღეს თუ ხვალ, უთუოდ გამოივლიდა და წაიყვანდა... აქ არ დატოვებდა.

ყველა სულდგმული იმედით ცოცხლობს...

ნახევრად ბნელ სალუდეში დათომ თვალი მოჰკრა უფროს ძმას. ჯერ მართო ეგონა, მაგრამ, როდესაც მეორედ ჩაუარა სალუდეს, დაინახა: ვიღაც ორ მამაკაცთან ერთად ნიკელის ფეხებზე შეყენებულ, მალალ მაგიდასთან იდგა მირიანს.

ორ კვირაზე მეტია უფროსი ძმა არ უნახავს: ამას წინათ მირიანს საბურთალოში ერთთახიანი ბინა მისცეს და გადასახლდა.

შინიდან არაფერი წაუღია, დათოს ეგონა, ოქროს თევზს მაინც წაიყვანდა, მაგრამ მირიანმა არც ოქროს თევზს მოაკითხა, საერთოდ აღარ გამოუვლია ძველ სახლში.

დათო სალუდესთან წრიალებდა. ძმის ნახვა უნდოდა და შესვლა ერიდებოდა. კი არ ერიდებოდა, აინტერესებდა, უცებ მირიანს რომ დაენახა, დაუძახებდა, თუ არა?

ქარიანი დღე იყო და ციოდა. კოლმეურნის მოედანზე მაინც უამრავი ხალხი ფუსფუსებდა.

ავტობუსები, ტროლეიბუსები, ტრამვაები, ყველა ჯურის ავტომანქანები, ხალხი... ყველაფერი ერთმანეთში ირეოდა... პატარა მოედანი გამაყრუებლად გუგუნებდა.

დათომ გაიარ-გამოიარა სალუდეს წინ და მერმე ჩქარი საქმიანი ნაბიჯით შევიდა დარბაზში. ისეთი სახით გადახედა ხალხს, თითქოს მათ შორის ნაცნობი ეგულებოდა და რატომღაც ვერ პოულობდა. ბოლოს მზერა მირიანზე შეაჩერა.

მირიანი მკლავებით დაყრდნობოდა მაგიდას. დაფიქრებული, ლუდის ტოლნას ჩაშტერებოდა. ორივე მამაკაცს მირიანისთვის მიეპყრო თვალები. დათოს ისეთი შთაბეჭდილება დარჩა, თითქოს უფროსი ძმა რაღაც საინტერესო ამბავს ყვებოდა და ერთი წამით დადუმდა. ხოლო ამზანაგები სულმოუთმენლად ელოდნენ, როდის ამოიღებდა ხმას, რო-

დის გააგრძელებდა დაწყებულ საუბარს.

დათო უცებ გამობრუნდა. სანამ დარბაზიდან გავიდოდა, ირინად მიხედა მირიანს. უფროსი ძმა უკვე ლაპარაკობდა. მხოლოდ ახლა დაემადა ეჭვი — შესაძლებელია, მირიანმა დაინახა და თვალი ააჩინა. არ მოისურვა უმცროსი ძმის დაძახება.

გარეთ გამოსული თავის თავზე უფრო ბრაზობდა, ვიდრე მირიანზე. მაინც რა საჭირო იყო ეს თამაში? თუ ძმის ნახვა უნდოდა პირდაპირ მისულიყო, თუმცა მირიანმა ხომ არ იცოდა, რისთვის შევიდა?... იმანაც ხომ ისე მოაჩვენა თავი. თითქოს უმცროსი ძმა ვერ დაინახა...

ქუჩაში გასვლისთანავე ავთანდილ ხარაბაძეს მოჰკრა თვალი. სკოლის ამხანაგს პალტოს საყულო აეწია და გიბებში ხელებჩაწყობილი სალუდეს წინ დაბორილობდა. ალბათ, ნაცნობს ეძებდა, ერთი არაყი, ან იაფფასიანი კონიაკი რომ გადაეკრა.

— ავთანდილ!

ავთანდილმა დათოსთან მფირბინა. მისალმებამდე გამომცდელად მიაჩერდა დათოს თვალებში, ალბათ, უნდოდა გამოეცნო, რისთვის დაუძახა, დასაბატოებლად, თუ სალაზღანდაროდ.

— როგორა ხარ, ავთო?

— ვარ, რა.

— ხომ არ დაგველია?

ავთანდილ ხარაბაძემ მორცხვად გაიღიმა:

— ფული არა მაქვს, ბიჭო.

— რახან შეგთავიზებ... ალბათ...

— კი, კაცო... მაგაზე გაწყენინებ?!

ასეთი გარდასახვა პირველად ნახა დათომ. სკოლის ამხანაგს სალუდეში მოქმედების სრული თავისუფლება მიანიჭა და ისიც დატრიალდა. ეს იყო სულ სხვა კაცი, ან უფრო სწორედ, ეს იყო კაცი, რომელიც დიდი ხნის განშორების შემდეგ თავის ქვეყანას დაუბრუნდა.

დათომ ისეთი მაგიდა ამოირჩია და ისე დადგა, რომ მირიანს მისი დანახვა

შესძლებოდა. თავიც იმგვარად ეჭირა, ვითომ უფროსი ძმა ვერ დაინახა, ვითომ წელან რომ შემოვიდა, სწორედ ამ კაცს ეძებდა.

ავთანდილ ხარაბაძემ, მიუხედავად იმისა, რომ დახლს უამრავი ხალხი აწყდებოდა, ხინკალი, არაყი და ლუდი მაშინვე მოაჩვენინა.

— ამ უბანში საიდან გაჩნდი, ბიჭო? ჰკითხა დათოს.

— აქვე ვმუშაობ, ვერცხლის ქუჩაზე.

— აჰა!

დათო შინაგანად კმაყოფილი იყო. მთულოდნელად სკოლის მეგობარს რომ გადააწყდა. ცოტა ხნის შემდეგ უკვე თვითონაც სჭეროდა, სალუდში რომ შემოიხედა წელან, თითქოს ავთანდილ ხარაბაძეს ეძებდა.

ავთანდილ ხარაბაძე დიდხანს წრუბავდა არაყს და თვალები ნეტარებით ელულებოდა. დათომ უცებ გადაჰკრა და უსიამოვნოდ დაიქყანა, მაშინვე დააყოლა ლუდი.

არც ისეა საქმე, როგორც დათო ფიქრობდა, თურმე მირიანს მეგობრები ჰყოლია... ალბათ, მეგობრები არიან — ამ სალუდში უცხო ხალხთან რატომ შემოვიდოდა? რა თქმა უნდა, ჰყოლია მეგობრები, ანდა, შეიძლება, ახლა შეიძინა.

მომწვანო წყალში თავისთვის დასრიალებდა მიტოვებული ოქროს თევზი.

— ჰამე, თორემ გაცივდება. სკოლის ამხანაგმა ხინკლიანი თეფში მიუღროჩა დათოს.

ღედა და თეონა ერთხელ იყვნენ მირიანთან და კმაყოფილნი დაბრუნდნენ: მშვენიერი ბინა არისო. მარტოხელა კაცს მეტიც არ უნდაო.

— დათო, ის კაცი შენი ძმა ხომ არ არის?

— კი, მირიანია, — გვერდზე არც მიუხედავს, ისე უპასუხა დათომ.

— უბრაღ ხომ არა ხართ?

— არა, რატომ უნდა ვიყოთ უბრაღ?

— დიდად არ გამოცვლილა...

— მოიტანე არაყი... ოდონდ შენთვის... მე ველარ დავლევ.

— მეც ვერ დავლევ, — თქვა ავთანდილ ხარაბაძემ. — ას გრამზე შეტი ჯერ არ დამიღვევია...

დათომ ეჭვით გადახედა სკოლის მეგობარს და გაიღიშა.

— რას იღიმიები? არ გჯერა?

— რომ არ გიცნობდე, დაგიჭერებდი.

— ჩემ სიცოცხლეში არ დამიღვევია ას გრამზე შეტი.

საწერ მაგიდაზე ხელნაწერი ფურცლებია გაშლილი. დათო მივიდა და დახედა... მირიანის გაკრული ხელი იცნო: „მძიმე ტვირთივით მოვიშორე მოგონებები... აღარა მყავს ძველი ნაცნობები, ამხანაგები, მეგობრები... თუ ხანდახან ჩემს მესხიერებაში რაიმე მოგონება ამოტივტივდება, აუტანელ ტკივილებს მაყენებს და ვცდილობ მაშინვე მოვიშორო, სამუდამოდ დაგეარგო...“

ტყუიან, თვალთმაქცობენ, ერთმანეთს ატყუებენ. ერთმანეთს და საკუთარ თავსაც...

— ძალიან გაითქვა შენმა ძმამ სახელი... ეტყობა, მაგარი ვინმეა, მთავარი მაინც ის არის, რომ ნიჭიერი კაცი ყოფილა... ამ ოთხი დღის წინ წავიკითხე მაგის მოთხრობები. მომეწონა. — თქვა ავთანდილ ხარაბაძემ და ხინკალი დაითრია.

სად შეიძლებოდა მირიანის მოთხრობები წაეკითხა ავთანდილ ხარაბაძეს? როგორც ჩანს, რომელიღაც გაზეთში ან ჟურნალში დაიბეჭდა. სხვანიარად როგორ წაიკითხავდა...

— კი, საინტერესო მოთხრობებია. დაუდასტურა მერმე სკოლის ამხანაგს.

— შენ, ალბათ, ხელნაწერი წავაკითხა.

— რა თქმა უნდა... ისიც და ესეც...

— მახსოვს, სკოლის კედლის გაზეთშიც წერდა რაღაცეებს.

მირიანი მიესალმა სტუმარს, თუმცა... მგონი ვერ იცნო.

— რა თქმა უნდა, ვერა მცნობ, —

გაეღმა მუსიკის მასწავლებელს, — მე ბუბა ვარ.

— ბუბა?

— შეგხედე თუ არა, მაშინვე გიცხინი...

ავთანდილ ხარაბაძემ „პრემის“ წითელი კოლოფი ამოაძვრინა ჯიბიდან და დათოს გაუწოდა. დათომ უარი უთხრა...

— განა პირველ სკოლაში არ სწავლობდი?

მირიანმა დათოს გადახედა, მერმე თავი გააქნია:

— არა.

ბუბა ეშმა დაიბნა...

ავთანდილ ხარაბაძე კმაყოფილებით ქაჩავდა სიგარეტს. თავისი წილი ლუდი უკვე დაეღია და ახლა, თამბაქოს ბოლში გახვეული, გვერდზე ინედებოდა, ალბათ, მირიანს უყურებდა. წყნარი, დამშვიდებული სახე ჰქონდა.

— გამაცანი რა, შენი ძმა, — თხოვა ბოლოს დათოს.

— ახლა?

— სხვა დროს სადა ვნახოთ ერთად.

— ახლა არ ღირს.

— შენს ძმას ბევრჯერ შევხვედრივარ აქ... პირველად სულ მარტო დადიოდა... ბოლო დროს სამნი დადიან ერთად. ეგ მაგიდა აქვთ ამოჩემებული. საოცარი კია, სულ შენი ძმა ლაპარაკობს... ისინი ვაშტერებულებით უსმენენ. საინტერესოა, რა აქვს ამდენი სალაპარაკო. მეც სიამოვნებით მოვეუსმენდი.

— ლუდი მოიტანე, ლუდი მაინც დაგლიოთ.

ავთანდილ ხარაბაძე ლუდის მოსატანად წავიდა.

დათო ბუბა ეშმაზე ფიქრობდა. დიდი ხანია ამ ქალზე აღარ უფიქრია. ახლახან გაახსენდა მხოლოდ და გუნება გაუფუჭდა, მოულოდნელი სევდით აივსო. სულ ეჩვენებოდა, რომ ეს ქალი შეურაცხყოფილი და დამცირებული იყო. ცხოვრებამ კუთხეში მოამწყვდია და მერმე ზურგი შეაქცია.

ამასვე ფიქრობდა საკუთარ თავზეც...

ერთხელ უცნაური სიზმარი ნახა. ვითომ უხარმზარი მინის ჭურჭლად იქცა და მზით განათებულ შუშაბანდის კუთხეში იდგა. პირამდე იყო საგსე მომწვანო წყლით. მომწვანო წყალში დასრიალებდა დიდი, გრძელფარფლიანი ოქროს თევზი. მარტოდ-მარტო დაცურავდა. დათო ტკივილივით გრძობდა: მის სხეულში წრიალებდა უცხო არსება. ამავ დროს იმასაც გრძობდა, რომ თევზისთვის თვითონაც უცხო სხეული იყო. ოქროს თევზი წუხდა, თავის დაღწევა უნდოდა, მაგრამ ამოდ აწყდებოდა მინის გამჭვირვალე კედელს...

— ნახე, რა ლუდია, — თქვა ავთანდილ ხარაბაძემ მოსვლისთანავე. — ახალი კასრი ვახსენს.

— კიდევ ხომ არ დაგველია არაყი?

— არა... დღეს საღამოს უნდა ვიმუშაო... ახლა წავალ, დავიძინებ და მერე საქმეს შევეუდგები.

— რას აკეთებ?

— ვთარგმნი.

— რას?

— დანტეს,

— დანტეს?

— ჰო, „ჯოჯობეთს“.

— ენა იცი?

— კი.

— როდის ისწავლე?

— ექვსი წელი სხვა არაფერი მიკეთებია. მთელი სიუბუჟე მაგას შევალიე.

— „ჯოჯობეთი“ ხომ არის თარგმნილი.

— კი. წაგიკითხავს?

— არა. დავიწყე და ვეღარ დავამთავრე.

— ეტყობა, ორი რომ თარგმნიდა...

შიგა და შიგ კარგია... მაგრამ საქმე რა-შია, იცი, ისე უნდა თარგმნო, შენისთანა კაცი რომ დაიწყებს კითხვას, ბოლომდე წაიკითხოს.

— არსად არ მუშაობ?

— როგორ არა, საღამოს სკოლაში ვასწავლი ქართულს... პურის ფულად გვეყოფნის მე და დედას... მეტი არც მინდა... ხანდახან შენსავით ვინმე თუ დამპატივებს...

— როდის მორჩები თარგმნას?
 — ალბათ, სამ-ოთხ წელიწადში.
 — თუ გჭირდება, ფულს გასესხებ...
 მე სამყოფზე მეტი ფული მაქვს.
 — მერმე როგორ გადაგიხადო? გაიცინა ავთანდილ ხარაბაძემ.
 — როცა გინდა... როცა წიგნს გამოსცემ.
 — არა, არ მინდა... ვიცხოვრებ ისე, როგორც აქამდე მიცხოვრია, ტყუილად რატომ დავიღო ვალი?
 — როგორღაც შეურაცმყოფელია, ავთანდილ, სალუდესთან წრიალი და ლოლინი... ვინ შეგიყვანს, ვინ დაგაღვივინებს ას გრამ კონიაკს? ეგეც რომ არ იყოს, დროს ზომ გაკარგვინებს შინიდან გამოსვლა და ხეტიალი?
 — რა თქმა უნდა.
 — ფულს მოგცემ... რამდენიმე ბოთლი ერთად იყიდე, მოიმარაგე.
 — მაგისტანა ფუფუნების უფლება, მართალი ვითხრა, არა მაქვს.
 — მაშინ, აქედან რომ გავალთ, მე გიყიდი ექვს ბოთლს... მთელი თვე რომ გეყოს.
 — გმადლობთ, დათო... კარგი ბიჭი ხარ... შენ ყოველთვის კარგი ბიჭი იყავი... კეთილი.
 დათოს ესიაშოვნა მეგობრის ნათქვამი და დამშვიდდა. ამ სიმშვიდემ მერმე ჩააფიქრა. „ალბათ, იმიტომ შევთავაზე ფული, რომ ასეთი რამ ეთქვა ჩემთვის... მის ნიჭსა და შრომისუნარიანობას ჩემი სიკეთე დავუპირისპირე. რადგან... რადაც ხომ უნდა ჰქონდეს ადამიანს, ან ტალანტი, ან სხვა რამ? მე არაფერი გამაჩნია და ეს „სიკეთე“ — მეგობრისადმი ზრუნვა მოვიგონე...“
 სკოლის მეგობრებმა მალე დატოვეს სალუდე. მირიანი თავის ამხანაგებთანად იქვე დარჩა.
 ავთანდილ ხარაბაძემ არც ფული გამოართვა და არც კონიაკი აყიდვინა. მადლობა გადაუხადა, დაემშვიდობა და წაიდა. დათო მარტო დარჩა ხმაურთან მოედანზე. ცოტა გაიარა და მერმე ნატო

ვანდაძის ქუჩას აყვავა რუსთაველის პროსპექტისაკენ.
 აღმართზე მიმავალი, ისევ „სკოლის მეგობარზე ფიქრობდა, ავთანდილ ხარაბაძე ყოველთვის რატომ ეგონა ლოთი და არაფრის მაქნისი? ნუთუ მუდამ ასე ცდებოდა, ანდა ცდება ადამიანის შეფასებაში?
 მერმე მოეჩვენა, რომ თვითონ არის უნებისყოფი. შემძვრალია სადღაც, ჭურღმულში, და უღირსი ადამიანები თავის ნება-სურვილზე ათამაშებენ...
 მერმე უცებ გადაწყვიტა, ახლავ ენახა ის სახლი, რომელსაც თვითონ აშენებდა ოდესღაც. ასეთი სურვილი რომ დაებადა, თვითონვე გაუქვირდა რადგან დღემდე საბურთალოსკენ გახედვაც კი ეზიზღებოდა.
 სახლი ისევე იდგა, როგორც მიატოვა. მეოთხე სართულისთვის ზემოდან აგურიც კი არ დაუდგიათ.
 სამუშაოთა მწარმოებლად მაშინ დათოს მაგივრად გამოგზავნეს ბებერი ინდაური — გამოცდილი მშენებელი.
 სულ ორი სართული იყო ასაყვანი, სულ ორი სართული.
 ირგვლივ ყველაფერი დაერბიათ, გაეპარტახებინათ.
 დათო სინანულითა და გულსტკივილით შესცქეროდა მიტოვებულ შენობას, უფრო სწორედ, შენობის ჩონჩხს, რატომ ეგონა, თითქოს ის ერთი ოთახი მეოთხე სართულზე მისი იყო? დაპირდნენ... ამ დაპირებაზე ახლა ეციენბა, მაგრამ მაშინ სჯეროდა. ნამდვილად სჯეროდა, რომ ის ერთი ოთახი მეოთხე სართულზე მისი იყო. მსუსხავმა ქარმა დაუბერა და სახეში შეაყარა მტვერი. დათომ სახე მოარიდა. დიდხანს ისრესდა თვალებს ხელისგულებით...
 ფანჯრიდან მოჩანდა დამეული სივრცე. ვარსკვლავებიანი სივრცე ოთახზე უფრო ნათელი იყო, ჭერიც უფრო ნათელი იყო, ჭერზე დაბორილობდა მირიადობით ვარსკვლავი. რკინის ბიჯანზე გასასვლელ კართან გაჩირაღდნე-

ბულ ქალაქს გასცქეროდა. ქალაქი დამის რეიდზე მდგარ გამახსახებულ ხომალდსა ჰგავდა.

— მოგწონს? — დათოს გულით უნდოდა აქაურობა ციციხის მოსწონებოდა.

— კარგია, — უპასუხა ციციხომ.

დათომ ირველივ შემოუარა სახლს. მერმე ნელნელა აჰყვა დროებით დაგებული ხის კიბეს... მეოთხე სართულზე ავიდა. ზევით ქარი უფრო მეტად მძვინვარებდა, გულის წამლებად ზუზუნებდა. დათომ პალტოს საყველი აიწია და ყურები ჩამალა.

— საით გირჩევნია ყურება, თბილისისაკენ, თუ წყნეთისკენ.

— სულერთია... თუმცა, სჯობია თბილისს ვუყუროთ... ლამაზია... — უპასუხა ციციხომ.

ისინი ბურბუშელაში ისხდნენ და ქალაქს გასცქეროდნენ: დათომ პიჯაკი გაიხადა. პიჯაკი ორივემ მოიხურა...

ბურბუშელა ისევ ეყარა ოთახში, ოღონდ ქარს აქეთ-იქით მიმოფანტა. დათო მარტო იდგა და უმიზნოდ იხედებოდა ფანჯრიდან, საიდანაც წყნეთის ფერდობები მოჩანდა.

მერმე გამობრუნდა ისევ დაეშვა ხის კიბეებზე.

— სად მივიღივართ, დათო?

— შენ არ იცი, ზუთი-ათი წლის შემდეგ აქ რა იქნება.

— რა გვეჩქარებოდა, ჩვენც ათი წლის შემდეგ მოვსულიყავით...

დათო დაფიქრებული მიდიოდა მიწაყრილზე, ვიღრე შენობა თვალს მიეფარებოდა, ერთხელ კიდევ მოხედა.

სხვა ნაგებობათა და ამწიეებს შორის ოთხსართულიანი შენობის ჩონჩხი იდგა.

საშინლად ციოდა.

დათო აიბუხა. თავი მთლიანად ჩარგო პალტოს საყველოში და თავისი გზით წავიდა.

ცხოვრება რალაცას უმაღავდა — დიდსა და მნიშვნელოვანს, თითქოს არ ენდობოდა.

„რა მოხდება, ხელიდან სამუშაოზე რომ არ გამოვცხადდე? უკვე აღარ შემიძლია იმ ჭურღმულში ჩასვლა. რა უნდა მოხდეს, არ წავალ... არ წავალ... არ წავალ... პლატონი და ნიკო გაგიყვებიან. ჯანდაბამდისაც გზა ჰქონიათ, ერთსაც და მეორესაც! ეგ კი არა, ამ სახლიდანაც უნდა წავიდე... რაც შეიძლება, მალე უნდა წავიდე!“..

დათო უკვე კარგა ხანია ფიქრობდა ოჯახიდან წასვლაზე. პლატონის სიახლოვეს ველარ იტანდა. ველარ უძლებდა მოგონილ სიყრუესა და ენაბლუობას.

ყოველდღიურად სარდაფში ჩასვლაც გულს ურევდა. გულს ურევდა ყოველდღიური შეხვედრა შავ კოლასთან, დამბალი ტყავეულისა და საღებავების სუნი...

იმ ბნელ სარდაფში ერთადერთი ნათელი ყრუ-მუნჯი გოგონა იყო, რომელსაც ადგილობრივი წარმოების მწვანე ქაჭბი ეცვა მუდამ. დიდი, წყლიანი თვალები ჰქონდა, კუპრივით შავი თვალები, მეტყველი...

ლაურა საათობით იდგა ხოლმე და აღტაცებული შესცქეროდა დათოს, სულ იმას ელოდებოდა, რას დაავალებდა, რომ ეს დავალება გასაოცარი მორჩილებითა და სიყვარულით მაშინვე შეესრულებინა.

— რა გინდა, ლაურა? გინდა რა მე? — ეკითხებოდა დათო. — რაც გინდა, მთხოვე.

მაგრამ ლაურას არ ესმოდა დათოს ნათქვამი. სახე დაეძაბებოდა და ხელების მოძრაობით თხოვდა, როგორმე გააგებინოს, რა უთხრა დათომ.

ერთ დღეს დათოსთვის მოულოდნელი ამბავი დატრიალდა. როდესაც ლაურას ელაპარაკებოდა, საამქროდან გამოვარდა შავგვრემანი, ტანმორჩილი ვაჟი. ხელში ჩაბღუჯული ჰქონდა ტყავის საჭრელი, ალესილი დანა. ასე გიყოფებული კაცი ჯერ არ ენახა.

შავგვრემანი ვაჟი დათოსთან მოიჭრა.

გამწარებელი რაღაცას ეუბნებოდა ხელების ქნევით. დათო მიხვდა: ემუქრებოდა. მერმე ვაჟმა ლაურას მოჰკიდა ხელი და ღონივრად მოიქნია. საცოდინო, სუსტი გოგონა იატაკზე დაეცა.

დათომ წაქეულისკენ გაიწია, მაგრამ შევეგვრემანი ვაჟი გადაეღობა. დათოსაც ჰკრა ხელი და დანა მოუღირა. საამქროებიდან ხარაზები გამოცვივდნენ დანებითა და ჩაქჩვებით შეიარაღებულნი. შევეგვრემანი ვაჟი იქაურობას მოაცილეს, ლაურა წამოაყენეს და წაიყვანეს.

მერმე ყველა ერთად მიადგა დათოს. ყველა ერთად იქნევა ხელებს, ყველა ერთად ცდილობდა გაეგებინებინა დათოსთვის. რატომ მოხდა ეს ამბავი. მერმე ყველანი ერთბაშად მოშორდნენ და საამქროებში შეიმალნენ. დათოს რისხვა და შექარა დაუტოვეს.

მაგრამ დათო არც რისხვას, არც მუქარას არ შეუძრწუნებია. შეადრწუნა მოულოდნელმა ზიზღმა, რომელიც იმათ თვალებში დაინახა.

მუშებს დავალება მისცა და მაშინვე ამოვიდა სარდაფიდან.

მერმე დიდხანს ფიქრობდა იმ ზიზღზე, ასე დაუფარავად რომ მიაფრქვიეს სახეში. ეს დაუმსახურებელი და უსაფუძვლო ზიზღი აწუხებდა, გულს ტყენდა. ამ პატარა, სუსტი გოგონასადმი თავიდანვე სიბრალულით განიშკვავლა და ეგონა, ერთგვარ მფარველობას გაუწყვედა სათუთი და ნაზი დამოკიდებულებით. მართლაც, ერთხელ საკუთარ თავში აღმოაჩინა ლაურასადმი წრფელი, უანგარო, უფრო სწორედ, და-ძმური სიყვარული.

მერმე უნდობლობამ მაინც თავისი ვაიძანა, არავინ დაიჯერა რომ ეს იყო უანგარო ურთიერთობა და დათოსაც საკუთარი თავისადმი ეჭვი აღეძრა, რწმენა გაეზარა, მოეჩვენა, რომ ისინი მართლნი იყვნენ, რომ ამ წრფელსა და უზადო დამოკიდებულების მიღმა ქვეცნობიერად ანგარება იმალებოდა.

დათოს აღარ შეეძლო ამ ამბებზე ფი-

ქრი. იგი თავის ფანჯარასთან იდგა და ქუჩას დაეჭეროდა.

გარეთ თოვდა.

ირიბად ბარდნიდა.

დედა და თეონა სამზარეულოში ხმამალა ლაპარაკობდნენ.

ყრუ კედელზე, იქ, სადაც ერთი აგური იყო გამოვარდნილი, აბუზულა ბელურა იჯდა. მოწყენილი უმზერდა თოვას.

„ესთერ, ესთერ, მითხარი, მქონდა, თუ არ მქონდა მარგალიტი?“

დათო ფანჯარას მოშორდა. ოთახში აღარ იდგა მირიანის საწოლი. დაშალეს და სადღაც გაიტანეს.

სამზარეულოში ისევ ხმამალა ლაპარაკობდნენ დედა და თეონა. დათო ყურს არ უგდებდა და მხოლოდ ხმაური ესმოდა.

დათომ არ იცოდა, რა გაეკეთებინა. ეს უქმად ყოფნა ტანჯავდა.

შუშბანდში გავიდა და უცებ გაახსენდა, რომ დღეს ოცი დეკემბერი იყო.

— თეონა, — გასძახა დას, — დღეს რა რიცხვია?

— ოცია. ისიც ვითხრა, რა თევა?

ოც დეკემბერს, დღის პირველ საათზე, უნივერსიტეტში დისერტაციის იცავდა ნოდარ ნიჭარაძე.

ღმერთო, როგორ დადავიწყდა.

საათზე დაიხვდა. ხუთი სრულდებოდა. ექვსზე რესტორან „თბილისში“ ბანკეტი ექნება. უხერხული არ არის, დისერტაციაზე არ ყოფილა და ბანკეტზე მივიდეს?

— სულ შენი ბრალია, — თქვა თეონამ.

— რა არის ჩემი ბრალი? — გაოცდა დედა.

— ის, რომ სანახავად ვეღარ მივდივარ... ყველანი მივიდნენ ჩემს გარდა.

დათომ სმენა დაძახა.

— უსათუოდ უნდა მიხვიდე, თეონა...

— როგორ-ღა მივიდე, დედა... მრცხენია, მეუხერხულედა. არაფერიც არ მოხდებოდა, ბუბა მასწავლებლის კლასში რომ დავრჩენილიყავი.

— რა ვიცი... მაშინ რატომღაც ავლელდი.

— ამბობენ, ძალიან ცუდად არისო.
— უსათუოდ მიდი, შვილო... ინახუ-
ლე.

დათომ სწრაფად გაიარა შეშაბანდი
და სამზარეულოს კარი შეაღო.

— სად უნდა წავიდეს?! — ჰკითხა
დედას.

— ბუბა მასწავლებელთან. — დედის
ნაცვლად თეონამ უპასუხა.

— შენ არა გაქვს იქ მისვლის უფ-
ლება და არც წახვალ!

დედამ და შეიღმა კარტოფილის
ფქვესას თავი მიანებეს და გაოცებუ-
ლებმა შეხედეს დათოს.

— ვინ გითხრა, უფლება არა მაქვსო?

— მე გეუბნები. — დათო ახლა დე-
დას მიუბრუნდა. — აქი სხვა კლასში
გადაიყვანე?! შენ არ აუკრძალე ბუბას-
თან სიარული?!!

— მაშინ სხვა იყო...

— მას შემდეგ არაფერი არ შეცვლი-
ლა.

დედა სახეზე წამოწითლდა. სიბრაზემ
თვალეებში გამოჟონა.

— მართალია, მე ავუკრძალე... რომ
იცოდე, სწორადაც მოვიქეცი.

— თუ ეგრეა, ნურც ახლა მისცემ იქ
მისვლის ნებას.

— ეგ არ არის შენი საქმე!

— ძალიან ცუდად მოექცეით იმ
ქალს. მაინც რა ჩაიდინა ასეთი?! ქმარს
გაეყარა იქნებ, აღარ შეეძლო იმ ქმარ-
თან ცხოვრება. — დათო ერთი წამით
შეყოვნდა, მერმე ხმადაბლა, თითქოს
ჩურჩულით თქვა: — იცი რა... მართა-
ლი გითხრა. — ზოგიერთმა ქალმაც ვერ
უერთგულა ბოლომდე თავის ქმარს,
ვერ შეინახა ქმრის სიყვარული..

— ვის გულისხმობ იმ ზოგიერთ
ქალში?

— რა ვიცი... ისე ვთქვი... სხვათაშო-
რის.

დედა რაღაცას ამბობდა, მაგრამ და-
თო ყურს აღარ უგდებდა, თავის დას
მიშტერებოდა. თეონა სახეშეცვლილი
ეჩვენა. ცხვირი და ტუჩები ცოტათი
წამოსიებოდა და საშინლად დამსგავსე-
ბოდა პლატონს. დის სახეზე აჭამდე ამ-

გვარი ცვლილება არ შეუმჩნეველი და
უკვირდა. განსაკუთრებით გაუკვირდა
ის, რომ თეონასა და პლატონს შორის
მოულოდნელად დიდი მსგავსება აღმო-
აჩინა.

დათო როდესაც შინიდან გამოვიდა,
დარწმუნებული იყო, ნოდარ ნიყარაძის
ბანკეტზე მიდიოდა. რა თქმა უნდა,
დაამავა. დისერტაციის დაცვას რომ არ
დაესწრო, მაგრამ თუ ბანკეტზეც არ მი-
ვიდოდა, ეს უკვე მეორე დანაშაული
იქნებოდა.

ეზოში ბავშვები თამაშობდნენ. თოვ-
ლის დიდ ბაბუას აკეთებდნენ.

ხრახნილი კიბით ზურიკო ჩამოდიო-
და. ცალი ხელი რკინის მოაჯირისათვის
ჩაველო, მეორე ხელით თოვლის გუნდა
მიეხუტებინა მკერდზე.

— ოჰ, გამარჯობა ზურიკო!

— გაგიმარჯოს, ძია დათო!

— სად დამეკარგე, ბიჭო? შეიძლება
მეგობრის ასე დავიწყება?!!

— სოფელში ვიყავი.

— ამდენი ხანი?

— კი. ბეზია მომიყვდა. — ზურიკომ
ჩამოათავა კიბე და პირდაპირ ბავშვე-
ბისაკენ გაეშურა.

დათო მობრუნდა და თვალი გააყო-
ლა პატარა ბიჭს. არაფრით არ ეგონა,
თუ ამდენი ხნის უნასავობის შემდეგ
ასე ცივად შეხვდებოდა ზურიკო.

— ზურიკო! — დაუძახა დათომ.

პატარა ბიჭი მოტრიალდა.

— მოდი აქ, ზურიკო.

ზურიკო ადგილიდან არ დაძრულა.
თოვლის გუნდა ახლა ორივე ხელით
ეჭირა. ხელეგზე მწვანე თათმანებო
ეცვა.

— ხვალ საღამოს ამოდი ჩემთან,
კარგი?!

ბავშვმა გაიღიმა, დათომ ვერ გაიგო,
რას ნიშნავდა ეს ღიმილი. ბავშვის ღი-
მილით ვერ განსაზღვრავდი ზურიკო
ავიდოდა, თუ არა ხვალ საღამოს და-
თოსთან.

აღარ ბარდნიდა.

ტროტუარებზე თოვლი დატკეპნილი და მოღაბული იყო და სიარული ჭირდა. მითუმეტეს, დაღმართზე. ვარეთ ყოფნა მაინც სასიამოვნო იყო. სასიამოვნო იყო ამ კრიალა და სუსხიანი პაერით სუნთქვა.

„რა ეშველება ამ ბიჭს?.. რა ეშველება?.. თუ ბებია აღარ ჰყავს, ვიღა მოუვლის?...“

ნორა ცხოვრების ნახევარს გასტროლებზე ატარებს. საღ უნდა ათრიოს ეს ბავშვი?“

დათო ფრთხილად მიდიოდა მოსრიალბულ თოვლზე. ეშინოდა დაღმართზე არ დაცემულიყო! „მაინც რატომ შემხვდა ასე გულგრილად ზურგიო?. თუმცა აღბათ, თოვლში თამაში უფრო უხაროდა, ვიდრე ჩემთან შეხვედრა... ნორა მაინც მენახა საღმე, გავიგებდით რას უბიარებს ამ ბავშვს?...“

ნორამ უცებ გადაიხანდა საბანი და შიშველმა სხეულმა გაიღვია.

ლაღიმის წყლებთან ჩავიდა დათო და რუსთაველის პროსპექტს მარჯვნივ გახედა. დათომ ახალა აღმოაჩინა. რომ არავითარი სურვილი არ ჰქონდა ნოდარ ნიქარაძის ბანკეტზე მისვლისა. „რა მოხდება ახლა ბუბასთან რომ მივიღე? არა-და, რა საბაბით მივაკითხო?“ დათო ისევ აპყვა ქუჩას და კონსერვატორიის წინ დაიწყო წრიალი. მეორე სართულიდან მომღერალი ქალის ცივი ხმა მოისმოდა. კონსერვატორიის კარი შეაღო და შევიდა. სკამზე მოვლემარე დარაჯის გარდა ვერაეინ ნახა.

— განცელარიში თუ არის ვინმე?

— ჰკითხა ბერიკაცს.

— ყველა წასულია, ვინ ვინდოდით?

— მინდოდა ვამეგო ბუბა ეშმას მისამართი.

— ბუბა ავად არის... მარჯანიშვილის მოედანზე ცხოვრობს... ნომერი არ მახსოვს. ერთხელ ვიყავი, დირექტორმა გამაგზავნა. აი, დიდი სახლი რომაა... აფთიაქის თავზე...

— გცოდნიათ და ეგ არის!.. მაღლობელი ვარ.

დათოს მოეჩვენა, თითქოს იცოდა,

ბუბა რომ მარჯანიშვილის მოედანზე ცხოვრობდა? იცოდა და მერმე დაავიწყდა. ხოლო ახლა ისევ გაახსენდა. რა ბერიკაცმა უთხრა.

თოვლი მხოლოდ პროსპექტის ტროტუარებზე იდო. მანქანები ბორბლებს ქვემოდან ტალახიან თოვლ-ჰყავს აშხეფებდნენ. თოვლ-ჰყავი სიცივის შეგრძნებას ამძაფრებდა. ახლა თითქოს სიცივე ნოტიო იყო და ძვალსა და რბილში ატანდა.

რატომ მოეჩვენა, თითქოს იცოდა, ბუბა ეშმა რომ მარჯანიშვილის მოედანზე ცხოვრობდა? ანდა ერთხელ, ნოდარ ნიქარაძისაგან წამოსული, შუალამით, მთვრალი, რატომ დაბორიალობდა იმ სახლთან? ჰო, დათოს აღარ ახსოვდა. საღ დაშორდა მაშინ ჯიმშერ ქალდანს. როცა ცოტათი გონს მოვიდა, აღმოჩნდა, რომ მარჯანიშვილის მოედანზე იდგა, ხეს მიყრდნობილი.

დათომ რუსთაველის პროსპექტი გაღმასკრა და ოპერის თეატრისაკენ წავიდა ჩქარი ნაბიჯით.

ტროლეიბუსის გაჩერებასთან ბევრი ხალხი ირეოდა.

ისევ მოვიდა № 3 ტროლეიბუსი და ამჯერადაც ვერ მოახერხა ბუბამ ასვლა.

— ბუბა!

ბუბამ გვერდზე მოიხედა.

დათომაც გვერდზე მოიხედა. ჯერ ეგონა. უნებურად ხომ არ წამოძვდა ბუბას სახელიო, და შეკრთა. მაგრამ მეორედაც გაიგონა იგივე ძახილი:

— ბუბა!

ბუბასთან მივიდა შუახნის, ჭლარა მამაკაცი. ქალს აშკარად შეატყო, არ ესიამოვნა ჭლარა მამაკაცის დანახვა...

ტროლეიბუსში ვაჭირვებით ავიდა დათო. უკან მონახა დასადგომი ადგილი და კონდუქტორს ფული გადააწოდა. ისევ ზურგიო და ნორა გაახსენდა და უსიამოვნოდ შეიშმუშნა. ნორას გახსენება სევდას ვეროდა, ეჩვენებოდა, რომ იმ დამეს მოტყუებული და გამარცხული გამოვიდა ნორას სახლიდან...

ტროლეიბუსმა ნახევარწრე შემოხაზა მოედანზე და გაჩერდა.

როდესაც დათო სადარბაზო შესასვლელში შევიდა, აღელდა, მუხლებმა უმტყუნა და კინალამ ჩაიკეცა. „კაცმა რომ თქვას, რატომ მივდივარ ახლა ბუბასთან...“ დათოს ისეთი შთაბეჭდილება შეექმნა, თითქოს მთელმა ქალაქმა იცოდა, რომ ბუბა ავად იყო.

პირველი სართული აიარა. მეორე... მესამე...

მეოთხე სართულზეც სამი კარი იყო. მხოლოდ ერთ კარს არ ეწერა გვარი და სახელი. დათომ გადაწყვიტა: ნამდვილად აქ ცხოვრობს ბუბა ეშბაო. უფრო ახლოს მივიდა კართან, წარწერა შეამჩნია. კარზე ფანქრით მიეწერა ვიღაც ანიკოს: „ბუბა, ვიყავი შენთან და არ დამხვდი. 10.6“. ზოგჯერ რა სსასაცილოები არიან ადამიანები... „არ დამხვდი...“ თითქოს უამისოდ ვერ მიხვდებოდა ბუბა, რომ ანიკოს მისვლისას შინ არ იყო.

უკან გამობრუნება უკვე აღარ შეეძლო. ზარის დილაკს თითო დააჭირა. ნეტავი გამოცვლილია, თუ არა ბუბა?... კარი ქალარა მამაკაცი გაუღო.

— ვინ გნებავთ?

დათომ ქალარა მამაკაცი იცნო და დაიბნა. ვერაფრის თქმა ვერ მოახერხა.

— ვინ გნებავთ, ყმაწვილო?

— ბუბა ეშბა.

— ბუბა აქ აღარ ცხოვრობს.

დათომ შეკითხვისათვის ძალა მოიკრიბა.

— ხომ ვერ შეტყვივით, ახლა სად ცხოვრობს?

— ეგ არ ვიცი... მაგრამ იმას კი გეტყვივით, ახლა სად არის... ბუბა ავადაა, საავადმყოფოში წევს...

დათო ისე დაეშვა კიბეებზე. როგორც სიზიფე, რომელსაც მწვერვალამდე ატანილი ლოდი პირველად დაუგორდა...

საბანკეტო დარბაზი გაჩირაღდნებულ იყო. დათოს გამოჩენას ყოყინით შეეგებნენ მეგობრები. მათ უზარმაზარი სუფრის ერთი კუთხე ეკავათ. დი-

ნარჩენ სუფრას დათოსთვის უცნაო ადამიანები უსხდნენ.

დათო ნოდარს გადაებტანა და გადააკოცნა, მერმე მოუბოდიშა, დისერტაციის დაცვაზე რომ ვერ მოახერხა მისვლა.

ნოდარმა მხიარულად გადახვია ხელი და სუფრას წარუდგინა:

— ჩემი სკოლის მეგობარი — ინიერი დათო ნათიშვილი!

ოთარ სალახიასა და გელას შორის ჩასვეს. მაგიდის გარშემო ისხდნენ ყველა ასაკის მამაკაცები და ქალები. მამაკაცების უმრავლესობა უკვე შეზარბოშებული იყო და სიმღერას მოითხოვდა. სამი ვაჟი ერთმანეთს ხმას უწყობდა. ეტყობა, მოზანკეტოა სიმღერის იმედი. იმ სამ ვაჟს უნდა გაემართლებინა. გალაყლაყებულმა, პირმსუქანმა თამადამ ჩანგალი შემოჰკრა ბოთლს, საზოგადოებას წესრიგისაკენ მოუწოდა. მერმე, წამოდგა, შემოსწრებული ექსტრად აღლეგრძელა, უსურვა პირად ცხოვრებასა და საქმეში წარმატება. ყველამ ერთხმად შესვა დათოს სადლეგრძელო, მერმე თამადამ დიდი ყანწი მოითხოვა, პირამდე გაავსო ღვინით და დაგვიანებისათვის დათო დაჯარბმა.

ყანწი გადმოაწოდეს. „რა დალევეს ახლა ამხელა ყანწს?! სისულელე არ იყო აქ მოსვლა?! რა თქმა უნდა, სისულელე იყო...“ დათო ღვინის დასალევად მოემზადა, ყანწს ჩახედა და ღრმად ამოისუნთქა... „ზარბაროსობაა, აბა რა არის?!“ ნელნელა შეუდგა სმას...

...თოვლითა და მზით განათებულ პალატაში ბუბა მარტო იწვა. პალატა თეთრი და სუფთაა ქაღალდივით. დათომ შესვლისთანავე შენიშნა წითელი მიხაკები. რომლებიც სასთუმალთან მდგარ მაგიდაზე ეწყო. მაშინვე იწანა, ხელცარიელი რომ მოვიდა.

ბუბამ გაცივებით შეხედა შემოსულს.

— გამარჯობათ, ბუბა.

— ოჰ, დათო... კინალამ ვერ გიცანით.

— როგორა ხართ?

— აქ საიდან გაჩნდით, დათო...

— გავიგე ავად ყოფილხართ და სა-
ნახავად მოვედი.

— რატომ წუხდებოდით?!

— რა შეწუხებაა... მე ისე მინდოდა
თქვენი ნახვა... სახლშიაც კი მოგაკით-
ხეთ... მაგრამ იქ თურმე აღარ ცხოვ-
რობთ.

— კი... კარგა ხანია იქიდან გადაე-
სახლდი.

— როგორა ხართ, ბუბა, თავს რო-
გორ გრძნობთ.

— ვერც მე, ვერც ეჭიმებმა, ვერაფე-
რი გავუგეთ ჩემს ავადმყოფობას...
მგონი, კარგად არ უნდა ვიყო... ფეხზე
რატომ დგახართ, დათო, სკამი მიიღვით
და დაჯექით.

დათომ საწოლთან მიიღვა სკამი და
დაჯდა. ბუბას ისეთი სახე ჰქონდა, თი-
თქოს დათო ამ სახეს უშუალოდ კი არა,
წყალში არეკლილს ხედავდა. ბუბა
მკრთალად იღიმებოდა.

— თქვენი, ალბათ, ჩვენს ოჯახზე ნაწ-
ყენი ხართ.

— არა... არა... უფრო სწორედ, ვიყა-
ვი და წყენამ უკვე გადამიარა. მირიანი
კიდევ უარს ამბობს, პირველ სკოლაში
არ მისწავლიათ?

— დღემდე ვერ მივხვდი, ბუბა, მი-
რიანმა რატომ უარჰყო.

— მე ვიცი... — შეაწყვეტირა ბუბამ,
— სხვა დროს გეტყვი... ახლა არ მსია-
მოვნებს მაგის გახსენება.

— ძალიან ბევრს ვფიქრობდი თქვენ-
ზე.

— მართლა?

— იცით რა, როდესაც თქვენზე ვფი-
ქრობ, რაღაცნაირად ვიცვლები ხოლმე.
ასე მგონია, უფრო კეთილი ვხდები,
გულახდილი, რასაც მანამდე ვმალავდი,
მინდა მთელ ქვეყანას გაეანდო, — და-
თო ცოტახანს შეჩერდა და ჩაფიქრდა.
იგრძნო, მთელი პალატა მინაყების სუ-
რნელით იყო გატვინილი და ეს სურ-
ნელი იქაურობას იერს უცვლიდა. პა-
ლატას წითელი ფერი ეღვრებოდა.

დათო აღტაცებულმა შეძახილებმა
და ტაშისცემამ გამოარკვია. შეკრთა.

დაცლილი ყანწი ტუჩებიდან მოიშორა
და ისევ თამადას დაუბრუნდა.

— საქმელი მთავრად... —
თამადა.

— დაჯექი და რამე შეტამე, შე ულ-
მერთო, — უთხრა გელამ. — რამ და-
გალევიანა ამხელა ყანწი.

დათო დაჯდა. შეტების შეძახილებითა
და ღვინით გაბრუებულმა სუფრას გა-
დახედა.

— რომ იცოდე, უკვე მთვრალი ვარ.

— აბა, რა იქნები. აქ ვერცერთმა
ვერ დალია ეგ ყანწი და შენ გამოგვიტი-
რეს... — გელამ მოხარული ბეჭის მო-
ზრდილი ნაჭერი გადმოუღო დათოს.
მერმე ტყემალი მიაწოდა.

— უნივერსიტეტში რატომ არ მოხ-
ვედი? — ჰკითხა ოთარ სალაყაიამ.

— გვიან გამახსენდა, დღეს რომ ოცი
იყო.

— პირდაპირ სუფრაზე მოსვლა, რა-
საკვირველია, უკეთესია.

— აცალე ახლა ჭამა, — შეუტია გე-
ლამ. — მოკვდება ეს საწყალი, თუ რა-
მე არ დააყოლა.

— როგორ დაიცვა დისერტაცია.

— ბრწყინვალედ! — ერთგვარი ღირ-
სებითა და სიამაყით უპასუხა გელამ.
— თუ იმის ნახევარი მინც მართალია,
რაც იქ თქვეს, გენიოსი ყოფილა, ძმარ.

— თავიანი ბიჭი რომაა, მაგას არ
უნდა ლაპარაკი. — დაუდასტურა ოთარ
სალაყაიამ.

დათოს ოთარ სალაყაია და გელა აზ-
არაგებდნენ საქმელებით. გამწარებული
ჭამდა, თან გრძნობდა, ღვინო მოერიდა
და საქმელი ვერაფერს უშველიდა.

სუფრის ერთ კუთხეში სიმღერა წა-
მოიწყეს.

გელამ მხარი გაჰკრა დათოს და გადა-
სჩურჩულა:

— ეგ არის, შენს წინ რომ ზის.

— ვინა?

— ციციანოს საქმრო.

— რომელია?

— შენს წინ რომ ზის, ცოტა მარჯე-
ნივ.

— მელოტის გვერდით?

— არა... თვითონ მელიოტი. ამას წინათ ნიშნობა ჰქონიათ. ახალ წელს დაქორწინდებიან.

— ეგ ხომ უკვე მითხარი.

— მაყრად არ წაპყვები?

— ჩემს დროში ნიშნობა ცოტა სასაცილოა.

— მაგათ ძველი ყაიდის ოჯახი აქვთ... ტრადიციების მუხეუშია. ვერა ხედავ, რა სერიოზულობით ეკიდება ყოველ სადღეგრძელოს... დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს.

— ალბათ, იდიოტია!

— რა თქმა უნდა.

— ისე, რა კაცია?

— კანდიდატია... ფილოლოგიურ მეცნიერებათა... მე მაინც ვერ გავიგე, რატომ დაშორდით.

— რაღა დროს ეგ არის.

— გული არ გწყდება?

— რა მნიშვნელობა აქვს, მწყდება. თუ არა... მეცოდება ციციხო მაგ იდიოტის ხელში... თუმცა რა, ალბათ, გათხოვება უნდოდა და გათხოვდა.

— არა, ბიჭო, შენ გადაგყვებოდა.

— აქ საიდან მოხვდა ეგ ბითური?

— მართალი ვითხრა, არ ვიცი... ალბათ, ნოდარს იცნობს.

უცებ ჯიმშერ ქალდანი წამოდგა და თამადას ერთი სადღეგრძელოს თქმის უფლება სთხოვა- თამადამ უარი უთხრა. ჯიმშერი გაწითლდა, გასივდა და ბურღღუნით დაჯდა თავის ადგილზე.

— ეს ვიღაა? — ჰკითხა დათომ გელას და მიუთითა პირდაპირ მჯდარ მთერალ კაცზე, რომელიც უკვე მთელი საათი განუწყვეტლივ ელაპარაკებოდა ქერა ქალიშვილს.

— ეგ მწერალია... — გელამ მერე მწერლის გვარიც უთხრა.

— მე უფრო ახალგაზრდა მეგონა.

— ამ ბოლო ხანებში გაჰდარავდა... ისე ახალგაზრდაა...

— მერმე თმას ვერ შეიკრეპს და დავიარცხნის. ბუს რომ დამსგავსებია?! ეგ საიდანღა მოხვდა აქ?

— ჯიმშერმა მოიყვანა...

— ძეტს აღარ დავლევ... საშინლად

დავთვერი, — დათომ თავი მიიბრუნა და ავთანდილ ხარაბაძის მოწყენილ სიფათს წააწყდა. — ავთანდილიც აქ ყოფილა.

— კი. აქ არის...

დათო ოთარ სალაყაიას მიუბრუნდა.

— ოთარ, თუ ძმა ხარ, მითხარი, შენს განყოფილებაში ხომ არ წევს ვინმე ბუბა ეშმა.

— არა!

— როგორ გავიგო, სად წევს ეგ ქალი?

— ძალიან გინდა?

— ძალიან.

— ხეალ 12 საათზე დამირეკე და გეტყვი.

— მართლა დაგირეკო?

— თუ არ დაგეზარება, გამოიარე.

— კარგი, გამოვივლი... ახლა ავდგები და წავალ... დავთვერი... მშვიტ გულზე არ უნდა დამელია... წავალ თორემ შემომელახება ეგ იდიოტი... რა გაბღენძილი ზის.

— სად უნდა წახვიდე, — უთხრა ოთარ სალაყაიამ, — ვერა ხედავ, ის გოგონები როგორ გიყურებენ... თვალეზით შეგკამეს... მაინც რა ლამაზი ხარ, შე ოხერო!

— შე ვარ ლამაზი? — გაეცინა დათოს და გახედა გოგონებს, რომლებიც მისგან ხელმარცხნივ ისხდნენ. გოგონები მართლაც გულუბრყვილო, ალტაცებული მხერით მისჩერებოდნენ დათოს.

— თუ გული გეუბნება, წადი, — გადაულაპარაკა გელამ, — მართლა არ ატებო ერთი ამბავი, სირცხვილი არ აქამო ნოდარს!

თამადა სადღეგრძელოს წარმოსათქმელად წამოდგა, ხელში ღვინით სავსე დიდი ბროლის ჭიქა ეჭირა.

სიმღერა შეწყდა.

ნოდარ ნიჟარაძე რატომღაც ოფიციატებს გაჰყვა.

— ნოდარის ღვინა არ ყოფილა? — იკითხა დათომ.

— კი... იქაც იყო და აქაც... შენს მოსვლამდე წავიდა... ალბათ, დაიღალა.

თამადა გაშეშებული იდგა. მოთმინებით ელოდა ხალხის დაწყნარებას.

ბუბა გულადმა იწვა, თვალები დახუჭული ჰქონდა. ფრთხილად სუნთქავდა. ავადმყოფს ალბათ, ჩაეძინა. დათო გაქავეებული იჯდა, არ ინძრეოდა, ეშინოდა ძილი არ დაეფრთხო ბუბასათვის. საბანზე ხორბლისფერი მკლავები მოწყვეტილივით ეყარა.

ბავშვივით ძილში გაეღიმა ბუბას და ტუჩები შეერხა. მერმე თვალები გაახილა და იკითხა:

— მეძინა?

— მე მგონი, გეძინათ.

— დიდი ხანია მძინავს?

— არა... სულ ოთხი-ხუთი წუთი იქნება.

— კარგი სიზმრები ვნახე.

— ალბათ... ძილში იღიმებოდით.

— მართლა?

დათომ თავი დაუქნია და თვითონაც გაიღიმა.

— მგონი, სიცხემ დამიკლო... უკეთესად ვგრძნობ თავს.

დათო გადაიწია და მაჯაზე შეავლო ხელი. სკამი უფრო ახლოს მისწია და წოლთან. მერმე დაიხარა, შუბლზე ლოყა დაადო ბუბას, ხელიც და შუბლიც ცხელი ჰქონდა, უფრო მეტად — შუბლი, საშინლად უხურდა.

— დედაჩემი ასე მატყობდა ხოლმე ბავშვობაში, მქონდა თუ არა სიცხე, — უთხრა დათომ.

— თქვენ როგორ ატყობთ, მაქვს სიცხე?

— ცოტათი, — იცრუა დათომ. ბუბას ხელისგული ტუჩებთან მიიტანა და აკოცა...

— რამ გამოგაშტერა, — უთხრა დათოს ოთარ სალაყაიამ, — მოაქციე იმ გოგოებს ყურადღება... დაწყდნენ შენი ცქერით, თვალები ამოუღამდათ.

ციცინოს საქმრომ ცარიელი ბროლის ჭიქა მიაწოდა დათოს და სადღეგრძელოს შესმა სთხოვა.

დათომ ჭიქა გამოართვა და სანამ მელორტი სასიძო სკამზე დაჯდებოდა, ჰკითხა:

— იცით, თუ არა თქვენ, ვერის ხელის მახლობლად, ერთ ჩინში, გლია უზარმაზარი ლოდი, ზედ ტრადიციის მიხედვით მიჯნურები სხდებიან... რამდენიმე საათით, ქვა ჯდომისაგან გაუცვეთიან, რაც იმას ამტკიცებს, რომ დიდხინის უნდა იყოს...

— რამე წარწერა თუ აქვს? — იკითხა ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატმა.

— სამწუხაროდ, მგონი, არ უნდა ჰქონდეს.

— აბა, უბრალო ლოდი ყოფილა.

— მეც ასე ვფიქრობდი, როგორც ჩანს, შეიძლება საამშენებლო მასალად გამოვიყენოთ.

— შეუმოწმებლად ნუ გამოიყენებთ... ეგების მართლაც ჰქონდეს ისტორიული მნიშვნელობა.

— კი, ბატონო, ეგრე მოვიტყვევით. — დათომ ცარიელი ჭიქა ღვინით შეავსო და გელას ჩურჩულით ჰკითხა, — ვისი სადღეგრძელო დალიეს?

— დაჯექით, რა ფეხზე დგახართ! — ბრძანა თამადამ.

— დაჯექით, კი არა, დახედით, რეგვენო! — თავისთვის ჩაიბურღლუნა ჯიმშერ ქალდანმა.

დათო: ხომ კარგი ექნით, რომ წამოვედით?

გელა: აღარ მოეშვი იმ კაცს და რა შექნა?

დათო: ძალიან გაუჭირე, არა, საქმე?

გელა: ისიც კაი ვინმე ყოფილა, ყველაფერზე სერიოზულად გბასუბობდა. მაინც რას ერჩოდი, რა მაგის ბრალია?

დათო: ციციანოზე ვარ ნაწყენი და გაბრაზებული... თუმცა არც ისე... იცი რა, გელა, მე უკვე შევეჩვიე, რომ არავის ვუყვარვარ.

გელა: კარგი ახლა, ნუ ამბობებ. იქნება, შენ შეაჩვიე სხვები, რომ არავინ გიყვარს.

დათო: ვითომ არ მიყვარდა ციციანო?

9905

გელა: მაგას ახლა ვერ გამოვარკვევ... ალბათ, არ გიყვარდა. ისე რატომ დამოზღვრებოდი?

დათო: მეც ვე მიყვირს... იმ დამის შემდეგ, ნიჩბებით რომ გამალახეს, რაღაც მოხდა და ვერ გამოვიგია.

გელა: თუ ძმა ხარ, ყველაფერს ნუ ართულებ... მოვლენებს უფრო მარტივად უნდა შეხედო.

დათო: გელა... იცი რა, გელა... ხანდახან მეჩვენება, საკუთარი თავი დაგკარგე და ველარ ვპოულობ.

გელა: რას დაკარგავდი, რაც არ გქონია.

დათო: შენ ხუმრობ და მართლა ეგრეა. მართლა ვეძებ ჩემს თავს... ხანდახან ვამჩნევ, რომ ჩემში რაღაცა არის ჩემზე უფრო ძლიერი და არ მემორჩილება...

გელა: მაგალითად, ახლა შენში შენზე უფრო ძლიერია ღვინო... რას იცი... ეგრე არ არის?

დათო: დაახლოებით ეგრეა.

გელა: აუხვიე ახლა და წადი... გინდა, სახლამდე მიგაცილო.

დათო: არა, მე თვითონ წავალ... გელა, გიყვარს უკაცრიელი ქუჩა? ქუჩაში შენს მეტი რომ არავინაა.

გელა: გაგიყვებით მიყვარს!

დათო: ესეც შენი თბილისური თოვლი გაქარა... აღარ არის! უკეთეს შემთხვევაში, რამდენიმე საათით მოდის ხოლმე... წავედი ახლა... წავალ და დავიძინებ... შენ რას იზამ?

გელა: მეც წავალ და დავიძინებ... დავიძალე.

დათო: მოიცადე, რა გეჩქარება... ერთხელაც არ გაუცინია... ალბათ, ჰგონია, თუ გაიცინა სამეცნიერო ხარისხს დაქარგავს.

გელა: წაიკითხე დღევანდელი გაზეთები?

დათო: არა.

გელა: ომის ვეტერანთა შეკრებაზე მიდის შენი ძმა... მოსკოვში... დღევანდელის ხელმძღვანელია.

დათო: ვეცე ვერ გამოვიგია.

გელა: რა?

დათო: რატომ ვეჯავრები მირიანს?

გელა: ეჯავრები კი არა, ის არ ვეზღვრებ...
გელა: რატომ?

დათო: თვითონ მითხრა... რაღაც ვერ მაპატიო... მე ვიცი რა... მაგრამ თქმა მიჭირს, არა, არ მიჭირს, უბრალოდ, ვერ ვახერხებ იმის გამოთქმას... ვერძნობ, პო, ვერძნობ...

გელა: შენ გეჩვენება, დათო.

დათო: ამ ორი დღის წინათ სალუდში ვნახეთ მე და ავთანდილმა, ზედაც არ შემომხედდა... როდის მიდის მოსკოვში?

გელა: თუ არა ვცდები, ხვალ მიდიან.

დათო: ან ვაზეთი, ანდა სხვა მატყობინებს მირიანის ამბებს... ბავშვობაში ძალიან გვიყვარდა ერთმანეთი, სულ ერთად ვიყავით... ხვალღან სამუშაოს ძებნას ვიწყებ, გელა... შემეცოდა ჩემი დაწყებული მშენებლობა... ისევ ისე დგას სახლი, როგორც დავტოვე, ერთი აგურიც კი არ მიუმატებიათ... აღარ მისმენ, გელა? მოგწყინდა უკვე ჩემი წუწუნი?

გელა: არა, დავიძალე, მეძინება...

დათო: ყოველთვის ეგრეა... როცა რაიმე ტყვილის გამხელას იწყებ, მეგობრებს ეძინებათ ხოლმე... მაგრამ... მეც ერთს გეუბნები და მეორეზე ვფიქრობ. ვახსოვს ბუბა?

გელა: კი, როგორ არ ვახსოვს... ხომ იცი, ძალიან ცივა... ფეხები გამეყინა...

დათო: წავედი... ნახვამდის, გელა...

გელა: ნახვამდის.

ისინი ლალიძის წყლებთან დაშორდნენ ერთმანეთს და თავთავიანთი გზებით წავიდნენ.

დათო აღმართს შეუდგა.

„ასე გვიან რომ არ იყო, ნორასთან ავიდოდი. გავიგებდი, რა დამართათ, რას ამირებენ. ალბათ ზურგიოს საბავშვო ჯალში მიამარტეს... საბავშვო ბაღი რას უშველის? ნორა სწორედ სალამოობით არის დაკავებული... რა უშველება ამ ხალხს?!“

ეზოში შესვლისთანავე შეამჩნია, ნო-

რას არ ეძინა: შუქი ენთო. ხრახნილი კიბით გაეშურა მეროე სართულისაკენ.

ყვავილების მალახიში მიხაკები იყიდა და ბუბასთან წავიდა. ბუბა ახალგაღვიძებული დახვდა, კარგ გუნებაზე იყო, დამშვიდებული სახე ჰქონდა.

ყვავილები მაგიდაზე დააწყო დათომ და სკამი საწოლთან დაიდგა.

— გუშინ რომ წახვედი, — უთხრა ბუბამ, — საშინელი სიმარტოვე ვიგრძენი. კიდევ კარგი, ცოტა ხნის შემდეგ შენი მეგობარი ექიმი შემოვიდა... ბევრი მაცინა. თქვენი ბავშვობის ოინები მიაშბო. როცა ვუთხარი, მეც პირველ სკოლაში ვსწავლობდი-მეთქი, გაგიყდა. ოლონდ ვერაფრით გამიხსენა.

— მეც ბევრს ვფიქრობ და ვერ ვახერხებ გახსენებას, სკოლაში არ მახსოვბარ, ბუბა.

— ოთხი კლასით წინ ვიყავი. ცოტა კი არ არის ოთხი წელი.

— სიცხე გაიზომე?

— კი, თითქმის არა მაქვს.. შენ წარმოიდგინე, დღეს ძალიან კარგად ვგრძნობ თავს. თუ ასე გაგრძელდა, ალბათ, მალე გამოვეწერები.

— მთავარია, მორჩე, რა მნიშვნელობა აქვს, როდის გამოვეწერები, მე სულ შენთან ვიქნები, აღარ მოგაწყენ. დღეიდან მაინც თავისუფალი ვარ, სამუშაოდ აღარ წავედი.

— რატომ?

— აღარ შემიძლია, ბუბა... ყოველ დღით შინიდან ისე გავდიოდი, თითქოს წინასწარგანზრახული დანაშაულის ჩასადენად მივეშურებოდი.

— წუხელ სწორედ მაგაზე ვფიქრობდი, დათო... შენი თავი უნდა მონახო. ბნელში აღამიანებმა ჩაგიგდეს ხელში და თავის ნება-სურვილზე გათამაშებენ. ოლონდ იცოდე, თუ დანაშაულზე წაასწრეს, შენც იმათ გვერდით აღმოჩნდები. კარგი ვიქნია, დღეს რომ არ წასულხარ.

— ხვალღან უნდა დამეწყო ახალი საამქროს გამოთხრა... დროზე წავედი..

ერთი რამ ვერ გამოვიდა, ბუბა, სიღინს ტრიალებს იმ სარდაფში ამდენი ფული, მე ჯერ არ მინახავს კაცი, მანდ შეკერილი ფეხსაცმელი რომ ეცვას.. საიდან ტრიალებს ამდენი ფული?!

— არა, ნამდვილად კარგად მოიქეცი.

— ბუბა... შენ რომ არ მენახე, შეიძლება არც კი დამენებებია თავი მაგ სამუშაოსათვის.

დათოს ოთახში ორჯერ შემოვიდა დედა. დათოს თვალები არ გაუხელია, ვითომ ეძინა, დედა მესამედაც შემოვიდა და მხარზე ფრთხილად შეახო ხელი.

— დათო, გაიღვიძე.. უკვე თერთმეტს ნახევარია.

დათომ თვალები გაახილა.

— იყოს რა, მე არსად მეჩქარება.

— პლატონმა წასვლისას დაგიბარა, არ დაიგვიანო.

— ძალიან ვწუხვარ, მაგრამ პლატონის დანაბარებს ვერ შევასრულებ.

— რას ჰქვია, ვერ შეასრულებ?!

— იმას, რომ აღარ მინდა, დედა, იქ მუშაობა.

— ნუ ზარმაცობ ახლა, ადექი და ჩაიცი. კაცი იქ გელოდება და შენ კი აქ ნებივრობ ლოგინში.

— ადგომით ავდგები, აბა, რას ვიზამ? ოლონდ იმ სარდაფში აღარ ჩავალ.

— შენი დაწყებული საქმე შენვე უნდა დაამთავრო, ხალხს შენი იმედი აქვს.

— უფრო დიდი საქმე მქონდა დაწყებული და აღარ დამამთავრებინეს. — დათო წამოდგა საწოლიდან და ფლოსტებში წაყო ფეხები —ახლა ისეთი საქმე უნდა დავიწყო, რომელსაც დავამთავრებ.

— რა დროს ხუმრობაა. აღარ დაწვი, მე ბაზარში მივდივარ.

დედა პასუხს აღარ დაელოდა, წავიდა. გინდაც დალოდებოდა, დათო არ აპირებდა პასუხის გაცემას. ნეტარებით გააზმორა და პირის დასაბანად გაეშურა. ოთახებში თბილოდა, ეტყობოდა, კაფელის ღუმელში ცეცხლი დილაადრისან დაენთოთ. აქამდე მირიანი ამობდა

ეზოში შეშას, მერე ამოჰქონდა და ცეცხლს ანთებდა.

დათო არასოდეს ყოფილა ისე კმაყოფილი, როგორც დღეს, შვეებით ამოისუნთქა, თითქოს დიდი ხნის უიმედო ტყვეობას დააღწია თავი. სიამოვნებას გვრიდა ისიც, ზოგჯერ რომ წარმოიდგენდა, რა ამბავი ატყდებოდა, როცა გაიგებდნენ დათოს მოუსვლელობის მიზეზს.

პირი დაიბანა და ტანსაცმელი ჩაიცვა. მერმე სამზარეულოში გავიდა, დედას საუზმე მაგიდაზე დაეტოვებინა. წაიხეშა. წუხანდელი ღამითაც კმაყოფილი იყო. დიდხანს ილაპარაკეს დათომ და ნორამ ზურგიკოზე, რომელსაც ფარდის იქით უზრუნველად ეძინა. საბრალო ქალს სხვა გზა არა აქვს, პატარა ბავშვი თან უნდა წაიყვანოს, ქალაქიდან ქალაქში უნდა ათრიოს, სასტუმროდან სასტუმროში... მერმე ნორამ თქვა: ზურგიკო ამ ბოლო ხანებში ძალიან გამოიცვალა, აღარ მელაპარაკება, გულჩათხრობილად გახდა.

როცა დათომ წამოსვლა დააპირა, ნორამ ხელზე ხელი შეეხო და უთხრა:

— თუ გინდა დარჩი, ერთი-ორი საათით დარჩი, მაინც გრძელი ღამეა.

დათო კმაყოფილი იყო წუხანდელი ღამითაც, არ დარჩა, თავისთვის ძალაც კი არ დაუტანებია, ისე წამოვიდა, არავითარი სურვილი არ ჰქონია ნორასთან დარჩენისა.

აივნის მხრიდან კარი დააკაუნეს.

დათომ ძია ვანოს გაულო კარი. ძია ვანო საქმიანად შემოვიდა ოთახში.

— გამარჯობა, დათოჯან, ამ განცხადებაზე ხელი უნდა მომიწერო, — ძია ვანომ უბიდან დააძრო ოთახდ დავეცილი ფურცლები და გაშალა.

— რა განცხადებაა?

— ბერიკაცმა პირდაპირ დაიწყო განცხადების კითხვა, ათი-თხუთმეტი წუთი მაინც კითხულობდა. ამხელა „არზა“ იმიტომ იყო შედგენილი, რომ ძია ვანო ძველი სახლის კაპიტალურ რემონტს მოითხოვდა. განცხადების წაკითხვის შემდეგ დათოს ისეთი შთაბეჭდილება დარ-

ჩა, ამ წუთშივე თუ არ ვაასწრებდა, ჭერი ჩამოენგრეოდა თავზე.

— როგორია? — იკითხა ბოლქოს ბერიკაცმა, — მე დავწერე, აი! თითქმის ყველამ მოაწერა ხელი. მაინც ყველას თანამდებობა და პროფესია მივწერე, უნდა იცოდნენ, კაცო, რა ხალხი ცხოვრობს ამ დასაქცევ ეზოში. მე კი ვიცი, რა ხალხიც არის, მე რომ მკითხო, ერთსაც არ გავაჩერებდი...

ძია ვანომ კითხვა განაგრძო:

1. ვარლამ ხუნდაძე — ინჟინერი.

ძია ვანომ თვალბეჭდით შეხედა დათოს და თქვა:

— ესეც ინჟინერია და შენც! ამის აშენებული სახლი ორ წელიწადში ინგრევა — აფერისტია! ორჯერ წაართვეს ცოლი და სიბერეში დაიბრუნა.

2. კონსტანტინე დავითაშვილი — პედაგოგი.

— ჰმ! პედაგოგი... ამისმა მოწაფემ გოგოს გულისათვის დანა დაარტყა ამხანაგს... ერთი ამის პედაგოგობაც!.. ნამდვილი ჩანჩურაა.

3. ბენო ჩიჩუა — ქარხნის მთავარი ბუღალტერი.

— აი, ეს არის, რაც არის.. ჭკვეყანა შეჭამა, სისხლის სამართლის დამნაშავე!

4. ალექსანდრე ჭიმშელი — დამსახურებული ექიმი.

— ჩვარი! ყოფილი მუსუსია.. ბოლო ხანებში საყვარლებმაც გამოაპანლურეს. უფულოდ არ აკეთებს ოპერაციას.

5. ოლიფანტე ბასარია — გადამდგარი პოლკოვნიკი, პენსიონერი.

ძია ვანომ საჩვენებელი თითი წინ გაიშვირა და პირით ისეთი ხმა გამოსცა, თითქოს იარაღი ისროლა. მრავალმნიშვნელოვნად გაიღიმა და თქვა:

— შენც იცი, რა კაცი... სროლა უყვარდა...

6. ლოლა დორეული — გასტრონომის მოლარე.

— გასტრონომის ვერთხა. ფულის ანგარიში არ იცის, ყოველთვის გაკლებს...

7. ნორა ზანდუკელი — ესტრადის მომღერალი.

— ჩემზე უკეთ შენ იცნობ. ბოლო ხანებში მოუხშირე, აი, სიარულს.

8. თინათინ სამხარაძე—ფარმაცევტი.

— ესეც კახაია!

დათოს გული შეუწუხდა და შეაწყვეტინა.

— ნულარ წაიკითხავ, ძია ვანო, ყველას ვიცნობ... ძია ვანო, ამიტომ არ უყვარხარ მეზობლებს. საინტერესოა, მე რომ მოვაწერ ხელს და სხვა მეზობლებთან შეხვალ, იქ რას იტყვი ჩემზე?

— შენ მოაწერე, მე ვიცი, რასაც ვიტყვი! — ბერიკაცმა გაიცინა და ხელის მოსაწერად გაუწოდა ქაღალდი...

დათომ პირველივე ავტომატიდან დაურეკა ოთარ სალაყაიას. რატომღაც დარწმუნებული იყო ბუბა პირველ საავადმყოფოში იწვა. მაგრამ ოთარმა უთხრა: ყველა განყოფილებაში დავრეკე და ასეთი ავადმყოფი ჩვენთან არ წევსო.

მთელი დღის გეგმა ჩაეფუშა, არა მარტო გეგმა..

სულ სჭეროდა, დღეს უსათუოდ ნახავდა ბუბას.

რამდენი საავადმყოფოა თბილისში, სად უნდა ეძებოს ახლა?! არა-და ბუბასთან შეხვედრის მოლოდინით ცხოვრობდა... ფიქრებით ისე შეითვისა. ახლა ბუბაზე მახლობელი ადამიანი ქვეყნად არ ჰყავდა. მაგრამ საკვირველი კი იყო, რაც უფრო მეტს ფიქრობდა ბუბაზე და ეთვისებოდა, მით უფრო ბურანში ეხვეოდა ბუბას სახე. ცდილობდა, მეხსიერებაში აღედგინა ნაკეთები, გამოშვებული... ვერ ახერხებდა. ეჩვენებოდა, რომ უფრო სხვანაირი იყო, ვიდრე მას ჰყავდა წარმოდგენილი. წარმოსახვა მეხსიერებაში ჩარჩენილ სახეს იერს უცვლიდა.

— ღმერთო, რა ქალაი!

— ვინა?

— ბუბა ეშბა!

ავტომატიდან საავადმყოფოებში რეკვა და ძებნა უაზრობაა, უკეთესი იქნება, თუ გელასთან მივა რედაქციაში იქ ტელეფონია და ადვილად გაიგებს, სად წევს ბუბა.

გელა საქმიანად მოეკიდა ბუბას ძე-

ბნას. ჯერ, რა თქმა უნდა, გაუკვირდა, როცა შეიტყო დათოს დამუკიდებულე-ბა ბუბასადმი. ისიც კი უთხრა: წამდვილი გიყი ხარო, მაგრამ მეგობარს მაინც უნდა დახმარება, გინდაც ის ნამდვილად იყოს გიყი.

— მას პირველ საავადმყოფოში არ აღმოჩნდა..

— არა.

— მოდი, ჩვენ დავრეკოთ... — გელა ცოტა ხნით ჩაფიქრდა, — დავრეკოთ... ალდაშვილის საავადმყოფოში — ტელეფონების წიგნი გაშალა, მონახა საჭირო ნომერი და დარეკა. — ისე, რომ იცოდე, კარგი ხელი მაქვს. ალო! ალო! ხომ ვერ მეტყვიით, თქვენთან წევს თუ არა ასეთი ავადმყოფი — ბუბა ეშბა. აჰა, გმადლობთ.

გელამ ყურმილი დადო და გაიღიმა.

— რა ვითხრეს?

— რას მეტყოდნენ... აკი ვთქვი, კარგი ხელი მაქვს მეტყი, რად გინდოდა ოთარ სალაყაია, პირდაპირ ჩემთან უნდა მოსულიყოფი.

— რომელია ეგ ალდაშვილის საავადმყოფო?

— როგორ არ იცი, კამოს ქუჩაზეა.

— აჰა.. ვიცი.

— ისე, შავი კოლა როგორა გყავს.

— ერთი მაგისი.

— რომ იცოდე, ცუდი ახალი წელი გაუთენდება. ამ უჯრაში მიღვეს მაგისთვის დამზადებული ატომური ყუმბარა... ისე დავარბიო, შენი პლატონი არისტოტელედ მოეჩვენოს, — გელა თავისსავე ხუმრობაზე სიცილით მოკვდა.

— ძალიან მეგუჰება. შენ სულ ვგრეტრებახობ.

— აღდგომა და ხეალო.

— თუ კი ეგრეთა, კაცი შენ ყოფილხარ..

გელა კმაყოფილ იჯდა თავის მაგიდასთან. სივარეტს ამოღებდა.

— წუხელ ძალიან შეეუბერეთ, არა? — გელა სკამზე გასწორდა და სალაპარაკოდ მოემზადა, მაგრამ დათოს ლაპარაკის თავი არ ჰქონდა, მაშინვე წამოდგა.

— მე წავალ, გელა, ბუბა უნდა ვნახო.. არ შემიძლია.

დათომ ზოოპარკთან ტაქსი დაიჭირა.. ჯერ ყვავილების მაღაზიაში შეიარა, მერე საავადმყოფოს მიადგა.

დარაჯმა არ შეუშვა.

— არ შეიძლება... ჩაჩავამ აკრძალა.

— რატომ?

— იმიტომ, რომ ბევრნი მოდიოდნენ... ეხლა აღარავის უშვებენ.

— ეგ ჩაჩავა ვინ არის?

— ვა, ჩაჩავა არ იცი, კაცო?! პროფესორი!

— აჰა... პროფესორს რომ ვთხოვო?

— თხოვე.

— სად შეიძლება ნახვა!

— დღეს ვეღარ ნახავ... წაიდა... ხვალ გამოიარე.

დათომ მიხაკები დარაჯს გადააწოდა და უთხრა — აუტანო... როდესაც კარებში ვადიოდა, დარაჯის ხმა დავწი:

— ჩვენი ძმა, რა ვუთხრა, ვისგან არისო?!

დათოს პასუხი არ გავცია.

სუსხიანი დღე იყო. ქარი სახურავების თავზე მიერეკებოდა თეთრ ღრუბლებს.

...პატარა ბიჭი ყვავილებით მოჩათულ მწვანე მინდორზე მიდიოდა. მინდორს ყოველი მხრიდან ლურჯი, უსახდვროდ ლურჯი ცა დამხობოდა. ბიჭი უზრუნველად მიიბიჯებდა. მოულოდნელად შეაშფოთა ცხენის ფლოქვების ყრუ ხმაურმა. შეშინებულმა მოიხედა. მისკენ მირბოდა გაგიჟებული, გახელვებული შავი ცხენების რემა. შავი, მაღალი ცხენები გასაოცარი სისწრაფით მიჰქროდნენ ბავშვისაკენ, პირზე ქაფმორეულები გრივალავით მოჰქროდნენ. განწირულმა ბავშვმა იყვირა და თვალბუბუნი აიფარა ხელები- მაღალი, შავი ცხენები შემზარავი ჭიხვინით უახლოვდებოდნენ, ფლოქვების თქარა-თქური მიდამოს აყრებდა. რემამ ბავშვს გადაუარა, არცერთი ცხენი არ შეხებია, მხოლოდ ქარმა წააქცია ბავშვი... თავზარდაცემულმა თვალბუბუნი დაჰყვირა... ცხენების ოფლიან მუცლებს და პრილა ნალებს ხედავდა.

რემამ გადაიგრილა და წავიდა. ბავშვმა წელი ითრია. თვალუწვდენელ მინდორზე გარბოდა რემა. შავი, მაღალი, გაფლანკებული ცხენები გრივალავით მიჰქროდნენ.. უკან რჩებოდა ფლოქვებით გადათელილი მწვანე ბალახი, მიწაზე დაწვენილი, გადაჭევილი ყვავილები...

ოქროს თევზი უმირიანოდ ცხოვრებას შეეჩვია. ჯერ გაუჭირდა, მაგრამ მერე თანდათანობით შეეგუა მარტო ყოფნას.

გადიოდა დღეები და მირიანი არ აკითხავდა. იმედი ჰქონდა, მოვიდოდა და წაიყვანდა, მაგრამ აღარ მოვიდა. აღარ მოაკითხა და ოქროს თევზი მარტო დარჩა. იმედი გადაიწყვიტა...

ბოლოსდაბოლოს, შეეჩვია უმირიანოდ ცხოვრებას. თუმცა ეს ცხოვრება ძველს არა ჰგავდა. მოლოდინი და მირიანთან შეხედრა აღარ აღელვებდა. დღეები მოწყენილი და ერთფეროვანი იყო. მინის გამჭვირვალე კედლები მთლიანად დაიბურა მწვანე ხავსით. გარეთ გახედვა უკვე აღარ შეიძლებოდა. ოქროს თევზი ვერ იხედებოდა და არც აინტერესებდა, რა ხდებოდა მინის კედლების მიღმა. თავისთვის ცხოვრობდა, გარე სამყაროს მოწყვეტილი.

მოგონებები ასულდგმულებდა, კარგი, კეთილი მოგონებები, მირიანთან შეხვედრის მთრთოლვარე წუთები, ტყბილი საუბრები, სიყვარული...

ოქროს თევზი ფიქრიანი და გულჩახობილი გახდა.

სულ ეჩვენებოდა, მირიანი შინიდან გააძვეეს და მოაშორეს. აღამიანებზე შეეცვალა წარმოდგენა.

მაგრამ დღეს, როცა ყველა წასულა ეგონა, მოულოდნელად დათო დაადგა თავზე და ჰკითხა:

— როგორა ხარ?

ოქროს თევზმა არაფერი უპასუხა, რადგან სჯეროდა, რომ დათო უგულოდ ეკითხებოდა, ისე, სხვათა შორის.

— მიგატოვა მირიანმა? მიგატოვა?

— ჰო, მიმატოვა... — ჩაილაპარაკა თავისთვის ოქროს თევზმა.

— სულ მარტო დარჩი, შე საწყალო.
მარტო დარჩი!

— ჰო, მარტო ვარ.

— შენი მარტობა მაწუხებს ხოლმე...
მარტობა... ერთხელ დამესიზმრა, თითქოს მე ვიყავი მინის ეს ჭურჭელი... თითქოს მე ვიყავი. და შენ ჩემში ცხოვრობდი, ჩემში ცხოვრობდი... მე ვწუხდი, რომ ჩემს სხეულში უცხო არსება ცოცხლობდა. მე ვწუხდი... თან მომეჩვენა, რომ შენც შეწუხებული იყავი, რადგან სხვა ჭურჭელში აღმოჩნდი... მომეჩვენა...

ოქროს თევზი სიხარულის თრთოლვამ იტანა.

— მაგრამ ის სიზმარი იყო... სიზმარი...

— სიზმარი?

— მერე ხანდახან მეგონა, მართლა ცხოვრობდი ჩემში... ხანდახან... იქნებ, მართლა ჩემში ცხოვრობ?... იქნებ?

— მე მინდა ვიცხოვრო, მინდა შენში ვიცხოვრო.

— ახლაც ასე მგონია, თითქოს ეს ჭურჭელი მე ვარ და შენ ჩემში ცხოვრობ... ახლაც ასე მგონია.

— ვცხოვრობ! — სიხარულით იყვირა ოქროს თევზმა, — შე ყოველთვის ვიცხოვრებ!

ამაყად გასრიალდა წყალში. ოქროს თევზს ბევრჯერ განეცადა სიხარული, სიამაყე კი — არასოდეს. ღირსეულად ეჭირა თავი, ფარფლებს ნელა, დინჯად ამოძრავებდა, ისე, როგორც ეს შეჭფერის დარბაისელ თევზს, რომელმაც სიცოცხლეშივე მოიპოვა დიდება, ეზიარა უკვდავებას.

— მე ახლა დაგაპურებ, ოქროს თევზო... დაგაპურებ...

დათო მატარებლის გასვლამდე ნახევარი საათით ადრე მივიდა სადგურზე. მატარებელი პირველ ლიანდაგზე იდგა. ვაგონების წინ ხალხი ფუსფუსებდა. გულმა ვერ გაუძლო, მაინც გადაწყვიტა, მირიანი გაეცილებინა. რაღაც გაუგებრობა მოხდა ძმებს შორის, უფროსი ძმა

ნაწყენია. უმცროსი ძმა, იმიტომ, რომ უმცროსია, ვალდებულია, მივიდეს და გაარკვიოს ეს გაუგებრობა. თუ დამნაშავეა, ბოდიშიც უნდა მოუხადოს.

დათომ არ იცოდა, რომელი ვაგონით მიემგზავრებოდა მირიანი. ბოლოდან გაჰყვა, ბაქანზე გულდასმით ათვალერებდა მოსაუბრე ხალხს, არც ფანჯრებზე მიმდგარი მგზავრები გამოჩენია...

ყველა ვაგონის წინ გაიარა.

ახლა თავიდან გამოჰყვა მატარებელს. ისე მოდიოდა, თითქოს ნაბიჯებს ითვლიდა, მირიანს, ალბათ, გაუხარდება თქმა უნდა, გაუხარდება... ვანა არ იცის დათომ, როგორ უყვარს უფროს ძმას. მაშინ აღელდა და რაღაც სისულელე უთხრა. სად ვაგონილა, ძმას ძმა ეჯივრებოდეს. გელა მართალი იყო. უბრალოდ მივა, გადაეხვევა და გადაკოცნის. გულით მიულოცავს გამარჯვებას...

— დათო! — მოესმა ქალის ხმა.

დათომ გვერდზე მიიხედა. შემოსასვლელში მორბოდა სახეგაბადრული მანანა, ხელში პატარა ჩემოდანი ეჭირა.

მანანამ დათოსთან მოიბრინა, მოეხვია და აკოცა. დათო დაიბნა, ევრაფრით მიხვდა, რაში იყო საქმე. იმ დამეს შემდეგ მანანა ყოველთვის გაურბოდა, თავს არიდებდა...

— ჩვენს გასაცილებლად მოხვედი, არა? — ჰკითხა მანანამ, პასუხს აღარ დაელოდა და ლაპარაკი განაგრძო, — რატომღაც მეგონა, დღეს შენც იქნებოდი... თუმცა არც ჩვენები ყოფილან... ეს ისე, საიდუმლოდ მოხდა, მხოლოდ მირიანის ამხანაგები იყვნენ.

— არაფერი არ ვიცი, მანანა.

— დღეს შე და მირიანმა ხელი მოვაწერეთ!

დათოს მუხლებმა უმტყუნეს, კინაღამ ჩაიკეცა.

— არ ვიხარია?!

— როგორ არა.. მაგრამ ეგ ჩემთვის ისეთი მოულოდნელი ამბავია...

— ყველასთვის მოულოდნელი იქნება... მაშინვე გაგიტეხება.

— არც ბენომ იცის?!

— არა. როცა ვაიგებს, ჩვენ უკვე წა-

სულელები ვიქნებით... დიდი წერილი დაუტოვე... მამაჩემი კეთილი კაცია... მამატივებს, მაგრამ ვერ შეშინია. ამიტომ გადავწყვიტეთ, სადგურზე ცალკე-ცალკე მოვასულიყავით.

ქალიშვილი მთელი ტანით აეკრო... მერვე სწრაფად გადაიხსნა გულის პირი, სარაფანის ვიწრო სამხრეები მკლავებზე ჩამოუყვივდა.. დათო თავს ძალას ატანდა, უნდოდა როგორმე ჩაეხშო, თუ ჩაეკლა ხსოვნაში გაღვიძებული წარსული.

წამოდი, დათო... მირიანს უკვე მოვიდოდა და, ალბათ, ღელავს, შენ არ იცი, რა ბედნიერი ვარ, დათო... წამოდი.

— მოიცადე... თუმცა არა...

— უკეთესი არ არის, ერთად რომ მივალთ?

— რა თქმა უნდა, უკეთესია... მაგრამ მე ასე მიჩვევია.

— ხომ მოხვალ, დათო.

— შენ წადი, მანანა.

— მე მეგონა ჩვენს გასაცილებლად მოხვედი.

— აკი ვითხარი, არ ვიცოდი, თუ დაქორწინდით. შენ წადი, მანანა. მირიანს ნამდვილად იღელვებს.

— დათო, მირიანს ეწყინება. — მანანა გაიქცა.

— მანანა! — დაუძახა დათომ — გეხვეწები, მირიანს არ უთხრა, თუ მნახე.

— რა სისულელეა, რატომ არ უნდა ვუთხრა?!

— რომელი ვაგონია?

მანანამ უთხრა, რომელი ვაგონიც იყო და ნახევრად ბნელ ბაქანზე გაიქცა.

„სულ ერთი არ არის, რომელია? მე მაინც არ მოვალ... არ მოვალ... ნამდვილად არ მოვალ... თუმცა, რატომ არ უნდა მოვიდე? კაცმა რომ თქვას, რა მოხდა ისეთი?“

ცოტა ხნის შემდეგ ვარეთ გამოვიდა თეთრი პერანგი თავის ამხანაგთანად. თეთრმა პერანგმა და მისმა თურმამ ამხანაგმა მიიხედ-მოიხედა... მერვე დათოსაკენ წამოვიდა... დათო სხენის სიბნელეში კატასავით გაუჩინარდა... უცებ სახე მკლავებში ჩამალა მანანამ. შავი, მძიმე თმა ტალღასავით გადაეფარა ნა-

ხევარ მაგიდას. ხელნაწერი ფურცლები, საფერფლე, ფანქარი თმის ქვეშ მოექცა. შავი მბზინავი თმა ზღვის ტალღებივით იზრდებოდა. მთელი მაგიდა წალეკა... მერვე აზვირთდა, ვადევლო ქუჩებს, ხეებს, მანქანებს, ადამიანებს, ვადევლო მატარებლებს, ხიდებს, სახლებს... მთელი ქალაქი მოექცა თმის ქვეშ...

— რა გატირებს? — უცებ ჰკითხა მეორე დათომ.

— შენლა მაკლდი... დიდი ხანია, აღარ მოგიგნია... — უპასუხა დათომ.

— სულ წახდი, ჩერად იქეცი... მაინც რა გატირებს?

— არაფერი... არაფერი...

დათო რესტორანში შევიდა. ორი ბოთლი შამპანური და შოკოლადის ფილები იყიდა...

ბაქანზე გამოსულმა ნაბიჯს მოუჩქარა, რადგან ვაგონების წინ ხალხი აწრიალდა. ელშავლის საყვირის ხმაც გაიგონა დათომ. გაიქცა. გულზე მიხუტებული შამპანურის ბოთლები მიჰქონდა. მატარებელი დაიძრა, დათო მთელი ძალით გაეკიდა მატარებელს. წინ კიბეზე მდგარ მირიანს მოჰკრა თვალი: იღიმებოდა, ვიღაცას უქნევდა ხელს.

— მირიან! დაიყვირა დათომ.

მირიანმა მოხედა, მაგრამ, ეტყობოდა, სიბნელეში ვერ გააჩნია ვინ ეძახდა.

— მირიან! უყვიროდა დათო, თან მატარებელს მისდევდა. — მირიან! მე ვარ, მი-რი-ან!

მატარებელი წავიდა. თურმე კარგახანს სდია მატარებელს. როცა გამობრუნდა, ბაქანზე კანტი-კუნტად დაბორიანობდნენ გამცილებლები.

ერთხანს მოსაცდელ დარბაზშიც იწრიალა. შამპანურის ბოთლები ისევ მკერდზე ჰქონდა ახუტებული. გრძელ მერხზე დაინახა მძინარე გლეხი, რომელსაც გვერდზე მიედგა ცარიელი კალათა და ხელი მთვრალი მშაკაცავით გადაეხვია. დათო მიუახლოვდა. შამპანურის ბოთლები და შოკოლადის ფილები ფრთხილად ჩაუწყო კალათაში...

ქუჩაში გამოვიდა. ქალაქზე დაცემული ცა გაუბედავად

იწყებდა თოვას. პატარ-პატარა ფანტელები თითქოს მიწამდე არ აღწევდა, მუშლივით ირეოდა ჰაერში.

დათომ მოედანი გადასჭრა...

— ბუბა, მე მეშინია, არ გადაიღალო.

— პირიქით, — უპასუხა ბუბამ, — ეგ დასვენება იქნება ჩემთვის... ასე კარგად არასოდეს ვყოფილვარ.

— ავთანდილს ვარდა მოვა ვინმე?

— გელა, ნოდარი, ჯიმშერი... თუ დრო ექნა, შეიძლება, ოთარ სალაყაიაც მოვიდეს. ვერ წარმოიდგენ, რა კარგი ბიჭები არიან. დარწმუნებული ვარ, ყველას შეუყვარდები.

ფრთხილი კაცები გაისმა. კარი გელამ შემოაღო. შემოვიდა შავ კოსტუმში გამოწყობილი, გაპარსული, თმადავარცხნილი.. ბუბასკენ გაღიმებული გაემართა, ბუბამ ხელი გაუწოდა, გელა დაიხარა და უდიდესი მოკრძალებით ეამბორა ხელზე.

— ჯერ არ მოსულან ბიჭები?

— პირველი მერცხალი შენა ხარ.

— რასაკვირველია... მაგათ თუ არ დაიგვიანეს, ისე არ შეუძლიათ. — გელა არაბუნებრივად ლაპარაკობდა და მოძრაობდა, ეტყობოდა, თავს ძალას ატანდა.

— მშვენივრად გამოიყურებით, ქალბატონო ბუბა. დათო ისე წუხდა, მე მეგონა, დავრდომილი იყავით.

— დათო ყოველთვის აჭარბებს. — ბუბა ბრწყინავდა, იღუმალი, შინაგანი შექვით იყო ანთებული.

ცოტა ხნის შემდეგ ნოდარ ნიყარაძე და ჯიმშერ ქალდანი მოვიდნენ. მათ რაღაც კოლოფი მოუტანეს ბუბას, ვარდისფერ ქალაღში შეხვეუთი.

დათომ მეგობრები წარუდგინა, ორივემ ხელზე აკოცა მწოლიარე ქალს. „დღეს რა ზრდილობიანები არიან!“ — გაიფიქრა დათომ.

გელას აშკარად შეეტყო — ეწყინა, თვითონ რომ ვერ მოიფიქრა საჩუქრის მოტანა.

ავთანდილი არ მოსულა? — იკითხა ჯიმშერმა.

— საცაა, ისიც მოვა.

— ძალიან უხერხულად ვგრძნობ თავს... ვერაფრით გიმასპინძლებდიო, თქვა ბუბამ, — დათო, შენ უნდა გეზრუნა ამისათვის.

— ნუ წუხდებით, ქალბატონო ბუბა, — დაამშვიდა გელამ. — ჩვენ არაფერი არ გვინდა.

ჯიმშერი და ნოდარი ფანჯარასთან დასხდნენ.

— თქვენი ერთად დასხდომა არ შეიძლება, — გელა თანდათან ემსგავსებოდა თავის თავს, — ფიზიკა არ გამაგონოთ!

— ფიზიკას უღალატა, — დაუმატა ნოდარ ნიყარაძემ, — ისევ კოტე რამიშვილისა და გენების საკითხს დაუბრუნდა.

— ალბათ, ეგ უფრო იოლია, — ვერ ისვენებდა გელა. — ჯიმშერ, მე მაინც ვერ გავიგე, რატომ არ გათქმევინა სადღეგრძელო თამაღამ.

ჯიმშერ ქალდანი გაწითლდა.

— აქ ყველანი მეგობრები ვართ, ის მაინც გვითხარო, რისი თქმა ვინდოდა. დათო ამბობს, რაღაც ახალი სადღეგრძელო უსწავლია და ჩვენ არ გვიმხელსო.

ამ დროს ავთანდილ ხარაბაძე შემოვიდა. გაუპარსავი, გაბურძენული, მორცხვად აიწურა კარებთან, შორიდან მიესალმა ყველას და უხერხულად აიჩეჩა მხრები.

— ავთანდილ ხარაბაძე, — გააცნო დათომ ბუბას, მერმე სკამი მიაწოდა, — სხვების წინაშე ბოღღის ვახდი, მხოლოდ ავთანდილისთვის ვიზრუნე, — უბის ჯიბიდან „ენისელა“ პაწაწინა ბოთლი ამოიღო და მეგობარს მიართვა.

ავთანდილმა მადლობა გადაუხადა.

ცოტა ხნით სიჩუმე ჩამოვარდა.

— რაღას ვუცდით, — თქვა გელამ, — ოღონდ, სანამ კითხვას დაიწყებდეს, პირობა უნდა მომცეს, რომ ყველაზე პირველად თარგმანის ნაწყვეტს ჩვენს გაზეთში გამოაქვეყნებს.

ავთანდილი დაეთანხმა და ჯიბიდან ორად გაკეცილი ფურცლები ამოიღო.

დათო თვალს არ ამორებდა ბუბას. ბუბა ბედნიერი იყო.

ავთანდილ ხარაბაძე ქართულად კითხულობდა დანტეს „ჯოჯოხეთს“...

დათო კინოსტუდიასთან ავიდა ტროლეიბუსში. მან მოულოდნელად მეორე ცხოვრება აღმოაჩინა და ასეთი კმაყოფილება არასოდეს უგრძვნია, იქ არაფერი ერეოდა მის საქმეში, არავინ უშლიდა ხელს. ცხოვრებას აწყობდა ისე, როგორც თვითონ მოესურვებოდა.

ძველი დანჯღრეული ტროლეიბუსი ჩაქნაქით მდებოდა. ირყეოდა, ბანცალეზბდა, თახახებდა, ათასგვარ საექვო ხმებს გამოსცემდა.

დათო ისევ ბუბაზე ფიქრობდა... ასე ეგონა, თითქოს აღარ შეეძლო ამ ფიქრის გარეშე არსებობა. ეგონა, ეს ფიქრები ბუბამდე აღწევდა. სიმარტოვის გრძნობას უზნობდა და ტკივილებს უჭარებდა. ღრმად სჯეროდა, რომ ეს ფიქრები ცხოვრებას უმსუბუქებდა ბუბას...

დათომ ჰიშკარში შესვლისთანავე იგრძნო, ეზოში უჩვეულო ამბავი ხდებოდა, ასე გვიან, ისიც ასეთი სუსხიანი ღამით მეზობლები უმიზეზოდ არ იქნებოდნენ აივნებზე გამოფენილები.

როგორც კი ეზოში შევიდა და თავის აივანს ახედა, მაშინვე მიხვდა, მთელი ეზო გარეთ რატომ გამოსულა, ხალხს თბილი ოთახები და საწოლები რატომ მიუტოვებია.

მესამე სართულის აივანზე ბენო ჩიჩუა იდგა. საცოდავი კაცი თავში იცემდა ხელებს და ღრიალებდა:

— დავიღუბე, ხალხო, დავიღუბე! ჩემი მანანა მოატყუეს, წაიყვანეს! ხომ იცით, რა ტანჯვით გამოზრდილი მომტაცეს! მარტო დამტოვეს! სკანი გოლუაფირო, ნანა! სო რექ, ნანა, სო რექ, სკუა! გაჭირებაში წარდ. ჩქივი სკუა! მუ გქიმიანა უსკანეთ! მუ დავაშე თეფერე, ნანა!..

დათოსთან ძია ვანო საქმიანად მოცუხცუხდა.

— გაიგე, დათოჯან, რა უქნია მირიანს?

— გავიგე.

— ხედავ რა დღეშია! არჩინული

— ვხედავ, ძია ვანო.

— ბენო ამ ამბავს ეგრე არ დატოვებს... ჰკვეთაშყოფელი კაცი იყო, განათლებული, როგორ მოიტაცა, კაცო.

— თვითონ წაყვა, ძია ვანო... ახლა მოვდივარ სადგურიდან.

მესამე სართულზე ისევ ყვიროდა ბენო ჩიჩუა. იმუქრებოდა, ილანძღებოდა. ხალხი მდუმარე თანაგრძნობით მისჩერებოდა გამწარებულ კაცს.

— აქედან ნუ ახვალ, — ურჩია ძია ვანომ დათოს. — შეიძლება უბედურება დატრიალდეს. ხომ ნახე, თქვენები არც კი გამოსულან. გააგიჟებულ კაცს უნდა მოერიდო. როცა დამშვიდდება მერმე გაასწორებთ ანგარიშს.

დათო აივანსაკენ გაეშურა. თითქმის სირბილით აიარა კიბეები. მესამე სართულის აივანს რომ გაუსწორდა, ბენომ იცნო და ღრიალით წამოვიდა დათოსაკენ.

— დამლუბეთ ხომ, ბიჭო, დამლუბეთ... აწი, მე მიყურეთ, რას ვიზამ!

— ბატონო ბენო, ასეთი ყვირილი თქვენ არ შეგფერით.

— რა დროს შეფერებაა!.. დამექცა ოჯახი!

— მომისმინეთ, ბატონო ბენო... მომისმინეთ! ახლა მოვდივარ სადგურიდან. მანანა ვნახე.

— ნახე?!

— კი.

— რა გითხრა?

— რას მეტყუოდა? გამიყვირდა, როცა გავიგე, მირიანს წაპყოლია ცოლად... მე მირიანის ვასაცილებლად გავედი... ეჭვიც კი არ შეპარებოდა... უცებ მანანას წავაწყდი სადგურზე... დამიჯერეთ, ბატონო ბენო, ასე გახარებული და ბედნიერი მანანა პირველად ვნახე.

— ბავშვია, ბიჭო, სულელია! მოატყუა იმ ოხერმა!

— ბოლოს მითხრა, ვიცე, მამაჩემი კეთილი კაცია და ყველაფერს მაპატიებსო.

ბენო ჩიჩუას, როგორც ჩანს, გული

აუჩუყდა, თვალებიდან დაბადლებით წა-
მოუვიდა ცრემლი. ოთახში შევიარდა და
კარი მოიჭახუნა.

დათო ერთხანს აივანზე იდგა. ველარ
გაუძლო მერმე ბენო ჩიჩუას ქვითინს
და შინ შევიდა.

— დათო ხარ? — შინ შესვლისთანავე
გაიგონა დედის ხმა.

— კი, დათო ვარ.

დედა ოთახში შეეგება, შემოფოთებუ-
ლი და შეწუხებული ჩანდა.

— ცოტათი დაეაშშვიდე, — თქვა და-
თომ.

— ვინა?

— ბენო ჩიჩუა.

— ბენო ჩიჩუას არაფერი უჭირს. მა-
დლობა თქვას, მაგის ცხვირმოუხოცავი
გოგო მირიანმა თუ წაიყვანა.

— რატომ არის ახლა მინანა ცხვირ-
მოუხოცავი? მშვენიერი გოგოა.

— ქვეშევეშა კია. ძალიან დაგაგიჟათ
ძმები.

დათო აიღეწა, სახე წამოენთო.

— მე რა შემატყვე...

— დედამ ყველაფერი იცის, შვილო,
— შეაწყვეტინა სიტყვა, მაგრამ ახლა
მაგის დრო არ არის. წამოდი, თითქმის
სამი საათია, ბატონი ნიკო გელოდება—
დედა შუშაბანდისაკენ წაუძღვა.

დათო უნებურად შეკრთა. არაფრით
არ მოელოდა თუ შავი კოლა დახვდებო-
და შინ. მოულოდნელად შიშიც კი იგრ-
ძნო. შეეშინდა, ნამდვილად შეეშინდა.

პლატონი და ნიკო კორინთელი მაგი-
დას უსხდნენ. ორივე დაფიქრებული
იყო. ხელები ორივეს მაგიდაზე ეწყობო.
თონა ტახტზე იჯდა. მუხლებზე ხატაუ-
რა დაესვა და ეფერებოდა. ისეთი სახე
ჰქონდა, ვითომ კატის მოფერებით იყო
გართული და არ აინტერესებდა, რა
ხდებოდა ოჯახში.

— თონა, წადი, დაიძინე... გვიან არის,

— უთხრა დედამ.

თონამ კატა ვადმოაგდო მუხლებიდან
და უქმყოფილო სახით წავიდა დასაძი-
ნებლად. დათო არავის მისალმებია, იქ-
ვე მიეყუდა კედელს. იცოდა, ადრე თუ

გვიან მოუწევდა შავ კოლასთან შეხვედ-
რა და ლაპარაკი, მაგრამ არ ეგონა, თუ
ეს დღე ასე მალე დადგებოდა. მინანა-
ნად მოუშინადებელი იყო ამ შეხვედრი-
სათვის. ალბათ, ამიტომ დელავდა. ანდა,
შესაძლოა, ამიტომ შეკრთა და შეშინდა
წელან.

— ხედავ, პლატონ, მოსალმებაც აღარ
უნდა დავითს.

პლატონმა ვითომ ვერ გაიგონა, რა
თქვა შავმა კოლამ. სახეზე გაუგებრობა
გამოეხატა. ჭერ დათოს გადახედა, მერმე
ნიკო კორინთელს.

— მე ვეგონა, დავითი სიტყვის კაცი
იყო, — განაგრძო შავმა კოლამ... —
ძალიან კარგად მახსოვს, პირობა მოგვცა
— საქმეს დაიწყებდა და დამათვარებდა.
ხომ ასე იყო, დავით?

— მე აღარ მინდა იქ მუშაობა! — და-
თო დაცხრა, უკვე წელანდელივით აღარ
დელავდა. მთავარი იყო პირველი სიტ-
ყვის თქმა.

— ეგ ვიცი... მაგრამ... ხომ შემიძლია.

გკითხო: რატომ აღარ გინდა?
— მთავარი მიზეზი ჩემი სურვილია.
თუ მინდა ვიმუშაებ, თუ არ მინდა, არ
ვიმუშაებ.

— კარგი იქნებოდა, ეს დალოცვილი
წუთისოფელი ჩვენს ნება-სურვილზე
რომ ტრიალებდეს.

— ერთი სიტყვით, არ მინდა მუშაობა...
თუ გინდათ, მიჩივლეთ.

— ნუ აღელდები, დავით, აქ საჩხუბ-
რად კი არ მოვსულვარ, მოვედი, რო-
გორც მეგობარი მეგობართან. მე მგო-
ნია... ყოველ შემთხვევაში, აქამდე მეგო-
ნა, რომ დავმეგობრდით, ბევრ საკითხში
გავუგვტოვებ ერთმანეთს... ხომ მართალია?

დათო უცებ მიხვდა, შავი კოლა მარ-
ტო იმისათვის არ იყო მოსული, რომ
გამოერკვია, სამუშაოთა მწარმოებელმა
მუშაობაზე რატომ თქვა უარი. ნიკო
კორინთელს ფარული შემოფოთება შეა-
ჩინია. ამ შემოფოთების დამალვას—გამო-
ცდილი, ცხოვრების უკუღმართობაში
გამობრძმედილი მამაკაცი საუბრის
მშვიდი კილოთი და დამკინავი, მსუბუ-

ქი ღიმილით ცდილობდა. შემპარავი ღიმილით გამოხატავდა მულამ, სხვისადმი თავისი კაცური ღირსების უპირატესობას.

— შენ ჰქვიანი და განათლებული კაცი ხარ, დავით... კარგი შეგობრები გყავს, კარგი ამხანაგები. ზოგიერთ მათგანს შეუძლია ადამიანის ბედიც კი გადაწყვიტოს... წედან მართალი იყავი, თუ მოისურვებ, მოხვალ სამუშაოდ, თუ არა და, არ მოხვალ. ჩვენ შეგვიძლია ვიჩივლოთ, რადგან ჩვენ შორის ოფიციალური ხელშეკრულებაა დადებული. შენ ეს იცი, მაგრამ მაინც უარს ამბობ მუშაობაზე, რადგან იქ მუშაობას, შეგნებულად გირჩევენია დასჯა... თუმცა... რასაკვირველია... ჩვენ არ ვიჩივლებთ. მე სულ სხვა რამ მინდა ვითხრა. შენ უფლება გაქვს საკუთარ თავს სურვილისამებრ მოქცე. მაგრამ შენი შეგობრის, შენი აღმზრდელის განსაცდელში მიტოვების უფლება არა გაქვს. დარწმუნებული ვარ, გესმის, დავით, რასაც ვამბობ.

— არა მარტო მესმის, უკვე ვიცი, რაც უნდა მითხრა.

— მით უკეთესი... შენმა მეგობარმა...

— ჩემმა მეგობარმა წერილი მოამზადა შენს წინააღმდეგ.

— არა მარტო ჩემს წინააღმდეგ... ესე იგი, ვაიფე თუ არა ამ წერილის არსებობა, მაშინვე უარი თქვი ჩვენთან მუშაობაზე, ეგ რა ვაუკაცობაა, დავით?!

— ჯერ უარის თქმა გადავწყვიტე... შემდეგ შემთხვევით ვაიფე, ისიც გაცვრით, არ წამიციტხავს ის წერილი.

— მე ვიცნობ იმ ვაჟს... ერთხელ იყო ჩემთან და ცუდად მოვექეცი. რა თქმა უნდა, დავაშავე, დავით, შენ უნდა შეგვარიგო.

— არ შემიძლია.

— შენ ყველაფერი შეგიძლია, დავით. შენ არა გაქვს უფლება დაღუპო პლატონი, კაცი, რომელმაც გავზარდა.

— გითხარით, არ შემიძლია თქვენი შერიგება... ის სხვანაირი კაცია.

— მე ვიცი, როგორ ცხოვრობენ ვაშეთის მუშაკები... ფუფუნებას ვერ დაიტრიალებენ...

საუბარში დედა ჩაერთა:

— როგორ, დათო, პლატონს უჭირს, შენ დახმარება შეგიძლია და არ ეხმარები?!

— მე არ ვიცი, ვის უჭირს...

— დედა! — გაისმა თონას ხმა.

— რა იყო, თონა?!

— დედა, მოდი რა, მეშინია!

— რისი გეშინია, შვილო?

— რა ვიცი, მეშინია!

დედა ვავიდა, პლატონს მსუქანი სახე მაგიდაზე დაყრდნობილ ხელუბში ჩაემალა და გაუნძრევლად იჯდა.

— ის კაცი არ ესწრაფვის ფუფუნებას... ოცოტა უცნაური კაცია... ყველაფერს პატიოსნება ურჩევნია. — თქვა დათომ.

ნიკო კორინთელი წამოდგა, ბოროტად გადახედა დათოს. მერმე უცებ გამომეტყველება შეეცვალა, სახეზე შემპარავმა ღიმილმა გადაურბინა.

— ასე გაუთავებლად შეიძლება ლაყბობა... წავედო...

ნიკო კორინთელი გამოუმშვიდობებლად წავიდა. კარებამდე დათომ მიაცილა. ვიდრე კარს მიხურავდა, შავმა კოლამ გაიღიმა და თვალუბში შეხედა. დათო უეცარმა შიშმა აიტანა, მოეჩვენა, რომ ამ კაცის წინაშე უმწეო და უბადრუტი იყო... არა მარტო თვითონ, სხვებიც ასევე უმწეონი იყვნენ. შემკრთალმა მიხურა კარი. მიაყურა. დაქიმული იდგა ასე, ვიდრე კორინთელის ფეხის ხმა არ მიწყდა. მერმე გელა შეეცოდა: „გაუჭირდება ამ კაცთან ბრძოლა...“

მერმე დედის ხმა გაიგონა:

— უმადურო... ყველანი გუჯავრებით, მეც, თონაც, პლატონიც... მირიანიც გუჯავრებოდა... იმ დღეს განა ვერ მიფხვდი, რა მითხარი... მაშ, ვერ ვუერთგულე არა?! ვინ ეუბნება ეგეთ სიტყვებს დედას?!

— პლატონი მაშინ დაისჯებოდა, ვეგმით გაუთვალისწინებელი საამქრო რომ დამემთავრებინა—დამანაშავსავით ბურტყუნებდა დათო.—ამის შემოსაველი პლატონს და კორინთელს უნდა გაე-

ნაწილებინათ... მაგრამ მე ეს არ ვკენი. ამიტომ მივანებე სამუშაოს თავი... თუ სხვა რამ დანაშაული ჩაუდენია, ეგ უკვე მე არ შემიხება, დედა...

დილით შიკრიკმა ბარათი მოუტანა დათოს. დავით ნათიშვილს თორმეტი საათისათვის იბარებდა მშენებლობის უფროსი.

თორმეტ საათამდე კიდევ დიდი დრო იყო.

დათოს დილიდანვე უნდოდა, საავადმყოფოში წასულიყო. ემინოდა, დღესაც არ გაესწრო პროფესორს, თორემ ბუბას ნახვას ვეღარ მოახერხებდა. სადარბაზოდან გამოსვლისთანავე დაიჭირა ტაქსი. დათოს ამგვარად არასოდეს უღელვია. უცნაური წინათგრძნობა დაეუფლა — დღეს უსათუოდ ნახავდა ბუბას. ნეტავი როგორ იქნებოდა ბუბა? ისეთი, როგორც ბოლო დროს ჰყავდა წარმოდგენილი, თუ სხვანაირი?

საავადმყოფოსთან იმდენად აღელდა, უკან გამობრუნება გადაწყვიტა. მაგრამ დათოს ვიღაც არ ემორჩილებოდა, უცნობა, ძლიერი გრძნობა ეწეოდა ბუბასაკენ.

პროფესორმა, როგორც იქნა, ნება დართო.

თეთრი ხალათი გადააცვეს... მეორე სართულზე აგზავნეს...

დათომ საკმაოდ გრძელი და ბნელი დერეფანი გაიარა. პალატის ნომერს ახედა. ამ პალატაშია ბუბა!

კარი ოდნავ ღია იყო. შეიხედა.

ნიკელის საწოლზე ვიღაც იწვა ზურგშექცევით. ქალის ჭაღარა თმით მიხვდა, ავადმყოფი ბუბა არ უნდა ყოფილიყო.

ისევ დააპირა გამობრუნება.

მაგრამ კარი დააკაკუნა და იკითხა:

— შეიძლება?

პალატიდან არავინ უბასუხა.

ხელმეორედ დააკაკუნა და მორიდებით შეაღო კარი.

ბუბამ თვალები გაახილა და შემო-

სულ შეხედა. ერთხანს უყურა და მერე მე ისევ დახუჭა.

ალბათ ვერ იცნო.

ალბათ, იფიქრა: სხვა ავადმყოფს ეძებს და შემთხვევით შემოვიდა.

დათომ თვალი მოავლო იქაურობას. პალატაში სამხი იწვნენ: ორი დედაბერი და ბუბა.

სასთუმალთან, დაბალ ტუმბოზე, გუშინდელი მიხაკები ეყარა.

სუსტი, გამხდარი მკლავები საბანზე ეწყო... დათოს მოეჩვენა, თითქოს სახე დაპატარავებოდა ბუბას, დალეოდა. კანს სიყვითლე თითქოს შიგნიდან შეჰპარვოდა.

— გამარჯობათ, ბუბა.

ბუბამ ისევ გაახილა თვალები.

— მე თქვენთან მოვედი.

ბუბას გამოეჩვენებოდა არ შესცვლილა, ცივად მისჩერებოდა დათოს...

— ალბათ, ვერ მიცანით.

— მე არ მინდა ვიცტყო ისე, როგორც თქვენმა ძმამ.

იკით, რა... მე ახლაც არ მესმის, რატომ მოვატყუათ მირიანმა.

— მირიანმა კი არ მომატყუა... ტყუილი თქვა.

— მართალია, რა თქმა უნდა, ეგ ირთი და იგივე არ არის.

— ეგ მიხაკები თქვენ გამომიგზავნეთ?

— დიახ!

— როგორც კი დაგინახეთ, მაშინვე მიგხვდი.

— პირველად რომ გნახეთ, წითელი ფერი ჩამრჩა ხსოვნაში... მერმე ვიგრძენი, რომ ეს ფერი მიხაკის სურნელი იყო.

ბუბამ მიხაკებს გადახედა.

— ძალიან მინდოდა თქვენი ნახვა, ბუბა. ასე მეგონა, რალაცას დაგეხმარებოდი, ტკივილს შეგიმსუბუქებდი.

— ჩემი ნახვა აღარ შეიძლება... დღესაც არ უნდა მოსულიყავით...

— მაპატიეთ... მშვიდობით.

დათო პალატიდან გამოვიდა. პალატაში სული ეხუთებოდა, იღრჩობოდა. ჩქარი ნაბიჯით გაიარა დერეფანი.

ხშირად იხედებოდა უკან, თითქოს ვიღაცა მოსდევდა და გაუბრბოდა.

სწრაფად ჩაირბინა კიბეები.

დარაჯს თეთრი ხალათი მიუვდო და პალტო გამოართვა. არც კი ჩაუცვამს, ისე გავარდა გარეთ. კარებთან დარაჯის ხმა გაიგონა:

— ვა, სულ ეგ იყო?

ქუჩაშიც თითქმის გარბოდა.

მერმე შეჩერდა.

პალტო ჩაიცვა და საავადმყოფოს მოხედა.

„ვა, სულ ეგ იყო?! სულ ეგ იყო?!“
სულ ეგ იყო?!“

დათომ სცადა, აღედგინა მის ფიქრებსა და წარმოდგენაში არსებული ბუბა. მაგრამ ვეღარ მოახერხა ის ბუბა უკვე აღარ არსებობდა. არსებობდა მხოლოდ ლოგინში მწოლიარე ქალი, რომლისთვისაც სულერთი იყო, მივიდოდა მასთან, თუ არ მივიდოდა დათო... სულერთი იყო, წუხდა, თუ არ წუხდა დათო... სულერთი იყო. ანუგეშებდა თუ არ ანუგეშებდა დათო.

როგორც ჩანს, ორივე ბუბას ერთად არსებობა შეუძლებელია. ან ფიქრებში უნდა არსებობდეს — შენივე მოგონილი... ანდა...

„ესთერ, ესთერ, მითხარი, რა იქნა ჩემი მარგალიტი?!“

დათო უაზროდ დაეხეტებოდა ქუჩებში, მერმე უეცრად გაახსენდა, რომ მშენებლობის უფროსთან იყო მისასვლელი.

ფართო საწერ მაგიდაზე მიდგმული იყო გრძელი, მუდგადაკრული მაგიდა. დათომ მაშინვე იცნო თანაკურსელი, რომლის თავი ტელეფონების, წიგნებისა და ქაღალდების გროვიდან მოჩანდა.

— არა გრცხვენია, ბიჭო, ამდენი ხანი უნდა ალოდინო მშენებლობის უფროსი? — შალვამ გაიციინა და წამოდგა.

დათომ ხელი გაუწოდა.

— არ ვიცოდი. შენ თუ დამხედებოდი აქ.

— მით უმეტეს... რამდენი ხანია არ მინახებარა... რომ იცოდე, მომენატრე.

— მაგას როგორ წარმოვიდგენდი..

— მეორე თვეა, აქ ვმუშაობ და ვეჭი, რა ფეხზე დგახარ. ორივენი დასხდნენ.

— მშენებლობის უფროსმა იცის, როდის დაიბაროს მეგობარი. ცოტა ადრე რომ მოსულიყავი, უფრო მეტს ვისაუბრებდით, ახლა დრო არა მაქვს... ობიექტზე უნდა გავიდე.

— სხვა დროს მოვალ, შალვა. ერთ წუთს არ დავავიანებ.

— არა... შენთან მოსალაპარაკებელი დრო მაინც დამრჩა... სალაზღანდაროდ კი, როცა გინდა გამოიარე. — შალვამ უჩრიდან სიგარეტი ამოიღო და ცეცხლი მოუკიდა. — შენ, მგონი, არ ეწევი?

— ვერ შევეჩვიე.

— შეჩვევა ადვილია, შენ გადაჩვევა თქვი. დათო, იცი, რატომ დავიბარე? ამას წინათ, შენი ყოფილი მშენებლობის საქმეებს გადავხედე.

დათომ რაღაცის თქმა დააპირა. მაგრამ მშენებლობის უფროსმა შეაწყვეტინა:

— ყველაფერი ვიცი, დათო... უარესიც ხდება... ნუ გეშინია, დამნაშავე დამისჯება. შენ ერთი თხოვნა უნდა შემისრულო ალოდნე, ხომ იცი, შენს შემდეგ იქ აგური აგურზე არ დაუდგიათ...

— ამას წინათ ვიყავი და ვნახე... კინალამ გავგიჟდი.

— სხვა გზა არ არის, დათო, ისევ უნდა დაუბრუნდე ძველ მშენებლობას.

— ვერ დავბრუნდები, შალვა.

— რატომ?

— არ შემიძლია.

— მაინც?

— რამდენიმე წლით თბილისიდან მინდა წავიდე.

— შენ რაღაც დადლილი და გამოცვლილი მეჩვენები, ბიჭო... თუ გინდა, ჯერ დასასვენებლად გაგზავნი, მერმე შეუდექი მუშაობას.

— არა, შალვა... ეგ კი არა, რომ შემეძლოს, დღესვე წავიდოდი თბილისიდან, სადმე, დიდ მშენებლობაზე ვიმუშავებდი.

— რომ იცოდე, ეგ უფრო ადვილი გასაკეთებელია, ვიდრე ძველ სამუშაოზე დაბრუნება. მე მეგონა, გავიხარდებოდა...

— მშურად გთხოვ. იქ ნუ დამაბრუნებ.

— კარგი. დათო, რახან ეგრე გადავიწყვეტია... ენგურზე ხომ არ წახვალ?

— სიამოვნებით!

— მამ ზვალ დილით გამოიარე.

— გმადლობთ, შალვა.

— კაცია და გუნება! მე მინდოდა. ჩემთან გემუშავა, ახლო ვიქნებოდით... ხვალაც არ დაიგვიანო, ბიჭო!

დათო კმაყოფილი ბრუნდებოდა შინიგი წინდაწინვე ფიქრობდა მოსალოდნელ მგზავრობაზე, თან უკვირდა ასე რომ ახარებდა მგზავრობა. ეს იქნებოდა პირველი ახალი წელი, რომელსაც დათო შინ არ გაატარებდა.

დათომ თითქმის სირბილით აიარა აღმართი. უნდოდა, დღესვე ჩაეღაგებინა თავისი ტანსაცმელი. დღესვე მომზადებულიყო სამგზავროდ.

ეზოში შევიდა. ახლა უკვე სულერთი იყო, საიდან შევიდოდა. ეზოდან თუ სადარბაზოდან.

— გამარჯობა, ზურიკო!

— გაგიმარჯოს, ძია დათო!

— ჩემთან ხომ არ ამოხვიდოდი ცოტა ხნით?

— არა, ძია დათო. მე ეზოში მირჩევნია ყოფნა.

— შენი ბელურები აღარ მოგენატრა? ამასწინათ ვნახე, მობუზული იჭდა თოვლში.

— სციოდა?

— ალბათ, წამო, ვნახოთ.

ზურიკო შეყოყმანდა.

— წამო, ძველი მეგობრობა გავიხსენოთ. თანაც რაღაც უნდა გაჩუქო.

— რა?

— ჯერ ნახე, იქნებ არ მოგეწონოს.

დათომ ხელი ხელში ჩაჰკიდა და კიბისკენ წაიყვანა ბავშვი.

— ძია დათო, იცი რა, ორჯერ ორი არის ოთხი.

— სხვამ გასწავლა, თუ შენ თვითონ მიხვდი?

— ვის უნდა ესწავლებინა?

— ცოტაა, ვინც ეგ იცის?

— არავინაც არ იცის... მე მივხვდი.

— შენ თვითონ მიხვდი, რომ ორჯერ სორი ოთხია?

— კი, ძია დათო.

— შენხელა ბავშვი ვერ უნდა მიხვდეს.

— მე მივხვდი, ძია დათო. ორჯერ ავიღე ორი ასანთი და გამოვიდა ოთხი. დათომ ხელში აიტატა ბავშვი და აკოცა. უკანასკნელი საფეხურები ისე აათავა, ზურიკო აყვანილი მიჰყავდა.

— ხუთი წლის ბავშვი ვერ უნდა მიხვდეს... მაგას უფრო დიდებიც ვერ ხვდებიან.

— მე ჯერ არა ვარ ხუთი წლის... მაისში გავხვდები.

— მართლა, მაისში გახდები ხუთი წლის.

— ჩამომსვი რა, ძია დათო, ისე მირჩევნია.

დათომ აივანზე ჩამოსვა ზურიკო. თვითონ წინ გაუძღვა და კარი გაუღო.

— მობრძანდით, ბატონო.

შინ არავინ იყო.

— ზურიკო, ზვალ მე მივდივარ.

— სად?

— სადმე, დიდ მშენებლობაზე.

— დიღხანს დარჩები?

— დიღხანს.

— ჩვენიც მივდივართ. დედა ამბობს, მალე წავალთო...

— ასეა, ზურიკო, ყველა მიდის, ყველას თავისი გზა აქვს... აბა, ახლა ვნახოთ, იქ არიან, თუ არა, შენი ბელურები.

ზურიკომ ფანჯარასთან მიიბრინა და მაშინვე იმედგაცრუებული მობრუნდა:

— არ არიან. ძია დათო.

— სად წავლენ, მოფრინდებიან.

— ძია დათო, რა უნდა მაჩუქო?

— ოო... თუმცა, ჯერ შენ მითხარი, რატომ არ მოდიოდი ჩემთან? განა ვერ შეგატყე, ნაწყენი რომ იყავი.

— ბიჭები მაბრაზებდნენ.

— რას გეუბნებოდნენ?

— მე ვუთხარი, ძია დათო ჩემი მეგობარია-მეთქი.

— იმათ რა გითხრეს?

— მეგობარი კი არა, მამობილიაო.

დათო მოულოდნელად გაწითლდა და შეშაბანდში გავიდა, ბავშვს სიწითლე რომ არ შეემჩნია.

— ძია დათო, ერთხელ აქ ამოვდიოდი და მითხრეს: მამობილთან მიდიხარო?

— სულელები არიან. ზურიკო, შენ ქვეიანი ბიჭი ხარ, ისინი კი სულელები არიან.

— რა არის, ძია დათო, მამობილი?

— ზურიკო, ეს ოქროს თევზი მოგწონს?..

— ზურიკო, ეს ოქროს თევზი მოგწონს? ეს ოქროს თევზი...

სისხლისფერი, ვრძელფარფლიანი თევზი. მშვიდად რომ დასრიალებდა მომწვანო წყალში, უცებ დაიძაბა.

შეშაბანდში შემოვიდა პატარა ბიჭი. ეს ბიჭი წინათაც უნახავს, რამდენჯერმე იყო აქ, კარგად ახსოვს მისი ცნობის-მოყვარე, ხარბი თვალები, მაგრამ წინათ არასოდეს არ შეშინებია ამ ბიჭისა, ახლა კი დაინახა თუ არა, გული გადაუქანდა.

პატარა ბიჭი მივიდა, ისეთივე ცნობისმოყვარეობით უმზერდა ოქროს თევზს, როგორც — მაშინ ოლონდ ახლა თვალეზში სხვა ცეცხლი უღვავოდა პატარა ბიჭს. საშიში ცეცხლი. თევზი დაბლა დაეშვა და თავი ნიჟარაში დამალა.

— ძალიან მომწონს. ძია დათო!... ძალიან მომწონს.

— ეგ არის, რაც უნდა მეჩუქებიან... მეჩუქებიან.

ოქროს თევზი მიხვდა — ამიერიდან მისი პატრონი იქნებოდა ეს პატარა ბიჭი. უსიამოვნო თრთოლვამ აიტანა. გულის გამაგრება მოიწადინა. ვერ შესძლო, მერმე მოეჩვენა, რომ დაღამდა. მერმე მოეჩვენა რომ მარტო არ იყო, სხვა თევზებთან ერთად ცხოვრობ-

და. ოლონდ წყალში კი არა, დამეულ სივრცეში, ისე, როგორც ოქროს ვარსკვლავები ცხოვრობენ.

— ძია დათო, წაიყვან... ძია დათო...

— წაიყვანე, ზურიკო... ზურიკო.

ზურიკომ ქილას ორივე ხელი მოხვია.

— მოიცადე, ზურიკო... მოიცადე...

წყალი მოვაკლოთ... ისე ვერ მოერევა, ვერ მოერევი... მინის ქილიდან წყალი გადაღვარეს, სულ ცოტა დატოვეს. სულ ცოტა. ოქროს თევზს ცურვა აღარ შეეძლო... აღარც პაერი ჰყოფნიდა. შეშინებული ცდილობდა, ნიჟარის უკან დამალულიყო, მაგრამ ნიჟარა ქანაობდა, ფერდებში ხედებოდა და აუტანელ ტკივილს აყენებდა.

პატარა ბიჭმა ისევ მთავლო ორივე ხელი ქილას და წაიღო. ქილაში წყალი ტორტმანებდა, ოქროს თევზს მინის კედლებს ახეტებდა.

„მე უნდა გავუძლო ყველაფერს, — ფიქრობდა ოქროს თევზი, — მე უნდა გავუძლო...“

მერმე ლურჯი ცა და თეთრი ღრუბლები დაინახა. სახლები. სახურავები, მერმე კიბის ხის რიკულებიან მოაჯირსაც მოჰკრა თვალი.

პატარა ბიჭი ხის კიბეებზე ჩადიოდა. ეზოში პატარა ბიჭი გაიქცა.

— ნუ მირბიხარ, ზურიკო! ნუ მირბიხარ!... — გაიგონა ოქროს თევზმა დათოს ხმა.

პატარა ბიჭი მიინც გარბოდა.

უცებ ყვირილი შემოესმა... წყლის ტორტმანით იგრძნო — პატარა ბიჭმა რაღაცას წამოჰკრა ფეხი. ისიც იგრძნო, რომ მინის ქილას შეუშვა ხელები.

მერმე იგრძნო, როგორ დაიმსხვრა მინა.

ოქროს თევზი ცივ ასფალტზე ფართხალბდა. ხტოდა. საშველს ეძებდა... სუნთქვა აღარ შეეძლო...

„ღირსეულად უნდა მოგკვდე, — გაიფიქრა ოქროს თევზმა — მე უკვდავი ვარ, ჩემი სული ადამიანში იცოცხლებს...“

ოქროს თევზი აღარ სუნთქავდა.

პარო ქალბი

მთვარე, პარსკვლავები და ავთანდილი

ან შორი საღამო რა იყო, ან დილა, —
ზღვა გასჭრა, ცა გასჭრა, მთა გადინადირა!

ამ დილით კი არა — რვაასი წლის წინათ,
და ახლა სიშორეც არ ჰყოფნის სიცილად!

თავს ადგა მზე, მაგრამ გაჰქრა ის წამი და
მისი ხმა სიერციდან — სიერცეში წავიდა...

და თვითონ სამყაროც — ყრუ მოწმე ამ დარდის,
სიმღერა ეგონა. სიმღერა, ავთანდილს.

ვაი თუ იმავე ოცნებით ვერთობი:
ვღგევარ აქ, და ფეხთქვეშ მივია ფერდობი,

ვღგევარ აქ, და ქაჯთა ნაკვალევს ჩავცქერი,
უფსკრულში ვაებით ვარდება ჩანჩქერი!

მიტაცებს მით უფრო მაღალი ცის კიდე,
ვერ იქნა, ეს ცოდვა ვერ გამოვისყიდე!

ვინ იცის, რამდენჯერ ღრუბლების ხუხულა
ქარით დანგრეულა, მზით გადაბუგულა.

და მაინც დამეში ჩაგუბულ ჯავრს ჰკლავდა
ყოველთვის ციმციმი შორეულ ვარსკვლავთა!..

და აი, მაღლობზე ჩანს ტოტებ-აშლილი
ჩემი და განაბულ ხეების აჩრდილი,

გზა იცის მთვარემაც ამ გორის, ამ ოდის, —
ყოველთვის ამ დამის ბინდ-ბუნდში ამოდის!

არ დავეხდე — უეცროვ თვალს ვინღა შევავლებს,
წუთი რომ ტოტებში კვლავ გაიშრიალებს!

მეც ერთი წყვილი ფრთა როგორ არ ვინატრო,
გულისთქმა ღრუბლებში მსურს დავაბინადრო,

იქნებ, იქ მივაწყდე ჟინსა და სიყვარულს,
ერთხელ ავთანდილის სიმღერით მიკვალულს!..

არ გახსოვთ? რამდენი შიკრიკი ვაფრინეთ,
რამდენი კაშკაშა ცა გავიხაპირეთ! —

იქნებ, ეს უჭრობი სწრაფვია თვალისა,
სიშორით მომხიბლავ სიშორეს რომ ელტვის!..

მე ფოტოსურათი ჩოფურა მთვარისა
მაქვს გულის-ჭიბეში, ისე ვით ყოველთვის.

რეპეზ ჯაჟარიძე

ახლო არს გაუხეული

ქმედება მეგობარს — პოეტ ოთ. კელიძეს

მოთხრობა

1

მოსკოვის გზით მხოლოდ ორნი წამოვედით. სხვებმა ხარკოვისაკენ არჩიეს წასვლა. ხარკოვისაკენ წასვლით, მართალია, გზას გვარიანად მოკვრივით და დროსაც ბლომად მოვიგებდით, მაგრამ სხვა მატარებელში გადაჯდომას მაინც ვერ ასცდებოდით.

ხარკოვში შესაძლოა უფროც ვაგვირგებოდა ბილეთების დამოწმება. გუშინდელ მოქმედ არმიიდან დემობილიზებულთ ბილეთები, რასაკვირველია, ბოლო სადგურამდე გვექონდა, მაგრამ, თუ ერთი მატარებლიდან მეორეში გადაჯდებოდით, გადაჯდომის სადგურში ბილეთი უსათუოდ უნდა შეგემოწმებინა და ახალი ტალონიც აგველო.

ტალონის აღება ჭირდა. გზებზე გაკრულ ხალხს არც თავი უჩანდა, არც ბოლო. ვერ შეიტყობდით, ვინ საით და რა აუცილებელი მიზეზის გამო მიდიოდა. კაცს იმნაირი შთაბეჭდილება გრჩებოდა, თითქოს მთელი ცისქვეშეთი დედაბუდიანად აყრილიყო, შეჩვეულ ადგილებს სამუდამოდ სტოვებდა და სადღაც შორს, აღთქმულ ქვეყანაში მიემგზავრებოდა...

დამწვარ-დანგრეული და ჯერ კიდევ აღუდგენელი სადგურების ახლომახლო მოედნებზე, ქუჩებში და თვით ვაგზონის ბაქნებზე მატარებლის მომლოდინე უსახლკარო ოჯახები დამეს ცისქვეშეთევენ. ვის ქუჩუყიან ტომარაზე მიე-

დო თავი და ეძინა, ვინ კონკრეტულ რეზერვუარში შეიშველ-ტიტველ წვრილშვილს და სიცივისაგან ფერწასული ბავშვების გათბობას საკუთარი სხეულის სითბოთი ლამობდა.

ყოველ ნაბიჯზე და დღე-ღამის ყოველ დროს ისმოდა სტვენა, გინება და ცხოველური ყვირილი. აღამიანებმა თავი ერთმანეთს დიდი ხანია მოაბეზრეს და თითქოს ყოველი მეორე კაცი ქვეყნად მხოლოდ იმისთვის გაჩნდა, რომ წინამავალს კრიკაში ჩაუდგეს და სიცოცხლე გაუმწაროს...

თანამგზავრი, ვინც მხარი ამიბა და ხარკოვის მატარებლით გზის მოჭრას ჩემთან ერთად მოსკოვში გავლა არჩია, რუსის გოგო იყო, გვარად რიბოშაპკა. ომში მოხალისედ წამოსულ ალექსანდრას, რომელსაც ამ სახელის ყველა მოზიარის მსგავსად, შინაურებაში საშას ვეძახდით, ჩვენს ბრიგადაში სამსახური სულ ბოლო დროს მოუწია. ჯერტყვიამფრქვევზე იყო ვაზნების მიმტანად, შემდეგ, დაიჭრა, მგონი ლაიფტანტის მანობლად, საველე პოსპიტალი მოიარა და კვირის თავზე ისევ უკან დაგვიბრუნდა. ამჯერად მეგეტომატეთოცეულში გაემწესებინათ.

საშა ერთი ჩუმი და უთქმელი გოგო იყო. შესაბუნდავად არცთუ ჯანმავარი. გეგონებოდა, სული რომ შევეუბერო, წაიქცევაო. ვერც კი წარმოიდგენდი, თუ მართლა რაიმე შეეძლო. ეცვა ისევე, როგორც ყველა ჯარისკაცს აცვია: კირ-

ზის ბრახუნა ჩექმა, ხაყისფერი გალი-ფე-შარვალი, ტომარასავით უშნო, ტანზე მოურგებელი რუხი მაზარა, ხოლო ზემოთ თითბრის ბრქუცვია-ლა ფოლაქებით ნიკაპამდე შებ-ნეული გიმნასტურა. ყოველივე ამას ღირსეულად აგვირგვინებდა ვარსკვლავ-მიმაგრებული ცინცხალი ქუდი, ყუ-რებიანი, რასაკვირველია...

თუ საგანგებოდ არ დაუქვირდებოდი, იქნებ ვერც კი შეგეტყო, თუ მართლა ქალი იყო. კაფანდარა ბიჭს უფრო ჩა-მოჰგავდა, პირტიტველას, ულვაშების მაგივრად საუღვაშეზე ქერა ღინღლი რომ წამოსვლია, ხმა კი ისევე ბავშვისა აქვს...

ასეულში გოგოები ამის გარდა სხვე-ბიც მსახურობდნენ. სალდათის უხეშ ტანსაცმელში გამოწყობილ ქალიშვი-ლებს იშვიათად თუ ვინმე ამჩნევდა. მათ მგონი თავდაც დაეწყებოდათ, რომ ქალები იყვნენ, შედარებით სუსტ-ნი და აზიზნი, და ჭარისკაცური ცხოვ-რების ყოველ სიძნელეს მამაკაცების მხარდამხარ მშურად ინაწილებდნენ.

საშას ბავშვობა ვორონეჟში გაეტარე-ბინა. მშობლები ოდესღაც იქა ჰყავდა. მერე ომმა ყველაფერი თავდაყირა და-აყენა და საწყალ გოგოს ხან საიდან მონადირაა შინაურების ამბავი და ხან საიდან.

სულ ბოლო წერილი წვერმალა-დან მოუვიდა. ახლა აქეთ გადმოგვყარა ბედმა და, თუ ღმერთი შეგვეწია და ჭარიდან დაგითხოვონ, პირდაპირ აქ ჩამოგვაკითხე, სხვაგან ნურსად გვეძე-ბო.

წვერმალა ერთი პაწია სადგურია ნატანებთან, სამტრედიიდან ბათუმისა-კენ მიმავალ გზაზე. სადგური არც კია. მატარებელი ორიოდე წამით ჩერდება სახელდახელოდ მოსწორებულ ბაქან-თან და, სანამ მთლიანად გაჩერდებო-დეს, სიჩქარეს უეცრად მოუმატებს და უკვე წააუღია.

საშა დაღვრემილი და შეშფოთებუ-ლი იყო. ერთხელ ნამტირალეხაც კი მივუსწარი. რაკი მე იმ კუთხის ღვიძ-

ლი შვილი ვიყავი, სადაც მას თავისი-ნები ეგულებოდა, ნამდვილ მხსნელად შემრაცხა, გვერდიდან აღარ მშორდებო-და და დღიან-ღამიანა თვალბში შე-მომყურებდა.

ამჟამად ვერ მიმხელდა, მაგრამ ვატ-ყობდი: გულში რატომღაც დაწმუნე-ბული იყო, რომ სწეულ დედ-მამას და პატარა დას, ულიანას, რომელიც ახლა ვასათხოვარი გოგო იქნებოდა, ძალიან უჭირდათ ცხოვრება წვერმალაში. უცხო მიწაზე, უცხო აღამიანებს შო-რის, როცა ყველას თავიანი ვასაქირი აღვას და ორიოდე შაურისა და ლუქმა პურის შოვნა ასე ძნელია, აბა, რის იმედი უნდა ჰქონოდათ!

რიაბოშაჰა, ეს ჭორფლიანი, სუსტი აგებულების მწითური გოგო, სულითა და გულით უკვე იქ იყო, იმ უცნობ და იღუმალ წვერმალაში და, ალბათ, არამცდარამც არ მოიწადინებდა გზის გამრულებას, მოსკოვ-ქალაქში გამოვ-ლა და ორი-სამი საათით იქ დაყოვნება მე რომ არ ამეჩემებინა.

აღრიან დილიდან მოკიდებული ტა-ლანის ფანჯარასთან ჩამოვშედით. ტა-ლანის კარი მალიმალ იღებოდა და მა-შინ ტამბურიდან სუსხიანი სუფთა ჰაე-რი და თვლებისა და ბუფერების გრგვინვა-ღრქილი შემოიჭრებოდა ხო-ლმე.

მატარებელი არყის მეჩხერ ტყეში მიექანებოდა.

გარინდებულ რიაბოშაჰას წამით თავისი წვერმალა მიავიწყდა და ჩუ-მი ღილინი წამოიწყო. ის ძველისძველ რუსულ სიმღერას ამბობდა, რომელიც ამნაირ რუხ ტყეში, გაუთავებელ გზებზე იყო შეთხზული და პირველად ნამდერი.

გარეთ რთვილი ედო ქარ-წვიმისაგან გაშავებულ კუნძებს, ნავზაურებს, უპა-ტრონოდ მიტოვებულ სატვირთო მან-ქანის თუ ჯავშანტრანსპორტიორის და-გლეჯილ საბურავებს, ველის მდინარე-ზე გადებული ბოგირის ოკრობოკრო მოაჯირს და თვით წყალსაც, მღორედ

რომ მოედინებოდა ორთავე მხრიდან ჩამოშლილ კალაპოტში...

ფანჯარასთან სულ ახლოს მივიკუთხე და ოცნების ბურუსში გახვეულ თანამგზავრს ბანი დავაწიე. მოგუდული სიმღერა, მატარებლის შემპარავი რწევა, თვლების ყრუ კაქუნი და ზამთრის პირას ნირშეცვლილი რუსული ტყის სიჩუმე ერთიმეორეს ავსებდა, საყვირველი ჯადოსნობით ეხამებოდა და ველარც კი ვგრძნობდით, როგორ ვტოვებდით მყრალი თუთუნის კვამლთა და ოფლის სუნით აშშორებულ ვაგონს და სულ სხვა, ყოველივე ამქვეყნიურისაგან განწმენდილ სამყაროში შევდიოდით.

რიაბოშაქა უეცრად ჩაჩუმდა და ქორფლიანი, პაქუა ცხვირი ქუქყისა და ორთქლმავლის ბოლისაგან გაყვითლებულ ფანჯარას მიაქყლიტა.

მატარებელს სვლა შეენელებინა და უკვე ჩერდებოდა. გასასვლელებთან ჰედვა იყო. დამისთევითა და ვაგონის ჩახუთული ჰაერით გაბურბუსალებული მგზავრები, რომელთაც ზურგზე ჯვალს ტომრები, მუშაშმაშემოტყავებელი ჩემოდნები და მანუთში ამოხუზნული ჰრელი ფუთები წამოეკიდათ, გულდაგულ და შეუპოვრად მოიწევდნენ გასასვლელი ტალანისაკენ.

2

კურსკის ვაგზალმა იმედი გაგვიცრუა. სადღაც მიმავალ უთვალავ ხალხს, მოსაცდელ დარბაზებსა და ბაქნებზე რომ ვერ დატეულიყო, უზარმაზარი მოედანი და ახლომახლო ქუჩები დაეკავებინა. კითხვა რად გინდოდა — გზა ყველას სამხრეთისაკენ ედო. კურსკის გზა მოსკოვს ქვეყნის სამხრეთ კუთხეებთან — ყუბანთან, ამიერ და იმიერ კავკასიასთან აკავშირებს. აქედანვე შიდიან შორი მიმოსვლის მატარებლები ყირიმისა და კასპის მიმართულებით.

მეტროს ზედა სადგური და მარმარილოს ვესტიბულიც დაუსრულებული ლოდინით გასავათებულ მგზავრებს

ეჭირა. დღე-ღამის განმავლობაში ნეტარამდენ მატარებელს უნდა ევლო, რომ მარტო კურსკის ვაგზლის გარეშემო და თვით ვაგზალში თავშეყრილი ხალხი მოსკოვიდან გაეყრიფა.

უზღვავი ხალხის დანახვამ ისედაც გულაკანკალებული რიაბოშაქა სულ წაახდინა.

— აქ სად ჩამოვეხირეთ, სერგო, ბიქო! — წამჩურჩულა მან და მკლავში ხელი მაგრად ჩამჭიდა, — ჯერ ბილეთების საქმე მოვაგვაროთ, თუ ძმა ხარ. სალაროები ნეტა სად უნდა იყოს?

ახლა მეც ვნანობდი, რომ მონატრებულ სამშობლოში დასაბრუნებლად მოსკოვის გზა ვარჩიე და უფრო წინდახედულ ამხანაგებს ხარკოვში არ გავყევი. ამ წუთს ისინი, ვინ იცის, გადაშხნდარიც არიან თბილისის მატარებელში და რთვლით შეჰორხლეული ყვითელი ფანჯრების იქით დონბასის მურა ბორცვებს არხეინად ვაპყურებენ...

კომენდანტის თანაშემწის სარკმელს ძლივსძლივობით მივალწიეთ. აქ შევიტყეთ სწორედ თავზარდამცემ ამბავი: დღევანდელი ადგილები ორი-სამი დღით ადრე იყო დაბეგვებული და ახალ მგზავრებს, ვარდა მივლანებაში ვაგზავნილებინა, სულ ცოტა, ამდენივე დღე მაინც უნდა მოეცადათ.

— რა ვქნათ? — მკითხა ელდისაგან ფერწასულმა რიაბოშაქამ.

— ვიზამთ რალაცას! — ჯიუტად მივუხმე მე და ამ სიტყვებით უფრო საკუთარი თავი ვავიშხნევე, — შეიძლება ნაცნობი ვნახოთ ვინმე.

— ამოდენა ქალაქში ვინ ნაცნობი უნდა შეგხედეს!

— არ გჯერა, ხომ? — ჩემი ნათქვამისა თავადაც არ მჯეროდა, მაგრამ იხტიბარი აღარ გავიტყე.

რაკი მე თავდაჯერებული და იმედიანი დამიგულა, საშა თითქოს მოსულეირდა, მხოლოდ მოუთმენლობა ემჩნეოდა — როდისღა შეგხვდებიან მხსნელი ნაცნობებიო.

— მე მომშივდა, — მითხრა მან ცო-

ტა ხნის შემდეგ. — გინდა, ჩამოვჯდეთ სადმე?

— აქ სად ჩამოვჯდეთ, ხომ ხედავ, ნემსი არსად ჩავარდება!

— აგერ მივდგეთ, კარსუკან. ისე მშობი, გული მიწუნს. ამ დილას მე კი არაფერი მიჭამია.

— ვინ დაგიშალა!

— მე ვთქვი, მოსკოვში შევალთქო და...

— მოსკოვში თორემ სადილად ჩვენ გვიციდინენ. აბა, დაიქი!

— აქვე ვჭამოთ, ბიჭო? ცხელი წყალი მაინც მიგვაგნებინა სადმე.

— წყალი მგონი ბაქანზეა, ცხელიც და ცივიც.

— რა იცი?

— წელან მოქონდათ.

— წამო, აბა, ავიღოთ!

წყლის ონკანი ვილაც ყავარჭნიანმა ბიჭმა მიგვასწავლა და თვითონაც ხის ფეხის კაკა-კუკით უკან გამოვედი. თავისუფალი ხელით ცარიელ კარდალს მოაქანავენდა და ყოველი ნაბიჯის გადმოდგამაზე ღვარძლიანად იგინებოდა. გამოწეილი ქაშაყებივით ბაქანზე დაყრილი მგზავრების შემოვლა და წინ გამოსვლა უჭირდა. ონკანთან გზა ყავარჭნით გაიკვლია და, თვალში მოვუვვდით თუ რა იყო, აღუღებული წყალი ურიგოდ აგვიღო.

ხალხი აყაყანდა. ქაფქაფა წყალი კინალამ ხელებში ჩაგვაქციეს. ხეიბარმა ყრუ-მუნჯის ვაფთრებით დაიზმუვლა, კბილები დაკრიჭა და ბრბოს ყავარჭენი მოუღირა.

— კაცო! — ბოლოს მე მომიტრიალდა და ამ სიტყვის წარმოთქმისას მახვილი უკანასკნელ მარცვალზე დასვა. — ფული გაქვს?

შეკითხვა მოულოდნელი იყო და ხეიბარს უაზროდ მივაჩერდი.

— ამოიღე! გატყობ, უფულოდ არ იქნები. ერთი შენი ძმა მსახურობდა ჩემთან, თბილისელი... — ნასაღდათარი ხეიბარი აქ შეჩერდა, რაღაცის მოგონება დააპირა, მაგრამ ვერ მოიგონა და ისევ დაიღრინა: — ბილეთს ვერ ვყი-

დულობ. ოცდაერთი მანეთი მაქვს. მთელი ფული შარვლის უკან ჯიბეში მდებარეობს. ჩიბგირმა სამართებლით ამოჭრა. გგონია, შენ თავზე ხელს მოგისვამენ?

ხელი უმაღლე ჯიბეზე ვიკარი. სა-

შამ დამიბღვირა, მხარიც გამკრა

— ხომ არ გადარეულხარო. უკვე გვიანი იყო, მთელ ქვეყნიერებაზე შემომწყ-

ყრალი გაგარწამოზრდილი ხეიბარი თვალს მადევნებდა და, თუ ფულის

ამოსაღებად ჯიბესთან მიტანილ ხელს უკანვე წამოვიღებდი, მზად იყო სიბინ-

ძურეში ნაგდები ყავარჭენი თავზე გადმოგეტვრია, ხუთ სამანეთთანა და ექვს

თუ შვიდ ჩალისფერ მანეთთან ხარ-

ბად ეცა, ხელიდან წამგლიჯა, მაშინვე ჯიბეში ჩაიხურთა და მადლობის უთქ-

მელად გატრიალდა. ხის ფეხს მარჯვედ ხმარობდა, ყავარჭენს განზე იდგამდა

და აურაცხელ თავებს, ფეხებსა და ხელებსშუა სადღაც მიიჩქაროდა.

— ახლა მივა, დაღვეს და გასკდებ!

— თქვა სამამ და თვალეში შეურიგებელი ზიზღის ნაპერწყლები გაუკრ-

თა, — მე წელანვე შევნიშნე: არყის სუნად ყარდა!

— ჯანაბას მაგის თავი! — დარცხვე-

ნილად გავიღიძე მე, სამას თავ-

ლი მოვარიდე და ჯიბე შევაბინე, — როდემდე ეყოფა!

კიდევ ბევრია ჩემნაირი სულელი?

— ჩვენ რომ დაგვაკლდეს და აღარ გვექნეს?

— რიბოშაპკა უჩვეულოდ წამოჭარხლებული იყო, — შენც ით-

ხოვ? გგონია, ვინმე დაგიჭერებს? მე მკითხე!

ახლა მაგისთანა გაოხრებული

ლოთი და ჯიბგირი ათასობით დაეთ-

რევა გზებზე. მაგათ იომეს. სისხლიც მარტო მაგათ დაღვარეს. სხვას არავის უომია. ჩვენი ბედი, დღე იყო. სხვა დროს, თუ ფული შეგაგულა, დანას გამოგისვამს ყელში, წადი მერე და უყარე კაკალი!

— მართლა გაგვაცურა მაგ ძაღ-

ლიშვილმა! ზოგი ჭირი მარგებელიათ. არა უშავს, სამაგიეროდ, ტკუა ვისწავ-

ლეთ.

— ეს გაცივდა, აღარ დაიღვდა.

— დაეჭვა მაგას ოჯახი! გაგვიყვით
საქმე...

— ასე გამო, ხელახლა მაინც ავიღებ
წყალს.

— რიგში დადგები?

— აბა, ურიგოდ ვინ რას მოგეცეს!

— როგორ არ გეზარება ამდენი და-
ვიდარაბა! ამოალაგე, რაც არის და შე-
ვქამოთ. წყალს შენ მიუღდები ახლა?
აქ ხომ არ გინდა დალაშქო?

ბაქნის კიდევ მოხერხებული ადგი-
ლი ავირჩიეთ და დასხდომისაც ვაძი-
რებდით, რომ სადღაც სულ ახლოს
ვაგზლის მორიგე დაუსტენინა და მთელ
ბაქანზე ხალხი დამფრთხალი ბელურე-
ბის გუნდით წამოიშალა.

მერე დავიანახეთ: პლატფორმაზე
გრძელი სამგზავრო მატარებელი შემო-
დიოდა. გადაულეხელ თოვაში თუ ცე-
მენტის ქარხნების წინ ნარბენი
ორთქლმავალი თავმომწონედ მოსრია-
ლებდა ლიანდაგზე, ბოხი ხმით ნაწყ-
ვეტ-ნაწყვეტად ღრიალებდა, ჩამო-
მეცალეთო და სიჩქარეს თანდათან უკ-
ლებდა.

მატარებელი დინჯად ჩამოდგა და
იჭურობა დააბნელა.

3

— სად მიდიხარ? — მომადახა საბ-
ტად დარჩენილმა საშამ.

— ერთ წუთს აქ დამიცადე!

— ნაცნობია ვინმე?

ბასუხი აღარ გამოიცია. მომეყურა თუ
მართლა შემომესმა — ბაქანზე ქარ-
თული სიტყვა გავიგონე. თვალცი მო-
ვატანე მთქველს — წითელყელსახვე-
ვიან, ტანმორჩილ ახალგაზრდას, რომე-
ლსაც, სიცივის მიუხედავად, მოკლე პი-
ჯაკი ეცვა და ქუდის მაგიერ თავზე
გრუზა, ხუჭუჭი ქოჩორი დასდგომო-
და.

„მარტო ხარ?“ — ჰკითხა პიჯაკიანმა
ახალგაზრდამ ვილაცას. ის „ვილაცა“
უწვერული თუ სუფთად გაპარსული
ყმაწვილი კაცი იყო და ვაგონის მოს-

რიალებულ კიბეზე ფრთხილად ჩამო-
დიოდა.

ეკონომიკა

მე მინდოდა შემეტყუო საბაზრო
და ეს მატარებელი, მაგრამ დრო აღარ
მყოფნიდა — იმათ, ვისაც ამდენ ხანს
ვეძებდი, თვალთაგან დავკარგავდი და
ჯობდა დაუყოვნებლივ გამოვდგომოდი,
სანამ ჯერ კიდევ ვაგზალში იყვნენ,
თორემ მოედანზე გასულთ ეშმაკიც ვე-
ლარ მიაგნებდა.

ხალხის ტალღა როგორღაც გავარ-
ღვიე და მალე შუაგულ ბაქანზე აღ-
მოვჩნდი. იქ სიმჭიდროვე მეტი იყო.
მხოლოდ კარის მოპირდაპირე ვიწრო
ფენა მოძრაობდა ძალიან მღორედ-
ბიჭები სწორედ იმ მოძრაე ფენაში მო-
ხედნენ. კინალამ დავიყვირე. ხალხის
დამდგარი მორევიდან თავის დახსნა
ყოვლად შეუძლებელი იყო. მხოლოდ
ისლა შევძელი, რომ ფეხისწვერებზე
ავიწიე და ყურებიანი ქუდების, ხილა-
ბანდების და ქერა თავების ზემოთ
ორი ნაცნობი თავი დავიანახე.

ახალჩამოსული წინ მიდიოდა. მას
გაწვდილი ხელის მანძილზე მისდევდა
თმახუჭუჭაც. დაწვევა უკვე შეუძლებე-
ლი იყო...

სწორედ ამ დროს თოვლსა თუ ცემენ-
ტის მტვერში ამოხუმბულღვმა ორთქლ-
მავალმა გაბმულად დაიღრიალა და
ხუთიოდე წუთის წინ დაცარიელებულ
შემადგენლობას უკან მიაწვა. ხალხი
ნელ-ნელა დაცხრა. მაშინვე წინ გავ-
ქანდი. დარბაზში ისევ ქედვა იყო. ბაქ-
ნის ხალვათობას ჯერ აქამდე ვერ მო-
ვლწია. გაოცებულმა უცებ თვალეზი
დავაჭყიტე და, ვინაიდან არც კი მჯე-
როდა, რომ მიწაყელიშვილებს ნამდვი-
ლად დავეწიე, უანგარიშოდ, თითქმის
ტირილნარევი ხმით დავიღრიალე:

— ბიჭებო... ქართველებო... მომიცა-
დეთ!

ათი თუ თორმეტი გულგრილი სახე
ჩემკენ შემობრუნდა. ზოგს დამცინავი
ღიმილი ჩაუდგა თვალეზში, ზოგი სუ-
ლაც ვერ მიხვდა, თუ რა ჯანაბა და
დოზანა მაყვირებდა.

დაძახილმა ორივე ახალგაზრდა მოა-

ხედა, მაგრამ შეჩერება და პასუხის გაცემა კი ვერცერთმა ვერ შესძლო. უკანინდან ხალხის ტალღა გვაწვებოდა და მოსაცდელი დარბაზის გასავალ კარისაკენ მიგვაქანებდა, წავთამამდი. ტომარაწამოკიდებულ დედაბერს წინ ვაგუზსლტი. მგონი ფეხზე ფეხიც დავადგი. მერე მივხვდი — ფეხი სხვისი იყო. ვილაკამ შემავანა და ჭლიკვი მომაცოლა, მაგრამ მე ყურით მოვიყრუე და თვალის დავიბრმავე, რადგან უკვე პიჯაკიანის გვერდით ვიყავი.

— გამარჯობა შენი — მივესალმე მთელი სულით და გულით და, ალბათ, კიდევაც გადავოცნიდი, ამის ოდნავი საშუალება რომ ყოფილიყო, — საიდან სადაო?

— ვსწავლობთ აქ, — მიპასუხა პიჯაკიანმა და ხელი მეგობრულად ჩამოშარტვა, — ბაუმანის სახელობის უმაღლესი ტექნიკური სასწავლებელი გავიგონია?

— თქვენ ავამშენათ ღმერთმა! რანაირად ვამხარეთ, იცით? ცხრა მთას გღმოდლა ქართველი კაცის ნახვა აგრე ადვილია?

— მოსკოვი საესეა ქართველებით. ჯოხი რომ მოიქნო, ქართველს მოხვდება.

— მე ერთიც არავინ შემხვედრია. რა უნდათ, სახლი, კარი არა აქვთ?

— ზოგი აქ ცხოვრობს, ჩვენსავით, ზოგი მიდის, ზოგი მოდის. ხომ იცი, ვისაც როგორ ჰირდება. სახელი რა გქვია?

— სერგო.

— მე — ვლადიმერი. ლადისაც მეტახიან. მომყე, როგორმე ფანჯარასთან გავიდეთ. უშანგი! — გასძახა მან დაწინაურებულ ამხანაგს, — გესმის, ბიჭო? ასე გამო, ფანჯარისკენ მივდივართ. კართან მოუხვიე, მერე კედელს გამოყვები.

უშანგიმ იმარჯვა. ბრბოს უფრო ადრე და უდავიდარაბოდ მოწყდა, ვიდრე ჩვენ გვეგონა და სწორედ ფანჯარასთან შემოგვიერთდა.

— სადაური ხარ, სერგო? — მკითხა

ლადიმ, — ქართლელი იქნები. გაიცანი, ეს ჩემი მეგობარია.

— დედა-მამა უშამთაში მყოფს, მიუფუგე და უშანგის ხელი ჩამოვართვი, — მეც იქ დავიბადე.

— უშამთა ქართლია თუ კახეთი?

— იმერეთია. სამტრედიასთან რიონის ხიდზე გადავივლია?

— მოიცა, კაცო, უშამთა ხომ კახეთშია!

— კახეთში კი არა... სოფელი დაფნარი იცი? იქ არის გადასახვევი. ერთი გზა მარჯვნივ მიდის — ბერძნის წყაროსკენ, ერთიც მარცხნივ — ვანისკენ. სანამ ვანში შეხვიდოდე, უშამთას გაივლი. თუ როდისმე მოხვდეთ იმ მხარეს, ჩემი სახელი ახსენეთ, არაფერი არ გინდათ მეტი! მკვდარიც რომ ვიყო, გელაპარაკები, ავღებში! დაუვიწყარ დროს ვაგატარებინებთ. კი და პირქინებული ქალები, ჭყინტი ყველი, ცოცხალი ტარხუნა და კოდის წყაროში ჩაიცეხებული ქუკისფერი ღვინო. მეტი კი არაფერი გვექნება. შეიძლება, ნედლი თევზი შემოვამატო...

— რას ამბობ, ბიჭო, გინდა, გადაგვირიო? — ლადიმ უშანგის გაუცინა, მერე მე მომხვია მხარზე ხელი და შემანჯღრია, — მართლა უნდა დავეცეთ ამას უშამთაში. ენახოთ ერთი, რას იკისრებს!

— ნეტა ახლა გქვია იქ! — საწყლად ინატრა უშანგიმ, — თევზი აღარ არის ჩვენს მდინარეებშიო, ასე ამბობენ.

— ეინ გითხრა, კაცო, რიონში თევზს რა გამოლევს! — შორს დავიჭირე მე.

— წამლავენ! ზოგი შაბიამანს ყრის, ზოგი — კირს, ზოგი — ორივეს ერთად. ხალხი დაიშა. ისე კი აღარ არის, შენ რომ გახსოვს.

— რა სასიხარულო ამბავი უთხარი! — დაუბღვირა ამხანაგს ლადიმ, — სამი თუ ოთხი წელიწადია, ბიჭო, კაცს თავისი ეზო-კარშიდამო თვალთ არ უნახავს და გულის გაკეთების მაგიერ აგრე უნდა უთხრა?

— მე რა ვუთხარი! იმას ვეუბნები, რაც ვიცი...

— ჰოდა, იცოდე, მოგვცლა შენმა ცოდნამ! სერგო, მარტო მოლიხარ?

— ამხანაგი მახლავს.

— ისიც სადგურშია?

— ბაქანზე დავტოვე.

— იქნება წავიდა!

— სად წავიდოდა, მე მიცდის!

— მოსკოვში ახლა ჩამოხვედით თუ მოლიხართ?

— რის წასვლა, კაცო, ვინ გიშვებს! ვინდათ თუ არა, დღესასწაულებამდე უნდა მოიცადოთო.

— რაო?

— ისე ვთქვი, — გავიკრიჭე მე, — კომუნდანტის თანაშემწემ ვერაფერი კაი ამბავი გვითხრა: სამი დღე მაინც უნდა ელოდოთ ტალონსო. მივლინებულებს უპირატესობას აძლევენ. მაგათ გარდა კიდევ იმდენი წამსვლელია...

— აბა, დღეს ჩამოსულხართ.

— კი, ახლა, ა, ნაშუადღევს.

— საიდან?

— ბრაუნშვაიგი. გერმანია. ბერონის იქით არის.

— მისდევთ ფაშისტ მხეცს საკუთარ ბუნავში, უხრჩოლეთ ფუტურო და ამოგულდეთ?

— რას იზამ...

— ჩვენ ვბუმრობთ და მართლა ძალიან დიდი ამბავი მოხდა. ყოჩაღ, ძმომ! საიდან მოლიხართ, საიდან?

— ბრაუნშვაიგი. გერმანია, — გავიმეორე მე.

— იცით, მაგ ქალაქში ვინ დაიბადა?

— გვიკითხა უცებ უშანგომ და, როცა ორივე შევეყოყმანდით, შეკითხვას თავადვე უპასუხა: — ანა ამილია!

— რომელი? — ლადიმ წარბი შეიყრა და ამხანაგს ზემოდან დაჰხედა.

— კარლ აგუსტის დედა.

— ჩვენ იმისთანა დროს მოგვიწია გერმანიაში ყოფნა... — თავი ვიმართლე მე, — ეპ, ნეტა იცოდეთ, რა ბედნიერები ხართ!

— ნახა ამანაც ბედნიერი ხალხი! —

ლადიმ ხმამაღლა გაიცინა, — რა შეგეტყვე, ბიჭო, სამაგისო?

— რასაც მიალწიეთ, გგონიათ, უბრალოა?

— რას მივალწიეთ მაინც?

— კიდევ მეკითხება! სტუდენტები ხართ. გზაზე ადგიხართ. ეე... თქვენს დღეში მქნა და მერე მე ვიცი.

— რას იზამ?

— ახლა რაღა უნდა ვქნა, ახალგაზრდობა თვალსა და ხელს შუა გამიქრა.

— რამდენი წლის ხართ?

— ოცდაოთხის, ოცდამეხუთეში გადავდექი.

— მერე ეგ ბევრია?

— ჩემთვის ბევრია და... მართლაც ბაქანზე გავალთ თუ აქ მოუყვანო?

— ჰო, სულ არ დაგვავეიწყდა? — აწრიალდა ლადი, — ჩვენი მიწა-წყლის კაცია?

— აქაური. რიბოშაპკა. ვორონეჟელი.

— რა უქვანურ გვარს არ გაიგონებ მაინც... იქით მოდის ისიც?

— წვერმაღალაში.

— ჩასასიძებლად მიგყავს თუ?

— ქალია, ბიჭო, რის ჩასიძება...

— ქალიაო? გერმანიიდან მოგყავს ბიჭო, ქალი, აქ გამოილია?

— მე როდის მომყავს, თვითონ მოდის.

— აგეკიდა?

— ჯარისკაცია. რად გინდა ახლა მაგისთანა... ერთად ვმოძობდით.

— ჰო, რა იქნება, ბიჭო! — ლადი დაიწყანა, შემომხედა და მერე ამხანაგს მიაპყრო მხერა, — ეს შეყვარებულია. თუ გინდა, დავნაძლევეთ!

— შეყვარებული კი არა... — ავიმრიზე მე და გავწითლდი, რადგან დაწვებატყეცილი ყირმიზა ქალიშვილის მაგივრად თვალწინ საშას მამაკაცური ბრაბუნა ჩექმები და მოფუშული მახარა დამიდგა.

— აბა, წამო, გვაჩვენე შენი მშვენიერი! — ლადიმ ჩემი უაღვილო წამოჭარხლები მორცხვობად მიიღო და კარისაკენ სასწრაფოდ გამიძღვა.

საშამ უბადრული შთაბეჭდილება მოახდინა. ის არასოდეს ისე არ ჰგვანებია კორფლით სახედარწინწკლულ პირტიტველა ბიჭს, როგორც ახლა. მეც რაღაც უნერხულად ვიგრძენი თავი. მხოლოდ საშა ჰკვლობინებდა და ისედაც ნამოგრძელებულ სახელოში მექაჩებოდა: წენ რომ ისე დამდულრულივით გაიქეცო, მე მაშინვე მივხვდი, ჩვენი საქმე კარგად იყო. ბიჭებს; თუმც ისინი იბღვირებოდნენ, გახარებული შეხვდა. მე ორივე გავაცანი და თვალი დარღმინდულად ჩავეყარი — ვიდრე ჩემთანა ხარ, ნუ გეშინია, არ დაიკარგები მეთქი.

— სერგო, ბარგი კიდევ გაქვთ რამე თუ ეს არის სულ? — მკითხა ლადიმ და ჩვენი სალაშქრო ხალხები დაკვირვებით შეათვალერა.

— რასაც ხედავ!

— ამის ამარა მოდიხართ, ბიჭო, გერმანიიდან?

— როგორ ამის ამარა?..

— ხალხი გაკეთდა იქ...

— ჩვენ ომში ვიყავით, ლადი.

— არც სხვები იყვნენ სარიკაოდ! მართლა მეტი არაფერი წამოგიღიათ თუ ხუმრობთ?

— ვერ გამიგია, ლადი, კიდევ რა უნდა წამოგველო. ჩვენ ჯარისკაცები ვართ.

— კარგი, იყავით ჯარისკაცები! თუმცა... ჰო, ნულარ ვაყოვნებთ ახლა. ჩავაბაროთ ეგ პარკები შემნახველ საკანს თუ...

— გეჰონდეს ზურგზე მოკიდებულა, რას გვიშლის!

— მე თქვენთვის გეუბნებით თუარა.

— იყოს, იყოს. ვიშოვნით ვითომ ადგალვებს?

— იმედი მტერს დაუკარგოს ღმერთმა ისე, რა დავიშალო, საქმელო საქმეა. თუმცა არც იმდენი! ორი ადგილი გვინდა, შეკაცო, თბილისამდე, მთელი მატარებელი ზომ არა. საქმე საქმეზე რომ

მიდგეს, კაცი მატარებელსაც იშოვნოს.

— რანაირად?

— მოიპოვება მაგის ხალხიც, ამჯერად მატარებელი არ გვეჭირდება და ამიტომ ნურც აუტყვიარ თავს ავტყენთ მაგაზე მსჯელობით. თუ აქ, კურსკის ვაგზალში, საქმე ვერ გაიხარბა, ყაზანის ვაგზალში წავიდეთ. იმას გარდა კიდევ მეგულება ერთი ადგილი, იქ კი აუცილებლად უნდა ვიშოვნოთ.

— პირდაპირ მესამე, ადგილას წავსულიყავით?

— არა, იმას ყველაზე ბოლოს მივადგებთ ხოლმე.

— ვინ იცის, ჩვენს გარდა კიდევ რამდენი ვინმე გაუწუხებთ და სულ სხვის საქმეზე დარბიხართ.

— რას იზამ, ჩემო სერგო, ასეა ცხოვრება. ერთიმეორის გულსათვის თავი უნდა შევიწუხოთ. დღეს მე გვირდები, ხვალ შეიძლება შენ დამვირდებ, ერთი ეს მითხარი ახლა, მოსკოვი იცით რომელიმე?

— ვიცით კი არა! დღეს პირველად ვართ აქ. რამხელა ქალაქი ყოფილა მაინც ეს დალოცვილი!

— ჰმ, თქვენ რა ნახეთ ჯერ. ველარ გადამიწყვეტია ახლა. წავიდეთ ყაზანის ვაგზალში?

— წავიდეთ, თუ საჭიროა. სადაც გვეტყვი, იქ წავიდეთ!

— ფული გაქვს რამე? — ლადიმ ახლა უშანგის მიმართა.

— ფული რად გინდა? — ვიდრე მეგობრის წედანდელი შემოჯაჭდანებით ნაწყენი უშანგი რაიმეს იტყოდა, ლაპარაკში მე ჩავერჩე.

პასუხის მაგიერ ლადიმ ჯიბეები მოიხზრია და პიჯაკის წინა გარეთა ჯიბედან ორი დაკმუქნული მანეთიანი და ერთიაც ხუთმანეთიანი ამოიღო.

ამ თანხათუ ცოტა მეტი — თერძმეტი მანეთი — უშანგისაც აღმოაჩნდა.

საშა უსიტყვოდ მიმხვდარიყო, საქმე, იტყობა, უკვე ფულზე მიდგაო, იმასაც ჯიბეზე გაეხვა ხელი და ბრესტის საბაჟოში მიღებული ცინცხალი სამმანეთიანების დასტა ამოეღო.

— რად გინდათ, რად, აღარ იტყვიან? — მე ღიმი მომერია და თავდაც ჯიბე გავიხსენი, — თუ ფულია საჭირო, თქვენ როგორ დაგახარჯენებთ, ისიც ჩვენი საქმის გულისთვის! ამის ხალხი გენახეთ? ვკამოთ რამე?

— ჰამის დროა, შეკაცო? — მისაყვედურა ლადიმ.

— აბა, დავლიოთ?

— წვეთს ჩაუშვებ პირში, სანამ ბილეთის ამბავი მოგვარდებოდეს? ყაზანის ვაგზლამდე ტაქსი დაგვჭირდება. მეტროთი როდის მივალთ!

— ა, ფული! მაგან შეგაწუხათ მერე? ახლა ის გვაკლია, სტუდენტებს ტრამეის ფული შეგიკამოთ. რას დაწერს მინც ასე უზომოს ის დალოცვილი ტაქსი!

— თუ აგრეა, აბა, წავედით!

5.

შოფერმა ჩიღჭვეშ გადმოგვსნა. აქედან წინ მანქანით ველარ გახვიდოდნო. მოედნის შუაგულისაკენ, სადაც შეფუთულ თავშლიან ქალებსა და ბავშვებს დაედოთ ბინა, შავი ტალახით მოსვრილი ტრამეის ხაზი მიდიოდა. ისიც, ალბათ, ამ გაუგონარ ხალხმრავლობას დაეუქმებინა.

მეტროს სადგური მოედნის შემოღლებულ ადგილზე მოჩანდა. იაროსლავლისა და ლენინგრადის ვაგზლებიც იქვე იყო. მოედნის მოპირდაპირე მხარეს, ჩვენგან მარჯვნივ, წიწიბოიან სახურავებამდე დადაბლებულ ცაში აჭრილიყო ყაზანის ვაგზლის რუხი კოშკურები.

— ვითომ საჭიროა ყველას წასვლა? — მანქანის გაშვებისთანავე თქვა ლადიმ.

— აბა? — მორჩილად შევაჩერდი მე.

— უშანგიმ შეირბინოს ვაგზალში. ჩვენ აგერ დაუტყდით. გესმის, უშანგი? აგერ მოგიცდით, ჩიღჭვეშ. ჩქარა იარე, არსად დაიკარგო ახლა!

— ვინ იცის, რამდენი სამეცადინო აქვს საწყალ ბიჭს და ჩვენ კი ქუჩა-

ქუჩა ვარბენინებთ! — მხოლოდ უშანგის წასვლის შემდეგ გამოვთქვი, მე ჩემი გულისტყვილი.

— ვიჩს რომ საბალნე მოენატრება, სასახლეს მიადგებაო, ხომ გაგიგონია?

— მაგას რაზე ამბობ?

— მე და უშანგიზეა ზედგამოჭრილი. თუ ქუჩა-ქუჩა წანწალი არ გვინდოდა, ამ სიცივეში სადგურზე რამ გამოგიყვანა!

— რა გქნა, ლადი, ბოდიში რომ მოგიხადოთ ახლა...

— ბოდიში კი არა, ის დაიწყე კიდევ!

— კაცი შეუხვედრელი არ არის...

— ამ მოედანზე სხვა დროს გაგივლიათ?

— როდის გავივლიდით, ლადი, ხომ გითხარი, მოსკოვში დღეს პირველად ვართ-მეთქი.

— შენც? — ლადი რიაბოშაპკის მიუბრუნდა და რუსულად ჰკითხა.

— ეგეც პირველად არის, — ამხანავს დავასწარი და მის მაგივრად ვუბაღსუხე, — ახლაც არ მოდიოდა, მაგრამ შეუქნდი და ძალით წამოვიყვანე.

— ბარაქალა შენს ბიჭობას! — ლადიმ დამცინავად ჩაიცინა და თვალი რიაბოშაპკის გადაპკრა, — ძალით წამოვიყვანა? ისე, რუსს, თუ კარგი რუსი ხარ, საკუთარი ქვეყნის დედაქალაქი კი უნდა გქონდეს ნანახი და ფეხით შემოვილილი.

რიაბოშაპკა ახლდა მიხვდა, რაზედაც ვიცინოდით და უცნაურად დაპატარავებულ, ჭორფლიან სახეზე რაღაც ღიმილისმაგვარი გამოეხატა.

გზაზე დამდგარი უსახლკარო ხალხის დანახვა მას ერთბაშად ანაღვლიანებდა და, თუმცა ახლადშეძენილი მეგობრების წყალობით მალე სამშვიდობოს უნდა გავსულიყავით, გულზე მოწოლილ ჯავრს მაინც დიდი ვაჭირვებით მალავდა და მხოლოდ გარეგნულად თუ იზიარებდა თანატოლების უსაგნო მხიარულებას.

— ამ ადგილს სამი ვაგზლის მოედანს ვეძახით, — ლადი მიხვდა, ფარა-

ჩინი ცხვირბაქუა გოგო ოხუნჯობის გუნებაზე არ არისო და უმაღლე დაეხსნა, ოღონდ ლაპარაკი რუსულად განაგრძო, — სამი ვაჭლის მოედანი! ლამაზად ელერს, არა? სხვა სახელიც ქვია, მაგრამ ეს უფრო უღებდა. ბუნებრივია. მე თუ მკითხავ, თავისებურიც. რაც დილიდან საღამომდე აქ ხალხი ვაივლის, ახლა მაინც, ევროპისა და აზიის ზოგიერთი სახელმწიფოს დედაქალაქში სულ არ ცხოვრობს იმდენი.

— ნამდვილად! — კვერი დავუქარი მე.

— მთელი ურალი, ვოლგისპირეთი, ციმბირი და შორეული აღმოსავლეთი აქედან შემოდის. გასაკვირია სწორედ: ამოდენა ომი იყო, ქვეყანა დაიქცა და ხალხი მაინც ასე ბევრი დარჩა.

— აბა, სულ ხომ არ დაიხოცებოდან!

— ცოტა დაიხოცა? ათეული მილიონობით. ქვეყანას კი თითქოს მაინც არაფერი აკლია!

— შენ ათი-თხუთმეტი წლის შემდეგ ნახე. ყველაფერი ისე იქნება, როგორც ომამდე იყო. შეიძლება უკეთესადაც. ქვეყანაზე ახალი ხალხი მოვა. ვინც ახლა აკვანში წევს, ანდა ვინც ხვალ და ზეგ დაიბადება. ბევრმა იქნება ველარც კი წარმოიღვინოს, რაც ჩვენ თავს გადავჩნდა.

— მაშ, მაშ! — ლადიმ პიჯაკის სახელო გადაიწია და შვეციფერბლათიან შვეიცარიულ საათს მოუსვენრად დაჰხედა, — უკუღმართია ეს ოხერი ცხოვრება!

— რომელი საათია?

— ექვსს უკლია ოცი.

— ასე აღრე ღამდება?

— ზამთარი მოგვადგა. შემოდგომის სიცივე როგორც კი დაიწყება, მშვიდობით, მოსკოვში ცას ველარ დაინახავ კაცი!

— ნეტა რამდენი მოიკლო დღემ?

— დაახლოებით ორი საათი, ორსაათ-ნახევარი.

— ჩვენში ახლა რა ამინდია!

— ზღვაზე, დარწმუნებულად ვარ, ხალხი ბანაობს.

— ეჰ! — მზის სხივებზე მოლაპლაპე ზღვის წარმოდგენით ამჩატებულმა საშას ჯლიკვი გაეკარი და მოუხედა, იცი, ახლა საქართველოში რა ამინდია? მზეა. თბილა.

— ახლა თბილა? — გაჩინდებულნი საშა ძლივს გამოერკვა და შემომხედა.

— უნდა ვიბანაო! — უფრო მეტი შთაბეჭდილების მოსახდენად დავუმატე მე, — აი, ნახე! მატარებელს გავაჩერებინებ და ზღვაში გადავხტები!

— მატარებლის გაჩერებისა რა მოგახსენო, მაგრამ ისე კი შეიძლება მართლა იბანაოთ, — კვლავ რუსულად თქვა ლადიმ, — ზოგ სადგურში მატარებელი მთელი ორმოცი წუთი დგას. ლიანდაგი ახალი დაგებულა. ზემოდან ლოდები მოგორავს. სანამ გზა მოწესრიგდებოდეს, ცოტა საშიში კი არის მგზავრობა. მე რომ თქვენს ადგილზე ვიყო, ბაქოზე მოვივლიდი.

— რას ამბობ, კაცო, ძლივს აქამდე ჩამოგვიღწევი და გზა ახლა გავიგრძელო? მოსახდენს მაინც ვერ ასცდები!

— ნუ გაიგრძელებ, ვინ გაძალბებს!

— თუ ხდება იმისთანა შემთხვევა, რომ ზემოდან დაგორებულმა ლოდებმა მატარებელს გზა გადაუღობონ? — ფრთხილად ჰკითხა ლადის საშამ.

— რამდენიც გინდა! ხანდახან მატარებელი ორი-სამი დღე გზაში დგას.

— მერე მგზავრები? — საშას ტუჩები აუქანქალდა და მზერა გაუჩერდა.

— მგზავრები რა... ვისაც მოცდა შეუძლია, იცდის, სხვები უკან ბრუნდებიან, ან ფეხით მიდიან მეზობელ სადგურამდე.

— მეზობელი სადგური შორს არის?

— ძნელია მაგის თქმა, გააჩნია, სად გაჩერდება მატარებელი.

— შენ რას იზამ, გზა რომ გაფუჭდეს? — სასაცილოდ ვკითხე თვალეზზე კურცხალმოდგარ მეგობარს და ლადის წარბების აწევით ვანიშნე, ყური დაუგდე, რას მიპასუხებს მეთქი.

— ფეხით წავალ! — მტკიცედ თქვა საშამ და მე მივხვდი: ამ საგანზე მასთან ხუმრობა სახიფათო იყო.

6

— ამ ბიჭს ნეტა წყალი ჩაუღდა მუხლებში? — უკმაყოფილოდ თქვა ლადიმ და საათა კიდევ დაჰხედა, — ირმოცდათხუთმეტი წუთია, რაც წავიდა.

— შენ მაშინ ნახე, თუ ის თქვენი ნაცნობი არ მორიგეობს დღეს. ვაგხალში რომ შევსულიყავით, ვერ ვიპოვინდით?

— ვაგხალი დიღია, იქ ვის იპოვნი! ამ აღგილს ნუ მივატოვებთ. ვთქვით, მოვიდეს და არ დაგხვდეთ, მერე? ანდა, რა გქნათ, იცი? შენ და მაგან აქ მოიცადეთ. უშანგი აგერ-აგერ გაჩნდება. მე შევალ ვაგხალში. იქნება ვნახო ვინმე. აქედან, თუ ხათრი გაქვს, ფეხი არ მოიცივალოთ, თორემ ერთმანეთს დავეკარგებით და მერე გინდ ნემსი გიპოვინია ზღვაში და გინდ კაცი მოსკოვში.

— მალე მოხვალ?

მაგრამ ლადის ზედმეტი გაფრთხილება აბა რად უნდოდა.

— ნეტა ეგენიც იქით მოდიოდნენ, — თქვა საშამ. როცა მარტო დავრჩით და სუსხიან ქარს ზურგი მიუშვირა, — ერთად ვიპოვებდით.

— შენ პირს შაქარი! მაგას რალა აჯობებდა.

— ჩვენთან მივიდოდით, წვერმაღალაში. მოხუცებს გაეზარებდი. უღიანა სულ გაგიჟდებოდა.

— ჩემი სახლი უფრო ადრე არ შეგვხვდება?

— შენი უფრო ადრეა?

— რამდენჯერ გითხარი!

— სულ ერთია. ჯერ შენსას მივიდოდით, მერე ჩემსას. წარმოდგენილი მაქვს, როგორ ჩამოგბტებით ვაკონიდან და ავყვებით აღმართს. ნეტა იქაც თუ გორდება ქვები? — საშამ უცებ სერიოზულა გამომეტყველება მიიღო და შეშფოთებულმა შემომხედა.

— ია, ერთი შენც! — გავუტრიხავე მე, — წვერმაღალაში ქვას რა უნდა! თხილის გასატეხადაც ვერ იშოვნი.

— მე ხომ დაჩვეული არა ვარ, სერ-

გო, აღმართებზე სიარულს. დავნალევედეთ: სააღამდე ისე მიველ, ერთხელაც არ დავისვენებ.

— მაგას იქ ვნახავთ.

— დეპეშები გავგზავნოთ?

— მე, პირადად, მოულოდნელი მისვლა მირჩევნია.

— აგრე აჯობებს. თუ მაინცდამაინც, საქართველოს ფარგლებში რომ შევალთ, მაშინ ვაფრინოთ. მაინც მიგვასწრებს...

— სუ, მგონი ვიღაცა გვიძახის!

რიაბოშაპკამ ჭორფლიანი შუბლი მოიჭმუნა და სმენად გადაიქცა.

— სერგო! — სწორედ ამ დროს მომესმა საღდაც ზემოდან, — დაყრუვდით, კაცო?

რკინა-ბეტონის ნაცრისფერი ხიდის მოაჯირზე, რომლის ქვეშაც სუსხიან ქარს თავს ვაფარებდით, თმახუქუქა ლადი გადმომდგარიყო და გულმოსული ხელს გვიქნევდა. უმწეოდ მივიხედ-მოვიხედე. მე და საშა რომ დობე-ყორეს ვედებოდით და სტუმრობის დღეებს ვინაწილებდით, ვინ უცის, ლადი მაშინაც ხილზე იღვა და გვიძახდა.

რიაბოშაპკა, ასეა თუ ისე, მაინც გოგო იყო. გავასწარი, რკინის კიბე ვიპოვნე და ხილზე პირველმა ავირბინე. ლადი და უშანგი მოაჯირთან იდგნენ და ცივი ქარისაგან თავის დასაცავად ბრინჯაოს სვეტს ეფარებოდნენ.

— საქმე ასეა, — ჩემი მისვლის უმაღლეს დანიშნო სიცივისაგან მთლად გალურჯებულმა ლადიმ და წამით შეიცადა, სანამ კიბეზე ამორბენით სუნთქვამოხშორებულნი საშაც შემოგვიერთდებოდა, — კაცი ვნახეთ. უშანგი უკვე მოელაპარაკა. სამხედრო ლიტერების დამოწმება გაუჭირდება. ჩვეულებრივი ბილეთები უნდა იყიდოთ.

— გაუჭირდება თუ არ შეუძლია?

— დაუფიქრებლივ წამომცდა მე.

— როცა ამბობს, გამიჭირდებაო, ესე იგი, არ შეუძლია.

— მაგას ეჩივი, კაცო? ბილეთს ხომ მოულობს?

— ახალი ბილეთებია საქირო, —

ლადი იზრუნა და თავისი ნათქვამი მოუთმენლობისაგან თვალუბრებამდე ბულ რიაბოშაპკას თავადვე გადაუთარგმნა, — ნაცნობი შოთლობს. პო, რაც მთავარია! — უცებ გაახსენდა მას, — ბილეთები, იცოდეთ, მაგარი ვაგონის იქნება, საერთო. მერე არ თქვათ, პლაცკარტი გვინდოდაო.

— რა უნდა ეთქვათ, კაცო, ვაგიედი? ოღონდ აქედან ვამიშვი და, თუ გინდა, მატარებლის სახურავზე ვიმგზავრებ.

— ო, რა დროს გაატარებ ახლა იქ! უუუ! აბა, დაყაბეთ ფული! ბილეთი, მე მგონია, ხუთას ოცი მანეთი ღირს.

— თითო ბილეთი? — წამოვიძახე მე და ლადის უკანასკნელი სიტყვების გაგონებამ თავზარი დამცა.

— აბა? რა ღირს, უშანგი, არ გახსოვს?

— ხუთას ოცი. პირველად ყიდულობ?

— თუ თქვენ თბილისამდე არ გინდათ?

— სამტრედიაამდე.

— მანდ, მე მგონია, დიდი განსხვავება არ იქნება. ხუთას-ხუთასს ბილეთებისას გადაგვანდევინებენ. ორას-ორასი საჩუქარი ერგება იმ კაცს. ნუ გიკვირს. ცხოვრება ყველას უნდა. თქვენ მიღიხართ, მართალია, მაგრამ ჩვენ აქ ვრჩებით. ეგ კაცი კიდეც დაგვპირდება.

— ახლავე გინდა? — გაბზარული ხმით ვკითხე ლადის. მერე უცებ მივხვდი, რაღაც შემეშალა მეტი და გამოსწორება ვცადე, — ახლავე უნდა გადაგვხადოთ?

— უშანგი, რა ვითხრა, ბიჭო, როდის მოდიო?

— ახლავე.

— აბა, ჩემი ფული. ამას ნაკლები გამოართვი. პატარა დისთვის საჩუქარი უნდოდა ეყიდა. აბა, ესეც! აგერ ორი მანეთიანი მქონია კიდევ...

— მოიცა, დაეთვალათ, ფულს ანგარიში უყვარს, — დინჯად თქვა ლა-

დიმ და წაღმაუკულმა დაწყობილი ქალადის ფულები თითებს მუცელიც, მარჯვენა ხელის საჩვენებელი და ცერა-თითი დაინერწყვა და თვლას შეუდგა.

ვიდრე ის ითვლიდა, საშამაც მოასწრო გიმნასტურის ჯიბეების გადმობრუნება. თვალი შევასწარა: მკერდი სრულებით არ ემჩნეოდა. თითქოს სხეულსაც კი მივიწყებოდა, რომ ეს კაფანდარა. ერთის შეხედვით სუსტი არსება ოდესღაც ქალი იყო. დაცარიელებულ ჯიბეებში კიდევ რამდენჯერმე ჩაიყო ხელი და, როცა საბოლოოდ დარწმუნდა, აქ მეტი აღარაფერიყო, მხოლოდ მაშინ შეიბნია.

ლადი დინჯად ითვლიდა ფულს. მწვანე სამმანეთიანებს, მოლურჯო ხუთმანეთიანებს და მუქლურჯ ოცდახუთმანეთიანებს ცალცალკე აწყობდა და მერე ისევე თავიდან ითვლიდა.

— აქ ხუთას სამოცდასამი მანეთია, — გამოაცხადა მან ბოლოს და მონდომებით დაწყობილი ფულის დასტა მაჩვენა.

— ყოჩაღ, კიდევ ბევრი გამოსულა! — აღტაცება ველარ დავმალე მე, — ვერაფრით ვერ ვიფიქრებდი, თუ ხუთას ორმოცდაათ მანეთზე მეტი იყო.

— უშანგი, მოდი ერთი, დაითვალე, იქნება შემეშალა.

— არა, არა, აგრე უნდა იყოს! — მივაშველე მე. — იმ ძალიშვილს მეტს არ მიეცემდი. სხვაგან ფული არ დამხარჯავა.

— ვინ ძალიშვილს?

ნამალადევი მხიარულების ასახსნელად ხეიბრის ამბის მოყოლა განვიზრახე, მაგრამ ამ დროს სიცივით თუ წედანდელი ნაწყენობით კრიკაშეკრული უშანგი მოვიდა, ლადის ფულის დასტა ჩამოართვა და თვლას შეუდგა. ლადი უკვე რიაბოშაპკას ფულს თვლიდა და ჩემს ყურისსაგდებად აღარ ეცალა.

— აი, ამ აღამიანს ცოდნია, ძმაო, ფულის ყადრი! — ხმამალა. გამოთქვა მან თავისი მოწონება, — შეხედე როგორ დაუწყევია! არასოდეს არ უნდა აუ-

რიო. ფული ოხერია: თუ კარგად არ დააწყვე, უსათუოდ გადააყოლებ.

— აგრე მომცეს, — ქვეშ-ქვეშ გაიღიმა შექვებით ნასიამოვნებმა რიბაბოშაკამ. მთელი ამ ხნის განმავლობაში ის ლადის მოქნილ თითებს მისჩერებოდა, მისჩერებოდა და უცნაურად გაუყრებულ, რაღაც საფიქრალს ფიქრობდა. — მე აღარ გადამიწყვია.

— აქ შეტია, მგონი: ექვსას სამოც-დათექვსმეტი! მოიცა, კიდევ გადავთვალო...

— საშა წვრილი მესაყუთრეა, სხვაც ექნებოდა ჩაკუჭული, — სიცილით ვთქვი მე და რიბაბოშაკას მხარზე ხელი დავარტყი, — ვითომ ვერ გაიგოს რაც არ უნდა, იმას, რომც მოკვდე, ვერ გააგებინებ. ვინ მოგცა, საშა, ეს ზედმეტი თექვსმეტი თუშანი?

— მქონდა... — თითქოს ნამდვილ დანაშაულზე წაასწრესო, უხალისოდ მიპასუხა რიბაბოშაკამ და ისედაც მწითური ყურები სულ გაუფინელიდა, — იქ მქონდა...

— კარგი, დანებე თავი. მაგას ჰგონია, მართლა ეუბნები, — გესლიანი ღიმილით შენიშნა ლადიმ და მამინევე უშანგის მიუბრუნდა, — ხომ სწორია, ბიჭო?

უშანგიმ პასუხი არ გასცა. ფულს უგულოდ ითვლიდა. უცებ ერთბაშად დანებდა თვლას თავი, თუმნიანებისა და სამმანეთიანების მთელი ბლუჯა მე გამომიწოდა, დანარჩენი კი მისი უცნაური საქციელით განცვიფრებულ ლადის დაუბრუნა.

— რას შერები, კაცო? — ჰკითხა ლადიმ, — გინდა, ამ პატიოსან ხალხს გლახა რამე აფიქრებინო?

— უკაპიკოდ რჩებიან, — ძლივს ამოქაჩა ეს ორად ორი სიტყვა უშანგიმ, — მე არ შემძლია.

— რა არ შეგიძლია, ადამიანო, ვაგიყდი?

— შენ თვითონ დაითვალე და რაც გინდა ის ჰქენი!

— მომეცი, სერგო, თუ ძმა ხარ, ეგ ფული, — პირველ მანაგს თავი

დანება და ისევ მე მომმართა ლადიმ. — ამას თუ უყურე, ქვეზე შეგშლის. გამომივიდა ნახი გულის პატრონი! ვითომ სხვას უხაროდეს ამათი უკაპიკოდ დატოვება! სულაც ნუ გამოართმევ, თუკი ჭიბეში გიჭყავის რამე! — ლადიმ კვლავ გაბუტულ და სანახევროდ განზე გამდგარ უშანგის შეუტია, — აი, ეს იქნებოდა ნამდვილი ვაქცაცობა. უკაპიკოდ რჩებიან!

— კარგი ახლა, ლადი, — გავბედე და უსიამოვნო შენლა-შემოხლაში ცოტა ყოყმანის შემდეგ ჩავერიე, — თუ ჩვენი გულისთვის წაიკიდეთ, ეგ რაღა გამოვიდა!

— ნუ წაეკიდები ამისთანას! — ლადი მართლაც ბოღმაზე იყო მოსული და ჩიუტად ხმაგაქმნილ უშანგისათვის, რომელიც სადღაც იყურებოდა, გამანადგურებელი მზერა მიეპყრო.

— გვეყოფა, დავივიწყოთ, რაც მოხდა, — ხელახლა ვცადე მე მათი შერიგება, — უკაპიკოდ დარჩენა ვის უხარია, მაგრამ თუ სხვა გზა არ არის? მაგის ჯავრი ნუ გაქვთ თქვენ, უშანგი. სამშობლოში ვართ, შეკაცო, — წიშშილით არ მოგკვდებით. აჰა, ლადი, ფული!

ბრაზისაგან მთლად აკანკალბულმა ლადიმ თავს ძალა დაატანა, ნაძალადევი გაიღიმა ნიშნად იმისა, რომ პირველ ამხანაგს ხათრით ურიგდებოდა. ფული გამომართვა და ზელახლა შეუდგა დაქმუნული თუმნიანებისა და სამმანეთიანების წყობისად დალაგებას.

7

ერთხანს ტრამვაით ვიარეთ. ვაგონს ფანჯარა ჰქონდა ჩალეწილი, მაგრამ შიგ ბევრი ხალხი იყო და სუსხიანი ქარი, დაღამებისთანავე სულ რომ გაგიყვდა, ჩვენამდე ვერ აღწევდა. თვლების გამბმულ ღრჭიალსა და ხალხის წაბორძიკებაზე მივხვდი: ტრამვაის ვაგონმა რამდენჯერმე მოუხვია და მგონი შექნიშნათან გაჩერდა. ვატმანმა მოგვიანებით გააღო უკანა კარი. იქ ხალხი კიდევ ამოვიდა. ყოველ ახალ გაჩერებაზე

ხალხი სულ ემატებოდა და ემატებოდა.

— მოემზადეთ, შემდეგ გაჩერებაზე ჩავალთ! — წინა ბაქნიდან მოგვაწვდინა ხმა ლადიმ.

მომდეგნო გაჩერებაზე ხალხი ბლომად ჩავიდა. აღარც ტრამვაი ჩქარობდა დაძვრას. ეს უთუოდ ბოლო გაჩერება იყო.

— რომელი უბანია? — შინაურულად მივეხალისე ლადის, როგორც კი ოღროჩოღრო ფილაქანზე ჩავაბიჯე და მივიხედ-მოვიხედე.

ტრამვაის ხაზის აქეთ და იქით ხუთი თუ ექვსი ფოთლებშემოძარცვული ხე იდგა. ხეების უკან, სამ მხარეს, უხეზაროდ აწოწილი, სხვადასხვა სიმაღლის ძველი სახლები მოჩანდა, ყველა პირქუში და ჩაბნელებული, ხოლო მეოთხე მხარეს სოროსმაგვარი ვიწრო ქუჩა სახლებსა და სახლებსშუა მიიკლავებოდა.

— გუეცხოება? — ღიმილით მკითხა ლადიმ და მკლავში ხელი გამომდო.

— მოსკოვი და ამისთანა მიყრუებულა ადგილები?

— უარესადაც ნახავ. მოსკოვი კონტრასტების ქალაქია. ყველაფერს ხომ ძველები ვერ ააშენებდნენ. ზოგი საქმე ახალმა თაობებმაც უნდა გააკეთონ. ხედავ? ეს ადამისკამინდელი აგურის სახლები უკვე დაცარიელებულია. ანგრევენ. კარ-ფანჯრები ჩამოუხსნიათ. ხვალ-ზეგ ბუღდოზერები მოვლენ და ჰაიდა! სახლის დანგრევა წუთის საქმეა. შენ აშენება თქვი...

ოდესღაც გაჯით შელესილი, მაგრამ სხვადასხვა ფერის სამოთხ-სართულიანი სახლები ბინდბუნდში თვალმდათხრილებივით გამოიყურებოდნენ. იმ ადგილებში, სადაც გუშინ სათოფურისმაგვარი ვიწრო ფანჯრები და აივნებზე გამოშავალი კარები იყო, ჯერ კიდევ დღისულ დაყენებული მტვრის ბული იდგა, მთელ მოედანზე კი ტრუსისა და დამპალი კომპოსტის მყრალი სუნე ტრიალებდა.

— გიყურებია, რა ამბით ინგრევა? —

სასხეთაშორისოდ თქვა ლადიმ, — წამოვა, წამოვა და ბრარ... დედამიწა შეიძვრის! მერე ავარდება მტვერი და ბული. გვეცნება, მიწიდან ამოხეთქაო...

— მაგის მეტი რა მინახავს. დაგავიწყდა, საიდან მოვდივარ? რამდენი სახლი სწორედ მაშინ ჩამონგრეულა, როცა ჩვენ ისევ შიგ ვიყავით. უმეტესობა დანადმული იყო. ფეხს შედგამ და...

— როგორ ასწრებდით გამოსვლას?

— სხვა რა გზა იყო. ზოგი ასწრებდა, ზოგი ვერა. ვერ მოასწრებდი და... მტვერი გვახრჩობდა. რამდენჯერ მომეჩვენა, ჰაერი მოწამლეს-მეთქი.

— ნელა, აქ მარჯვნივ უნდა მოვუხვიოთ!

— უშანგი რა უყავი?

— წინ გავუშვი. სანამ ჩვენ მივიდოდეთ, ის კიდევაც გამოაწერიანებს ბილეთებს.

— ერთად გვევლო, არ ჯობდა?

— შეგავგიანდათ ტრამვაიდან ჩამოსვლა და აღარ მოიცადა.

ლადი შესამჩნევად მოუსვენრობდა, ფეხს ითრევედა და მალიძალ უკან იხედებოდა.

— რას უყურებ? — ვკითხე მე დათვადაც უკან მოვიხედე.

— ის შენი მშვენიერი რა იქნა?

— მოდის ეგერ... საშა!

— აუ!

— გამოადგი ფეხი, დაგძინა?

— მოვდივარ!

— ძალიან დაიღალა საწყალი. ექვსი დღე სრულდება, ექვსი კი არა, შვიდი, პო, შვიდი, სრული შვიდი დღე, რაც გზას ვადგივართ. ჰქუა გვექნა და ხარკოვზე წამოვსულიყავით, ხომ კარგი იქნებოდა, მაგრამ ახლა რაღა გაეწყობა-გაგებით! ორი დღე ვაისენზეში გვაყურუბტეტს. უშველებელი ეშელონი დავტვირთეთ რაღაცა მძიმე ყუთებით. საავიაციო ქარხნის მოწყობილობა თუ იყო. წუხელ საცოდავ საშას მთელი ღამე არ უძინია. არც წინა ღამეს. ფანჯარასთან გაათენა. თან მოშვიდა. წელან ვაპირებდით წახმსებას. თქვენ მოგვისწარით. გუშინ საღამოს მინსკში თითო

ფათქა ჩიი დავლიეთ და აქამდე იმის ამა-
რა ვართ.

— წვერმაღალაში რაზე მობრძანდე-
ბა, რა მინდაო?

— საშა? დედ-მამა და და ყავს იქ.
ვეფერიებული არიან.

— დაც ჭარისკაცია?

— პატარა გოგოა, ბიჭო, თხუთმეტი
წლის.

— თუ მაგას ჰგავს ისიც... კაი გაძლე-
ბა გქონია, მე და ჩემმა ღმერთმა.
ბი, გავედით კიდეც! იცნობდე: ძერყინ-
სკის მოედანი!

8

პროექტორების შუქმა თვალები მო-
მახუჭვინა. რამდენიმე წუთის განმავ-
ლობაში ლადის ბრძანებით მივდევდი
და სინათლის ჩქერს ნელ-ნელა ვეჩვეო-
დი.

— იქნებ არც ეს მოგეწონოს! —
ამჯერად ნიშნისმოგებით მითხრა ლა-
დიმ, ზემოდან აღმაცერად გადმოხე-
და და მარჯვენა წარბი შებლზე აიჭა-
ჩა.

— ეუბ, ეს კია სანახავი! — გულის
სიღრმიდან აღმომხდა მე, — მართლა
მშვენიერია! ის რა მოჩანს ქვემოთ?

— სასტუმრო „მეტროპოლი“. უფ-
რო იქით, მარჯვნივ, მწვანედ შეღები-
ლი, კავშირების სახლია. თუმცა ქვე-
მოთ რას იყურები, ჯერ აქ მიიხედ-მო-
იხედე. საშა — დაიძახა ლადიმ ხმა-
მალლა და ისევ მე მომიბრუნდა, — საშა
არ ქვია?

— კი, კი, საშა...

— გამოიქეცი, კაცო!

თვლისმომჭრელი სინათლითა და
სასახლეების ბრწყინვალეებით გამო-
ცოცხლებული რიბოშაპკა სირბილით
დაგვეწია.

— კიდეც გაამხელ, ნეტა არ გამოვ-
ყოლოდიო? — ეუთხარი მე და ლადის
წვლანდელი ნათქვამი გავიმეორე: —
როგორ შეიძლება კარგ რუსს თავისი
ქვეყნის დედაქალაქი არ ქონდეს ნანა-
ხი!

— მერე როგორი დედაქალაქი!
დამემოწმა ლადი, — ავის თვალს არ
ენახვის!

— მოგწონს, საშა?

— Еще бы! — მხოლოდ ეს თქვა მან
და ნეონის ბრდღვილა ლამპიონებით
გაჩახჩახებულ პროსპექტს ხარბად და-
აკვირდა.

— ეს გირჩენია თუ ვორონევი? —
აღარ ეშვებოდა და მოსკოვის შუაგუ-
ლის სილამაზით თავს იწონებდა ლადი.
თითქოს ეს ამოდენა ქალაქი სწორედ
მისი ხელით აშენებული ყოფილიყოს.

— Скажешь еще!

პროსპექტზე თავბრულამხვევი მოძ-
რაობა იყო, აპყრიალებული მანქანების
უწყვეტი ნაკადი ნიკელისა და სამზერი
მინების ციმციმით მიეჭანებოდა პროს-
პექტის ორივე მიმართულებით და
კაცს გრჩებოდა შთაბეჭდილება, რომ
ქვეყნიერებაზე არ მოიძვევებოდა ძალა,
რომელსაც ამ სულჩადგმული ნიაღვრის
შეჩერება წამიერად მაინც შეეძლო.

ფართო ტროტუარებზე ზღვა ხალხი
ზომიზიმებდა, ყველა სადღაც მიიჩქარო-
და, ყველას თავისი გზა ჰქონდა. მიიჩ-
ქაროდა გულდაგულ, უკან მოუხედა-
ვად. თუ ხალხის ამ ნაკადში გადაეშვე-
ბოდი, მერე უყოყმანოდ უნდა დამორ-
ჩილებოდი მის ნებას. მიდიოდა —
შენც უნდა გველო, ნაბიჯს აუჩქარებდა

— შენც უნდა აგეჩქარებინა ნაბიჯი,
დადგებოდა — შენც უნდა დამდგარიყა-
ვი...

— თუ გადახვევას აპირებ, ნაბი-
ნაპირ უნდა იარო, — ამიხსნა ლადიმ,
— საერთოდ, ცხოვრებაშიც ასე ჯო-
ბია. ყოველთვის უნდა შეგველოს გან-
ზე ვადგომა. სატვირთო მანქანით ხომ
გიმგზავრია? მე, პირადად, ყოველთვის
ნაპირზე ვდგები. თუ ღმერთი გაწყრა
და რამე მოხდა, ვიშვერ ფეხს და უკ-
ვე ძირს ვარ.

— სხვები?

— ვინ სხვები? სხვებზე იმან იზრუ-
ნოს, ვისაც მანქანა მიყავს. მე პატარა
კაცი ვარ. მაგდენი მეკითხება?

— თანდათანობით გამაგიჟებ. რას ლაპარაკობ, ბიჭო?

— ნუ დამიწყებ ახლა. აგიტუქტუქტუში ხომ არა ხარ! სისულელეა ეგ ყველაფერი! შენ, ვატყობ, მწარე სიმაართეს ტყბილი ტყუილი გირჩევენია. ყლაპე, მე არ გიშლი. აქ დავიცადოთ, თუ ცოტა გავიარ-გამოვიაროთ? უშანგის ვაითუ შეიგვიანდეს.

— როგორც ავობებს. ჩვენთვის სულ ერთია. — მივუგე მე შეფიქრებულმა და გამეხარდა, რომ ლადიმ თვითვე შეცვალა საუბრის საგანი. ის უთუოდ სხვის როლს თამაშობდა. შეუძლებელია, ამნაირი ზრახვები თავად სდებოდა გულში.

— მოვიცადოთ. უშანგი ამ კარიდან უნდა გამოვიდეს.

— ეს არის დიდი თეატრი?!

— ზუსტად გამოიცანი!

— ძალიან დიდი ყოფილა.

— უზარმაზარი. აქ, საერთოდ, ყველაფერი უზარმაზარია.

— ეს ბრინჯაოს ეტლი და ცხენები ნეტა მოხსნილი იყო თმის დროს?

— რატომ უნდა მოეხსნათ?

— ხომ შეიძლებოდა, ბოში ჩამოვარდნილიყო. თეატრთან ერთად ეგეც არ დაიღუპებოდა?

— რაჰველს რომ სახლი ეწვოდა. იცი?

— არა?

— გამოვარდა უბედური და ყვირის: მიშველეთ, ხალხო, ლორუკები დამეწვა-ში, ლორუკებიო.

— ვერ გავიგე.

— სახლი ჩაფუჟა და ლორებს ტიროდა. აგრე მოგდის შენც. თუ ამოდენა თეატრი დანებრა, შეკაცო, ეს ეტლი და ცხენები რაღა სახსენებელია.

— პირდაპირ რა ქუჩა გადის?

— მონადირეთა რიგი. „ოხოტნი რიად“...

— რა უცნაური სახელი რქმევია!

— ოდესღაც ბაზარი იყო. ნანადირევს ყიდდნენ. ძველი სახელი შემორჩა.

— ახლა პირდაპირ სასაცილოდ მის მის ვგ სახელი.

— შეიძლება. იი, იმ წვეტიანა-სახურავების გადღმა ქუჩას „მშველლების ხიდი“ ჰქვია. „კუზნეცი მოსტ!“ ეს უფრო უცნაური არ არის? წინათ მართლა ყოფილა ხიდი მდინარე ნეგლინ-ნაიაზე. იქით და აქეთ — სამშველლოები. ამჟამად მდინარე გადახურულია. აგერ, ჩვენს ქვეშ გადის.

— ჩვენს ქვეშ — მდინარე? საშა, გესმის?

ლადიმ განცვიფრებულ რიბოშაპკას შეავლო ოდნავ დამცინავე მხერა და ორივეს რუსულად გვიოხბა:

— ვითომ ასე საკვირველია? ამ ადგილზე, სადაც ახლა მთელი ეს მოედანია, წინათ დიდი საგუბარი იყო. საგუბარი კი არა, ხელოვნური ტბა. აქედან წყალი არხებით გადიოდა და წითელ მოედანზე, კრემლის კედლის წინ, თბრილებს აესებდა. ბიჭი იყავი და კედელს მიდგომოდი!

— დარჩა რაიმე ნაშთი იმ თბრილების?

— აჰ, თბრილები რაღა საჰიროს!

— ლამაზი იყო, ელბათ, აქ ტბა. სახლები წყალში გამოჩნდებოდა.

— ვენეციას Palazzo Ducale — გაბრტყელებულად წარმოთქვა ლადიმ და უცებ ხმამაღლა დაიძახა: — ბიჭო, უშანგი!

მე და საშა შევკრით. ორივემ მოუთმენლად გაიხედეთ იქით. საითაც ლადი იყურებოდა და უშანგის ეძახდა.

— სად დაინახე? — ველარ მოვიომინე და გვიოხე მე.

— ფუ! — ლადიმ უწყინრად შეიგინა და თვალი საშას გადაჰკრა, ხომ არ გაიგონაო, — ეს დოყლაპია ბიჭი უშანგი არ მეგონა? ხომ ჰგავს? სიარულიც რომ მისებური ცოდნია? შეხედე, რანაირად მიათრევს მარცხენა ფეხს!

— ნეტა შენ თვითონ შესულიყავი.

— სასტუმროში? სულ ერთი არ არის?

— უშანგი, რაც უნდა იყოს, ბავშვი

კაცია. მე მგონი, შენ უფრო გაგიწევდნენ ანგარიშს.

ლადის გაეცინა:

-- ხელის ქუქუკი ბავშვსა და კაცს არჩევს?

— ეგეც მართალია.

— ჰეი, რუხანა!

გადაასვლელის ფარნიან ბოძთან მაღალ ქუსლებზე შემდგარი შავგვრემანი ქალიშვილი გაჩერდა და უკან მოიხედა.

— ბოდიში, რა, ამ წუთში მოვალ!

ლადიმ თოშით შეკირბლულ გრუზა თმაზე ხელი გადაისვა და მისი დანახვით გახარებულ ქალიშვილისაკენ აჩქარებული ნაბიჯით წავიდა. ქალიშვილი თავს იფასებდა. ერთი ნაბიჯიც არ გადმოუდგამს მის შესახვედრად. ცალ ფეხზე დაყრდნობილი იდგა, წელს ოდნავ არწევდა და იღიმებოდა.

— აი გოგო! — ერთბაშად აღმოხდა ალტაცებისაგან თვალგებარწყინებულ რიაბოშაქას.

— ვერ უყურებ, რა ჩუმჩუმელა ყოფილა! — სიცილი ველარ შევიმაგრე მე, — მართლა მოგწონს?

— ნამდვილად. აი, ასეთი უნდა იყოს ქალი!

— გამხდარი რომ არის ძალიან?

— მე სწორედ გამხდარ ქალზე ვიჩქვები. სწორედ ეს სიგამხდრე უხდება.

— გინდა, დაეუძახო ლადის? გაგვაცნობს.

— იცი რა, სერგო? მე მგონია, ულიანა სწორედ ასეთი იქნება ახლა.

— ასეთი? ასეთი თუკი არის, მშვენიერი გოგო ყოფილა.

— ისიც შეგვგრემანია. თათარს ჰგავს. ნეტა ვის გამოემგვანა! ჩვენ ყველა — მეც, მამაჩემიც და დედაჩემიც — მწითურები და ქორფლიანები ვართ. სამი წლის იყო, თმა და თვალწარბი რომ გაუმუქდა.

— გოგოები ახლა თმას იღებავენ

— არა, ის არ შეიღებავს!

— რათაო, ვითომ?

— იცის, მე არ მიყვარს.

— შენ თუ გიყურა... მე და შენ, სიმა, ჩამოვრჩით. ეეე! სანამ ჩვენ ვერმოდით და მუხლამდე ტალახში დავტლებუნობდით, დრო შეჩერებული იყო, გგონია? ხალხი ცხოვრობდა. ახლა, ალბათ, სულ სხვა მოთხოვნილებები გაუჩნდა ადამიანებს, ვიდრე ომამდე ჰქონდათ.

— თმის შეღებვა ვითომ რა ახალი მოთხოვნილებაა!

— ახალი მოთხოვნილების ნაწილია. ცხოვრების ახლებური ელფერი ბევრი ამისთანა ზედმეტსაქლები მნიშვნელობის მქონე წერილმანისაგან შესდგება. ვაი! ლადი და ის გოგო სად წავიდნენ? — ბოძთან არ იდგნენ ახლა? აი, აი, ეგერ მიდიანი! — ნაღვლიანი თვალები საშას ისევ გაუბრწყინდა, როცა კინოთეატრის ვიტრინის წინ მობორიალე ხალხში ნაცნობი წყვილი დაინახა, — მოიცა, სირცხვილია, ნუ შევამჩნევინებთ, თუ იქით ვიყურებით.

ჩვენდა ბედად, ლადიმ სწორედ ამ დროს მოიხედა და თვალიც შეგვასწრო.

— იქ იდგქით, იქ! — ხელებზე მოძრაობით გვანიშნა და ამაყ, ტანწერწეტა რუხანას, რომელიც დინჯი ნაბიჯით მიჰყვებოდა და ყოველი ნაბიჯის გადადგმისას წვირლ წელს ძლივს შესამჩნევად არწევდა, მგონი ბოდიში მოუხება.

— ახლა მოუნდა მავ გოგოსაც გამოვლა? — ავბუზღუნდი მე.

— ხელი ჩამოართვა, მოდის! — მახარა საშამ.

ლადი და ის ქალიშვილი მართლაც გაჩერდნენ ბუკინისტური მაღაზიის კარის წინ და ერთმანეთს გამოემშვიდობნენ. მაღალ ქუსლებზე შემდგარმა რუხანამ წელის ძლივს შესამჩნევი რწევით განაგრძო გზა. ლადი ერთხანს იმავე ადგილზე იდგა, სადაც ქალმა დასტოვა და მიმავალს გაჰყურებდა, მერე უცებ შემოტრიალდა და ჩვენკენ წამოვიდა.

— თქვენ ისევ მართო ხართ? — შორიდანვე მოგვაძახა მან, — არ გამოსულა?

— რა ვიცი, დავინახავდიო, რომ გამოსულიყო, ხომ არ დააეწყებოდა, სად ველოდებით?

— როგორ დააეწყებოდა, კაცო, სამჯერ ვუთხარი. გადამრევს ეს ბიჭი პირდაპირ! ჯერ იყო და ყაზანის ვაგზლის წინ ჩამოგვაშეშა ფეხზე...

— რა ვქნათ, ლადი?

— რას ვიზამთ, მოვეუცადოთ კიდევ ცოტა ხანს.

— ეთქვათ, არ მოვიდეს?

— როგორ თუ არ მოვიდეს, გადაიარა ჩემი მტერი?

— ლადი, შენ რომ შესულიყავი და მიგვეითხა?

— არ მინდა ახლა ორივე გამოვჩინდეთ.

— შეიძლება, უცდის იმ კაცს.

— მერე გარეთ ვერ გამოვა და ვერ შეგვატყუობინებს?

— რა ვიცი, ამხანაგებო თქვენ ხართ, თქვენი საქმისა თქვენ იცით. ვინ იყო ის ქალი?

— ქალი? ჰო... იყო ერთი.

— გათხოვილია?

— რა შენი საქმეა, გათხოვილია თუ გაუთხოვარი?

— ამას მოეწონა...

— მაგ უბედურს სულ დაებნა გზაკალი, გოგოებს უპრაწავს თვალებს?

— რა მოხდა, არ შეიძლება ქალს ქალი მოეწონოს?

— ნახე შენც ქალი? ჰო, ლაყბობის დრო გვაქვს ახლა? — ლადიმ მოუსვენრად მიიხედ-მოიხედა, შეკირბლულ გრუხა თმაზე ორივე ხელი გადაისვა და ისევ მომიბრუნდა, — მართლა აგრე უნდა მოვიტყე, როგორც შენ მიჩივი. შევალ და მოვძებნი. ხომ იცი, რანაირი დროა. ვაითუ გზაში შეემთხვა რამე და აქამდე სულ არ მისულა? ბილეთებიც მომეცი, იქნება გახერხდეს დამოწმება.

— აბა, შენ იცი! — მიუღუე გახარებულმა და უმაღლე უბე გავიხსენი, — დამოწმება აჯობებს, რასაკვირველია. თუ ძმა ხარ, ბევრს ნუ გვალოდინებ, წაგვეინა ზელ-ფეხი...

9

— სერგო, შეხედე, ფრანგი გენერალი! — პირზე ხელი მიიფარა და ისე წამჩურჩულა საშამი.

— რა გიცივარს, უცხოელი სამხედროები წელანაც დავინახე. ეგ ფრანგი კი არა, პოლონელი უნდა იყოს. ფორმა ფორმას ჰგავს.

— დამენაძლევე, ფრანგია!

— ვის ვკითხოთ მერე?

გენერალმა თუ უმაღლესი ჩინის უცხოელმა ოფიცერმა, ჩაუხსენილმა, დაბალ-დაბალმა კაცმა, მგონი შეგვნიშნა, ყურადღება მომაქციესო და, როდესაც მხედრულად მივესალმეთ, იმ გულკეთილი შალაღვარდოვნებით გავევილიმა, რომლითაც წოდებით უმტროს სამხედროებს გაუღიამებენ ხოლმე.

— აი, ხომ ხედავ! — თქვა საშამი და თავდაჯერებულად კაცის მტკიცე ნაბიჯით მიმავალ უცხოელს აღტაცებული მხერა გააყოლა, — რომ დამნაძლევებოდი, ხომ წააგებდი!

— ვითომ რამე შეიტყე?

— აგრე ხომ მართო ფრანგი სამხედრო მოსამსახურეები იღებენ ზელს! — რიბოშაპკამ მარჯვენა ხელი სწორედ იმ გენერლისებურად აიქნია.

— გეჩვენება.

— უუურე ამას, გეჩვენებაო!..

სამხედრო პირი მეტროპოლისსა-დარბაზო კარში შევიდა. თბუთმეტიოდე წუთის წინ აქვე შევიდა ლადიც და ამავე კარით უნდა გამობრუნებულიყო უშანგისთან ერთად. სადარბაზო შესასვლელს კიდევ მეორე, სახელურმოთქროვილი შიგა კარი ჰქონდა. ორ კარს შუა მკაცრი შესახედაობის თეთრწყვრა ბერიკაცი იღგა და საცრისტოლა თვალებს ზანტად აბრიალებდა. ბერიკაცს მოსირმული მწვენი მუნდირი ეცვა, კა-კარდიანი ქუდი ეხურა და სამსახურიდან გადამდგარ მეფის აღმირალს ჰგავდა.

— ჩვენც რომ მივიდეთ, შეგვიშვებენ? — ოდნავ ნირშეცვლილი ხმით მკითხა საშამი.

— სინჯე! — მიუხედავად მე და წამით თვალი გაუხსნორე. რიბოშაქას ქვედა ბაგე უკანკალებდა, — აქ, ისე ვატყობ, სულ უცხოელები არიან. ხედავ ამ დედაბერს და ახმას კაცს?

— რა ენაღვლებათ, ფული აქვთ და მოგზაურობენ.

— რაღა დროს მაგის მოგზაურობაა, თუ ღმერთი გწამს, ვერ დაეგდებთ სახლში?

— ახლა მაგას კითხე! — ნაღვლიანად თქვა საშამ და მთელი დღის განმავლობაში პიტველად გაიციინა ხმაძალა ასე მხოლოდ გონიერა ბავშვები იცინიან, როცა უნდათ უსახსროდ და უიშელოდ დარჩენილ მშობელს გული გაუკეთონ. მიუხედავად მთელი ყურადღება სახელმწიფოპროვიდენტ კარზე და წარბებგადმოჩაჩულ, მკაცრი შესახედობის ბერიკაცზე პქონდა მიყრობილი.

სასტუმროს კარი წამდაუწუმ იღებოდა და იცეტებოდა. მკაცრი ბერიკაცი ხანდახან თავად უღებდა შემსვლელთ კარს, რადგან, ეტყობოდა, კარი მიძინებ იხურებოდა და ძნელი გასაღები იყო.

თავში ერთადერთი აზრი მიტრიალებდა: რა პქნეს ამდენს ხანს? ნუთუ უშანგის მართლა რაიმე უსიამოვნება შეემთხვა და ამხანაგის დაქარგვით შეშფოთებული ლადი ახლა ტელეფონით ურეკავს სხვა ამხანაგებს? მამ სხვა რით უნდა აიხსნას ამდენი დავგიანება?

მოედნის კუთხეში, მწვანე ბოძზე შემოდგმულ ელექტროსაათს მალულად ვაგხედე. ცხრას თითქმის აღარადფერი აკლდა, როცა ლადი სასტუმროში შევიდა, მგონი რვაც არ იყო შესრულებული.

ვთქვით, ვერ ნახეს ის კაცი, ვისაც ეძებდნენ? მერე ორივე რაღას უცდის იქ! ერთ-ერთი ვერ წამოვა? გარეთ გამოსვლას და ამბის შეტყობინებას წინ რაღა უღგია! ხომ იციან, რომ ქუჩაში ვდგავართ და აგერ რამდენი ხანია, ველოდებით.

— რად გაჩუმი? — ექვიანად შეითხა საშამ.

— სულ მე უნდა ვილაპარაკო? ძალიან შეგვიცადა?

— ხელ-ფეხი ჩემი აღარ არის! რაღა დაგიმალა... — საშამ ნაძალადევად ვამიციანა.

— ხუთი-ექვსი წუთი კიდევ და მოვდებთ ბოლო ჩვენს ტანჯვას. აქედან პირდაპირ კურსკის ვაგზალში წავიდეთ?

— ცოტა აღრე რომ იყოს, დიდი თეატრის წარმოდგენას დავესწრებოდით. აქაური ბალეტის ნახვა მინდა. მე შენ გეტყვი, გაისად კიდევ ჩამოვალდა..

— აი, ეს მომწონს. მაგრამ უკვე გვიანია. მე მგონია, ახლა დაწყებულიც იქნება.

— სერგო... ძალიან აგვიანდებთ და. გულში რაღაც ყრულ ჩამწყდა და მომეჩვენა, რომ თვალთ მიზნელდებოდა. ნუთუ შიმშილის ბრალი იყო? პირში სისხლის მოტეხო გემო მქონდა. ვერც კი ვაგიგე, ტუჩზე როდის ვიკბინე და სისხლი როდის გამომივიდა.

— წამო, შევიდეთ სასტუმროში! — ეუთხარა საშამ.

— ვთქვით, გამოვიდნენ და არ დაგხვდეთ, მერე? ერთი და ერთი უნდა დავრჩეთ.

— შედი. მე დაგიცილი.

— შენი შესვლა ჯობს. კაცო ხარ, უფრო თამამად გამოიკითხავ. გვარები გახსოვს?

დამცეცხლა. გულში ისე ძალუმიად დამიწყო ძგერა, ხმა გარკვევით ვაგიგონე. გვარები? იმდენ ლაქლაქში გვარები და სადაურობა მაინც მეკითხა!

მეკარემ თავი გამოიდიო. ადგილიდან ფეხი ვერ მოვაცვლევი. ნაბრძანები მაქვს, არავინ შევეუშვა, ვინც აქ არ ცხოვრობს, ხოლო ბრძანებას რაც შეეხება, მე ვერ შევეცვლიო. მაინც არ შევეპუე. ვაცეცხლებულმა ძალით დავაპირე ვესტიბიულში შევარდნა.

კარს კიდევ ორმა მწვანემუნდირიანმა კაცმა მოაშურა. ესენი ბერიკაცის

მოსაშველებლად მოვიდნენ. შევატყე, კინწისკერით გამომაგდებდნენ ქუჩაში, მაგრამ ჩემი სამხრეების დანახვამ წამით ორივე შეაყოვნა.

— მაცალეთ, ჯერ ვაიგეთ, რა მინდა — გულის სიღრმიდან ამოთქვი მე.

გაგულისებული ბერიკაცი წინ ვადამიღგა და ორიოდ სიტყვით მოუყვა თანამშრომლებს, რისთვისაც ვეძალე-ბოდი.

— ვერ შეხვალთ, — წყნარად მითხრა ერთ-ერთმა ახალმოსულმა, — გაბრუნდით უკან. აქ ნუ დგახართ. ხალხს გაელას უშლით.

— ყოველ ავაზაკს შეუძლია შემოვიდეს და მხოლოდ ჩემთვის არის კარი დაკეტილი?

— მე არ ვიცი, ვის გულისხმობთ, მოქალაქე. გირჩევთ, ცოტა დაფიქრდეთ და წინდახედულად ილაპარაკოთ.

— შეკითხვაზე მაინც მიპასუხეთ.

— შეკითხვა — ცნობათა ბიუროში. ნეგლინაია, 31

— სხვა კარი აქვს ამ დასაქცევ შემობას?

— მირჩევია თქვენთვის: მოშორდით აქაურობას. ასი კარიც რომ ქონდეს, სულ ერთია, თქვენ არავინ შეგიშვებთ შიგ. მოვრჩით? აქ არ ცხოვრობთ და იმიტომ!

— აქვს თუ არა სხვა კარი, მე თქვენ გეკითხებითი თუ შეიძლება ამ კარით ვინმე შევიდეს და სხვა კარით გამოვიდეს? ერთ ნაცნობს ვუცდილი... აი, ამხანაგი მელოდება გარეთ. ქალია!

— კე, ქალი — მწვანემუნდირიანმა მარტორქასავით ღონიერ ამხანაგს თვალი ჩაუკრა და მერე მე მომიგღო: — არის მეორე კარი. რა გინდა მერე? ეზოში გადის.

— ეზოდან ქუჩაში შეიძლება გასვლა?

— რასაკვირველია.

მე უხმოდ გამოეტრიალდი და სპილენძით შეჭედული მუხის ვეება კარი ზურგსუკან მიმიმედ დაიკეტა. კართან დადარჯებული საშა, რომელსაც ყვე-

ლაფერი გაეგონა, მაშინვე მომეარდა და მკლავში ხელი ჩამჭიდა:

— წამო! ბერიკაცი პატრულებს დაუძახებს...

— დაუძახოს, მე მაგისი... არსად არ მივდივარ, აგერ ვარ და მომთხოვე პასუხი!

— შენ რა პასუხი უნდა მოგთხოვოს სერგო, შენი რა ბრალია!

— მცემე, თავ-პირი დამამტკრე. სისხლი ღვირად მადენინე. დედა მომიკვდეს, თუ მადლობა არ გითხრა, თუ არ შეგხევეწო, ნუ დამზოგავ, უფრო მეტის ღირსი ვარ მეტქა...!

— წამო, გეუბნები, ბებერი პატრულებს მოიყვანს!

— ამას ვიფიქრებდი? ოხ მე...

— რა გატირებს, ბავშვი ხომ არა ხარ. ხალხი გვიყურებს. წამო, წამოდი ახლა! — თავადაც თვალემაწყლიანებული საშამ ბოლოს უკვე ბრძანების კილოზე მითხრა და მეტროს სადგურისაკენ, რომელიც იქვე ახლო ყოფილყო, ჭიკავ-ჭიკავით წამიყვანა.

10

ხალხით დახუნძლული ესკალატორი განახჩახებულ ქვესკნელში დინჯად და უხმაროდ ეშვებოდა. ხელმარცხნივ ასევე უთვალავი ლიანგით გაჭედული ორი ესკალატორი ამოდიოდა ზემოთ. შემხვედრი აღამიანები ერთმანეთს მოწყენილება უყურებდნენ და დანახვით კი ვერ ხედავდნენ. ქვემოდან მომავალთა გულგრილ სახეებს გაშმაგებული ვუთვალთვალეზღი. სულის სიღრმეში დაარწმუნებული ვიყავი, ხალხის ზურგსუკან დამალულ ლადის სადმე თვალს მოვკრავ-მეტქი და ჭავრის ამოსაყრელად მეტიც არაფერი მიწოდდა.

ვიღაც იდგება და აქნავლდება — კაცმა კაცი რისთვის მოკლაო! ამ სირცხვილს ათი წლის კატორღა მერჩია. ნეტა ტყვედ ჩაგვარდნილიყავი და სამუდამოდ ციმბირში გადავესახლებინე. მხოლოდ ეს არ მენახა... აი, თურმე რატომ ჩამაცივდა, სხვა ღრთს თუ

ყოფილხარ მოსკოვში, მოსკოვი თუ იცო. გზებს მიჰრიდა, თავს იმშვიდებდა. მაშინვე როგორ ვერ მივხვდი, თვალეები ასე რამ დამიბრძოვა, ასე რამ გამომატყინა! უშანგიმ პირდაპირ არა თქვა, უკაპოვოდ რჩებოდა, არ შემოდლიო... იმისი ნათქვამის გაგებას რა დიდი ღარი და ხაზი უნდოდა! ფეხსაც არ ვეადგამ აქედან. მთელ მოსკოვს ნაბიჯ-ნაბიჯ შემოვივლი, სადმე უსათუოდ გადავეყრები და ლადის ბინძურ სისხლს დავლეგ. არც უშანგია დასაზოვი. ლობიო! გლახაკი მონა! რაც მოსავალია, მოვივლი. თურმე რა მელოდა, თურმე ვისი წერა ვყოფილვარ! სტუდენტები ვართო. ისეც რა ვუთხრა. ჯიბის ქურდები არიან, ოხრები, კაციქამიები, მამის ძვლების გამყიდველები...

მაგრამ ყველა სახე უცხო იყო. ჩემს წარმოდგენაში ყველა ერთმანეთს ჰგავდა და სულსა და გულს არაფერს ვუბნებოდა.

მეტროს მატარებელმა საათზე მეტ ხანს გვატარა, სულ ბოლო სადგურში ვაგონები მთლიანად დაიცალა. იმულებული ვავხდით მატარებელი დაგვეტოვებინა და უკან დასაბრუნებლად მოპირდაპირე მხარეს გადავმჯდარიყავით.

მეტროში ძარღვების მომთენთავი სითბო იყო და, ამავე დროს, საიდანღაც მონაბერი სუფთა ჰაერის ნაკადი ჰქროდა. მრგვალ გვირაბებში გრუხუნით მიიჩქაროდნენ გრძელი მატარებლები და სადგურთან მიახლოებისას მუხრუჭების კივილით იწყებდნენ შეჩერებას. ხალხი ყველა ვაგონიდან ერთბაშად გამოდიოდა. ამათ ადგილებს სხვები იკავებდნენ. რეზინისკიდეებიანი კარებები უეცარი ბრაგუნით იკეტებოდა და მეწინავე ვაგონი, სადაც, ალბათ, ვატმანი იჯდა, თავს ისევ ნახევრადჩაბნელებულ გვირაბში შერგავდა.

— პირველი დაიწყო! — შიმშილისა და დაღლილობისაგან მისუსტებული ხმით მითხრა საშამ და, ვარაუდის შესამოწმებლად, გვირაბის ყელში ჩამაგრებულ

ელექტროსაათს აჰხედა, — ორმოცდახუთი წუთის შემდეგ მეტროს დაკეტავენ.

— რა იცი?

— შემოსვლისას წაგიკითხე, პირველ საათამდე მუშაობსო.

— გარეთ, ალბათ, ყინავს.

— მაინც უნდა ავიდეთ. აქ არ გაგვაჩერებენ.

— ისევ ვაგზალში?

— ვაითუ დამ-დამობით ისიც იკეტება.

— შეუძლებელია. ამდენ ხალხს ქუჩაში ხომ არ გამოყრიან!

— სერგო. მე მგონია, მეტროს სადგურებში ძებნით ვერაფერს ვაგებდებით. ასე ალაღბედად ამდენ ხალხში ვის იპოვნი!

— მამ შერჩეთ ასე ჩვენი გამეტება?

— შერჩათ და ეგ არის. ახლა სად ვართ ნეტა? მგონი, არბატის მოედანია. წამოდი. სქემას შეეხედოთ. «ქურსკაია» არ გვინდა?

ქურსკის მიწისქვეშა სადგურამდე მეტროს უკანასკნელმა მატარებელმა მიგვიყვანა. ესკალატორის ვიწრო კიბეზე მარტოდმარტო დავექით და ზემოდან მომავალ ასეთსავე ცარიელ კიბეს თვალეებამომშრალი მივაჩერდი.

მოედანზე ხალხს მოეკლო, ზოლო თვიდ ვაგზლის უხარზნარ დაარბაზებში ისევ შედგა იყო. ქაქანი, ქოთქოთი და ძუძუთა ბავშვების განუწყვეტელი ზიჰკი იდგა. წყოს მოლურჯო კვამლს დაარბაზები დიდი ხნის შეუფეთებე შეამდე აეგსო. ერთიმეორისაკენ პირით მიქცეულ ზურგმოხარატებულ სკამებზე მჯდომარე და სკამებს შუა ჩახერგილ ბარგზე მიწოლილი თვალეებამოდიამებული მგზავრების დანახვისას აღაშინი ვერც კი გაარჩევდი, რომელი თავი. ხელი ან ფეხი რომელ ტანს ეხა.

პირველყოელისა, მოფარებული ადგილი მოვძებნეთ და ხალთებს თავი მოვხსენით.

სახელდახელოდ დანაყრებამ ძალღონე მოგვიმატა და სულში იმედის ნა-

პერწყალი აკიაფდა. ისიც კი ვიფიქრე, ლაღი და უშანგი უსათუოდ გამოჩნდებიან და დაპირებულ ბილეთებს მოგვიტანენ მეთქი.

მართლაც და, რატომ არ შეიძლება, ასე მომხდარიყო? იქნებ ახლაც უკვე აქ იყვნენ და გვეძებდნენ.

მაგრამსად ჯობდა დაცდა, ძირს, თუ ზემოთ, რომელიმე მისაცდელ დარბაზში? რომელი უფრო თვალსაჩინო და ადვილად მისაგნები ადგილია?

ვთქვათ, მოსულიყვნენ, მოვეძებნეთ, ვეპოვნეთ და ბილეთები მართლა მოეტანათ? როგორღა შემეხვედა ბიჭებისათვის თვალბეჭდში? განა იმათი ბრალი იყო, თუ მე და საშამ სანტუმრო „მეტროპოლის“ კართან დრომდე ვერ მოვიცადეთ და დამდურულუბივით ნაადრევად გამოვიჩქეციეთ?

ნეტა ჭკუა სად მქონდა, წელან, ამ უცხო ადამიანის წინაშე, ისე თავშეუკაებლად რომ ავფეთქდი? მოვიდნენ, თუ გინდა. ამის შემდეგ, რაც საკუთარი თვალით ნახა და ყურით გაიგონა, საშას მაინც ჩარჩება გულში ზინჯი — შესაძლო იყო, არც მოსულიყვნენო.

ახლა თავი ლადისა და უშანგიზე უფრო დამნაშავედ მიმაჩნდა და ზიზღით ვიღმეძებოდი. ტკივილის ჩასაჩუმებლად წინ გავილაჯე და სამხედროების დარბაზში შევედი. ესეც გაქედილი და გვხვდა. ბოლოს, დედათა და ბავშვთა ოთახში, ზედ ბაქანზე გამაეღალ ფანჯარასთან ვიპოვნეთ თავისუფალი ადგილი. გადავწყვიტეთ, რიგრიგობით დავმჯდარიყავით და დამე ასე გავგვეთენებინა.

მეზობლად ბავშვიანი ქალი იჯდა. წინ დალაგებულ თავის ბარგს ზედ ქორივით გადააფოფრებოდა და თან წლინახევრის თუ ორი წლის გოგოს თუ ბიჭუნას ძუძუს აწოვებდა. კი არ აწოვებდა, ბავშვს დედის მკლავზე ეძინა და ძუძუ პირში ედო. როგორც კი დედა ძუძუს მოაცილებდა და გაღვლილ საკინძეს შეისკვნიდა, ბავშვს ეღვიბოდა და ტირილს იწყებდა. ქალი უმალვე გაიხსნიდა საკინძეს, ბავშვს პირ-

ში ძუძუს ჩაუდებდა და მხოლოდ ამ ორისათვის გასაგებ რაღაც სიტყვებს ჩაქლურტულვებდა.

— ბიჭებო, თქვენ აქ იქნებით? — ახლავარდა დედა მცირე ყოყმანის შემდეგ მოგვიბრუნდა და შეწუხებული, ოფლიანი სახე მთლად უღიმელოდ მოგვაპყრო.

— კი, როგორ არა! — რიბოშაპკამ, თითქოს ამ შეკითხვას დიდი ხანია ელოდაო, დაუყოვნებლივ უპასუხა და ზეზე წამოიჭრა, — გინდათ რამე?

— ცოტა ხნით უნდა წავიდე. დავიტოვებ ბარგს?

— დავიტოვებთ, მაშ როგორ! არ შეიძლება მე წავიდე თქვენს მაგიტრად?

— გმადლობთ, — დედა ერთბაშად მიხვდა, ქალს ველაპარაკებო, ძლივს შესამჩნევად წელანდელი „ბიჭებოს“ გამო გაიღიმა და სხაპასუხობით განაგრძო: — ბილეთის რიგში ვდგევარ. ახლა უნდა ავიდო. ჩემს ბილეთს თქვენ არ მოგცემენ.

— ოღონდ მალე მოდით, — უთხრა საშამ და თითქოს ამავე სიტყვებით აგრძნობინა, ის, რაც წელან თქვით, სრულუბით არა მწყენია, მიჩვეული ვარო.

— წახვალთ სადმე? — დედა აწრიალდა.

— არა, წასვლით არა, მაგრამ...

— თქვენი ამხანაგი აგერ დაჯდეს. ეს ფუთა ძირს ჩამოდეთ და უფრო თავისუფლად მოთავსდებით. ასე!

— საწყალი! ვინ იცის, საიდან სად მიდის და რა დღეშია, — თავისთვის თქვა საკუთარ ფიქრებში წასულმა რიბოშაპკამ, როცა ბავშვიანმა ქალმა დიდის გაჭირვებით გაიარა ბარგითა და მძინარე მგზავრებით ჩახერგილი ვიწრო გასასვლელი და მოლურჯო კვამლში მოფარფატე ხალხს შეეჩია, — ალბათ, სადმე თავს აფარებდა და ახლა შინ ბრუნდება. სასლი მაინც დახედობოდეს...

— მაინც იქნება?

— შენ რატას ჩაგიღუნია თავი?

— იცი, საშა, რას ვფიქრობ? ჩვენი აფორიაქება, მგონი, ნაადრევია.

— როგორ?

— ბიჭები მოვლენ. შენი არ იყოს, შემიძლია სანაძლეო დავლო.

— არ გედავები, მაგრამ ეგ აზრი საადან დაგებადა?

— ვერძნობ... წინათგრძნობა მე არასოდეს არ მღალატობს.

— მაგ საქმეში მე და შენ ზუსტად ერთნაირები ვართ! — საშამ უფერული წამწამები აახამხამა და წამით თვალეში შემოშხედა, — მე მეგონა, სხვა რამე სარწმუნო საბუთი გქონდა.

— შეიძლება კიდევაც გექებენ!

— რა ღრო იყო, რომ წამოვედით?

— აღარც კი მახსოვს ზუსტად. ათი იყო თუ თერთმეტის ნახევარი.

— საათზე მეტი ველოდეთ. სხვა რაღა გექნა!

— უნდა მოგვეცადა.

— როდემდე? სანამ ბერიკაცი პატრულებს მოიყვანდა?

— თუ მოისაზრეს მაინც, რომ აქა ვართ და ვუცდიოთ.

— იხინი სამხედროების დარბაზში მოგვეტანა.

— როცა იქ არ დავუხვდებით, აქაც არ მოგვაკითხონ, არ შეიძლება.

— მეც აგრე მეუბნება, ხომ იცი, გული. შეიძლება მართლა მოვიდნენ.

— ოღონდ ისინი მოვიდნენ, საშა, ოღონდ ნუ გამაწილებენ და, რა გინდა, ასი კაცის პურმარილს ვიკისრებ!

— რით, ბიჭო? — საშას თვალები ისე გაუბრწყინდა, თითქოს ასი კაცის გასამაჰმინძლებელი პურმარილი უკვე გაშლილი ყოფილიყო.

— აქ კი არა, იქ—საქართველოში! — დავაზუსტე მე, — რა გინდა, მამაჩემს მთელი წლის სარჩოს გავაყადვინებ. მერე სამ წელიწადს ღვინოს არ დავლევ. ღვთის მორწმუნესავით მარხვას შევინახავ!

— სულელი!

— გაისად, ნართვლევს, ახლო ნათესავივით ჩამოვაკითხავ. პურმარილს ხურჩინით ჩამოვუტან, ღვინოს — ტიკით. დავუპატიებ ამხანაგებს და იმის-

თანა დროს გავატარებინებ, სამასს როდ დარჩეთ!

— ნეტავი ერთი მე და შენც დაგვემაგ პურმარილზე!

— ორივე წამოვალთ, აბა რა, გზის ხარჯი, აქედანაც და იქიდანაც, ჩემს კისერზე იყოს!

საშას მოულოდნელმა წამოდგომამ მეც უნებლიედ ზეზე წამომაგლო. სიხარულის მოზღვავებისაგან კინალამ თავბრუ დამესხა.

ნუთუ...

მოსული ბავშვიანი ქალი იყო. ბილეთი უკვე აეღო, მძინარე პატარასათვის, ნაქსოვი გრძელი შარვალი გზადაგზა ჩაეცმია და ახლა ბარჯს უყრიდა თავს.

— სულზე მოვასწარო, — თქვა ქალმა და ბავშვს კიდევ რაღაც ნაქსოვი გადააცვა ზემოდან.

— უკვე ღროა? — საშა მოხმარებას ლამობდა. მისი ხელეები უკვე გადაჩვეოდნენ საქალო საქმეს. ტანზეც შეუფერებლად ეცვა. მაზარის გრძელი და უზეში სახელოები ხელეებში ებლანდებოდა...

— ნახევარ საათში, — მიუგო ქალმა, — ვაითუ გამასწროს. ბარგი ბევრი მაქვს...

— რამ შეგაშინათ, მოგეხმარებით აგერ!

— როგორ შეგაწუხოთ... — ქალს წამიერმა ღიმილმა გაუტანა ბაგე და მის მიუქარებელ, დედობრივ სახეს ღიმილი უზომოდ დაშვენდა, — ისედაც გავსარჯეთ.

რიაბოშაკამ თავგადაყერილი ტომარა ამოიღლია, რადგან ეს საქმე ბევრად უფრო ემარჯვებოდა, და ჩემოდანს დასწვდა.

— საით? წინ გაგვიძეხი, დაო, ჩვენ ნელ-ნელა მოგვებით.

— არა, ორივე ნუ წამოხვალთ. დასაჯდომი აღვილი დაგეკარგებათ.

— გაგვიძეხი, გავგასწრებს მატარებელა, ჩვენ კი არ მოგვიცდის!

— ორი მომხმარე არ არის საქირო, — უფრო დამაჭერებლად იმეორებდა ქალი და თავსა და ბეჭებზე შემოხვეული თბი-

ლი შალის ბოლოებს ნიკაპთან ისკენიდა. — ერთი აქ დარჩეს. ადგილს დაიკავეს.

უსიტყვოდ წილი ვყარეთ. ბაჭანზე დედა-შვილის გაყოლა საშამ დაინარჩუნა. მე ზურგზე წამოკიდებული ზალთა მოვიხსენი, რიაბოშაქას ზალთასთან ერთად სკამზე დავუდუ, რათა ადგილი შემენახა, და საზურგეს მივენდე.

დარბაზი განწყვიტლად და ყრუდ გულუნებდა. რული მომერია. თვალები თავისით მივხუჭებოდა. მატარებელი დამესიზმრა. მე და საშა ვითომ ტამბურის ფანჯარასთან ვიდექით და გარეთ ვიყურებოდით. მდუმარე რუსული ტყის მაგიერ იქ უწყალო დაბომბვის შემდეგ მიწასთან გასწორებული ქუჩა იყო. ორი ფეხშიშველა ქერა ბავშვი, ბიჭი და გოგონა, ჩამოქცეული კედლის კუთხეს აწევბოდნენ და მის ადგილიდან დაძვრას ლამობდნენ. შეღუბნებულ კუთხის ნაწილი ბათქაშისა და აგურის ნამსხვრევებში ეგდო. ტირილით გულამომჭდარი ბავშვები გამვლელებს მოუხმობდნენ, გვიშველეთო, მაგრამ ნანგრევებით ჩაჩხულ ქუჩაში მათ მეტი არავინ ჩანდა, ხოლო მატარებელი, საიდანაც ამ ამბავს ორნი ვუყურებდით, გრუხუნით მიექანებოდა მრგვალ გვირაბში.

დიქტორის ხმამ გამომალეძა. თვალები მოვიფშვინტე და სკამზე გაეწორდი. საშა მოსულიყო, ხალხთა მუხლებზე დაეღო და გვერდში მომჯდომოდა. ნუთუ ისე ღრმად ჩამეძინა, რომ მისი მოსვლაც ვერ დავიგე? ისიც ჩემებრ მოქანცული და კიდევ უფრო უძილო იყო, მაგრამ თვალები ფართოდ გაეხილა და სადღაც წინ იყურებოდა.

— შენ როდის მოხვედი? — უმალვე გამოველაპარაკე და მარჯვნივ ჩავიწვიე, — უკვე წავიდა მატარებელი?

— რა ხანია!

— ზომ არავინ გაწყენინა?

— ეს მომცა... — რიაბოშაქამ მომუჭული ხელი გაშალა და ორი დაქმუქნილი ხუთმანეთიანი მანქენა.

— ვინ?

— იმ ქალმა, ბავშვიანმა...

— რატომ გამოართვი?

— იმისთანა დროს ჩამიღო ჯიბეში, ველარაფერი მოვანერხე. მატარებელი უკვე დაძრული იყო. კინაღამ ქვეშ ჩავუვარდი...

საშამ უქანასკნელი სიტყვის დამთავრება ძლივს მოასწრო, რომ უქან ვიღაცამ ჩაბერებულად დააბველა და სკამის ზურგზე ჯობი დააჩაბუნა. ტომრებზე თავმიდებულმა მძინარე აღმიანებმა წამოიწიეს. ყველას გამოედვიდა. ასე სადგურის დამლაგებლები არახუნებენ ხოლმე, როცა ნაშუალამეგს ან სისხამ დილით მოსაცდელი დარბაზის დასახვეტად და მოსარწყავად შემოდინან.

გველნაკბენივით მივეტრიალდით.

სკამის საზურგესთან ნაცნობი ზეიბარი იდგა, ჯაგარწამოზრდილი და უქულო. წყლიანი, უზარო თვალებით მოგვეშტერებოდა და სიბინძურეში ნაგლებ ყავარჯენზე იღლით დაყრდნობილი ძლივს ლულულუნებდა:

— ძმებო... დაესმარეთ თქვენს უბედურ ძმას...

— რა გინდა? მოგეშორდი ახლაც! — მოთმინებიდან გამოსულმა ყელს მოწოლილი ბოღმა ვედარ შევიკავე და დაეუყვარე.

— შენ... შენ... დაექი! — მხარზე აჯანკლებული ზელი დამადო ზეიბარმა და ქვედა ყბა აამომარავა, თითქოს რალაცას ლექავსო, — ნუ ღრიალებ! გვინახავს შენისთანა გმირებიც. ვის აგდებ? შენია სადგური? მე სისხლი დავლევარე... კონტუზია... ხედავ? მოთრეულხარ... ბილითხე... ოცი მანეთი მაკლია. მთელი ფული... შარვლის უქანა ჯიბეში მეღო. აი, ჯიბე... ჯიბგირმა სამართებლით ამაქრა. შენ გგონია...

ზეიბარი ერთბაშად მოსხლტა, სკამის სახელურზე უდონოდ დაეშვა, მერე მე გადმომაწეა და იმ წამსვე ზვრინვა ამოუშვა.

საშა წამოვარდა. ზალთას ხელი დასტაცა. დიდი ძეხნის შემდეგ ნაშოენი დასაჯდომი ადგილი უბალისოდ

მივატოვეთ და კარისავენ წავლასლას-
დით.

უპატრონოდ მიტოვებულ სკამზე ყა-
ვარჯნიანი ზეიბარი გაშლართულოყო,
პირი გაეღო და მთელი დარბაზის გასა-
ვონად ზვრინავდა.

11

— გინდათ, ბარგი გაგიტანოთ?

— მე თვითონ გავიტან!

უნდობლობით ამრეხილ ტყავისპალ-
ტოიან მგზავრს მინც მოვეხმარეთ
და ჭამრით გადაბმული ტომარა და ჩე-
მოღანი მხარზე გადავკიდეთ.

— გმადლობთ!— კიდევ უფრო გულ-
მოსულად წაიღუდღუნა მგზავრმა და
პლატფორმაზე გასასვლელ გვირაბს კე-
დელ-კედელ გაჰყვა.

— ასე არაფერი გამოვა, — იმედი
გადაწურა საშამ და ნაღვლიანი მზერა
მიმავალს გააყოლა.

— მაშ რა ექნათ? დეპეშას გავუგზა-
ვნიდი მამანემს, ვინღა წუხს სირცხვილ-
ნამუსს. მაგრამ მისამართი? ვის სახელ-
ზე მოგვაწველოს ფული!

— გაგვეყიდა რამე?

— ჩექმას გაყიდი და ფეხშიშველი
წახვალ, თუ მაზარას გაიმეტებ! რა
გაქვს გასაყიდი!

— მაქვს...

— მართლა თუ ხუმრობ?

საშამ მიიხედ-მოიხედა, თითქოს ვე-
ნახს ქიშკარში შეპარვას აპირებსო,
განზე გადაგა, რათა ზედ არავინ წაგემ-
ტრეოდა და სამხრეთული წაყრონქილ
ხალთას თავი მოხსნა.

თვალეზად გადავიქეცი. მოუთმენლად
ვუყურებდი, რას ამოიღებდა. ხალთაში
ხელი კარგახანს აფათურა, იპოვნა სა-
სურველი ნივთი, მაგრამ ამოღებით არ
ამოუღია. მე შევიშველა და თვალი
თვალში გამიყარა. ეტყობოდა, შავი
დღისათვის შემონახულ ნივთს გასაყი-
დად ვერ იმეტებდა და, თუმცა უკვე
თქვა, ასე და ასე ვიზამო, უკანასკნელ
წამს მინც ყოყმანმა სძლია და საბო-
ლოოდ ვერ გადაწყვიტა, მართლა ამოე-
ღო და ეჩვენებინა თუ არა.

ბოლოს, ხალთაში ღრმად ჩარეულნი
ხელი მკვეთრად ამოსწია და ქაუჭული
შეხვეული რაღაც პატარა ნივთი ამოი-
ღო. ნივთი ძალზე პაწაწინა და ნაზი ჩა-
ნდა. გულისჭიბეშიც კი ჩაიდებოდა.

„რამე ქსოვილია?“ — ვფიქრობდი
მე და ცნობისმოყვარეობას ძლივს ვუმ-
კლავდებოდი.

სად იყიდა? როდის? რით? როგორ
გაუძლო გულმა, რომ აქამდე არ გამიზ-
ხილა?

საშა თვითონვე მიმხედა, რა ფიქრიც
მწვალებდა და საქციელწამხდარი ალ-
უღლულდა:

— ვაისენფელდში ვიყიდე. გახსოვს,
ხილზე რომ ვაღმოვედით და ძველი ეკ-
ლესიის წინ ცალფეხა იტალიელის მი-
ლაზია იყო?

— რა არის მინც, არ იტყვი?

— ზედაწელია, ნეილონს...

— ულიანას უყიდე?

— აბა, ვის... გავშალო, ნაზავ?

— შენი ნებაა.

საშამ ათრთოლებული ხელებით გა-
ხსნა სახვევი ქაღალდი, კიდევ მიი-
ხედ-მოიხედა, ხომ არავინ გვითვალ-
თვალბათ და უნახვისი ძაფით ნაქსო-
ვი, სადაფის ძვირფასიღებებიანი და
გულისპირამოქარგული, ფაფუკი თოვ-
ლივით ქათქათა ზედაწელი ხელის-
გულზე გადაიფინა, გადაიფინა და უნ-
დობლად შემომბედა, მოწონს თუ არაო.

— ახლავე შეინახე! — თვალები და
ვუბრაილე მე.

საშა შეკრა, საშიშროება ხომ არა-
ფერი გვემუქრებო, საჩუქარი უბეში
ჩაიტენა და მიიხედ-მოიხედა.

— ნუ გაყიდით მაგას, — მივხედი
ზედმეტი მომივიდა და ახლა ლმობიე-
რად ვუთხარი, — მაგის გაყიდვას ჯობს.
მიწისქვეშ ჩახვიდე და სამ თვეს ნახს-
რი თხარო.

— კარგი ფასი ღირს, სერგო. იცი,
რამდენი მარკა მივეცი? თითქმის
მიგვიყვანს სახლამდე. ცოტა დამა-
ტება დაგვირდება. მეც ბევრი ვიყოყ-

მანე, მაგრამ რა ვქნა, თუ სხვა არაფერი გავგეჰინია?

— თუ გინდა, შიმშილით ვინოცებოდეთ, მაგისი საფასურით ნაყიდი პური შეიჭებება?

უხალისოდ შეახვია თავისი ხალხლიავეები საჩუქარი და თავჩაღუნულმა ხალხში ჩასდო. შესანახად როდი ემეტებოდა. უნდოდა, ერთხანს კვლავ ხელში სტეროდა და ცქერით დამტკბარიყო. ქვედა ბაგე ციებიანივით აუკანკალდა. შევატყე, წამოჭარხლებულ სახეს მიმალავდა...

შევბრუნდი მოსაცდელ დარბაზში და იქ კვლავ ბარგიან მგზავრებს ავეტუზე. მალე საშაც შემოვიდა. ის ახლი დამშვიდებული მომჩვენა. ბარგიანი მგზავრების შორიასლო ყურყურტი ნამდვილად ტყუილი გარჯა იყო. ერთნი გამტკავნებელი უნდობლობით გვაყურებდნენ და ხიბაკ-სუბაკს ეჭვიანი მოუთმენლობით დარაჯობდნენ, ხოლო მეორენი ბარგის გატანის დროს გაწვეულ დახმარებას თავაზიანობის გამოჩენად გვითვლიდნენ და ვაგონის კიბეზე ასულნი მხოლოდ გულითადაი ძაღლობით კმაყოფილდებოდნენ.

ახალ დაბინდებულზე შეუღლავშეზიანმა როზროზა ზემდეგმა მიგვიბოიერით თუშ მეცხვარეს ჰგავდა. ვარაუდის შესამოწმებლად კინაღამ კითხვაც შევბედე, მაგრამ გვირბაში გავლისას უცებ იმნაირი, მხოლოდ პირწავარდნილი რუსისთვის დამახასიათებელი გამოთქმით დაილაპარაკა, რომ ვინაობის გამოძიება უკვე საჭირო აღარ იყო.

ზემდეგს ჭარისკაცების მთელი ოცეული ახლდა. ვაგზლის მოედანზე სამხედრო ავტობუსით მოვიდნენ და წამი რაა, წამითაც არ შეჩერებულან, მაშინვე გვირბას მიამტრეს. მატარებელზე თუ აგვიანდებოდათ.

სანამ ჭარისკაცები თავთავიანთ ბარგს დაბინავებდნენ და ზემდეგს მოაკითხავდნენ, ამ უკანასკნელს, აღბათ,

ავტობუსის ნადგომ ადგილზე მოცდა დასჭირდებოდა.

ბევრი ლოდინი არ დაგვიწერია თვალის დახამამებაში ზემდეგის ჩემოდნებთან გაგზნდით. სამი კაცი ბარგს თავისუფლად მოვერით.

საერთო ვაგონის კიბესთან ჭარისკაცების გრძელი რიგი იდგა.

ვალრე ბრჭყვიალაღილებიან მახარას ვაიხსნიდა და უბიჯან საბუთებს ამოიღებდა, ზემდეგმა მე და რიბაშაპკა თვალით გვანიშნა, ბარგი ზემოთ აიტანეთო.

როგორ მეუცხოვა მატარებელი! ასე მეგონა, ვაგონის კიბეზე პირველად ავდიოული და, ამგვარად, დიდი ხნის აუხდენელი ნატერა — როგორმე მატარებელი შეგინიდანაც მენახა, ახლა მისრულდებოდა.

აბანოსავით გაღულუნებული ვიწრო ტალანი ჩემოდნებს აქეთ-იქით ზეთქებით გავიარეთ და ცარიელ ვაგონში შევედით. მოპირდაპირე მხრიდან ლურჯკიტელიანი გამყოლი მოდიოდა და ზედა თაროებზე შემოლაგებულ ლეიბებს ითვლიდა.

ჭარისკაცები ქუსლებდაჭედილი ჩექმების ბრახუნით ამოზავდნენ, ვაგონში შემოცვივდნენ და უკეთესი ადგილების დასასაჯუთრებლად კუბეებს მოედნენ. კიბისთავში ვაგონის მეორე გამყოლი იდგა და მგზავრებს ხმამაღლა ითვლიდა.

ძირა თაროზე შემოდგმულ ჩემოდნებს საშა მუხლით მიაწვა და უმაღლე გასასვლელისაკენ გატრიალდა. მაგრამ იქამდე მიღწევა უკვე ძალღონის დიდ დაძაბვას მოითხოვდა. ტალანი მთლიანად ჭარისკაცებს დაეკავებინათ. უკანიდან ერთმანეთს აწებოდნენ და სანამ ყველა არ შემოვიდოდა, აქედან ფეხსაც ვერ მოიცვლიდი.

ოღნავი, სულ ოღნავი თავბრუსხვევა ვიგრძენი. ამ უსიამოვნო გრძობამ წამსვე გამიარა და ყურს უეცრად თვლებს ყრუ და თანაბარი პაკაპუკი მოსწვდა.

— დაიძრა! — ჩემზე აღრე რიბო-

შაკა მოეგო გონს და ეს ისე ხმამაღლა დაიყვირა, ვინც ახლო იდგა, ყველამ მოიხედა, ვინ იყო.

ჯარისკაცები მიხედნენ, რაც მოხდა და სიცილი დაგვაყარეს, თან სასწრაფოდ მიიწ-მოიწიეს, არიქა გავატაროთო. უკვე გვიანი იყო. ვიდრე კარამლე მივიღოდით, ქარივით გამსუბუქებულმა მატარებელმა ისრები გადააკვეთა და თითქოს ფრთები გამოისხა.

ტალანში ზემდეგი შემოგვეყარა.

— თქვენ კიდევ აქ ხართ?

— დაერჩით... — ერთხმად აღმოგვხდა სიმწრის ოფლში გაწურულებს. — მომდევნო სადგურიში მაინც ჩავალთ. ვეღარ გამოვატანეთ ხალხში!

— მომდევნო სადგური სამი საათის სავალზეა!

თვალებგაფართოებულმა რიაბოშაკამ მე ჯადომხედა და მერე ისევ ზემდეგს მიაჩერდა:

— რა ქვია სადგურს?

— სერაპუხოვი. შენ ვინა ხარ? ქალია? — ზემდეგი მე მომიბრუნდა.

— ქალი იყოს თუნდაც! — ვიწყინე მე, — არ გინახავთ ქალი-ჯარისკაცი?

— როგორ არა... — ზემდეგი წამით დაიბნა, მაგრამ მალე ისევ დაიბრუნა ოდნავ გამკილავი უფროსული კილო, — შედით ვაგონში! აქ არავენ დაგინახოთ, თორემ ვირის აბანოში გიკრავენ თავს და მეც საყვედურს მერტყვიან. ისე, საერთოდ, სად მიდისხართ? — ზემდეგმა როხროხა ხმას დაუწია და ისევ მე შეითხა.

— იპ, ჩენი ამბის მოყოლა...

— სად მიდისხართ-მეთქი, გეკითხები! თუ მაწანწალები ხართ?

— მაწანწალები რად ვიქნებით? — მე შეურაცხყოფისაგან ავიღეწე და უფროსობის გამო თავგასულ ზემდეგს თვალი გაუღსწორე, — რა გვიავს მაწანწალებს?

— გეკითხები, სად მიდისხართ? რატომ არ ამბობ!

— ვინ თქვა, არ ვიტყვიო!

— თქვი!

— საქართველოში გვინდოდა წასვლა...

— რომელ ქალაქში?

— სამტრედია არის ერთი...

— მერე რამ შეგიშალათ ხელი? მატარებელი ნახევარი საათის წინ გავიდა. ვერ გაყევით?

— მატარებელი გუშინ ამ დროსაც გავიდა. ლიტერები დავკარგეთ.

— ლიტერები დავკარგეთო? — ზემდეგს სულ შეეცვალა სახე, — თქვენ იქნებ არც საბუთები გაგაჩნიათ.

მე და სამამ ჩიბუები მოვიქექეთ და უმაღლრი ზემდეგის გასამტყუნებლად საბუთები ამოვიღეთ. ზემდეგმა საბუთები დაათვალიერა, სინათლეზეც გახედა, ყალბი არ შემომამტყუნო, და ამჯერად უფრო ამხანაგურად და რბილად მითხრა:

— გერმანიიდან მოდიხართ? — სამსას, ეტყობოდა, ლაპარაკის ღირსად არ თვლიდა.

— დიახ! — გაბედულად ვუპასუხე.

— რომელ ნაწილში მსახურობდით?

— გვარდიის ოცდამეექვსე მოტომსროლელი ბრიგადა, მეშვიდე არმია. ბელორუსიის პირველი ფრონტი!

— ეს ბოლო საბუთი სად მიიღეთ?

— ვაისენზეში. ბერლინის გარეუბანია...

— ვიცი. მატარებელი როსტოვში მიდის. წამოხვალთ როსტოვამდე? აღიფთ და მოთავსდით ზედა თაროზე. თუ ვინმემ რამე გვითხოთ, უთხარიოთ, ზემდეგის რაზმში ვართთქო. გასაკებია? რა უყავით ჩემი ჩემოდნები?

— მეორე კუბეში დავაწყეთ. ბიჭებმა ზემოთ შეაღაგეს.

ზემდეგმა გვერდი აგვიქცია და კუბეში შევიდა. მე და რიაბოშაკას ჩვერი როლი გვიყოყმანია. ოფლის წვეთებით შეწინწყლული ჭერის ქვეშ ორი შედარებით თავისუფალი თარო მოვებნეთ და, თუმცა სახუარავსა და თაროს შუა მხოლოდ წაქვეული ტომარა თუ მოთავსდებოდა, ჯერ ხალთები ავაგდეთ და მერე თავადაც ავიდევით.

ნაშუალამევეს კონსუქტორების ბრ-
გადამ ჩამოიარა. კარები ჩაკეტეს და
ბილეთების გასინჯვა ვეგონის ორივე
ბოლოდან წამოიწყეს. ამ საქმეს ნახე-
ვარ საათზე მეტი დასჭირდა. ზემდეგის
საბუთებში ჩაწერილი ხალხი გადათვა-
ლეს, ერთხანს კიდევ იბორიალეს, ხომ
არავენ დაგვჩა ბილეთგაუსინჯავით და
წავიდნენ.

დილაადრიან მატარებელი ტულაში
თუ კურსკში გაჩერდა. ჭარისკაცები
ხმურაობდნენ. სწორედ ჩვენი თაროს
ქვეშ ქალაღლის თამაში გააჩაღეს. ვერ
ოცდაერთი ითამაშეს და წითელ-წი-
თელი სამთუმნიანები ატრიალეს, მე-
რე, ეტყობა, ერთნი გაკოტრდნენ, მეო-
რეთ მოგებული თანხის განიავება დაე-
ნანათ და ფურთზე გადავიდნენ. წაგე-
ბულს კიქა წყალს ასმევდნენ და სიცი-
ლით იხოცებოდნენ.

გვერდი ვიცვალე და მეზობელ თა-
როზე ცინდალივით მოკუნტულ საშას
გავხედე. ძილით მგონი არც მას ეძინა,
მაგრამ გაყუჩებული იყო. ახლა ყველა-
ფერს ძილი ჯობდა. ძილში ასობით კი-
ლომეტრს ჩამოიტოვებდი და უკანას-
კნელ სადგურამდე სულ ცოტა და ცო-
ტა მანძილი დარჩებოდა. მოსკოვიდან
საქართველომდე როსტოვი სწორედ
შუაგზაა. აქედან გზის გაგრძელება გა-
ცილებით უფრო იოლი საქმე იქნებოდა
და ზემდეგის პატივისცემას, ალბათ,
ვერასდროს ვერ გადავიხდიდით.

— საშა! — თავი ოდნავ წამოვწიე და
თანამგზავრის გამოშვებულ ნიდაყს
ფრთხილად მოვეჩაჩვურე.

— რა იყო?

იმას მართლა არ სძინებოდა. წამსვე
გამოჩებოურა, მხოლოდ სახე ისევ
მკლავებში ჰქონდა ჩარგული.

— რომელი სადგურია, ტულა თუ
კურსკი?

— ტულა წუხელ გავიარეთ — დაბე-
ჯითებით მითხრა, — მატარებელი მთელ
საათს იღვა.

— რაღაც დიდი სადგურია. — მე შე-
ინე ჩემს აზრზე ვიდექი.

— გაიხედე! — რატომღაც უკმაყოფი-
ლოდ მითხრა საშამ.

— ფანჯარაში არაფერი ჩანს. ნეტა
ხარკოვი როდისღა იქნება?

— ალბათ, ამ საღამოს.

— იქაც დიდხანს გაჩერდება.

— წინასწარ რას გაიგებ. ზუსტი გან-
რიგის მიხედვით ახლა რომელი მატა-
რებელი დადის!

— ძირს რომ ჩავიდეთ, ვითომ საში-
შია? დავიხუთე. წამოჯდომა მაინც შე-
იძლებოდა.

— როგორმე უნდა მოვითმინოთ.

როსტოვს მხოლოდ მესამე დღეს,
საღამოს შვიდის ნახევარზე მივადექით.

რეზონანსი წინდახედულ სიფრთხი-
ლეს იჩენდა: ძირს მანამ არ ჩაველ, ვი-
დრე გამყოლი სადგურს არ გამოაცხა-
დებს და ბაქანთან მიახლოებისას მატა-
რებელი სელას არ შეანელებსო.

ჭარისკაცები გამოეწყვენ. ბარგიც
შოაგროვეს.

— ვინ წევს ზევით, გააღვიძეთ! —
ვაგონიდან გასვლის წინ ზემდეგმა კუ-
ბეები ჩამოიარა და ართხრობდა. ჩემი
მაზარის კალთას თუ მოლანდა თვალი.

— მე ვარ... — თავი გაღმოვეყავი და
თაროზე დაგებული მაზარის კალთა
პასწარფოდ ავიციეე.

— აა, ვასენზევლები? მივედით, ბი-
ძია, როსტოვში. ადქით ახლა! ფრო-
ლან ზოლდატ რა იქნა, ჩავიდა უკვე?

— აგერ წევს...

— გააღვიძე! ვერ ხედავ, მატარებ-
ელი გაჩერებას აპირებს?

— მენმის!..

— სამტრედიისი რომ ჩაზვალ, იყო-
დღე, დღი ჭიხაიში მომიკითხე!

რაო? მკლავები ამიძვიძვიგდა და კი-
ნალამ თაროდან გაღმოვეყარდი. ზემ-
დეგმა ეს სიტყვები ისეთივე წმინდა
ქართულით თქვა, როგორი წმინდა რუ-
სულითაც იმ ღამეს ვინაობის გამოკი-
თვის ყოველგვარი სურვილი გამო-
ქარწყლა. პასუხისათვის აღარ დაუც-
დია — ჩემოდნები დაითრია და, რო-

გორც კი დარწმუნდა, ყველა უკვე ჩასულიაო, ჩექმების მძიმე ბრაგანტუგით ტალანში გავიდა.

— ვაიმე, ბიჭო, ქართველი არ ყოფილა ეს ღმერთადილო? — აღმოჩნდა მე და სახარულისაგან ცრემლები ისე მომეტდა, ცოტადა აკლდა, ხმამიღლა არ ავტირდი.

— რა მოგდის? — მკითხა შემფოთებულმა საშამ. ამ ბოლო დროს მას ყველაფერი ამინებდა და წონასწორობას ურღვევდა.

— ქართველი ყოფილა, დიდჯიბიაშელი, ვერ ხედავ?

— ვინ?

— ზემდეგი! შენი ჭირიმი, ბიჭო, რა დროს გამოგვიჩნდა! კიდევ იტყვი...

მაგრამ საშა არც ავს ამბობდა და არც კარგს: ის ჩემებრ გახარებული იყო გახარებული და ოდნავ შეშინებული. წინ გვედო როსტოვი — ნაომარი უცხო ქალაქი...

ვაგონის კიბეზე ყველაზე ბოლოს ჩავევით. ზემდეგს ორმწკრივად დაეყუენებინა თავისი რაზმი და ახალ ვანკარგულებას უცხადებდა. მადლობის სათქმელად მისვლა ახლა უზერბული იყო. დროც არ ითმენდა. შესაძლოა, ორასამი წუთის დაკარგვას აქ მთელი დღეღამით დარჩენა და უაზრო ყურყუტი გამოეწვია.

სადგურში შესასვლელი გზა პირველღიანდაზე ჩამომდგარმა მატარებელმა გადავიცილება. მატარებელი ახალი მოსული ჩანდა. ვაგონების გასწვრივ მოკუნტული ზეინკლები დაფანდალებდნენ, ვალაპლაპებულ თვლებს გრძელტარიან ჩაქუჩებს ურაკუნებდნენ და ღერძის საზეთებებს ამოწმებდნენ. სხვები ვაგონის სახურავზე ამობლებულიყვნენ, რეზინის მილის ბოლო აიტანათ და დაკარივლებულ ავზებს წყლით ავსებდნენ. წყალი თქრიალით მოედინებოდა სახურავზე, შემდეგ კედელს რამდენიმე ბრტყელ ნაკადად მოსდევდა და მარუთით მოზუნულ ქვიშაზე იღვრებოდა.

ტოლით გადახურული სახელებზე-

ლო ფარდულები, რომლებიც ახლანანგრევეზად ქცეული ვაგზლის მოვალეობას ასრულებდნენ, წამსვლელ და მომსვლელ, გამეღულ და გამჩმულელ ხალხს აევსო. ბაქანზე გროვა-გროვა ეყარა ბარგი — ტომრები, ყუთები, კონკეზში გამოკრული და ათასჯერ ორთქლის ჭავლში გატარებული ქვეშაგებელი. ფიცრული კედლის წინ დაკიდებული ელექტროსათის ქვეშ, სადაც უზარმაზარ ბრბოს მოეყარა თავი, ქედვა და ჭიკაც-ჭიკაევი იყო.

რა ზღემა მეთქი, მინდოდა მეკითხა, მაგრამ ვინ რას გიპასუხებდა. ახლო ვაგონისას დავინახე: აქ თურმე აღუღებული წყლის ონკანი იყო. წყალი წურწურით გაღმოდრიოდა. წინ მდგომები ძლივს ჩანდნენ ორთქლში. მიდგმული ჭურჭელი ნელა ივსებოდა. ათობით ადამიანი მოუთმენლად ადევნებდა თვალს მის ავსებას. ხალხი დრტვინვას იწყებდა, თუ ვისმე ხელში წყლის დიდ ჭურჭელს დაუნახავდა. ჭურჭლის პატარონი ვაფთრებით იცავდა თავის კონონიერ უფლებას. აღუღებული წყლის ადგმა, დიდი ჭურჭლით იჭმებოდა თუ პატარა ჭურჭლით, მადლობა ღმერთს, ვერ არავის აუკრძალავს. თანაც ეს რასე დიდი ჭურჭელია...

სადგურის უკან, მოედანზე, ხის მალალო დარაბის გასწვრივ, რომლის უკანაც ნანგრევეზსშუა ამოზრდილი შერუჭული საკვამურები და ალაგ-ალაგ შიგნიდან სხვადასხვა ფერად შეღებილი კედლები მოჩანდა, გრძელი, მიხვეულ მოხვეული და კუდგამსხვილებული რიგი იდგა.

ხალხის მოულოდნელმა შემობახებამ სწორედ სალაროს წინ გავგაჩერა. აქ, ბოძიდან ბოძამდე, მსხვილი თოკი იყო გაბმული, როგორც მოკრივეთა რინგზე თოკს გადაღმა თითო-ორიოლა მგზავრს რიგრიგობით უშვებდნენ.

მე მხოლოდ კითხვა მინდა მეთქი. გავბედე და ავხსენი, აქ რისთვისაც მოვედი.

დაუსრულებელი ლოდინით და მოთ-

მინებით ვაღიზიანებული ხალხი აყაყანდა:

— ჩვენი საკითხავად ვღვაერთ! ვინა გგონიათ აქ უსაქმო! ხედავ, რამდენი ელოდება? თქვენ ვიზე უკეთესად მიგანიათ თავი!

— ტყუილა დავღვე? ჯერ გავიგო...
 — გაგება ყველას გინდა!
 — ხომ ხედავთ, სამხედროები ვართ.
 — ჰმ, სამხედროები! როგორ გაგვიკვირდა! აი, თქვენი ამბანაგები სად დგანან. მიდით და ამოუღვექით ზურგში!

მოვხედვით და მართლაც დავინახეთ მეორე რიგი, რომელიც მხოლოდ უმცროსი წოდების სამხედრო მოსამსახურეებისაგან შესდგებოდა. ეტყობოდა, ხალხი დიდი ხნის ნადგომი იყო. უმეტესობას ღამეც რიგში გაეთენებინა და, მიუხედავად გულის შემადონებელი ნესტიანი სიცივისა, ფეხზე ეძინა.

— კითხვა ხომ იცი? — თავი წამოჰყო აქამდე სმაგაკმენდილმა ჯმუხში სერჟანტმა, — შეხედე აგერ და წაიციოხე! დარბაზზე წითლად შეღებილი უჩარხოო დაფა იყო მიჭედებული. მე ის მხოლოდ ახლა დავინახე. დაფაზე რაღაც მიეჭაბნათ ცარკით. ბაჭოში მიმავალ მატარებელზე შეიღი მაგარი და სამიცი დასაწოლი ვაგონის ბილეთები უნდა გაეცათ. სოჭის მატარებელზე, რომელიც მოსკოვიდან გამოივლიდა, არცერთი ბილეთი არ გაიცივოდა. სულ ბოლოს ბეჭდური ასოებით გამოეყვანათ, საერთო რიგის გარეშე ბილეთების აღება მართო უმადლესი საბჭოს დეპუტატებს, გენერლებს, აღმირალებს, საბჭოთა კავშირის გმირებს და შესამე ჯგუფის ინვალიდებს ეკუთვნიოთ.

ყოველივე ამას სალარო იტყობინებოდა.

— მხოლოდ ეს ორი სალაროა? — კითხა რიბოშაპკამ სერჟანტს, იმას კი თავი ისე გამომწვევად ეჭირა, თითქოს მთელი ამ ხალხის მოსისხლე მტრები ეყოფილიყავით.

— კილევ რამუნეი გინდა! — მის მაგიერად მოქალაქეთა რიგიდან გვიბასუ-

ხა ვილაც სათელიანმა ჩია კაქო. სადგურს მესამე სალარო არა აქვს!

— იქ რომ იყო? — საშამ ჰელიმეფდენის მოპირდაპირე მხარეს გაჩნდნა.

— ციდან ჩამოვარდი? ბევრი რამ იყო... დაინგრა! ეი, ფრთხილად მანდ, მაღალო, ურიგოდ არავინ გაუშვია!

ფეხი ავითრით და ისევე ბაქანზე გამოვბრუნდით. პირველი ლიანდაგი თავისუფალი იყო. საიდანღაც მოსულ გრძელ მატარებელს, წელან რომ გზა გადაგვიღობა, უკვე გაეველო...

— ნეტა სადმე პატარა სადგურში ჩამოვმტარიყავით, — თავისთვის თქვა უსიამოვნო ფიქრებში გახლართულმა საშამ.

— ეგ რას გიშველიდა! — მიფუგე მე და გზას გაცხედე.

— ვითომ რატომ არ გვიშველიდა?

— პატარა სადგურებზე შორი მიმოსვლის არცერთი მატარებელი არ ჩერდება.

— ეგეც მართალია, — საშამ უხალი-სოდ დამეთანხმა.

— როსტოვში ნამყოფი ხარ? — კითხე მცირე ღუმულის შემდეგ, — რა იცი, სად ყიდდნენ ადრე ბილეთებს?

— ერთხელ ვიყავი, პატარაობისას. ბიძაშვილმა წამომიყვანა. აქ, ქალაქის კავშირგაბმულობაში მუშაობდა.

— როსტოვში? აქამდე ვერ თქვი მე-რე?

— ახლა გამახსენდა.

— წავიდა თუ აქ არის ისევე?

— ომის პირველსავე თვეებში დაიკარგენ, ცოლიც და ქმარიც. თვითონ, მგონი; ლენინგრადის ალყაში მოხვდა და იქ დაიღუპა. ცოლი გერმანიაში წაიყვანეს. ლამაზი ქალი იყო. ვინ გაახარებდა!

— შეიძლება, დარჩათ ვინმე!

— ვინ დარჩებოდათ, შეილი იმათ არ ყავდათ და ძირი.

— სახლი გახსოვს?

— თუ არ ვცდები, აქვე ცხოვრობდნენ, რკინიგზის გადაღობა. მაშინ აქ ხიდი იყო. პლატფორმების თავზე გადადიოდა. პატარა ბაღია ქვეყნდათ და

ალაყაფის ქიშკარი, წითლად შეღებო-
ლი...

— მივიდეთ! გული მიგრძნობს, ვი-
ლაცა დაგვხვდება. იქნებ მოგვეხმაროს
და როგორმე გავვიშვას აქედან! საიდან
მოვუაროთ?

— ლიანდაგებზე თუ გადავალთ. ხიდი
ხომ ხედავ, დანგრეულია. შემოდგომა
იყო, რომ ჩამოვვლით. ქანჭური ჩამო-
ვიტანეთ.

— ქანჭური ვიცი. ჩვენშიაც უამრა-
ვია.

— ტკბილია, ოდნავ მომკვავო, რძალს
გაეხარდა. თურმე ძალიან ყვარებია
ქანჭური...

— ორსულად თუ იყო.

— შეიძლება...

თავისუფალი პირველი ლიანდაგი
მკვიტრებლად გადავირბინეთ. მეორე და
მესამე ლიანდაგები დაკავებული იყო.
მეორეზე მინერალური წყლებიდან წუ-
თის წინ მოსული თუ მინერალურ
წყლებში მიმავალი სამგზავრო მატარე-
ბელი იდგა. მესამეზე ნავთის ცისტერ-
ნებისაგან შემდგარი ეშელონი ჩამო-
ეყენებინათ. ის იყო, ქვეშ გავძვერით,
ეშელონი ბუფერების ჯახუნით, ცის-
ტერნების ყრუ ჯუღუნითა და ბრიჯინ-
ბრიჯინით დაიძრა.

— ხედავ, საშა?

— რას?

— ეს მატარებელი ბაქოში მიდის!

— მერე ჩვენ რა!

— ბაქოდან თბილისამდე თერამეტი
საათის საელოა. თითქმის შინ ვიქნე-
ბით...

— რას ამბობ, ბიჭო, მაგაზე რომ ვი-
ნმემ დაგიბიროს, ორი წლის ციხეს გაკ-
მარებენ? ციხე მინდა ახლა მე? ომი კი
აღარ არის, ცხვირიდან ძმარს გადენენ!

— მართო ვიყო...

— ნუ სულელობ, ერთი თუ გინდა,
ხმაც არ გააცეს არავინ. ქარი გაგბე-
რავს. მე შენ გეტყვი, სადმე მოეფა-
რები. ღამ-ღამობით უღმერთოდ ყი-
ნავს...

— წუხელ გაიგონე?

— რა?

— ტულაში თუ კურსკში ვიდექათ.
ვილაცა ფანჯარას მოებლაუჭა გარედან.
ხომ იცი, ფანჯრები რამდენადღაცა
გული გადმომიტრიალდა, ვაითუ ჯიბ-
ვირია მეთქი. კინალამ გაგაღვიძე.

— რის გეშინოდა, ვავონი ჯარისკა-
ციებით იყო სავსე.

— ყველას ეძინა. ჯერ ებლაუჭა, ებ-
ლაუჭა ფანჯარას, მერე ფრთხილად, ძა-
ლიან ფრთხილად დააკაუნა. მაშინ მივ-
ხვდი: ბავშვი იყო.

— რა უნდოდა?

— პურს ითხოვდა. გარეთ ქარი იყო.
იქაურობას გლეჯდა- პურიო... ცოტა პუ-
რიო... კიდეცა რომ გვექონოდა, მიცე-
მას ვერ მოვასწრებდი. მატარებელი
დაიძრა. ბავშვს, ალბათ, შეეშინდა და
ძირს ჩახტა. არ გაგივია?

— შე მეძინა.

— ყველას ეძინა... კაცებს სულ გძი-
ნათ.

— ახლა საით?

— იარე, იარე პირდაპირ!

13.

სამამ ყურებუიანი ქლდი ორივე ხე-
ლით მოიხადა. ერთხანს გაშტერებული
იდგა. ქარამ კეფაზე აკრფილი ჩაღო-
ფერი თმა გაუწეწა და სახეზე მიაყარა.
ის მაინც გაუნძრევლად იდგა და, თით-
ქოს აღთქმა დაუდევს, თვალს არ დავი-
ფახურებო, წინ იყურებოდა.

ნანგრევები, ვინ მოსთვლის, რამდენ-
ი გვენახა, მაგრამ ეს, რასაც ახლა ვხე-
დავდით, ნამეტნავად გულსაკლავი სა-
ყურებელი იყო.

არამცთუ ამ ადგილზე, სადაც ოდეს-
ღაც წითლად შეღებილი ალაყაფის ქიშ-
კარი და ქიშკრის გადაღმა სამთვლიანი
აგურის სახლი მდგარა, ახლომანლო.
სადამდეც კი თვალს მიაწვდენდი, სი-
ცოცხლის ნიშანწყალიც არაფერს ემი-
ნეოდა.

ქალაქის ამ კუთხეს თავს თითქოს
ყოვლის გამჩანაგებელი გრიგალი დას-
ტყდომოდა და თვალგასახარად აყვა-
ვებული ბაღია-ბაღები, სახლები, სკვე-

რები და მალღობებზე უხსოვარ დროს აშენებული თეთრი ეკლესიები მიწასთან გაესწორებინა. მხოლოდ ალაგ-ალაგ აყუდებულ იყვნენ მეორეთმოსვლის შემდეგ გადაარჩენილი შიშველი კედლები და საკვამურები. თვით სახლები ხანძარს შთაეთქა და მარტო ეს ნატყვიარი, გარუჯული და ჰვარტლით ჩამოღვენილი კედლები თუ შეგახსენებდნენ, რა იყო აქ და შემდეგ რა მოხდა...

— ცნობ რასმე? — ზმადებლა ვკითხვით მთლად მოგონებაში გადასულ საშას და თანაგრძნობის ნიშნად მხარზე ხელი მოვხვიე.

— სადაღაც აქ იყო...

— მივიდეთ ახლო?

— რაღა გვიჩივდა... ახლა, რომ ვუკვირდები, ჩვენ ზედმეტად გულმოდრინად ხალხი ვართ, სერგო.

— ვინ ჩვენ?

— ვისაც გერმანიამ ომი აუტეხა. გერმანია იმის ღირსი იყო, მიწასთან გაგვესწორებინა. უნდა აგვეკლო, გადაგვეწვა და სულ სისხლით მოგვეწყო, როგორც აქაურობა მოიწყო სისხლით... შენ ახლა მეტყვი, ხალხმა რა დაგიშავაო. გაზეპირებული ფრაზებია ის ხალხი პიტლერს უდგა ზურგს უკან. უიმხალხოდ პიტლერი ვერაფერს გახდებოდა. ახლა „ხალხი“ მამა აბრამის ბატკანია. დამარცხდა და იმიტომ აბა, ღმერთი გამწყარალიყო და გაემარჯვა...

— არ ვიცი, საშა. მე მგონია, მაგის ფიქრიც არ შეიძლება.

— აბა, უყურე ამას! — რიბოშაკამ თვალი დანგრეულ ქალაქს მოავლო და ფეხი მგონი მწვანედ შენაღები გაჯის ნატყეს გაჰკრა, — რას გვერჩიოდა სახლში ვლტებოდი? ასე როგორ უნდა გაიმეტო ადამიანი!

— ამ საგანზე კამათი, საშა, ბეწვის ხიდზე სიარულია...

რიბოშაკამ ხმა აღარ გამცა, ქუდი დაიხურა და ყორის ნანგრევს გვერდი აუარა, რათა აგურისა და ბათქაშის ნაფშვენებს რკინიგზის პირამდე ჩავყოლოდით. მას შეეძლო ეთქვა, რომ არ

ემინოდა ბეწვის ხიდზე სიარულია, რადგან ცხოვრებას უფრო გაუვალად ადგილებშიც უტარებია, შეეძლო ეთქვა და ეს მართალიც იქნებოდა, მაგრამ საფასი ჰქონდა ლიტონ სიტყვას! — და მანაც დუმილი არჩია.

იმისთვის, ვინც აქაურობას პირველად ხედავდა, სადგური აქედან ძნელი მისაქნები იყო. რკინიგზის გასწვრივ გამწკრივებული დიდი და მცირე ქოხმხებისაგან ის თითქმის არაფრით გამოირჩეოდა, ხოლო მატარებლები, სამგზავრო თუ სატვირთო, ყველგან იდგა, საითაც კი გაიხედავდი.

რიბოშაკას თავჩაღუნული მივიდევდი და თვალწინ კვლავ უმოწყალოდ დანგრეული ქალაქი შიტირიალებდა. თვეში მდგმური ლამაზი ქალი, ჰანჭური, მყუდრო საფოსტო განყოფილება მივარდნილ ქუჩის კუთხეში. ახლა არაფერი აღარ იყო არც ვენბათაღელვა, არც სურვილები, არც მისწრაფებები. ყოველივე ნანგრევების ქვეშ მოჰყვა...

მესამე ლიანდაგზე ამჯერად სატვირთო მატარებელი დაგვიხვდა. მადაროელებივით გამურული ზეინკლები და გზის ოსტატები მატარებელს ორივე მხრიდან უტრიალებდნენ და წასასვლელად ამზადებდნენ. იქვე, ქეჩკეშებმულ სისტეგენით შეიარაღებული ჰადარა ობერკონდუქტორი იდგა და სამზადისს თვალყურს ადევნებდა.

— სად მიდის? — მიუთახლოვდი და მორიდებულად ვკითხე.

— ვიტებსკი! — ობერმა არც კი შემომხედა, ფეხი ვაგონის კიბეზე შედგა და სასტეგენს სული ჩაჰკრა.

საშამ პასუხი ვერ გაიგონა. სახელო დაჰქაჩა:

— სადაო?

— ვიტებსკში მიდის. ხარკოვთან მარცხნივ გადაუხვევს. ბიჭებმა სწორედ ის გზა გამოიარეს. ჭკუა გვენხარა და თავსავე იმით ამოოცყოლოდით, რა ხნის მისულები ვიქნებოდით ახლა შინ!

— ეგ მეც ვიცი.

— ავიტებს... მაინც რა ეშმაკად ავიტებს! თხა რომ დასაკლავად ატროვ-

ღება... მე თუ მოსკოვს არ ვნახავდი, ისიც საჩქაროდ და გადაუღებლად, ეგ არის, დაიქცეოდა ქვეყანა!

— ბატონო ველახაფერი ვითხარი, სერგო...

— თორემ წინასწარ იცოდი, რაც მოხდებოდა!

— რატომ მიწყრები, მე მხოლოდ კვერს უნდა ვიკრავდე?

— არ მიყვარს, როდესაც ადამიანი იმაზე მეტს კისრულობს, ვიდრე შეუძლია.

— იქნებ მეც ბევრი რამ არ მიყვარს, არ მესიამოვნება, მაგრამ ვითმენ.

— ნუ მოითმენ, ვინ გეხვეწება!

— სხვანაირად ცხოვრება არ მოხერხდება, სერგო... — საშას კიდევ რაღაცის თქმა უნდოდა, მაგრამ მისი ყურადღება უცებ სხვა რამემ მიიქცია და სათქმელიც უმაღვე შესცვალა: — ეს რა მატარებელი ჩამოდგა პირველ ლიანდაგზე?

ვაგზლის ფარდელისაკენ გავიხედე. მატარებელი თითქმის უხმაუროდ შემოსრიალდა და ბაქნის წინ მუკუქების ღრქილით გაჩერდა. ვაგონები ყველა ერთი ფერისა ება. მოყავისფრო-თეთუნისფერი. კიბეები ცარიელი მოჰყვდა არც სახურავზე იყო ვინმე.

„ექსპრესი თუა!“ — გავიფიქრე და თვალი ფანჯრის ქვემოთ მიმაგრებულ თეთრ ფირფიტას დავადგი.

„მოსკოვი — თბილისი!“

უთუოდ წავებარბაცდებოდი და რაღაც დამემართებოდა, მოუთმენლობისაგან სუნთქვაშეგუებებულ საშას რომ ხელი არ წაეტანებინა და ლიანდაგზე დაყინული მატარებლის შემოსასვლელად წყალსატუმში კომისიისაკენ არ წავეყვანე.

ვაგონები ორივე მხრიდან ჩაკეტილი იყო. ფარდებჩამოფარებული ფართო ფანჯრების უკან, კუბეებში, მოჩანდა თართებზე გაშლილი ქათქათა ლივინები. აქა-იქ, ფანჯრებთან მოდგმულ მაგიდებზე, ვარდისფერი ან მწვანე შუქფარით თავდახურული ელექტროლამ-

ფები ენთო. ვის ეკავა კუბე? ვინ იყო ასე ბედნიერი?

— ნეტა მალე უნდა დაიქრას? — სულწასულად ვიკითხე მე, ვინმეც კმაშს ახლა არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, — რას ჩაკეტილან, ვერ ვააღებენ კარს?

— დაეარახუნოთ, იქნება გააღოს ვინმემ!

— გააღოს, თუ გინდა, ბილეთი არ მიაწოდო ერთბაშად! რაღა ეს და რაღა სასტუმრო „მეტროპოლი“!

— ამის ბილეთი გვარიანი თანხა ეღირება.

— მა როგორ გგონია, ყველა ვაგონი რბილია!

— ერთი მაგამი ჩაგვსვა ახლა! — ინატრა საშამ და უცებ როგორღაც დაბნეულად წამოიძახა: — მიდის! მიდის, სერგო...

— არა, ვერ არ წავა. ორთქლმავალი მოაბეს. აქ ბრიგადა იცვლება. მოიცა, მოიცა! მგონია, მართლა მიდის! მიდის მართლა?

— მიდის. ვერ უყურებ, როგორ მოუშატა?

წუთით რიბოშაპკას გაბრწყინებულ სახეს შევხედე და მის ფართოდ გახედილ თვალებში დაძრული მატარებელი დავინახე. ნეტა ასე რა უხაროდა! მატარებელი თანდათან უმატებდა სიჩქარეს. ფანჯარა ფანჯარას სცვლიდა. კარი — კარს, ვაგონი — ვაგონს.

— რანაირად მოკურცხლა! — წავილულულდე და მუხლებში ხელახლა ვიგრძენი სისუსტე. — აჰ, შენ გენაცვალე!

კულის ვაგონმა საოცარი სიმსუბუქით გაირბინა, ბაქანი განათდა და ერთბაშად სამართისებლრი სიჩქმე ჩამოვარდა. მხოლოდ ყურებში გვედგა წამის წინ თვლების ქახაჭხითა და ბუფერების ყრუ დგაფუნით გავლილი მატარებლის ხმაური.

— როდემდე ვიდგით ასე? — მკითხა ერთბაშად დანადვლიანებულმა საშამ და, თითქოს რაღაც დაკარგვიაო, ძირს დაიხედა, — ხელი არ უნდა გავანძ-

როით? მივდგეთ-მოვდგეთ. ვიღონოთ რაღაცა. სულ ასე უქმად დგომა შეიძლება?

— მე გითხარი წელან და არ დამიჭერე.

— რა მითხარი?

— მოიგონე და გაგახსენდებია.

— ნავთის ცისტერნებს გავყვეთ ბაქოში? ეგ ზღაპარია, სერგო. ვის გაუგონია ამისთანა სიცივეში ნავთის ცისტერნებით მგზავრობა. ზაფხული მაინც იყოს.

— თუ არ გინდა, დაჭექი და უცაღე. სანამ ზღვაზე ამინდი გამოვიდოდეს. ხეალ დათბება? სულ ერთია, ხეალაც ის იქნება, რაც დღეს არის. შეიძლება უარესიც იქნეს.

— მივიღეთ კომენდანტთან.

— კომენდანტთან! ჩვენს მეტი არავინ ყავს შემაწუხებელი!

— ვეტყვიო. აღამიანია. გაგვიგებს.

— საკუთარ ფულს მოგცემს? სადა აქვს! უფულობით და გაჭირვებით ახლა ვერავის გააკვირვებ.

— შენ, როგორც გატყობ, უკვე გადაგიწყვეტია რაღაცა.

— ზღვას გადავტარე და წვეთ წყალს თავს ვერ დავახრჩობინებ.

— თქვი, რა გადაწყვიტე?

— დამის ათი საათის შემდეგ, გინდ ასე იფიქრე და გინდ ისე, აქ გამჩერებელი არა ვარ!

— რის იმედით ამბობ მაგას?

— იმედით... დავჯდები და წავალ!

— ვინ დავსვამს მერე!

— კიბეს დავეცილები. თუ არა და, სახურავზე გავათენებ ღამეს. ქვეყანა ასე მგზავრობს. დავიჭერო, მაინც დამაინც მე მომივა რამე?

— დავვიტყვინ, სერგო.

— დავვიტყვინ? მთელ ქვეყანას დავიტყვინ?

— მთელი ქვეყანა არა ვართ მე და შენ.

— თუ არა ვართ, აქ დარჩი. მე მივდივარ!

— როგორც გინებოს...

— აბა, რა გააჭირე საქმე! — სატირ-

ლად გულამომჯდარი ქალის სიბრძნეულმა მძლია და ნათქვამის შერაცხება ცაღე, — დავიყინია, დავვიტყვინ, დავვიტყვინო. რის გულისთვის უნდა დავვიტყვიო? მოვპარეთ ვისმე რამე თუ? ბანკი გავტყებთ? ჯაშუშები ვართ? ვინ უნდა დამიჭიროს ჩემს ქვეყანაში! დამიჭერს და...

— კარგი, თანახმა ვარ, მაგრამ როდის?

— პირველსავე შემთხვევას ვიხელთებთ და ჰაიდა!

— უსათუოდ სატვირთო მატარებლით?

— რატომ უსათუოდ! სულ ერთია. რომელსაც უფრო მოსახერხებლად მივიჩნევთ, იმით წავიდეთ.

— გაფსულიყავით მაინც სალაროსთან?

— იქ რა დამჩენია!

— გვენახა. რა იცი. იქნება...

— შენ წაღი. მე აქ დავჩეხები.

— ორივე წავიდეთ.

საშას ხმა უთრთოდა. მან სწორედ ამ ხმით გამცა პასუხი, როცა ერთხელ ატირებულს მივუსწარი. ახლაც ძლივს იკავებდა მოძალეზულ ცრემლებს. ნიკაბი ციებიაჩივით უკანკალებდა და სახეს მარიდებდა.

— კარგი ახლა! — ფარდღლის კარში შესვლისას გზა გადავტყვირი და მეგობრულად შეთამამებულმა, როგორც ასეთულში გჩვენეოდა, მხარი გავკარი, — ზღმრობა ვერ უნდა გაიგო?

თანაგრძნობის გამოცხადებამ საშას ვული კიდევ უფრო აუჩუყა და წინ გამეტებულად გაიწია.

— შევარცხვინე შენისთანა ამხანაგი! — ეიცოდი, წელან ზელმეტი მომივიდა და აღარ მოვეშივე მე, — ვერ უნდა გაიგო ზღმრობა? მე ვისიმე დამტოვებელი და აქედან მართო წამსვლელო ვარ? ამდენს ვერ უნდა მიხვდე? ვაი, შე... საშამ პასუხი არ გამცა. მას სუნთქვა შეკრული ჰქონდა და ხალხის მორევს გაჭირვებით მიარღვევდა.

რიგი უძრავად იდგა იმავე აღვილზე. ხალხი იგივე იყო. ერთი კაციც არ მო-

პკლებოდა. ნუთუ ბილეთები სულ არ გაეცათ?

რიაბოშაპკა განცხადებების დაფას მი-
აჩერდა. იქ უკვე წაეშალათ ძველი ცნო-
ბა. ცარკით დაღდაბნილი დაფა ახალი
მრუდე მწკარებით იყო აჭრელებული.
კრასნოდარის მატარებელზე ბილეთები
არ იყიდებოდა. ყველა ადგილი დაკავე-
ბულიყო. დანიშნული იყო დამატებითი
მატარებელი დნებროპეტროვსკის მიმა-
რთულებით. ბილეთების გაყიდვის
დრო ცალკე უნდა გამოეცხადებინათ.

ბოლო წარწერამ უეცრად გამომა-
ცოცხლა.

— საშა! — წაგჩურჩულე ამხანაგს, —
ხედავ ამას? ეს ჩვენი მატარებელი!

— რომელი?

— აი, ეს ნომერი ცამეტი!

— ვინ ვითბრა?

— ცამეტი ნომერი ხომ თბილისში
მიდის? — უცებ თავდაც ეპვი შეშე-
პარა, მართლა ასე იყო თუ არა და ნათ-
ქვამის შესამოწმებლად ხალხს მივუბ-
რუნდი.

— ტყუილა ვინაჩიათ! — თვლების
მტრული ბრალით გვითბრა ჯმლხმა
სერჯანტმა, — მაგ ბილეთებს წუხან-
დელს აქეთ უცდის ხალხი. ორი ბავშ-
ვიან ქალებს მისცეს. ორი მოქალაქეებ-
მა წაიღეს, სამი — ჩვენ. სამი დაჯავშ-
ნულია.

სათვლიანმა ჩია კაცმა რალაცის და-
მატება დააპირა, მაგრამ მე ამ დროს
რიაბოშაპკას ეანიშნე, შიგნით შევიდეთ
მეთქი და თოკს ხელი მოვავლე. სულ
გაღამავიწყდა, რომ აქ სხვებიც იყვნენ
და შიგნით შესვლას არანაკლები მოუთ-
მენლობით ელოდნენ.

ვიდრე წესრიგის დასაცავად თოკ-
თან დაყენებული სერჯანტი გონს მო-
ვიღოდა, სათვლიანი ჩია კაცი რიგში
მდგომთ საოცარი სიმკვირცხლით გა-
მოეყო, წინ გადაგველობა და თოკის
აქეთა ბოლოში ატუხოლ ვიდაც ახმასს
დაუფარავი ზიზღით შეუტია:

— მაღალო, ეგ არის, ურიგოდ არა-
ვის შევეუშვებო?

ჯავრისაგან გულგასიებულმა საშამ

კორფლიანი ხელი ჩაიქნია, აღმათ, ვაას-
სენდა, რომ უფულოდ ბილეთს არავინ
მისცემდა.

— წავიდეთ აქედან! რაც მოსავალა,
მოგვივიდეს! — მტკიცედ წარმოთქვა მან
და უსაბართლობის დასათრგუთავად
ამხედრებულ ლიანგს ზურგი უჩვენა.

14

თბილისის მატარებელმა გვიან და-
მით გამოიარა. მატარებლის ჩამოდგო-
მის წინ ვაგზლის მილიციამ ხალხი უკან
დასწია და ვაგონებისაკენ მხოლოდ ერ-
თი გასასვლელი დასტოვა, სადაც ბაქ-
ნის კონტროლიორები დადგნენ და იმ
ათიოდე ბილეთის გასინჯვა დაიწყე-
ნ, რომლებიც დღის განმავლობაში სალა-
როს ვაგეა. მატარებელი მოულოდნე-
ლად ჩამოდგა და ხალხაც იხუვლა —
ვაგონებს მიაწყდა. ვაგზლის მილიცია
მოშხადებული დაუხვდა ამ ამბავს. მა-
შინვე სტვენა ატეხეს და კიბეებს აქეთ-
იქით დაუდგნენ, თან ყვიროდნენ:

— გაატარეთ, მოქალაქენო, ჩამომს-
ვლელები გაატარეთ!

მაგრამ მათ ძახილს ყურს ვინ უგ-
დებდა! ყველა ვაგონებისაკენ მიიწე-
და და კიბის სახელურისათვის ხელის
ჩაღვლებას ლამობდა.

გასაჭირის წუთებში რიაბოშაპკა
წარმოუდგენლად მოხერხებული და შე-
უბოვარი გამოდგა. უცებ მიხვდა, წინა
ბაქნიდან მატარებელამდე მიღწევა თით-
ქმის უიმედო საქმეაო და პირველი ვა-
გონისაკენ გაიქცა. გზადაგზა ხალხს
ეჯახებოდა, ერთი-ორი უცაბედად კინა-
ლამ წააქცია, მაგრამ წინ ისე დაჟინე-
ბულად მიიწედა, ეს არც კი შეუტყ-
ვია.

სათოსტო ვაგონს — ლოკომოტივი
მოხსნილი იყო — წინ გადაეღრბინეთ
და პირველსა და მეორე ლიანდაგს შუა
კვლავ უკან გამოებრუნდით.

საიდანაც მოსული და სადღაც მი-
მავალი მატარებელი მეორე ლიანდაგ-
ზეც იღდა. ჩაბნელებულ ვიწრო ტალან-
ში ფეხაკრეფით მივაბიჯებდით, მახუ-

თის ვუბნებს ფეხს ვარიღებდით, ხოლო თვალი მატარებლებზე გვეჭირა — რომელიმე არ დაძრულიყო და მოულოდნელად წამოგორებულ ვაჟაკის სიმაღლე თვლებს ქვეშ არ შევეთრით.

— აქ ვიღაცები! — წამსურჩულა საშამ, როცა სიბნელეს თვალი ასეთუნი შევაჩვიეთ და მეოთხე თუ მეხუთე ვაგონსაც ჩავცილდით — ხელავ?

— სად? — ვკითხე მე და მხედველობა დავძაბე.

— ვერ უყურებ? კიბეებზე სიცივანაგან მოკუხულნი ადამიანები ისხდნენ და გათოშილი სახსრების გასათბობად ერთმანეთს ეხუტებოდნენ. ყველა გულმოღვინედ ცდილობდა ჩემად ყოფილიყო, თავისი აქ ყოფნა არაფრით გაემკლავებინა და საშომ დიდ საღებურს, საღაჯ ადგილობრივი და რკინიგზის ხელისუფალნი მატარებლის მთლიან შემოდგენლობას გულდასმით ამოწმებდნენ, როგორმე გასცდნოდა.

— სადღა მივდივართ, აქ ავიდეთ, — შევეთავაზე საშამს.

— ხალხი ბევრია. სად დადგები!

— ხალხი სხვაგანაც ბევრია. მოვთავსდებით როგორმე.

— სუ! — ჩამოვძვახა ვიღაცამ კიბიდან, — გააბეს მასლაათი! ამოსვლა გინდათ?

— ჰო, — მორჩილად უპასუხა საშამ.

— ამოდით მერე!

თავბატივი აღარ გავციდვია. საშამს ხელი წავაშველე და კიბის პირველ საფეხურზე ავატყუნე.

— არის კიდევ ადგილი? — თან ვკითხე.

— ამოდი, ამოდი, არის! — მიპასუხა წელანდელმა ხმამ, რომელიც ახალგაზრდა კაცისა უნდა ყოფილიყო.

ის მართლაც ახალგაზრდა აღმოჩნდა. კიბეზე ლოკომოტივის მხარეს იდგა და პირქარისაგან ვიღაცას იფარავდა.

საზე ახლოს მივუტანე.

კიბის შუა საფეხურზე თავშალმოხვე-

ული ქალიშვილი იჯდა და მუხლებს ქაბუკის ბარძაყებში მალავდა. ქალიშვილმა მალულად ამოგუხედა, მერე სახე მიიბრუნა და საქმაოდ მოურიდებლად თმაქოჩორა ვაჟის ალერსი განაგრძო.

ბიჭი გაშმაგებული კოცნიდა გოგოს. სხეულის მთელი სიმძიმით ეკვროდა და გასაკვირი იყო, თავდავიწყებულები კიბიდან როგორ არ ვარდებოდნენ.

მატარებელი შეუშინეულად დაიძრა. სიცივემ ხერხელი მოძებნა მაზარის საყელოში. წონასწორობის შესანარჩუნებლად სახელურს მკლავი გაუფყარე და მაზარის საყელო ავიწიე. მარჯვნივ სისხლისფრად გაბრუნდვიალებულმა ფარანმა ჩავვებარა და ამით მივხვდი, რომ როსტოვიდან ნამდვილად გავდიოდით.

ნელ-ნელა მოვტრიალდი. აბუბურნებულ ქარს ზურგი მივეუშვირე. საშამს უფრო ადრე მოსვლოდა ეს გონიერული აზრი. პირი ყრუდ ჩაგმანულ კარისაკენ მიექცია, რათა მოალერსე ქალვაჟისათვის თვალი მოერიდებინა და საფეხურზე მოხერხებულად ეწყობოდა.

ცნობისმოყვარეობამ თუ რაღაც სხვა ძალამ უკან მომანება. ბიჭი და გოგო ტუჩებით მიწებებოდნენ ერთმანეთს. მათთვის არც ეს ძვალ-რბილის გამოთმავი სიცივე ნიშნავდა რამეს, არც ღამის წყვილიაღში მიშქროლავი მატარებელი და არც ეს ამოდენა ხალხი, ორივე მოსახლერე ვაგონის კიბეებზე რომ ვიდექით...

გოგო ბატონსკში ჩავიდა და ფეხბარეული უკანმოუხედავად გაჰყვა ლიანდას. ქარი თავსაფარს აგლეჯდა და ხილბანდით გაქრულ თმას უწეწავდა. კიბეზე კენტად დარჩენილი ბიჭი ერთხანს ისევ გულმოღვინილი იყო. მერე, ეტყობა, სიცივემ თავი იმასაც შეახსენა და გული შეიბნია.

— რატომ გაუშვი? — ვკითხე მე.

ბიჭმა ხელი ჩაიქნია, პასუხი არ გამცა და ტანის ერთი მოქნევით კიბის სულზედა საფეხურზე გაჩნდა. იქ ფრთხილად აუარა გვერდი მწყეროვით განაბულ საშამს, ხელი საღაჯ ზევით შეასროლა

და თვალს მიეფარა. რამდენიმე წუთს ველოდი. მეგონა, ბიჭი ისევ გამოჩნდებოდა, ადგილსაც ვუნახავდი, მაგრამ ის აღარ დაბრუნებულა.

თავშლიანი გოგო, მკრთალად განათებულ ბაქანზე მობორილად ხალხს შეერია, ან სადღაც უკან დარჩა და, თუმცა მისი სახისათვის თვალის შევლება რატომღაც ძალიან შინდოდა, ვეღარ დავინახე.

— მოდი, ჩვენც ავიდეთ! — უკახიდან საშას ათრთოლებული ხმა მომესმა.

— სად მეპატიები?

— სახურავზე.

შხარმარჯენი ვილაც ხანშიშესული კაცი აბუზღუნდა:

— ახლა საშიშია, გაჩერდება და მერე.

კაცს ცხვრის ტყავის უხარმაზარი ქურჭი ეცვა და კიბეზე სამი ადამიანის ადგილი ეკავა.

— ეს როდის გაჩერდება! — შევედავე მე.

— კაცკასკაიამდე მოითმინეთ.

— გეტყობა, ახლოს მიდისარ.

— არმავირში უნდა ჩავიდეთ.

— შორია?

— გამთენიისას ვიქნებით. გაიყინებით, ბიძია, მაგ სიცივეში. სახურავზე ახლა თეთრი დათვი ვერ გაძლებს!

— საშა! — ძლივს გაუხსენი კრიჭა მე.

— ჰო.

— გადაძვერი, თუ შეგიძლია. აქ ნამეტანი მჭიდროდ ედგაეართ. ვინმე გადავარდება.

საშა ვაგონის შუბლზე გადავიდა. ხელები მოინაცვლა და ლითონის კედელზე მიღუღებულ კიბეს სულ ზევით და ზევით იძყვა.

უნებლიედ ძირს ჩავიხედე.

ბინდებულში ავად ელაფრა თითქოსდა ჩარბზე აღესილი ლიანდაგი. მომეჩვენა რომ მატარებელი ერთ ადგილზე იდგა, ხოლო ყურისწამლებად აჭახახებულ რკინიგზა საუბრაც უკან თავბირის მტვრევით გარბოდა...

ვთქვით, ფეხი დაგიცდეს და ჩავარდე?

მატარებელი აქვე დარჩებოდა, სხვა დგას, ხოლო ჩარბზე აღესილი რკინიგზა ბორბლებს ქვეშ გაგატარებს და თვალის დახამხამებაში ქვეყნის კადისაკენ გაქანდება.

კიბეს თვალი ავადვენე. საშა უკვე აღარ ჩანდა. უთუოდ სახურავზე გადავიდა. ახლა ჩემი ჯერი იყო. გაყინულ რკინას ხელები ჩავჭიდე და აკანკალებული მარჯვენა ფეხით ბნელაში მომდევნო საფეხური მოვძებნე. ქვემოდან თხუთმეტი თუ ოცი წყვილი თვალი შემომჩერებოდა. ამან როგორღაც სიმხნევე მომიმატა. სახურავზე ასული საშა სწორედ დროზე მომეშველა. ჩამოწვილ პაწია ხელს ხელი მოვავლე და ვაგონის მომრგვალებულ სახურავზე მუცლით გადავფოფხდი.

წინ თითქმის ვერაფერს ვხედავდი. სიბნელეში ძლივსაღივობით იცვეთებოდა რთვილით გადაღესილი უძრავი სახურავები და ორთქლმავალი, რომელიც საკვამური მილიდან ნაბერწყლებს პყრიდა და ღამის უქუნეთში აბნევდა.

— იმ მილთან მაინც ვიყოთ! — თქვა სიცივისაგან აბუზღუნმა საშამ. — ხელებს გავითბობდი. მართლა ძალიან ცივია ტიალი. ნეტავი იმ არმავირელი ძიაკაცისათვის დაგვეჯერებინა. ხომ არ გეშინია?

— რაღა დაგიმალო... — გამოვტყდო მე და ვითომ კიდევაც გავიცინე.

— გაუშვი სახურავს ხელი, წაგყინავს!

— რომ ავცურადეთ? მოსახვევში საშინელი მოქნევა იცის.

— სად ხელავ აქ მოსახვევებს, ლარით სწორი გზა!

— არა, ბიძი, რაც გინდა, ისა თქვი. ხელს მაინც ვერ გაუშვებ. ვერც ფეხს მოვიცვლი აქედან. ორი თავი კი არ მამბია!

თითქოსდა ჩემი გამტყუნება მოუწყინებიათ, ვაგონის სამერცხულთან ჩაცუცქოლი საშა ქარივით უშიშრად წამოდგა. წელში გაიმართა და მძიმე-მძიმე

რწევითა და ბარბაც-ბარბაცით ვაგონის სახურავზე იმ მხარეს წავიდა, საითაც მატარებელი მიექანებოდა.

თვალები მოვიფშვინტე, სიხმარში ხომ არა ვარ, ან ხომ არ მელანდება მეტიქი.

— რას შერები, წერამ აგიტანა? — დავიყვირე რაც ძალა და ღონე გამაჩნდა, — დაჯექი ჩქარა! დაჯექ, არ გესმის?

თავისივე გაბედულებით წათამამებული საშა, ალბათ, იღიმებოდა და ჩემს გასაბრაზებლად კიდევ უფრო უმატებდა ნაბიჯს. პირქარი ფრიალო კლდის წვერიდან გადმოვარდნილი ჩანჩქერის ძალით სცემდა და ყოველ წაშს სახურავიდან მოსხლეტას უქაღდა. ის კი მიდიოდა, მიდიოდა კი არა, ცეკვავდა. მოქნილი ტანის მოძრაობას თვლებისა და ბუფერების გამაყრუებელ ჯახჯახს აყოლებდა, თითქოსდა გაქანებული მატარებლის მოყინული სახურავის ნაცვლად სასოფლო კლუბის სცენაზე ყოფილიყოს.

თვალეზე ხელები ავიფარე. ამ ოხერმა ოპმა რა არ მაჩვენა და ასე ერთხელაც არ შემშინებია. მეგონა, თვალს გავახელდი და საშა რააბოშაჰკა სახურავზე აღარ იქნებოდა. გადარეული დამე მოიტაცებდა ქალის შემზარავ კივილს და მერე ყოველივე უცბადვე მიწყნარდებოდა. არც ის მიფიქრია, თუ ასე დიდ უბედურებად მივიჩნევდი საშას მოსალოდნელ დაღუპვას...

— გადავარდი და იტეხე კისერი! — ხმამალლა კი მხოლოდ ეს დავიძახე, დავიძახე და გული კიდევ უფრო მომივიდა. — სულაც დანებნობს, მე ეგ არ ვიწუხო!

სახურავზე სხვებიც იყვნენ აღრე ამოსულეებს ერთადერთი ღუმელის მილთან მოეკალათნათ და, თუმცა აბრჩოლებული ქვანახშირის მყარალი კვამლი შიგ სახეში სცემდათ, მილს მაინც ვერ თმობდნენ. ყვირილი ამათაც ვაიგონეს და, ცოტა არ იყოს, გაკვირვებულები სახურავზე პროვკე ჯარისკაცს დააკვირდნენ. აბა, ვინ წარმოიდგენდა, თუ ჯა-

რისკაცის მძიმე მაზარა; რომლის კალთებსაც ქარი აფრიალებდა, ქალს ეცემა ვაგონის ბოლოს საშამ ჩაიღწნა ჩაიღწნა მიადწია. იქ მოტრიალდა და კვლავ ცეკვა-ცეკვით უკან წამოვიდა. დროდადრო პარტნიორის მაგივრად უსტევენდა, სახურავზე ფეხებს აბაკუნებდა, ხტოდა და ხელებს ჰაერში ისროდა.

ერთი სიკვდილი, რომ იტყვიან, გავათავე. საშას, როგორც კი მომიახლოვდა, ხელი ვტაცე და ვაგონის სახურავზე ძალისძალიად დავსვი, თან ბრაზიანად გებულუნებდი:

— სულელი! შტერა! ცოდვის დღეს გაჩენილი! შენ ეგ დიდი რამე გგონია? ყველაფერი წუთის საქმეა! მომენტის!

— არა! არა! არა! — ჭიუტი ბავშვივით გაიძახოდა საშა ყოველი სალანძღავი სიტყვის გაგონებაზე, ბუქნავდა და ისევ სატილინჯოდ მიიწევდა.

— იცოდე, სილას გაგაწნავ! — დავემუქრე ბოლოს, სხვა რომ ველარაფერი მოვახერხე. — ჯობს ისევ ჩემი ხელით მოკვდე, ვიდრე აქედან გადავარდე! ჩავიდეთ ახლავე ძირს!

— იქ სად დაღვები?

— თუ ვერ დავღვები, სულ ჩამოვრჩები მატარებელს. ამისთანა არც მგზავრობა მინდა და არც...

— აბა, ჩემი ხელთათმანები!

— რა თავში ვიხლი!

— ქვეშ დაიფინე, ზედ დაჯდები.

— მერე შენ?

— მე არ მცივა.

— მომიცლიდი, გეუბნები!

რაკი შემატყო, მართლა არ მთანხმდებო, საშამ თავად დამიფინა ბამბის დიდრონი ხელთათმანები სახურავის ყველაზე მაღალ ადგილას, ვითომ ეს სხვაზე უფრო უშიშარი ადგილიაო და ზედ ძალით დამსვა.

— ვერ შეეჩვიე? — მკითხა შემდეგ.

— ათი წელიწადიც რომ ვიმგზავრო, ამას მაინც ვერ შევეჩვიე. ვავგაჟიდ პირდაპირ: რა ეშმაკმა მიგიყვანა აქედან იქ! გრძნობ, როგორ ქანაობს მატარებელი? ან ფეხი აგიცურდეს ან...

— აბა, თუ მიხვდები, რად ვქენი...

— მე რა უნდა მივხვედე! გიყის მეტი მაგას ვინ იზამდა!

— მართლა ვერ ხედები?

— რა არის აქ მისახვედრი, თავქარიანობის და დამთხვეულობის გარდა!

— შენ აგრე გგონია? — საშამ ნაღვლიანად გაიღიმა, თავი ჩაღუნა და დაუმატა: — კაცებმა არაფერი არ იციოთ...

— ხედავ? — მე უცებ წამოვიწიე, მაგრამ ამ დროს ვაგონი საგრძნობლად შეირყა და ისევ სახურავს დავეკარი, — წინ სინათლეები მოჩანს!

— ქალაქია, — მშვიდად თქვა საშამ.

— ვიფრმ ჩვენს გზაზე დევს?

— მე გგონია, ოდნავ მარჯვნივ რჩება.

ქალაქი თანდათან გადიდდა, ნისლიდან და ღამის წყვდიადიდან გამოვიდა მატარებელმა კისერი მოიღრჩვა, პირველად დავინახეთ მახუთის ცეცხლოთ აპარბალეზული ორთქლმავლის მარჯვენა ფერდი და რკინიგზა, რომელსაც აკვამური მილის ძირში ჩადგმული მძლავრი პროექტორი ანათებდა.

მატარებლის თავი ღია სემფორას გასცდა და ქალაქის თუ დიდი დაბის განაპირა სახლებიც უკან მოიტოვა.

მინდვრებისაკენ წაგრძელებულ უკაცრიელ ქუჩებში ღამის ნათურები ენთო. ყოველივე ცოცხალი ჩამკვდარიყო თუ ძილს მისცემოდა.

ყურთაქმენის წამლები გრუხუნით ჩავუჭროლეთ რაღაც გრძელი შენობის ნანგრევებს, კიდევ ნანგრევებს, თლილი ქვით აშენებულ და დაბომბვის დროს რაღაც საცვირველებით გადაარჩენილ პაკაუზს, ყვითლად შეღებილ სადგურის პაწაწინა შენობას, რომლის წინაც, თითბრის ზართან, წითელქუდიანი მორიგე იდგა, და შემდეგ ისევ ჩამობნელებულ მინდორში გავიჭერით.

— ნეტა რა სადგური იყო? — სიცივისაგან შეცვლილი ხმით წაილაპარაკა რიაბოშაპკამ.

— ვერ მოვასწარი წაკითხვა. მე აღარ შემიძლია, საშამ, უნდა ჩავიდე. ნეტა ამით არ ცივათ?

— ალბათ, თბილად აცვიათ. ახლავე

ჩავიდეთ? თუ დაუტყალოთ გაჩერებას?

— ახლა ჭობს. სადმე ჩავეყვებებით. ტამბურში რომ როგორმე შეგვგამჭრინას აბა, დაიჭი ხელთათმანები! ფრთხილად, ჯერ მარჯვენა ფეხი ჩაადგი!

15

ვიწრო გადასასვლელზე, ვაგონების შუა, საიდანაც ბუფერების ყრუ დგანდგარი ამოდიოდა, ფეხის მოსაკიდებელი ადგილიც არსად იყო. ისევ კიბეზე გადაფოფება მოგვიწია, ოღონდ ამჯერად მარცხენა მხარე ვარჩიეთ. რიაბოშაპკამ პირველმა ჩააბიჯა და მაშინვე მე მომიტრიალდა, მოდის თუ არაო.

ბელად კიბე სულ ცარიელი იყო.

— მაინც აქ გვირჩევენია, — საშამ მაზარის გრძელი კალთები მუხლგბთან ამოიკეცა და საფეხურზე ჩამოჭდა, — ყოჩაღ შენ, უძლებ სიცივეს!

— ნუ გაუძლებ, თუ ბიჭი ხარ! გერმანიაში ნაკლები სიცივე იყო?

— გერმანიაც ჩრდილოეთის ქვეყანაა, რა გგონია შენ! ახლა გგონი მალე უნდა გათენდეს.

— მერე ვიხარია?

— რატომაც არა. დავინახავთ მაინც, სადა ვართ.

— თუ ჩამოვებრძანეს რომელიმე სადგურში, მერე დაინახავ.

— აბა, კარგად დაუტვირდი: თითქოს თენდებო...

— მოიწმინდა. როგორ ნელ-ნელა ჩნდება სტები. შეიძლება, დრუბლებიდან მთვარე გამოდის...

Ste - ешь да ste - ешь крy - го-м. სასიამოვნო კრინით წამოიწყო უცებ საშამ და უკანასკნელი სიტყვა ერთ განუწყვეტელ კვნესად გაავრძელა.

ჯერ ვიფიქრე, ახლა რა დროს სიმღერაა, ვილაცას გიყები ვეგონებით მეთქი და ტყვიისფრად შეფერილი ცის დასალიერს უკმაყოფილოდ მივაშტერდი. მაგრამ როდესაც თანამგზავრმა მუხლი აუჩქარებლივ ჩაათავა და შემდეგ ღონივრად მიბიძგა, ჰე, რაღას გაჩუმებულხარო, სიმღერის სურვილი მეც მომერია

და ამ თვალუწვდენელი მინდვრების შესაფერისი საგალობლით ატაცებულ ამხანაგს მხარი ავუბი.

რიბოზაშაკა ვაფიცხდა. ხმას აუწია. ამან მეც წამათამამა. თითქოს ეს ცივი ღამეც მიმავიწყდა და კისრისტეხით მიმავალი მატარებელიც. თავადადგებულ ვმდგროდით და თვლების ზომიერი დაგადუგი და ბუფერების ღრქიალი უკვე აღარ გვესმოდა.

А в ст-ен-ни гла-хой
за-мер-залл ямшик...

გადასასვლელიდან ვილაცამ გამოპყო თავი და გამოიხედა. იმას მერე სხვამ მიბაძა. მომდევნო ვავონის კიბეზე, რომელიც აქამდე ცარიელი იყო, რამდენიმე მგზავრი გადმოძვრა და ერთხანს ისე ხმაგაკმენდილი გვისმენდა, თითქოს ვერა და ვერ დაუჭერებიათ, რაც მათს თვალწინ ხდებოდა.

რიბოზაშაკა ვერავის და ვედარაფერს ამჩნევდა. ტყვიისფერი ცის დასალიერს თვალმოუშორებლივ გაპყურებდა და უფრო და უფრო შედიოდა სიმღერის ეშხში. მესამე ხმა ვაიგონა და ვალიმბებულმა თვალი ვადმომკრა. მომდევნო ვავონის კიბიდან თუ გადასასვლელიდან ვილაც გვეხმარებოდა.

А же-не ска-жи-и
Пусть не пе-чалится-за...

კიდევ ორი-სამი წამიც და სიმღერა ოცდაათიოდე ხმამ აიტაცა. იგი სულისა და გულის შემძვრელ ვმინვად მოისმოდა მატარებლის ჯახჯახით უწყალოდ დაბლენილი ღამის სიჩუმეში. რიბოზაშაკას მალალი კრინი მკაფიოდ იკვეთებოდა და სივრცეში მძიმედ აფრენილ გუგუნს უსასრულობისაკენ მიუძღვოდა.

ალბათ, გამოგვეპარა წუთი, როდის ვაიღო ვავონის ფანჯრები. ვათენებამდე დიდი დრო აღარ იყო დარჩენილი და თავიანთ თბილ კუბეებში დარბილი საბნების ქვეშ შემძვრალ მგზავრებს უთუოდ გულისძილით ეძინათ. მით უფრო ვამიკვირდა, როცა სავსებით მოულოდნელად ღია ფანჯრებში ვადმოყოფილი თავები დავინახე. ზურგსუკან ლითონის საკეტების ჩხაკუნი მოისმა, უმაღვე მივ-

ტრიალდი, ეს ვინ მოდის მეთქი, მაგრამ საშამ მაჯაში ხელი ჩამავლო და მომბარუნა.

სიმღერა ზევით და ზევით იწვედა. ქარბუქთან მორკინალი ღონემიხილი მეეტლე უდაბურ სტეპში სანიშნო ბეჭედს ასხენებს, დედას და ყმაწვილ ცოლს უკანასკნელ სალამს უგზავნის, ტოლ-ამხანაგებს კი ემუდარება, ჩემს ობლად დარჩენილ ცხენებს თვალის ჩინივით მოუარეთო...

ახალმა ჩხაკუნმა და გასადების ვადიტრიალები ხმამ ერთხელ კიდევ მიმბარუნა კარისაკენ. საშასი მომხებოთა და სიმღერა არ შემიწყვეტია, მხოლოდ სახე მივატრიალე.

თეთრწვერა ვამყოლს, რომლის დანახვამ შემკართო კიდევ, რადგანაც „მეტროპოლის“ მეკარეს მივამგვანე, კარი ვაეღო, კიბის სულ ზედა საფეხურზე იდგა და სახეებს მბუტბავი ფარნით გვინათებდა.

სიმღერას ძალაუნებურად ვამოვეთიშე და ბერეკაცი, რომელიც თავადაც ფარნის მოწითალო შუქით იყო განათებული, ბევრად უფრო თამამად შევათვალე, ვიდრე ამას სხვა დროს შევძლებდი.

ვამყოლი კისერზე შემოხვეულ კაზაკურ ყაბალანს ისწორებდა და ცალყბად ილიმებოდა. სიმღერა კვლავინდებური ძალით ეღერდა და ისიც მოთმინებით უცდიდა მის დასრულებას. როგორც კი უკანასკნელი ჰანგი ჰაერში ვანიბნა და ირგვლივ ლითონის განუწყვეტელმა ჯახჯახმა ააქსო ყოველივე. ბერეკაცმა ფარანი თავსზემოდ ასწია და მე და საშას, რადგან მისი ვავონის კიბეზე მხოლოდ ეს ორნი ვიდექით, მკაცრად გვიტხრა:

— ამოდით ზევით!

— ჩავდივართ შემდეგ ვაჩერებაზე, — მეტი ვედარაფერი მოვიგონე და თავის დაძვრენის მიზნით პასუხად ესლა ვუთხარი.

— ამოდით, არ გვეყურებათ? თუ მილიციას დავუძახხო!

— მოეშვი, რა გინდა, იყვნენ! — დაი-

ძახა რამდენიმე ხმამ მომდევნო ვაგონის კიბეზე, — მაგათ მეტი ველარავინ დაინახე?

— თქვენ, გაჩუმდით მან! — ბერიკაცმა ფარნის მოწითალო შუქით შეფერადებულ თეთრი წარბები შეიკრა და ისევ ჩვენ მოგვმართა: — ამოდით ახლავე ზევით!

— ჩაედივართ, ბატონო... — ისევ უსასოოდ წავილულულე მე.

— მე ვიცი, სადაც ჩადიხართ. ამოდით ახლავე ზევით!

— რას გვერჩი, ადამიანო, კიბეზე ვედივართ, ვაგონში შემოგვივარდით რომელიმე?

— ნუ ლაპარაკობ ბევრს, ბიჭო, ამოდით ჩქარა, ვაცივდა ვაგონი!

— ამოვედი, ჰე!

— ეგეც ამოვიდეს, შენი ამხანაგი!

— ამოდი, საშა!

— საიდან მოდიხართ?

— ახლა?

— ახლა, აბა, როდის?

— ბრატუნშვიდი, ვერმანია.

— ვერმანიიდან აქამდე კიბეზე დაკიდებული მგზავრობთ? რა უყავით ლიტერი?

— დავეკარგა.

— როგორ თუ დავეკარგათ!

— თუ ღმერთი გწამს, ნუ მომავოლებ. მაინც არ დაიჭერებ. ჩვენი ვაჭირვება გვეყოფნის, მოხურე ეგ კარი, გაჩერდება მატარებელი და ჩავალთ, ანდა სხვა ვაგონის კიბეს დავეკიდებით.

— უყურე ამას! — გამყოლმა მყივანა ხმას აუწია და მოხურვის მაგიერ კარი უფრო ფართოდ გააღო, — აქეთ მიწყრება! თუ რამე კადრე, შენ თვითონ გამოხვალ დამნაშავეს! რა არის ეს შენი?

— ვინა? — მე უცებ მართლა ვერ მივხვდი, ვიხე შეკითხებოდა.

— ბიჭი ხარ თუ გოგო? — გამყოლმა მე თავი დამანება და საშას ახედ-დახედ და გამოცდილი თვალთ.

— რკანიგზისათვის სულ ერთი არ არის? — თანამგზავრს დავასწარი. და წინ გადავუდექი. — მგზავრი მგზავრია!

გამყოლი რბილი კაცი ჩანდა ბეზლუნით ბუზლუნებდა, რომელი გამყოლი არ იბუზლუნებს, თუ ვაგონში უბუნლეთოდ შეუხვედი, მაგრამ ტამბურში მაინც გვიპირებდა დატოვებას.

სწორედ ამ დროს ვაგონის გრძელ დერეფანში ცნობისმოყვარე სახეები გამოჩნდნენ და შორიდან თვალიერება დაგვიწყეს.

— ეგენი არიან? — იკითხა ვიღაც მელოტმა, დაბალ-დაბალმა კაცმა. ის სულ უკან იდგა, ვაგონის შუაგულში და ახალი მგზავრების დასანახად ფეხისწევრებზე დგებოდა.

— ძლივს ამოვყარე! — ჯუჯუნით თქვა გამყოლმა და ტამბურის კარი მიაჯახუნა.

— შემოიყვანე ვაგონში, აქ იმღერონ.

— იმღერონ! იმღერონ! — სიხარულით დაეთანხმა მელოტს რამდენიმე ხმა.

გაოგნებულმა საშამ მე გადმომხედა, მე კი მას მივჩერებოდი. აბა, ჩვენ რა უნდა გვემღერა! რომელი მომღერლები ჩვენა გვენახეს! შუბლზე სიმწერის ოფლმა გამომეონა. თანდათან ვგრძნობდი, ვაგონში რა აუტანელი სიცხე და სიჩუმე იყო. თვლების დაგადუგი უკვე ძალიან შორიდან, თითქოს დემიწის გულიდან ამოდიოდა.

სუფთა ჰაერზე, ფერდების გამყოლ ცივ ქარში დიდი ხნის ნამყოფი სხეული მომიდუნდა და ეს ისე სწრაფად მოხდა, ფეხზე ძლივს ვმაგრდებოდი. დამძიმებულ ქუთუთოებზე რული ჩამომაწვა. კიდევ ცოტაც და შეიძლება ამდენი ხალხის წინაშე მუხლი მომკვეთოდა, იატაკზე გაეშლართულიყავი და, ყველასდა გასაოცრად, მაშინვე დამძინებოდა.

ვატყობდი: ველარც საბარალო საშა ერეოდა თავს. გამყოლს მუდარით შეეხედე. მინდოდა რაღაც მეთქვა. ძალა აღარ მეყო, თუ ველარ მოვიგონე, რის თქმასაც ვაპირებდი, ვავიდიმე და გასავალ კარისაკენ კი არა, მოცისფრო შუქით განათებულ დერეფნისაკენ წავებარბაცდი.

მგზავრები გამოცოცხლდნენ. რამდენიმე კუპის კარი ერთბაშად გაიღო.

— აქ მოდით, აქ!

— არა, აქ ჯობია!

მაგრამ მე და საშამ ბარბაც-ბარბაციტ ვაგუარეთ ერთ კუბესაც, მეორესაც, რითაც იქ მყოფთ, ალბათ, გული დავწყვიტეთ და მხოლოდ მაშინ შევჩერდით, როცა არაადამიანურმა დაღლილობამ თავისი გაიტანა და კუბის ღია კარში თითქოს ხელის კვრით შეგვაგდო.

დაჯდომისას ენა მოვიწმენვე და კენესა აღმოვხსნა. მხარზე რაღაც სიმძიმე მაწვა მოვიხედე.

— საშამ!

— უ!

— ადე, გავიდეთ გარეთ. აქ ამოვიგულებით!

მან რაღაც თქვა თუ მანიშნა. ეს არც უარი იყო და არც თანხმობა. ამოდ წამოვიწიე. ტანს ვეღარ ვეროდი. მუხლებში ნატამალი ღონე აღარ მქონდა. ვგრძნობდი, ჯერ კიდევ არ მეძინა, მაგრამ ხმებსა და სახეებს დიდი გაჭირვებით ვარჩევდი. ყველა და ყველაფერი ერთმანეთს ჰგავდა.

„ახლა რომ შემოვიდეს ვინმე და გავკაროს? — გამიბრძინა გუნებაში, — ადგომას ვეღარ შევიძლებ. დავეცევი!“

— რაღას აჭიანურებენ, ბარემ დაიწყონ! — დერეფნიდან ჩასუქებული მელოტის ნაცნობი ხმა შემოიჭრა. მელოტს მხარზე ზოლებიანი პირსახოცი გადაედო და კონცერტის მოსმენის შემდეგ პირის დასაბანად წასვლას აპირებდა.

— სუ! ძინავთ!

— როგორ თუ ძინავთ!

— დასხდნენ თუ არა, ჩაეძინათ.

— ეე! — გაწყრა მელოტი და კართან მოსაახლოებლად ვიღაც-ვიღაცები დაურიდებლად მისწი-მოსწია, — ახლოს მაინც დამანახეთ, ვინ არიან, რას გვანანს!

დერეფანში შეჩვეუებულმა ნამძინარეებმა მგზავრებმა ფეხი მოინაცვლეს. ღიად დარჩენილ კარში ვიღაც ჩამოდგა და მკრთალი, მოცისფრო შუქი, რომე-

ლიც დერეფნიდან ვიწრო ზოლად შემოდიოდა, დააბნელა.

...თვალები ფრთხილად გაგახილვე. მხარზე ისევ სიმძიმე მაწვა. ამას ძალშიაც ვგრძნობდი და სუნთქვა მიჭირდა. თავი ოდნავ მოვაბრუნე კარის მხარეს და ახლადა ვიცანი საშას აბრეშუმივით რბილი ჩალისფერი თმა და ქორფლიანი ყვრიშალი.

განა ასე მოსხლეტა და მკვდარივით ძილი შეიძლება?

ნეტა რამდენი საათი იქნებოდა გასული, რაც ვაგონში ამოვედით, რომელი სადგურები გავიარეთ და კ დევ რომელი დაგვრჩა გასაველელი?

იატაკქვეშიდან თვლების სუსტი კაკუნი ისმოდა. მატარებელი მგონი იღგა და მხოლოდ ახლა დაიძრა.

ვინ იცის, რამდენ ხანს ვიდექით! ლაღი ამბობდა, გზა ფუჭდება ხოლმეთ. ოჰ, ლაღი!.. ოღონდ ახლა ნურაფერი მოხდება...

მაგრამ ადგილის პატრონი არ მოვიდა?

— საშამ!

ქალი შეკრთა, მაშინვე გულისპირზე იტაცა ხელი და, როცა დარწმუნდა თითბრის ღილები კვლავინდებურად შებნეულიაო, იატაკზე გადმოვარდნილი ქუდი ფეხით მოძებნა.

— სად ვართ? — ჩურჩულით ვკითხე, თუმცა ვიცოდი, ვერაფერს მეტყოდა და ქუდი მივაჩიე. პასუხი არ გამცა. ქუდი მუხლებზე დაიდო, ისევ მხარზე მომაყრდნო ქორფლიანი მხურვალე ყვრიშალი, მოეწყო და უდარდელად დაიძინა.

თვალები დავხუჭე. დაწვზე საშას ყვრიშალის სიმხურვალეს ვგრძნობდი და მთელი არსება აქამდე განუცდელი და ენით გამოუთქმელი სიამოვნებით შევსებოდა. ნუთუ საშას ძალუძდა ამ უზენაესი სიამოვნების მონიჭება?

თვლების ყრუ დგანდგარი კარგა ხანს ისმოდა იატაკქვეშიდან. ბოლოს, ოწინარმა გაიჭრიალა და წყალში ჩაშვებულ სათლის ამოსაღებად ჭის სარქველ-

ზე გადახრილი ჩექმებიანი გოგო და-
ვინახე.

სახეზე ალმური მომეკიდა.

ვიცი, სიზმარი იყო. გოგოს მაინც
ხარბად მივაჩერდი.

სად მენახა?

ვინ იყო?

უეცრად მომაგონდა: ეს ხომ... ვაგო-
ნის კიბეზე იჯდა და თავშლით სახემო-
ბუნდული მუხლებს ვაეკაცის ბარძა-
ყებში მალავდა. მერე ბატაისკში ჩაეი-
და და ბაქანზე მობორიალე ხალხში და-
იკარგა.

გოგოს თეთრი ნეილონის ზედაწელი
ეცვა, სადაფის ღილებიანი. დაწვებსა
და მოშიშველებულ ყელ-კისერზე ჭორფ-
ლის წვრილ-წვრილი წინწკლები ეყარა...

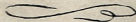
„საშა! საშა!“ — მინდოდა დამეყვირა,
შუბლზე სიმწრის ოფლი მასხამდა, მაგ-

რამ მეძინა და პირიდან ხმა არ ამომ-
დიოდა.

ქის სარქველზე გადანიჩლი ქა-
ლიშვილი გაუჩინარდა. თითქოს ჰაერი არ
მყოფნიდა. მინდოდა ფანჯარა გაეღო
ვისმე, ან მე თვითონ მიესულიყავი ფან-
ჯარასთან და, თუ ვერ გაძვლებდი, მინა
მუშტის დარტყმით ჩამემსხვრია.

აუდექი კიდეც და მაგიდას ხელი
მოვაღლე, რათა ფეხზე დავმდგარიყა-
ვი. მატარებლის მოულოდნელმა მოხვე-
ვამ უკან მიმახეთქა და ფანჯარასთან მი-
სვლის მაგიერ თაროზე მძიმედ დავეშვი.

ქვეშ რაღაც მომყვა — ხალთა თუ ქუ-
დი. ხელახლა წამოსაწევად ღონე უკვე
ალარ მყოფნიდა. კედელს მივეინდი,
რაღაც უაზროდ წავიბუტბუტე და იმ
წამსვე ყოველივე გაქრა.

პირობა ყოვლიანი

მთელი ზენი სიცოცხლე

მოთხრობა

ბუჩქებში რალაც გაშლივინდა. იავო სწრაფად შეტრიალდა, წონასწორობა დაჰკარგა და წაიფორხილა. უკანასკნელ წამს ფლატედან თოკივით ჩამოშვებულ შკერის ტოტს ჩაავლო ხელი და თავი შეიმაგრა. სუნთქვა შეეკრა, გაშეშდა, მხოლოდ გადიდებულ თვალებს აცეცეზდა და ხრამს ზემოთ, მაღალი ბუჩქების გათქვეფილ სიმწვანეში ეძებდა სხვა ფერს. ეს უნდა ყოფილიყო მოძრავი ფერი მისკენ მცოცავი ნადირისა.

უეცრად ბლავილი გაისმა. ხმა მარცხნიდან იყო და იავოს სხეულის მარცხენა ნახევარი წამით წაერთვა, თითქოს ნადირი დააცხრა თავს და მთელი მხარე ჩამოაფატრა.

ბუჩქებიდან თავლისფერი მოზვერი გამოვიდა, ხრამის ნაპირზე გადმოდგა და თეთრი, სველი ქვებივით მშხინავი გუგები მიაპყრო ადამიანს. გვერდზე მოქცეული, საღებუდ მომართული ქვედა ყბა გაშეშებოდა, თეთრი ქაფის ზოლი უმშვენიებდა შავ დრუნჩს. თანდათან უჭრებოდა თვალებში ცნობისმოყვარეობა, თითქოს თანდათან შრებოდა ის სველი ქვები. მერე თავი დახარა, დაქშინა მიწას და ბალახი წაწიწკნა.

იავომ მეორე ხელიც წაატანა შკერის ტოტს, ფეხისწვერებზე აიწია და ტოტი გადალუნა, გადატეხვა სცადა, შკერი დაიტყეჩა, აქ-იქ ძაფები დაეფლითა, მაგრამ არ გადატყედა, დიდხანს დვლარქნა, მერე თავი მიანება და ბილიკზე ჩამოაბიჯა. სტვენა-სტვენით აპყვა აღმართს, გული კი კვლავინდებურად უძგერდა, ჯერ ვერ დამშვიდებულყო.

ბილიკი ხრამში ევლო. ხან ფლატეს ერთ კედელს მისდევდა, ხან უეცრად ჩა-

ირბენდა ხრამის ფსკერზე და მეორე კედელზე ისკუებდა. ხრამი წითელი იყო, სოფლიდან ჩაენგულ ჭრილობასავით აჩნდა მცხეთიჯვრის მთას. სოფლიდან დაბალიც მოჩანდა ხრამი, ბუჩქებიც დაბალი, მთაც. იავო კი, რამდენი ხანია, ამ წითელ აღმართს მოჰყვება, რამდენი ხანია, თვალთავან დაეკარგა სოფელი, პურისადა მზესუმზირის ჩაყვითლებული ყანები, ველარც ციხის ნანგრევებსა და ელიას ეკლესიას ხედავს. ირგვლივ მთებია, უფრო სწორად, მხოლოდ წინ ჩანს ახლა მთა, ის — რომელზეც იავო ადის. როცა ხრამის ფსკერი მაღლა ამოიბურცება და ბილიკსაც მაღლა ამოათრევს, მხოლოდ მაშინ თუ ამოიწვერება უკან დარჩენილი გორები. ზემოთ კაღურჯი, უძირთ ცაა, თეთრ, აყირავებულ ღრუბელთა შორის უფრო ვალრმავებული და გაღურჯებული. მხოლოდ მუდამ უკან ჩამორჩენილი და მუდამ წინ მიმავალი ბილიკი ახსენებს იავოს, რომ ადრე აქ სხვა ადამიანი იყო, იავოზე ადრე და იმ ნიაღვარზე გვიან, რომელმაც ეს მთა დახრამა.

როგორ შეშინდა! სულ იმ სოფლებების ბრალია. წუხელ ესმარებოდნენ დეიდა ტასოს ეზოს შემოღობვაში — შარშან ზაფხულს არ დააყენეს კიტრი და ვაშლი ბავშვებმა. ჯერ დაბალია ეზოში სიმინდი, დეიდა ტასოს წელამდე ძლივს სწვდება. ამიტომ ონავრების მოგერიებაც ადვილია — ვერსად ჩაესაფრებიან. მაგრამ მალე ტანს აიყრის სიმინდის ღეროები, მწვანედ აეკედლება დეიდა ტასოს და ყველაფერს დაფარავს, ქურდ-

ბაცაცა ბავშვებს, კიტრის ბარდებს, მიწამდე დაზნეილ შაფრანის ტოტებს და დეიდა ტასოსაც.

ამიტომ შემოარაგვინა ეზო და მერე მეზობლებს ვახშამი გაუმართა. ნივრის წნილი და თონეში გამოცხვარი პური, მოხარული კარტოფილი და ვარდისა და პიტნის ნაყენი მოართვა, იღბლად ძროხა დაკლეს გაღმა უბანში და სამი კილო ხორცი ააწონინა სტუმრებისათვის.

სწორედ ამ წვეულებას შემოესწრო იავო. თბილისიდან ცოლშვილი ჩამოიყვანა სხაფხულად. ვახარა დეიდა ტასომ, დაკაცნა ბავშვები, ბავშვებმაც ნაზი ტუჩებით დაუღბეს მზით დალაქავებული ლოყები. დღი ამბით გაცნო მეზობლებს სიძე — რედაქციაში მსახურობსო—იავომაც შეიფერა, რადგან მუშაობით დაღლილი გლეხები ფეხზე დგებოდნენ, ქალღმის ხელსახოცებით რატომღაც ტუჩებს იწმენდნენ და მერე მოწინებთ ართმევდნენ ხელს ქალაქელ სტუმარს.

სამი წლის წინათაც ჰყავდა აქ ცოლშვილი. ძალიან მოეწონა სოფელი იავოს, მაშინაც, როგორც ახლა, ერთი დღე ჰქონდა თავისუფალი და დარჩა. მარტოდმარტომ მოიარა ბორცვებზე გადმომდგარი, ნახევრადანგრეული ციხეები, და პატარა, ჩუქურთმებით შეძოკხბავებული ელიას უძველესი ეკლესია. ათჯერ მაინც შემოუარა გარშემო, იქნებ სადმე წარწერა იყოსო. ეგონა, რადგან სოფელი შორს იყო მთავარი გზიდან და რადგან ეკლესიაც განმარტოვებოდა სოფელს, მისი არსებობა, იქნებ, არც იციან ისტორიკოსებმაო. ეკლესია სამი მხრიდან მთებით იყო გარშემორტყმული, ხევისპირს იდგა ძუძუსავით მრგვალ გორაკზე და მხოლოდ სამხრეთი მისასვლელი ჰქონდა ღია, ისე მოშიშვლებული იყო ირგვლივ ყველაფერი, ისე განმარტოვებული ჩანდა ეკლესია და ჩრდილიც ისეთი მუქი მოღვარა ხრიოვ მიწაზე, თითქოს მზე მხოლოდ ამ ეკლესიისათვის ანათებდა ციდან და ეკლესიაც მხოლოდ მზის გა-

მოსამზებურებლად აღმომართულიყო მიწიდან. იქნებ სწორედ ეს ფიქრები იყო სათავე იმ აზრისა, რომელიც შემდეგ იავოს დაეზადა.

სამხრეთ კედლის შესასვლელთან. ერთ მთლიან ქვაზე, ორი წრე იყო ამოჩუქურთმებული. წრეების ცენტრიდან მარაოსავით იშლებოდა წითელი ქვის სხივები. რატომღაც დათვალი. მარჯვენა წრეში თორმეტი სხივი ამოეკვეთა ოსტატს, მარცხენაში—ცამეტი. და რადგან ჩუქურთმა სამხრეთ კედელზე იყო და რადგან მზე ჩრდილს დევნიდა ჩუქურთმიდან, მზის საათი მოაგონდა. საათმა კი კალენდრების შესახებ დაწერილი წიგნი გაახსენა. გონებამ თავისთავად ერთმანეთს დაუკავშირა, თითქოს დაუკავშირებელი ამბები — წიგნში ქალღმის ასტრონომები იყო მოხსენებული, რომლებსაც მეექვსე საუკუნეში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მეტად გონებასახვერლური კალენდარი შეექმნათ, პირველუბს შეეთავსებინათ ერთმანეთთან მთვარისა და მზის წელიწადი, ყოველი თვე ახალი მთვარით იწყებოდა. ყოველი წლის პირველი დღე გაზაფხულის დღესასწაულს — ტიჯრისა და ეფერატის წყალდიდობას ემთხვევოდა. მაგრამ ამ სიკეთეს ნაკლიც ხლებია — ქურუმები იძულებულნი გამხდარან ელაღატათ. წმიდა რიცხვის — 12-ათვის, რადგან დროის გასათანაბრებლად ზოგიერთ წელიწადს მე-13 თვეც უნდა დამატებოდა. იავოს ისიც გაახსენდა, რომ ქართული „არდადეგი“, სიტყვასიტყვით მზის დგომის ნიშნავდა, კირჩხიბში დგომას, რომელიც 20 ივლისიდან იწყებოდა. ელიას უძველეს ეკლესიაშიც 20 ივლისს იხდიდა ხალხი დღეობას. ელია კი ქართველების წარმართული ღმერთი იყო—წვიმასეტყვისა და გვალვის... გვალვის, რაც მთავარია! სადღაც ამოკითხული, თუ გაგონილი სიტყვებიც მოფრინდა უეცრად — მოაგონდა, რომ ქალღმურ წარწერებშიც მზეს „არდი“ ეწოდებოდა. ხომ არ იყო ამ წითელ ქვაზე ამოკვეთილი თორმეტი და ცამეტსხივიანი

წრეები იმ ქალღმერთ კალენდრის ნაშთი? იქნებ, ძველმა ქართველებმა გადმოიღეს ეს კალენდარი? ანდა, თვითონ წამოვიდნენ იმ ქვეყნებიდან და თან წამოიყოლეს ახალ მიწაზე? რამდენი მნიშვნელოვანი დასკვნის გამოტანა შეიძლებოდა, ეს ყველაფერი რომ მართალი გამოდგარიყო.

„ნამდვილად რაღაც აღმოვაჩინე“, — ფიქრობდა იაგო.

ერთი სული დალია, სანამ თბილისში არ ჩავიდა და პროფესორ ბერიშვილს, ძველი ქართული ხელოვნების დიდ მკვლევარს, წერილი არ გაუგზავნა. მოთმინებით ელოდა პასუხს, ბოლოს მიიღო. არაფერი მავის მსგავსი, სწერდა პროფესორი, ეს, უბრალოდ, ასიმეტრიაა, რომელიც დამახასიათებელია ქართული ხელოვნებისათვის. ამას გარდა, ძველი ოსტატები შემოქმედები უფრო იყვნენ, ვიდრე ხელოსნები, — წინასწარ არასოდეს ჩაუთქვამდნენ, რამდენი სხავი ამოუკვეთათ ისეთ ჩუქურთმებზე. როგორც თქვენ გინახავთო.

დაჯერება არ უნდოდა იმდენად მართალს ჰგავდა მისი ნაფიქრი, ეგონა პროფესორმა ვერ გაიგო, ალბათ, წერილით ვერ აუუხსენი წესიერად, და ისევ გაუღვივდა იმედი. დაიწყო ოცნება იმ დღეზე, როდესაც მთელი საქართველო ილაპარაკებდა ახალი აღმოჩენის გამო, შეიძლება უცხოელი მეცნიერებიც გამოხმაურებოდნენ ამ ამბავს, და, რაც მთავარია, ყველას გააკვირვებდა ის, რომ ძეგლის აღმოჩენელი ერთი უბრალო ქართველი ახალგაზრდა იყო, არც მეცნიერი, არც ისტორიკოსი, ერთი უბრალო ქართველი...

ტელეფონით დაუკავშირდა პროფესორ ბერიშვილს, დიდი მოწიწებით შეახსენა თავი, იმ წერილის ავტორი ვარო, და თხოვა, „ორი წუთით, მხოლოდ ორი წუთით შეგაწუხებთო“.

იმ „ორწუთიან“ შეხვედრაზე მთელი ორი თვე ფიქრობდა მერე იაგო. იმ შეხვედრამ დაარწმუნა, რომ არაფერი არ იცოდა, მეტად ზედაპირული წარმოდგენა ჰქონდა ისტორიასა და ხელოვნე-

ბაზე, წარსული მისთვის ქათსი აღმოჩნდა, სადაც წყალამომარაგო ოპტიმიზით თუ ამოტივტივდებოდა ხოლმე ცალკეული ფაქტები. პროფესორის ცოდნამ შეაკრთო, მისი გონება თითქოს ბურღივით ჩახრახნოდა გარდასულ საუკუნეთა შრეებს, თანდათან ღრმად იჭრებოდა გულში, ზემოთ კი, იავოსათვის სათვალსაჩინოდ, ნაბურღივით ამოდიოდა და ამოდიოდა დაშლილი, ადვილად შესაცნობი ნიმუშები იმ შრეებისა.

მაშინ შერცხვა იაგოს და შეჰფიცა თავისთავს, რომ არასოდეს ასე აღარ შერცხვნილიყო.

წუხელ, დედა ტასოს ნადის ერთმა მონაწილემ, ახალგაზრდა გლეხმა, მოულოდნელად ჰკითხა იაგოს: შარშანწინ რომ რაღაცას იხატავდით ელიას ეკლესიიდან, რამე საინტერესო ხომ არ აღმოჩნდაო. იაგო ისე გააკვირვა შეკითხვამ, პასუხის გაცემაც დაავიწყდა. ეგონა, არავინ იცოდა მისი შარშანწინდელი ხეტილის ამბავი ამ მიდამოებში. შეკითხვამ გაახსენა სასიამოვნო თართოვლის წუთები, როდესაც ფიქრობდა, მნიშვნელოვანი რაღაც აღმოვაჩინეო. ახლაც აუძგერდა გული, ახლაც გაუელვა იმედმა, იქნებ პროფესორი ცდებოდა, იქნებ, ჩემი უცოდინარობის გამო ვერ შევძელი სიმართლის დამტკიცებაო, კიდევ ერთი რომ იყოს სადმე მსგავსი ძეგლი, კიდევ სადმე...

მცხეთიკვარზე თუ ყოფილხართო, ჰკითხეს გლეხებმა, არაო, საითაა მცხეთიკვარიო? ხვალ თუ გვეცლება, აგვევბითო, პატარა, კოხტა ეკლესიაო, ჩუქურთმებიც ბლომად აქვსო. ნამდვილად ვიცი, ზედ არაფერი ჩუქურთმა არ არისო, შეეისიტყვა მეორე გლეხი. მარტო წავალ, ოღონდ გზა მიმასწავლეთ, თქვენ არ შეგაწუხებთო, თქვა იაგომ. გზას რა მისწავლება უნდა. აი, პირდაპირ რომ მთაა, იმაზე უნდა ახვიდე, მაგრამ მარტო არ გირჩევთ წასვლას, ნადირიაო, შარშან ზამთარს ტიდანთ სანდრო დავლიჯა დათვმაო. ეჰ, საწყალი, საწყალი, მისი შეილების

ცოდვამ დამაბრმავაო, წაუკვნესა დე-
იდა ტასომ...

ამ გაფრთხილებამ მოახვეწა მოზვერი
ნადირად. ამ გაფრთხილებამ და პირველ-
ყოფილმა სიჩუმემ. ეძებდა ადამიანის
ნაკვალევს, თვალებს აცეცებდა — გადა-
ვლებულ ასანთის კოლოფს, შაპიროსის
ნაწიწკავს, ან უბრალო ქაღალდის ნაგ-
ლეჯს წაწყდომოდა სადმე. მაგრამ ხრამ-
ის ფლატეებიდან გველებივით გამომ-
ძვრალ ხის ფესვების, მოწითალო, ჭერ
მოუგლუტეებელი ქვებისა და ამ ქვებზე
სწრაფად გადასრიალებულ, მოვარდის-
ფრო ხვლიკების გარდა, არაფერი ხვდებო-
და. ისმოდა ბუჩქებიდან წამოფრე-
ნილი შაშვების ჭახჭახი, ერთხელ ისე
ახლოს ჩაუქროლა, ფრთებისგან დარბე-
ული ნიავი იგრძნო. ჩაიკარგებოდა შა-
შვი საღაც და ისევ სიჩუმე ამოყოფდა
თავს, გადაეცლებოდა ხრამს, ამოავსე-
ბდა, გადასწყდებოდა მთას და მალა,
ცაშიც გაავრცელებდა თავის ბატონობას.
და ძნელი იყო ბუნების ამ დიდი სურვი-
ლის, დიდი მისწრაფების დარღვევა, მისი
ნების წინააღმდეგ გალაშქრება. თითქოს
ოდნავ გაფაჩუნებაზე, ხმამაღლა სუნ-
თქვის დროსაც კი, ყოველი მხრიდან
წამოიშლებოდა სიჩუმე, ჩამოვიდოდა
ციდან, გადმოირბენდა ბუჩქებიდან,
ამოფრინდებოდა ქვემოდან და მოგრო-
ვდებოდა იქ, საღაც ხმაური გაისმა,
რომ მაშინვე მოესპო იგი და განმეორე-
ბის საშუალება არ მიეცა.

იაგო ქურდივით ზომავდა ყოველ ნა-
ბიჯს და ყოველ გახმაურებაზე ქურდი-
ვით გაისუსებოდა. თითქოს ის, ვინც
ხმაურობდა, სხვა იყო, და ვინც ამ ხმა-
ურს უფრთხოდა — კადევ სხვა. მას
აღარ ეშინოდა, მოჯადოებული იყო თა-
ვისი მარტოობით, ხანდახან თუ გაახსენ-
დებოდა ქვემოთ, სოფელში დარჩენილი
შვილები, რომლებიც ახლა სოფელს
ბავშვებთან თამაშობენ, ალბათ, და ჰგო-
ნიათ, — მამა შინ ზის და გაზეთებს კით-
ხულობს.

უეცრად ბილიკი გათავდა. თითქოს დაბ-
ნეულიყო ბილიკი და აღარ იცოდა საით-

კენ გაგრძელებულიყო. იაგომ მალა
ასწია თავი. სახე ნოტიო პაერმა დაუგ-
რილა. შიშველ მკლავებზე სიგბრლე
იგრძნო და უნებურად ხელში მობრუნა.
უკანასკნელი ბუჩქის წინ ცაში ატყორ-
ცნილი ხე იდგა, იმ ხის უკან კიდევ ხე.
იაგომ თვალები მოქუტა, თითქოს ტას-
მა უგრძნო, რომ რაღაცას ვერ ხედავ-
და, რაღაც რჩებოდა შეუმჩნეველ
თანდათან გამოიკვეთა, გამოშლავნდა
ჩაბნელებული ტყის სიღრმე — უზარ-
მახარი, უსოვარდროინდელი მუხის
ხეები შორიშორ იდგნენ ერთმანეთი-
საგან, სხვა არცერთი მცენარე, არავი-
თარი ბალახი არ ხარობდა მათ შორის.
სვეტებივით აღმართულიყვნენ და შედ-
გომოდნენ ტოტებისა და ფოთლების
ჭერს, გამოქვამულს ჰგავდა ჩაბნე-
ლებული ტყე, რომლის შესასვლელს შემ-
თხვევით თავს წადგომოდა იაგო და
თითქოს კიდევ უფრო ჩაბნელებინა.
ტყეში არცერთი ბილიკი არ იყო, დამ-
კნარი, გაშვებული ფოთლების დამბალ
ხალიჩაზე აქა-იქ ეგდო საკუთარი სიმ-
ძიმით ხიდან ჩამოგლეჯილი ვეება ტოტი.
ან მიწიდან ფესვებიანად შორტრიალე-
ბული ბებერი ხე. როცა თვალი კიდევ
უფრო შეეჩვია სიბნელეს, ტყე გაიზარ-
და, გაიშალა, თითქოს გაიქცა და თვალ-
მიუწვდენელი გახდა.

თავისუფლად ცხოვრობდნენ მუხები,
თითქოს ქვეყნის ყოველი მხრიდან წა-
მოსულიყვნენ, თავი მოეყარათ აქ, რომ
სიცოცხლის უკანასკნელი წლები გაე-
ტარებინათ და აქვე მომკვდარიყვნენ.
ყველა თანაბრად გაზრდილიყო, გაზრ-
დილიყო იმ სიმაღლემდე, სადამდეც
იზრდება მუხა. ასეთი მეჩხერი და, ამავე
დროს, ხეებით საესე ტყე, არასოდეს არ
ენახა იაგოს. არცერთი ტოტი არ გამო-
ესხათ, არცერთი კორძი არ ემჩნეოდათ
შვიდი-რვა საყენის სიმაღლემდე, მხო-
ლოდ მერე გაეშალათ ტოტები, გაეფუ-
რჩნენათ ხშირი ვარჯი და ერთ მთლიან
ჭერად გადმოეხურათ თავზე.

ხეები იდგნენ მდუმარედ და ქვემოთ
არ იყურებოდნენ, თითქოს ოდესღაც
მიწაზე მომხდარ რაღაც საოცრებას სა-

ბტად დაეტოვებინა და გაეშეშებინა ისინი. თითქოს დაეწიყებოდათ შრიალო, ჩურჩული, ფოთლების შარიშური, დაეწიყებოდათ, ან საგანგებოდ დაეწიყებინათ, რომ ყური ეგდოთ დიდი სიჩუმი სათვის. მაგრამ ახლა, დაბერებულებს, უკვე აღარ ახსოვდათ იმ გაცუბისა და სამარისებური სიჩუმის მიზეზი.

იავო შემოტრიალდა, ზურგი შეუშვირა ტყეს, სინათლემ შემოაშუქა თვლებში, მოჩანდა მთის დაფერდების დასაწყისი და რამდენიმე ბუჩქი, რომლებიც ერთბაშად ჭუჭუბად ქცეულიყვნენ. იავომ უკან დაიხია და ტყესთან შემდგარი ბილიკი გაქრა; გამობრუნებისას ძნელი იქნებოდა მისი პოვნა. ტყე ერთნაირი იყო — თანაბარი სიმალლის, თანაბრად დაშორებული, თანაბარი სისქის უთვალავ ხეებს შორის ადვილად დაიხნეოდა ადამიანი, შეიძლება აქ სხვა ბილიკებიც ამოდიოდა სხვა სოფლებიდან. იავომ ჯიბიდან სიგარეტის კოლოფი ამოიღო, რამდენიმე ღერი-და დარჩენილიყო, ჯიბეში ჩაიყარა, დაცარიელებული წითელი კლოფი ბილიკის დასაწყისთან დადო და ხველი ჩხირით მიწაზე დაალურსმნა, რომ ნიავს არ წაედო. მერე წელში გაიმართა და კვლავ უკან დაიხია. ამ უბილიკო, ფენა-ფენად ჩამავალი ფოთლებით საგვ ტყეში, იქ, სადაც ქვეყნის დასაბამიდან თითქოს ფეხი არ დაედგა ადამის ძეს, ამ გოლიათური, მუნჯი ხეების ფეხთით წითელმა კოლოფმა თითქოს ყვირილი დაიწყო. ეს უხეში ქალღი, ადამიანის ხელიდან გამოსული წითელი ქალღი, საოცრებად მოჩანდა, არღვევდა ყველაფერს, ტყის აზრსა და შინაარსს, გარემოს ნათესაობას. ვერ ეგუებოდა თვალს, ეს ზემოდან დარქობილი ჩხირი ხომ სულ უმეცრული იყო.

იავო ტყეს გაჰყურებდა, მისგან უთვალავ გვირაბად დაძრულს და სადღაც, უსასრულობაში გაწყვედიადებულს. თვალდათვალ ვერ არკვევდა მყარი იყო თუ არა ჩამავებული ფოთლებით მოფარული ნიადაგი. მუხლამდე ჩაეფლო-

ბოდა შიგ, თუ სულ ჩაინთქმებოდა. ასეთ ტყეს ვერასოდეს წარმოიდგენდა იავო, ახლა კი, როცა მის წინ იდგა, ვერაფერს ამატებდა 'ფანტაზია—ვერც სიჭრეტს აღიდებდა, ხეებსაც ვერ ამალღებდა უფრო მეტად, იღუმალებაც და გაურკვევლობაც აღარ სურდა ამაზე მეტი: ტყე თითქოს ადამიანისათვის არ იყო განკუთვნილი.

ფრთხილად გადადგა პირველი ნაბიჯი. ნიადაგი ჩაიხნიქა და, სანამ სიმყარეს იგრძნობდა ტერფი, ისევ ამოიხნიქა, ააქანავა იავო.

თვალყურგამახვილებული მიიწევდა, ელოდა ყოველგვარ მოულოდნელობას —ველური ფრინველების უეცარ აყივლებას და გუნდ-გუნდად წამოშლას, ნადირის თავდასხმას, უცნაური ჯოჯოს მიწიდან ამოძრომას.

ალმართი შენელებულიყო და გავაკებისაკენ მიისწრაფოდა.

რადაკით დამფრთხალმა, უკან მოიხედა. წითელი კოლოფი აღარ ჩანდა. დიდხანს ათვალეირა გამოვლილი გზა. კიდევ სხვა ნიშანიც უნდა დამეახსოვრებინა რამე, გამობრუნებისას რომ ეცნო და ბილიკისათვის მიეგნო.

ბებერი ხე წელში ნახევრადგადახლეჩილიყო, დაღმართისაკენ გადაშვავებულიყო, მაგრამ ქვემოთ, თითქოს მისკენ გამოქცეულ მერე ხეს შეეშველებინა თავისი ტოტები, თვითონ დაზიანებულიყო, მაგრამ ბებერი ხე სიკვდილს გადაერჩინა.

ამას დაიმახსოვრებს, ამ ხეებს.

სოკოების მძაფრი სუნი ეცა. უეცრად მუხლამდე ჩაეფლო მიწაში. წაიქცა, ძლივს ამოათრია ფეხი. არც შარვალი დასვრილიყო, არც ფეხსაცმელი, ალბათ, სორო იყო წვრილ-ფეხა ნადირის.

დიდხანს იარა. ერთი-ორჯერ შესასვენებლად წაიწია სხეულმა, მაგრამ ყოველ ნაბიჯზე ახალი და ახალი სივრცე ამოიწვერებოდა და თვალს აცოცხლებდა.

მოულოდნელად სიბზოს შეეფეთა, ნამდვილად შეეფეთა, რადგან მკვეთრი იყო სუსხიანისა და თბილი ჰაერის

ზღვარი. სინათლემაც იმატა თითქოს. მაღლა აიხედა. ტყის მუქი, მწვანე გუმბათი ალაგ-ალაგ გადახსნილიყო და ვეება, ლურჯ ფოთლებად მოჩანდა დანაკუწებული ცა.

გზა შეუმჩნევლად გავაკდა. იავო მთის თხემზე მიაბიჯებდა. აღმართთან ნაბრძოლი სხეულის სიმძიმე ახლა თვითონ მიაბენინებდა წინ.

შორს ხეებს შორის, პატარა ეკლესია დაინახა, კი არ დაინახა, ივრძნო—თითქოს ვიღაც უყურებდა, და თავი მიაბრუნა. ჩამავალი ფოთლების ათასწლოვან შრეებზე მდგარმა, საუკუნოობით ველური ტოტების ცქერას შეგუებულმა, მიტოვებულმა ეკლესიამ თითქოს იცნო თავისი შემქმნელი, და დაუძახა.

ეკლესია მართლაც პატარა იყო. იავომ გარსშემოუარა, მერე წელში მოიხარა და ძლივს შეძგრა დაბალ კარში. სამი ღამურა ეკიდა ჭერზე. წარწერა არსად ჩანდა, არც ჩუქურთმებით გაენებივრებინათ მცხეთიჯვარი. ასანთს გაჰკრა, კიდევ ერთხელ მოათვალიერა კედლები და ჭერიდან თავგადმომოხობილა საკუთარი ჩრდილი. ისევ გარეთ გამოვიდა და გადაწყვიტა სათითაოდ შეემოწმებინა ყოველი ქვა—იქნებ გადატრეცილი იყო ის ორი წრე...

რა იმედი ჰქონდა, ამ ეკლესიის კედლებზე ნახავდა თორმეტ და ცამეტ-სხივიან ჩუქურთმებს. მაშინ ნამდვილად დაიჯერებდა, რომ მართალი იყო, გახმურდებოდა ეს ამბავი, განცვიფრდებოდა პროფესორი ბერიშვილი, ყველა ქვეყნის ჟურნალები დაწერდნენ საქართველოში კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ძეგლის აღმოჩენის შესახებ... და იავოს შესახებაც...

უეცრად მუხლები მოეკვითა.

მისკენ კაცი მოდიოდა.

თითქოს მიწიდან ამოძვრაო. მოდიოდა ჭიქურ, თვალს არ აცილებდა.

ნადირის დანახვა არ შეაშინებდა ისე, როგორც ამ კაცის გაჩენამ შეაშინა. ეს მართლაც გაჩენას ჰგავდა.

ცალ ხელში თოფი ეჭირა, ლულით მიწისკენ დაყირავებული.

მოდიოდა პირდაპირ, რავგორც ისარი, და თითქოს უკვე გვიან იყო—ველარ აიცილენდი ამ ისარს.

ეკლესია

იავოს რაღაც ძალამ მისკენ გადასადგმევინა ნაბიჯი, თითქოს დაიმორჩილა იმ კაცმა და თავისკენ მიიზიდა. მერე შეჩერდა, და ხეებს ახედა უდარდელივით. ეს იყო შეუგნებლად გამოხატული დიდი სურვილი, რომ წუთი, რომელიც სულ მალე დადგებოდა, ასევე უდარდელი ყოფილიყო.

კაცი თითქოს ისწრაფოდა იმ ადგილამდე მისვლას, საიდანაც ხმის მოწვედენა შეიძლებოდა. თითქოს ძლივს ივებებდა ყელში ათას მვრგვინავ სიტყვას. მაგრამ უკვე ახლოს იყო, სულ ახლოს და ხმას არ იღებდა. გაუპარსავი, მოღრუბლული სახე ჰქონდა, გახუნებული, ნაცრისფერი ხალათ-შარვალი ეცვა, სამოც წელს იქნებოდა მიღწეული.

ერთბაშად შედგა იავოს წინ, ეკვითსავსე ჭროდა თვალებით ტვინი გაუხვრიტა.

—საიდანა ხარ?!—კილო მკვახე იყო, თითქოს თავში ჩაარტყეს იავოს.

სადაც, სულის სიდრემში, შეურაცხყოფის გრძობა ჩაისახა. სისხლს გაჰყვა და თვალისდახამხამებაში მოედო სხეულს, მერე სიბრაზედ იქცა და გამოტყვრა:

—საქართველოდან!

პასუხი სასაცილოც იყო, დამცინავიც და ეჭვოს გამამღიერებელიც. იავო მიხვდა, რა ეჭვიც აღძვროდა ამ კაცს—ესეწყინა სწორედ, ამიტომ უბასუხა ადგებულად.

კაცს ზიზღიანად მოებლაშა ქვედა ტუჩი, გრძელი, ფართო კბილები გამოჩინა, მოუტიდებლად აათვალ-ჩაათვალიერა იავო. უნებურად იავომაც დაიხედა ტანისამოსზე; წითელი და ლურჯი პატარა კუბიკებით აჭრელებული კოვბოური პერანგი ეცვა, რომლის გულისჯიბიდან რქის ჩარჩოში ჩასმული შავი სათვალე მოუჩანდა.

კაცმა ეკლესიის კარებში შეჰყო თავი და სწრაფადვე წელში გაიმართა. მერე ხეების ძირებს დაადგა თვალი, ტოტებ-

ში გაიჭვრიტა, თითქოს რამეს, ან ვინმეს ეძებდა ზედ. მერე კოშკივით აიშარ-თა იაგოს წინ და ხელში თავისა ორ-ლულიანი თოფი შეათამაშა. იაგოს მო-ეჩვენა, რომ კაცო დღავდა.

— საქართველოდან, არა?! ჰმ...—ბო-როტად ჩაიღიმა,—კეთილი და პატიოსა-ნი... რომელ რაიონში ვართ ეხლა?—მო-ულოდნელად მიახალა, თითქოს იაგოს დაბნევა უნდოდა.

— ცხინვალის... ალბათ, — ხელები გა-შალა იაგომ.

— ალბათ?! რატომ, ალბათ? — კაცმა ფეხები გაჩაჩხა და თოფის ლულას ოდ-ნავ თავი აუწია.

— რა ვიცი.. იქნებ, ეს მთა ცხინვა-ლის რაიონს არ ეკუთვნის...

იაგო ცდილობდა მშვიდად ელაპარა-კა, კაცის თვალებში ეძებდა ღიმილს, რომელსაც უნდა გაემდღავებინა, რომ ეს თოფიანი მიხვდა თავის უნებურ შეცდომას.

„ამას მე ის ვგონივარ, — გაიფიქრა იაგომ, — ამას გონია, რომ მე... ისა ვარ“

— რას აკეთებდი აქ?!

— ეკლესიის სანახავად ამოვედი... მითხრეს, ეკლესიააო...

— ვინ გითხრა?!

— სოფელში მითხრეს.

— რომელ სოფელში?!

— ერ... ერედვში! — ენა დაება იაგოს.

— აბა, გაიმეორე! — კისერი მოღრიაცა კაცმა.

— ერედვში! — ცივად თქვა იაგომ. თოფის ლულა გაშეშებულიყო, თით-ქოს ქანდაკებას ეჭირა ხელში.

„ ამას მართლა... ის ვგონივარ.“

— მერე აქ მარტო როგორ ამოხვედი უიარაღოდ, შენზე კარგ ვაქაცებს ეში-ნიათ აქ მარტო ამოსვლა, — და მოუ-ლოდნელად შესძახა, — სად დამალე იარაღი?!

იაგოს თითქოს ლოყები დაუშვამია მო-ვარდნილმა სისხლმა.

— თქვენ... თქვენ ვინ ვგონივართ მე!

— ვინცა მგონიხარ... სად ისწავლე... სად გასწავლეს ქართული?!

— სადაც თქვენ გასწავლეს, გასწით იქით თოფი ..

იაგოს ფერი აღარ ედო სახეზე. იმდენად იმით კი არ იყო შეუტრაცხყოფილი, რომ ამ კაცმა საზღვრის გადმომლახავ, თუ თვითმფრინავიდან ჩამომხტარ ჯა-შუშად მიიჩნია, სწყინდა ის, რომ ქარ-თველად არ შეიცნო. ასე ნაღდი — ცხვირ — ბრტყელა, უღვაშა ქართველი, ასე ნაღდ თბილისურ კილოკავზე მოლაპა-რაკე.

„ აბა, ვის ვგავარ?“

— რა გქვია, რა გვარი ხარ?! — ისეთი მკახე ხმა ჰქონდა კაცს, კი არ ჰკითხა, თითქოს შოლტი გაუტლაშუნა იაგოს ყურებთან.

ფიქრით და ეჭვით საცე ორი ჰროლა თვალი ფხიზლად უდარაჯებდა იაგოს სახის ყოველ ცვლილებას, იაგოს ხე-ლებს. ამ სიბერესმიღწეული კაცის ჩაფ-სუნებელი, ჩაქირული სხეული, თითქოს მისი ჰროლა თვალების თავშესაფარ კო-შკად იყო შექმნილი და ყოველ საგანგა-შო წუთს სათოფურებიდან იხედებოდა ორი თეთრი გუგა.

იაგოს უნდოდა ეთქვა, რა გვარისაც იყო, უნდოდა ეთქვა, რომ ცოლშვილი ჩამოიყვანა საზაფხლოდ ტასო ფავლი-ანიძესთან, ცოლის დეიდასთან, ვაგონი-ლი ექნებოდა, ალბათ, ამ კაცს დეიდა ტასოს სახელი. უნდოდა ეთქვა, რომ თბილისში მსახურობს, რედაქციაში, და მოწმობაც ამოელო ჯიბიდან, ჩამოეთვა-ლა საქართველოს ყველა ქალაქი და სო-ფელი, ეთქვა თუნდაც, კოლმეურნეობა როგორ უხდის შრომადღეებს ტყის-მცველებს... ტყისმცველი იყო, ალბათ, ეს კაცი. ისიც წაემატებინა ნიშნისმო-გებით, თუ ამ ტყეში როგორ დაგლიჯა ტილიანთ სანდრო დათემა. მაშინ ხომ დამშვიდდებოდა, ხომ გაუქრებოდა ეჭ-ვი, ხომ დარწმუნდებოდა, რომ შეცდა და ბოდიშსაც მოუხდიდა ალბათ. მაგრამ იაგოს რატომღაც არ უნდოდა ამრიგად თავის გამართლება, წინასწარ გრძნობ-და, ასე რომ მოქცეულიყო, უკმაყოფი-ლება დაეუფლებოდა, რაღაც ნაღეჭი ჩარჩებოდა გულში, ამ კაცისაც შერცხ-

ვებოდა და თავისი თავისაც. მაგრამ სხვა რა ეთქვა და როგორ ეთქვა, არ იცოდა, და უყვირდა, რომ არ იცოდა. თითქოს პირველად დაფიქრდა ამაზე, თავის სიცოცხლეში თითქოს პირველად მოსთხოვეს დამტკიცებინა, რომ აქაური იყო, ამ მიწაზე დაბადებული და გაზრდილი, ამ მიწის ერთგული... სასაცილო იყო პირდაპირ—იავოს უნდა დამტკიცებინა, რომ იავო იყო, რომ მისი სამშობლო ნამდვილად მისი სამშობლო იყო. ამის დადასტურება კი საქართველოს ყველა ქალაქისა და სოფლის ჩამოთვლით, ანდა, რედაქციის მოწმობის ჩვენებით საშინლად დამამტკიცებელი ეჩვენებოდა. რაღაც სხვა უნდა მოეძებნა იავოს, რაღაც სხვა სიტყვა, იქნებ, ბრძნული, იქნებ, გულუბრყვილოც, მაგრამ მართალი, ნაღდი სიტყვა. ანდა, იქნებ სიტყვით კი არა, რაიმე საქციელით უნდა გამოხატულიყო ეს, უბრალო მოძრაობით, უბრალო გამოხედვით, რომელიც ათას სიტყვაზე მეტს ეტყოდა მოხუცს...

იავოს ხმამალა გაეცინა. ეს საინტერესო თამაშობას ჰგავდა. თითქოს მოხუცმა შესთავაზა, ჯაშუშობანა, თუ შესაზღვრებანა ეთამაშათ, ოღონდ სერიოზულად, ეთამაშათ, არ გასცინებოდათ, გაიფიქრა ეს და გაეცინა.

— რა, ვერ გამოიგონე საკუთარი გვარი? რა გაციენებს?!

იავომ ტყისმცველს შეხედა. ახლა უკვე აღარაფრად ჩაავლო მისკენ მოშვერილი თოფის მეტყველი ლულა.

— გამოიგონე... მაგრამ არ ვიტყვი!

— რატომ?

— იმიტომ, რომ სისულელეა, განა ვერ მიხვდით, რომ აქაური ვარ? აქამდე ვერ შემატყვევთ?

— არაფერი გეტყობა...

— თქვენ რა გვარი ბრძანდებით?

— მე ვინცა ვარ, გაიგებ, ცხინვალში რომ მიგვარი!

იავომ იგრძნო, რომ თავს ველარ შეიკავებდა.

— თქვენ თუ ნამდვილად ეჭვი გებათ რებათ ჩემში,—თქვა მან და ნერწყვი

გადაუღალა,—მკითხეთ ისეთი რამე, რომ დარწმუნდეთ—მართლა მტერი ვარ, თუ მოყვარე. მკითხეთ! *ერქანულში*
როგორ უნდოდა იავოს, ასეთი შეკითხვა მოეფიქრებინა ტყისმცველს.

— ეგეთი შეკითხვა არ არსებობს — თქვა კაცმა,—ეგრე რომ იყოს, იოლად წავიდოდა ქვეყნის საქმე...

— მაშინ მკითხეთ, რაც გნებათ, ოღონდ მკითხეთ.

— ჰოდა, მეც გეკითხები,—ინჟინერობებით ჩაიღიმა მოხუცმა,— რა გქვია, რა გვარი ხარ-მეთქი.

იავომ შუბლზე ოფლი გადაიწმინდა ხელისგულით. შეამჩნია, როგორ დაძაბა და ერთბაშად მომართა ამ მოძრაობამ ტყისმცველი.

— იავო მქვია, ვაშაქიძე ვარ გვარად.

— სადაური ხარ?

— თბილისში ვცხოვრობ.

— რომელ ქუჩაზე?

— ძნელადის სამოცდაერთში...—იავო მიხვდა, რომ მოხუცი თავის ყველაზე „რთულ“ შეკითხვებს იძლეოდა.

— სად მსახურობ?

— რედაქციაში, სადამოს გავხეთის რედაქციაში, მეოთხე გვერდზე რომ მიცვალებულებს აცხადებენ... ტიღანთ სანდრო რომ დაავმა დაგლიჯა, ალბათ, ისიც ჩვენს გავხეთში იყო გამოცხადებული,—იავოს უეცრად შესძულდა საკუთარი თავი.

„მაინც ისე გამოვიდა, — გაიფიქრა მან,—მაინც ისე, ბავშვურად“.

სიძულელიღმა თითქოს ისკუბა და მოხუცს დააცხრა თავს. ზიზღით აივსო იავოს გული... ამას, ამ ბებერს არ სჯერა არაფერი... ამცირებს იავოს, მიწასთან ასწორებს ამ უმეცარი შეკითხვებით. ალბათ, არაფერს არასოდეს არ დამცირებულა ასე, არავის არასოდეს დასჭირებია ამის მტკიცება... სისულელეა, რამხელა სისულელეა... ეს ბებერი უბოდიშოდ მოითხოვს მისგან საბუთებს, ისიც ხელში თოდმომარჯვებული, და თვითონაც არ გაეგება, როგორი უნდა იყოს ეს საბუთები... არა, არ თამაშობს, ნამდვილად მოითხოვს.

ტყისმცველს ტუჩები მოკუმვოდა, სა-
თოფურებიდან გადომოდგარი ორი ჭრო-
ლა გუშავი თრთქოს შეეცვალა, ახლა
უფრო ეჭვიანი, უფრო სასტიკი გუშა-
გები დაეყენებინა.

— გამიძებ წინა!—თოფის ლუღით
მიანიშნა,—დანარჩენს იქ გეითხავენ!

იავო დაუძღვევლმა, აზარტულმა
ქინმა შეიბყრო,—უნდოდა შური ეძია,
სასტიკად დაეცინა ამ ბებრისათვის, გა-
ეზიბარუებინა მისი ესოდენ დიდი გარ-
ჯილობა, ხელის ერთი წაყვრით ხუხუ-
ლასავით დაენგრია მისი სიამაყე, შური
ეძია ასეთი უადგილო სიფხიზლისათ-
ვის.

„არაფრად ჩაგდებ!“

ეს იყო მისი ფიქრით ყველაზე დი-
დი საყვედური, ყველაზე დიდი არზა.
სხვა იარაღი იავოს არ გააჩნდა.

თავი მალა ასწია და, ვითომც აქ
არაფერი, ეკლესიის კედელს დაუწყო
თვალთვრება, მერე ტანიც კედლისკენ
შეაბრუნა, ორი ნაბიჯით მიუახლოვდა,
რომ ვითომ უფრო კარგად დაენახა.

— გამიძებ-მეთქი!—გაკვირვების ელ-
ფერი შეერაა ტყისმცველის ხმას.

თითქოს არც გაუგონიაო—იავო ნელ-
ნელა, სვენებს-სვენებით მიაბიჯებდა
კედლის გასწვრივ.

— შეჩერდი!—დაიგრგვინა კაცმა.

იავოს აღმურივით ედებოდა ის აზარ-
ტული ქინი. მის შეტრაცხყოფილ სულს
დაკამაყოფილება სწყუროდა, ამ წყურ-
ვილით ისჩრბოდა თითქოს. ეს უნდა
ყოფილიყო უტიფრული, მყვირალა შუ-
რისძიება. აშკარად უნდა ეჩვენებინა
თავისი სიძულვილი, და გრძნობდა—
რაც უფრო მეტად შეშფოთდებოდა
ტყისმცველი, მით უფრო შეიბყრობდა
ჯიბრი იავოს და მით უფრო გამომწვე-
ვად მოიქცეოდა.

„არაფრად ჩაგდებ!“

ჯიბიდან ფანჯარი და უბის წიგნაკი
ამოიღო, გაშალა, და ვითომ რაღაცის
ჩახატვა დაიწყო. ხან ეკლესიას ახედავ-
და, ხან წიგნაკში ჩარგავდა თავს, ერთი
კედელი განვლო და მარჯვნივ გაუხვია.

— შეჩერდი-მეთქი... გესვრი!—განგა-
ში გამოტყვერა მოხუცის ხმა. იავო
იავომ ღიღინი დაიწყო, გრძნობდა, რო-
გორ უთრთოდა ხმა, მაგრამ არ გაჩუ-
მებულა... მხოლოდ ასე, მხოლოდ ასე
შეიძლებოდა ამ მოხუცის მოტყვევა...

უეცრად აფეთქდა მთელი სამყარო,
ჩამოინგრა ცა, შეიკუმშა გარინდული ჰა-
ერი, იავოს ეძგერა და შეაბარბაცა.
დიდხანს, დიდხანს მოუნდა ტყე ამ გუ-
ლისგამხეთქი ხმაურის მიჩქმალვას.

სახეგაფითრებული იავო ეკლესიის
კედელს მიყრდნობოდა, ტყისმცველს
ხელი ჩაეველო მკლავში და ისე უჭერდა.
თითქოს ვადამტვრევას ცდილობდა.
დენთის მხრჩოლავი სუნი ასდიოდა ტა-
ნისამოსიდან, მარცხენა ხელში თოფი
ეჭირა ცალჩახახხადაცემული...

— სად მიდიხარ?

იავო განცვიფრებული თვალებით
შეჰყურებდა ტყისმცველს, კი არ შეჰ-
ყურებდა, ათვალთვრებდა, როგორც
უცხო ნივთს, რაღაც უცხო ნაკეთობას.

„როდის გააკეთეს ნეტავ ეს კაცი?“

— სად მიიზარებოდი-მეთქი!

იავოს რაღაც დაეცა მხარზე, დაიხე-
და, საფანტისაგან დაგლუჯილი ფოთო-
ლი იყო.

— ვასწი!

— ეკლესიას ვათვალთვრებდი...—წა-
ილღულულა იავომ.

— რა დროს ეკლესიის დათვალთვრე-
ბა იყო. ამხელა კაცი თოფით გადგა-
ვარ თავზე.

— ტყუილად მადგახართ და იმი-
ტომ, სულ ტყუილად. ამხელა კაცი რომ
ხართ, უნდა იცოდეთ, რომ...

— გამიძებ, გამიძებ! მავას ცხინვალ-
ში გავიგებთ... ეგ... ეგ... ეგეთი პასუხე-
ბი შეიძლება ყველამ თქვას, ყველამ
დაისწავლოს საჭიროების შემთხვევი-
სათვის... მე ჩემს საქმეს ვაკეთებ...

მიაბიჯებდნენ ჩუმად, ნეშომპალა აქ-
რობდა მათი ნაბიჯების ხმას. ტყის
მწვანე ჰერა თანდათან იხურებოდა,
თანდათან იმღვრეოდა სინათლე. იავოს
ნაბიჯი გაუბრბოდა დაღმართში, შეგნე-
ბულად ანელებდა სვლას.

...მილასლასებდნენ უღაბნოში ხახა-
გამომწრაღნი, გაძვალტყავებულნი...
სამხრეთით დარჩენილიყო მრისხანე მე-
ფე, ცხიერი ქურუმები, ძლიერი ქალ-
დეა. მთელი ოჯახი განდევნეს, ბრძენი
ვარსკვლავთმრიცხველის ოჯახი, ახალმა
კალენდარმა თავხარი დასცა ქურუმებს,
მოხუცმა ასტრონომმა წმიდა რიცხვი
შეურაცხყო, ღვთიური რიცხვი—თორ-
მეტი! ცამეტით წარყვანა იგი, წარყვანა
რწმენა... ახლა ვედარასოდეს ავა მაღალ
მთაზე, მაღალ კოშკში, რომ ყველაზე
პირველმა დაინახოს ახალი მთვარის
ქეჩვივით ვიწრო ზოლი და ქვეყანას
ამცნოს ახალი თვის დაბადება, ვედარა-
სოდეს იღღესასწაულებს პირველ ნისა-
ნუს, ვედარც თვითონ, ვედარც მისი შუ-
ლები... ხელით ატარეს შვილებმა მამა,
ზურგით ატარეს, და ერთ საღამოს თვა-
ლი მოჰკრეს ჩრდილოეთის შემზღულად
დიდებულ მთებს. ასეთი მაღალი მთები
არასოდეს ენახათ მათ, ამ მთებზე ასუ-
ლი ადამიანი ქვეყნად ყველაზე პირვე-
ლად მოჰკრავდა თვალს ახალ მთვარეს...
ლიმილი უკრთოდა ტუჩებზე მომავლად
ვარსკვლავთმრიცხველს, მისი უკანასკ-
ნელი სიტყვები თხოვნას კი არა, ბრძა-
ნებას ჰგავდა—მრისხანე კოშკებით კი-
დეგ უფრო აემალლებინათ ეს მთები
შეალებს და სისხლის ფასად დაეცვათ
ადგილი, საიდანაც ქვეყნად ყველაზე
პირველად გამოჩნდებოდა ახალი მთვა-
რე...

... იავოს ნაბიჯი გაურბოდა დაღმართ-
ში, შეგნებულად ანელებდა სვლას, რომ
ტყისმცველს რამე არ მოლანდებოდა.

„რა უნდა ამ მოხუცს, — ფიქრობდა ია-
ვო — ნამდვილად რაღაც გაუქირდა —
დამსახურება უნდა, სახელის მოხვეჭა.
აღბათ, მთელი ცხოვრება შესწირა ამ
მთებს, ამ ტყეს და მაინც ჩრდილში
დარჩა, არავინ უფასებს, ახლა მაინც-
დამაინც უნდა ცხინვალში „მიმგვა-
როს“, ხელისუფლებასთან, თავისი „აქა-
ურობა“ და ერთგულება იმით დაამტკი-
ცოს, რომ მოყვარე შეიპყრო. მერე რა,
რომ შეპყრობილი, ბოლოს, მტერი არ
გამოდგება, მან ხომ „თავისი საქმე“ გა-

ავტო! მხარზე ხელს დაჰკრავენ და მო-
უწონებენ სიფხიზლეს... არა, ნამდვი-
ლად ცილს ვწამებ ამ ბებერს, ახლა მე
ვწამებ ცილს“...

უეცრად უკან მოიხედა. შეჩერდა.
თოფს რომ თვალი მოჰკრა, გაყინული
სიბრაზე ერთბაშად გადნა და გადმოიღ-
ვარა:

— კი მაგრამ, რომ მომხვედროდა, რას
ფიქრობდი?

— მოსახვედრად არ მისროლნია, თო-
რემა... — თითქოს ელოდა ამ კითხვას
ტყისმცველი.

„ახლა ხელიდან უნდა წაგლიჯო თო-
ფი და გულზე დაადო, ვნახოთ, თვითონ
როგორ დამიმტკიცებს“, გაიფიქრა
იავომ, მერე ხმაშეშალა თქვა:

— ჩემს ადგილზე რომ ყოფილიყო-
ვით, რას იტყოდით, როგორ იმართლებ-
დით თავს?

— მე ვიცი, რასაც ვიტყოდი...

— რას იტყოდით?!

— მე ვიცი—მეთქი, რასაც ვიტყოდი!

„რას იტყოდი? ვერაფერს...“ — გაი-
ფიქრა იავომ და გზა განაგრძო.

„ვიტყოდი, კარგადაც ვიტყოდი, —
გაიფიქრა ტყისმცველმა.

„განა მაგის თქმა ერთი სიტყვით შე-
იძლება? ერთი პასუხით?“

„შენ მე თავი გამანებე, მე ვიცი, რაც
შეიძლება...“

„ამის დამტკიცებას მთელი სიცოცხ-
ლე უნდა!“ — გაუელვა იავოს. და თით-
ქოს რაღაც აღმოაჩინა, ახლა ნამდვი-
ლად აღმოაჩინა.

„ერთ დღეშიც შეიძლება, ერთ წუთ-
შიც. შენ მე თავი გამანებე...“

„მთელი შენი სიცოცხლე!“

— რას ამბობ? — გამოეხმაურა ტყის-
მცველი.

— არაფერს! — მოიხედა იავომ.

„ხმაშეშალა წამომცდა?“

მოხუცი სულ სხვანაირი ეჩვენა ახლა
— წარბები გახსნოდა, მკაცრი ტუჩები
მოდუნებოდა, თვალები ცოცხალი ფიქ-
რით ჰქონდა სავსე, ცოცხალი და მწვა-
ლებლური ფიქრით—თითქოს ტანჯვით

იბადებოდა ახალი აზრი. და იავოს მოეჩვენა, რომ ტყისმცველიც იგივეს ფიქრობდა, იგივე კითხვა აწუხებდა, ალბათ, თავისივე სიტყვებს ჩაეფიქრებინა—მე ვიცი, რასაც ვიტყოდიო, და აღმოეჩინა, რომ თურმე თვითონაც ვერაფერს უბასუხებდა, ვერაფერს. და თითქოს ტყისმცველიც, იავოს მსგავსად, საკონებელში ჩავარდნილიყო, განეცვიფრებინა ამ მოულოდნელად მოსულ დასკვნას...

ტყე გარინდებულებო, თითქოს თავის ტოტებქვეშ დაეტყვევებინა სიჩუმე, ზედ გადაჰფარებოდა და არ უშვებდა, გაფაციცებით ყურს უგდებდა ყოველ ჩქამს, ყოველ გაფაჩუნებას, რომ მაშინვე შთაენთქა და ისევ მარადიული სიმშვიდე დაემყარებინა...

ათასწლოვანი მუხებე ლაღად აშოლტილიყვნენ ცისკენ და ქვემოთ არ იყურებოდნენ, თითქოს ოდესღაც მიწაზე მომხდარ რაღაც საოცრებას სახტად დაეტოვებინა ისინი.

ყველა თანაბრად გაზრდილიყო, გაზრდილიყო იმ სიმაღლემდე, სადამდეც იზრდება მუხა.

უეცრად რაღაც სითეთრემ მიიტაცა იავოს მხერა. მიიხედა. ხე იყო გადაჭრილი, უზარმაზარი ხე, სამი კაცი ვერ შემოაწვდენდა მკლავებს. შიგ ძირში გადაეჭრათ ცულით. ირგვლივ თეთრ-

გულა ნაფოტები ეყარა.—როგორც სმენას შერჩენილი ყვირილი. მოშორებით წაქცეული ხე იწვია, ტოტებჩაჩენილი, ბოლოში სამარყუეო ჯაჭვის ჩასაბმელად ამოღარული.

იავო შეჩერდა.

—რა უქნია, ვიღაცა ყოფილა...—ხელი ვაიშვირა წაქცეული ხისაკენ,—წადლო მაინც, რაღას ქრიდა!

—წაილო!—მოესმა იავოს.

—წაილო? მერე აქ...—სწრაფად შებრუნდა ტყისმცველისაკენ.

ისიც შეჩერებულებოდა თავს აკანტურებოდა.

—ჰო... მაგრამ ბავშვი გაუხედა ავად და შეშინდა... ისევ უკან ამოათრია.

—რისი შეეშინდა?

—ხატის... ეს წმინდა ადგილია, რიდი და პატივისცემა აქვს ხალხსა, თორემ აქამდე ტყეს რა გადაარჩენდა!

იავომ გზა განაგრძო. თვალებს აცეცებდა, იმ გადატეხილ ხეს ეძებდა, მეზობელ ხეზე მიყრდნობილს და გადაარჩენილს. მის სიახლოეს იწყებოდა სოფლისკენ მიმავალი ბილიკი. არ უნდოდა შემეცდარიყო და სხვა ბილიკს მისდგომოდა.

ყური მიუგდო ნაბიჯების ხმას. მოეჩვენა, რომ ტყისმცველი უხალისოდ მოსდევდა უკან.

პ. ზვარცხელი

შორეთს იქითა შორეთი

თავი X

ფრონტი და ზურგი

ეგებ ეს ჩვენი კამათი გზაზე,
 ხანდისხან ფუჭი სიტყვებით სავსე,
 მაგრამ ცხარე და გულწრფელი ძალზე
 ვაგონში დიდხანს გასტანდა ასე,
 რომ ჩვენს მათორს ღიმილი ოდნავ
 და ჩუმი ოხვრა არ დასცდენოდა.

ეგებ ხელახლა აგზნების ცეცხლი
 თვითონ მინელდა, დაიწყო თვლენა,
 მზადმყოფი მუღამ და ყველგან
 შესვლის
 ფრონტზე და ზურგზე კამათის თემა...

დიდხანს წინათ იქუბა ომმა,
 ქვეყანა სულ სხვა საქმეზე ზრუნავს.
 გეგმავს ჰექტარზე მოსავლის ნორმას
 და თითო სულზე — ხორბალს და
 ფოლადს,
 ახვავებს სარჩოს. ახვავებს დოვლათს,
 დანაკლისს იესებს სამშობლო სრულად,
 თითქოს და შვება იგრძნოო სულმაც,
 მტკნარი სიცრუე იქნება,
 რომ ვთქვა...
 სული, წარსულის ვარამით სავსე
 გადახდილ ტანჯვას იხსენებს, შფოთავს,
 ვერ ტოვებს სიწმინდის დღეებზე
 მოთქმას.

ისევე დგება იმავე კვალზე
 ვით ზღვა უსაზღვრო, ნალღველის,
 სიმწრის,
 ვარამის, უქრობ დიდების შუქის,

კვლავ იზადება კამათში ფიცხი
 იგივე თემა: ფრონტის და ზურგის.
 თავისით ჩნდება, არ უცდის, არა
 ორგანიზებულ ღონისძიებებს,
 სხვადასხვაგვარად ინთება კვარად,
 დღისით და ღამით როდი ცივდება,
 გზად. სასტუმროში თუ პოსპიტალში,
 ბორანზე, ტყეში, სად არ ბრიალებს,
 სტუმრად თუ სახლში — ცოლის
 წინაშე

თან გვახლავს იგი ადამიანებს.
 დაბაში, ოლქში, დედაქალაქში
 კლუბში, ყამირზე, მინდვრად. ყანაში,
 ყველგან მოგვყვება ჩვენს ქვეყანაში,
 საგუშაგოზე, ფიცრულ ბარაკში
 აგარაკებზე თუ პოლარეთში
 ყირიმის მხურვალ პლაჟზე, სიცხეში-
 შორს ჩრდილოეთის უკუნ ღამეში,
 ნუ გაიკვირებთ, თვითონ ციხეშიც...
 მაგრამ სჯობია, როცა კამათის
 სათავე თვითონ არის მოსკოვში
 და შესართავი — სადღაც საზღვრამდის,
 შორს აღწევს, წყდება ვლადივოსტოკში.
 ასე, გზადაგზა. სამი თუ ოთხი,
 თუ ხუთი დღეა ბუობა გაგრძელდა.
 წყდება საკითხი ზურგის და

ფრონტის, —
 სად უფრო მეტად ჭირდა გაძლება.
 წმინდა რუსული იღვა საკითხი,
 სად მეტნაკლები დასახარველი
 იყო თვითეულ სულზე დატვირთვით
 პაპანაქება,
 ყინვა,
 საკმელი.
 უზომო გზნება და მხურვალეობა
 გამომწყვდევლი გულში უქრობად,
 ფრონტელ ოფიცერს ცეცხლის ალუბად
 ფიჯაკს შიგნიდან გამოუქროდა.

თითქოსდა მტერი იყო აშკარა
 ზურგში დარჩენილ ადამიანთა,
 ორატორული ნიჭით ინათა.
 ქვეყანას თავი რომ შეაყვარა, —
 თვითონ სურკოვი ძლიერ პატარა
 გამოჩნდებოდა, ალბათ, იმასთან.

ასე მეგონა ის ორატორი
 მოხუც მამასაც არ შეარჩენდა,
 თუ საამჟამოთი ანდა კანტორით
 თავს აკადრებდა ზურგში დარჩენას,
 ფრონტზე, ქარცეცხლში თუ არ
 იბრძოდა.
 არ გადმოლახა დნებრი და დონი...

მას ერთხელ ცხადად, როცა იწვოდა,
 წუთით სიკვდილიც უნახავს, მგონი.
 უსაშინლესი მწარე ჩვენება
 გზაზე დაყვება, ბევრი წელია,
 და ყველას მიმართ რისხვად ენთება.
 ვისაც ის ცეცხლი არ უწვნევია...

მაგრამ მეტოქე მასთან ბჭობაში
 ხალისით მოხუც მამას იცავდა,
 შემოვლით უთხრა, მან კანტორაში
 წლების მანძილზე რაც განიცადა.
 მოქიშპის მხეცურ პათოსს პირისპირ
 ხვდებოდა იგი ბრძნულ მოთმინებით,
 რბილი ღიმილი ჰქონდა მინისტრის,
 მსგავსად მამაკაც დიდი მდივნების,
 რომლებსაც ვნების ცხარე წუთებით
 გული ჩვენსავით არ შეუკრთებათ
 და მოხსენებით შესვლის უფლებით
 აქვთ უფროსებზე მეტი უფლება.

მან, ჯერ საგრძნობლად სახედალლილმა
 თქვა, რომ ატომის ერამ აშკარად
 უარჰყო ფრონტი, დიდხანია
 მისი ყოფილი მცნება წაშალა.
 უარჰყო ზურგის ძველი გაგებაც.
 მაგრამ გარდასულ დღეთა მიხედვით.
 ზურგში რომ მეტად ჰქირდა გაძლება,
 ამას უჩემოდ ყველა მიხვდებით.

მან თან დასძინა:
 მტერზე შეტევაც,
 სიკვდილიც დროის მოსაველია;

სამშობლოსათვის თავგამეტება
 ყველა ჩვენგანის წმინდა კვლევა...
 არც თავის დროზე გამოარჩენია
 მას ძველი სიბრძნის მოშველიება:
 ქვეყნად გმირები არა ჩნდებიან,
 იზადებიან ომში გმირებად.

კამათში თითქოს ყველა ჩაკეტა,
 როცა მან ჩუმი ოხვრით დასძინა:
 — ჰო, მაგრამ...
 ზურგში ქვეყნის საქმეთა
 არ შეუძლია ყველას დაძლევა.

უდავო სიბრძნე პაექრობისას
 მოხაზა ბოლოს და თქვა: ცხადია,
 დეიძლი ძმა არის ზურგი ფრონტისა,
 მაგრამ უფროსი ძმაა ნამდვილად.

თქვა უცილობლად და თან ხელახალ
 ოხვრით წარმოთქვა სიტყვა საჭიროს:
 ზურგს დაეკისრა ქვეყნის შენახვა
 და ზურგში სწორედ მისთვის დავრჩიო.
 ესაც დასძინა, რომ განსაცდელში
 კანონმა ზურგის დაცვა ურჩია,
 როცა ითხოვა წასვლა ქარცეცხლში,
 ხმა აღარავის არ გაუცია...

და ბოლოს იგი ცივად შენიშნავს:
 უხერხულია აქ შედაგებაც, —
 თანამედროვე ვითარებისას
 იწვევს რიგებში არეც-დარეცას...

ამ დროს აღმოხდა ოხვრა ტიალი
 ჩუმ, მსხვილ მაიორს ღრმა სიმძიმით,
 თუთუნის წევის, ძილის ტრფიალმა
 თქვა დამნაშავე კაცის ღიმილით:
 რიგები რაა — მინდა განვმარტო...
 რად დაგვაფიქრებ მაგ დარიგებით.
 რა დაშავდება, რომ ვიკამათოთ,
 რა გვაქვს ერთურთის მოსარიდები,
 რადგან ჩვენა ვართ თვითონ რიგები...

ახლა მისმინეთ უმცროს ძმაზედაც...
 რაც მითქვამს, ტრაზახს ვერ
 დაუშმატებ.

გზა გამოვილია ჯარისკაცისა
 ბატალიონის მეთაურამდე.

და მონაწილე რომ ვარ ათასგვარ
ბრძოლის, ლაშქრობის, ცეცხლში
სადილის,
ნება მეძლევა სწორად დავასკვნა:
ფრონტზე ყოფნაა ზურგზე აღვილი-

როცა შეატყო მან შეცბუნება
მოკამათებს, უთხრა: — ავიხსნით,
თქვენგან ნურავინ დამმედღურება,
უნდა მიეზლოს მართალს თავისი.

როგორც ამბობდა ჩვენს
მებრძოლებთან
ერთი ჭარმაგი სათადარიგო, —
რომელმაც დასთმო ერთი ცხოვრება,
მეორის ყადრი ფრონტზე გაიგო, —
სიბრძნეს ამბობდა იგი ნამდვილად:
„ომში თან გახლავს, რაც გაბადია“.
იღებ ყველაფერს ნორმის მიხედვით;
ქვეყანა შენზე ზრუნავს ხელგაშლით,
თუ ვერ დანაყრდი. მაშინ მიხედები, —
ხარ საგანგებო ვითარებაში.

შენი სახლ-კარი — სანგრად გაჭრილი
სიკვდილს პირდაპირ თვალში
შესტკერის,
და ხოხვით მოაქვთ შენსკენ საკმელი,
ხან თერმოსებით — ჩიი ცხელ-ცხელი.

თუთუნს, კილოგრამ პურის დანამატს
და სპეცულუფას
ერთად, პირწმინდად
ციდან გაწვდიან, წესის თანახმად,
თუ ვერ მოგართევს დედამიწიდან.

ბინის საკითხი სულ არ განადვლებს,
ხან სარდაფს ნახავ და ხან სასახლეს.
იქ არც სიდედრის გინდა ჩაწერა,
არც მერე მისგან თავის დაღწევა-
ყველა სიკეთე მუქთად გერგება,
ყველა დანახარჯს იხლის ხაზინა,
თუ მოგკლეს, განა ბრალი ვედება?...
ფრონტია, ცეცხლის წინახაზია.

ომში ხანგრძლივ თუ მოკლე
სიცოცხლეს
ახლავს სიკეთეც, ახლავს ცოდვებიც

და შენს გათბობას არყით ცდილობენ.
განუგეშებენ ახალ ცნობებით...
ახლოს მიმავალ ადამს მიჰყვები
თუ ბრძოლაში ხარ, როგორც ალერსი
შენზე სიმღერა, ქება-დიდება,
ყველგან პროზად თუ ლექსად
ჩაგვისის.

ზურგში სრულიად სხვა სურათია,
იმავე არსებად რჩები ამჯერად,
იგივე კაცი გქვია, ცხადია,
მაგრამ, რატომღაც, შენი არ სჯერათ...

ფრონტულ საკმელებს ველარც
დაყნოსავ.

ზურგის წესია დაუწერელი, —
თუ ტრამეაში წიგნაკს დათესავ,
სუფრა მოგელის დაუსწრებელი.

თუ დააშავე რამე ნამდვილად,
სანამ მიიტან ფეხებს სახლამდის,
სამხედრო კომისარიატიდან
მოვა უწყება-
მერე — ნახვამდის.

ფრონტზე არასდროს შიშობ ესოდენ,
ვინ თუ სადმე ზურგში გაცხოვრეს,
თუ ასეულში რამე შესტკოდე,
ხვალ ოცეულში გამოასწორებ.
ან სასამართლოს განსაქიქებლად
თუ შეირცხვინე კაცმა უღვაში.
ჭკუის სასწავლად, დასარიგებლად
არ ღირს ვაგზავნა სადღაც ურალში.
არც აღრიცხვიდან მოხსნა, წაღება
ატესტატისა არის იოლი.
სადაც შესტკოდე, იქვე მახლობლად
დგას საჯარიმო ბატალიონი.

და ჩაგეთვლება აუცილებლად
სასჯელის ვადა იმავე რიცხვიდან,
წარმოებისგან მოუცილებლად,
ისევე, როგორც ზურგში იციან.
გულმონდობილად უსმენს მაიორს
ორი დამწყები დავა-კამათის
და თვით კამათი სულ სხვანაირად
წარმართა სხვა გზით, სხვა მისამართით.

მოხიბლულები დინჯი საუბრით
ახლოს მოუსხდნენ მას მოკრძალებით

ჩვენი სწავლული და მეზღვაური
სამხედრო თუ სხვა თანამგზავრები...

ორდენოსანმა და თეთრქოჩორა
მოხუცმა დათმო კუთხის ადგილი,
თქვა თავმომწონედ და ყოყოჩურად:
— მაინც ზურგშია ყოფნა ადვილი.

მყის იგულისხმა მან მაიორის
წელან ნათქვამი და წარმატება, —
თქვა: — ზურგში ყოფნა არის იოლი,
სადაც დაბობბვა მაინც აცდდება.
შახტში ყუმბარა არ დაგასკდება.

— ჰო, გაჩნია რა ყუმბარაა, —
ვიღაც უწუნებს მახუცს მსჯელობას.
ის ამბობს:

— სიტყბო არსად არაა,
მიწაზე წეკო არ გაქვს — მწარეა.
როგორც მიწის ქვეშ მოუწევლობა...

— ეჰ, წეკო სულაც არ მენადვლება, —
გვერდით ვიღაცის ოხვრა მოისმა —
სული სხეულთან მაშინ თანხმდება,
როცა გაქრება ხსოვნა ომისა...

და მოწყალობე თვალში ნადველით
ასეთი აზრის. დასკვნის სისწორეს
დარბაისლურად თავის დაქნევით
მედალსანი მღვდელიც იწონებს.
ერთს აღნიშნავდა იგი დროული
უხმო დასტურით, თავის დაქნევით,
რომ ღვთის წყალობით უწყის ყოველი,
რომ ძალა სხვისთვის შეუცნობელი
მისთვის ოდითგან არის ნათელი.

და მაიორმა აზრი მებრძოლის
აუღელვებლად როცა წარმოთქვა.
კვამლი შემატა ვაგონს შებოლილს,
თან წამოწოლას და ძილს ლამაზბდა..

ჯარისკაცური. ოდნავ უხეში
ხუმრობა ღიმილს ანთებს უმაღვე
და თავისთავად ქრება კუბეში
ფრონტზე და ზურგზე დავა მხურვალე.

ახალ სივრცეთა სრბოლას მიბარდა
ქალაქი და გზამ ჩამოარბვა
მთები კლდოვანი, წყება გვირახთა,

ზემოთ — სარკმელის თავზე — ტაიგა.
წრეში უვლიან ხან ღრმა ჭრამებზე
ხან კაეოვანი მთების ქანებზე
და სულში წელან შემოკრებილი
სიტყვები მეწვის ცხელი ცრემლივით.

მითი შემცვლელი არც მიძებნია,
რა მოხდა იყოს ძველად ნათქვამი —
ფრონტი და ზურგი ღვიძლი ძმებია,
ღიახ, საღ არის ძმობა მათგვარი.
ორივ დევგმირი ძმა საამაყო
ძველი დიდების მოზიარეა,
ვინ უმცროსია, ვინ ვის კარნახობს,
ვინ არჩევს — ტყუილი ძმები არიან.
არც ურჩევიათ — საქმით რომელი
ვის მორჩილებდა. ვით ხელქვეითი,
გადასდეს დავა, ბეობა ყოველი
მშვიდობიანი ჩვენი ღღვისთვის.

მაგრამ ეს თემა როგორ გაქრება,
სანამ იცოცხლებს ქვეყნად ის კაცი,
ვინც გადათხარა მიწა სანგრებად,
იწვინა ფრონტის ყველა სიმკაცრე.
ვინც აპურებდა და დაბრუნავდა
ფრონტს ღრმა ზურგიდან — ედემ-
ბალიდან.

და მოუწყვეტლად ჩარხთან, ქურასთან
მუდამ თან ახლდა სახლი, მაგდა.

მათ შემდეგ როგორ ჩაქრეს ხსოვნაში
ის ვაეკაცობა და ის ღირსება,
როგორც სიმღერა სხვა თაობაში
შვილიშვილებში გადაიზრდება...

სიცოცხლისათვის როგორ იბრძოდნენ
დევგმირი ძმები როგორ იღწვოდნენ,
როგორ იწვოდნენ, როგორ ომობდნენ
მაშინ.

მიანამდე.
ღღემდე.
ბოლომდე.

თავი XI

მოსკოვი გზაზე

როცა გატარებს დიდხანს შორეთში
თბილი ვაგონი სავეს მგზავრებით,
ჰგავს კომუნალურ ბინას, რომელშიც
ცხოვრობენ შენი ნათესაებები.

მას ნათესავი ერქმის ნამდვილად,
ვისთანაც ძმურად ას წელს იცხოვრებ
და მას, ვინც გხვდება დილაადრიან,
მთელ ღღეს ვიშხამავს, არ
შევიცოდებს.

შემთხვევით შეყრილ ხალხში ბუნებით
ღვარძლიანია მგზავრი, რომელიც
შიგ დერეფანში დგას გამუდმებით,
ხესავით შუქის მანრდილობელი.
ვერც იმ მძინარასაც იცნობ თავიდან.
ვერც იმ უძილოს ჯმუხა ტანისას,
რომელიც ვაგონ-რესტორანიდან
მოდის-ნაყლაბი შუალამისას.

ერთი მიირთმევს ჩაას უზომოდ,
თან გათავდაო. წუხს გულნაკლული.
უღვთოდ ხერინავთო, ძრახავს
მეზობლებს,
თვითონ ხრიალებს, როგორც
დაკლული.

ერთს ეზარება შავი ღღესავით
რადიაო
გულით დააქვს მეორეს,
ერთიც. მეორეც და სხვა მესამეც
ხალხია,
ყველას გზა ამეგობრებს.

გზას რომ მივთვლავ ვრცელ
სამყაროსას,

მიძვირფასდება ასე ცხოვრება...
მეზობლის ბინის უცბად გამოცვლას
ჰგავს თანამგზავრის ჩამოშორება...

ღე. არ გაგეცნოს და არც გაეკრას
მას შენთვის ერთი ღერი ასანთი,
მაგრამ აჩოჩებს ხელმარგს კარებთან
ღგება ვადასელის ღელვის საათი.

კართან მოწყენით ჯდება მარტოკა,
ჩასვლამდე რჩება რალაც მანძილი.
და მან ვაგონი როცა დასტოვა,
შენი ცხოვრების წაჰყვა ნაწილი.

მაგრამ სულ სხვაა. როცა შორ გზაში
ვინმეს პირველად ნახე, გაიცნობ
და ეს გაცნობა მეგობრობაში
გადაიზრდება სამარადისოდ.

არ დაავიწყდა მკითხველს, იქნება,
ცოლქმარი — ახალნაქორწინებუ,
რომ დაფრინავდნენ ზიარ ფიქრებთან,
რომ ისხდნენ წყნარად და მოცილებით,
ცხრამთას იქითვე ფიქრი ათოვდათ,
ხმისგაუღებლად, ერთად მსჯელობით,
სადაც პირველად მიისწრაფოდნენ
საკუთარ კერის შემადგენლობით.

როცა ურალის ახლოს განლაგდნენ,
მთები კოშკებად ამოწვდილები
მგზავრებთან ფრთხილად
ალაპარაკდნენ
ის ჩვენი ახალნაქორწინებნი.

და, კრიტიკოსო, ცოტაც მოიცა:
პირველყოფლისა შორს მგზავრობისას
ასე ვიქცევით, ალბათ. ყველანი,
მოგვაწყენს ხოლმე შეუჩვევლობა...
ვანა აგარაკს გასცდნენ ელმავლით.
უკან დასტოვეს მთელი ევროპა.

ორივ მიენდო ახალ სივრცეებს.
რომელიც მათ სულს გზაზე გახსნოდა
და საიმედო საყრდენს იძენდნენ
საუბრით მრავალ ახალ ნაცნობთან.

ღღის სინათლეზე, ცხადად, გარჩევით
წვდებოდნენ ორნი ახალ მხარეში,
რომ არ არიან ისევ ბავშვები
და რომ დაიწყო სხვა ანგარიში.

კითხვები, მითქმა-მოთქმა, მსჯელობა
დერეფანს აგსეგზს ძლივს გასაგონი.
წყვილის გარშემო უკვე შემოკრბა
მთელი აქტივი ჩვენი ვაგონის.

თანამგზავრებმა გზაზე შემთხვევით
თითქოს სხვა დროის იგრძნეს
სურნელი
და შეურცხვენლად მასთან შეხვედრის
ყველას აღეძრა წრფელი სურვილი:

არ დაუფრთხიათ მათ დრო ტრამბაზით,
რომ იგი წარსულ დროს ვერ ედრება,
არ დაუწყვიათ კენესა, ვაგლაზი,
როგორც იციან ზოგჯერ ღედებმა.

რომელთა მოთქმა, რჩევა ჩიჩინი
ყელში ეჩრებათ ბავშვებს საგზაოდ,

ვაითუ სადმე შეგხვდათ შიმშილი,
ვაითუ უცხო ჰავამ დაგკადოთ.

მაგრამ დრომ, გზაში თავხესაყრელმა
ჩვენც გვაიძულა გველაპარაკა.
გვსურდა თემისთვის ხარკის ვადება,
რომელიც თან აქვს ყველას მარაგად.

ითქვა: სატრფოსთან ცხრა თვის
სავალზე
ქობში ცხოვრებით ვინ არ იხარებს,
მაგრამ მოხედრა ისევ არბატზე
უფრო ძნელია, ვიდრე იმ მხარეს.
ხო, ხო, სუყველას ასპირანტურა
ვერ იტევს. მათ ჯერ რა უცხოვრიათ...
დასაზღდნენ თუნდაც კალინინს.

ტულას,
მთგან მოსკოვი არც თუ შორია.

ყველა თავლისკენ იწევეს მაშინვე,
იმ მოხერხებულ კაცის მაგვარად,
ვინც კამჩატკაზე ქალაქს აშენებს,
ხოლო მოსკოვის ახლო — აგარაკს.
ზოგს ციმბირისთვის თავდადებულის
სახელი შერჩა. ხალხის წინაშე
ხოლო მოსკოვში ცოლი ერთგული
დარაჯად უზის თავის ბინაში.

სიტყვა ცოლებზე რადგან წამოგვეცდა...
სადაც არ უნდა შეხვდეთ ცხოვრება,
ჰო, მათ მოსკოვი უყვართ საოცრად,
მხოლოდ ის არის მათი ოცნება.
და შორს როდესაც გაიკიაფებს
ლამაზ ოცნებად. გზის დამლოცავად,
მოსკოვი ჩნდება, ვით ამოცანა,
მოსკოვი — ჩვენი დედაქალაქი,
მოსკოვი — ჩვენი თვალის სინათლე,
მოსკოვი — ჯილდო ჩვენი ამავის.

არც დამნაშავე არის რამეში,
ჩვენს მოსკოვს ბრალად ვერ დაედება,
ერთი რომ არის და მის სახლებში
სუყველა ერთად ვერ დაეტივა.

სამგზის გაშლილიც განა გაგვეწდება,
სუყველას მაინც ვერ მოგვთავაზებს,
თქვენი დრო დადგა, ახალგაზრდებმა
განავრცოთ იგი მთელ ქვეყანაზე.

უღრან ტყეებში, ვრცელ ტრამპლებზე
გასწოთ მასთან შეკავშირებით.
თქვენი საქმეა! ყველას გაქმნენ,
რადგან მომავლის თქვენ ხართ
შვილები.

თქვენი საქმეა!
წესით, უფლებით
და ხმების რიცხვით თქვენ
გეკისრებათ —
გესმათ ძახილი დედაბუნების,
იგრძნოთ შშობელი მიწის ღირსება.

განა იმისთვის გზარდეთ, ვიარეთ,
შეძლებს გვარად გიფრთხილდებოდით,
რომ ჯანსაყვანი, სამაგიეროდ,
მიწას გაუქცეთ, მისით ფრთხილდეთ.

ფეხდაუდგმელი, გადაუთხრელი
გულში საჩუქარს მიწა გინახავთ,
ჯერ უდაბური, გადაუხენელი
გადაგებსნებათ ძვირფას წიაღად.
თქვენ ვიხმობთ ქარი ტრიალტრამალთა.
თქვენი ჯერია, იასპარეხეთ.
და თქვენვე პასუხს აგებთ თამამად
სამშობლოს ყველა წინა მხარეზე.

ჩვენი ბუნება ვრცელი, დიადი
თქვენ გებარებათ, თქვენმიერია,
პურით და წყალით, სითბო-სინათლით,
რითაც სიცოცხლე მშვენიერია.

მკაცრო მკითხველო. თვითონ
მიხვდები,
ლექსი უფლებას ითხოვს თავისას,
დე, არ თქმულიყოს გზაზე სიტყვები,
ისეთი, როგორც ახლა გაისმა.
ხალხიც, ტრამპუნა რადგან არ ჰქონდა,
ორგზის უბრალოდ ლაპარაკობდა...
და აი, ქმარმა, ჩემმა ყმაწვილმა
მარჯვენა მალლა უცბად ასწია...
— მეც ვიტყვი, —

თქვა და ცოლზე უფროსად,
თანაც თავიან კაცად გამოჩნდა,
ვისაც ბუნებამ გზა დაულოცა,
რომ ჩააბაროს მკაცრი გამოცდა.

— ნება მიბოძეთ, — თქვა მან
ხმადაბლა. —
თვითონ ვისურვეთ აქეთ წამოსვლა,
ვიციტ რა გველის, რა ხათაბალა,

მაგრამ სირცხვილმა დაგვანამუსა.
ყველა სიმღერა ფუჭად დარჩება,
ყველა წერილი, ყველა მსჯელობა,
თუ მსურს, ტულაში უცხად ჩამჭედდეს
მე ნათესავე ხელმძღვანელობა.

რა საჭიროა გითხრათ სიცრუე,
თითქოს მოსკოვი მიყვარს ნაკლებად,
თითქოს შემჯავრდა ან მოვიძულე
და მასთან გაყრა არ მენადლევა.
თავს არც ამაოდ დავიმიმდებ,
შორიდან უფრო მოჩანს ედემად.
მაგრამ ყოველი მისი სიკეთე
ჩემს სინდის-ნამუსს ვერ შეედრება.
გვევლო განდაგან, თვალთა ცეცებით,
შეგვძულდებოდა ჩვენი სიცოცხლე.
ამიტომ სულ სხვა გზას დავეძებდით,
ქალო, თქვე რამე, რად დაიმორცხვე?

ერთად ვისხედით მათთან კუბეში
და ცოლი ჭაბუქს დაბლა კუთხიდან
შესციციანებდა თვალის გუგებში,
თითქოს სიყვარულს ახლად უხსნიდა.
ყმაწვილ ქალს განა უთქვამს პირველად
ჩაბუდებული გულთამბილველად
მათი ზიარი ფიქრი: — სწორია,
სადაც ჩვენა ვართ, იქ მოსკოვია...
თქვა მან და მზრები ოდნავ აწურა,
თითქოს ანიშნა — დღეს შეკითხვები?
და ყველამ ერთად დაადისტურა,
რამ ითქვა წრფელზე წრფელი
სიტყვები.

მათი ნათქვამი, დაე, ცხოვრებამ
არწყოს თავისი მკაცრი სარწყულით,
მძლე სიყვარულიც ხვალ შემოწმდება,
ახალ ოჯახის კვამლად დაძრული.

იმ ახალ ოჯახს ჩვენი მსჯელობა
დარჩეს საწინდრად კერის, სიკეთის
და მოუხდება მათ ჭანჭრთელობას
თვით შორეული ცხრამთასიქეთიც.

მზარე უცნობი, ვერ უხილავი
ვადანე ადრე არ გარდაგვშლია
და მოსკოვიდან თუმც შორს ვიყავით,
მოსკოვი იდგა გზაზე მაშინაც.

მოსკოვი კვეთდა ახალ სივრცეებს,
ჭრიდა ფოლადის ხაზით ამაყად,
ტაიგას, ველებს, კლდეებს ისევე

ტოვებდა იგი სარკმლის ვადანე,
ყველას სარკმლის იქით ტოვებდა
თვითონ კი — თემა ამ მასწავლებლის
ვაგონში გვედგა თბილ მუხდროვებად
გრძელი რკინიგზის ბოლო შპალამდის.

აქ იყო ქვეყნის თავით ბოლომდის.
არად აგდებდა ავდრის მოლოდინს;
თან ახლდა სითბო, წესი თავისი,
დედაქალაქის შესაკადრისი.

და ელმავალი დიდხანს ნამგზავრი
თუ სადმე წუთით შეჩერდებოდა,
მცირე ქალაქი, თუნდაც ვაგზალი,
მოსკოვის მსგავსად გვეჩვენებოდა.
წყალსატუმბავსაც — მასთან საერთო
ძველი კულტურა ეტყო ხანდაზმულს,
როგორც „ლუდს და წყალს“ და
სავაზეთო
ჭინურს. რემონტის გამო ჩარაზულს.

თანდათანობით ასე არღვია,
მოსკოვმა სივრცე ძაფად დაქსაქსა,
დამშვიდობება მასთან აღრეა —
მისი კიბიდან გზაზე გადასვლა.
ციმბირში უცხად როცა გაჩნდები,
შენთვის ნახევრად უცნობ წერტილზე.
ქვეყნად მთვარის ქვეშ როცა დარჩები,
სადაც მოყვასი მოგწერს წერილებს,
სადაც იცხოვრებ და დაიმკვიდრებ
მიწას და მისას ნახავ სიმდიდრეს,
გაათბობ შენი გულის სითბოთი,
მაშინ უთხარი მოსკოვს:—მშვიდობით!

იგი ცოტახანს რიდით დავიცდის,
ელმავალს დაძრავს ნელი შერხვეით
და გაგშორდება, მაგრამ რა ვიციო...

ეგებ ჩამორჩა გზაზე შემთხვევით?
ეგებ კიბეზე ჩამოკიდდება
შესძლო როგორმე... მიდი, შესძელი...
არა?

დაწვევა არ მოვინდება?
მაშ გავიმარჯოს. იყავ დღეგრძელი.

ღრო დადგა მათი გაიკოვებისა,
ჩადიან ახალნაქორწინებნი,
მთელმა ვაგონმა გაჩერებაზე
დავლოცეთ ცხრაგზის დალოცვილები.
თითქოს ცოლ-ქმარი ჩვენვე გაეზარდეთ
და ვაცილებდით მათ საგანგებოდ,

თითქოს პირველად ჩვენ შევამზადეთ,
შორი მიზნისკენ ვზა რომ გავგნოთ.

თითქოს ესაა ჩვენი ამაგი,
ასაკით მათზე რომ ვართ ხნიერნი,
თითქოს ერთმანეთს ჩვენ გავაცანით,
დავაქორწინეთ დღებდენიერნი...

აი. ისინი ჩანან სადგურში,
ხალხის ტალღაში თვალი აცილებს,
თითქოს ვუმზერდეთ ვაგზლის

ხმაურში

გარდასულ დღეებს და სიყმაწვილეს.
თვალი უმწარეს ხსოვნას აღვიძებს
და თან ნათდება. ისევ იმედით...
როცა ახალი დროის ძახილზე
შორეულ გზების ბილეთს ვიღებდით.

ისევ ის გზაა და სხვა წლებია!
ნორჩი ცვლისათვის, აღბათ, არ ღირდა,
რომ გვეთქვა. (კი არ დაგვეწყებია),
უფროსებს მათი გეშურდა რაჩივად.

ამ ხალხით, — ვისზედ იმდეს
ვამყარებთ,—
საესეა ჩვენი კოხტა მთა-ბარი.
სივრცე, სიცოცხლე, მთელი სამყარო
ისევ ისაა და თან — სხვაგვარი.

თ ა ვ ი XII

ანგარაზე

დრო იყო მძიმე, ღირსსახსოვარი,
როცა ვიხილე მგზავრმა ანგარა,
მშენებლობაზე რთულ ამოცანის
გადასაწყვეტი ვადა დამდგარა.

იგი ბევრისთვის ახლად ბრწყინავდა,
ვისაც უნახავს ცეცხლიც, სანგარიც,
მზად ყველაფერი იყო წინასწარ,
რომ გადაეჭრათ წელი ანგარის.

ყველა მზად იყო,
ყველას მიზანი
წინ გაჭრა იყო მკვირცხლი ნახტომით.

ყველა მანქანას ძარა მზად ჰქონდა.
რომ მივარდნოდა წყალს ჩასაქოლად,
მზად იყო ყველა ამწეს ისარი
და ციცივი ყველა ექსკავატორის.

ვიწროვდებოდა წყალი თანდათან,
მიწყაროვს ფშვნიდა ძალით ჰარმავი,
გრძნობდა — მოსდევდა ძლიერ
ნამატად

ბაიკალიდან წყალის მარაგი.

დიდი მდინარე ტალღებს ჰაველებთან
აწნავდა ცინცხალ ფერთა ციმციმით.
ფსკერზე ატანდა გამჟვირვალება
ჩქეფდა ველური, წმინდა, ცივცივი.

გლუვ ზედაპირის გადმოშუქებით
ტალღას ტალღაზე სწრაფად აფენდა,
თითქოს მდინარე არად აგდებდა,
წლობით რომ სდევდნენ და
გამუდმებით

ემუქრებოდნენ მას დაგუბებით.
მიისწრაფოდნენ მისკენ ხერელებით.
ქანებს არღვევდნენ მიწის მთხრელები.
მრავალ მდინარის დამორჩილება
თან ახლდათ მდიდარ გამოცდილებად.
და მძლავრი ძალა ზურგით,

ფლანგებით

დღე-დღე იწვევდა მისკენ სანგრებით,
მუხლი ბელღურად გადაუღობა,
ფსკერში და ფსკერქვეშ ჩაედუღობა;

ბეტონის ზღვარად ჩაწვა სიღრმეში
ფოლადის ძარღვებგადახლართული,
რომ არ შეირყეს იგი მის დღეში
ზედ ფსკერის სილა, ღორღი და ხრეში
გადაეყარა მთლად აღმართული;
ეშმაკურ ფანდით და ანგარიშით
სივრცე თანდათან გამოაცალა,
წყალი გაუშვა ვიწრო კარებში,
რომ გადაეცეტოს ხვალ წყალსაცავად.

უკვე მოჩანდა ხიდი პონტონის —
ჩქერზე — რკალიდან რკოლზე
გამბული,
და რომ დადგება ქამი დათქმული,
იქიდან უცბად ათას ტონობით
ტვირთი ფსკერიდან წაიგდგაფუნით.

იმ საათს უკვე ყველა ელოდა
დიდი ზეიშით და თადარიგით.
ჩანან სტუმრები, ხელმძღვანელობა
სხვადასხვა ჩიხის, რანგის, თანრიგის.

ახალიამოსულ კორესპონდენტთა მოუსვენარი ურდო ფაქტობრივად, „ცენტრალური“ რომ ეწოდება, ავსილა ერთადერთი სასტუმროც. ბრუნავს, ტრიალებს ხალხის მორევი, წყალთან გროვდება ყველა საექტერლად, გადახედავს ერთიმეორეს:

— ხო-ხო...

მაშინვე ერთხმად დაცდებით. იწყება მითქმა-მოთქმა, ყაყანი, ყოვლისმცოდნეთა ბრძნული

მსჯელობა.

ვარაუდობენ, რომ ცოცხალი ხანი არ ეყოფოდა რთულ მშენებლობას, ახსენეს რისკი, თავმჯდომეობა და მითითება — სადღაც ზემოდან. თქვეს, რომ ახალი დენის ნაკადი, მსგავსად ვოლგისა და სხვა მრავალის, ძღვენი არ არის თავისთავადი.

ესაა დიდი ხარკი ბუნების და ივლის ხალხის განკარგულებით.

ცენტრი შემოკრებს კელებს უსიერს, ციმიბირს უმღერენ ერთი ოჯახით, აგუგუნდება ბრატსკი, უსტიე, ხვალ ენისეი ეტყვიით მოძახილს.

აქ კი,

ზამთარზე არანაკლებად მკაცრია სიცხე, პაპანაქება, ხანძარი თითქოს ცხვირწინ მინთია, — ოდითგან უღრან ტყეთა ვარამი, წებოვან ხიდან ხეზე თრითინად დახტის აღმური გულშემხუთავი, თითქოს ხშირ ფოთლებს ახვევს

მიღებად

და შორ სივრცეებს არ ეძინებათ, ხანძრის გარშემო ჭარი მწყრივდება, თვითმფრინავების რაზმი განგაზით შემფოთებული დაქრის ლაქვარდში.

ამ დროს შმაშურით მოდის ანგარა, ქველების დაწვნი ალარ სწყინდება და ბაიკალის წყალი ანკარა სიცხეში თითქოს ათმაგ ცივდება. მოდის, ვილური ძალით ლამაზობს მკერდგაქაფული, წმინდა, უდრეკი,

ყველა მზადა.

უნდა ჩარაზონ.

აბა მიდი და წინ აღუდგები.

ხალხი ვიდოდა კვირა დილიდან შეძლებისამებრ გამოწყობილი. და თავს მდინარის პირას იყრიდა ცოლ-შვილით, თავის დობილ-

მობილით,

უცნობ ქალაქელ მუშას ზეიმზე, აქაურ მუშას, ვის არ ნახავდი, როგორც მოსკოვის გუშში ზედიზედ მკერდით მიიწეეს ხალხის ნაკადი. ერთია მათი სწრაფვა, წადილი: ეგება ხილთან ერგოთ ადგილი.

შუადღე ენთო, როგორც ხანძარი, ხალხის ზღვა უფრო ატალღებულია, გეგონებოდათ ქრელი ბაზარი, მაგრამ წესრიგი არ დარღვეულა. ზოგი მათგანი — ყრმა თუ ბებერი. იყო სეირის მაყურებელი, მძლოლებიც ჩანდნენ. ესეც ზედრია. სწორედ ამ ცვლაში ვერ მოხვედრილან. ზოგი მოსულა, შვილის შეხედვა ან ქმრის დანახვა უნდა იმ წაშში, როცა მანქანით წყალს შეეხლება იგი ათასი თვალის წინაშე. გზის მახვენებელ ქალთა შორისაც, ხილზე რომ წევდნენ მორიგეობას, ზოგი თავსაფრის ფერით შენიშნავს თავის ქალიშვილს, ზოგი — მეგობარს.

და უნებურად ხალხს თადარიგი ახლდა, როგორც ზეიმს ეკუთვნის, იცოდნენ; იდგა სულ სხვა თარიღი. არ ტარდებოდა მატჩი ფეხბურთის. ხალხი სხვარიგად. სხვას საუბრობდა, სხვა ეშხი ჰქონდა სიცილს. ხუმრობას. იქვე, მდინარის დათხრილ ნაპირთან, როგორც ჩახუთულ სკაში, ჩამგდარა ფიცრულ ჭიხურში შტაბი თათბირად.

მშენებლობაზე მათ აბარიათ: წყალი, ხმელეთი, თვლები. გზაშარა. ყველამ თავისი თქვა. დაამთავრა, საიერიშო ვადა დამდგარა.

სიტყვები შეწყდა.
უცდით ანგარა.

წრე თვალდათვალვე მოიხაზება,
ხელმძღვანელობის შესამოწმებლად,
უფროსი ჩუმად საათს დახედავს
და მაგიდიდან მხნედ წამოდგება.
იგი გემრიელ ბოლო ნაფაზით
თითქოს მხრებიდან გაღისვრის გორას,
თან ძველი ქუდით, როგორც ფალასით.
მოწმენდს მაგიდას და იტყვის:
— დროა!

დროა!
ღრიალი ატყდა ძრავათა
და მტერის ბოლქვებში, იმწამს,
ზედიზედ
თვითმცლელთა რაზმი ტვირთით
აეარდა
ათამაშებულ ფიცარფენილზე,
ფართოდ, პირუკუ აპყვენენ დინებას
ჩამწკრივდნენ მთელი ხილის სიგრძეზე,
როგორც ვარჯიშზე, გაჩნდნენ რიგებად,
ყალბზე შემდგარნი ფიცრის კიდებზე.
უცბად ჩამოსხლტა ალამ-სიგნალი
და, თითქოს საღდაც აფეთქებული,
სალი კლდეების გრუხუნ-გრაილი
ნაპირს მოაწყდა დაფეთებული.

რკინა-ბეტონის მძიმე კუბები,
ათტონიანი ქვის ზანდუკები,
პირველად როცა ხედება ანგარას,
ხნულებს აქაფებს თეთრ ნიაღვარად.
წამს ცისარტყელას ათინათებით
გამოკრთის, ისვრის ტალღას
დაფლეთილს.

ისევ იცვრება.
თანაც ეტყობა, —
ტვირთი, რომელიც გადაეღობა,
მოაქვს მდინარეს, ნელა აგორებს.
და ფიჭალოვან ფსკერზე აგროვებს.

მბრუნავი ტალღის თავზე ფოლადის
აღჭურვილობით ახრიგინდება
და შეირხევა ხიდი ხალვათად,
შემსუბუქდება, მაგრამ მოვარდნილ
ტვირთის სიმძიმით კვლავ იდრეკება,
ისევ იხრება იგი ტალღასთან.

ტვირთქვეშ დადგომა დახედებით,
ისევ მწკრივდება რაზმი

თვითმცლელთა
შუაგულიდან და გვერდებიდან
მიზნისკენ ყველა ერთად იწევდა.

დატვირთვის შემდეგ — ხიდი,
დატვირთვა
და ისევ ხიდი ბრუნავს ბორბალი.
შოფერი შოფერს იმედს აწვდიდა
როგორც ღვიძლი ძმა და მეგობარი.

თანაზიარი ნდობით, ღირსებით
ასე მხარამხარ, შეთანხმებულად,
სვლა, მოძრაობა წრეხაზისებრი
ხილზე წამითაც არ დარღვეულა.
ჯერ ამოცანა, ღელვით აღსავეს,
გზნებას შინაგანს არ ამქლავებდა,
კარგად დაწყებულ იმ ბრძოლასავით,
ღრო რომ აკლია გასაჩაღებლად.
ვიხსენებ მძიმე საათს მაშინდელს:
მწარე წამს ცხარე წამი აცხრება —
თუ საჭურველი არ მიაშველეს.
ბრძოლა უცეცხლოდ ჩაინაცრება.
წინ მანქანები მიჯრით იწევენ
წყალზე გაჭიმულ სიმზე შემდგარნი;
სვლას არ უქლებენ, თავს არ
ირცხვენენ,
არ უდრკებიან ხიფათს მელგარნი.

მათში არტელის სულისკვეთებად
თავდავიწყების წუთი მეფდება,
რომელიც კრებდა და იერთებდა
სამხედრო წესრიგს. თავგამებტებას,
სილაღეს მშრომელ რუსი ხალხისას
ქარხნის მუშათა ჩვევა-ხასიათს,
უმცდარ ანგარიშს და სწორ
თვალზომას,
საქმის განჭვრეტას, საზრიანობას.

ციმბირელებზე სწორად ამბობენ, —
ტყის ხალხიაო, ტყეს შეჩვეული,
თუმც ტყის ხალხია, მაგრამ რჩეული—
არწივი ხალხი და არასოდეს
არ გილალატებს, არ მიგატოვებს,
აქვს ძმობის ყადრი მინიჭებული.

ეამაყებათ მათ ციმბირელის
სახელი,

თუმცა ყველას სხედასხვა
 აქვს თვალის კრილი, ენა, იერი,
 მაგრამ ერთმანეთს მზემ დაამსგავსა
 ხალხი მებრძოლი და ჰირნახული...
 ჯილდოდ ართმევენ ციმბირს

განძეულს, —
 მათ სახეებზე ზამთრის ნამზეურს
 ზედ გადაკვერია ფენა ზაფხულის.

იღწვის შორეულ უკრაინელთან
 მოძმე ყაზახი და ბურიატი,
 მაცხოვრებლები აქვე, მეზობლად
 ყაბარდოელთა და ლატვიელთა
 სახეებს ვარჩევ, მაგრამ იმათი
 უფროსი ქმაა უმრავლესობა.

მშენებლობაზე პატივისცემით
 საგზურით ბევრი მოუწვევიათ,
 ზოგიერთები სულ სხვა მიზეზით
 მოსულან — მწარე დრო უწვევიათ...
 ვადა შრომაში გასთავებიათ,
 მკაცრი უნახავთ მათ გაკვეთილი,
 რასაც იწვევდნენ, გასაგებია,
 ანგარის ვაღმა კარჩაკეტილნი.
 ახლა კი, თითქოს სასწაულებრივ,
 დღევანდელ ხედრით, სწრაფვა-

კვეთებით

იბრძვიან ცეცხლში განსწავლულები,
 ერთ ძმურ ოჯახად, თავგამეტებით.

ჭაფით იხევევენ ფულსაც, სახელსაც,
 შვილის ამაგიტ, განა გაქცევიტ,
 უმთავრეს მიზნად მათ ესახებათ
 და ეს აშრომებთ სხვა გატაცებით,
 კეთილი საქმით სურთ დაძახება:

„ერთ თუ არა ვართ ჩვენ ვაყვაცები?“
 სიცოცხლედ მიღირს ჩემი მშობელი
 ხალხის კვეთება ახალგაზრდული, —
 თავისუფლების მარად მშობელი
 უკვდავ ოცნების ტალღად დამარული.
 შემყვარებია კუბოს კარამდის
 მხნე შემართება, გაბედულება
 შრომაში,
 ომში.

ყველგან, სადაც ის

გზნება გიზგიზებს და გეუბნება:
 თუ გეჩხუბება — მიდი მუშტებით,
 თუ გემღერება — ნუ დამუწუდებია!

გულში უქრობლად ენთოს გიზგიზა
 გზნება, აღმური კეთილმყოფელი,
 დრო ჩვენთანაა და შეგვიძლია
 მხრებით აფვიოთ, ხვალ რაც მოგველის.

ბევრი ვიწვნიე სიციხეც, სიცივეც,
 მოდი, დაგზედები, დღევ, მოსასვლელო,
 მე გარკმევ ლამაზ გვირგვინს მიწიერს
 ჩემო საყრდენო,
 ჩემო დამცველო,
 სიმღერავ ჩემო
 და ხალხო ჩემო.

მდინარის მუხლზე დღე იწვებოდა
 თან მიაკვებოდა ხვატი მზის სხივებს,
 ხის ხიდი მაინც ეზიდებოდა
 ბორბლების, ტვირთის, ზღაპრულ
 სიმძიმეს.

ვეება ლოდთა წყალში ჩინთქამდევ
 მეგონა გორას წამომართავდნენ,
 მაგრამ უფსკრულად იქცა ანგარა,
 მძიმე ლოდები იმ წამს დაფარა,
 შრომა თითქოსდა წყალში ჩაყარა,
 კვლავ ძველებურად გაიმთაბარა...

ოლონდ... ასეთი ბრწყინვა-კაშკაშით,
 პროექტორების სხივთა თამაშით
 ჯერ არ უვლია, მიეშურება
 სხვა მდინარეთა შესაშურებლად

სხივებში კრთოდა წყალთან ბუნება
 ბრწყინავდა. როგორც ბალი სასახლის,
 შინ არ ეწადა ხალხს დაბრუნება.
 მინდორს ტოვებდა გულის ცახცახით.

ლამე მშენებლებს ვერ გადებოდა,
 თავს არ ზოგავდნენ მშვიტ-
 მწყურვალნი,
 ცვლას შემდგომ ცვლისთვის
 ენანებოდა
 დაეთმო თავის ნებით შტურვალი.

ღამეც მოთავდა.

ღელვით აღსავსე
 მორიგედ დაღვა დღე ანგარაზე,
 კვლავ ძველებურად გაიხალისა,
 ისევე ჩააწნა ტალღა ტალღაზე
 უცვლელმა ზურგმა
 ბაიკალისამ.

მხოლოდ შეადღეს,
 სწორედ ვადაზე,
 როგორც თავიდან იყო დათქმული,
 თითქოს უჩინარ ზღურბლით ჩარაზეს,
 წყალი შეგუბდა ხილთან დგაფუნით.

უფრო აქაფდა იგი საოცრად,
 ტოტებად იქცა. უკლო სიჩქარეს,
 წყლის სითეთრეში რაოცა გამოჩნდა
 მძიმე ლოდების ცივი სიშავე.

დულდა მდინარე რისხევით, მუქარით,
 არყევდა მძიმე ლოდთა დგარუნნი,
 ხიდი ხედებოდა ჩქერებს მქუხარეს,
 იწელებოდა, როგორც გარმონი.

ყრიდნენ ბეტონის მძიმე ზანდუკებს
 და ლოდებიდან მთა შენდებოდა,
 მაგრამ ტბორივით რა შეაგუბებს
 წყალს ათასწლობით ამ გზით
 მარბენალს,
 არა. ანგარა კაცის მარჯვენას
 გაუბრძოლებლად არ ნებდებოდა...

მე მახსოვს წუთი, როცა ნაპირთან
 ხელმძღვანელობა უცბად ჩაფიქრდა...
 სახეზე ჩრდილმა გადაურბინათ

ვერ მოისვენებს წყალთან გულგრილად
 აღამიანის თვალი ფხიზელი...
 უცბად ეცემა ნაპირს მარცხენას,
 მყის გადაარღვევს და მიაცხრება
 ვიწრო განარღვევს ღვარი ფიცხელი.

სხარტი ბრძანებაც იმ წამს გაისმა
 და აღმის ერთი გაჭანებისას,

მძიმე ტანკების მსგავსად დაიძრა
 რაზმი ზემძიმე მანქანებისა.

უცბად — ფოლადის მხრების შერბევა
 და ტვირთით დაძვრა მტრისკენ
 ფიცხელი.—

არსად შედგომა და შეფერხება —
 სწრაფად მიჰყვება

თვითმცლელს
 თვითმცლელი.
 ერთია მათი მიზან-წერტილი,
 სწორედ ასეა გადაწყვეტილი:
 შედგეს ანგარა წყალღარტილი!

ღვარს გადმოვარდნილს, დროზე და-
 ტორილს,

ღრიალის, შფოთის ყადრი გაუწყდა
 და კინოკოშკზე ოპერატორი
 გვიან გაერკვა — კადრი გაუცდა.

მსგავსი ამბავი მხატვართ კავშირის
 წევრსაც შეემთხვა:

კაცი მშრომელი
 ხის კენწეროზე იჯდა შაშვივით,
 ფუნჯზე საღებავშეუშრობელი.
 ზეშთაგონებით. ვანა სხვა მიზნით
 იჯდა ქურუმში მშვენიერების,
 გულით ეწადა. რომ ანგარისთვის
 გამოეტაცა ეშხი, ფერები.

მაგრამ უმწეო ჩანდა ნახატი...
 ფუნჯი მოხაზვას რას მოასწრებდა,
 როცა მდინარე ახალ ნაკადით
 ტალღებს იცვლიდა წაშში ასფერად...

მეც წყალთან ვიდექ
 მილუტსმნულივით,
 ვჭკრეტდი უსაქმო მაყურებელი,
 მისი ქუხილით, ცივი დულილით
 მისი ღრიალით გაყრუებული.

მკითხა უფროსმა, მოსვლისთანავე:
 აბა, რას იტყვი?
 დასწერ პოემას?
 თემა საკმაო მოგებოვება!
 მეყო სიტყვები და სითამამე,

არც მე დაუხვდით ვით მიამიტი,
ხელი გაეშალა: — აი პოემა!
მან გაიცინა:
— ხო, ეგ ევრეა,
მაგრამ... აღრეა...

ჩვენ ქვეშ ცხრებოდა წყლის
გაბრძოლება
და ორს მოგვადგა სიტყვა სათქმელი:
— მართლაც რომ კარგი არის პოემა,
მაგრამ ჯერ ჩვენად არ იწოდება,
კიდევ ბევრია წინ განსაცდელი...

ხიდი თვითმცლელებს აღმებს
უქნევდა.
არ ნელდებოდა ბრძოლა წამითაც,
ერთად კუბებთან — ამ ზანდუკებთან
წყლის საიმედოდ დასაგუბებლად
ქვა და აგური გროვად წავიდა...

ბულღოზერები გაწვდილ სახნისით
ზღუდარისაკენ ლაღად დაიძრნენ,
ახეცტეს ქვიშა, ღორღი ხალისით,
გზის გადაყვანა უნდათ ხვალისთვის
ამ ნაპირიდან გაღმა ნაპირზე.

აღარ ბრდღვინავდა წყალი ჩამდგარი,
მაგრამ... მოსდევსო სიტხეს ავღარი,—
ამას ამბობდა ცა მოღრუბლული...
ჩქარობდნენ. თითქოს გამოსატანი
საითბში დარჩათ ბოლო ბულღუღი.

წყალს ჩასცქეროდა, წვედა უფროსი...
რას არ ფიქრობდა, ალბათ. ვინ იცის,—
განა ამინდის ცენტრალ-ბიუროს,
მას მოკითხავენ პასუხს წვიმისთვის.

და თადარიგის მხნე მთორა —
ჭალარა. ჯმუხი, მკერივად ნაკერი
არ შედრკებოდა ტვირთქვეშ იოლადა,
ჯარისკაცისთვის არა იყო რა
წვიმა კი არა, ცეცხლის ნამჭერი.
თქმულა: — ავღარში იმან იღონოს,
ვისაც არ ახსოვს ჯერ არაფერი.

ხანგრძლივად როცა იღვა ზღუდართან
ბულღოზერების გრუხუნ-გრაილი,
უცებ იელვა, ციდან მოვარდა

ქექა-ქუხილი უქმი, ტილა
და თვითმცლელების დაცლილ
წვიმამ დარეკა ვერცხლის ზარისკეტი

— აბა, ბიჭებო, ახლა გამაგრდით,
არ დაუხვდებით
ავღარს ვაგლახად!..
ხალხიც მაგრობდა ხმაგაუღებლივ.

დააქენჭება წვიმამ დაღმართი,
აყალო მიწა აატალახა.

ტვირთი ჩაყარა ერთმა მანქანამ
და უცხად, განა თავის სურვილით,
დასხლტა. —

წყალისკენ, ძირს დაექანა,
მორთო მოტორმა გაბძით ზმუილი.
— აბა, ბიჭებო! — ქექს ბრევიდირი,—
მოვებათ!..

ერთი!..

ორი!..

ავწიეთ! —

ძმებმა სიმძიმე ერთად დასძლიეს
ბრძოლებში ბევრჯერ ნაცად ზაგირით.
ამოიხენეშეს.

ყველას უნდოდა
მისი მეორედ მოსვლის დალოცვა,
ვინც კაბინიდან, როგორც კუბოდან
საღსალამათად, ცოცხლად გამოძევა.

შოფერს ყურები ეწვის სირცხვილით,
ესმის სიცილი,
ძმური გინება:

— შე ბოთეე, ეგრე როგორ იქნება!..
და ბოლოს დასკვნა ესმის უხეში:
ძმებო, ტექნიკაც გაღის მუცელში...

დაღლილი ხალხი გამზიარულდა,
თვალეებში თითქოს ენთოთ ჭაღები,
მაგრამ ის ერთი მაინც არ უთქვამთ:
«ვართ თუ არა ვართ ჩვენ ყოჩაღები?»

მცირე ხიფათად რომ ჩამოიქცა,
წვიმა მიწიდან ცაში ავარდა

და ზღვარი მწუხრის საღამოისა
მანვე წაშალა ლამის საზღვართან...

ამდამდელი თქემით გაუღენთილ
რიყრაცს მოსდევდა ძმა-გამარჯვება,
ვიღოდა ხიდის იქით ნაწყვეტი,
ხიდქვეშ სიჩუმე იდგა ამჯერად.

ეჰე, ანგარა

როგორ დამდგარა!..

ახლა ნიაღვარს ჰგავდა დავარდნილს.
რომ აღარ შესწევს ძალა ნავარდის
და ქვის საწოლშიც ველარ ისვენებს...
შორს ჩანდა მსგავსად მთების ნაკადის,
რომელზედ მგზავრი ფეხით გადადის
ფეხგაუხდელი — ფეხს არ ისევლებს.

და ორ ბულდოზერს ერთი ნაწყვეტი
დარჩა ჰვადორლით გადასაწრეტი,
ორ შოფერს შორის ნელი თქარუნით
ხაზი გარბოდა ნეიტრალური,
ორივე ვიღოდა დიდი სიჩქარით.
რომ ჩაერაზათ ქვეშით ჭიშკარი.

ასე პირისპირ ორი მანქანა

ხან დაიხვედა,

ხან წინ გასწევდა,

მთელი ცვლა იდგა მათ სანახავად. —
რომელი რომელს გადაასწრებდა.

გეგმის მიხედვით,

ლორდის მიხედვით,

ეკეტებოდა ღვარს გასასვლელი.

მძლოლები მართლაც გავდნენ

მეომრებს.

ერთს ეცვა ძველი სპექტანსაცმელი,
ლურჯი პერანგი ეცვა შვორეს,
მთელი ცვლა ხიდზე იდგა, უმზერდა
გულის ცახცახით მათ შერკინებას.
სურდათ ენახათ: ვის მოუწევდა
სწრაფი გადასვლა ზღვარზე პირველად.

ორივე ერთო ერთი სურვილით —

ხრეშზე გარკვეულ გზას ვინ გახსნიდა,
მაგრამ არ წუნდნენ თითქოს სრულიად,
მშვიდად ეჭირათ თავი ყასიდად.

წინ, წინ გაქანდა ათხრილ ბეჭობთან,
ის ლურჯპერანგა წამით აჩქარდა,

უცებ გაქვავდა... და პირველობაც
სპექტანსაცმილის დარჩა მშვიდად...

ერთად ბტებიან მანქანებიდან.

ერთმანეთისკენ გაქანდებიან.

უნდა გეხილათ მაშინ შეხვედრა
ორი ვაყაყის მძლავრ მარჯვენისა,
თითქოსდა მოძმე ჯარი შეერთდა
მტრის ალყის ერთად გადაჯეგვისას.

ორი არმიის ორი მებრძოლის
წყვილი მარჯვენა მაგრად ჩაქრულა,
მინელდა ტაში ვაშას შერწყმული
და აპარატმაც გაიჩხაკუნა...

რალა ეღონათ — აი გამოცდა.

უცებ

ზემოდან ვიღაც საოცარ
ძახილს

ტირილის ხმაზე გამოსცემს:

— ქაქებო,

ეგრე რამ დაგამორცხვათ,

გადაეხვიეთ გადასაკოცნად!..

და მათ ერთმანეთს ძმურად აკოცეს.

მორჩა ეტაპი ღირსსახსოვარი,

სიძნელემ უკან გადაინაცვლა.

ლხინის დრო ქუხდა კარზე მომდგარი,

მეც ვიხუტებდი გულში ვიდაცას,

რის დადლილობა, რა უძილობა!..

სიცილ-ხარხარში უცბად შენიშნეს

ერთი გოგონა სუსტად ცდილობდა,

გამოსხლტომოდა მუსუს მენიშნეს.

და ის რიყრაცისწინა საათი,

შრომის ზეიმი ჯერ არნახული

მაქვს უქრობ ხსოვნად შემონახული...
იმ დღესასწაულს როგორ დააჯლდი

ძმარ, წასულო აწ და მარდის!

ქვეყნად შენსავით სხვას ვის შეეძლო,
რომ სახარულის ცრემლით შეეგრძნო
ცეცხლი თვალების. სითბო სიტყვათა
ღვაწლი ვალმოხდილ ადამიანთა!
რისთვის დადუმდი, რა დაგემართა?..

სულ მაღლა, მაღლა, როგორც კიბეზე
იწევს ხალისი, ცას ეძალება.

ცვლას სპეცსაუზმე უნდა მიეცეს,
ზეიმზე მოკლედ გასცეს ბრძანება.
ხალხი ხიდიდან უკვე მოჭარდა.

და გულუბრყვილოდ ვმგონიამობდით,
თითო ხახაზე ას ორმოცდაათს
თუ ასს ვასცემდნენ იმ „სპეცს“
გრამობით.

ვაეკაცო ხუმრობა. ყმაწვილთ სიმღერა
ისმოდა, როცა აღმოსავლეთით
ნელა აკნამლდა და შეიღება
რიყრაყის ცეცხლით ცას მესამედი.
ათას ამწეზე, ესტაკადაზე,
მთავარ ქვაყრილზე — შფასებრ
მაღალზე,

ფერდობზე ნაგებ
ახალ ქალაქზე,
და ანგარაზე,
ცივ ანგარაზე
იდგა რიყრაყი რწმენით აღსავსე.
იდგა რიყრაყი,
ნელა იწვოდა.
დილა სძალავდა შუქით თანდათან
და მის კვალდაკვალ წითელ დისკოთი
დიდმა მზემ მთიდან ამოანათა.
და აბრკეყვიალდა მზისგან ბაღახი,
სველი, წუხანდელ წვიმანანახი...

ეკ, რა უწყალოდ, მწარედ დამარცხდა
შენი ჭილაჩა და ახალგაზრდა
ძირსდაუხრელი თავი ამაყი...
მშენებლობაზე დღე ჩვეულებრივ
საქმით შემოპყვა ახლა განთიადს,
უკვე გვტოვებდნენ ჩამოსულები
მრავალ სოფლიდან და ქალაქიდან.

უკვე საგზაოდ გამზადებული
ვითვლიდი, დროის ამ მონაკვეთში,
შორ გზას რამდენი მატარებელი
გაპყვა შორეულ აღმოსავლეთში,
შენს სამშობლოში,
შენი სიმღერით განდიდებულში.
და მაპატიე,
გზას შორეთისას.
დიდ მდინარესთან განშორებისას,
მარტო ნალველით
რომ არ გავყვევი.

მე საოცნებო გზაზე წუხილთან
ერთად ახალი ღელვა ვიგრძენი,
დიდი ნუგეშით სავსე ქუხილით
მიხმობდნენ შორზე შორი საგრცენი.

და გახსენება — დულაბ-ქვეითკირით
დაბმა ანგარის ველურ ჩქერების —
უძილო დამის ჩანაფიქრივით
შორეთს მიმქონდა შეუჩერებლივ.

თარგმან. ოთ. ზელიძემ.

(გაგრძელება იქნება)

მაც) ნუსხიძე

რუსთაველი და ქართველი მოაზროვნენი

მსოფლიო ლიტერატურამ იცის ფილოსოფიური პოემები, რომელთა შორის ყველაზე თვალსაჩინოა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ და დანტეს „დივინა კომედია“. ამ ორი პოემის ერთიმეორის გვერდით დასახელებას, რაც ვაგებდნენ რუსთაველის პირველ იუბილესთან დაკავშირებით, ვერ შეეგუა დასავლეთის ზოგიერთი ლიტერატურის მცოდნე, მაგალითად, ავსტრიელი დეეტერსი, რომელმაც 1937 წ. „ორიენტალიშე ლიტერატურა ცაიტუნგში“ რუსთაველისა და დანტეს დაახლოვების წინააღმდეგ გაილაშქრა მეტად ნაწყენი ტონით. ჩვენი პოლემიკა გაგრძელდა, რაზედაც უკვე მომიხსენებია ქართველი მეცნიერული საზოგადოებისათვის, და ამაზე დღეს იმიტომ ვლაპარაკობთ, რომ ისტორიამ დეეტერსი და მისთანანი, რუსთაველის საკითხთან დაკავშირებით, დაამარცხა.

აღმოსავლეთში კულტურის საკითხებზე იგივე განაცხადა მწერალმა ხაიმ ვარდიმ, რაც დასავლეთში ლუი არაგონმა და რენე ლაკოტმა: ისტორიამ დანტე ერთი საუკუნით ადრე მოუვლინა ქართველ ხალხსაო.

უცხოელების ეს მხატვრულად გადმოცემული აზრი რუსთაველის ადგილის შესახებ კულტურის ისტორიაში, უბრალო ენით რომ ითქვას, იქნებოდა იმის გარკვევა, თუ რას და ვის ემყარებოდა ქართველი გენიოსი, რუსთაველი, როდესაც მხატვრულ ენაზე გადაჰქონდა ეპოქის მოწინავე იდეები, რომლებიც მან თავის მსოფლშეგნებას, ადამიანის როლის და დანიშნულების, მისი ამბილების ამბის ასახვას მონადრომა.

ამ ისტორიულ-კულტურული ვითარების გასარკვევად არაა საჭირო შორეული ექსკურსები ფილოსოფიის, შემოქმედების, სიყვარულის, გატაცების, სიმპათია-ანტიპათიის, რელიგიურ-მისტიკურ მოვლენათა შორეული ასახვა. წამყვანი და მიმართულების მიმცემი აქ არის აზროვნება, რომელსაც შეიძლება სიბრძნისმოყვარეობა ანუ ფილოსოფია ეწოდოს, რადგან იგი, როგორც კ. მარქსი იტყოდა, „თავია საზოგადოებისა“.

თუ ამ „საზოგადოების თავის“ საგანგებო გამოკვლევის საკითხი დადგებოდა (საამისო კვლევის მეთოდი გათვალისწინებულია დიალექტიკურ და ისტორიულ მატერიალიზმში), ყველა მიზეზი და საწყისი გაირკვეოდა. მაგრამ იმ შექთხევაში, თუ გასასინჯავია ვის იდეებს გაეცნო რუსთაველი იმდენად, რომ ისინი მხატვრული ასახვის ქარგად გამოიყენა რომ, როგორც ენგელსი ამბობდა, „ღვთის ზეცაიერი მეუფება დედამიწაზე დაედგინა“, მაშინ, ამჟამად, საჭიროა იმ მოსაზრებათა გამოვლენა, რომლებთანაც რუსთაველს ახლო იდეური კავშირი ჰქონდა.

ცხადზე უცხადესია, რომ პოეტი, როგორც მხატვრული ასახვის ოსტატი, ფილოსოფოსი არაა. პოეტები ფილოსოფიურ პრობლემებს არც აყენებენ და არც სწყვეტენ. არაა საჭირო ყოველ ნაბიჯზე იმის განმარტება, რომ პოეტი, თავისი შემოქმედების ფარგლებში, სინამდვილის ცხოველი განსახიერებთ. თავისი დროის ნაზრევიდან შემოქმედებისათვის საჭირო მსოფლგაგებასა და მსოფლშეგნებას იღებს და მისი სა-

შუალებით აგებს წარმოსახულ სინამდვილეს.

რუსთველოლოგია დღეს, რუსთაველის მეორე სათუბილეო ზემის სამზადისში იმ საფეხურზე როდია, რომ არ გვესმოდეს და ვერ ვხედავდეთ რუსთაველის ნააზრევსა და შემოქმედებაში საიდან და როგორ მოდის არა თუ სახელები და კონცეფციები, არამედ სიტყვები, ტერმინები და ცნებებიც კი, რომლებიც ძვირფასი სპეკულივითაა ჩაყოლებული რუსთაველის პოეტურ ნაგებობაში.

დღეს უკვე მტკიცედა აღიარებული, რომ რუსთაველი რენესანსული პოეტია, ხოლო რენესანსის მეტად გაფართოებულ ცნებაში, რომელიც ჩვენმა მეცნიერებამ შეიმუშავა, წამოყენებულია განსხვავება ორგვარ რენესანსს—თვითნაშობსა (ანუ ავტოქთონურსა) და უკუფენილს—შორის. ეს ტერმინები გამოჩენილ საბჭოთა მეცნიერს აკადემიკოს კონრადს ეკუთვნის და რუსულად იკითხება როგორც **самородный** (თვითნაშობი) და **отраженный** (უკუფენილი).¹

აქ არ შევუდგებით ამ კლასიფიკაციის შეფასებას. გასაგებია, რომ იგი მოწოდებულია ავტორის მიერ იმ რთული პროცესის ასახნელად, რომელსაც წარმოადგენს „მსოფლიო რენესანსის“ ცნება და რომელსაც აღმოსავლეთის რენესანსის მეტად ვრცლად განვითარებული ცნება იწვევს, რადგან ახსნილ უნდა იქნას ჩინეთიდან (მეცხრე საუკუნეში) დაწყებული აღმოსავლეთის რენესანსის მთელი განვითარება წყნარი ოკეანიდან ატლანტიკამდე (16—17 სს.). ამ თეორიის თანახმად რენესანსის მსოფლიო პროცესი უნდა აიხსნას აღმოსავლეთის რენესანსის ფაქტით და ერთი დიდი, მთლიანი პროცესის სახით ვებერთელა მანძილზე დასავლეთისაკენ. ცხადია, იგი ყოველთვის ერთნაირად ვერ ახერხებს ამ პროცესის ახსნას. ამიტომ დასჭირდათ ამ კონცეფციის

ავტორს და მის თანამოაზრეთ ზოგიერთი სიძნელის და მრავალსახიანობის გასაგებად და ასახნელად „თვითნაშობი“ და „უკუფენილი“ რენესანსის განსხვავება.

ეს თეორია შემცდარად უნდა შეფასდეს, რადგან, სხვა ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, არ შეიძლება არსებობდეს „უკუფენილი რენესანსი“, რადგან იგი შინაგანად გაუმართლებელია. ამ სიძნელიდან თავის დასაღწევად აკად. კონრადი მიმართავს „გაღვიძებულ“ სარენესანსო ძალებს, მაგრამ ეს უფრო ართულებს საქმეს. ცხადია ერთი: უკუფენილი რენესანსი უფრო ნაკლები კულტურული ღირებულების მომასწავებელია.

საქართველოზე აკად. კონრადი არაფერს ლაპარაკობს, მაგრამ სომხეთს მიუთითებს, როგორც „უკუფენილი“ რენესანსის ქვეყანას, რის გასამართლებლადც საბუთები არ მოჰყავს. კონრადის შესწორება საეგზეთ მიუღებელია, და საქართველოზე გაჩუმება შემდეგით უნდა აიხსნებოდეს; ალბათ, შემაჩნია (იმ მასალიდან, რომელიც მას ხელთ ჰქონდა), რომ საქართველოს რენესანსის თვითნაშობობის ხასიათი ემყარება გარკვეულ საბუთებს, რომელთა შორის, სხვა კულტურულ ღირებულებათა შემცველი გარემოებების გარდა, საქართველოს რენესანსის ისეთი თვითნაშობობის მომასწავებელი მოაზროვნეები ჰყავს როგორც არიან პეტრე იბერი (ფსევდო-ლიონისე არეოპაგელი) და იოანე პეტრიწი.

ამათგან იოანე პეტრიწის როლი და მნიშვნელობა დამოკიდებულია პეტრე იბერიის საზროვნო შესაძლებლობათაგან, ხოლო თვით პეტრე, რაც კარგადაა ცნობილი, ანტიკური ფილოსოფიის პირდაპირ მემკვიდრეობას წარმოადგენს. აზრთა წყობა, რომელიც ორივე მოაზროვნის დამახასიათებელია, საფუძვლად დაედო შუა საუკუნეთა პროგრესულ აზროვნებას და იდეოლოგიური ხიდი იყო რენესანსისაკენ. რა თქმა უნდა, იოანე პეტრიწის გავლენის ტევადობა

¹ აკად. კონრადი, „შექსპირი და მისი ეპოქა“, ძვერალი „Новый мир“, № 9, 1964 წ.

შეზღუდული იყო იმით, რომ მისი ნაშრომები ქართულად იყო დაწერილი, ხოლო პეტრე იბერის ნააზრევი დიდი განწევრობილები იყო და ანტიკური მეგვიდროების ნიადაგზე შექმნილ რენესანსს ასაფუძვლებდა.

ეს არ იყო მსოფლიო რენესანსის ერთ-ერთი მომენტი, აღმოსავლურ რენესანსზე აღმოცენებული, რადგან რენესანსი, თავისი პირდაპირი მნიშვნელობით, შეიძლება ყოფილიყო და იყო კიდევ მხოლოდ თვითნაშობი, გარკვეული რკალის ანუ რეგიონის მიღწევა და ამდენად, თუმცა მსოფლიო რენესანსს არ გამოირიცხავდა, მაგრამ მისგან დამოუკიდებელ ერთ მთლიან რეგიონალურ უჯრედს წარმოადგენდა. თუ ქართული რენესანსი, როგორც აღმოსავლეთის რენესანსის ერთ-ერთი რეგიონი, თავისი ისტორიული ჩასახვანავითარების პროცესში, მისი, ე. ი. საქართველოს კულტურული საზოგადოების მიღმა წვდებოდა, რაც ერთ მთლიან რეგიონს ქმნიდა, მაშინ სრულიად ნათელია, რომ საქართველოს და მასთან კავშირში მყოფი აღმოსავლეთის რენესანსის ეს მონაკვეთი არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ავტოქტონური ანუ თვითნაშობი რენესანსი არ ყოფილიყო.

თავის დროზე, როცა გამოვაქვეყნე ნაშრომი „რუსთაველი და აღმოსავლეთის რენესანსი“, მართალია იდეოლოგიურად წამყვანი როლი ქართულ აზროვნებას მივაკუთვნე, მაგრამ ეს გულისხმობდა მთელი ამ რეგიონის რენესანსის შემადგენლობას, რომელსაც საფუძვლად ამ საკითხზე რუსთაველის წარმოდგენა დავუდე. აკადემიკოსმა კონრადმა ეს გარემოება ვერ შეამჩნია და რუსთაველის როლი აღმოსავლეთის რენესანსის შიშვართ მარტო საქართველოს ფარგლებით განსაზღვრა რადგან სწორედ ქართველ მოაზროვნეთა რენესანსული მნიშვნელობაც შეუმჩნეველი დარჩა.

ნარკვევი „რუსთაველი და ქართველი მოაზროვნები“ იმ მიზანს ემსახურება,

გაირკვეს, რომ რუსთაველი და მისი იდეური დასაყრდენი — ქართველი მოაზროვნები — „რეგიონალურ რენესანსს“ ნიშნავს, მის აღმოსავლურ რენესანსს სერეში. ჩემს წერილში „სომხეთის რენესანსი“ (ამა წლის „დროშაში“) მეგობრულად მივუთითე პროფ. ვ. ჩალოიანს, „სომხური რენესანსის“ ავტორს, სომხური რენესანსის ზოგიერთი შეუფასებლობის შესახებ. აკად. კონრადმა არ დააყოვნა და სომხური რენესანსი „უკუფენილ“ რენესანსად გამოაცხადა, რაც იმაზე უარესი აღმოჩნდა, ვიდრე მოსალოდნელი იყო.

მხოლოდ იმაზე მივუთითებ, რომ ჩვენ და სომხეთს ზოგი რამ საერთო გვაქვს კულტურულ წარსულშიაც და ვინც არეოპატიკას დიდ სააზროვნო მოვლენად სთვლიდა მაშინ, როცა მისი ქართული წარმოშობა არ იყო გახსნილი, ამის შემდეგაც ამავე ნიადაგზე უნდა დარჩენილიყო, რადგან არეოპატიკის რეცეფციამ, ასე თუ ისე ათვისებამ, ზოგიერთი ერი კულტურულად მაღლა ასწია აღმოსავლეთით დასავლეთამდე.

ეს ყველა — სხვათა შორის, როგორც აუცილებელი შესავალი ჩვენი დღევანდელი ნარკვევისათვის.

ერთი უდიდესი საკითხი აზროვნების მსოფლიო ისტორიისათვის — სახელდობრ, რომ იოანე პეტრიწა და პეტრე იბერს შორის უდავო კავშირი (შეიძლება ითქვას, დოკუმენტალური) ნათელი ხდება რუსთაველის მეტყველებაში, სიტყვათა და სახეთა ხმარებაში. ერთი მომენტი ამ საკითხისა განხილული მაქვს წერილში — „პეტრე იბერი რუსთაველის სიტყვასმარებაში“, აქ კი ვეხები უფრო ვრცელ საკითხს, რომელსაც მსოფლიო მეცნიერული რეზონანსი აქვს.

მეცნიერებამ მიიღო დებულება, რომ რუსთაველი ემყარებოდა არეოპატიკას და მანიჭეელობის აღორძინებამაც კი (12 საუკუნე) ვერ შეარყია იგი კეთილის მონიშნის საკითხში, ამავე დროს, პეტრიწის გავლენამ ვერ მიადწია ასეთ გავრცელებას, რადგან იგი არ იყო და-

წერილი იმ დროის საერთაშორისო უნაზუ, ბერძნულზე. მისმა ადრინდელმა სომხურმა თარგმანმა მხოლოდ ნაწილობრივ გაათართოვა პეტრიწის შესწავლის არე, ხოლო ინგლისური თარგმანი დოდისა ჩვენს საუკუნეს ეკუთვნის.

თვით ფაქტს, რომ ითანე პეტრიწმა კარგად იცოდა პეტრეს ნაშრომები, დიდი მნიშვნელობა აქვს მეცნიერებისათვის.

თავისი თხზულების დასკვნით განმარტებაში — „განმარტებაჲ პროკლესა დიადოხოქსისათვის და პლატონურისა ფილოსოფიისათჳს“ რომელიც „ბოლოსიტყვაჲში“ — ჩართული, ი. პეტრიწი გვიხსნის, რატომ დაწერა მან განმეორებით („კჳლად“) წიგნი „კავშირნი თეოლოგიურნი“-ს შესახებ. ამ გარემოებას რომ თავისი „მიზეზი“ უნდა ჰქონოდა პეტრიწის აზრით, ესეც ყურადღების ღირსია. რა თქმა უნდა, ყოველი წიგნის დაწერას თავისი საბაბი ანუ საფუძველი უნდა გააჩნდეს. ეს რამდენიმედ უკვე არკვევს ცოტა მეტს, ვიდრე საბაბი ანუ საფუძველი. „მეტს“ იმ მხრივ, რომ რაღაცას უნდა აეძღვებინა პეტრიწი განმეორებით „გარდმოვლო“ „კავშირნი“-ს სწავლა და ისიც ერთ გარკვეულ საკითხზე.

რომელი იყო ეს საგანგებო საკითხი, რომელსაც შეიცავდა „კავშირნი“, და რაზედაც უნდა შეეჩერებია პეტრიწს ყურადღება, უკეთუ იგი ასეთ გარდმოვლებას მიზნად დაისახავდა? ეს საკითხი ეხებოდა „პირველ მიზეზს“ ანუ მოკლედ „პირველს“.

ი. პეტრიწი წერს: „არამედ მიზეზი კჳლად გარდმოვლებად ჩემ მიერ წიგნისა ამის ესეობს...“ ეს ადგილი მეტად საპასუხისმგებლოა პეტრიწის დასახელებულ ტექსტში, და ზუსტად უნდა იყოს დადგენილი, რომ „კჳლად“ აქ ნიშნავს: „განმეორებით“, „ხელმეორედ“. სხვანაირად რომ ითქვას, ვიღაცას ადრე დაუწერია ქართულად წიგნი პროკლეს თხზულების „კავშირნი თეოლოგიურნი“-ს შესახებ, რომელშიც ცენტრალური ანუ წამყვანია „პირველ

მიზეზის“ საკითხი, და ახლა, რაღაც ახალ გარემოებათა გამო, მას — პეტრიწს უხდება ამ წიგნის გამო „კჳლად“ წერა.

სიტყვას „კჳლად“ რამდენიმე მნიშვნელობა აქვს: ა) აქ მოყვანილი, რაც განმეორებითს, ხელმეორედს ნიშნავს; ბ) მეორე მნიშვნელობა ამავე „კჳლადისა“ იქნება — „შემდეგ“, „შემდგომად“; და გ) გამოთქმა „ამის კჳლად“, ე. ი. ამის მსგავსად.

დაეიწყეთ ბოლოდან. მესამე მნიშვნელობა სიტყვა „კჳლადისა“ ჩვენს შემთხვევაში, ე. ი. როდესაც ი. პეტრიწს სურს რაღაც ახალი ამბავი გვითხრას, სრულიად გამოუსდევარი და გაუმართლებელია, რადგან მას წინ არ უსწრებს ისეთი რამ, რომლის მიმსგავსებით ის აქ თავის მსჯელობას აწარმოებდეს. პეტრიწის შრომების მეორე ტომის 219 გვერდზე აშკარადაა ნათქვამი, რომ მსჯელობის საგანი წინ კი არ არის, არამედ მისდევს ამ ადგილს და ეხება არა პირდაპირ, არამედ შემოვლით დასახელებულ ავტორს იმ წიგნისა, რომელსაც ხელმეორედ გარდმოიღებს ქართულზე ი. პეტრიწი.

მეორე მნიშვნელობა სიტყვა „კჳლადისა“, როგორც შემდეგისა, ასევე გამოუყენებელია აქ, რადგან ი. პეტრიწის ნაშრომი ეხება პროკლეს წიგნისა და პლატონური ფილოსოფიის განმარტებას, მაგრამ არა ისე, როგორც ვაიკეთა პირველმა გარდმომღებელმა, არამედ სხვანაირად, ახლებურად. ეს რომ ასეა, იქედან ჩანს, რომ განმეორებითი ვადმოლება ანუ განმარტება რაღაცა მხრივ განსხვავდება პირველისაგან.

ი. პეტრიწი საინტერესო სააზროვნო სიტუაციას ეხება: ნეოპლატონიზმის მეთაურმა V საუკუნეში — პროკლემ — დაწერა წიგნი „კავშირნი თეოლოგიურნი“ („ღმრთის მეტყველებითნი“), რომელმაც მრავალი განმარტება-გარდმოლება გამოიწვია. ვადმომღებელთა ამ სიმრავლეს გამოუყვევია სათანადო აზრთა სხვაობაც, „პირველ (მიზეზი შ. ნ.) რამეთუ განმარავლდეს გარდმომ-

ლებელი და სხუა აღუჩნდის სხუად“ და ამას ბოლო არ უჩანდათ.

ყურადღების ღირსია ის მკაცრი კრიტიკული მიდგომა, რომლითაც XI—XII საუკუნეთა ქართველი მოაზროვნე იოანე პეტრიწი ორ ბანაკად ჰყოფს პროკლეს განმმართველ-გადმომღებელთ: „რომელნი და უმეცარ იყვნენ — განაგრძობს ის ამ ორი ბანაკის შესახებ — და რომელთაჲ გარემოხუევეითა დიდებითასა თნებითაჲთა წარეცონა სამხილი უსწავლულობისაჲ“ (იქვე). ესე იგი — პროკლეს „კავშირის“ განმხილველი ზოგი უმეცარ და უსწავლელ იყო. მეორე მხრივ კი ხაზგასმულია კაცი — განმართველის ავტორი, რომელაც უპირისპირდება ი. პეტრიწის კლასიფიკაციაში უმეცარს, ე. ი. მკოდნე იყო, მაგრამ არ შეასრულა, არ ამხილა უვაცობა V საუკუნის მწიგნობართა, რომლებიც მწიგნობრობდნენ სახარებასა, სამოციქულოსა „და სხუათა ყოველთა ესე ვითა“.

არ ვინ ჩანდა „ტომითა შორის ჩუენთა“, ვისაც შესძლებოდა განემარტებია „ვითარმედ პირველთაგან იყო სიტყუაჲ“, რადგან „არა უწყიან, რომელი პირველი შემდგომთა არს პირველი“ (იქვე გვ. 219)... და „რომელ არს დასაბამი თჳს შორისისა სიტყუსაჲ, ვითარ დისკოჲ თუალი მზისა შარავანდედთაჲ“ (იქვე). მაშასადამე, ამ ძირითადი საკითხის შესახებ — არის პირველი (მიზეზი) შემდგომთა მიმართ პირველი ანუ შედარებითი, თუ არის იგი „დასაბამი“, დასაწყისი, „თჳსშორისი“ — ანუ სხვებისაგან დამოუკიდებელი, აბსოლუტური — ეს უადრესად მძიმე ფილოსოფიური ტერმინი რომ ვინმართ — ყველა ამის მკოდნე ყოფილა მხოლოდ ერთი კაცი — „ტომითა შორის ჩუენთა“, ე. ი. ქართველი ტომის კაცი, დიდების შარავანდედით მოსილი. ი. პეტრიწს, ცოდნით მოპოებულ ამ დიდების აღნიშვნის გვერდით ქართველი მოაზროვნის მიმართ იმის აღნიშვნაც საჭიროდ დაუნახავს, რომ მან დაიზარა („წარეცონა“ ზმნა „ცონვისაგან“) გასაგე-

ბად და ნათლად ეჩვენებინა ეს თავისი „განმართველის“. თუმცა ქართველთათვის დაწერილ წიგნში.

მაშასადამე, ი. პეტრიწს არ ეეჭვება, რომ პროკლეს „კავშირის“ განსამართავი წიგნის ავტორს შეეძლო გარეკვია პირველის, ანუ პირველი მიზეზის პრობლემა იმ რიგად, რომ პირველი არ ნიშნავდა პირველს სხვების, მაგალითად — მეორის, მესამის და ა. შ. თანრიგობის გამომხატველ გარემოებას, რომ ეს იყო „ურაცხვი“, ე. ი. რიცხვის გარეშე, ანუ „ურადენო“. ამისათვის საჭირო იყო მხოლოდ განუსაზღვრელის ანუ უსაზღვრულის ცნების იმ რიგად შეთვისება, რაც პროკლესათვის ჯერ კიდევ ნათელი არ იყო ისე, როგორც საერთოდ მაშინდელი ანტიკური ფილოსოფიისათვის.

გასაგები რომ გახდეს, რაოდენ ვრცლად და გასაგებად განმარტავს ი. პეტრიწი „უსაზღვროსა“ ანუ შემდგომი სიტყვაგანმარებით უსაზღვრულის მნიშვნელობას, და რა აკლდა ამ მომენტს პროკლეს ნააზრევში, უნდა გავიხსენოთ რომელიმე ამასთან დაკავშირებული ადგილი პროკლეს „კავშირიდან“.

პროკლეს დებულება: ყოველი ნამდვილ მყოფი საზღვრისაგან არს და უსაზღვროსა“. ი. პეტრიწის განმარტებით „ესე ნამდვილ მყოფი უსაზღვრო არს ძალითა, ვითარცა პირველისა უსაზღვროსა მიერ დაარსებული და ერთ და უნაწილო არს გუარითა ვითარ პირველისა საზღვრისა და გუარისა მიერ ერთ ქმნილი და დამთავრებული“ (იხ. პეტრიწის დას. ნაჭრ. თავი 89).

ამავე აზრს პირველის, როგორც უსაზღვრობისა, მრავალჯერ იმეორებს და განმარტავს ი. პეტრიწი პროკლეს წიგნის „კავშირის“ სათანადო ადგილების გამოყენებით. დიალექტიკა პირველი საზღვრისა და პირველი უსაზღვრობისა მოცემულია პროკლეს ზემოთ დასახელებული თხზულების 90-ე თავში. ეს ფრიად მნიშვნელოვანი მომენტი იყო პროკლეს ნააზრევში, მაგრამ საყმაოდ განვითარებულად არ მიიჩნია ი. პეტრიწმა

პირველის ბუნების გასაგებად. ნამდვილი დიალექტიკა, როგორც იგი შემდეგში წარმოსდგება ჰეგელის ნააზრევში, იყო სწორედ იმ მომენტის შეგნება, სადაც პირველში, მის გაუმრავლებლად, ესე იგი პირველად დარჩენილად, მაინც გამოდის ორი გარემოება: პირველში „ორნი წამოიყენეს წყარონი“— წერს პეტრიწი „და მხოლონი ამასთან““. პირველი უნდა დამთავრდეს როგორც „ზესთაჲ გუარო გუართაჲ“ და ეს იქნება ის, რაც გაასაზღვრებს და „გუარ იქმს ყოველივეს თავისი (პირველის) ძალით“.

მაგრამ ეს არაა ყველაფერი. პირველს, როგორც საზღვარს, მხოლოდ შეუძლია იყოს ნამდვილი საზღვარი; ე. ი. „დაუსაზღვრული“ ანუ უსაზღვრო წყარო. ამდენად ნამდვილი დიალექტიკა საზღვრისა და უსაზღვროს შეერთებაშია, რაც შესაძლო ხდება პირველის ამაღლებით ყოველთა საზღვართა უზუშთაესად. აქ გაბედა და იხმარა ი. პეტრიწმა საზღვრისა და უსაზღვროს შესახებ პროკლეს გამოთქმა: „ხოლო ესე ზესთ ღმერთნი პირველი საზღვარი და პირველი უსაზღვრობა“ (ბერძნულად „იუპერთონ“), რომელ გამოთქმასაც მხოლოდ აქ აქვს აზრი და პირდაპირ მიუთითებს იმას, რომ ი. პეტრიწი „პირველის“ საკითხას გაგებამთან დაკავშირებით პროკლეს კითხულობს არეოპაგიტეკულად (იხ. ამის შესახებ ჩემი წიგნი „Петр Ивер и античное философ. наследие“, თავი— „პროკლეს არეოპაგიტეკული წაკითხვა“). საზღვრული და უსაზღვრული, როგორც „ორსახენი მხოლონი“, როგორც საზღვრის გვარი და უსაზღვრო გვარნი, შეერთდებიან და იქცევიან ერთად („ერთ იქმნებიან მიერ მის მიუწვდომელ ერთისა“. დას. ნაშრ. თავი 90).

ასე ღრმად ჩაიხედა ი. პეტრიწმა ნეობლატონიზმის უმაღლესი საფეხურის პროკლესეულ სიღრმეში და პირველი მიზეზის ცნება დიალექტიკურად გაიგო. გაუგებარია, როგორ მოხდა, რომ ჰეგელმა პროკლეს ნააზრევის ამ მხარეს ვერ მიაგნო. იმის ნაცვლად, რომ მას

(ჰეგელს) დიალექტიკის ამბავი სწორედ საზღვრულსა და უსაზღვრულს მთლიანობაში დაენახა, პროკლეს განსჯულთაზე ბული მნიშვნელობა დიალექტიკისათვის დიალექტიკურ ტრიადაში დაინახა.

ი. პეტრიწმა კარგად იცოდა, ვინ მიაგნო პროკლეს ნააზრევში ნამდვილ დიალექტიკას და საზღვრულ და უსაზღვრულს შორის პირველში აღმოჩენა მან მართებულად წამოიწია წინ და პროკლეს სწორად გაგებთა შორის მან იმ მოაზროვნეს მიაპყრო გულისყური, რომელმაც ცენტრში დააყენა საკითხი: „რომელ პირველ არს პირველ““. მართალია, პეტრიწმა უსაყვედურა „დიდებით გარემოხვეულ“ მოაზროვნეს „ტომითთა ჩუენთა“, ე. ი. ქართველს, მაგრამ ორი ვეებერთელა ისტორიულ-ფილოსოფიური ფაქტი გამოიტანა დღის სინათლეზე: ა) რომ ის ქართველი იყო და ბ) მან ვერ დააკმაყოფილა პროკლეს წიგნის თავისი განმარტებით პირველი მიზეზის შესახებ ქართველი მკითხველის მოთხოვნილება.

ესაა ის მიზეზი, რომელიც პეტრიწის მიერ არა მარტო უფრო მკაფიოდ და გასაგებად წიგნის დაწერას ნიშნავდა, არამედ ქართველი მკითხველის მისაწვდომად მან, პეტრიწმა, განმეორებით, იმ მოაზროვნის მსგავსად თავისი წიგნი ქართულად დასწერა.

ი. პეტრიწმა არ დაასახელა პირდაპირ პროკლეს „კავშირის“ კომენტატორი და ამ წიგნის სათაური. მნიშვნელოვანი საკითხია, რატომ მოიქცა ასე ი. პეტრიწი. ამბობენ პეტრე იბერის დასახელება არ იყო მიღებული, რადგან ის მონოფიზიტად ითვლებოდა და საქართველო დიოფიზიტთა ბანაკს ეკუთვნოდა, რასაც როგორც უფრო შფოთვის ეპოქაში, ცხადია, ვადასწვევტი მნიშვნელობა ჰქონდა. მაგრამ ავტორი წიგნისა „საღმართთა სახელთათვის“ დიონისე (ფსევდო-დიონისე) თვითონ წერს პირველსავე პარაგრაფში ამ წიგნისა, რომ მან ისარგებლა მისი მასწავლებლის—იოანე ლაზის „კრებულით“ პროკლეს „კავშირნიდან“ ამოკრეფილ დებულებათა „პირ-

ველ მიზნის“ შესახებ და ამ მასალის ნიადაგზე, რომელიც მას გადაეცა მასწავლებლისაგან, დაწერა წიგნი „თეოლოგიური პირველ სახენი“.

ეს ის წიგნია, რომელიც მიუხედავად ავტორი-დიონისეს (ფსევდო-დიონისეს) განცხადებისა, მაინც არ შევიდა არეოპაგიტის კორპუსში, რადგან ი. პეტრიწმა გარკვეულად მიგვითითა, რომ ეს წიგნი დაწერილი იყო ქართველებსათვის. ჩანს, იგი მოსწუდა ფსევდო-დიონისეს მიერ ბერძნულად დაწერილ წიგნებს და არაბულად გადათარგმნის შემდეგ არისტოტელეს მიეწერებოდა სხვა სათაურით. „უმალღესი სიკეთისათვის“ („დე სუმმა ბონიტატე“), გამოდიოდა მის თხზულებათა კრებულში XVII ს-მდე. ასეთ პირობებში გასაგებია, რომ ი. პეტრიწმა არ დაასახელა პირდაპირ არც ავტორი პროკლეს „კავშირნი“-ს მეორე გარდამოღებისა და არც წიგნის სათაური.

მთავარი აქ მაინც სხვა არის. გაირკვა, რომ ი. პეტრიწმა წიგნი პროკლეს შესახებ არ ცნო სავსებით დამაკმაყოფილებლად, თუმცა ძირითადი დებულებები, როგორც ეს „განმარტებაჲ-ს დღესაგების მეთოდიდან ჩანს, მისთვის სახელმძღვანელო იყო; საქმარისია პროკლეს პირველ კომენტარზე უბრალოდ თვალის გადავლება, რომ ნათელი გახდეს შემდეგი: ი. პეტრიწი არა თუ ტექნიკურად მიყვება პროკლეს ტექსტს, არამედ ხაზგასმულად მიყვება მას იდეურადაც. კიდევ მეტი—ი. პეტრიწი მიყვება ფსევდო-დიონისეს წიგნს და მისი პრინციპების ანუ „პირველ სახეების“ თვალსაზრისით კითხულობს და განმარტავს პროკლეს.

მასშალამე, ი. პეტრიწი მიმართავს მეთოდს, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ იგი მიყვება პროკლეს პირველ განმარტებელს (ანუ გადმომღებს), მაგრამ ავრცელებს და ასრულებს მას იქ, სადაც ის საქმოდ ცხადად არ ეჭეწება. ეს ძალზე დამახასიათებელი მეთოდია და იმდენად თავისებური, რომ, როდესაც ასეთსავე მეთოდს თავის სიახ-

ლეთა შეტანისას იდეური მასწავლებლის მიმართ ვხვდებით ფსევდო-დიონისეს მთავარ ნაწარმოებში (წიგნში „საღმრთოთა დასახელთათჳს“) არ შეიძლება აღიარებულ არ იქნას, რომ აღნიშნული მეთოდი ი. პეტრიწმა (XI—XII სს). გაიცნო და გადმოიღო სწორედ ფსევდო-დიონისეს (პეტრე იბერის) ნაწარმოებებიდან.

ვიღრე რუსთაველის მიერ ქართველ მოაზროვნეთა—პეტრე იბერის (V ს.) და იოანე პეტრიწისაგან გადმოღებულ აზრებისა და მათი გამოხატების საშუალებების გამოყენებაზე მიდგებოდეს სიტყვა, რაც ამ ორივე მოაზროვნის მიერ პირველისა და საზღვრულ-უსაზღვრულის ცნებას შეეხება, საჭიროა შეუცდომლად იქნას დადგენილი, რომ რუსთაველს ხელში ეჭირა როგორც ი. პეტრიწის, ისე პეტრე იბერის სათანადო ნაწარმოებები. უკანასკნელი კავშირის დასადგენად საჭირო და აუცილებელია აგრეთვე ნათლად იყოს დადგენილი, რომ ზემოთ აღნიშნული მეთოდია მასწავლებლის იდეების თავისებური გაშუქებით საკუთარი აზრების გადმოცემისა.

როგორ მოიქცა ი. პეტრიწი პროკლეს იდეების დიდებული ქართველი მოაზროვნისაგან მეტი სინათლით და გარკვეულობით გადმოღების მოთხოვნის დროს, რათა V საუკუნის ქართველ (ე. ი. „ტომითა ჩუენითა“) მწიგნობრებს საშუალება ჰქონოდათ გარკვეულიყვნენ „რომელ პირველ შემდგომთა არს პირველი“ (ციტ. ნაშრ., გვ. 219). მან, პეტრიწმა თვითონ სცადა მის მიერ აღნიშნული ნაკლის შევსება, რომელიც იმის გამო კი არ მოხდა, რომ დიდებული ქართველი „უმეცარი იყო“, არამედ იმის გამო, რომ მან, დიდებით გარემოცულმა, დიზარა, როგორც ითქვა, უსწავლელობის მხილება.

ი. პეტრიწი რომ ამ დიდებულ ქართველში ფსევდო-დიონისეს (პეტრე იბერის) გულისხმობს, ნათელია იქიდან, რომ მას მოჰყავს ფსევდო-დიონისეს თხზულებიდან „საღმრთოთა სახელ-

თათჳს“ — ზუსტად ისეთივე ადგილი, სადაც აღნიშნულია პეტრეს მიერ მისი მასწავლებლის „იეროთეოსის“ (რაც ნიშნავს იოანე ლაზს) შესახებ, დიდი ცოდნის გვერდით, „მოკლებით“ (ე. ი. მოკლედ) თჳმა ღმრთისმეტყველებით მსჯელობათა (პეტრე იბერიელი, „შრომები“, გვ. 27, ს. ენუქაშვილის გამოცემა, თბ. 1961 წ.).

ფსევდო-დიონისე (პეტრე იბერი) წერს: შეიძლება ვინმემ გვისაყვედუროს ჩვენ, „ვითარმედ დიდებულსა მას მოძღვარსა ჩუენსა იეროთეოსს შემოეკრიბნენ ღმრთის-მეტყველებითნი თხორობის შენიეტებანი ზეშთაბუნებისა“, ე. ი. ჩვენს დიდებულს მასწავლებელს იეროთეოსს პროკლეს წიგნიდან „კავშირნი ღმრთის-მეტყველებითნი“ მაღალი ბუნების მქონე რაიმე შემოეკრიბა. „ხოლო ჩუენ, ვითარ თჳმცა არაკმა იყვნეს იგინი, ამისთვის ავსწერეთ აწინდელსა ამას ღმრთის-მეტყველებასა“, ე. ი. ჩვენს, თითქოს იგი არ იყო საკმაო, დაეწერეთ ახალი ღმრთის-მეტყველება ამ წიგნში („საღმრთოთა სახელთათჳს“, დას. ნაშრ., გვ. 26).

ასეთი სიტყვისგების საპასუხოდ პეტრე იბერი (ფსევდო-დიონისე), აცხადებს: მას რომ თანდათანობით, „განვრცელებით“ ეთჳვა, კერძო დებულებებიდან განუზოგადებინა ღმრთის-მეტყველების დებულებანი, არც უვიცობას და არც ვერაგობას არ მივეუცემოდით, ან მისი ერთხელ ნათჳქამის კვალად განმეორებით ცუდად გვემეტყველებია. ამის გარდა უსამართლობაც იქნებოდა ეს ჩვენი მოძღვრისა და მეგობრის მიმართ, რადგან ჩვენი ნათჳქამი მიტაცება იქნებოდა მისი მოაზრებულისა და ნათჳქამისა. მაგრამ მან (ჩვენმა მასწავლებელმა, ე. ი. იეროთეოსმა) მოკლედ გადმოგვცა ეს და ერთ ცნებაში მრავალი რამ ჩაატია. ამიტომ საჭირო შეიქმნა ჩვენს მიერ, შეძლებისდაგვარად ცხად გვეყო „შემოკლებითნი“ იგი და ნათჳქამი (მოგვყავს ახალი ქართულით).

ესაა მთავარი. როგორც ჩანს, ორივე შემთხვევაში, ე. ი. ი. პეტრიწთან

გადმოღებული სიტუაცია იგივეა, რაც ფსევდო-დიონისეს მიერ აღნიშნული: საჳმე ეხება: ა) მასწავლებლის (იეროთეოსის) ნათჳქამს ფსევდო-ღმრთისმეტყველების და ბ) მასწავლებლის (ფსევდო-დიონისეს) ნათჳქამს მისი გვიანი (ექვსასი წლის შემდეგ) მკითხველისათვის—ი. პეტრიწისათვის.

არ არსებობს საბუთი იმის წინააღმდეგ, რომ იოანე პეტრიწი თავის „განმარტების“ მესამე ნაწილში (გვ. 219) ლაპარაკობს ფსევდო-დიონისეზე—ანუ იეროთეოსის მოწაფე — პეტრე იბერზე. ორივე შემთხვევაში, მასწავლებლის წიგნისაგან განსხვავებით, „კუალად“ იწერება წიგნი (განმარტება), რომელიც ამოსავალი ავტორის „უსწავლულობით“ კი არაა გამოწვეული, არამედ „მოკლებითი საზღვართ“, ე. ი. მოწოდებულ ცნობათა სიმოკლით. მასადაამე, ანტიკურობის მიჯნაზე მოვლენილი ქართველი მოაზროვნენი — ავტორი არეოპაგტიკული წიგნებისა (V ს.), ვითარცა მემკვიდრე ანტიკური აზროვნების მიერ დასმულ, მაგრამ გადაწყვეტელ საკითხებისა და მათი გადაწყვეტის შედეგად ინი მცდელი—პეტრე იბერი (დიონისე არეოპაგელი) და ექვსასი წლის შემდეგ იმავე საკითხებზე მოაზროვნე, პეტრე იბერის ნიადაგზე მდგომი და მისი ამაღორძინებელი — იოანე პეტრიწი—ასეთია სააზროვნო გზა ანტიკურობიდან რენესანსისაკენ. მისი შინაარსია ადამიანის ამაღლება სრულყოფამდე და ყოველმხრივ სახიერებამდე, რისთვისაც მას, ვიწრო გამოთქმით, ჰუმანიზმი ეწოდა. ღვთაების იდეა, როგორც სრულყოფის გამოხატულება, ადამიანის სრულყოფად უნდა გამხდარიყო და კაცად გამხდარი თანაბრად „ძეს კაცით კაცამდე“, როგორც იტყვის რუსთაველი, „დიდად სახელდებული“, ვითარცა იტყოდა პეტრე იბერი (ფსევდო-დიონისე).

„დიდ უკუე სახელ-ედების ღმერთსა... რამეთუ გარე შემოსწერს ყოველსა სიდიდესა... ზეშთა-აღმატების ყოველსა რიცხვსა და ზეშთ-გარდავლის ყოველსა

ურცხვობასა“ (პეტრე იბერი, შრომებო, გვ. 80, ს. ენუქაშვილის გამოცემა). იმავე დროს ღმერთია მცირე, რადგან „არსად ჰპოო სახე მცირესა მოუღებლად“ (იქვე) კაცადქცეულ ლოგოსს მოაქვს სახიერება „პირველისა“ კაცთა შორის და ყოველსა ყოფიერებასა შინა. ამდენად პირველი უსაზღვრულია, როგორც „დიდის“ ისე „მცირეს“ მიმართ და ამდენად პეტრე იბერი უკვე V საუკუნეში მივიდა უსაზღვრო დიდისა და მცირის იდეის ცნებამდე, რომლის აღმოჩენის პრიმატისათვის XVII საუკუნეში გააფთრებით ებრძოდნენ ერთიმეორეს დასავლეთის მოაზროვნენი — ლაიბნიცი და ნიუტონი. XII საუკუნეში კი რუსთაველმა პოეტურად ასახა იგივე აზრი, ე. ი. რომ „დიდი ძეს კაცით კაცამდე“, სადაც დიდის ათვისების ადამიანური უნარის საფეხურების სახით „მცირეც“ იგულისხმებოდა.

ეს იყო პირველი მიზეზის ის იდეა, რომელიც, პოეტურ ენაზე გადატანილი, კაცის ცხოვრების მამოძრავებელ ძალად წარმოსდგა როგორც „მიჯნურობა“ და რომელზედაც უკვე „ვეფხისტყაოსანის“ შესავალში რუსთაველი წერს:

„ვთქვა მიჯნურობა პირველი და ტომი
გვარად ზენათა“.

ასე შეიკრა ერთ ზემთაარსებულ სახიერებად ფილოსოფიური „პირველი“ და რომანტიკული „პირველი“ და ამის გარკვევა იქნებოდა რუსთაველისა და ქართველ მოაზროვნეთა რენესანსული კავშირის გახსნა, რომელიც მრავალფეროვანი ჯაჭვის სახით ზეციდან მიწაზე ჩამოუშვა „იერარქიის ოსტატმა“, როგორც დანტე ამბობს ფსევდო-დიონისეს შესახებ, საზღვრის და უსაზღვრულის დიალექტიკის ყალიბში გაატარა ი. პეტრიწმა და კაცის ამაღლების გზად ასახა რუსთაველმა, რადგან „კაცი არ ყველა სწორია—დიდი ძეს კაცით კაცამდე“.

დღეს რუსთაველოლოგიური ძიებანი ის არ შეიძლება იყოს, რაც იყო რამდენიმე ათეული წლის წინ. მას ფილოსოფიური, ფილოლოგიური და ისტო-

რიულ-კულტურული რენესანსული ძიება უნდა ედოს საფუძვლად. ფილოსოფიური არ ნიშნავს რუსთაველის გაფილოსოფოსებას, როგორც ამას ვილაცის უსაყვედურებენ საზღვარგარეთ. ეს იქნებოდა არა მარტო ის, რაზედაც რუსთაველი წერს, როგორც შაირობაზე, რომელიც „სიბრძნისა ერთი დარგი“, არც არისტოტელეს „პოეტიკის“ წესებზე აგებული პოეზია, რომელმაც დასავლეთის შემოქმედება გარკვეულ სოციალ-ისტორიულ პირობებში ფსევდო-კლასიციზმამდე მიიყვანა—არა, ეს იქნებოდა ეპოქალური იდეის, როგორც პროგრესული გზამკვლევის გამოყენება ხელოვნების მიერ, რომელსაც ფილოსოფიის საკითხები ცხოვრების აზრის გაგებისაგან არ გაუყვია, როგორც ამას ჩადის პეტრე იბერი. ზეციერისა და მიწიერის შენაცვლების მიზნით დაახლოვება, კარგად გაიგო ფრიდრიხ ენგელსმა და „ზეციური მეუფების მიწაზე გადმოდგინებად“ გამოიყენა და „გლუბთარეველოციას“ გერმანიაში საბრძოლო დროშად მისცა ხელში.

ავტოქთონურს, თვითნაშობს და არა უკუფენილს ქართულ რენესანსს თავისი საკუთარი ფილოსოფიური ფონდი აქვს, ქართველ მოაზროვნეთა მიერ შექმნილი. პეტრე იბერის და ი. პეტრიწის საქმე, რომელიც ანტიკური აზროვნების მთელს შუა საუკუნეებზე გადავლის მაუწყებელია ვიდრე რენესანსის შემზადებამდე, მძივებივით უნდა ამოიკრიფოს რუსთაველის აზროვნებასა და შემოქმედებაში. დღესდღეობით ჩვენი მიზანია ზოგიერთ მომენტზე მითითება, რაც მომავალი კვლევის მიმართულების მაჩვენებელი უნდა იყოს.

შემთხვევით არ დავიწყეთ ი. პეტრიწის შესანიშნავი განმარტებით, რომ მთავარი საზრუნავი ქართული აზროვნებისათვის V საუკუნეში უნდა ყოფილიყო „პირველის“ გამოკვლევა. აქამდე არსებული ცნობებით ეს საძიებელი „პირველი“ საკმაოდ ნათელყო ნეოპლატონიკოსმა პროკლემ, მაგრამ საქმე მას-

ზე ვერ შეჩერდებოდა, რადგან მასში საზღვრისა და უსაზღვრულის აუცილებელი დამთხვევა მხოლოდ დიალექტიკის სათანადო განვითარებით მიიღწეოდა, რაც შესძლო პეტრე იბერმა (ფსევდო-დიონისემ).

განმაცვიფრებელი ამბავია და რუსთველოლოგიური ძიება მას გვერდს ვერ აუვლის. ი. პეტრიწი რომ არ იდგეს პეტრე იბერის ეპოქალური წვდომის, მაგრამ შემოკლებით გადმოცემულ ცნებების სისტემასა და რუსთაველის მიერ ამ ცნებათა პოეზიის ხერხებითა და გზით სახეობრივი აზროვნების შედევრების შუა, უკანასკნელში არეობა-გატიკული აზროვნების ამოკითხვა ძნელი ამბავი იქნებოდა.

ისტორიამ გაანებივრა ქართული კულტურა და არა მარტო მისცა მას, როგორც დღეს ფრანგები ამბობენ, კრეტიენ დე ტრუას ეპოქაში, ე. ი. საუკუნეზე მეტით ადრე დანტე რუსთაველის სახით, არამედ როდესაც საჭირო გახდა ისტორიულად არეობაგტიკის ნიადაგზე რენესანსის საიდუმლოების სანდო ხელში გადაცემა, საქართველოს მისცა ისტორიამ ი. პეტრიწი, როგორც პეტრე იბერსა და რუსთაველს შორის მესიტყვე. ი. პეტრიწი თანაგრძნობით შედის V საუკუნის ქართველ მწიგნობართა მძიმე მდგომარეობაში, რადგან არავინ ჩანდა „პირველის“ გამსწნელი, ხოლო ვინც ეს იცოდა—პეტრე იბერმა, დიდებით გარემოსილმა, დაიხარა (წარუცნა) „სააზილი უსწავლელობისა“.

ი. პეტრიწს, როგორც ყოველ დიდი საქმის გამკეთებელ კაცს, არ ჰქონდა მთლიანად შეგნებული, რა დიდ საქმეს აკეთებდა, რადგან „მოკლებით“ თქმულის შევსებით მან, ი. პეტრიწმა ნათელი გახადა XII ს. გენიალური რუსთაველისათვის, როგორც დასაყრდენი „პირველი“— „ტომი გვართა ზენათა“, ისე მისი სავალი გზა საზღვრიდან უსაზღვროსაკენ.

ცნობილია რუსთაველის პოეტიკაში მოცემული დახასიათება მიჯნურობისა:

ესტჳე მიჯნურობა პირველი და ტომი გვართა
ზენათა,
ძნელად სათქმელი, საჭირო გამომცემელი
ცნობისა
იგია საქმე საზო, მომცემი აღმადრენათა;
ვინცა ეცდების, თობამცა ჰქონდა მრავალა
წყენათა.

აქ მოცემულია ფილოსოფიური იდეის მნიშვნელობა პოემის მთელ გზასთან. პირველ ტაეპში გაშლილია ის ძირითადი ცნება მიჯნურობისა, რომლის გამოსახატავად საჭირო შეიქმნა ძირითადი ფილოსოფიური ცნება „პირველისა“, რომელიც ეკუთვნის (ტომი უდრის ნაკვეთს, მონაკვეთს), „გვართა ზენათა“, ე. ი. უზენაეს არსს.

ეს „პირველი“ ი. პეტრიწს თავისი „განმარტება“-ს წინასიტყვაობაში დახასიათებული აქვს როგორც „ნამდვილ ქეშმარიტი მყოფი და არსი“. ეს სინამდვილე გაიზომება მით, რომ უმრავლესობა მოვლენათა დაკავშირებულია „არაობასთან“ და ამდენად სრულ ქეშმარიტებას არ შეიძლება წარმოადგენდეს. „თუთ უმრავლესი. მათე შეყრილ არაობასა თანა“ (ი. პეტრიწი, შრომები, II. გვ. 5).

მაგრამ ქეშმარიტობა არ კმარა პირველისათვის, როგორც განმარტება. ამიტომ იყო, რომ პროკლე—პეტრიწის აზრით—დასტოვა საზღვარი თავის ხედვათა და მძწვედა „პირველთა ვიტყვ პლატონისთა“ (იქვე). უმწვერვალესობა პირველისა ავალებდა მას ყოფილიყო ერთი. როგორც ასეთი პირველი, ცხადია, უნდა ყოფილიყო მიუწვდომელი და ამის გამო მისი თქმა ენით, როგორც „გრძნობით მიუწვდომელისა“, პროკლეს მიხედვით, იყო „ძნელად სათქმელი, საჭირო (ე. ი. ჭირის მომცემი, შ. ნ.) გამოსაკვები ენათა“, როგორც თქვა რუსთაველმა.

მაშასადამე, საკმარისია ამ დაწყებითი განმარტებების ფილოსოფიური გამოთქმის და პოეტური გამოსახვის ოდნევა შედარებაც კი, რომ ნათელი გახდეს განსხვავება (და განსხვავება მნიშვნე-

ლოვანი) ფილოსოფიურად და სახეობითად გადმოცემული აზრებისა.

რუსთაველის სადღეისო კვლევის დონე მოითხოვს ფილოსოფიურ და ფილოლოგიურ კვლევას ტექსტებისა, რომლებიც ქართველ მოაზროვნეთ—პეტრე იბერსა და იოანე პეტრიწს მიეკუთვნება. ეს სამუშაო უნდა შესრულდეს „ვეფხისტყაოსნის“ გასწვრივ დასახელებულ ყველა ტექსტზე დამყარებით, მაგრამ აქ ჩვენი მიზანია ასეთი ამოცანის როგორც გადაუდებლობაზე, ისე მისი შესრულების შესაძლებლობაზე მივუთითოთ. ძირითადი ცნებები—პირველისა, როგორც პირველ მიზეზისა და იგივე პირველი—როგორც მიჯნურობის ამავე პირველის ტომისა გვართა ზენათა—ზუნებრივი ამოსავალია რუსთაველისა და ქართველ მოაზროვნეთა მიმართებისათვის.

ი. პეტრიწი პირდაპირ მრულდა „პირველის“ განმარტებას და მისი ძნელად თქმა უსაყვედურა პეტრე იბერს. ცხადია, რომ პეტრიწი მართალი იყო და პეტრე იბერის ნააზრევზე მარტივად დამყარება ძნელი საქმე იყო და ამ ნიადაგზე „ვეფხისტყაოსანი“, როგორც ფილოსოფიური პოემა ძნელი გასაშლელი იქნებოდა. არ იყო მართალი ი. პეტრიწი, როცა არ იღო აზრად, რომ პეტრე იბერმა მრავალგზის სცადა ანტიკური ფილოსოფიური მემკვიდრეობის განმარტება და ვაადვილება, მაგრამ ეს არც ისე იოლი საქმე ჩანდა.

დღეს მეცნიერებაში დადგენილია, რომ პროკლეს პირველი განმარტებელი იყო ის მოაზროვნე, მოდგმით ქართველი (ლაზი), რომელმაც პროკლეს ნააზრევში სწორედ პირველი მიზეზი აითვალა, როგორც კვლევის საგანი, რადგან აქ იხსნებოდა ღვთაებისა და ადამიანის ის მიმართება, სადაც კაცი გახდა მიზანი ღმერთის ამოქმედებისა და ღმერთი—ადამიანის ამალეებისა. აქ დაისვა იმდროინდელ აზროვნებაში საკითხი ქვეყნად მაღალი აზრის, ლოკოსის, „სიტყვის“ და სწორედ ეს იყო ის სიტყვა, რომელთან დაკავშირებითაც, პეტრიწის თქმით, V ს. ქართველ მწიგნო-

ბართ ამოცანად დეისახათ განმარტება თქმისა „პირველთაგან იყო სიტყვა“.

ამიტომაც იყო, რომ პეტრე იბერს ამოსავალ წერტილად მიუღია არა პროკლეს „კავშირნი“, არამედ ის, რაც ამ წიგნიდან ამოკრიფა მისმა მასწავლებელმა იოანე ლაზმა, მისგან იეროთეთოსად სახელდებულმა.

ის, რაც რუსთაველს თავდაპირველად აინტერესებდა, მისი პოემის შესავალშია ვაშლია, მაგრამ აქ მთავარი იყო სახიერება „პირველისა“ საერთოდ, და იმავე პირველის როგორც მიჯნურობის ამბავი. ამ ამბის გაშლელი ორი კი არა (პეტრე იბერი და იოანე პეტრიწი) ჩანს რუსთაველის პოემაში, არამედ იქ, სადაც, ძირების წიაღში ისმის ღაღადისი პროკლეს სულ უადრესი განმარტებლისა. ეს იყო სწორედ იეროთეთოსად წოდებული, პეტრეს მასწავლებელი—მითრიდატე გაქრისტიანებამდე, ხოლო შემდეგ იოანე ლაზი. და მისი უდიდესი დამსახურება იყო ის, რომ პროკლეს „კავშირნი“, რომელიც იმ თავითვე შემოიჭრა ქართულ აზროვნებაში როგორც ანტიკური ფილოსოფიის მებაირახტე, სწორედ ის დაინახა და საგანგებოდ ამოკრიფა, რაც ეხებოდა „პირველ მიზეზს“ და მის ნიადაგზე აგებულ დიალექტიკას.

ი. პეტრიწს ჰქონდა უფლება ესაყვედურა პეტრესათვის, რომ მან—პეტრემ—მართალია სცადა და ჩინებულადაც გააკეთა იეროთეთოსის განმარტებიდან მთელი სისტემა, რომელსაც თვითონ უწოდა, როგორც ითქვა, „თეოლოგიური პირველსახენი“ („იუპიტობოზე“ს თეოლოგიკად“) და რასაც დროთა ვითარებაში სხვადასხვა სახელი ეწოდა „უზუშთაესი სიკეთისათვის“ (ლათინურად „დე სუმა ბონიტატე“), „წიგნი მიზეზთა“ (აგრეთვე ლათინურად—„ლიბერ დე კაუზის“), მაგრამ, ვინაიდან ეს „თეოლოგიური პირველსახენი“ ქართულად დაიწერა, ჩანს, პეტრემ ვერ შესძლო მისი ტექსტულურად შეტანა თავის პირველ და მთავარ წიგნში—„საღმრთოთა სახელთათვის“.

ამავე დროს პეტრე გრძნობდა, რომ მისი პირველი ნაწარმოები, რაღაც სახით მაინც უნდა ყოფილიყო არეობა-გიტყუილ კორპუსში შეტანილი და მან ეს გააკეთა ნარევი ტექსტით: იოანე ლაზის (იეროთეოსის) „კავშირნი“-დან ამოწარეფი ციტატებით და თავისი კომენტარებით.

ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილი იეროთეოსის ციტატებიდან არის სწორედ ის, რაც იყო შესავალი პეტრე იბერის „ახალი ღმრთის-მეტყუელებისა“. ეს სიახლე „ღმრთის მეტყუელებისა“ პროკლესგან განსხვავებას ნიშნავდა და ქართული ქრისტიანობის დალაგებას უმიზნებდა.

იეროთეოსის „კავშირნი“-ს ციტატი იწყება იმით, რითაც იწყება პეტრე იბერის „ახალი ღმრთის-მეტყუელება“ და რასაც, როგორც ამოსავალს, დაემყარა რუსთაველი. ეს ადგილი ასეთია:

„ყოველთა მიზეზი და აღმაცხებელი იესუმს ღმრთეებაჲ... არცა კერძო არს, არცა ყოვლობაჲ; და ყოველ არს და კერძო... უპირატესობისა მათ ყოველთასა ჩქონებელი და პირველითაგან მყოფი“.

ამრიგად, შევდივართ თუ არა ამ პირველთაგან მყოფის“ იეროთეოსისებურ განმარტებაში, ვხედავთ, რომ მას პროკლეს გაგება, როგორც ანტიკური ნააზრევის მემკვიდრეობა პ. იბერს უნდა წაიფხანოს—პირველის, როგორც არსებობის სავსეობის, ისე მისი დიალექტიკურობის მიმართულებით, ე. ი. სრულისა და უსრულოს დაღვენისაკენ.

ეს ნათელია მომდევნო დებულებიდან: „სრულ არს უკვე უსრულთა შორის, ვითარცა სრულთ—მთავარი, ხოლო უსრულ სრულთა შორის, ვითარცა ზეშთასრული და წინაბთვე პირველითგან სრული“.

პირველის დიალექტიკა, ამრიგად, ნათელია იქიდან, რომ იგი სრულსა და უსრულს დაპირისპირებისას მთლიანობას აღწევს, რომ იგი უზეშთაესია ანუ ზეშთასრულია და ამით კიდევ

მოხსნის და კიდევ შეიცავს სრულყოფას. როგორც ვხედავთ, პროკლეს პირველმა ქართველმა კომენტატორებმა, იოანე ლაზმა და პეტრე იბერმა, პროკლეს ნააზრევში გაცილებით უფრო ღრმად დაინახეს დაპირისპირებულთა მთლიანობის ამბავი, ვიდრე ეს შეამჩნია პეველმა, რომელიც პროკლესთან ტრიადის შემჩნევით დაკმაყოფილდა.

ასევეა აგებული იეროთეოსის „კავშირნი“ დებულება „სახეთა“ შესახებ. და აქაც სინთეზის მომენტი ასეთია: „უსახო სახეთა შორის, ვითარცა ზეშთასახეთაჲ“, ე. ი. სახისა და უსახოს დაპირისპირება იხსნება ნეგატიურად „ზეშთასახეთაჲ-ს“ საშუალებით.

თუ აქ გავიხსენებთ პეტრეს მოძღვრებას, რომ ქვეყნის „შორის საცნაუროდ იხილვებიან სამარადისოჲ იგი ძალი ღმერთეებაჲ (პეტრე იბერი. შრომები, გვ. 34, ს. ენუქაშვილის გამოცემა), მაშინ მთელი პირველი სტროფი „ფეფხისტყაოსნისა“ ამოიზრდება იეროთეოსისა და პეტრეს დებულებიდან უნაკლოდ.

აქაა ღმერთი, რომელსაც ცალკე დასახელება არ ესაქიროება, რადგან ერთია „ღმერთება“ და მის „ძალი“. პირველი სტროფის დასასრულს კი ვკითხულობთ:

„მისგან არს ყოლი: ხელწიფე, საბით მის მიერითა“.

„სახის“ ამბავმა მოიტანა რუსთაველის პოემის ძველ რედაქტორთა ხელში ე. წ. მეორე სტროფის პირველი ტაევი: „ჲ ღმერთო ერთი შენ შექმენ სახე ყოლისა ტანისა“

სიტყვა „შექმნა“-მ არ უნდა შეგვიყვანოს აქ შეცდომაში, რადგან ღმერთი თვითონაა „ყოფაჲ“ და ვინ „მის ყოფად არს, ყოფაჲ არსთა ყოველთაჲ არაოდეს მოაკლდების“ (პეტრე იბერი, გვ. 63).

პეტრე იბერს არ ავიწყდება აქ, რომ „თვითყოფაჲცა იგი პირველითგან მყოფისაგან არს და მისი არსყოფაჲ, ხოლო თუთ იგი არა ყოფა არს, და მის შორის არსყოფაჲ, არა თუ იგი ყოფისა შორის“ (იქვე). აქ გამოთქმულია უდიდესი მიღ-

წევა აზროვნების ისტორიისა ნეგატიურის დადებითი ღირებულების შესახებ და ამ ნიადაგზე შენიშნა პირველად პეტრე იბერმა ის მნიშვნელობა უარყოფითი განმარტებისა, რომელიც მან გაბედულად მიუყენა როგორც ღმერთის ცნებას, ისე მის მოქმედებას, რაც არსებითად განსხვავდება საღმრთო წერილის თვალსაზრისისაგან. „უცნაურო“ და „უთქმელო“ და სხვ., როგორც უარყოფითი განმარტება, უცვლელად შევიდა რუსთაველის სიტყვათმარებაში.

მაგრამ ყოველივე ეს ის მოვლენაა, რაც დიდ სიძნელეებს ქმნიდა და შემოკლებულად ითქმოდა, და რაც არ აკმაყოფილებდა ი. პეტრიწს. უკანასკნელმა საჭიროდ დაინახა ვრცელი განმარტებები V ს. მწიგნობართათვის, მაგრამ აშკარა იყო, რომ ამის საჭიროება უფრო იგრძნობოდა XI—XII ს. ს.ათვის. შევეხოთ ორიოდ სიტყვით ამ ამბებსაც.

ზემოთ მოყვანილი ადგილები პირველი მიზეზის შესახებ, დამუშავებული პეტრე იბერის მიერ წიგნში, რომელსაც მან თვითონ უწოდა „თეოლოგიურ პირველსახეთათჳს“, გამოყენებულ იქნა რუსთაველის მიერ მის ცნობილ სტროფში (792).

3. ვინ საზღვარსა დაუსაზღვრავს,
ზას უკვდავი ღმერთი ღმერთად,
4. ზვი გამხდის წამის ყოფით ერთსა ასად,
ასა ერთად.

შინაგანი კავშირი „პირველისა“ და და უსაზღვრულსა და საზღვრულს შორის, როგორც გაირკვა, საფუძვლად დაედო იმ გამოსავალს ანტიკური მსოფლგაგებიდან, რომელმაც ვერ მოახერხა უსაზღვრულის გამოყენება. თუ „პირველი“ და მიჯნურობა ერთი და იგივე „გვართა ზენათა ტომი“ იყო რუსთაველის გაგებაში, აქ უნდა შეკრულიყო კავშირი „ვეფხისტყაოსნის“ მსოფლგაგებისა და ამასთან დაკავშირებულ ადამიანთა ბედს შორის.

რუსთაველი ვერ მივიდოდა ზემოთ მოყვანილ გამოთქმამდე საზღვრისა და უსაზღვრობის შესახებ, რომ მასა და პეტრე იბერს შორის ი. პეტრიწი არ მდგარიყო, თავისი გამოთქმით, რომ პირველი „გასაზღვრებს ყოველთა“ და იგივე პირველი არის „უსაზღვრო წყარო“.

გამოთქმა რუსთაველისა „ზის უკვდავი ღმერთი ღმერთად“ (იქვე) პირდაპირ მომდინარეობს პეტრე იბერის თეზისიდან „პირველის“ საზღვრულ-უსაზღვრულობის შესახებ, რომელიც ი. პეტრიწმა „პირველში“ შერწყმულ მარადიულ ღმერთად წარმოიდგინა (პეტრიწი, II, გვ. 143).

ასეთია მოკლე ნიმუში იმისა, თუ როგორ წარმოვიდგენია ჩვენ რუსთაველოლოგიის სამეცნიერო კვლევის დონე რუსთაველის მეორე იუბილეს სამზადისში.

აკაკი მინიძე

ღმევანდელი ვითარება ვეფხის ტყაოსნის ტექსტის დადგენის საქმეში¹

I

„ვეფხის ტყაოსანი“ თამარ მეფის ქაოქის ძეგლია, მე-12 საუკუნის მიწურულასა ან მე-13 საუკუნის დასაწყისისა. უძველესი ხელნაწერები კი, რომელთაც ჩვენამდე მოუღწევიათ, გვიანდელია, მე-17 ან მე-18 საუკუნისა. პლატონ იოსელიანს უნახავს სამი ძველი ხელნაწერი „ვეფხის ტყაოსნისა“: ერთი, მე-15 საუკუნისა, ქაღალდზე (და, როგორც ჩანს, სრული); მეორე, ამაზე აღრინდელი, ეტრატზე, მაგრამ ნაკლები; მესამე, გვიანდელი, რომელიც გრაფ ვორონცოვისთვის მიუღწევიათ საჩუქრად. ეს ვორონცოვისათვის მიღწეული ცალი აღმოჩნდა არქივში (აღინიშნება D ლიტერით). ამიტომ არა გვაქვს არავითარი საბუთი, ეჭვი შევიტანოთ პლატონის ვანცხადებაში, რომ მას ძველი ხელნაწერები უნახავს, ერთი ეტრატზე დაწერილი, ძველი, უთარილო, ნაკლები (პოლკოვნიკ გრიგოლ წერეთლის კუთვნილება) და მეორე უფრო გვიანდელი. ქაღალდზე, თარიღიანი, ალექსანდრე მეფის დროინდელი, 1443 წ. (მცხეთელ ელიოზიანთ ოჯახის კუთვნილება)².

ჩვენი დროის რუსთველოლოგები დიდი გულის ტკივილით აღნიშნავენ ამ ორი ძველი ხელნაწერის კვალის გაქრობას. მათ რომ მოეღწეიათ ჩვენამდე,

სულ სხვა ვითარება გვექნებოდა უკვდავი პოემის ტექსტის დადგენის საქმეში, კერძოდ, ჩანართ-დანართ სტროფთა რთული საკითხის გარკვევაში.

ვამბობთ „ვეფხის ტყაოსნის“ ტექსტის დადგენაო, მაგრამ რას ნიშნავს ეს? — ეს ნიშნავს, რომ ტექსტი უნდა გაიმართოს დაახლოებით იმგვარად, როგორც იგი გამოვიდა პოეტის ხელიდან. ეს კი ერთობ ძნელი საქმეა, რადგანაც ვეფხის ტყაოსნისა არც დედანი მოსულა ჩვენამდე, არც ისეთი ცალი, რომელიც დედნიდან გადაწერილი იყოს პოემის შეთხზვის უახლოეს ხანებში. გვაქვს მხოლოდ არა ერთხელ გადაწერილისაგან გადაწერალები და ისიც ოთხიოდე საუკუნით დაშორებული რუსთველისაგან. ამ ოთხი საუკუნის განმავლობაში ბევრი უბედურება დაატყდა თავს საქართველოს: ხვარაზმელების შემოსევა და ზედ მოყოლებულმა მონღოლთა დაპყრობამ და არა ერთგზის დალაშქრვამ წელში გატეხა ჩვენი ქვეყანა, გაანადგურა კულტურული მონაპოვარა, გაანახანგა საუკუნოებით დაგროვებული სიმდიდრე; ხალხი გაწყდა, კულტურა დაქვეითდა, განათლებულ პირთა რიგები შეთხვლდა, ძველი ქართული ენის ცოდნამ და გაგებამ იკლო. მონღოლების რბევას მოჰყვა სპარსელებისა და თურქთა თარეში. საქართველომ ვერ მოიკალა დაუსრულებელი ომებისაგან, რაში წელში გასწორებულიყო და კულტურული საქმიანობისათვის მიეყო ხელი. აღარ იყო მომზადებული პირები, რომ, რაც კი რამ ძველი ძეგლები შემთხვევით გადარჩა, ისინი მაინც დაეცვათ მომავლისათვის და სისწორით გადმოეწერათ. მე-15-17 საუკუნეებში გადაწერილი ძველ

¹ წაკითხულია მოხსენებად თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს სხდომაზე 1965 წ. 21 ივნისს. აქ იბეჭდება ოდნავ გავრცობილი სახით.

² Шота Руствели (1174—1212), გაბ. Кавказ, 1870, № 13 (30 იანვარი).

ისტორიული თუ ლიტერატურული ძეგლები ყველა სავალალო მდგომარეობაშია, მათი ტექსტები ერთობ შერყენილია: „ქართლას ცხოვრება“, „ამირან-დარეჯანიანი“, „ვისრამიანი“ — ყველა ამათი ტექსტი შერყენილია ბევრგან სუსტად მომზადებული ვადამწერლებისაგან და დიდი ცოდნა, შრომა და გამჭრიახი გონებაა საჭირო, რომ მათი ტექსტი სათანადოდ გასწორდეს და გაიძარტოს. მიუხედავად იმისა, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ პოეტური ქმნილებაა, და, მაშასადამე, ნაკლებ მოსალოდნელია მისი ფორმების გადაკეთება და შერყენა, მასაც დიდა ცვლილება განუცდია ვადამწერთა ხელში, რომელთაც გაუგებარი ადგილები თავისებურად გაუაზრიანებიათ, ძველი ფორმები გადაუკეთებიათ და ტექსტი საკმაოდ შეუცვლიათ. ამას კიდევ სხვაც დაერთო: დიდებულ მგოსანს გამოუჩნდა მზაძველები, რომლებიც ცდილან, პოემა გაეცრცოთ თავისი ლექსების შიგა და შიგ ჩართვით ან გაგრძელებათა დართვით პოემის ბოლოს.

ამჟამად ცნობილია სამი მზაძველი:

1) ვინმე მესხი მეღვინე, რომელიც ალბათ, ის სარგის თმოგველია, რომელზედაც ხვარაზმელთა ამბის გამო ნათქვამია პოემაში:

ეს ამბავი დარჩომოლა
სარგის ლექსთა შეუწყობლად;
აგრე თმოგვი თმოგველთაგან
შესავლათურთ დარჩა ობლად.
ეს სიტყვა მოახსენეს,
ვინ ჩანს გმირთა რაზმთა მწყობლად.
მიბრძანა, თუ: ლექსად თქვიო,
მკვერ-ჭართლად, დაუშრობლად.

(A 2024).

„ობლად დარჩენა“ გულისხმობს, ალბათ, თმოგვის გავერანებას რაღაც უბედურების თავს დატყულომის გამო.¹

2) მოყვანილი შიარის მიხედვით ჩანს, რომ ხვარაზმელთა ამბავი, რომელიც მანამდე პოემაში არ ყოფილა, ვიღაცას გაუღელქსავს მეფის (?) ბრძანებით, რომლის სახელი არ არის მოხსენებული. ეს ვიღაცა უნდა იყოს ნანუჩა, რომელიც სხვაგან ამბობს:

ესე ამბავი ნარჩომი
მათ ლომთა მორკმით მკონეთა,
გალქსვა ავლა ხვარაზმთა,
მეტლ ვერ მოვიგონეთა,
ძნელაა პოვნა, გული ჰკრთა,
დავეარდი, დაველონეთა,
კვლავ ვოქვი ლექსი, გავმართე,
მოსმენით გაიგონეთა.

(A 1869)

აწ, გონიერო, სიტყვანი
თქვენ ჩემნი შეიწყნარენით;
ძველნი ნარჩომნი ამბავნი
ლექსად ვოქვენ, გაიხარენით.
სარგის დაურჩა უთქმელად,
მას ესე დავაბარენით;
ლექსნი მიქენით, ამისთვის
ენანი მომხმარენით.

(A 1870)

ეს დანართი ლექსები უთუოდ ეკუთვნის ნანუჩას¹, ანუ მანუჩარ ციციშვილს, რომელიც, კ. კეკელიძის ვარაუდით, დაახლოებით მე-17 საუკუნის პირველ მეხუთედში ცხოვრობდა². რომ ეს მოყვანილი სტროფები ნანუჩასია, ამას გვამცნევს 1671 წ. ვადამწერილი (A) ხელნაწერი, რომელსაც აშიაზე ამ სტროფთა გასწვრივ მიწერილი აქვს ინიციალი ნ ან ნა, რაც უთუოდ ნანუჩას აღნიშნავს.

ამას გარდა, ამ A ხელნაწერის 2030 სტროფის აშიაზე მიწერილი აქვს: „მას

¹ ნანუჩა ისე ნაწარმოები ეგონება კაცს, როგორც მეგრული სახელები: გუგუჩა („გუგუ შვი“, გუგუ სახელია), დუღუჩა („თუგუ შვია“), ტყეპუჩა („ტყეპე-შვია“, „ყან-შვია“), რომელთაგანაც ნაწარმოებია სათანადო ვერაბები: გუგუჩა-ზე, დუღუჩა-ზე, ტყეპუჩა-ზე, ნამდვილად კი ნანუჩა არის სპ. სახელი მანუჩა რ, რომლის ბოლო თანხმოვანი ჩამოკეცვილია, პირველი კი ნარად ქცეულია (შდრ. მეფენეფე, მეზვი — ნეზვი).

² კ. კეკელიძე, ქართ. ლიტ. ისტორია. II (1958), გვ. 367.

¹ ც. გაბაშვილი აღნიშნული აქვს მიწის ძეგრა თმოგვეში 1318 წ., მაგრამ არ ჩანს, რა წყაროდან არის ამოღებული ეს ცნობა („გარამია“, 1948, გვ. 32; იგივე თხზულება რუსულად, 1949, გვ. 30). ამ წიგნზე ვ. დონდუამ მიმოიხილა.

ქვეითაც სულ ნანუხასი არის და შოთა-სიც ცოტა რამ¹.

ავთანდილის ანდერძის სათაური D ხელნაწერში (ზაზასეულში) ასე იკითხება: ანდერძი ავთანდილისა, რომელ თქუა ჟამსა სიყუდილისასა, ნანუხას ჩამატებული მას უკან (A 2070,0).

ზაზასეული (D) ხელნაწერის ზოგ სტროფსაც მიწერილი აქვს წინ ნ. ამგვარი ინიცილებით აღნიშნულია სულ 21 სტროფი; მაგრამ ამ ხელნაწერს აქვს, და კ. კეკელიძე აღნიშნავს, რომ ნანუხას სტროფები, ალბათ, დაკარგულ ფურცლებზედაც იყო².

სულ ანგარიშობენ 32 სტროფს, რომლებიც, ნანუხას ჩაუმატებია შიგა და შიგ, მაგრამ მე მგონია, რომ მეტი იქნებოდა.

ამ ნანუხას შესახებ არჩილი ამბობს:

ნანუხას რუსთველის ნათქვამში
ბევრი რამ ჩაურევია,
საბრალოს ვერ შეუწვია,
წმინდა რამ აღმღერვია.
რუსთველი სიბრძნის ტბა არის,
არცა თუ ივ მორევია³.

3) მესამე მბაძველ-გამგრძელებელი არის იოსებ ტფილელი (სააკაძე), რომელსაც ტარიელის მეორე ანდერძი გაუღეჭსავს. ამის შესახებ უტყუარ ცნობას გვაწვდის თვით ავტორი მისსავე გადაწერილს ზაზასეულ „ვეფხისტყაოსანში“ (D-ში), სადაც იკითხება: „აქა კიდევ სხვა ანდერძი და სოფლის გმობა ტარიელისა და ნესტან დარეჯანისა, ტფილელის იოსების ნათქვამი“ (A 2063¹-ის წინ).

ამათ გარდა, იყვნენ აგრეთვე სხვა მბაძველები, რომელთაც პოემაში აქა-იქ ჩაურთავთ თავისი ლექსები.

ბაძვა, გადაკეთება, ჩართვა თუ დამა-

¹ ს. უუბანეიშვილი, წინასიტყვაობა 1956 წ. გამოცემულის „ვეფხისტყაოსანისა“ 1671 წ. ხელნაწერის მიხედვით, გვ. 11, მწკ. 1.

² კ. კეკელიძე, ქართ. ლიტ. ისტ. II (1958), 368.

³ არჩილი, ვაბასება თეიმურაზისა და რუსთველისა. სტრ. 26 (არჩილიანი, ტ. II, 1937, გვ. 3).

ტება — ეს არ არის ისეთი რამ, რომ მართო „ვეფხისტყაოსანს“ ანასიათებდეს; ასეთი რამ ჩვეულებრივად სხვა რუსული პოეზიის ისტორიაშიც¹.

დღეს ჩვენს განკარგულებაშია 50-მდე „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერი, ზოგი მთავანი ნაკლები ან ნაწყვეტი, რომლებიც მთლიანად ან ნაწილობრივ ასეთი ისე, ასახვენ იმ ვითარებას, რომელიც უსწრებდა პოემის პირველ გამოცემას, ვახტანგის ბრძანებით შესრულებულს 1712 წ.¹. ეს ხელნაწერები ძალიან ჭრელ სურათს გვიჩვენებენ როგორც სტროფების შედგენილობის მხრივ, ისე ცალკეული სიტყვებისა და ფორმების ხმარების მხრივაც.

„ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დადგენა გულისხმობს პოემის გაცხრილვას ჩანართ-დანართი სტროფებისაგან, ხოლო რუსთველისად მიჩნეულ ნაწილში შეყვანილი სიტყვების შესწორებას და პოემის აღდგენას დაახლოებით იმ სახით, როგორც იგი გამოვიდა ავტორის ხელიდან. მთლიანად ამ მიზნის მიღწევა შეუძლებელია, მაგრამ შეიძლება საკმაოდ მივუახლოვდეთ მას.

II

საყურადღებოა, ვიცოდეთ, თუ როგორ მიმდინარეობდა პოემის ბეჭდვა 245 წლის განმავლობაში (1712 წლიდან 1957 წლამდის).

პირველად რომ დაიბეჭდა „ვეფხისტყაოსანი“ 1712 წელს, იგი იყო ერთგვარი ცდა მეცნიერული გამოცემისა: პოემა გაცხრილეს, რამდენადაც შეეძლოთ, ჩანართ-დანართი სტროფებისაგან და დატოვეს შავ მხოლოდ 1587 სტროფი. ეს გამოცემა იყო კრიტიკული, შესრულებული, რა თქმა უნდა, ფილოლოგიური კვლევა-ძიების იმ დროინდელ დონეზე. არსაიდან არ ჩანს, რომ ამ გამოცემისათვის ვახტანგს ან მის კო-

¹ ზოგი ხელნაწერი ვახტანგის გამოცემიდან მომდინარეობს, მაგრამ ბოლოს დაურთავთ ძველი ხელნაწერიდან გადაწერილი დამატებითი თავები.

მისიას გამოყენებისის რომელიმე ძველი ხელნაწერი და იგი უცვლელად დაეხატოს. პირიქით, ჩანს, რომ ტექსტი გაუცხრიალავთ ჩანართ-დანართებისაგან. სხვათა შორის, ეს იქედანაც ჩანს, რომ პირველ გამოცემას ახლავს თვით ვახტანგის „თარგმანი“ (ე. ი. ახსნა-განმარტება), სადაც ახსნილია შვიდი აშკარად ჩანართი სტროფი. ამას გარდა, პოემაში სხვა სიტყვები ან ფორმები მოიპოვება, ვიდრე იმ „ვეფხის ტყაოსნის“ ხელნაწერში, რომელსაც ვახტანგი თავის ახსნა-განმარტებას უწერდა. ამიტომ სპობოლოდ უნდა უქუთავდოთ მტკიცება, თითქო ვახტანგს რომელიღაც ძველი, ჩვენს დრომდე არ-მოღწეული ვერსია დაეხატოს.¹

„ვეფხის ტყაოსნის“ შემდგომი ბეჭდური გამოცემა ძალიან დაგვიანდა. ეგი მხოლოდ 1841 წ. მოხერხდა. პოემა დაბეჭდა სარედაქციო კოლეგიამ (მ. ბროსემ, ზ. ფალავანდოშვილმა და დ. ჩუბინაშვილმა) ბროსეს წინასიტყვაობით. თუ პირველ გამოცემაში 1587 სტროფი იყო, მთავარმა რედაქტორმა (ბროსემ) საჭიროდ დაინახა, რომ ახალი გამოცემა შეეცო და ამ მიზნით 48 სტროფი დამატებით შეიტანა პოემაში ხელნაწერებიდან და ეს საქმე მან თავისებურად დაასაბუთა.

ამის შემდეგ დ. ჩუბინაშვილმა ერთპიროვნულად ორჯერ დაბეჭდა „ვეფხის ტყაოსანი“. პირველად (1846 წ.) მან უცვლელად გადაბეჭდა 1841 წლის გამოცემა, მეორედ კი (1860 წ.) საჭიროდ დაინახა, გამოეკლო რამდენიმე სტროფი და შიგ მოქცეულთა რიცხვი 1593-მდე დაეყვანა.

კიდევ მეტად არის გამოკლებული სტროფები ქართველიშვილის გამოცემაში (1888 წ.), რომელზედაც 1881 წლი-

დან მოუშობდა კომისია¹ და რომლის უკანასკნელი რედაქცია ივანე მაჩაბელს ეკუთვნის. ამ გამოცემის ბოლოს დაბოლოვებული ცნობაში ვითხოვლობთ „კომისია“ ამ სხვადასხვა ხელნაწერების ერთმანეთთან შედარებით რამდენიმე ბნელი აზრთა გაარკვევა, ძველებური მართლწერა შეძლებისამებრ აღადგინა და ზოგიერთი ხანა, რომელიც ძველ ვარიანტებში არ იყო და აზრის მიმდინარეობას უშლიდა, ტექსტს გამოაკლო“. ამ გამოცემაში დატოვებულია მხოლოდ 1576 სტროფი.

ქართველიშვილის გამოცემის სტროფები უკლებლივ გაიმეორა დ. კარიჭაშვილმა (1903 და 1920 წწ.).

ა. სარაჯიშვილმა „ვეფხის ტყაოსნის“ შედგენილობის საკითხს უძღვნა დიდი გამოკვლევა („ვეფხის ტყაოსნის ყალბი აღგილება“), რომელიც იბეჭდებოდა „მოამბეში“ 1895-1901 წლებში. ა. სარაჯიშვილს პოემის ტექსტი არ გამოუცია, რომ უფრო ნათელი წარმოდგენა გვექონოდა, თუ როგორ გაცხრილა მან პოემა, მაგრამ ის კი ცხადია, რომ ნაყოფიერად მან ისეთი სტროფებიც მიიჩნია, რომლებიც უდაოდ რუსთველის კალამს ეკუთვნის.

ს. კაკაბაძემ ორჯერ გამოსცა „ვეფხის ტყაოსანი“. პირველ გამოცემაში (1913) ასახულია ხელნაწერთა ვითარება, ხოლო მეორე გამოცემაში (1927) მან 1553 სტროფი შეიტანა. ამასთანავე მან წინასიტყვაობაში აღნიშნა, რომ „ვეფხის ტყაოსნის“ გაგრძელება და აგრეთვე ჩართულ-დართული სტროფები სრული ვარიანტებითურთ გამოდის ცალკე წიგნად“-ო, მაგრამ, რამდენადაც ვიცო, იგი არ გამოსულა.

იუსტინე აბულაძემაც ორჯერ გამოსცა „ვეფხის ტყაოსანი“: 1914 წ. და 1926 წ. ორსავე გამოცემაში პროლო-

¹ კომისიის შედგენილობა: ი. გოგებაშვილი, ნ. დადიანი, დ. ერისთავი, რ. ერისთავი, ი. მაჩაბელი, ს. მესხი, ი. მუხნარია, ვ. რ. ორბელიანი, ა. წერეთელი, ი. ჭავჭავაძე, დ. ქორჭაძე და სხვ. (ე. ი. მ. დაშვილი, „რუსთველოლოგიური ლიტერატურა“, № 173).

¹ პ. ინგოროვს დაღვსაც იმეორებს ამ აზრს. ძველად კი სხვებიც იზიარებდნენ მას (დ. კარიჭაშვილი, ს. კაკაბაძე და სხვ.). ამის შესახებ უფრო ვრცელად ქვემოთ.

გისა და ეპილოგის შესახებ ნათქვამია, რომ ისინი „მიეწერება შოთა რუსთველს“-ო. თვით პოემაში კი I გამოცემით 1519 სტროფია დატოვებული (ამას გარდა, პროლოგშია 31 და ეპილოგში — 5).

მეორე გამოცემაში ი. აბულაძე ამბობს, რომ „გაეწმინდეთ პოემის ტექსტი მხოლოდ ზოგიერთი აშკარა ჩანართების სქოლიოში ჩატანის საშუალებით“. მაშასადამე, ამის მიხედვით გამოდის, რომ ზოგი სტროფი, რომელიც არ არის ძირს ჩატანილი, შეიძლება რუსთველისა ან იუს. პოემის ტექსტში დატოვებულია მხოლოდ 1426 სტროფი (ანუ შიარი, ანუ ხანა).

პოემის ტექსტის გავრცობის მხრით ყველაზე მეტად თავი გამოიღო კ. ჭიჭინაძემ, რომელმაც 1934 წ. გამოსცა „ვეფხისტყაოსანი“ და შიგ შეიტანა ხელნაწერებიდან რამდენიმე აშკარად ჩანართი სტროფი და, ამას გარდა, სამი თავი ბოლოში: ტარიელისაგან ინდოთ მეფის სიყვდილის ცნობა (22 შიარი), ტარიელისაგან ინდოეთს მისვლა და ხატულთ დამორჩილება (36 შიარი) და ქორწილი ტარიელისა და ნესტან-დარეჯანისა (31 შიარი). ამათგან წინა ორი თავი სრულიად არ მოიპოვება ვახტანგის გამოცემაში, შესამიდან კი გამოკრებილია და შეტანილია მხოლოდ 16 შიარი, რომლებიც პოემის დაბოლოვებისათვის მიუჩნევიათ საჭიროდ.

III

პირველი სერიოზული ნაბიჯი „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დადგენის საქმეში გადადგმულ იქნა 1935-1936 წლებში, როდესაც მზადება იყო, რომ პოემის დაწერის 750 წლისთავი¹ დიდი ხეიმით აღნიშნულიყო 1937 წელს. ერთ-ერთ ღონისძიებად ამ დიდი ამბისათვის დასახული იყო პოემის ახალი გამოცემა ტექსტის შეჯერების საფუძველზე ძველ ხელნაწერებთან. მთავრობის დადგენი-

ლებით პოემის ტექსტის დასადგენად დანიშნულ იქნა კომისია შემდეგი შედგენილობით: იუსტ. აბულაძე, პ. ბარამიძე, ვუკ. ბერიძე, პ. ინგოროყვა, ს. იორდანიშვილი (მდივანი), ს. კაკაბაძე, კ. კეკელიძე (I თავმჯდომარე), ა. შანიძე (II თავმჯდომარე), კ. ჭიჭინაძე².

ამ დროს თბილისში აღარ მოიპოვებოდა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ხელნაწერი, რომლებიც 1921 წ. გაიტანეს ევროპაში და რომლებიც საბჭოთა ხელისუფლების მიერ მიღებული ენერგიული ზომების შედეგად კვლავ დაუბრუნდა საქართველოს 1945 წ. სხვა გატანილ ნივთებთან ერთად ე. თაყაიშვილი-თურთ, რომელიც ამ სიძველეებს აერბერად გაჰყვა ევროპაში და ისევ მოჰყვა თან. სამაგიეროდ კომისიის განკარგულებაში იყო ზაზასეული ხელნაწერი მე-17 საუკუნისა (D), 1935 წ. მიღებული ლენინგრადიდან, და ზოგიერთი სხვა ძველი ხელნაწერი.

კომისიამ ორი წლის მუშაობის შედეგად³ დაადგინა ტექსტი, ვაცხრილა პოემა, რამდენადაც შეეძლო, ჩანართ-დანართისაგან და დადგენილ ტექსტს გაუკეთა ვარიანტები. სამუშაოდ, 1937 წ. საიუბილეოდ დაიბეჭდა არა ის ტექსტი, რომელიც კომისიამ შეიმუშავა, არამედ იგი რამდენადმე გადააკეთეს და, სხვათა შორის, შიგ შეიტანეს ინდო-ხატულთა ამბის შემცველი თავები (89 შიარი), რომლებიც უარყო ჭერ კიდევ ვახტანგის მიერ პირველად დაბეჭდილმა „ვეფხისტყაოსანმა“, რადგანაც მაშინ უფრო მეტი ცნობები იყო ჩანართ-დანართ-

¹ ამ კომისიის უმმართველდნენ და ხელნაწერებიდან ვარიანტულ მასალას იწერდნენ: ილია აბულაძე, ა. გვირგვინი, მ. დუდუაძე, ტ. რუხაძე და მ. ხუბუა.

² ამ კომისიის მუშაობის შესახებ ნახევს. იორდანიშვილის წინასიტყვაობა მისი გამოცემულის „ვეფხისტყაოსნის“ ჩანართ-დანართისა“ (1948) და კ. კეკელიძის О работах Комиссии по установлению критического текста поэмы Веспхистквოსანი для юбилейного (1957) издания: ძეგლები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, VII (1961), გვ. 279-290.

¹ პოემის დაწერის თარიღი ვერაუდით იყო მიღებული.

რთი სტროფების შესახებ, ვიდრე ჩვენ დროს.¹ ეს მოხდა კ. კვიციანიასა და მ. ტოროშელის ჩარევით. უკანასკნელმა, როგორც ჩანს, ეს საკითხი ი. სტალინს შეუთანხმა.² ამგვარად, 1937 წლის საიუბილეო გამოცემაში გაიწინა და მას შემდეგ პოემის ყველა გამოცემაში ავტორატურად შეორღობოდა ინდო-ბატაელთა ამის შემცველი თავები.

საიუბილეო გამოცემას უნდა დაპროტოლა ვარიანტები, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს არ მოხდა. იმ ხანებში მე არ მომიწონეს, რომ სიტყვა შევუბრუნე ერთ პირს, და სარედაქციო საქმეებს ჩამომაშორეს. სამაგიეროდ სარედაქციო კოლეგიის წევრებად გამოაცხადეს ისეთი პირებიც (ე. ბურჭულაძე, გ. კინაძე, კ. ჩარკვიანი), რომელთაც ვეფხის ტყაოსნის ტექსტის დადგენასთან არავითარი კავშირი არ ჰქონდათ... მე ეს ოდნავადაც არ მწყენია, რადგანაც იმ გამოცემას მე ხელს ვერ მოვაწერდი. მეწყენია მხოლოდ სამეცნიერო საქმის გაფუჭება, რომლის გამოსწორება შემდეგ ძნელი შეიქნა.

¹ როგორც აღვნიშნეთ, უკანასკნელი თავიდან ვახტანგის გამოცემაში შევიდა მხოლოდ 16 სტროფი (შირი), რომლებიც პოემის დაბოლოებისთვის უცნაოდ სჭირდა.

² ა. ბარამიძემ გადმოცდა, რომ კ. კვიციანეს მისთვის შემდეგი უამბინია: როდესაც აპირებდნენ „ვეფხის ტყაოსნის“ ბალზონტიკული რუსული თარგმანის გამოცემას მოსკოვში, მალაქია ტოროშელის შემოვიდა ი. სტალინს ჩემი გამოცემა და უთხრა, რომ აი ეს სამი უკანასკნელი თავი აქლია ბოლოს მეგ თარგმანის. სტალინმა შემოხაზა ეს თავები და თანახმა გახდა, ეთარგმნათ და დაემატებინათ. ბალზონტიკული თარგმანი დამატებული თავებითურთ გამოვიდა 1936 წელს ა. სვანიძის რედაქციით. წინ წამძღვარებულ სარედაქციო წერილში აღნიშნულია, რომ სამი დამატებითი თავი თარგმნა E. Тарловსკამ (გვ. XIX). ამის შედეგი ის იყო, რომ დამატებითი თავები ქართულ ტექსტშიც შეიტანეს.

³ პ. ინგროსოვა წევრი იყო კომისიისა, მაგრამ არ ესწრებოდა სხდომებს, რომლებზედაც პოემის ტექსტის დადგენის საკითხები ირჩეოდა. სამაგიეროდ მან მოახერხა, რომ მისი „შოთა რუსთველი და მისი პოემა“ შესავლად წამძღვარებოდა საიუბილეო გამოცემას (1937).

ამის შემდეგ ორჯერ იქნა აღიწვევ გადახედული „ვეფხის ტყაოსნის“ ტექსტი სარედაქციო კოლეგიის მიერ (ე. ბარამიძე, კ. კეკელიძე, ა. შანიძე), რაჟაც მოჰყვა პირველად 1951 წლისა და შემდეგ 1957 წლის გამოცემებში. ამ გამოცემებში საკმაოდ წინ იქნა წადგმული ნაბიჯი პოემის ტექსტის გამართვის საქმეში, განსაკუთრებით 1957 წლის გამოცემაში, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში, რა თქმა უნდა, ინდო-ბატაელთა ამბავს, რომელიც ორსავე გამოცემაში საიუბილეოდან გადმოჰყვა.

IV

„ვეფხის ტყაოსნის“ ტექსტის დასადგენად და მეცნიერულ-კრიტიკული გამოცემის მოსამზადებლად საჭირო იყო წინასწარი სამუშაოების ჩატარება, რაც უკვე რამდენადმე შესრულებულია.

ა) უპირველეს ყოვლისა, საჭირო იყო, რომ პირველი გამოცემა 1712 წლისა, რომელსაც უაღრესი მნიშვნელობა ენიჭება და ხელნაწერებს ედარება, ხელმისაწვდომი ყოფილიყო ყველასთვის. ამ მიზნით 1935-1936 წწ. მე აღვადგინე ვახტანგისეული მხედრული შრაფტი და პოემის ორნამენტები და 1937 წ. გამოვეცი ვახტანგისეული „ვეფხის ტყაოსანი“ იმგვარადვე გაფორმებული, როგორც იყო 1712 წელს. გავასწორე მხოლოდ კორექტურული შეცდომები და დაფურთე ჩემი შენიშვნები.¹

პირველ გამოცემას, 1712 წლისას, ბოლოს ახლავს (გვ. 286-351) ვახტანგის „თარგმანი“, სადაც განმარტებულია, ტექსტის მიყოლებით, ექვსასობოდ სტროფი. ამ თარგმანის შესწავლისას გამოირკვა, რომ ვახტანგი ახსნა-განმარტებას უწერდა ვრცელ „ვეფხის ტყაოსანს“, რომელშიც ყოფილა სხვა პირთაგან ჩამატებული სტროფებიც. ამ ჩამატებულთაგან მან განმარტება დაუწერა შეიღს, რომელთაგან არც ერთი არ შესულა მის გამოცემაში. ამას გარდა,

¹ შ. რუსთველი, ვეფხის ტყაოსანი. ვახტანგისეული გამოცემა 1712 წლისა, აღდგენილი აკაკი შანიძის მიერ, ტფილისს 1937.

მისი გამოცემა დიდად განსხვავდება იმ ხელნაწერისაგან, რომელსაც იგი უწერდა ახსნა-განმარტებას: ახსნა-განმარტებაში სხვა სიტყვებია, გამოცემაში კი — სხვა¹; მაგალითად, ვახტანგის ხელნაწერში ყოფილა:

მას არა ვიცი შევემართო
შესხმა ხოტბისა ზმირისა (მ,მ),

საიდანაც იგი შემართვას იმოწმებს და ამბობს: შევემართვა შებედვას ჰქვიანო. დაბეჭდილ „ვეფხისტყაოსანში“ კი იკითხება არა შევემართო, არამედ შევეპყადრო:

მას არა ვიცი შევეპყადრო,
შესხმა ხოტბისა ზმირისა².

1 ა. შანიძე, ვახტანგის დედანი „ვეფხისტყაოსნისა“ (აღდგენილი ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის ბოლოს, გვ. 388-394).

2 ამით დადასტურდა აზრი, პირველად ე. თაყაიშვილის მიერ გამოთქმული და შემუშავებული ძველი ხელნაწერების შესწავლის შედეგად, რომ ვახტანგმა დაბეჭდა არა რომელიღაც ძველი ხელნაწერი, არამედ გაეცხრილა ვრცელი ხელნაწერი ჩანართ-დანართისაგან და რომ, მაშასადამე, პირველი გამოცემა არის შექმნილი კრიტიკული გამოცემა. ეს ფაქტი უკვე 1936 წ. იყო დადგენილი საბოლოოდ (ა. შანიძე, ვახტანგის დედანი ვეფხისტყაოსნისა: „კომუნისტ“, 1936, 17 ნომბ.).

შეუხედავად ამისა, დღესაც შეიძლება გააგონოს კაცმა, ვითომც ვახტანგს უცელულად დაებეჭდოს რომელიღაც ძველი ხელნაწერი: „ვახტანგს ეს ძველი ხელნაწერი შოთას პოემისა თავიდანვე კი არ ჰქონია ხელთ, არამედ მოუპოვებია „ვეფხისტყაოსნის“ ბეჭდვის მზადების პროცესში...“ — როცა ვახტანგს შესვლილია ვეფხისტყაოსნის ბეჭდვის და შემოუკრებიათ პოემის ხელნაწერები, ამ დროს მოუპოვებიათ პოემის ძველი დედანი, რომელიც საფუძვლად დასდებია ვახტანგისეულ გამოცემას“ (პ. ინგოროს რ. ვეფხისტყაოსნის შედგენილებაში: მისი რედაქციით 1953 წ. გამოსული „ვეფხისტყაოსნისა“ ბოლოს გვ. 506 — 507).

„ინადგება კიბეჯო, — წერს პ. ინგოროს რუსთველიანის მეორე გამოცემაში, — თუ რა ხასიათისაა ის ტექსტი, რომელსაც შეიცავს ვახტანგის გამოცემა: არის თუ არა იგი უცელული განმარტება რომელიმე ძველი ხელნაწერისა, რომელიც ვახტანგის დროს ვერ კიდევ არსებულა, ანდა იქნება ვახტანგის დაბეჭდილი დედანი წარმოადგენს კრიტიკულ გამოცემას, ე. ი. ხელოვნურად შემოკლებულ ტექსტს?“ ამ კითხვაზე ავტორი ასეთ პასუხს იძლევა: „კრიტიკული ანალიზი ვახტანგის ტექსტისა არ სტოვებს არა-ერთარ ეჭვს აღძრული საკითხის შესახებ: ტექს-

ტი საიუბილეო კომისიის მიერ მომზადებული ტექსტი, როგორც ვთქვი, საკმაოდ დიდი ცვლილებით დაიბეჭდა 1937 წ., მას უნდა მოჰყოლოდა ვეფხისტყაოსნის წიგნი და დანართ-ჩანართი სტროფები. ერთიც და მეორეც არ დაბეჭდილა. მხოლოდ 1948 წ. ს. იორდანიშვილმა დაბეჭდა „ვეფხისტყაოსნის დანართი და ჩანართი“, რომელშიც აღწესდებოდა 625 სტროფი¹.

ე) რუსთველის სახელობის ინსტიტუტმა 1956 წ. გამოსცა მთლიანად ერთი ხელნაწერი ვეფხისტყაოსანი, რომელიც 1671 წელს არის გადაწერილი. იგია ყველაზე ვრცელი და ამასთანავე სრული და დაუზიანებელი ცალი პოემის უძველეს თარიღიან ხელნაწერებს შორის. სხვათა შორის, მის აშეიბზე ზოგიერთ სტროფს მიწერილი აქვს ასო ნ, რომლის მიხედვით ფიქრობენ, რომ სტროფი მიეწერება ნანუჩას. ს. ყუბანიშვილი აღნიშნავს, რომ ეს ხელნაწერი აბლო დგას ცხრა წლის შემდეგ (1680 წ.) გადაწერილ ხელნაწერთან და რომ ორივე ერთი წყაროდან უნდა მოდიოდეს.

დ) საჭირო იყო აღწესდულიყო ყველა სიტყვა და ყოველი სიტყვის ფორმა, რომლებიც მოიპოვება „ვეფხისტყაოსანში“, ე. ი. საჭირო იყო სათანხმებელი ანუ სიმფონია. იგი უკვე შეადგინა კ. ჰეილინგერი, და დაბეჭდა კიდევ მის მიერ გამოცემული „ვეფხისტყაოსნის“ ბოლოს 1934 წ. (გვ. 419-666). მაგრამ აქ ზმნები დაწყობილია დასაწყისი ასოების მიხედვით, რის გამოც ერთობა

ტის შესწავლიდან უცილობლად მტკიცდება, რომ ვახტანგს არავითარი შესწორება არ შეუტანია „ვეფხისტყაოსნის“ დედანში და მას უცვლელად დაუბეჭდავს რომელიღაც ძველი ხელნაწერი. (პ. ინგოროს რ. ვეფხისტყაოსნის შედგენილებაში: კრებული, ტ. 1. 1963, გვ. 17).

1 ს. იორდანიშვილი ანგარიშობდა 665 სტროფს, მაგრამ ამითგან 20 სტროფი საიუბილეო გამოცემაშიც მოიპოვება, ხოლო 8 სტროფი ორჯერ არის შეტანილი. ს. იორდანიშვილის ჩანართ-დანართი სტროფების კრებულში (ს. ყუბანიშვილი, ვეფხისტყაოსანი ჩანართი და დანართი სტროფებით, 1956, გვ. 07).

და იმავე ზმნის ფორმები სულ სხვა-დასხვა ადგილას მოხვდა: მაგ., ვკადრე (გვ. 497), იკადრებოდა (გვ. 511), ვკადრებს (გვ. 458), ვკადრაო (გვ. 545) და სხვ. ამის გამო მეცნიერული მიზნებისათვის მისი მოხმარება ძნელია. ამიტომ ძველი ქართ. ენის კათედრამ ხელი მიჰყო, ჩემი ხელმძღვანელობით, ჯერ კიდევ 1920 წ. განზრახული სიმფონიის შედგენას სრულყოფილი სისტემით, პოემის 1951 წლის გამოცემის მიხედვით. იგი დაიბეჭდა 1956 წ.¹

სიმფონიას წამმძღვარა ჩემი გამოკვლევა „პოემის ტექსტის მეცნიერული გამოცემისათვის“ (ცეკლიდან „ვეფხის ტყაოსნის ენის საკითხები“; გვ. 014-037), სადაც აღნიშნულია საკმაოდ დიდი რაოდენობა მცდარი ფორმებისა (1951 წ. გამოცემით). სიმფონია ჯერ კიდევ არ იყო დაბეჭდილი, რომ მიმდინარეობდა გადახედვა პოემის 1951 წ. გამოცემისა სარედაქციო კოლეგიის მიერ (ა. ბარამიძე, კ. კეკელიძე, ა. შანიძე) და პოემის ახალ გამოცემაში (1957) ზოგი შესწორება სწორედ ამ სიმფონიის შედგენისას მოპოებულ ცნობების საშუალებით მოხერხდა.

ე) რუსთველის სახელობის ინსტიტუტმა დაბეჭდა 1957 წ. ვაიოზ იმედაშვილის შედგენილი ვრცელი, 900-ზე მეტ გვერდიანი, ბიბლიოგრაფიული ცნობარი „რუსთველოლოგიური ლიტერატურა 1712-1956 წლებში“, სადაც აღწუსებულია თითქმის ყველაფერი, რაც დაიწერა უკვდავი პოემის შესახებ ვახტანგიდან მოყოლებული 1956 წლამდე. ამ მეტად საჭირო წიგნში თვითველ ნომერს ახლავს ანოტაცია, ზოგჯერ საკმაოდ ვრცელი, საიდანაც მკითხველი ეცნობა წერილის შინაარსს. ავ-

ტორი ამზადებს მეორე წიგნს, სადაც შევა პირველ წიგნში გამოჩენილი ცნობები და უახლესი (1956 წლის შემდეგ დროინდელი) ლიტერატურა.

ე) იმავე ინსტიტუტმა იმავე 1957 წ. გამოსცა ს. ცაიშვილის გამოკვლევა „ვეფხის ტყაოსნის ვახტანგისეული რედაქცია“, სადაც ახალი ფაქტებით მოყვანილი იმის საბუთად, რომ პირველი გამოცემა არის ხელოვნურად შემოკლებული ტექსტი და არა რომელიმე ძველი ხელნაწერის უცვლელი გამეორება, აზრი, რომელსაც, ე. თაყაიშვილისა და ჩემს შემდეგ, კ. კეკელიძე იზიარებდა (ეტიუდები, IV, გვ. 11—15).

ზ) იმავე ინსტიტუტმა 1958 წ. გამოსცა ა. ბარამიძის მონოგრაფიული ნარკვევი „შოთა რუსთველი“ და მერი გუგუშვილის „ვეფხის ტყაოსნის პროლოგის საკითხისათვის“, ხოლო 1957 წელს — ს. ყუბანეიშვილის ცნობათა წიგნი „ვეფხის ტყაოსნის ხელნაწერთა სტროფული შედგენილობა“, სადაც 49 ხელნაწერისა და პირველი ბეჭდური გამოცემის სტროფები სათანამებელის სახით არის დალაგებული, თანაც იმის აღნიშვნით, თუ რომელი სტროფი ხელნაწერის რომელ გვერდზეა მოთავსებული, რომელი სტროფი აკლია ხელნაწერს ან დაზიანებულად არის მოღწეული, სად მოხვედრილა სტროფი; ტექსტში თუ აშიაზე და სხვ. ეს არის მეტად სასარგებლო წიგნი ვეფხის ტყაოსნის ტექსტზე მომუშავეთათვის. გამოცემას ახლავს ხელნაწერთა აღწერილობა და დართული აქვს 20 ხელნაწერის ფოტოსურათი: ორი მათგანის ორ-ორი გვერდისა, მესამისა — ოთხი გვერდისა, სხვებისა კი თითო-თითო¹.

1. ვეფხის ტყაოსნის სიმფონია, შედგენილი ა. შანიძის ხელმძღვანელობით, მისივე წინასიტყვაობით და გამოკვლევით. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1956.

2. უფრო ადრე გ. იმედაშვილმა დაბეჭდა ისტორიულ-კრიტიკული მიმოხილვა „რუსთველოლოგია“, სადაც ბოლოს (გვ. 201—251) დართულია რუსთველოლოგიის ძირითადი ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფია (თბილისის უნივერსიტეტის გამოცემა, 1941).

1. ერთმა ჩვენებურმა სენამ, რომელიც გამოხატება წინამორბედთა ნამუშავეის უგულვებლყოფისა და საქმის ახლად დაწვევაში, აქაც ირინა თავი: ხელნაწერების აღსანიშნავად დათქმული ნიშნები (ლათინურ ასოებს სახით) იმავე მნიშვნელობით კი არ იქნა გამოყენებულა, როგორც ეს საიუბილეო გამოცემის კომისიის მიერ იყო

მ) იმავე ინსტიტუტში გ. იმედაშვილმა გამოსაცემად მოამზადა თეიმურაზ ბაგრატიონის „განმარტება პოემა ვეფხის ტყაოსანისა“, რომელიც დაიბეჭდა 1960 წ. ამ ნაშრომს, რომელიც ვახტანგის შემდეგ მეორე ვრცელი ნაშრომია პოემის ასსნა-განმარტების საქმეში, მკვლევარები მანამდეც იცნობდნენ ხელნაწერის სახით, დაბეჭდვის შემდეგ კი იგი ხელმისაწვდომი გახდა ფართო წრეებისათვისაც.

V

უკანასკნელი 10-15 წლის განმავლობაში საკმაოდ ინტენსიური მუშაობა წარმოებდა რუსთველის გენიალურ პოემასთან დაკავშირებული საკითხების

მიღებული 1935—36 წლებში (ეს ლიტერები იმავე მნიშვნელობით მხოლოდ ს. იორდანიშვილმა იმპარა მის გამოცემულს „ვეფხის ტყაოსნის ჩინარტა და დანართი“ 1948 წ.), არამედ სხვა მნიშვნელობით; მაგ.,

კონისის სისტემით მიღებული იყო

- A—H 2074 (გე-17 ს.)
 - B—H 596 (1646 წ.)
 - C—H 757 (1671 წ.)
 - D—H 5_a (1680 წ.)
 - E—S 28.9 (1688 წ.)
 - F—Q 1092 (ზახსკული, გე-17 ს.)
- და სხვ.

უზნაწიშვილის სისტემით კი ასე ვიტარდა

- A—H 757 (1671 წ.)
 - B—H 5_a (1680 წ.)
 - C—H 2674 (გე-17 ს.)
 - D—Q 1682 (ზახსკული, გე-17 ს.)
 - E—H 596 (1646 წ.)
 - F—S 28.9 (1688 წ.)
- და სხვ.

უზნაწიშვილის შემოღებული ინშენები შემდეგ გატარდა „ვეფხის ტყაოსნის ვარიანტების“ წიგნში (1960—1963).

თუ ამასთან ერთად გავითვალისწინებთ, რომ პ. ინგოროყვას სხვა მნიშვნელობით აქვს ნახშირი ევგევ ლათინური ასოები (რუსთველიანი, მე-2 გამოც., პ. ინგოროყვა, თბუღლებანი, 1. 1963, გვ. 13—14), ზოლო მ. წერეთელს სულ სხვათი (მ. რუსთველი, ვეფხის ტყაოსანი, 1963, გვ. VI), ადვილად წარმოიდგენს მკითხველი, თუ რა არე-დარევა ხელნაწერების შემოკლებით დასახელებაში და რამდენად გამწვანებულია სიწორით გამოცნობა, თუ ვის რომელ ხელნაწერზე აქვს საუბარი.

გასარკვევად რუსთველის ინსტიტუტის გარეშეც, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში და სხვაგანაც.

1956 წ. დაიბეჭდა ი. ჭავჭავაძის „ქართ. ენისა და მწერლობის საკითხები“, სადაც რამდენიმე მნიშვნელოვანი წერილი ვეფხის ტყაოსნის საკითხებისადმი მიძღვნილი.

კ. კეკელიძის რამდენიმე წერილი რუსთველოლოგიური ხასიათისა დაიბეჭდა მისი ეტიუდების IV წიგნში 1957 წ., მაგრამ უფრო ვრცლად ავტორის შეხედულებანი „ვეფხის ტყაოსნის“ შესახებ წარმოდგენილია მისი „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ II ტომში, რომელიც უკანასკნელად 1958 წელს გამოსცა უნივერსიტეტმა (გვ. 87-212).

საერთო ფერხულში მეც ვიყავ ჩაბმული და სხვადასხვა გამოცემაში დაბეჭდვად რამდენიმე გამოკვლევა, რომლებიც გაერთიანებულია საერთო სათაურით: „ვეფხის ტყაოსნის ენის საკითხები“, ამთავან შეიძლება დაეასახელოთ:

არა მგამა, (საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის „მოამბე“, ტ. 17 (1956), № 2).

პოემის ტექსტის მეცნიერული გამოცემისათვის (ვეფხის ტყაოსნის სიმფონია, 1956).

ორი შესასწორებელი ადგილი (მნათობი 1957, № 2).

ბიძა და ბიძაშვილი, თუ ბიძაშვილები (მნათობი 1957, № 1).

კვლავ მკლავს უგრძესი (მნათობი 1957, № 2).

კვლა და კვლავი (მნათობი 1959, № 1).

„გულ-მხიარული ვიხარებ“ სტროფის მეოთხე ტაქტის გამართვისათვის (მნათობი 1961, № 12).

ვარდისა თუ ვადისა (ლიტ. საქართველო 1962 წ. 30 ნოემბ.).

ამა ორთა კიდევანთა (ლიტ. საქ. 1963; 22 მარტ).

უკეთესი-უკეთესი (ლიტ. საქ. 1963, 26 აპრ.).

სახლთუხუცესი თუ ზღვათა მინისტრი (ლიტ. საქ. 23 ოქტ. 1964 წ.).

ასული და ჩემი ძეო (ლიტ. საქ. 25 დეკ. 1964).

ს. ციშვილმა დაბეჭდა — „ვეფხის ტყაოსნის რედაქციები და პოემის ზოგიერთი ტექსტუალური საკითხი“ (კ. კეკელიძისადმი მიძღვნილ კრებულში, 1959 წ.).

ი. აბულაძემ დაბეჭდა წერილები საერთო სათაურით: „ვეფხის ტყაოსნის ლექსიკიდან“ თბ. უნივ. შრომები ტტ. 26ბ, 30ბ, 43, კრებული „კ. კეკელიძე“ (1939) და საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგად. მეც. განყოფილების მოამბე. 1960. № 1.

ვ. დონდუამ დაბეჭდა „ტერმინოლოგიური თავისებურება ძე სიტყვისა რუსთველის ლექსიკაში“ (აკად. ი. ორბელისადმი მიძღვნილ კრებულში, 1960).

კ. ჭიჭინაძემ 1960 წ. დაბეჭდა რუსთველოლოგიური საკითხებისადმი მიძღვნილი მეთხე წიგნი „რუსთველი და მისი პოეზია“.

ა. ჭინჭარაულმა დაბეჭდა „ვეფხის ტყაოსნის“ ზოგი ადგილის წაკითხვა და გაგებისათვის“, „ცისკარი“, 1960, № 8.

მ. მახათაძემ ქუთაისში დაბეჭდა წერილი „ვეფხის ტყაოსნის ტექსტის დადგენის საკითხები“ (გაზ. „სტალინელი“ 24 ნოემბ. 1961 წ.).

ვეფხის ტყაოსნის საკითხები საერთოდ ბოლო ხანებში მრავალი პირის კვლევა-ძიებების ცენტრში იყო. პოემას ეხებოდნენ სხვადასხვა მხრიდან: მხატვრულ-ესთეტიკური თვალსაზრისით, ავტორის ფილოსოფიურ იდეათა წარმოჩენის თვალსაზრისით და სხვ.

გ. ნადირაძემ დაბეჭდა „რუსთველის ესთეტიკა“ (1958); შალვა ლლონტმა — „ვეფხის ტყაოსნის მხატვრული ენის სპეციფიკური რობის პრობლემა“ (ცხუში, 1961).

ზოგ ნაშრომში „ვეფხის ტყაოსანი“ განხილულია ავტორის მსოფლმხედველობის თვალსაზრისით, ასეთია, მაგ., შ. ნუცუბიძის „ქართ. ფილოსოფიის

ისტორია“, II, 1958, თავი მეხუთე, (გვ. 159-174) და მისივე „Творчество Руствели“ (1958), რომლებიც იმავე ავტორის 1948 წ. გამოხულ გამოკვლევასთან ერთად („Руствели и восточный ренессанс“) „ვეფხის ტყაოსანს“ ეხებთან იმ თვალსაზრისით, თუ რა ადგილი უჭირავს ამ პოემას ქართული ფილოსოფიური აზროვნების ისტორიაში და რა კულტურულ გარემოშია წარმოშობილი.

ამათვე უნდა მივითვალოთ ვ. კერძევის ნაკვლევი „შოთა რუსთველის მსოფლმხედველობის საკითხები“ (1960).

ვ. ნოზაძემ წამოიწყო ვრცელი მონოგრაფიების ბეჭდვა, სადაც ვეფხის ტყაოსანი განხილულია სხვადასხვა ასპექტით. უკვე დაიბეჭდა ხუთი ტომი: 1. „ვეფხის ტყაოსნის ფერთა მეტყველება“ (1953), II. „ვეფხის ტყაოსნის ვარსკვლავთ მეტყველება“, რომელსაც ანლავს ნაკვლევი „ვეფხის ტყაოსნის ბუნების მეტყველება“ (1957), III. „ვეფხის ტყაოსნის მზის მეტყველება“ (1958), IV. „ვეფხის ტყაოსნის საზოგადოებათ მეტყველება“ (1958), V. „ვეფხის ტყაოსნის ღმრთის მეტყველება“ (1963).

1963 წელს დაიბეჭდა პ. ინგოროყვას „რუსთველიანას“ მეორე გამოცემა, გადახედულ-შესწორებული (პირვ. გამოცემა გამოვიდა 1926.). მას დაერთო რუსთველიანას ეპილოგი (პ. ინგოროყვა. თხზულებანი, ტ. I), რომელმაც დიდი აურზაური გამოიწვია საზოგადოებაში და რომელსაც კრიტიკული შენიშვნები უძღვნეს: ა. ბარამიძემ („ნარკვევები ქართ. ლიტერატურის ისტორიიდან“, IV, 1964, გვ. 368-437), დ. მუსხელიშვილმა („კახეთ-პერეთის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები“. ცისკარი, 1965, № 2) და სხვებმა.

VI

„ვეფხის ტყაოსნის“ ყოველმხრივი შესწავლა, მისი ტექსტის შერყვნილი ადგილების გამართვა და ცალკეული ადგილების სწორად გაგება ბევრად დამოკიდებულია იმისგან, თუ როგორ არის შესწავლილი და გამოცემული

ძველი საისტორიო და სალიტერატურო ძეგლები, განსაკუთრებით შოთას ეპოქისა: სიგელ-გუჯრები, თამარ მეფის ისტორიები, ამირან-დარეჯანიანი, ვისრამიანი, მეხოტბეები და სხვ. მნიშვნელოვანია აგრეთვე ზოგიერთი წინანდელი და მერმინდელი ძეგლიც. ამ მხრივ დღეს გვარია ვითარება გვაქვს.

ჯერ კიდევ 1920 წ. გამოსცა ე. თაყაიშვილმა მის მიერ აღმოჩენილი „ხელმწიფის კარის გარიგება“, რომელიც უაღრესი მნიშვნელობისაა ქართული სახელმწიფოებრივი წყობილების თვალსაზრისით (ძეგლი განეკუთვნება XIII ს-ის მიწურულს ან XIV ს-ის დასაწყისს). მზადდება ახალი გამოცემა.

ივანე ჯავახიშვილმა 1923 წ. მიაკვლია თამარ მეფის მეორე ისტორიკოსის თხზულებას, მოამზადა გამოსაცემად, მაგრამ ძეგლი დაიბეჭდა მისი გარდაცვალების შემდეგ, 1944 წელს.

კ. კეკელიძე შეეცადა აღედგინა მეტად შერყენილი თხზულება თამარის პირველი ისტორიკოსისა („ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“), რომელიც მან ჯერ ქართულად გამოსცა¹, შემდეგ რუსულად თარგმნა და გამოსცა². რა თქმა უნდა, ქართ. ტექსტში ჯერ კიდევ ბევრია ბუნდოვანი და გასარკვევი ადგილი, მაგრამ კ. კეკელიძის ნაშრომი უთუოდ წინ წადგმული ნაბიჯია.

„ქართლის ცხოვრებაში“ შესული ისტორიული ძეგლები (მათ შორის თამარ მეფის ორივე ისტორიკოსის თხზულებანი) უკანასკნელად გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა,³ რომელმაც საკმაოდ

¹ ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი (ცხუ ტექსტის აღდგენის) კ. კეკელიძის რედაქციით და გამოკვლივით, 1944.

² История и восхваление венценосцев. Грузинский текст перевел, предисловием и примечаниями снабдил К. С. Кекелидзе, Тбилиси, 1954.

³ ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. ტ. I, 1955, ტ. II 1959.

წინ წასწია მათი ტექსტების კრიტიკულად გამოცემის საქმე.

„ამირან-დარეჯანიანის“ ტექსტი 1949 წ. გამოსცა ს. ყუბანეიშვილმა „ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათიის“ II ტომში, ზოლო მეორედ გამოიცა „საუნჯის“ II ტომში 1960 წ. (გამოსაცემად მოამზადა ი. ლოლაშვილმა).

რაც შეეხება „ვისრამიანს“, რომელიც ენის მიხედვით ყველა ძეგლზე უფრო ახლოს დგას „ვეფხისტყაოსანთან“, სამჯერ იქნა გამოცემული ჩვენ დროს: 1938 წ. (სარედ. კოლეგია: ა. ბარამიძე, პ. ინგოროყვა, პ. კეკელიძე), 1960 წ. („საუნჯის“ II ტომში. გამოსაცემად მოამზადა ი. ლოლაშვილმა) და 1962 წელს (ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთეს ა. გვახარიაძე და მ. თოდუაძე). ნოტბები გამოსცა ი. ლოლაშვილმა („ძველი ქართველი მეხოტბენი, წ. I, 1957, წ. II. 1964“).

„ვეფხისტყაოსნის“ გავლენა ყველა მერმინდელ საერო მწერლობის ძეგლზე ვრცელდება, მაგრამ პირველ რიგში ჩვენთვის საყურადღებოა „რუსუდანიანი“ და „მეფეთა წიგნი“.

დიდი ხნის ნანატრ „რუსუდანიანს“ მხოლოდ 1957 წ. ელისა სრული ტექსტის გამოცემა ხელნაწერთა ვარიანტების აღნიშვნით და საკმაოდ ვრცელი ლექსიკონით (გამოსცეს ილია აბულაძემ და ი. გიგინეიშვილმა).

„მეფეთა წიგნის“ ქართული ვერსიების I ტომი უკვე 1916 წ. გამოსცა იუსტინე აბულაძემ, II ტომი კი გამოვიდა მისი ავტორის დაბადების ათასი წლის თავზე 1934 წ. (სარედ. კოლეგია: იუსტ. აბულაძე, ა. ბარამიძე, პ. ინგოროყვა, კ. კეკელიძე, ა. შანიძე).¹

¹ აქ მხოლოდ უმოკრესია მოხსენებული „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული შესწავლისათვის ძალიან მნიშვნელოვანია ძველი ქართული ენის ძეგლების გამოცემებიც, მაგრამ მათი ჩამოთვლა და ანოტაცია შორს წაგვიყვანდა.

გიორგი ბარჩხილიძე

სიკვდილის პოეზია

ყველა მნიშვნელოვანი პოეტის შემოქმედებაში არის ისეთი პოეტური სახეები და მოტივები, რომლებიც მთელ მას შემოქმედებას გასდევენ. ისინი ლაიტ-მოტივის ღირებულებას იძენენ და ვლინდებიან შემოქმედებითი განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე, ცხადია, ასეთი სახეებისა და მოტივების მუდმივობა არც განმეორების დადასტურებაა და არც შემოქმედებითი არსენალის ამოწურვა. ნიჟიერ პოეტთან იგი მუდმივად განახლებული საფუძველია, რომელიც ცოცხლად შეესატყვისება თანამედროვეობის წინაშე აღძრულ ყოველ ახალ პრობლემას.

ჩვეულებრივ, რ. მარგიანის პოეზიაში ამ თვალსაზრისით ყურადღებას ამახვილებენ სვანურ მოტივებსა და კოლორიტზე. ამ თავისებურებით შემოვიდა ის ქართულ პოეზიაში. მაგრამ კოლორიტი და რაიმე მოტივი, ცხადია, არაა შემოქმედების არსებითი მომენტი. ისინი მის გარეგნულ მხარეებს მოიცავენ და ნაკლებად განსაზღვრავენ პოეტის შემოქმედებით პოზიციას.

რ. მარგიანის პოეზია თავის სრულყოფილ გამოხატულებას სიკვდილის დამკვიდრების პათოსში პოულობს. მისი ინტიმი, გულწრფელობა, ან გრძნობის გაზიარების უნარი ყოველთვის ეფუძნება მშვენიერების განცდის სულისკვეთებას. ესაა თავისებური შინაგანი ტრამპლინი, საიდანაც ვადაიშლება სინამდვილის სურათები, ფაქტი, მოვლენა, საგანი, რაც უფრო მეტია სილამაზე და სათნოება, მეტია სიმშვიდის, ზემოთისა და სიხარულის განცდა და პირიქით, რაც უფრო იზრდება უარყოფითი ტენდე-

ნციით აღბეჭდილი მოვლენის სფერო, მით უფრო შეუპოვარი და მეტროპოლი ხდება პოეტის შემოქმედებითი პოზიცია. ამ ორ საწყისის შორის როგორც დაპირისპირებულთა მთლიანობაში იშლება რ. მარგიანის პოეტური მრწამსი. ეს საწყისები მისი სულიერი ცხოვრებისა და ზნეობრივი მრწამსის მთავარ შრეებს უკავშირდება.

ამ თვისებითაა აღბეჭდილი მისი ლექსი „აუხდენელი ჩემი სიზმარი“. აქაა იდეალთან, დაუნისლავ ოცნებასთან ცოცხლად შეხების წყურვილი:

შენ თურმე თვალბნელ მღვიმესთან განახეს,
ფერხთით გეყარა
ოქრო და ლალი
და ჟივებს — შთების უტოლველ ბალებს
ბალას აწვდიდი ცისფერი დალი.
შიამბეს, შიხრეს, გამოჩნდი საღდაც
უაღერსებდი შეცივებულ იას,
მიგაცურებდა ნისლევის ტალღა,
ჩურჩულშიც თურმე ბაძავდი ნიავს.
ერთხელაც შენი მოსპიათ კენესა
მიწაში, საღაც გარდასულთ სძინავთ,
მოსწონებობარ წინაპრებს ჩემსას,
მიტოვებულებს დიდი ხნის წინათ.
და ვიცი, ვიცი...
აღრე თუ გვიან
ამოვისუნთქავ, ფრთებს ვავშლი ლაღად.
სხვაგან თუ არა, ვით შემკრთალ იას
ჩემს სტრიქონებში ხომ მინც განახავ.

„შემკრთალი ია“, ცხადია, განსხვავებულ მასშტაბებში, აქ ესთეტიური იდეალის ისეთივე სიმბოლური სახეა, როგორც თუნდაც უფსკრულის პირას მდგარი პირიშე ვაჟას „სტუმარ-მასპინძელში“. ისინი ნათლად გვაგარძნობინებენ მათი ძლიერების მხოლოდ სილამაზის სფეროში განცდის მომენტს. ვაჟასთან იგი ტრაგიკული სინამდვილის ესთეტი-

რი დაძლევის ფორმაა. იგი ტიტანურ ვნებებსა და კოლიზიებს დასრულებულ სახეს, ესთეტურ გარკვეულობას ანიჭებს და „სტუპარ-მასპინძლის“ შემზარავი ფინალის სწორედ ასე წარმოდგენა,

და უფსკრულს დასცქერს პირიშუე მოღერებულის ყელითა.

ნათლად გვაგრძნობინებს, რომ სახის ემოციური და აზრობრივი ტევადობა შორდება კონკრეტული სურათის ტრაგიკულ მთრთოლვარებასაც. პოეტური სახე აქ უფრო ფართო მასშტაბებს მოიცავს, სადაც გარკვეულ ჩარჩოებში მოთავსებული სურათოვანი წარმოდგენა მთელი პოეტური კონცეპციის სიმბოლურ სახედ წარმოგვიდგება.

ცხადია, ვაქას პოეზიის კლასიკური მსოფლგანცდის ეს თვისება რომელთანაც რ. მარგიანის ეძებს თავისებური შეხების მომენტს, მის პოეზიაში იძენს განსხვავებულ ელფერს.

ამ თვისებებების დასაბამს რ. მარგიანის პოეზიაში ქმნის სიკეთის განცდის ფაქტორი, რომელიც მისი შემოქმედებითი პოზიციის არსებით მომენტად გვევლინება. მაგრამ სიკეთისა და მშვენიერების იდეალი აქ არ გვევლინება მოპოვებისა და ბრძოლის პირობად. იგი თავისთავად არსებული და ზნეობრივი თვალსაზრისის იმდენად ორგანული ფაქტორია, რომ მისი მოცემულობა არ საჭიროებს არც დაბრკოლებათაგან დაცვას და არც მისი გამარჯვებისათვის საჭირო ბრძოლას. ამდენად იგი გარკვეულ „ილუზიურობის“ სულისკვეთებითაა აღბეჭდილი და მისი დამკვიდრებაც იდილიურ გარემოს მოიცავს.

რ. მარგიანის პოეტური მრწამსი ამ მომენტიდან ყოველგვარი მშფოთვარებისა და დაძაბულობის გარეშე, სიკეთის ქმედით გამოვლენაში პოულობს სულიერი თავისუფლების ყველაზე მყარ საფუძველს:

მე მინდა ვიყო
შემოდგომა
ჩემი მალღარიოთ—
ოქტომბრის ბოლოს

დაბუნძული
ფოთლებფვითელი,
რომ ჩიტბივით
შესვოდნენ
სოფლის ბაღებზე,
შავ-შავ თვალბით
გავესებული
ქქონდით ვიღელი,
ჩემი თვალბით,
უთვალავი,
ჩემი თვალბით.

ამ პათოსს შეიძლება ასაზრდოებდეს მხოლოდ დიდი შინაგანი სიკეთის ენერჯია. რ. მარგიანის სტრიქონებში იგრძნობა ეროვნული ტრადიციის სიმყარე, რომელიც, ცხადია, გაცილებით უფრო რთულია და ფორმის განცდის უღრმეს ფსიქოლოგიურ შრეებს უკავშირდება. ვიდრე წინაპრებთან მხოლოდ ლექსაღორ სფეროში გამოვლენილი ნათესაობით. ამ თვისებით იძენს რ. მარგიანის პოეზია უაღრესად ეროვნულ ხასიათს და მის ლექსებში მოცემული კოლორიტიც ორგანულ მთლიანობას პოულობს ამ პათოსთან.

მაგრამ სამყაროს მყუდროება არაა რ. მარგიანის შემოქმედებითი ტემპერამენტისათვის დამახასიათებელი. ძლიერი დრამატიზმის წუთებში, მის ლექსებში ფეფქავს დაბრკოლებათა ძლევის, ბუნების უღმობებლობასთან შეზრდილი, სულისკვეთება. ამ მომენტიდან მის ლექსებში ამოტივტივდება ის პირველადი საწყისები, რომლებზეც მისი პოეზიის კოლორიტია დაფუძნებული. სვანური კოშკების მღუმარებაში აღბეჭდილი სიმკაცრე, უძირო ნაპარალთა კრთომა, კლდეებზე დაკლავილი ელევა და მწვერვალთა სიზვიადე თითქოს უშუალოდ მონაწილეობენ ამ კონფლიქტის მოწესრიგებაში.

რ. მარგიანის ლირიკულ მე-სათვის არ არსებობს მისი სულიერი სამყაროს მხოლოდ ერთი მომენტის მომცველი რაიმე ფაქტორი.

შენს ელვით დამწვარ ლეჩაქს წავიღებ
და ჭიხვის რქაზე ავადრიალებ,
მე შენს ნაწნავეს მკლავზე ვაღიხვევ
და, როგორც შათახს, დაეატრიალებ...

ლოცა ბრძოლისგან ვავითანგები,
მე და ღრუბელი,

მე და მინდები

სადმე ხევებში ჩავიკარგებით...
და ბოლოს ისევ შენთან გაგზნდები,
ჩემი ვარამით, ჩემი ცრემლებით,
შემოგვხვევი ჩემი არჩევებით
და დამღვრული შემოგველები.
მერე უფსკრულში გადავიკარგები
და სამუდამოდ შეც გავფურღები...

რ. მარგინის პოეზიის ეთიკური მრწა-
სი დემოკრატიულ საწყისებზეა დაფ-
უძნებული. მისთვის არსებითია თავი-
სუფლებისა და სიკეთის ის მდგომარე-
ობა, რომელიც ადამიანური ყოფის
სრულყოფილებას ახასიათებს და სა-
დაც მძაფრად ვლინდება ეროვნული
სულისკვეთების ტენდენციად. რ. მარგი-
ანისათვის ეს არაა მხოლოდ მოტივი,
ან ისეთი თემა, რომელიც პოეტური გა-
ნჯის საგნად შეიძლება იყოს მიჩნეუ-
ლი. იგი მთელი პოეტური კონცეფციის
შემადგენელი ნაწილია და წარმოად-
გენს თავისებურ ეთიკურ კრიტერიუმს.
ამიტომია რომ ერის ტრადიციული წა-
რსულის რომელიმე მომენტის განცდა
მისთვის არის არა ფაქტის ჩვეულებრი-
ვი კონსტატაცია ან მხოლოდ დრამატუ-
ლი პათოსის სათავე, არამედ ესთეტი-
ური ბილვის ის სფეროც, რომელშიც
ბრძოლის სიმძიმის სურათოვანი წარ-
მოდგენა შეცვლილია ხელოვნების
უფაქიზეს სიმებთან შეხებით:

მტრის ქარავანი
ჩემს მამულში
შიდის ზმორებით.
და ჩუქურთმებში
გახლართული
გზაბანულა
დაქრიან მფრთხალი
პაწაწინა
ნიამორები.

აქ არის ტრადიციული განცდის მართა-
ლი სევდა, რომელიც შლის დროის
ზღვარს... ამ დრამატული კოლიზიების
პოეტური უკუფენა, ხშირად, აღწერი-
ლობითი ტენდენციით ხასიათდება. რ.
მარგინმა წარსულის ჩვენება ადბეჭდა

ამაღლებული პათოსით, სურათოვანი
ბილვებით:

ცად რომ მიქრიან,
ოცნებათა
ღერჯი ფრთებითა.
ამაყი სული,
დაუღლელი
ქრის გამძაფრებით.
ტაძრები მაღლა
ზეცას მხრებით
ეზჭინებიან
და ღმერთებს ზღვებს
სათნოვით
ხევევ ტაძრები.

მარგინის
პოეზიის

რ. მარგინის მთელი პოეზიის შინა-
გან პათოსს ზნეობრივად მსუკვლავს
ისტორიული ძირების სიმყარე. ისტო-
რიის ფურცლებზე გაცოცხლებული
უსასრულო აგონიის განცდა გამოკ-
რთის მის შემოქმედებაში. ისეთი პოე-
ტური ფრაზის კაეშანიც, როგორცაა—
„წერსა და ოზრავს ვადაღლილი ჩვენი
სინდისი“, — ცხადია, სწორედ ამ ძირე-
ბში სულიერი ჩაღრმავების ნაყოფია.

ამ სულისკვეთების ლექსებში სამ-
შობლო, როგორც თემა პოეტისა-
თვის, არაა პატრიოტული განწყობი-
ლების სწორზაზოვანი გამოთქმის საშუ-
ალება. იგი თავისთავად არსებული და
იმდენად ორგანული ფაქტორია პიროვნ-
ული ღირსებისა და მთელი შემოქმე-
დების, რომ მისი ვარიაციები ვლინდ-
ება სრულიად განსხვავებულ თემატურ
რეალშიც. ეს მომენტი მკაფიოდ აისახა
ლექსში „ჯიხვი“. ამ ლექსის პოეტურ
განწყობილებას თავიდანვე განსაზ-
ღვრავს ავტორის განმარტება, რომელ-
საც ბელგიაში მოგზაურობის დროს
ზოოლოგიურ ბაღში უნახავს ქართუ-
ლი ჯიხვი:

აქნებ წყურვილი გლავს მთა-გორების
თავს ვეხვევიან უცხო ბავშვები...
შენ ხომ მზეს რქებით მიაგორებდი
და ღამით მთვარეს ათამაშებდი!
ეს რანიერი სევდა შემყარე
და სული ქარებს გააწეწინე.
თვალბეზე ცრემლი რად გაქვთ შემკრთალი
სამშობლოსაგან ვადახვეწილებს...
სიცოცხლე არ ღირს თუკი უღვლო

ქედზე არ გადას შენი კლდეების,
თუ შენი ქვეყნის მხეს არ უცქერი,
თავისუფლებას თუ არ შეხარი.

რ. მარგინის საუკეთესო ლექსებში მოცემული საგნები მრავალსახოვანია. საგანი აქა თავისებური თვითშემეცნებისა და გრძნობის გაცნობიერების საშუალება. ისინი მარადიულობას შექმნილებული ძეგლებივით არსებობენ და ჩვენს წარმოდგენაში აღადგენენ დროს, თაობებს, ისტორიას. ისინი მოგვითხრობენ თავის თავგადასავალს და მისი ბედისადმი დამოკიდებულებას ბედებს უშუალო განწყობილებას, რომელშიც პოეტი ექმნება შემოქმედებით სტიმულს. ამ სულისკვეთებითაა შთაგონებული ლექსი „წვიმაში“:

მოვარდა წვიმა,
ზაფხულის წვიმა,
სულმოთქმელად მცემდა სახეში.
ღრუბლებმა მკლავზე გადაიწვინა,
ნისლებში მოხედით მე და სააღმშენი.¹
თვით ღმერთებისგან დაიწყებულ
და ამირანის ხელზე დამდგარი,
ხანდახან ელვით განათებული
ღრუბლებში იდგა ძველი საყდარი
წვიმა და ქარი მცემდა სახეში
და ციდან შეგი დამკრუხუნებდა.
მესმოდა ღრუბლის მღერავ ტალღებში
გუგუნვი ძველთა საუკუნეთა.
მე კი დაღლილს და ქცეულს ფიქრებად
თვალწინ წარსული მედგა ჩამქრალი.
ამაოებას,
გადავიწყებას
ოღბათ ნაღვლობდა ძველი საყდარი.

რ. მარგინის პოეზიისათვის ნიშანდობლივია უმძიმესი განცდის, ტრაგიკული ფაქტის განვლების ინერცია, რომელიც კლასიკური მსოფლგანცდის სულიერი არსენალიდან საზრდოობს. ბატალური სურათისა და დამაბულობის სულისკვეთებაში მოულოდნელად შემოჭრილი ფრაზა: „მიჩვეული ვარ ტყვის ყვავილებს“, სულიერი მხნეობის იმ დისტანციაზე მიუთითებს, სადაც ტრაგიკულ მოვლენათა მსვლელო-

ბა მხოლოდ ლოკალური ფაქტია სიერთო პარმონიის კანონზომიერებაში. ქართულ ხალხურ პოეზიის, სულისკვეთებაში ეს ის შინაგანი პოზიციაა, რომელიც ლექსში „აფრასიონ მერკვილაძე“ მტრისაგან წვიმისაგან დახლილ ტყვიების ფეტვის მარცვლებად გარდასახვის ფაქტორში ისახება.

ეს მომენტი განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ ისახება მისგან თითქოს აბსოლუტურად დაშორებული ინტიმური განწყობილებების ფონზე. მათში ზოგჯერ სევდაცაა, მაგრამ არაა სასოწარკვეთა. პოეტის ინტიმური ხედვის არეში მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს უბრალო ყოფითი მოვლენები. ცხადია, ამით ისინი უფრო მნიშვნელოვანნი არ ხდებიან, მაგრამ ნათლად შთაგონებენ მკითხველს იგრძნოს ადრე მისთვის უჩინარი პოეზია ცხოვრების თითქოს უმნიშვნელო დეტალებისა. ასეთებია ლექსები: „ჩემს ძველ ბინაში“, „ღარდი“, „რა დრო გასულა“ და სხვები.

რ. მარგინის პოეზიაში დიდ ადგილს აქვს დათმობილი პეიზაჟურ ლირიკას, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში ბუნების სურათი მას არ აწყავს დამოუკიდებელი მნიშვნელობის ხარისხში და იგი პოეტური აზრის საილუსტრაციო კომპონენტადაა გადაქცეული. ბუნება აქ შთაგონების მიზეზიცაა და მასში მონაწილეც. კლდე და მდინარე, ელვა და მენი, ხე და ბალახი, სვანური კოშკების ფონზე აღმართული მწვერვალები თითქოს უხმოდ მეტყველებენ იმას რაც მათ შესახებ უნდა ითქვას და რაც მთავარია, მათი რთული სიმარტივე და სტიქიურობა უხილავად გადმოიღის ადამიანის შემოქმედებით ენერგიაში:

როცა თრვლიან მთებს გადავიელი,
თუ შემოაქლდა სიტყვის მარავი,
დასახმარებლად
მთიდან ბლავლით
გამოქინდება სამი არავეი.

ბუნებასთან ასე შეზრდილი სულისკვეთებისათვის იგი, სტიმულიცაა და

¹ ადგილი სვანეთში, სადაც დგას ძველი პატარა საყდარი.

ენერგია. ლექსი „საქართველოში სადაც გავევლი“ თავისებური სიმფონიაა მდინარეებზე.

ცხადია, შემოქმედებით პრაქტიკაში ბუნების განცდა და სურათების გააზრება მრავალსახოვანი შინაარსით ვლინდება. ერთდამივე პოეტის ლექსებში ბუნება ხშირად სავანეცაა და საშუალებაც. რ. მარგიანის ლირიკაში პეიზაჟის განცდას ზრდის ის გარემოება, რომ ბუნება აქ წარმოადგენს იმ პირველადი უშუალოებით აღბეჭდილ, შეურყვენელ სამყაროს, სადაც იბადება ახალი სიცოცხლე და ახალი პოეტური სახეებიც. ამ სახეებში ჩვენ თვალსაჩინოდ განვიცდით არა მარტო იმ სურათს, რაც პოეტური ხედვის არეში შეჭრილია, არამედ იმასაც თუ რა დინამია აქ პოეტმა, როგორც მისი დამოკიდებულება მასში განლაგებული საგნებისადმი და სხვა. აქაა დასაბამი პეიზაჟის იმგვარი ხასიათის განცდისაც, რომელიც კოლორიტის განუმეორებელი თავისებურებითაა აღბეჭდილი. როდესაც კითხულობ რ. მარგიანის ისეთ სტრიქონებს, როგორიცაა —

გავედი გაეხედი ლაქას
და გული საგულეს ვერ ძლებს,
მზე რქებზე შეუსეამთ მადლა,
თეთნულზე გაწოლილ ვერძებს —

გასაგებია ის მღელვარება, რომელიც აშკარად უკავშირდება სიმშვიდით აღბეჭდილ გრანდიოზული სამყაროს ხილვით გამოწვეულ გაცოცხლებას. ცხადია, აქ, როგორც ავტორისათვის, ისე მკითხველისათვის არსებითია არა ეგზოტიკური პეიზაჟით გაცოცხლების ფაქტი, არამედ სიმშვიდისა და მყუდროების იმ ეპიური სიმშვიდის განცდა, რომელსაც „რქებზე მხედდაღმული“, „გაწოლილი ვერძების“ სანაბაობა ქმნის.

პეიზაჟური ლირიკა რ. მარგიანის ლექსებში სვანეთის ბუნებას უკავშირდება. აქ ხშირად მეორდება ერთდამივე მწვერვალების სახელები და ადგილთა კოლორიტი, მაგრამ ეს ფაქტი, ცხადია, არ ჩაითვლება თვით ფორმის

განმეორებად. ფერწერაზე შექმნილ ტრაქტატებში ვერ კიდეც ძველმა ჩინელმა მხატვრებმა შენიშნეს, რომ ერთიდაიგივე მთა განსხვავებული ელფერიტ გამოიყურება წელიწადის სხვადასხვა დროში, დღის სხვადასხვა მონაკვეთსა, და რაც მთავარია, მისი მკვერტელი ადამიანის განწყობილების მიხედვით. ამ თვალსაზრისით, რ. მარგიანის ლექსებში შემოსული უშუალო თეთნულდი, მულაზი, ეცერი და სხვები უკავშირდებიან სრულიად განსხვავებული ელფერიტ აღბეჭდილ განწყობილებებს. შესაძლებელია სწორედ ბუნებისკენ განსაკუთრებული მიდრეკილების ინერციით აიხსნება ის გარემოებაც, რომ მის ლექსებში აშკარად ქარბობს მხედველობით შეგრძნებებში მოცემული სახეები. რ. მარგიანის პოეზია ამ თვალსაზრისით უაღრესად საგნობრივია, მდიდარია შთაბეჭდილებებით, მოგონებებით, სცენებით, ფაქტებით, სადაც მუსიკალურობის პრიმატს ხშირ შემთხვევაში ძლევს პლასტიკა.

რ. მარგიანი თანამედროვე ქართული პოეზიის იმ თაობას ეკუთვნის, რომელიც ლიტერატურაში მოვიდა სიცოცხლით ტემბობის ახალგაზრდული აღტყინებით, ვაჟკაცობისა და სამართლიანობის გრძნობის გამახვილებით. მისი პოეზიის ფონი და კოლორიტი სვანეთის ბუნების სიმტკიცეს და მწვერვალთა შეუვალობას უკავშირდებოდა. ეს იყო ახალგაზრდული ენთუზიაზმისა და მოჭარბებული სასიცოცხლო ძალების პოეზია.

დაფიქრებისა და სიცოცხლის აზრის ძიების პერიოდი ამ თაობამ ომის უშუალო წლებში გაიარა. ამ წლებმა ყველა მის მომსწრე ადამიანზე მოახდინა წარუშლელი გავლენა, მაგრამ, ცხადია, რომ შემდგომი შემოქმედებითი ინტერესებისა და, საკუთრივ შინაგანი პოზიციის განსაზღვრის თვალსაზრისით, მიღებული შთაბეჭდილებების ხარისხი განსხვავდებოდა იმ ადამიანთა წყობისაგან, ვინც ომის ისტორიისა და ცხოვრების ფილოსოფიის უკვე ჩამოყალი-

ბებული შეეგება. რ. მარგვიანის თაობისათვის ეს იყო არა მარტო პიროვნული, უშუალო მონაწილეობის განცდა, არამედ ეს იყო ამ ურთიერთობის შეგრძნება და, რაც მთავარია, ამ დამოკიდებულებაში თავისი პოზიციის გამომჟღავნების ფაქტორიც.

ცხადია, განსხვავებაა ომისდროინდელი მებრძოლი სულისკვეთებით აღბეჭდილ ლექსების ხასიათსა და იმ ლექსებს შორის, რომელიც დღეს იჭმნება მის შესახებ. ამ განსხვავების პათოსი თვით შექმნილი ვითარებისა და მიზნის მომენტს უკავშირდება. ომი მოითხოვდა პრაქტიკულ ამოცანებს ბრძოლის ველზე და ზნეობრივ სფეროშიც, შესაბამისად, იგი განსაზღვრავდა პოეტური შთანთქმის ხასიათსაც და სტიმულსაც. ეს მომენტი კარგადაა გაცნობიერებული უკვე გამარჯვების ოცი წლისთავზე დაწერილ რ. მარგვიანის ლექსში „სიმწერის ლექსს მაშინ როგორ დაწერდი“:

სიმწერის ლექსს მაშინ როგორ დაწერდი,
არც დრო და ეპოე იყო ამისი!
როცა კარს გვედგა ბედი — შეგებდი
და დარდიც ჰქონდა ხალხს საქმარისი.
ისედაც ყოველ დილა-საღამოს
მოქონდა სევდა და მწუხარება
და ზენე ვეჭიროდნ უფრო მაღაშო
დედის ტყვილის გასაქარებლად.
რაც გულს სტიოდდა, რაც სულს სჯეროდა
განგებ არ გათქვას ზემო ტუტებში.
ლექსი კი ჩემი, ვაშას მღეროდა
მამის ვარაზის გასაყურებლად.
ვმღეროდი ომში და სიმწარეში
ქერჩის სრუტიდან დარიალამდე
და როცა გლოვა მედგა თვალებში
იმ მდღეა ცრემლებს უხმოდ ვმალავდი.
სიმწერის ლექსს ომის კვალით ვფარავდი
არც დრო და ეპოე იყო ამისი.
ჩაგუბებული სევდა ვარაში
ისედაც ჰქონდა ხალხს საქმარისი.

დღენისათვის ომის თემა ტრავიკული გამოცდილების მოგონებაცაა და სიფხიზლის გამოხატულებაც. რ. მარგვიანის ლექსებში იგი ფიზიკური განცდის ხარისხშია აყვანილი. ომის სიმძიმე აქ არ გვევლინება დრამატული კონფლიქტის სათავედ. მთავარია ის ზნეობრივი

განცდის მომენტი, რომელიც ადამიანურობისა და სიმძიმეთან უკავშირდება ატანის ფაქტორს უკავშირდება დაბრკოლებათა ძლევის ასეთი განცდისათვის ცხოვრების ყველა დაძაბული წუთი იძლევა საბაბს. აქედან იწყება იმ უხილავი კავშირების გაცნობიერება, რომელიც არსებობს ომსა და მშვიდობას შორის.

ომი შორს ჩამრჩა. მისი ხსენება
მშვიდობის დროსაც ყურში მიწევის,
შემომეძგება, მომეჩვენება
ტყვიამფრველების შორი სიცილი.

აქ არის შთაბეჭდილების იმ წარუშლელი კვალის განცდა, რომელიც მუდმივ თანამგზავრებით სდევს ადამიანის სულიერ ცხოვრებას. ამ თვისებითაა აღბეჭდილი უპირველეს ყოვლისა ომის განცდა:

ო, ომი, ომი, სულში შევრილი
შავი ზღვის შავი სანაპიროთი...
მე გულმოკლული ვიყავ ქერჩივით
და საქართველოს ბედზე ვტიროდი.

ამ განცდის ბუნებრივი ნაწილია უმაღლესი ზნეობრივი ვალდებულების გრძნობა მათი სახელების წინაშე, რომელთა სიცოცხლაც ომის ქარცეცხლში სხვათა ბედნიერების სამსხვერპლოზე დაიდგარფლა. ამიტომ იძენს განსაკუთრებული გულწრფელობას სიტყვები:

ნუ დავიფიქრებთ გლოვის თარიღებს,
ნაუბათივად გათხრილ საფლავებს.

რ. მარგვიანის პოეზიაში დიდი ადგილი დაიკავა ომისა და მებრძოლ მეგობართა დრამატული ზვედრის განცდამ. ამ სულისკვეთებითაა აღბეჭდილი მისა შესანიშნავი ლექსი „მირზა გელოვანს“, „ქერჩი, 1941“, „ომის დროს“, „წლების სახსოვრად“, „ყამიშ-ბურუნში“, „ძმაო, ძვირფასო, დაუფიქარო“ და სხვა.

რ. მარგვიანისათვის ლექსი არაა მხოლოდ ცხოვრების შთაბეჭდილებათა ემოციური გამოთქმის ფორმა. ლექსი

წუთისოფლის ტყვიელებისა და სიხარულის აღამიანთან კაცურად მიტანისა და გაზიარების საშუალებაა. ამიტომ იჭერს მის კრებულებში დიდ ადგილს ლექსები თვით ლექსის შესახებ. ესაა ძიებნისა და ინტერესების, საკუთარი შემოქმედების არსისა და მიმართების, მისი ადგილისა და დანიშნულების პოეტური გააზრების გამოხატულება. პოეზიის შესახებ ლექსებში ლაპარაკი არაა ახალი და ორიგინალური. ყველა პოეტი ვისაც საკუთარი შემოქმედების დანიშნულების წინაშე პასუხისმგებლობა და თავისებურება შეუტევია, მდგარა თვით შემოქმედებასთან, მისი გამოვლენის ფორმასთან, ყანთან პირადი დამოკიდებულების გარკვევითა აუცილებლობის წინაშე. ამ ტენდენციითაა აღბეჭდილი რ. მარგინის განსაკუთრებით ახალი ლექსები: „მარლი“, „ლექსი რა არის ბოლოს და ბოლოს“, „ნეტავი ვინ მთვლის სიტყვაღარიბად?“ და სხვა.

საგულისხმოა, რომ რ. მარგინის პოეზიის სიახლე თვით თემის ახლებურად გადაწყვეტაშია. ბოლოდროინდელი ლექსების რიტმულ-ინტონაციური მრავალფეროვანებისაგან მიღრეკილების დროსაც, იგი ცდილობს თვით პოეტურ საგანში ჩაწედოს ლექსის ფორმის გამაძიარებელ მიზეზებს. რ. მარგინის ლექსი არ ემყარება იაფფასიანი ეფექტურობის მომენტს და ამ მხრივ, მისი პოეზია ზშირად გამოწვევია იმ შელექსეთა პოზიციისა, რომელთა წარმატების საფუძველი სწორედ ამ სფეროშია დასაძებნი:

ო, ნურვინ მკითხავს, რა გამაჩნია,
ამის თქმა ჩემთვის მტად ძნელია.
ვაჟას ყვავილს რომ ნამი აჩნია,

იქ ჩემი ერთი წვეთი ცრემლია.
მე არ გაცევით ზოგაერთივით
ლექსი ტაშის და ვაშის აღმტრუნებელი
და, რაც გამაჩნდა გულში, გეტყვი
სანთლად ავანთე ამ ჩემს მამულში.
ვთვთრდები ამდენ ორომტრიალში,
მამული არის ჩემი ვარსკვლავი,
არც ვგონების ტაშის ვრაალში
არ ვისრისები პეპელასავით.

აქ თავისებურად გამოვლინდა რ. მარგინის პოეზიის შინაგან უპრეტენზიობაში აღბეჭდილი გულწრფელობის პათოსი და უმაღლესი ზნეობრივი პასუხისმგებლობის განცდა ერის წინაშე.

ერის პოეტური ცხოვრების ისტორია მრავლად ინახავს ისეთი პოეტების სახელებსაც, რომელთა ვრცელი შემოქმედებიდან მხოლოდ რამდენიმე სტრიქონი ცოცხლობს კეშმარიტი პოეზიის სიცოცხლით. ნიჭიერება ადვილად შეიძლება გაიფლანგოს შემოქმედების ბუნებრივ ინტერესებსა და დროის მოთხოვნილებათა შორის არა სწორა ორიენტირების გამო. ლექსზე „მუშაობა“ და მისი „კეთების“ მომენტი წმინდა შემოქმედებაა და არა ხელოსნობა, როდესაც მაღალი შთაგონება და ზნეობრივი ვალდებულების პათოსი წარმართავს მას. ეს ფაქტორი კარგად ესმის რ. მარგინს, რასაც ადასტურებს საკუთარი შემოქმედების დანიშნულების გაცნობიერება მის მრავალ ლექსში.

რ. მარგინის პოეზია, მის საუკეთესო ლექსებში, მკითხველს ხიბლავს უბრალოებითა და სისადავით. სევანტო თემები და მოტივები ჩვენში ადვილბა ლტოლვას თვით ბუნებასა და, რაც მთავარია ბუნებრიობისაგან, რასაც, ცივილიზაციის ყოველგვარი დონის მიუხედავად, ესოდენ საჭიროებს ყოველ ადამიანი.

პირობი ღონიძა

ღაზით გურამიშვილი

ორი სიტყვა გურამიშვილის
შემოქმედებაზე

გურამიშვილის ეპოქის პოეტური შემოქმედება ჯერონდ შესწავლილი არ არის. სხვადასხვა პოეტურ ჯგუფების შეუსწავლელობა, განსაკუთრებით ემიგრაციაში სხვადასხვა პოეტურ დაჯგუფებათა, სხვადასხვა პოეტურ სისტემათა და ლიტერატურულ მიმართულებათა გამოუკვლევლობა, უფრო კი რუსული მწერლობის გავლენათა გამოუძიებლობა ხშირად ნებას არ გვაძლევს კატეგორიული მსჯელობისათვის გურამიშვილის შემოქმედებითი სრული ღვაწლის შესახებ.

კერძოდ, ქართული ხალხური, რუსულ-უკრაინული პოეზიის საფუძვლიანი გამოძიების გარეშე, გურამიშვილის შემოქმედების შესწავლა სრულყოფილი ვერ იქნება.

გურამიშვილის პოეზია მეტად მრავალფეროვანია და მდიდარი: იგი შეიცავს მატინეს, საღმრთო გალობას, დამოძღვრას, ზნეობით სწავლას, იუმორს, მოსწრებულ სიტყვას, ლირიკას („ლექსი გულისა“), ეპოსს, მცირე ჟანრს. ჩვენს წინაშე დგას მომხიბვლელი სახე მომღერლისა, ისტორიკოსისა, დიდაქტიკოს-მორალისტ-ფილოსოფოსის, ჰუმანისტ-განმანათლებლისა, პატრიოტი მხედრისა, ხალხთა მეგობრობის მაუწყებლისა და მახარობლისა.

„დავითიანიში“ აღდგომულია ქართველი ხალხის გულისთქმა, მისი ზნეობრივი შეხედულებანი, დაუშრეტელი პატრიოტიზმი და სწრაფვა განათლებიზიადმი.

გურამიშვილის წიგნი საუკეთესო თანამგზავრი იყო ქართველი ადამიანისა. იგი ხშირად იყო პირველ წიგნთაგანი, რომლითაც აზნანსაც სწავლობდნენ და რომელიც ეოგებაშვილის „დედაენის“ როლსაც ასრულებდა მე-19 საუკ. პირველ ნახევარში, როგორც მთაში, ისე ბარში. „დავითიანი“ ყოველდღიურად სახმარ წიგნად ითვლებოდა ქართულ ოჯახში. იგი იყო უპირ-

ველესად აღმზრდელი წიგნი, ზნეობის მასწავლებელი და იმავე დროს მატინეს შემცველი, ქართული მეომბის გამაღვიძებელი.

ამიტომაც ტყუილად კი არ განაცხადეს ხევსურებმა თბილისის ერთ წიგნის მაღაზიაში, როცა „დავითიანი“ მოიკითხეს შესაძენად: „იმაში ბევრი იმისთანა სწერია, რომელიც ჩვენთვის საჭიროა“-ო („ივერია“ 1903 წ. № 135).

ხევსურთა ნათქვამი ჭეშმარიტი გამოხმურებაა მთელი ქართველი ხალხისა გურამიშვილის შემოქმედებაზე.

ღაგით გურამიშვილი, დიდი ეროვნული გზნების პოეტი, თვითონვე ხაზს უსვამდა შემოქმედების ეროვნულობას, ქართულობას, როდესაც ითხოვდა თავისი წიგნის შესახებ:

ბრძენა კაცა ვუწვევნი,
უს ობოლი მამანათლოს,
თუ რომ იყოს სხვის სკულისა,
მომიქცაოხ გ ა მ ი ქ ა რ თ ლ ო ს .

„დავითიანის“ შინაარსია პირადი და ქვეყნის უბედური თავგადასავალი — აკლვებული ერის ღაღადისი, სამშობლოს დამორებით გამოწვეული ნოსტალგიის მწვავე ტკივილები, გოდება ძმთა შუღლისა და წუთისოფლის ამოკების გამო.

პოეტის დროის ქართველი ხალხი ძმთა უთანხმოებამ, პარტიკულარიზმმა დაღუპა, ამას აშკარად ჰხედავდა გურამიშვილი, რომელმაც თვითვე იწვინა ძმთა შორის ბრძოლის სიმწარე. პოეტი ყველგან ხაზგასმით აღნიშნავს ზნეობის დაცემას, ძმთა შუღლის საშინელებას და ქადაგებს ზნეობის ამაღლებსა და ერთობის საჭიროებას, როგორც ერის განკურნვის წამალს.

გურამიშვილი ჭეშმარიტების, სიმართლის, კაცთმოყვარების მქადაგებელია. ამიტომაც იგი არა ერთხელ ილაშქრებს თავის შემოქმედებაში უცილობისა, ბნელი გონების, მონობის, სიმკაცრის, ტირანიის, ხალხის ჩაგვრის წინააღმდეგ. მისი სიმპათიები მიმართულია დაბალი ხალხისადმი, „ცხელის ოფლითა დამწვართა“ მიმართ. პოეტი ამითარსებს სიხარბით გატაცებულ სამღვდელოებას და საერთოდ მისი დროის ცხოვრების უკუღმართობას, აგვიწერს რა „საქმესა თვალთ ნახუსსა, არ მოგონილსა“.

მოსუცი და თითქმის უსინათლო ბიბლიური წინასწარმეტყველოვით ამხელს მათ, ვისაც ცოდვა მიუძღოდა სამშობლოს წინაშე:

თუმა ბრმა ვარ, კიდევ უფლავ
ჭვეუნად ჩემგან უფრო ბრმათა.

ასეთია „ქართლის ჭირის“ მღალადებელის პოეზიის მთავარი შინაარსი.

„თესლ-ტომით“, „ძირით, ქოქით ამოგდებული“, სამშობლოდან გადახვეწილი „მწირი“ პოეტი, ისევ სამშობლოსათვის იღწევოდა. გურამიშვილი უპირველესად უფროვნულ თვითშეგნებას აღვიძებდა ემიგრაციაში, რომელსაც არა ერთი „გაშაშვდომილი“ ქართველი ამშვენებდა. „დავითიანი“ მებრძოლი წიგნი უნდა ყოფილიყო ემიგრაციის გადაგვარების წინააღმდეგ. ემიგრაციას უმთავრესად თავადაზნაურობა შეადგენდა, ხოლო მათი შეილები, იღებდნენ რა განათლებას სამხედრო სკოლებსა და კორპუსებში, მალე რუსდებოდნენ. გვაქვს ცნობები, რომ ჩასულ ქართველთა მეორე თაობამ, რუსეთში დაბადებულებმა, ბევრმა ქართული უკვე აღარ იცოდა¹.

პოეტმა მათ მოსაქცევადაც და შესავტენებლად, მათში ერთნული მეობის აღსადგენად დასწერა „დავითიანი“

ყმაწვილი უნდა სწავლობდეს
საცნობლით თავისადო;
ვინ არის, სიღამ მოხუდა,
სად არის, წაგა სადაო!

რომ „ეით რემა ხნარცეს არ ჩავარდეს ულაგმო და უსადაო“.

განა ამ აზრითვე არ წერდა იმავე მე-18 საუკუნეში ისტორიკოსი პაპუნა ორბელიანი? თავისი შრომის მიზანს იგი ასე გვისახელებს: „რათა მოზარდულნი ქართლისანი განეკრძალნენ ჭვეყანათა თვისთა სიმტკიცისათვის, ვინათგან ესოდენი ჭირნი და იწროებანი წარგუბდიან“.

ამიტომაც, ერთნული მოსაზრებით გურამიშვილმა თავისი წიგნი უპირველესად, ქართველ ყრმათათვის განკუთვნა:

„ყრმათ შვეჯედრე ეს წიგნი“-ო.
„მოსახსენებლად ჩემდა ყრმათ უწაფე ტკბილი მატარა“.

პოეტმა ამიტომაც ამღერა ხალხურ კილოზე თავისი ლექსი, ააცილა სქოლასტიკურ მუხრუჭებს, რათა იგი ყრმათათვის ადვილად გასაგები ყოფილიყო:

ამისთვის მე ვერ შევსტყვებ,
რაც დაგრეც ავათ ხე ჯალად,
უფრო ადვილად აღვლიან
ზედ ყრმანი დასარჩვევლად.

დ. გურამიშვილმა საგანგებოდ დასწერა „სწავლა მოსწავლეთა“, „ათთა სახმართა საქმეთა ჩავთნება ყრმათათვის“, რაც ზნეობის მთელ კოდექსს წარმოადგენს.

ამიტომ „დავითიანი“ უპირველესად აღმზრდელობითი, პედაგოგიური მნიშვნელობის წიგნია, ზნეობათა ცოდნისა და სამშობლოს სიყვარულის მღალადებელი. ამ მხრივ პროგრესული მოღვაწის, პუშანისტი-განმანათლებლის გურამიშვილის როლი, მართლაც, დაუფასებელია.

„დავითიანის“ უპირველესი ადრესატი უნდა ყოფილიყო უკრაინის თუ მოსკოვის ქართული ემიგრაცია ანუ მაშინდელი „გა-

¹ შემთხვევითი არ არის ცნობილი ლეკაბრისტის ალექსანდრე განგებლიშვილის ცნობა: Мой отец родного своего языка уже не знал и наше семейство совершенно обрусело, гв. 226, 1888 წ. გამოქ.). განგებლიშვილის პაპა გიორგი ვახტანგ მუჭქებს გადაჰყდა რუსეთში, ზოლო მისი შვილი სვიმონი 1751 წ. დაბადა რუსეთში, მაშასადამე, ქართლიდან გადასახლების 27 წლის შემდეგ, ახალი თაობა ზმირად გადაგვარებას ეწეოდა. ქართულს ვეღარ ლაპარაკობდა.

რეკრთველობა“. პოეტის ბიბლიური წინასწარმეტყველივით მოუწოდებს მათ:

აწ დაფიწო ლქმა მარდლისა,
მომხმენლთ, შემოკრებით,
ზოგნი შინა აქ ბრძანდებით.
ზოგნი გარეთ, შემო კრებით,
მოგატაროთ ჩვენ სამყიდრო,
თავში ხელის შემოკრებით,
ვით დაგვარებთ ჩვენ ქვეყანა,
წუნდა გარეშემო მტრებით.

პოეტი მოუწოდებს ქართველობას დაკარგულ სამშობლოზე ტირილის გარდა „მართლის თქმით“ გამოიხსრიკოს. მიზეზები სამშობლოს დაცემისა და განადგურებისა და მით უზრუნველბყოს მისი მომავალი.

გურამიშვილი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა ისეთ ეპოქაში, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ ისტორიული გზაჯვარედინი საქართველოს ბედის საკითხში. მე-18 საუკუნემ განსაზღვრა ჩვენი ქვეყნის ახალი პოლიტიკური ორიენტაცია, — მისი მისწრაფება დამყაროს ჩრდილოეთის დიდ მეზობელთან — რუსეთთან მჭიდრო კავშირი, რომელსაც შეეძლო თურქთა და სპარსთა გაუთავებელი შემოსევებისაგან ილაჯაწყვეტილი, სრული ფიზიკური მოსაზობის მიჯნაზე მყოფი მამაცი ხალხის შემდგომი ნაციონალური არსებობისა და ისტორიული განვითარების უზრუნველყოფა. მაგრამ საქართველოს მოწინავე სახელმწიფო მოღვაწეთა ამ გეგმებს განხორციელება ვერ ედირსა, მე-18 საუკუნის საქართველოსათვის, მართლაც, რომ ტრაგიკული იყო, ვინაიდან, რაც უფრო ღრმა და გულწრფელი იყო მისი მისწრაფება რუსეთთან კავშირის დასამყარებლად, მით უფრო დაუნდობელი და სისხლიანი ხდებოდა აღმოსავლურ ბარბაროსულ ტირანიათა ჩაგვრა; ისინი შურს იძიებდნენ მცირერიცხოვან გმირ ხალხზე არა მარტო იმის გამო, რომ იგი შეიარაღებულ წინააღმდეგობას უწევდა ამ ჩაგვრას, არამედ იმის გამოც, რომ მისი იმედები მიმართული იყო „აღთქმული ქვეყნისაკენ“ — რუსეთისაკენ.

გზაჯვარედინზე იმყოფებოდა, აგრეთვე, ქართული ლიტერატურაც, და აი აქ უნდა

მომხდარიყო არჩევანი: ან დგერადაციის გზაზე მყოფი აღმოსავლური პოეზიის კვლიანი ძეძენარი, რომელიც ქართული მოეზიის ძველთაძველ ლინიერ შტოს გადათელვასა და მოსაზობას უპირებდა, ანდა ახალი გზები, რომელთაც ქართული ლიტერატურა უნდა გამოეყვანათ მსოფლიო კულტურული პროგრესის ფართო ასპარეზზე. ახალი, ჯერ კიდევ გამოუკვლეველი გზით სიარულს ქართული ლიტერატურა შესძლებდა მხოლოდ თავის საუკეთესო ნაციონალურ ტრადიციებზე დაყრდნობით, რომლებიც პირველ რიგში დაკავშირებული იყო ქართული აღორძინების ტიტანის რუსთაველის სახელთან.

გურამიშვილი ქართული მაგისტრალური ხაზის პოეტია. იგი მისდევს ქართული პოეზიის საუკეთესო ტრადიციებს. თავის შემოქმედებით გურამიშვილი შეებრძოლა სპარსულ და საერთოდ აღმოსავლურ დაბანგულ ეროტიკულ პოეზიას, აღმოსავლურ ავადმყოფურ ფანტასტიკას.

გურამიშვილის შემოქმედება ქართულ ძირებზეა დამყნობილი, ქართული ეროვნული პოეზიის დიდი ძეგლია. თვით სიტყვიერი და რიტმული სიმდიდრე დ. გურამიშვილის პოეზიისა ხალხის წიაღიდან მომდინარეობს. აქედან არის მისი აზრის სიღრმე და თვისება აზრის სადად გამოთქმისა, მისი შესანიშნავი პლასტიკურობა და მუსიკალურობა.

ამასთან აღსანიშნავია გურამიშვილის მიერ ღრმა ცოდნა არა მარტო ქართული ფოლკლორისა, არამედ უკრაინულისა. უკრაინულის გაელენის შესწავლა გურამიშვილის პოეზიაში მეტად საპატიო ამოცანა იქნებოდა გურამიშვილის პოეზიის მკვლევართათვის.

გურამიშვილის ბუნებრივი ლექსი გამოირჩევა ელასტიურობით, მუსიკალურობით, მელოდიურობით. მისი უბრალო, ნათელი სიტყვა, ღრმა აზრის გადმოცემი, ხალხურად არის აქედრებული. ამიტომაც არის იგი ხალხთან ახლოს. უნდა ითქვას, რომ გურამიშვილის ლექსი მელოდიურობით აღემატება ქართული პოეტური სიტყვის თითქმის ყველა შემოქმედის ქმნილებებს რუსთაველის შემდგომ. გურამიშვი-

ლის სადა სიტყვა კონკრეტულია და ლაბი-
დარული.

დავით გურამიშვილს უდიდესი დეაწ-
ლი მიუძღვის ქართულ პოეზიის დემოკ-
რატიზაციის საქმეში. ამ მხრივ დავით გუ-
რამიშვილს ისეთივე როლი აქვს შესრულე-
ბული ქართული პოეზიის სფეროში, რო-
გორც „სიბრძნე-სიცრუის“ ავტორს ქარ-
თულ პროზაში.

დავით გურამიშვილის ლექსები, პოემე-
ბი, სიმღერები ღრმა შინაარსთან ერთად,
აღსაქვს და დიდი ვნებით.

ლირიკოსი და ეპიური მთხრობელი, მარ-
თალი, ჭეშმარიტი მხატვარი, ფართო აზ-
რით და ადამიანობით აღჭურვილი ფილო-
სოფოსი, ოლიმპიდან მიწაზე დაშვებული
პოეტია, რომლის მთავარი იდეალია „მარ-
თლის თქმა“ და არა „არაკობა“.

ამ პრინციპზეა აგებული მისი ბრწყინ-
ვალე პოემა „ქართლის ჭირი“. ეს მართლაც
მწვერვალი გურამიშვილის შემოქმედე-
ბისა.

გურამიშვილის კრედიო „მართლის თქმაა“.
სიმართლე — გურამიშვილის შემოქმე-
დებითი პრინციპია მაშინდელ ქართლის
ზნეობის დაცემულობის დროს. მხოლოდ
ერის სამსახურში ხედავს პოეტი თავისი
ცხოვრებისა და შემოქმედების მიზანს.

თავით გურამიშვილის ესთეტიკურ პროგ-
რამას შეიძლება გუწოდოთ ხალხურობისა
და რეალიზმის პროგრამა. ჭეშმარიტი ხე-
ლოვნების უმაღლესი პრინციპი, რომელ-
საც საქვეყნოდ აცხადებს პოეტი, ხალხისა-
დმი პირუთენელი მსახურებაა:

მართალია მძრახველს ძრახვა,
თვით კი ავად მოუხდების,
მაგრამ ფარვა სიავისა
ქვეყანას არ მოუხდების!
აწ რომ ავი არ ვაძაგო,
კარგი როგორ უნდა ვაქო!
ავს თუ ავი არ ვუწოდო,
კარგს სახელად რა დავარქო?
კარგს კაცს ვითარ დავუარგო
რაც რომ სიკაცაკაც აქო?
ავს კაცს კარგი ვით უძენი,
ორმის მამსვა, თავს დამარქო!
პირს-ფერობა, უკან ძრახვა

არა თქმულა საფარსაგო,
სჯობს ტყელით ქვე ყოფნას,
ზე სიმართლით ავიბარგო

მართალს ვიტყო, შევიქნები
ტყულისა მოამბე რად?
მე, თუ ვინდა, თავიც მომჭრან,
ტანი გახდეს ვასაბურად,
ვინც არა ჰქავს კახაბურსა,
მას ვერ ვიტყვი კახაბურად!..

ამ პრინციპზეა დაფუძნებული დავით
გურამიშვილის ყველა საუკეთესო ნაწარ-
მოები და მით უმეტეს, მისი მონუმენტუ-
რი ნაწარმოები „ქართლის ჭირი“, რომე-
ლშიც სიმართლისათვის, წმინდა ჭეშმარი-
ტებისათვის იგი არ ინდობს „ძლიერთა ამა
ქვეყნისათა“ ქვეყნის მმართველთა, რომე-
ლთა უგუნურმა ქცევამ ქართლს ნადრევი
სამარე გაუთხარა. ამ შემთხვევაში პოეტი
არა ზოგავს თვით თავის მეცენატს, მფარ-
ველსა და აღმზრდელს ვახტანგ მეფეს, რო-
მელიც იმ ბარბაროსულ გარემოცვის
დროს, სინდისის იმ დაღამების დროს ნა-
თელ ვარსკვლავად მოსჩანს მაშინდელს
შავ ფონზე თუმცა დავითი დიდად იყო
დავალებული ვახტანგის მიერ, მაინც პოე-
ტი მკაცრად აკრიტიკებს ვახტანგის პო-
ლიტიკურ მოღვაწეობას.

სიმართლის მღალადებელი პოეტი არ
ჰზოგავს თვით „დიდ ცხებულს“, თავის
პატრონს ვახტანგს „მოწყალეს“, „სიბრძ-
ნით სრულს.“ რომელიც თუმცა პოეტს
„წყალობდის, უხვად აძლევდის, სწავლით
მშვილურებ ზრდიდისა“, მაინც ასე ათქმე-
ვინებს ბაქარს თავის მამაზე:

ვერა ვნახე რა მავისი ღრმად საქმე
მონაწილომარე,
რაზედაც მიდგა, არ დაჩნა
ის საქმე წაუხდომარე.

კონსტანტინე მეფის პირით გურამიშვი-
ლი სძრახავს ვახტანგს:

ვაქვს ნართი ავად დასთული,
მრუდის ტარებით მამაო!

და თვითონაც დასძენს:

მწყემსი უფრთხილი სამწყსოსა,
ადვილად დამკარგველია!

და ბოლოს, კიდევ ათქმევინებს, რომ მან, ვახტანგმა თავის ხალხს „წაუხდინა ქვეყანა“: „მე წაუხდინე ქვეყანა, შეილიც გაუყე მამასა?“ ასეთია პოეტის პირუთვნელი, დაურიდებელი ბრალდება ვახტანგისადმი.

გურამიშვილმა „სიმართლე“, „პირში თქმა“ დაუდო საფუძვლად შესანიშნავ პოემას „ქართლის ჭირს“, რომელიც იმავე დროს დიდებულ ისტორიულ და პოლიტიკურ დოკუმენტს წარმოადგენს. გურამიშვილი მოსწანს, როგორც დიდი მორალური ძალის ფიგურა, როგორც მამზილებელი თანამედროვე ქართული ფეოდალური საზოგადოებისა, რომელმაც სამშობლო ასეთ განწირულუბამდის მიიყვანა:

ვინც რომ ისრე უკუღმართად,
მრუდად ხნას და თვისს, ფარცხოს, —
ის მე პურსა ნულარ მატყვებს,
რაც იმ ფეტილით გამოაცხოს,
ვინც შიის სისხლი გამოაცხოს
ან თვით ძმასა გამოაცხოს,
მისი სული სატანამა,
თუ არ კუპრში, რაში გარცხოს?
მე კი ვფარავ, მაგრამ ჩემი
სატყუარი არა პფარავს.
შეტად შწარედ გული მტყივა,
მაკრეოლებს და ტანში შწარავს,
ჟერ მოვითუნ, რომ არ დავემო,
აღმა შეწენლსა, დაღმა მპარავს!

„ქართლის ჭირი“ — დიდი იდეურ-პოლიტიკური შინაარსის ნაწარმოებია. ეპოპეაში ასახულია საქართველოს სუსხიანი სინამდვილე მე-18 საუკუნის პირველ ნახევარში, ქართველი ხალხის აურაცხელი უბედურება და გაჭირვებანი, რომელთაც იგი განიცდიდა უცხო და შინაური მტრების და დამპყრობლებისაგან: ეპოპეის მთავარი გმირი ხალხია, ხოლო მისი მთავარი პრობლემა ხალხის ბედობალია.

პოემაში „ქართლის ჭირი“ სიმართლით, უბრალოდ და ამბდლევებლად, პათეტიკური და ნაღვლიანი ინტონაციით მოთხრობილია საქართველოს ისტორიის XVIII საუკუნის პირველი ნახევრის ტრაგიკულ პერიოდზე, ირანელ და თურქ ბარბაროსთა

სისხლისმღვრელ შემოსევებზე, მთის ტომების დამარბველ თარეშებზე, ფეოდალთა შფოთსა და შინაურ ძმათამკვლელობებზე. გურამიშვილის პოეზია, რომელიც მკვეთრად ამხელს ფეოდალური საზოგადოების ბიწიერებას, ღრმა დრამატიზმითა და ლირიზმით არის გამსჭვალული. იგი ცხადყოფს, რომ გურამიშვილი იყო არა მარტო თავისი ეპოქის მცოდნე, დაკვირვებული, ფხიზელი და გულისხმიერი ჟამთაღმწერელი, არამედ პოეტი-მოქალაქე, მსურველი პატრიოტი, რომელსაც თავდავიწყებით უყვარდა თავისი სამშობლო. პოეტი გულით იტანჯებოდა თავისი ხალხისათვის.

დ. გურამიშვილი არა მარტო ალალმართლად ამუჭეებს საქართველოს მიერ გადატანილ ამბებს, ისტორიულ პირთა მოღვაწეობას, არამედ მათს ნათელ და გარკვეულ პოლიტიკურ შეფასებასაც იძლევა.

გარდაბეწილ პოეტს, სევდით დამწვარს და დადაგულს თვით მირგოროდის მყუდროებაში, ჩრდილოეთსა თუ პრუსიაში ლაშქრობის დროს, ყველგან, თვალწინ ედგა გასრესილი, კვამლადენილი სამშობლო, მისი ტრაგიკული სახე:

ნაწლევნი, დეობლი და გული
სევდით შემჭმწია დაგული!
.....
მით დღე მატვს არსაბარელი,
მომილევს მე საყვარელი!

ვაი, ჩემს თვალთა წენასა,
შენს უკან ჩემს დარჩენასა!

პოეტს შორიდან ესმოდა საქართველოს ყოველდღიური აკლებისა, აოსრებისა და დამბობის შემწარავი ხმები: „შევეაკვედიოთ, ამოგეწყდიოთ, დავეტყვევდიოთ, წაგხდითო!“ სისხლით გაბანრულ სამშობლოს პოეტი, როგორც მანულიშვილი, მისთვის დამწვარი და ჯვარცმული, მიმართავდა უკანასკნელი თავგანწირვით:

მურს განჯილუხო წამლად, სასმელად,
წყულუზე სასმელათ — მე სისხლი შეწი!

პოეტი გულმოკლულია, რომ ვერ დაეხმარა სამშობლოს, თუმცა „გულით სურს მისი სამსახური“, მაგრამ დამბობილის,

ჯვარცმულის და ნაწამების იმედი მაინც აქვს. იცის, რომ არ გასწირავს მშობლიური მიწა.

სიკვდილის დროს მე მის მეტი არავინ მყავს მშველი!

იმედი მაქვს, რასაც ვიხვ, მომცემს, არა შურსა! აკვდავების წყალს მიზოდებს, ცხოვრებისა პურსა!

სამშობლოს სევდით დამწვარი, ჩაფერი-ფლილი პოეტის ნატვრა ერთი იყო, — სამშობლოსთან შეხვედრა:

გულითა მართლითა, პირითა ნათლითა შეურცხვენელად!

პოეტი ბიბლიურ ლაზარეს მსგავსად ნატრობდა სამშობლოს აღდგინებას. მისი ღვთისადმი ყველაზე დიდი ვედრებაა საჭართველოში დაბრუნება:

შემყარე მე საყვარელს, ჩემი გულის გასახარელს.

შენ გახსენ ჩემი კრულება და წარმავლინეუ, ვთუ გამყარე სამკვიდროსა, ისევ შემყარე!

ეტყობა, სამშობლოსთან შეყრის იმედს ასახრდოებდა რაიმე პოლიტიკური ამინდი, უფრო კი ოსმალეთთან ბრძოლა 1769-1774 წლებში და ბოლოს ყირიმის რუსეთთან შეერთება.

ქართლში დაბრუნების იმედი გურამიშვილს ღრმა სიბერემდის უნდა ჰქონოდა. მაგრამ ნატვრა არ აცხადდა და მოხუცმა, უსინათლო პოეტმა, თავი იგრძნო დავიწყების ზღვაში:

აჲ დაეკარგულვარ თავათვის აღარ მოველი პოვნასა!

გურამიშვილის პედაგოგიურ სენტენციებსა და აფორიზმებს დღეს მხოლოდ ლიტერატურულ-ისტორიული მნიშვნელობა აქვთ, მაგრამ თავისი დროისათვის ნაწილობრივად მის რეზონერულ ლირიკას, თვით მის დროგამომწვევით თანაგრძნობას ასკეტიზ-

მისადმი, მკითხველისათვის უფრო საყოფაცხოვრებო, პრაქტიკული მორალის მნიშვნელობა ჰქონდა.

ამ მხრივ მისი პოეზია უსათუოდ გამომსახველია ეპოქის მბრძანებელი იდეოლოგიისა. აქედან არის წარმოშობილი მისი რელიგიური ექსტაზიც, რომელიც უფრო გასაგები იქნება ჩვენთვის, თუ გავიხსენებთ, რომ გურამიშვილის ის ნაწარმოებნი, რომლებშიც რელიგიური ელემენტებია მოჭარბებული, ღრმა სიბერეში იწერებოდა.

სამშობლოს მდგომარეობითვე არის გამოწვეული გურამიშვილის ღრმა პესიმიზმი, რომელსაც ერთვის საწუთროს შინაგანი წინააღმდეგობა.

თუ ხარ ღვიძალი, რაღა არს ძილი, თუ ხარ სიმაძღრე, რა არს შიშობილი? თუ ხარ სიციცხლე, რა არს სიკვდილი?

რასაკვირველია, პოეტის პირადი ბიოგრაფიაც თავის როლს თამაშობს და გასაგებია გურამიშვილის მწარე გამოძახილი; „ფუ, შენ ცრუო საწუთროო, ხარ არაფერი!“

ამად ვსწუნობ საწუთროსა, სულ მწელია, რასაც ელაქს!

პოეტის დიდი სევდა ხშირად ირონიამი გადადის.

თვით პოეტი ორმაგობას განიცდის და შემთხვევითი როდია, რომ მას მხოლოდ ერთად-ერთი ფილოსოფოსი მყავს მოხსენებული თავის წიგნში — ვ პ ი კ უ რ ი. პოეტი ვერ სთმობს საწუთროს მშვენიერებას, მისი გული საგება ბუნებისა და სიცოცხლის სიყვარულით. თვით რელიგიურ — ასტრალურ ქიშნებში ის სიცოცხლის მზეს მოუწოდებს:

მზე, სიმორით შენითა ვსტირ გულზე კვნისით, ქშენითა... ..მზეთა — მზე, მზემან მომნახოს, მითხრას მშვიდობა, სალამი!.. განთიადისა ვარსკვლავო, მის მზეთა მზისა მთიებო, ვეკარავი მწელს ღამითა, დღევ, რად არ მომიძებო... შენ გვედრები ცისკარო, საიდუმლოსა დღისაო, ნათლო შარავანდდო, საცხარისა მზისაო.

გურამიშვილი, მართლაც, „ნათლის მიჯნურია“. „მზევე, მზისა მამშვევებლო, მიუხდომელო ნათელო“, „მზევე, მახარე შენი მოსვლა, ახლით გმოსე შესამოსლით“, „მზეთა-მზევე, მზემან მომისწროს, მითბრას მშვიდობა, სალამი... „მზევე, მომეშველე“ დაღადებდა პოეტი. მისი „დამძრალი გული“ სიბერეში ნატრულობს „მზის ყუდროში დასმას“. „სათბუნებლად ხელის დასმას“. „მზე დამიღამდა მზიანი, მით მომივიდა ზიანი“.

სხვათა შორის, ლექსს, „მზის ვედრება დავითისაგან, მზის თხოვნა დასათმობლად ტირილითა თუ სიმღერის ხმითა“ აქვს მინაწერი „ამის ხმას ეწოდება რუსულად: „მასონი“. და მართლაც, იგი მასონური პიშია: სომ არ თანავგრძნობდა გურამიშვილი მასონთა ლოჯას, როგორც არა ერთი მისი თანამედროვე ქართველი რუსეთში? მაგ. დავითის მეგობარი მგოსანი დიმიტრი სააკაძე — ფრანკ-მასონობას სწამებდა პოეტს დიმიტრი ბაგრატიონს „თქვენ მოგვესმა, პატრონო, შექმნილხარ ფარმაზონია, ქრისტეს უარისმყოფლობა, მე თქვენგან არა მგონია“ და სხვ. თუ დადებითად გაირკვა ეს საკითხი და ამას საგანგებო შესწავლა უნდა, მაშინ ციკლი „მზეთა მზის“ ლექსებისა მასონური იდეების მონაბერი უნდა იყოს. ყოველ შემთხვევაში, მასონური მოძრაობა შემწინეულია გურამიშვილის დროინდელ უკრაინის მოწინავე საზოგადოებაშიც.

გურამიშვილი ბოლომდის სიცოცხლის მომღერალი დარჩა. ეკლესიური დიდაქტიკოსი იმავე დროს წარმართულ მგზნებარე გულს ატარებდა, მას უყვარდა ადამიანი, და ეს გასაგები იქნება, თუ კარგად ჩაუკვირდებით მის ბიოგრაფიულ ლირიკას, სადაც ცხოვრების ამდენი ტანჯვასა და სიტკბობაზეა ლაპარაკი, სადაც ამდენი ცრემლია დაღვრილი გინდაც იმიტომ, რომ საწუთრომ მას ძე არ მისცა და რომ იგი „თესლ“-ტომითურთ წარწყმიდა, ძირით, ქოქით ამოგდო;“; სადაც ლაპარაკია ოცნებაში წარმომდგარ სამშობლოზე და მის ბუნებაზე. თვით „ქაცვია მწყემსი“, რომელიც აღიარებულია ასექტიზმისაკენ მოწოდებად — იმავე დროს მიწიერი სიხარულის მა-

ტარებელია, იგი ხორცის და სიყვარულის პიშია.

სწორია პოეტის განცხადება, რომ იგი განშორდა „სადმართოს ბაღნართა“, რომ მან „დასთმო ამ ბაღნარის ბულბულთა ოსანა“. აქ ბაღნარად ეკლესია იგულისხმება და მისი იდეოლოგია. გურამიშვილი უპირველესად საერო პოეტი. „აჲ შე საერო წალკოტი, მგონია პატოსანი, მიყვარს და მალ-მალ მსურია მისთ ყვაგილთა ყნოსანი“. მიუხედავად ზოგიერთი რელიგიური პიშისა, გურამიშვილი დიდი რეალისტიკურაგალტანჯულმა ცხოვრებამ მას ბევრი გამოცდილება მისცა, გაუფართოვა მსოფლმხედველობა და ცხოვრებას დაუახლოვა.

როგორც ვიცი, გურამიშვილმა კარის მგოსნიდან დაიწყო პოეტის კარიერა, მაგრამ იგი არ ყოფილა სასახლის ტიპიური პოეტი, ყალბი პათოსის მებოტბე, მისი ძლიერი და ღრმა გზნება ვერ დაეტევოდა შეზღუდულ ჩარჩოებში და ამიტომაც, გასაგებია, რომ მისი კარის პოეზიიდან არაფერი დარჩენილა, გარდა ორიოდვე მოსწრებული კალამბურული ფრაგმენტისა.

გურამიშვილი თავის დროის პირველი პოეტი, რომელმაც ფართოდ ასხნა თავისი დიდი ადამიანური გული:

ბულწედ მჭონდა მისახული
ცხოვრებისა წყაროს ღარი,
ვიტარე და გარდუადინე
შე იმაზე ცრულთა ღვარი.

ქართულ ლირიკაში იშვიათია პოეტი, „თვალთა“ „ცრემლთ წანწყკარით,“ როგორც იყო გურამიშვილი. მან „გულს მოსწყვიტა მუწუკი“ და ათქმევინა ის, რაც სტიკიოდა, თავის სიობლეს, სამშობლოს დამწვარი სიყვარული, „ღვთიური მიჯნურობა“. მისი ეპოქის პოეტებში მხოლოდ დავითს აქვს დიდი სიბნელოვე მიწასთან, რომლისადმი მოსალოდნელ განშორებას იგი გრძნობს მწარე ტკივილით შემდეგ პანთეისტურ სტრიქონებში:

ვაი თუ, მოკვდე ყოფილი,
კაცი ავი ზნის მე ზრდილი,
წამერთოს დღენი მზიანი.
ღამენი, ცა მოწმენდილი;
მდგომარეს ზღვისა ჭერტანი,
ცა ვარსკლავ-მოფარით მოქედლი,

უკეთეს ვნახავ ვეღარას,
ვერც მყვდარი, სულ-წარწყმენდილი...

ჩვენში მიღებულია ის აზრი, რომ დავით გურამიშვილის შემოქმედება ხალხში პოპულარული გახდა იმ ერთადერთი ეგზემპლარის წყალობით, რომელიც პოეტმა მიუძღვნა ბატონიშვილს მირიანს 1787 წ. რასაკვირველია, ეს ფაქტია, მაგრამ ამ ერთადერთ ეგზემპლარს გარდა, საქართველოში ფრამენტების სახით ხანდახან დამოუკიდებლად აღწევდა დავითის ზოგი ლექსი. ამას გვიდასტურებს მე-18 საუკუნის ზოგი ხელნაწერი. განსაკუთრებით ის ერთი ხელნაწერი, რომელშიც მოთავსებულია ლექსი „ვეო მეოს“ მოტივზე. იგი სულ სხვა ვარიანტს წარმოადგენს, ვიდრე ეს ჩვენთვის ცნობილია. მირიანისეულ წიგნიდან.

ხსენებული ლექსი, რომელიც მოთავსებულია ამ ხელნაწერში (გადაწერილი მე-18 საუკ. ბოლოს ან ცოტა ადრე, ამბროსი ნეკრესელის მიერ), ჩემის აზრით, პირველ ვარიანტს უნდა წარმოადგენდეს. რომ მირიანისეულ კრებულის (დავითის ავტორგრაფი) გარეშეც საქართველოს აღწევდა გურამიშვილის შემოქმედება, ამისი დამადასტურებელია, სხვათა შორის, დავითიანის ის ხელნაწერი, რომელიც მოხსენებულია იოანე დოლენჯიშვილის ქალის ანას მზითვის წიგნის სიაში, 1796 წელს (საქ. სიძველენი, 1,403,406). რაც შეეხება მირიანისეულ კრებულს, იგი საქართველოში მხოლოდ 1860-იან წლებში ჩამოვიდა და არც ისე ადვილი უნდა ყოფილიყო ამ ცალიდან პირების გადმოღება.

მოგვყავს ამ ცნობილი ლექსის უცნობი ვარიანტი:

ვო მეო, აქეთ მომხედო
რას მოვითხრობ საფარელსა,
ვური მომივდო,
არაგინ არის უფროსი,
ღმრთისგან უდიდო,
ლეთისა სიტყვა კაცანხუდა
სიტყვის მამსინეო,
გზასა, რომელსა ხვიდოდვ,
წინ დაიხედო,
ფათერაკსა და საფრუესა,
არსად შთავარდო,
თავს ასეთედ ნუ ახარებ.

ბოლოს ინანდო,
ასეთს ნურას მოივარებ,
რომ დაზიანდო,
ცან, მე ვარ შენი მოყვარე,
შენ მე გიყვარდო!
ნურასოდეს დამივიწყებ,
შუდამ გახარედო,
მე სულ ყოველთვის შენი ვარ,
თუ შენ გინდოდო,
ვინც მე მომღვეს გაყურელად,
მე იმასა ვსდო,
მაქვს ჭირნახული შენზედა,
თორემ რას დაგდო,
თუ არ იცი, რა მიქნია,
გეტყვი იცოდო,
რომ შენ იმის სამუქაფოდ,
საქმეს იქმოდო,
ოღეს მამით და სულითურთ
ძე ვიმოქმედო,
მიწა-წყალი და ქარცცხლი.
ურთად შევმხადო,
ჩაგებურ სული ცხოველი,
კაცად გაგხადო,
ქვეყნად ყოელი ნიეთიერი,
რაც რომ დაგხადო,
შისდა სახსრად გაგაკეთე,
სულ წინ დაუდო,
ყველას მოვრთე სიბრძნითა,
რასაც შეეჭიდო,
კვლავ დედაგაცი შემიქდა,
უქმენ უმხადო,
დავარქვი ორთავ სახელი და
განუყვარდო,
კაცსა ადამ, ღვდაკაცსა
ევა უწოდო,
დავსხი სამოთხის ბაღშია,
მცნება ვასწავდო,
უთხარ, ყოვლის ხილისაგან,
იმ ერთსა სჭამდო,
თუ სჭამოთ უსაყილოთა,
სიკედლით მოჰკვდო,
მცნებას გარდაცდა, შეჭამა,
გავწვიერ გავაჩდო,
ადამ დავეწყველე ჭირითა,
ოფლით პურს სჭამდო,
კუროს თავით და ბალახით,
თესლით რჩებოდო,
მიწა იღავ და მიწადვე.
იქცე გამიწდო,
ვეა დავეწყველე რისხვითა,
კენესით შეილს შობდო,
ვით მონა შენ იყავ ქირისა,
მას უმცროსობდო,
რა საფარველი ნათლისა,
გარდავიკვადო,
თავანთ ნებას მიუშვი,
ვური მიუდდო,

ადამ უთხრა სატანას,
 თუ რამ იცოდვო,
 ვფას ასტყავა მუცელი,
 წამალი დასდვო,
 სატანამ უთხრა მავიხი,
 ჩემზედ მოადვო,
 თუ რადა ვითოთ გირაოდ,
 იმას მომცემდვო,
 სული გირაოდ მომცვი
 ასე დასწერდვო,
 თავით ცოლით და შვილითურთ,
 ნათესავამდვო,
 სანამდისინ შემოქმედსა,
 მობილად ვესყნობდვო,
 და უკვდავი კორციით მოკვდეს,
 მანამ შენ გყვამდვო,
 ადამ მიუთხრა, ვერე ვვოთ,
 და შენ თიხოვდვო.
 მოქცა და სული ჩავარდა,
 ჟოჯოხეთამდვო,
 შემხრალად, გული მწყრალი,
 მე დავიმშვიდვო,
 ქვეყნად წყალობის თვალითა,
 გარდმოვფხვდვო,
 მოვლინდი სიტყვა მამისა,
 ძედ დავიხადვო.
 განვცოცხლდი ქვეყნად ვიარე
 და განვიყიდვო,
 მოვკვდი სისხლითა ჩემითა,
 ბრალი განვწმიდვო,
 ხიკვდილით მოვალ სიკვდილი,
 სიკვდილი ვსთრგუნვო,
 ადამის აღნადვინებში,
 გარდავიკადვო,
 ჟოჯოხეთშია სატანა,
 რისხვით დავსთრგუნვო,
 დავაბი მავრის ჯაბუითა,
 ცხელს ნავთში მოავდვო,
 მარჯვნივ დაუსვა იუდა,
 მარცხნივ ეროდვო,
 მიველ ადამს და ვფასა,
 ხელი მოვკიდვო,
 აღმოვიყვანე მართალინი,
 არყინ დაფაგდვო,
 აწ შენე ადამის ტომი ხარ,
 შით შემებრალდვო,
 სოფელსა შინა პატარა,
 ხოტბით ვბდვო,
 შიგბლიე ძიძას მივართვი,
 ძუჭუ გაწოდვო,
 გასვი, გატამი; ჩავაცვო,
 ჩწვილი გაგზარდვო,
 გასწავლე, გაგათსატატ,
 ცოლი ვიბედვო,
 ჯერეთ ქვეყნით ცოცხალი ხარ,
 გითხარ ჩწვიბოდე
 მერმე მოკვდე და წარბიდე,

განისვენებდვო,
 ან ასრე როგორ მეწყინოს,
 წახდე, ვახცუდდვო,
 მე დამთმო და არ მინდომო,
 სხვას მიუხვიდვო,
 ან მტერმა სადმე დაგოტრუნოს,
 წახდე, დასცუდდვო,
 შორს ნუ ხარ გაქვებუელი,
 ახლოს მომდევდვო,
 თუ ჩემს საწყენსა რამიშე,
 თავი ჩაიგდვო,
 ეს არის მისი წამალი,
 წყლულზედ დაიდვო,
 ჩემს სახლს მოდი, მოაწიე,
 ამაღენს ცვაადვო,
 რაც შემცოდე მისი მითხარ,
 გვოდე, შემინდვო,
 გულმურგაღედ ეს ბოღიში,
 შენ მოიხადვო,
 მერმე შენი განსვენება,
 ჩემზედ მოავდვო,
 თუ ვითარ ვაფაგმავილით
 აღარ დაპურდვო,
 არა გტინდეს რა სხვა ჯავრი,
 სულ იხარებდვო,
 მე შენ სხვას არას გუნჯვი,
 ღმერთი იცოდვო,
 ასეთის სახით მეწვერო,
 განხო მომინდვო,
 ასეთს ცოფელისა ნუ განახავ,
 რომ გაგირისხდვო,
 მაგ ჩემმა წერილს წიგნება
 წიკიითხვედვო,
 რაც რომ ანდერძი დამეცდოს,
 აღასრულებდვო,
 ღარიბს ატყუდე მშვირსა,
 მწურავალს ასმეცდვო,
 პატომარს ტყვესა უცნობსა,
 შეიწუნარებდვო,
 საპურობილემი მჭმუნვართა,
 ნუგემსა სცემდვო,
 მაქვს საპურობილე ასეთი,
 თუ შიგ ჩავადვო,
 დაჯაჯდენ გველნი, ნიანგნი,
 მატლში ვფლიდვო,
 ვემსაკნი ცეცხლის მათრახით,
 გვემდნენ, მიძახდვო:
 ვაიშე, დავიწვი, მიშველე,
 ღმერთო მომხვედვო,
 ნუ ჰკონებ კიდევ მეორედ,
 მოვკვდე და ვიშვეო,
 ან მისებრ ჟოჯოხეთში,
 მალე მოვიდვო,
 და თვით შენს მამას ადამსა,
 ხელი მოვკიდვო,
 ან ისრე ხელი მოვკიდო,

ან შეშებრალდყო,
 უნდა იყო და იტანყო,
 უკუნისამდეო,
 დავით მისთვის მოგასხენებს,
 მას გაუფრთხილდყო
 ადრე ადრე არ დაზარდე,
 ზეზე წამოჯყო,
 თავს შევლებს ქუდას მზარავს,
 მას უდარაჯყო
 გაუფრთხილდი არ დაიხაროს,
 შენი საუნჯყო
 მლით საემლად, რად ინახავ,
 გახსენ, დახარავო,
 ორივე გივის სატრფიალო,
 ორივე გასინჯყო,
 რომელი ჩნდეს უფრო მყვიდრი,
 მას ებლაქვყო,
 რაც რომ დავით შენ გასწავლა,
 მაზე აბიჯყო,
 ადრე ადრე არ დაზარდე,
 რაც დაგაბატეყო,
 ალაღე პირი ღვთის ქებად,
 ნუ გაიმუნჯყო,
 ნუ ხვალ გზასა უკეთურსა,
 ნუ გადამწყო,
 რად მომწირდი შენსა შენელსა,
 რად გარდებვანჯყო,
 ისევ ხორციით შეინანე,
 რაც ხორციით სყოფყო,
 თორმე სულით ვერას ირეგბე,
 შენ ეს იყოფყო,
 რაც რომ დავით შენ გასწავლა,
 მაზე აბიჯყო,
 აქ დაგებით არ იჯერეთ,
 ახლა გალექსეთ!
 თუ ეს ყველა სწორად მიიტყვამს,
 დიდად გიყვარდყო,
 ეს ასე მისწავლებია,
 შენ დაიმარხეთ!

ეს ახალი ვარიანტი უფრო ვრცელია. დღემდე ცნობილ ვარიანტს ბოლოს ოთხი სტრიქონი აკლია¹.

სიცოცხლის სიხარულის მომასწავლებელია

* სცხსა, კოლექცია 1446, საბუთი № 201, გვ. 218—220. საადან შედგლო ამბროსი ნერესელს ეწოდან გურამიშვილის ლექსი? შესაძლოა თვით ავტორისგან, თუ კი 1760 წ. პეტერბურგში ჩასულ თეოფრასის ამაღალი მოხსენებელი „ამბროსი მღვდელი“ (ამბროსი კი ფიციკოპოსობამდე ვერ მღვდლად იყო) მართლა ნერესელი გამოდგა. იმაჟამად პეტერბურგში მყოფ გურამიშვილს, ცხადია უნდა ენახა თავისი შეფე, რომელსაც ახალგაზრდობიდანვე იცნობდა და რომლის ამაღალი 113 კაიე იმყოფებოდა (საგარეო პოლიტიკის არქივი, 1760 წ. № 110/1, საქმე № 1).

გურამიშვილის ლექსის დიდი რიტმული ძალა, მისი მუსიკალური ამღერება. რუსთაველის შემდეგ გურამიშვილამდე ქართულმა პოეზიამ არ იცოდა მისებრ მომღერალი.

„მე ლექსად სიტყვებს ამაღ ვაწყოზდი, უფრო ტკბილად მინდა“—ო.

ამით გურამიშვილი ხაზს უსვამს თავის ლირიკის მუსიკალურ ხასიათს. მეორეგან ის ამბობს: ჩემს წიგნს „ვზრდი მომღერლა დო“ და განა შემოხვევით უწოდა თავის ლექსების კრებულს „დავითის საგალობელი?“ გურამიშვილის პოეზიის ფუნქცი უმთავრესად მუსიკაა. მგოსნის პიროვნული ინტონაცია მუსიკალურია. მისი მელოდია ბუნებრივია. დავითის ლექსები თვით ავტორისაგანაც იმღერებოდა ისე, როგორც მკითხველის მიერ იკითხება რეინტატივით. ეს ლექსებით რომ ქართული ტრადიციით იყო „სამღერალი“, ამას თვით გურამიშვილის შენიშვნები გვიდასტურებს, რომელიც დართული აქვს ზოგიერთ ლექსს. ამ შენიშვნებით ზოგი ლექსის სტრიქონი მეორედებოდა, იმიტომ რომ სასიმღერო იყო. პოეტი აძლევდა მკვლევარს შესაძლებლობას სხვა „ხმაზედაც გაეწყო“ ლექსის კითხვა.

ასე: „ეს ბოლო სტრიქონი ორჯერ უნდა“ (გვ.76), „ეს ბოლო სიტყვა ორჯერ უნდა“ (გვ. 136), „წინწილს ქვეით სამჯერ უნდა“ (გვ. 154), „გოდება დავითისა“—ს ყოველ ტაეებს მოსდევს მოძახილი. ამ ლექსის ვარიანტს აწერია: „თუმცა სიტყვა და ძალა ისევ არის, იქნების კაცო ამ რიგს ხმას უფრო გაეწყოს“ (165), „ეს ციფრი ამისთვის არის, რაც გასწვრივ ლექსია, ორჯერ უნდა ითქვას ბოლომდის“ (179). „ქაცვია მწყემის“ კიდევ ერთს თავს შენიშვნა აქვს: „ეს ციფრნი ამისთვის არის, მესამე სტრიქონი კიდევ მეორედ უნდა ითქვას ბოლომდის“ (229).

გურამიშვილის პოეზია ხალხური სულის პოეტური ანარეკლია. გურამიშვილმა ხალხური, ცოცხალი სიტყვა აღიარა ლიტერატურის საფუძვლად. მან პირველმა გამოიყენა ფორმა ხალხური სიმღერებისა და ხალხური სიმღერის ჟანრი ასწია პოეტურ სიმადღემდე. მისი ლექსების უმრავლესობა

ბა, ქართულ-რუსულ-უკრაინულ ხალხურ მოტივებს არის შეწყობილი: „ახა წმინდა კოპალეს“ — სანაცვლოდ სათქმელი „ეეო, მეეო, ქალო, ქალთა-მზეო“ — სანაცვლოდ სათქმელი, „სიმღერა ქართლ-კახეთის ჯვარობის სანაცვლოდ სათქმელი“, „სიმღერა ფერხისული“, „აგერ მიღმარ აზოს“ — სანაცვლოდ სათქმელი, „პატარა ქალო თინაო“ — სანაცვლოდ სათქმელი, „რუსული სიმღერა“, „ნე დამ პოკოე“, „პოიდუს თობოიუ“, „ჩტო ზა პრიინა, ვსეოდა კრუჩინა“, „პოლშის სიმღერის ზმა“ და სხვა. თვით გურამიშვილის კაპიტალური პოეტური ნაწარმოები — პოემა „მხიარული ზაფხული“ („ჭაცვია მწყემსი“ მკითხველმა უწოდა) პოეტს დაუწერია უკრაინული სიმღერის „ვესელა ვესნა“ — სხმაზე.

ერთ ჭალს რუსული „ვესელა ვესნა“ ჩემთვის სამილად ჩამოუყვანს.

(სხვათა შორის „რუსულში“ გურამიშვილი „უკრაინულსაც“ ჰგულისხმობს).

რასაკვირველია, შეუძლებელია, 54 წლის მანძილზე უკრაინაში მცხოვრებ გურამიშვილზე თავისი გაელენა არ მოეხდინა უკრაინულ ხალხურ პოეზიას, უკრაინის კომზარებს, ლირნიკებს, რომელთაც იგი უსათუოდ იცნობდა. ცხადია, დავით გურამიშვილის პოეზიაში ერთგვარი კვალი უნდა იყოს უკრაინულ ხალხურ პოეზიისა. ამ საკითხს საგანგებო შესწავლა სჭირდება. მე ჩემის მხრივ მინდა აღვნიშნო ჩემს მიერ დადგენილი რამდენიმე ფაქტი:

ასე, გურამიშვილის შესანიშნავი ლექსი „ზუბოჯა“ („ზუბოჯკი დამ მომავალმან“) დაწერილია უკრაინულ მოტივზე „კაზაკ დუშა პრადივიაზე“ როგორც ჩვენ დავადგინეთ, ამ უკრაინულ სიმღერის პროტოტიპი ზაპოროჟელი კაზაკის ივანე ვინოგურას აღსარება გამოდგა:

...Казак душа правдивая,
Сорочки не мас,
Колы нее, так бы,
Такы не гуляе!

ასევე, მე-18 საუკუნეში დ. გურამიშვილის დროს უკრაინაში ცნობილი ყოფილა ნაწარმოები სწორედ გურამიშვილისეული სათაურით: („სიკვდილისა და კაცის შელაპარაკება და ცილობა“). „Пренне живота со смертяю“.

ზოგი მკვლევარის აზრით, ეს ნაწარმოები პოლონურ რედაქციიდან მომდინარეობს და დასავლეთ-ევროპული წარმოშობისაა. თუ ეს ასეა, გურამიშვილის კაცისა და სიკვდილის „ცილობამ“ შეიძლება სახელგანთქმულ ფრანგ პოეტს ფრანსუა ვიონის (1337-1453) „ანდერძებსა“ და ბალადებთან მიეყვინანოს. „ანდერძები ზომ მზრძანებელი ჟანრი იყო საფრანგეთის მე-15 საუკუნის პოეზიისა“.

ვიონისა და გურამიშვილის „ანდერძებს“ შორის ერთგვარი ნათესაობა არსებობს, როგორც დიდაქტიკური და სატირული, ისე საერთო ტონის მხრივ. სიკვდილის თემა ორივე პოეტს აღიზიანებს, ორივენი ირონიული ტონით ელაპარაკებიან სიკვდილს. ორივეს შესანიშნავად ძვეს სიკვდილი დახატული. ეს უკვე „ახალი ადამიანის“ თამაში ტონია. ეს საინტერესო საკითხი ღირსია ცალკე დამუშავებისა.

დავით გურამიშვილის პოეზიაში ზოგან საოცარ სიახლოვეს ვხვდებით ქართულს ხალხურ პოეზიასთან. აქედან ჩანს, თუ როგორ საზრდოობდა პოეტი ხალხურ წყაროდან:

მაგალითად:

ხ ა ლ ხ უ რ ი:

ორღობს ჭალა ჩამოიარა,
გაეჩე და დავეძალე,
როგორც ხობის უღვე მზე,
ვერდზე რომ გამოიარა,
წამოვდე და გავეძარბე,
გზის ქა სულ ჩემზე მიიღო,
აღარ შემარჩინა სხე.

...
ეს სიტყვა რომ გულში გქონდა,
პირათ როგორ განმუძრახე 2.

¹ П. Житецкий, Мысли о народных малороссійских думах, стр. 115, Киев.

2. ა. უმაგვილი, ხალხური ზეპირი სიტყვობა, 1, 215.

¹ ამ შემთხვევაში, საყურადღებო უცნობი პოეტის გონს გააანახვა სიკვდილთან. ვფიქრობთ, გონაც გურამიშვილის ეპოქის ცუთენის.

დ. გუარამიშვილი:

ზუბოვიდან მომავალმან
ვნახე ერთი ქალი,

გვიხე, მზეო, სიღამ მოხველ
ხარ სად წამავალი?

აიღო და დამინინა
თავში დიდი კვტი.
დავრეყრეყდი, გარდავიჭმე,
დამხვია რეტი...

ხალხური:

ცოლი შევირთო ღამაში
ვაპ, თუ არ შემთვარსა.
სამეზობლოდ რთმ წაიღდეს,
ულვაშ-კოკობი ნახოსა,
მას გაუშალოს ზუმულო,
მე ჩალა გამიჭეჭოსა,
მას შეუწვას ზრბოჯვრცხი,
მე მხალი მომინახოსა!

გუარამიშვილი:

კუროს უშაადებს კარგსა სადილსა,
და აღასრულებს გულის წადილსა,
კუროს მიართმევს ქადა-ნახუჭებს
გატეხილ ყვერულს, კარგათ ნახუჭებს,
როდესაც რომე ქმარს გაიტყუებს,
ჭეწეაგებს ვაშლის, ბალიშებს, ყუფებს
საბრალოს ქმარს ჭეწმა
მიწა, ქვა და შეშა
ვევბის ხმელად". („ქაცვია მწვემია")

გუარამიშვილის პოეზია, როგორც ჭეწმა-
რიტად დიდი პოეტისა, ხალხშია გადასუ-
ლი. ამ ფაქტს გვიდასტურებს ქართული
ფოლკლორი.

მაგ. გაიხსენეთ „ქართული სუფრული“.

ცუდი გაუშვით სათქმულად,
ჩაც რომა სუთხდეს, ისა ვოჭაო,
პარალალი და პარალელ!
სმა უმღერალი არ ვარგა,
ჭაბუკი დაუთრობელი,
არალალი, ვარხი ვარალო!
მოკე დაეთის მყნებსა,
ჟურ შწარე ჭამე, კვლავ ტაბლი,
თუ ესტე ჭემოენებსა!
ჭირში შეყოფ ღვინში შეუული
შევადა მითელის ღვინსა,
თავს სინანული სუთხია,
ბოლო ვამა დანანებსა!

1 ძველი საქართველო, ტ. II, 305, მესხეთში
ჩაწერილი ე. გვარამიძისაგან.

10. „მნათობი“, № 10.

არუ — არალო-თ!
„საყვარულო ჩემო ძმაო,
იმყოფები სადამ!

ბნელში ვარ, გვედრები,
წამიყვანე შინდათ! 2

ან

შენი ჭირიმე, ბაქარო,
თაფლო ტეხილო დ შაქარო,
ჩვენ ამენებულ მამულზე,
ვინ უნდა დაასახლევარო! 3

გუარამიშვილის მრავალი ლექსი ხალხში
გადასულია ანდაზად, როგორც, მაგ;

მინახავა ერთი პირტყვი,
გორსა თუ ასალ გორსაო,
თავისთვის მუტრუკს აყეთებს,
სხვათ გაუკეთებს ჯორსაო 4.

ამრიგად, გუარამიშვილის აფორიზმებსა
და სენტენციებს დღესაც იმოწმებენ. გუ-
რამიშვილის პოეზიაში ხალხი ნახულო-
ბდა თავის აზრებსა და გრძნობებს, თავისი
ოცნებების ხორცშესხმას ზნეობის შესა-
ხებ.

ასევე ხშირია ხალხური მოტივები გუ-
რამიშვილის ლექსებში, განსაკუთრებით
მის „გოდებებში“, „სიკვდილისა და კაცის
შელაპარაკება და ცილობაში“, „კაცისა და
საწუთროსაგან ცილობა და ბჭობა, ერთ-
მანეთის ძვირის ხსენება“-ში, თავი რომ
დავანებოთ მისს სხვა ნაწარმოებებს.

მაგალითად:

საკვდილო, ვერ დავემლავ,
კლდე გამოგაგავ სალია,
გაგამე, ვერსად წადივულ,
ცხენი არა მყავს მალია!
ქრთამი გაძლიე, არ გინდა,
თვალ-მარგალიტი ღალია! 5

ან

ვაი შენ, წუთისთველო,
დაცვადე ათასფერადა,

1. გუარამიშვილის მიერ ჩაწერალი, ქართლში,
სოფ. ბერშეთში.

2. ქართლში ჩაწერილი ჩემგან.

3. „თეატრი“ 1886, № 34.

4. ანდაზის განმარტება: „მთიულმა ვირი ხბოდ
გაასახლა ვაჭარზე, რომელმაც დამალი ჩითული მი-
ქვიდა, თანაც შეუდა“, „დროება“, 1874, № 443).

5. ალექსა ბიბლაშვილის სათქვამი, კარალეთში
ჩაწერილია. ვასთ ბიბლაშვილისგან „ივერია“,
1891, № 200.

ზორცო, გალადე, გასუქე,
სულო, გაგიდექ მტერდა!

ა6

ვაი, თუ მოვედვ, ჩაეარდვ,
ორმოსა ბნელეთისასა!
დავლონებეარ სიკვდილსა,
დაბნელებსა მზისასა.

სიკვდილმა უთბრა სიციცხლეს,
ვერ მოხვალ ზემი წონაო,
დაეაწვენ, იმთვეს გაკვრებს,
მოგწვინდეს გვერდზე წოლაო!

სტუმართა სიყვარულითა
მოძღვართა მარხვა სჭამიან,
როცა ზორცე უნდა სუქება,
სულისთვის ვახა სცალიან!

გურამიშვილის პოეზიაში ასევე მრავალგან ჩანს ხალხური ინტონაციები. მაგ. მისი ცნობილი ლექსი „სიტყვა ესე ღვთისა“, „ეეო, მეო, აქეთ მომხედო“ აგებულია ხალხურ კილოზე „ეეო, მეო, შეილო დემეტრო“.

ეეო, მეო, შეილო დემეტრო,
წმინდა გიორგის კარები როგორ გასტეხო?
ხელი შეეყვ, ვაჩაყუნე, ისე გატეხო,¹

ცნობილია მეორე ვარიანტიც:

ეეო, მეო, შეილო ინოფრუო,
წმინდა ლეთისმობლის კარები

როგორ გასტეხო?

ხელი შეეყვ, ვაჩაყარე,

კლიტე გატეხო.

ღვინით საესე ქვევრი დამხვდა,

ბევრიც სხვა ვნახეო.

ღვინით ყული გავისყველე,

გემო შეტყ ნახეო,

ჭათმეტიც ბერი აწყვია,

ქვევრიც ავხადეო,

შეინდიან კარი ჩავეტე,

არინ ჩაგაწვედესო,

თუ საკმელად არ მოხარშეს,

რისთვის დააწყესო,

ეეო, მეო, შეილო დაეთვერო,

ოთარანთ ქვრივი მიცვარს,

ჯგარსაც დაეიწერო²

ან კიდევ:

ხალხური:

ერუსალიმს მიმავალი,
ეუბნება ბერი ბერსა:
ჩემი სულის არდაჯანმა,
არას ვტყვის გერი ბერსა¹.

დ. გურამიშვილი:

მიმავალი მოუხრობდა
ამხანაგი ამხანავს:
ღღვის იჭით ამ საქმითა
ნიშანს ვერა ვხედავ კარესა².

ხალხური ლექსის აშკარა ვარიანტია დავითის ნათქვამი:

ვაშე თუ შორს გზას წავიდე,
საგზად ვერა-რა წავილო,
წინ მებოყენი დამიხდენ,
რაც მახლოვან, ის ვერ გავიდო.

ან

სასწორში ცოდეა დაჭარბდეს,
უმაღლომ ვერ გადავიდო,
გჭამდენ გველნი და ბაყაინი,
მატლში ველოდო,
ემშაკნი ცეცხლის მათარხა
გცემდენ, მიძახეო!
ვაშე დაეიწე, მიშველე,
ღმერთო, მიშვედეო

ხალხიდან აქვს აღებული ასეთი მორალისტური სტრიქონები:

ღარაბს აჭმევდვ, შვირსა,
მწყურვალს ასმედეო,
შიშველს შემოსდე, უბლურსა,
სნეულს ნახედეო,
საპრობილემი მჭმუნვართა
ნუგემსა სცემდეო,
პატინარს, ტყვესა, უცხოსა
შეიწყინარბდეო.

დავით გურამიშვილი ქართულ ნიადაგზე აღზრდილი უღრმესი ხალხურობით გამსჭვალული პოეტია. მისი ლექსი გასაგებია, ხალხურია. მისი მხატვრული უბრალოება, ხალხივით მკაცრი სიმართლე და პატრიოტული სიმამაცე მომხიბლავია.

დ. გურამიშვილის პოეზიის სიმბოლიური გამოსახულებაა ქნარი და სტვირი, როგორც თვით აცხადებს:

1. ჩაწერილი ს. პატარბუღაშვილი, ჩემგან.
2. ჩაწერილია ყვარელში, აღ. ზეგიაშვილისაგან.

1. პ. უშიკაშვილი, 402.
3. დ. გურამიშვილი, გვ. 63. 1955 წ. გამოც.

ემღერი ოუ ვსტარი
ქნარი მაქვს თუ სტვარი.

ქნარი შედარებით რთული საკრავია, ე. ი. ქნარში იგულისხმება მწიგნობრული მწერლობა, ხოლო სტვარი — მდაბიოთა საკრავი, ხალხური პოეზიაა. ამრიგად, გურამიშვილის შემოქმედებაში პოეზიის ორივე ნაკადია. დიდ ხალხურობასთან ერთად „დავითიანში“ შეინიშნება მწიგნობრული მოტივებიც (განსაკუთრებით, ლექსებში, რომლებიც დაწერილია რუსულსა და უკრაინულ მოტივებზე). როგორც ცნობილია, „დავითიანში“ უგულვებელყოფილია აღმოსავლური, კერძოდ, სპარსული სატრფიალო პოეზიის გავლენა და სტრიქონებიც

ნუ ვშურები ფეხითა
უეფურთაყე რბენასა,
ხმა მოუდაბლე ორღანოს
ამიყ-მამიყად სტვენასა,

ამ ფაქტის მანიშნებელი უნდა იყოს. გურამიშვილი ქართული ენის ღრმა მცოდნეა. მისი ენის ინვენტარი ვრცელია და მდიდარია.

გარდა კოლორიტიისთვის ნახმარ (განსაკუთრებით სასულიერო თემატიკაში) არქაული ფორმებისა, პოეტი მთლიანად ხალხურ მეტყველებას არის დამყარებული. მას გამოყენებული აქვს „ქართულის“ — არაგვის ხეობის (მამასადამე, ნაწილობრივ „მთიულურის“) ლექსიკური თავისებურება, დიალექტიზმები.

პოეტის მიერ უხვად ნასარგებლევია ადგილობრივი სიტყვები, ტიპიური გამოთქმები, ხალხური სიმღერები, შაირები, მოსწრებული სიტყვები.

გურამიშვილს ცოცხალ, ცინცხალ, სასაუბრო ენას არ აქვს რიტორული სამკაულები, რომელნიც ხელს უშლიან თემის სიმწყობრესა და ერთიანობას.

ქართული ენის დიდმა რეფორმატორმა დ. გურამიშვილმა გაარღვია არა მარტო არქაული ენის შაბლონი, მან აგრეთვე დაარღვია მეტრული ერთფეროვნება, გაამდიდრა ქართული ლექსი ახალი მეტრიტა და რიტმით, ბრწყინვალე რითმით. ამ მხრივ გურამიშვილს უდიდესი დამსახურება მიუძღვის და ზედმეტს აღარ გავიმეო-

რებთ.¹ ეს საკითხი კარგად არის გამოკვლეული.

დავით გურამიშვილი ლექსის რიტმის მხრივ ბრწყინვალე ნოვატორია ქართული პოეზიისა.

გურამიშვილმა მოასწინა ქართული პოეზიის რიტმული რეფორმა, რასაც დიდი მნიშვნელობა მიეცა ჩვენს პოეზიაში.

თუ რითმა არის ლექსის პარამონია, ეს უნდა ითქვას გურამიშვილის რითმაზე, რომელსაც ბადალი არა ჰყავს მისი დროის პოეზიაში. გურამიშვილი რითმის შესანიშნავი ოსტატია, მან ააღორძინა და გაჭედა ქართული რითმა, მისცა მას ფართო ასპარეზი საკუთარ ლირიკაში. ისიც საგულისხმოა, რომ გურამიშვილმა პირველმა შემოიღო ქართულ პოეზიაში ჯვარდინი რითმა:

ვამე ცოფვილსა და უბადრუკსა,
მე ვინ შადრბებს ახუთ მახმანსა.
რომ დამიგრძელეს სახლის პატრუკსა,
ან ზეთ მისხამდის ზემს მკრალს ბახმანსა

... და ვით² ვალად დანერგული,
ვარ უმრტო დამე უფესო,
აწ მომჭებინს დაკარგული,
ვამადრებ ქრასტეს მეუფესო!

გურამიშვილი რითმის ბრწყინვალე ოსტატია და სპასალარია: „ქორწილი“, „ირგოწილი“ „პატრუქი-უბადრუკი“, „ქრისტე-დავქიშტე“ „გამეცო-დედაკაცსემო“, „სეტყვანი-სიტყვანი“, „წინწინ ეს-იქორწინეს“ „უფლება-უკუფლება“, „დავით-მე-დავით მე-დავითმე“.

ცალკე აღსანიშნავია დიდი ოსტატობით შესრულებული გურამიშვილის „მაჯამე-ბი“, — ნამდვილი სამკაული ძველი ქართული პოეზიისა. მაგალითად:

ოდეს ადამ იქმნა კაცი,
ცვალ სამითზე მოებარა,
მისმან ხილმან აზღვეწყობა,
ნეტამც არა მოება რა!
მას დღეს აქვთ

1. დაწერილებით იხ. კ. კეკელიძის, აღ. ბარამიძის და ა. გაწერელიას შრომებში.

2. აკადემიურ (1955) გამოცემაში შეყდომით დატყვეილია „დავით“.

კალად გვაძვს.

ჩვენზედ არის რაც ეს სესხი,
ნეტამე ვინმე ძირით გპრადეს,
ჩემთვის, შხამო, რას ზეს ესხი?

ნახეთ ზესხან მამისამან,
შეილს მოგებარა მოვალე ხით?
ცელი ხელთა უპერია,
პირს მოწყობს, მოვა ლუკით.
ცუდი რამ ხარ, საწუთროვო,
შენ უნეთა გვირს რადგან ახე,
შე ეს მიკვირს, რომ ვერა გთმობ,
თუ კარგი ხარ, რად განასა!

ჩვენ შეგვეძლო მოგვეყვანა კიდევ არა ერთი ვირტუოზული მაჯამა, რომლის ბადალი ნაკლუბ უნდა მოიპოვებოდეს მისი თანამედროვე პოეტების ლირიკაში.

საინტერესოა, რომ დავით გურამიშვილისათვის უცხოა ამ ეპოქის გადამდები სენით — ტექნიკური მელექსეობით, მაგ. „ანბანთქებით“ გატაცება. გურამიშვილს, სხვათა შორის, აქვს ერთი 7 ნაკეთიანი ანბანთქება („აღდგომის დღეს ყრმათაგან სამღერალი“), იხიც დაუმთავრებელი („ნარამდე“) და ორი თითო სტროფიანი (პირველი თავიდან და მეორე ბოლოდან). ეს კი იმას ნიშნავს, რომ გურამიშვილს, ჭეშმარიტ პოეტს, „ცრმელთა წიანწკარით“ სულიერი მოძრაობის გადმოცემს, დიდ ოსტატს, არ ეცალა პოეტურ ეკვილიბრის-ტიკისათვის, თუმც იგი ლექსის ბრწყინვალე არტისტი იყო.

გურამიშვილმა მშვენივრად დავგინატა ქართლისა და უკრაინის ბუნება, მისი პეიზაჟები, განსაკუთრებით, ორივე ქვეყნის ბუნება შესანიშნავად შერწყმულია პოემაში „ქაცვია მწყემსი“, სადაც მოცემულია არაგვის ხეობისა და მდ. ზორლოს ნაპირების ცოცხალი ბუნების პოეტური აღწერილობანი. მიუხედავად იმისა, რომ ამავე პოემაში იგრძნობა ანტიური ალფორიული სტილი კლასიციზმისა) — ვეროსი, კეკია, ლიფსი, ზეფიროს, ფენიქსი, ბორია, თრასკე, ვრლასტი, ლიფონტოს და სხე.

მაგრამ „ქაცვია მწყემსი“ ძირითადად დაწერილია ქართული ეროვნული საღებავებით, ხალხური ელფერით და სახეებით და პოემაში უმთავრესად ქართული, მდამი-ოთა ყოფიაცხოვრებაა მოცემული, შესავე-

ბული ქართული ხალხური იუმორით. ამ მხრივაც გურამიშვილი მტკიცედ დგას ქართულს ნიადაგზე!

„ქაცვია მწყემსი“, ჩემის აზრით, შეინიშნება აგრეთვე რომანტიული პასტორალების გაგლეხა, რომელიც ძლიერი იყო იმ დროის რუსულ პოეზიაში ფრანგული მწერლობის წყალობით.

რაც შეეხება მხატვრულ აზროვნებას, მხატვრულ სახეს, დავით გურამიშვილის პოეზიაში, კერძოდ მაგ. ასეთი კონკრეტულ-აღწერითი მხატვრული სახე:

დასალამოვდა, მზეც ჩეწურა,
სიღამევე მოვიდა,
იქოვე წავიდა
სირბილ-ჭუნძულით

იშვიათია მაშინდელ ქართულ პოეზიაში.

იმ დროის პოეზიისათვის მეტად რთული, მოულოდნელი მხატვრული სახეა აგრეთვე:

აბელის თავის ნახეოქი
ცას მოხვდა ანასხლეტია,
მისგან ცის მწილდზე სისხლი ხწვეს,
ჯურაცა არ შესწყვეტია.

მიუხედავად დიდი მოკრძალებისა ვეფხისტყაოსნის ავტორის წინაშე, გურამიშვილს მსოლოდ ერთგან შევნიშნეთ პირდაპირი რუსთველური სახე: „თვალნი საწვიმრად მას აუქუხდა“.

რუსთველთან ერთად გურამიშვილის პოეტური მასწავლებლები არიან არჩილი და ვასტანგ მეექვსე.

გურამიშვილის ლექსის მუსიკალობასთან ერთად აღსანიშნავია მისი პოეტური ენის პლასტიკურობა და სიტყვის ოსტატურად დამუშავება. მისი ენა მოქნილი და ფერადოვანია. გასაოცარია გურამიშვილის ლექსიკის სიმდიდრე. სამშობლოდან გადახვეწილმა როგორ შეინარჩუნა ასეთი მარაგი? ამ შემთხვევაში გურამიშვილის, ისევე როგორც ბესიკის ლექსიკაზე დიდი გავლენა მოუხდენია სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონსაც.

შეიძლება მოვიყვანოთ ერთი კონკრეტული ნიმუში იმის დამამტკიცებელი, რომ

1. იხ. კ. აგელიძე, „ლიტერატურული ძიებანი“, I, 163, უტიუღები, IV, 1965-1966.

პოეტს უკრაინაში თან ჰქონია საბაჰს ლექსიკონი და იქიდანაც უსარგებლია თავისი ლექსიკონს გასამდიდრებლად.

დ. გურამიშვილი:

საწუთროს მზის თინათინი მოციხისა, რაცა ფერია: სარკის მზის შუქით ციალსა უწოდენ ქართველთ ჟრია.

ს ა ბ ა:

თინათინა: სარკითა თუ მისთანათა რაოამე მზის შუქი კედელზეთა ციალებდეს.

დ. გურამიშვილი:

მე ვარ, ვითა აღდაჰე, ზიცი და მლაშობი

ს ა ბ ა: — ზიცი-ქე არს მიწა, სადა, სიმლაშით ნაყოფი არა იქნების რომელ არს აღდაჰე.

დ. გურამიშვილი: შეტად დრანჯობით სიბვა მრუჭებას.

ს ა ბ ა: „დრანჯობა-ურცხვი სიბვის მოყვარება.

დ. გურამიშვილი: „მე თიხის კოკა-ზნონი ჰური“.

ს ა ბ ა: „ზნონი — ჰური ღვინის ამყარლებელი“.

საბაჰს ლექსიკონიდანვე გურამიშვილს აქვს აღებული მითოლოგიური სახელები ქარებისა („ქაცვია მწვემბი“).

არ მოგვეყავს სხვა მაგალითები იმის დასამტკიცებლად, რომ საბაჰს ლექსიკონი გურამიშვილისათვის არა მარტო ლექსიკონს გამამდიდრებელი იყო, არამედ ცოდნის შესატენი ენციკლოპედიაც.

მუდმივ ომიანობაში მონაწილეობის მიღება იყო მთავარი მიზეზი იმისა, რომ დ. გურამიშვილმა ვერ შეისრულა თავისი საწაღელი და ვერ იმუშავა მწერლობაში, როგორც თვით მას სურდა.

თუმა ენა გასარყლდა, გული შასთვის გამიხარდა, მგერამ მეფეთ სამასხურით (ე. ო. სამხედრო სასახურის გამო გ. ლ.).

ეს საზრდელად გამიხარდა

ამბობს თავის წიგნზე.

თუ მოსკოვში ვახტანგის კარზე დ. გურამიშვილს წარჩინებული პოეტის სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი, სიბერეშიც, უკრაინაში ყოფნის დროს, ქართველ ემიგრაციამაც მისი შეფასება დიდი ყოფილა. გურამიშვილს მისი მკითხველები თვლიდნენ გა-

მოჩენილ ქართველ პოეტებს შორის, როგორც თვითონ ამბობს:

მეუ მრევნ მერანთ ჯოგვიანთ...
გურამიშვილი

დ. გურამიშვილის პოეზიამ აღზარდა მთელი რიგი თაობანი, იგი უყვარდათ და ზეპირად იცოდნენ იმათაც, ვინც წერა-კითხვაც კი არ იცოდა „დავითიანი“ საქართველოში ანბანის მაგეიერობას სწევდა. იგი ყოველდღიური თანამგზავრი, სახელმძღვანელო და საგალობელი სიმღერების კრებული იყო.

ხალხი აფასებს გურამიშვილს, აგრეთვე, როგორც თავის ისტორიკოსს, ჰუმანისტს, ფილოსოფოსს, განმანათლებელს, განათლების მოჭადაგვს. სწორედ ამბობს პოეტი, რომ ეს წიგნი მან ხალხის საკითხავად დაწერა, რათა ხალხმა მოიხმაროს ეს წიგნი წიგნად: „მოსახსენებლად ჩემდა“, „სიდად ვთქვი სიტყვა“, „ამ წიგნს წიგნად მოიხმარებებს, ვინც სხვა წიგნსა ვერ მიხედუბათ“.

როდესაც მწიერი და მოხუცი ჩიოდა: „ვინ დამიტირავს, ვინ დამმარხავსო“.

„ცოცხალიც არვის ვახსოვარ,

მკვდარს ვინდა მომიგონებსო“ და ღმერთს ეხვეწება დამმარხველი, დამტირებელი, გთხოვ, მიბოძეო. მას ალბათ, არ ჰქონდა წარმოდგენილი, რომ იგი ასე მალე იპოვიდა ბინას საქართველოს გულში. ქართველმა ერმა დააფასა გურამიშვილის ცრემლები. მიუხედავად იმისა, რომ გურამიშვილის ლექსებმა საქართველოში მხოლოდ მე-19 საუკუნის პირველ ათეულ წლებში მიიღეს ფართო გავრცელება, (ფაქტიურად, გურამიშვილი გრ. ორბელიანთან და ნ. ბარათაშვილთან ერთად გამოვიდა მკითხველი მასის წინაშე); მიუხედავად იმისა, რომ გურამიშვილის ნიმუში პირველად მხოლოდ 1852 წელს დაიბეჭდა, ხოლო ლექსთა მოკლე კრებული პირველად 1870 წ. გამოიცა, — „გურამიანმა“ ანუ — „დავითიანმა“, რომელიც მანამდე ხელნაწერ ნუსხებად ვრცელდებოდა, იშვიათი გამოსხმურება პოეზია ქართულ საზოგადოებაში. იგი მამინვე საყვარელ წიგნად გახდა, როგორც ინტელიგენციისა, ისე მთელი ხალხისათვის,

დ. გურამიშვილი დიდი ნაციონალური თვითშეგნების პოეტია. მისი ლირიკული და ეპიკური შემოქმედება დიდი ნაციონალური გრძნობის რომანტიკაა.

დიდი მხატვარ-მოაზროვნის სიწმინდემ და გულწრფელობამ, სიყვარულის, ერთგულებისა და სიმამაცის ქადაგებამ, ნაწარმოებების იდეურმა სიღრმემ, მონუმენტალობამ, სიმღერების მელოდიურობამ, უაღრესმა მუსიკალობამ, ელერადობამ და პლასტიკურობამ, მაღალმა პოეტურმა ოსტატობამ, გურამიშვილს დიდი პოპულარობა შეუქმნა და იგი ქართული ხალხის საყვარელ პოეტად აქცია. ემყარებოდა რა ხალხურ შემოქმედებას, მან ხელი შეუწყო ქართული პოეზიის დემოკრატიზაციას. იგი ახალი ლიტერატურული ქართული ენის ერთ-ერთ შემქმნელად იქცა.

მე-19 საუკუნის დიდი ქართველი პოეტები მისი შემკვიდრეები არიან. ნ. ბარათაშვილის „ზედი ქართლისა“ ესმაურება დავით გურამიშვილის ეპოპეას — „ქართლის ჭირს“ („ჭირი ქართლისა“, „ზედი ქართლისა“).

უნდა აღინიშნოს დავით გურამიშვილის გავლენა ილია ჭავჭავაძის „აწრდილზე“ და განსაკუთრებით მის ბოლო პერიოდის სამოქალაქო პოეზიაზე, რომელიც დავალებულია გურამიშვილის სიტყვითა და ლექსით.

ასევე ითქმის აკაკი წერეთელზე, რომლის ლირიკაში არა ერთგან გვეხვება ერთგვარი „გადაძახებანი“ „გამოხმობანი“ გურამიშვილთან. აკაკი წერეთლის პოეზია ისევე დამყნობდა ხალხურ ძირებზე, როგორც გურამიშვილისა.

ვაჟა-ფშაველამ გურამიშვილს თავისი „წინამორბედი“ უწოდა და სრულიად ჭეშმარიტადაც. ვაჟა-ფშაველას და დავით გურამიშვილის პოეზია ერთვულ — ხალხურ საწყისებიდან მომდინარეობს. ერთვული პოეზია ორივემ დიდ სიმაღლეზე აიყვანა და განავითარა ახალი სამკაულებით.

რაც შეეხება თანამედროვე ქართულ პოეზიას, დავით გურამიშვილი მისი სახელო-

ვანი წინამორბედი. ახალი ქართული მწერლობა გურამიშვილისაგან სწავლობს სმართლეს, იდეურობას და ხალხურობას, ხალხის საუკეთესო მისწრაფებათა ასახვას და ხალხის ინტერესების სამსახურს, ღრმა პატრიოტიზმსა და ხალხის ცხოვრებასთან ცოცხალ კავშირს. ამიტომ ახალ ქართულ მწერლობამ ღირსეულად მიიღო დავითის ანდერძი:

მე დავით ესე,
 ვხანი დ ვოჲსე,
 ვინ ხართ ჭკავმოჲსნი,
 ესე ნაყოფნი
 ბრძნად მოიშვეთათ.

და სწორედ მისთვის გამართლდა დავით გურამიშვილის ნათქვამი:

ვითა დავლამღი,
 ისე ვათუნდი!

* * *

1787 წელს ღრმად მოხუც პოეტს შეუგროვებია თავისი ნაწერები და ერთ წიგნად შეუდგენია, რომელიც ერეკლე მეორის შვილის მირიანისთვის მიურთმევია. უკანასკნელი იმყოფებოდა ქ. კრემენჩუკში, ეკატერინე მეორის ფაგორიტის რეზიდენციაში.

საყურადღებოა, რომ კრემენჩუკშივე 1787-1788 წლებში პოტიომკინის შტაბში იმყოფებოდა აგრეთვე პოეტი ბესიკი, ვითარცა დესპანი იმერეთის სამეფოსი. საკითხავია, დ. გურამიშვილმა თავისი ხელნაწერი წიგნი მიტოვროდიდან კრემენჩუკს თუ ელისავეტრადში გამოუგზავნა პოტიომკინიშვილ მირიანს, თუ თვითონ გადასცა? ვფიქრობ, რომ პირადად უნდა ხლებოდა, იქნებ, მირიანის ახლო მეგობრის ბესიკის შუამავლობითა და დახმარებით? თავის ირიგაციულ პროექტებს დავითი დიდად საიდუმლოდ ინახავდა, როგორც პოეტი მინაწერში ამბობს, მიუხედავად ცალთვლიანობისა და მეორე თვლითაც დიდად დასუსტებულ მხედველობისა, მე თვითონ მოგზაზე, სხვას ვერავის ვენდევო ამის მოუპარაობის მიზეზითათ. ცხადია, წიგნთან დართული საიდუმლო პროექტის გატანე-

ბასაც სხვას, მით უმეტეს, უცხოს, არ ანდობდა.¹

თუ ეს ასეა, მაშინ შესაძლებლად უნდა ჩავთვალოთ მოხუცი გურამიშვილის და ჭაბუკი ბესიკის შეხვედრა კრემენჩუკსა თუ ელისავეტგრადში.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ გარდა იმ ნაწარმოებებისა, რომლებიც ერთ წიგნად შეუმზადებია ბატონიშვილ მირიანისათვის მისართმევედ, გურამიშვილს სხვა ნაწერებიც უნდა ჰქონოდა, რაც ხსენებულ კრებულში არ შესულა. ისიც მხედველობაშია მისაღები, რომ პოეტს ზოგი რამ თავის ნაწერებიდან უნდა დაკარგოდა, სახელდობრ, სიჭაბუკის დროს.

„დავითიანი“ ხომ უმთავრესად შუახნის იქით და სიბერის ხნის ნაწარმოებთა შემცველია, გარდა მცირე ნაწილისა.

გურამიშვილის არქივი უნდა განადგურებულიყო პრუსიაში მისი ტყვეობის დროს. უკრაინაში დაბრუნებულს სახლკარი აკლებული დახვედრია. როგორც თვით გა-

დმოგვცემს, ჩაუწერელი უნდა დარჩენილიყო და დაფიქრებას მისცემოდა გურამიშვილის ექსპრომტები, კალამბურები და წერბილი ლექსები მოსკოვის პერიოდისა და, შესაძლოა, ზოგიც სიჭაბუკეში საქართველოში ცხოვრების დროს დაწერილი.

პოეტმა ბატონიშვილ მირიანის მისართმევედ შეამზადა თავისი რჩეული, რაც მას მიაჩნდა ღირსად, ანუ რისი შეკრებაც მოასწრო, დაძაბუნებულმა, ცალთვალა მოხუცმა. ყოველ შემთხვევაში ეს ხელნაწერი უფრო უნდა იყოს გურამიშვილის „რჩეული“, ვიდრე „სრული“.

რასაკვირველია, პოეტის არქივი მისი პატრონის გარდაცვალების (1792) შემდეგ განადგურდა უპატრონობით, ისევე, როგორც ნიკოლოზ ბარათაშვილისა — განჯაში (1845 წ.). ორივე შემთხვევაში ქართულმა პოეზიამ დიდი დანაკლისი განიცადა.

ეტყობა, გურამიშვილს თავის ნაწარმოებთა მხატვრულ გამოცემაზედ უფიქრია. ასე „ქაცვია მწყემსის“ სათაურის ზემოთ გურამიშვილს მიუწერია შენიშვნა: „სამთარი დაიხატოს“ (გვ. 179).

„ქაცვია მწყემსის“ მეორე თავის სათაურის ზემოთაც პოეტს შენიშვნა მიუწერია: „აქ უნდა ზაფხული დაიხატოს“ (გვ. 184). როცა ჩვენ ვლაპარაკობთ „გამოცემაზე“, უსათუოდ „სტამბური“ გამოცემა არ გვაქვს მხედველობაში, თუმცა, შეიძლება, პოეტი ინტუიციითაც დარწმუნებული იყო, რომ ოდესმე შემდეგი თაობანი გამოსცემდნენ მის ლექსთა კრებულს.

1. კრემენჩუკში და ელისავეტგრადში ბეზიკა და მირიანის გარდა, იმ დროს იმყოფებოდნენ სხვა ქართველი სახელმწიფო მოღვაწენიც და ლიტერატორები, როგორც ვარსკვლავან ჭავჭავაძე, ხულოხან თუმანიშვილი, სოლოღაშვილი ქვიციანი, გრიგოლ ხარჭაშვილი, მწერალი ვასილ კოტეტიშვილი. პირველი ქართული თეატრის ორგანიზატორი გაბრიელ შაიორი, სემიონ და ზაზა (მგოსანი) ვაძაშვილები და ცნობილი ქართველი მედიკოსი და მთარგმნელი გაიოსი. ცხადია, ამ წრეს უსათუოდ კავშირი ჰქონდა დავით გურამიშვილთან.

აკაკი წერეთლის მიწერ-მოწერა ცოდ-შვიდთან

1904 წ.

26 ივნისი

გმაღლობ, ჭვირფასო მეგობარო, წერილი-სათვის, პირდაპირ მკედრებით აღესდგები ხოლ-მე, როცა შენს წერილს ეღებულთ შენთან არა წერო ცნობას მოუღწევია: ჩემი შხრით მე პეტერსის ყველა კაპრიზი შევასრულე; ოთხჯერ შესცვალა მან თავისი წინადადება და ოთხივეზე დავეთანხმე, ბოლოს, მინც მომთხოვა საქმე ვაღამედო, მითხრა, ინგლისელები უხალისოდ კიდებენ ხელს კავკასიის საქმეებსო. მე აქ არაფერ შეაში ვარო, რაც შეეხება თბილისის საადგილმამულო ბანკის არჩევნებს, მე მისში არაერთი პონაწილეობა არ მიმიღია და ამის შესახებ ორი კვირით აღარ განვაცხადებ პრესაში, რადგან არც ერთ მხარეს არ თანავეგრძნობდა იმიტომ, რომ ოპოზიციის სულელურად იქცეოდა, ხოლო ბანკის გამკეობა-უმსჯავსოდ. განეთმა „კვალში“, სადაც მე ვშეშობ, სასტიკად გაეციხა ერთი და მეორე დასიც. ამან მოთინებინა გამოაყენა ბურჟუაზიული ინტელიგენცია და, საერთოდ, სიმპეტი. და მე შემოიპიტეც, როგორც გახეთის წარმომადგენელს, ისინი არაფერს არ ერიდებიან, მაგრამ შენ ხომ იცი, ეს შიადლები ვერაფერს იხამენი და, რამდენიც უნდა აყაყანონ, ბოლოს ობულე-ბული გახდებიან დამეთანხმონ. გამგზავრების დღეს ფეხი ვიღრმე და აგერ უკვე ორი კვირაა ეწევიარ. მარცხენა ფეხი ჯერ სულ არ მოჭმე-ლობს... საშინელი ტკვილები მაქვს. მყურნალობას ბევრი ფული სჭირდება. ასე რომ დედამეხს ძლივს გაუფუგავენ 100 მანეთი, შენც მალე გამოვიგზავნი. პეტერბურგში ხოლერაა და დედამეხს დიდი ჯავრი მაქვს. ასეთი მძიმე წელიწადი არასოდეს არ უღებია ჩემს სიცოცხლე-ს. ჩემი ძიძის შვილი სანდროს ყმა-აღირობისათვის 15 წლის კატორღა მიუხაყს. ამასაც მოესწრო დავილაღე, ვეღარ ვწერო.

აკაკი წერეთლი

18 ივლისი

ამ დღეებში დავბრუნდი პორტოშიდან და რედაქციაში დამხვდა ორი წერილი: ერთი ნატალია პეტროვნასაგან, დაბერილი ნესტოების რომ აქვს, და მეორე ჩემი ნატალიასაგან,

დასასრული. იხ. „შინათობა“ № 9.

ანგელოზებით თეინები რომ არის. მაღლობს მოგახსენებთ ერთზედაც და მეორეზედაც. უნდა ვილირო, რომ მაშინაც, როცა უსამართლოდ ბერავ ნესტოებს და იქცევი ნატალია პეტროვნად. ე. ი. სოფია პლატონოვნად. ჩემი სულის სიღრმეში მაინც ჩემს იდეალურ ნატალიას რჩები. ზინებულად შესმის, რომ ნატალია პეტროვნა დაბერილი ნესტოებით ნატურალურა ეი არ არის, არამედ გარემოებათა უნებური ქმნილებაა, რომელაც მუხუბედავად ჩვენი ცლისა და მონღომებისა, დღემდე ვერ დავვიწყებულვით.

მთელი ჩემი სწრაფვა და მიზანი ის არის, რომ სიბერის წლებში მაინც განუახარციელო ჩემი იდეალი: ეიცოზვრო ჩემს ოჯახში, აღტაცებას ევეძლეოდ ჩემი იდეალური ნატალია (რომელმაც თეინთან არ იცის თავისი ფასი და ნერვების წყალობით ზშირად ისახიბრებს თავს), ეგრძნობდე თავს ლილიის აბლო, ეხარობდე მისი სიხარულით და ა.შ.

ეს მიზანი არ შქონოდა, აქამდე უფას არ ეცოცხლებდი. ეიმედოვნებ, რომ ბოლოს და ბოლოს მაინც გავიმარჯვებ და ამ გამარჯვებაში თავის შრომის მცირე წვლილი როდი აქვს შეტანილი იხსენებს, რომელიც ჩემი ერთადერთი კაცია და ნანობს, რომ შენთან უხერხულ მდგომარეობაში ჩიოყენა თავი. ახლა პირადად მე პრაქტიკულად არაფერი შემძლია განცხობრიცელო უიმიოდ, ივია ჩემი ევეგების საუფეთესო შემსრულებელი, თუმცა ეს ჭვირად მიყდება მაგრამ რას იხამ, უმისოდ ყველაფერი დაგვეკარგება. მტრები შხად არიან ისარებულონ ჭეშო უძლურებით, მაგრამ იგი გასაქანს არ მოსცემს. ეშინიათ ცოდვე შიხი. ვფიქრობ, რომ წელს ყველაფერს გამოვასწორებ. ჩემი საშუალებები დასასრულს უახლოვდება. იმედი მაქვს, რომ შემოღვომამზე შომინახულებთ. მაღაროებუნმაზგანეცოდ რა თავში ვიხლი რაც მაქვს ისიც შეუოფა: ომერთმა დადლოცოს და გიწინამძღვროს, ჩემო მეგობარო! გკოცნი. მალე შეხვედრამდე

აკაკი.

19 ივლისი

გმაღლობ, საყვარელო მეგობარო, წერილი-სათვის... ბოლოს, როგორც იქნა, ვეღარსე ერთზელ მაინც მიმელო გონიერული წერილი და

არა ექსცენტრული, რომელსაც ჩვეულებრივ ეღებულობდი და რომლისგან მხოლოდ თავებრ მესმოდა ყოველდ უმინოდ და უსარგებლოდ. მე ძალიან მიხარია შენ გამო, რომ ვახდი უფრო მშვიდი. უფრო გონიერი, თორემ ბოლოდრომდე შენს ცხოვრებას, ყოველგვარი ვადასკლების გარეშე, წარმართავდა ორი უკიდურესობა: შენი გულკეთილობა და ავგულობა ყოველთვის უკიდურესს საზღვარს აღწევდა, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ კეთილი იყავი სხვების მიმართ და ავი—საკუთარი თავისა და ქმრის მიმართ.

მაგრამ თავი დავენებოთ ყოველზე ამას: შენ ღიადი მართალი ხარ, გონიერულად მართალი კეთილ ვაგიშვილის დედის უფლება აქვს მოათხოვოს თავისადმი პატივისცემა.

თავისი წლოვანებისათვის იგი უფრო მეტია, ვიდრე წარმატებული, მთავარი კი ის არის, რომ მას მომადლებული აქვს ყველა თვისება, რომ დღიდან დღე სრულყოფს თავის თავი, რაც ყოველი გონიერი არსებაც მიხანს შეადგენს. მე მომწონს არა როგორც მამას, არამედ როგორც მკაცრს მსჯავრმდებელს ეს კი ბევრი ჩამ არის, ვერხვად მისი საქმეების გამო, რაც სამწუხაროდ, დიდ ღროს მართმევს და არ მძლევს საშუალებას მასთან ერთად ვიყო, შენ ძალიან გულუბნე ხარ კაცნაში: მეც ვკოცნი, როგორც კარგი ბიჭის დედას და როგორც მეგობარს, მაგრამ როგორც ცოლს,—ვერგეგობოთ რა მოვახსენო,—მით უმეტეს, რომ სიბერემ მომღერია და ახალგაზრდობას ჩემსას ვგრძნობ მხოლოდ იმ ახალგაზრდა ქალშვილებთან, რომლებიც თავიანთი დაურთლებელი აღერით მიხილავენ და არა იმასთან, ვისაც ნესტოები არბული ცხუნოვით ებერება და შხამიან სიტყვებს მომბეზოვით ისერის პირიდან.

ვიმედოვნებ, რომ შენ უკვე აღარ გუთვნებ ტურბა ასეთოა უკანასკნელ კატეგორიაში.

გაკონი აკაკი
 & აფვისტო

საუყარელო ზემო მეგობარო ნატაშა!

ნეთუ დიქრობ, რომ მე შენზე ნაკლებ მწუხებს ლილიას წარუმატებლობა? ვწლებზე ფებს ვიდგამ, მაგრამ რა ვქნა, თუ მალე ვერაფერი კეთდება. ლილიას წერტილებ და დეკუსაზე უკვე ვუბახუბე და ახლაც ვიშვორებ, რომ საქმე იმ მამულის შესახებ, რომლისგან დიდ თანხას ველოდები, ვიდრე სასამართლო არ შედგება, კონაურდება დავითის და მისი ცოლის წყალობით. მეორე მამულიდან, ვდიქრობ, ავილო 10-15 ათასი მანეთი, მაგრამ აქაც საქმეს აფერხებს წყველი რ... ამაზე არაფერი მომიწერია, რომ ცუდ გუნებაზე არ დამაყენებინე, და ტყუილად ვგახსენებ შენმა დამ ეს სამაგვლო საქმე, სულ 5 ათასი ავილებ, რომელსაც

ლილიას გადაეცემ, მაგრამ ყველაფერი თვეში არაფრის გზით არ მოესწრება. გემინ ბანკიდან ისევე შეგვატყობინეს, რომ ამ დღეებში გაიზავნება წარადგენა პეტრეწერაში რა... იხამ, უნდა მოვიცადოთ, სულწარად არ დავეცეთ, პატარა ენერჯია კიდევ და ყველაფერი კარგად იქნება. ბოლოს და ბოლოს დავითთან დავა ხომ უნდა ვათავდეს? მისმა ცოლმა ჩინებულად იცის, რომ საქმეს წააგებს, მაგრამ განზრახ აქიანტრებს, რომ ხელი შეუშალოს მამულის დაგროვების საქმეს. რას იზამ! უნდა მოვიცადოთ და როცა დამთავრდება, ფული ხომ წარმოდგენილია ჩემთვის კაპიცი არ მინდა. ტყუილად გაქვს ეპეი საწყალ იოსებზე, უმისოდ მე დავიღებებოდი. ის ზემზე ნაკლებ არ ხრუნავს და წყალობს მხოლოდ იმისათვის, რომ ლილიას დაეხმაროს...

კურამაგოვის გეგმა მე არა მაქვს, მაგრამეცო თვითონ მე მინდა დავამუშავო და, თუ სადმე 10 ათასი მანეთი ვიშოვე, მაშინ ჩვენ გადავრჩით.

ახლა მარგანეცის ფასმა ისე აიწია, რომ მხოლოდ უქნარა კაცი არ მღიდრდება. ბაქოელი სომხები კამპანიას გვთავაზობენ, მაგრამ ვერ გადამიწყვეტია. რაღაც გროშებისათვის რომ მიეცე ასეთი სარფიანი საქმე, ცოდას ჩავიდენ. იქნებ, როგორმე უმათოდ ვგაერთოთ თავი, ღვთის იმედი იქონიეთ, სასოს ნუ წარაკეთათო, რამდენიმე თვე გაძელოთ და **Мы паны.**

გაკონით აკაკი

ს სექტემბერი

ზემო ძვირფასო და საუყარელო!

რამდენიმე დღე დავეჯი ბორჯომში, სადაც ძალიან კარგად ვაეხდი და არავითარი ტკივილი არ მიგრძენია. აქ, — თბილისში ჩამოსვლისთანავე, ევკარულობდი შენი დისაგან მიმელი ჩემი კუთვნილი დაპირებელი თანხა, რომ შენთვის ვამომგზავნა, მაგრამ დახე, რას წაიწყდი! შინა შოპისმსახურენი აბუნტებიან; გროში-კაპიცი არ გაანჩია, არც კრედიტი... კიდევ კარგი, რომ მოუქსწარა. აი, სად ვამონდა ხელი უფლისა. ელიზბარი, რომელმაც ჩვენ ვავგვარცვა, ჭედმალლურად დამყურებდა, და ციხიოდა ჩემს პატიოსან სიღირებეს, არა თუ დამხებარა, პირიქით, მოახებრა ვიდევ წავლავა ჩემთვის არა იმიტომ, რომ სჭირდებოდა, არამედ იმიტომ, რომ ვავერამებინე, თუმცა არავითარი საამისო საბაბი არ მიმიცია. ბედნიერებით მოვრალი შენი დაც ვერ არჩევდა. სად იყო სიმართლე და სად სიმარუდე: ურჯებდა ათასებს ელიც-ვილიც მარპანოზ-ვირმაზონებს, ახლა კი სად არიან ყველა ეს თარხანოვები, ვგაჯიონები და კომპი? ყველაზე ნაკლებ მე უნდა ვიყო კეთილგანწყობილი ელიზბარის აბლომდებისადმი, მაგრამ რას იხამ, შენი

და, მეც ხათრინი კაცი ვარ და იმას, რაც შენთვის და ლილიასათვის ძვირფასია, არ შემიძლია, გულგრილად გვერდი ავუხვიო. ბაზილევსკებზედაც სერიოზულად იმედს ვერ დავამყარებდი, ბოლოს და ბოლოს ოდესმე ხომ უნდა მომხდარიყო ის, რასაც ახლა ასე ვეშინით, მაგრამ ვნანობ, რომ ასე შალე მოხდა, სწორედ მაშინ, როცა მე ასე ბევრი საქმე ღა ამდენი ხარჯი მაქვს. ელსაბედს მამული მოვეუბე საბოლოოდ, და ეს უბრალო საქმე როდია, ახლა საპირობ იქნება ტყის ტაქსაცია, შეფასება და დაფარაება. ეს დიდ ხარჯებს და რაღანემ თვეს საპირობებს, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ჩვენთვის დიდი ბედნიერებაა. ღამაშობის სახელზე გამოგზავნილი მეორე შენი წერილი ჭარბ არ მიმიღია. გმადლობ ირნი შენი გულუადაი წერილისათვის, მეორე და მესამე წერილისათვის დიდი მადლობა..... დამოკონე ლილია, და გადაეცი მას ეს ბროშურა.

23 აგვისტო მახსოვდა, გოცნე დაუსწრებლად და შემთხვევით დეპეშა ვერ გამოგზავნე, რადგან არ ვიცოდი, სად იმყოფებოდი.

მოაწერე უფრო ხშირად „კვალის“ რედაქციის სახელზე.

გოცნე პაწია ტუნებში, თუმცა შენ ეს არ ვიყვარს.

სამუდამოდ შენი აკაკი

19 სექტემბერი

გმადლობ, ჩემო ძვირფასო, ჩემი ხსოვნისა და მიწვევისათვის, მაგრამ არ მგონია შევძლო ელსაგებლო ამით უკვე ის აღარა ვარ, რაც შენ დამტოვე გამგზავრებისას. ვარ ფიზიურად დაძაღურებულა, ნერვებაშლილი, ისე უჩუბისყოფი და უუნერგო, რამ ჩემი თავი მეზიზღება. ამ უკანასკნელმა წელიწადმა ხომ სულ ბოლო მიმიღო დღის მეოხებით.

შენ თვითონ იცი, რა ძნელია, მე კაცმა გამამტყუნოს ხასიათის შეუწყობლობაში, ვისთანაც არ უნდა იყოს... შეგვეუბნავარ რევგენებს, საკუთარ სახლში შემომიშვია გარეწრები და არამზადები, მაგრამ ამ ყოვლთვის მხეცებს რომ შევეწყო—ძალა არ მყოფნის. უამითოდაც ჩვენი სახლი მძიმე ასატანი ვახდა, ახლა კი ნამდვილი ყოვლბეთია. მისხ ბორბოტი ენისაგან უველანი გარბიან. ყველაფერი უაშუშა დატრიალდა. ვეფიციები, ჩემთვის ამ სახერის წლებში უფრო იოლა ასატანი იქნებოდა საპრობოლემ ვეჭდარიყავი, საკატორლო სამუშაოებზე ვყოფილიყავი, ვიდრე ერთი დღე დვარჩენილიყავი მასთან მარტოდ. ის რატომ არის, რომ ასეთი მოხუცი და ავადმყოფი გვარბივარ სახლდან, და როგორც მურს, ისე ვეკებ სტეპთან თავშესაფარს—გუშინ ჩამოვედი სახბერეში ავადმყოფი, ძარღვებაშლილი, რომ აქ ღამეყვენებინა, მაგრამ ზეგ ასე უნდა ვაგოქცე

აქედან, მაგრამ არ ვიცო, სად და ვისთან უკველაფერის მოწერა შეუძლებელია. სჯობს ვაჩნედე.

20 სექტემბერი

ერთი სიტყვით, ბოლო მდგომარეობა უკანასკნელი ენერგია, შინ არაფერი გამაჩნია ვარეთ რომ რამე ვაფიკეთო, არც ეს შემოძლია და, ამიტომ არა თუ შენიანებს ვერ ვეხმარებო, საკუთარი თავი რომ ვიჩინო, არაფერი მაქვს. მაგრამ იტყვიან ზოლმე Бог не выдст. СВНННН не выдст! ეგებ, როგორმე გამოვეყოფე და ღმერთი შეგვეწიოს, რომ შენს მკერდზე ჯაერიათი გული ტირილით მოვიოხო. ვინ მოსთვლის, რამდენჯერ გამომანცტლეს უკანასკნელი გროშები, რომ აქედან წასულიყვენე, მაგრამ სულ მტყუებდნენ. სანამ ისინი არ წივლენ, მე სახხერეში არ დავბარუნდები, თუნდაც დავრდომილითა თავშესაფარში მომხდეს ყოფნა.

ღმერთო ჩემო, სად და როგორ პოულობს ლაულია ასეთ ადამიანებს? დე, იყოს ღმერთი შენი და შენი შვილის მუარველი.

სულთი და გულით გოცინი შენი აკაკი

17 ოქტომბერი

ჩემო ძვირფასებო!

არ არის იმაზე უსასტიკესი სასჯელი ღვთისა, როგორც ხელმოკლეობა სახერის წლებში. დღემდე ისეც სასტუმრო „ვეტცალს“ ვზივარ, როგორც ტუსალი დავისმენ უსიამოვნო სიტყვებს, ვალები კი ოზრდება დაზოზრდება. იმ დღიდან, რაც თქვენ წახვედით, კოტესაგან არავითარი ცნობა არ მიმიღია, გარდა ერთი წერილისა და ისიც ასეთი ბრძანებით: „წადი იქ! გაყვიდე ესა და ეს და სხვ“. საქმეზე კონტრსაც არა ძრავს, ასე რომ, მე მოუსვენრობა მიწყრობს და ამ ღამით უკვე ვაპირებ სახხერეში წასვლას, რომ ვაფიგო, რა ხდება იქ და რას აეთებს კოტე. იქ რამდენიმე დღეს დავარჩები, დავბრუნდები თუ არა, ვავსწევ ბაქოში. იქ აქამდე არ ჩავსულვარ, რადგან ელასილიასაგან არათავიანიან წერილი მივიღე. მწერს, ვაპირებ სახლის სრულ ვადაკეთებას,—დროებით ვქირაობ 4 ოთახს, სადაც მეც ძლავს ვებევი. და ამიტომ ვერ შევიღებო. ამრიგად, უნდა ჩამოვებტე სასტუმროში, სადაც ყველაფერი ძვირია... ახლა მე თითქმის სულ გამოკვეთილი და შეუძღვები საქმეს... დანარჩენი ღმერთზე დამოკიდებულა. ყველა თქვენი ნიუთები, ჩემი ჩემოდნების გარდა, საფაროვასთან ინახება. აქ უკვე წამთარია, ცოცა. წამთარის ტრასაკმელი კი თქვენ ჩემოდნებში ჩავილაგებთან და ჩავაქციათ. არ ვიცო, რა ექნა, საერთოდ საქმეები ვერ მიდის კარგად. შენმა წასვლამ ზელო შეუშალა ჩემს გეგმებს. ეპ, რა უნდა ექნა?

გოცინთ აკაკი

ჩემი ძვირფასებო!

თქვენმა წერილმა ძალიან შეურაცყო, ისე-
დაც მეტად შეურაცყოფილი. რაღაცაში მდებო
ზარალს აღამიანს, რომელიც საშინელ მდგომა-
რებოში ვიმყოფები. არ მინდოდა ჩემი დარღუ-
ბით გამეშწარებინეთ, თქვენ კი ეს ჩემის მხრით
წაერთებოდ შეგაჩინათ. ახლა კი ისინივე ხმა
სიპართლას: იანვრამდე გროში კაპიკი არ შექ-
ნება, და რამდენიც არ უნდა ვეცადო, ვერა-
ფერს ვიშოვი. ვიყავი საჩხერეში, მაგრამ არც
იქ გამოვიდა არაფერი; კოტე შეუბნება „საქმე-
ები იირ-დაირიო“ და ვერაფერი ავიღე გლე-
ხებისაგან: ხელთუფოვისთვის დღემდე არა-
ფერი გადაუციათ და ისიც იცდის, ერთი სიტ-
ყვით, ჩემი ასეა საჩხერეში დაგვიარგვიანდა
იმით, რომ ძლოვს დაგბრუნდი უკან შესამე
კლასის ვაგონით...

შეკითხები: რატომ დარჩი „ვერცელშიო“?
იმიტომ, რომ შეტი სახსარი არ მქონდა, და
მხოლოდ გეშინ ვადავდი „პალე-როიალიში“,
სადაც ჩვენ წინათ ვეხოვრობდით, სასტუმრო
„ვერცელთან“ უსამოვნება შეგემთხვა. მინდა
ბაქოში ჩავიდე, მაგრამ საშუალება არა მაქვს.
პირადად მინდა ვნახო ელიაშვილი და გავიგო,
რა დაემართა. სხვებთანაც ვეცდი ბედს. სერ-
თოდ, სიმედო იანვრამდე არაფერია... მე
ცდის არ დაეკლებ, თუმც ვიყინები ამ საზაფ-
ხლო კოსტუმში, რადგან საზამთრო ტანსაცმე-
ლი თქვენ სადაც ჩავიყვრათ. სხვათა შორის,
გაეცობებ, რომ შენი წერილი და ღებუში არ მი-
მიღია, რადგან ტასის ისინი საჩხერეში ვაგუ-
ზავნია, მაშინ, როცა მე უკვე წამოსული ვი-
ყავი. ველი მათ მიღებას.

არ შეგიძლია იშოვო კომპანია „გალუბერის
პარლზე“, სანამ მინდა ხარ?—ეს წმინდა საქ-
მეა. მე კიბიდან გადმოვარდი და ამიტომ ვერაფერი
ავად. ლიტერატურულ საღამოს დავესწარი იმი-
სათვის, რომ 25 მანეთი მიმეღო.

გეოცნით აკაკი

2 ნოემბერი

თქვენი წერილის მოლოდინში ტყუილად
დავყავი აქ—ბაქოში რამდენიმე დღე და ხელ
ვაფერქმელე გზას—თბილისში შევღვივარ. ზო-
გი რამ ცნობა შევეკრიბე ბაქოში—თეატრი იქ
ძალევა მილიან შემოსავლს დაახლოებით 2
ათას მანეთს, არა უმეტესს. თებრა მხოლოდ
ერთ წარმოდგენას თუ გაუტლებს. კორგანოვას,
როგორც მე შეგამჩნიე, ვასაოცარი წარმატება
ქვნიდა, თუმცა სომხება იმით ეყოფოდინ არ
აბიან იმიტომ, რომ მან კარბელებთან იმდერა
და არ დათანხმდა ბაქოს წვეოდა. მის ჟინზე აქ
უნდათ წამოწიონ პაპიანი.

ზურაბოვს სურს შემოატაროს ეს ქალი

რუსეთში, მაგრამ ვტირობ ამაოდ... რადგან
далеко мулику до Петрова дна. ჩემი
საქმის გამო მე აქაც მაქვს შეხვედრა ზო-
გიერთებთან, წინ დიდი იმედებზე და...
მოწყალო.

თბილისიდან შევისრულე, ნატაშა, შენს
სურვილს. ჟერჯერობით კი ნახემდის. გისურ-
ვებთ ჟანბრთელობას.

თქვენი მოყვარული აკაკი

3 ნოემბერი

ძვირფასო შეგობარო!

შენმა წერილებმა იმ ზომამდე მიმიყვანა,
რომ ყოველთვის, როცა შენ წერილს მივლებ
ხოლმე, კრუნხება მეწყება. ამას წინათ შენი
წყალობით ცინდამ დავიღუპე და ახლაც თითქ-
მის იგივე მომივიდა. ისინებ ჩემს კაბუერ
შედღოშებს, უნებურ შეცდომებს, ხოლო შენი
საყუართი, წინასწარ განზრახულიც კი, არაფ-
რად შეგაჩინა, და ლამის სული ამომხადო საყ-
ველურებთან... „ნუ გეწყინება და, შენ ასეთაც
ხარ და ისეთიც—შეუბნები ყოველ მწერარში
და არ გინდა ვაიგო, რომ ეს უსამართლო და მწა-
რე აბებია. ბუნებით შენ კეთილი ხარ, მაგრამ
არსებობად ზადიხარ ზოროტეზას და ყველაფე-
რი ეს ხდება იმიტომ, რომ შენი გული ჩემკენ
არ მოიწევს, ხოლო უგულოდ, მარტო თავით,
ქალი, სურთოდ, ყოველთვის ეგონსტია ეს, რა
ბეერი ელაპარაკო, ვგრძობ, როგორც საჭრ-
თოდ ყველასათვის, ასევე თქვენთვის მე რო-
გორც აღამიანი და შეგობარი, შედგეტი ვარ...
შე ეს ვიცი, და იმიტომ არ ღირს სიტყვა გა-
ვარბელო, დავეხმარებით ყოველთვის იმდენად,
რამდენადაც ძალ-ღონე შევოვა, ამისათვის
არ მკირდება თქვენი საყვედურები.

ჩემი მისამართი: „სადგური ყვრილა, ა/კ
რკინიგზა, „კრებულის“ რედაქცია. წერე გო-
კვივი.

თქვენი მოყვარული აკაკი

7 ნოემბერი

ძვირფასო ჩემო ნატაშა!

ზამთარია, არაჩვეულებრივი ზამთარი ჩვენში!
გზები ყველგან გაფეხებულა. დიდხანს გავეჩ-
ხირე ქუთაისში და დღეს დაგბრუნდი მხო-
ლოდ... გელეხებს წიფუყენ 20 ათას მანეთის
სარჩელი, რადგან ნებაყოფლობით არ ისურ-
ვეს ხელშეკრულებაზე ხელის მოწერა. ვფიქ-
რობ, ჩემს დედამე იცეკვიენ.

აილუღს 3 ათას მანეთი გადაეუხადე. და-
ნარჩენის მიღებას რამდენიმე თვეს დაუცდიან.
ვეგმა მამულისა, რომელიც უნდა დავაგირავო,

მზად არის, ახლა ისღა მზრება, რომ ავიყვანო ტაქსატორი და მოვახდინო ტყის ტაქსაცია. შემდეგ შეაფასებენ და დავაგირავებთ. ყველაფერი კარგად მიდის, მაგრამ საშინლად ბევრი ფული დამხარჯა და ამიტომ 15-თვის ვეღარ ვამოთავიზავინებ, რაც გერგებთ. თქვენგან ცნობები არ მომდის, მაგრამ რაკი ფოსტის რუსეთიდან ვერ ღებულობენ გზების უვარგისობის გამო, მე ცოტა არ იყოს თავს ვიმშვიდებ.

მაგრამ როგორ მიდის თქვენი საქმეები?...
გაოცნით აჯავი

12 ნოემბერი

ჩემო ძვირფასებო!

საჩხერადან უნაწევ მივიღე შენი წერილი და დავაწე. მოითხოვ პასუხს, კოტე შეუბნება, გერაფერი ვერ ავიღე ვლუხებისაგანო, ბანკშიც არაფერი შეუტანია. თურმე ჩემი იმედი პქონია, მე კი ისეთი მდგომარეობა მაქვს, როგორც არასოდეს არ მქონია, გეფიცებით, მხოლოდ კალბასზე და პერზე გადავდივარ. ელიაშვილი პეტერბურგს წავიდა და პასუხი არ გავუცხა. თქვენი მდგომარეობა სასიოწარკვეთილებაში მაგდებს, იანჭამდე თქვენი შეველა არ შემძლია. ერთი სიტყვით, მე ძალიან მოგეშვი და არ ვიცი, რა ვქნა.

დღეაშენი რომ არაფერს მწერს, სულ მგონია, რომ ავად არის და ეს კიდევ უფრო მტანჯავს. შენ ერთი იყავი ჩემი იმედი, მაგრამ ვხეიდავ, რომ ესეც ამოა იშვია. იქნებ, ღმერთი შეგვეწყოს და იანჭამდე როგორმე გავძლოთ. მაგრამ არც მაშინ გველის რაიმე განსაკუთრებული გარდა უმნიშვნელო პენსიისა. რაც შეეხება ტყეს, არც ელისანბედი და არც ანეტა არ თანხმდება დესეტრინა ორას მანეთზე ნაკლებ ვაყოფონ. სულ 5—6 ათისი დესეტრინა; აქედან მხოლოდ შეავადი იქნება მუხა, მაგრამ ისეთი მუხა, როგორც არ მოიძებნება მოელ კავკასიაში.

გაოცნით აჯავი

დიდი ხნის—რამდენიმე წლის წინათ, როცა იმსტიტუტში ვილაც ქალიშვილი უნდა მოეწყობათ, ლიოლია, სხეებითან ერთად, თავდებად დადგომია გოგოს მშობლებს სწავლის ქირის და შესანახი ხაჩების გადახდის საქმეში. ქალიშვილი სწავლობდა, მშობლებს კი გადასახდელი არ შეჰქონდათ, სხვა თვეებში პირებში ფულს გადახდას თავი აარიდეს და ყველაფერი კისრზე დააწვა მარტო ლიოლიას, და ახლამს, ამდენი წლების ვასკლის შემდეგ, აქაურმა აღმინისტრაციამ მილიო მიწრობილობა—ყველაფერი მთლიანად გადაახდევინათ ალექსი წერეთელს მისი ქონებიდანო. ეს მეხი თავზე დამე-

ცა მოულოდნელად ასე, როგორც ყველა დანარჩენი სურბარბიცი, როგორც მავალითელ, პალტარაიციის, სტიკევიჩის და სხვათა უმჯობესი. მე ჩვეულებისამებრ, მღუმარედ კატეგორიულად მბიძე ვაფრიც, და არა თუ ვინმეს ვუსაყვედურე, არც კი მიფიქრია თქვენთვის მაინც შემეტყუბინებინა, და გაოცებული ვარ, ვისგან და როგორ შეიძებნათ? მაგრამ ფაქტობრივად, ხოლოთუ ყველაფერი ეს მოჭირბოლია, მაშინ ლიოლიამ, თუ კი თვითონ არ სცალია, დაავალოს ვინმე თავის კაცს მაკნობოს, რაშინა საქმე, და მეც შევიტან განცხადებას ყალბი ქმედებით შესხანგ. მაგრამ თუ კი ასეთი შემთხვევა მართლა იყო და იგი ამას გაიხსენებს, მაშინ, რად დაგჭირდათ თქვენ ჩემი შეურაცყოფა და აბუნად აღდება? შეიძლება, აღმაინი გეჟღერდეს, მაგრამ უსამართლოდ შირის მოდებაც არაა კარგი საქციელი რაც შეეხება თქვენს განაპირს, მე შესმის იგი, მაგრამ როგორ დავგეშმართო, რაკი გარდა პირადი შრომისა, არაფერი გამაზნია. პირადი შრომა კი მოითხოვს წანს და ენერჯიას, რომელიც უკვე შელახული მაქვს თქვენი წერილების წყალობით! რაც შეეხება ამაჲს, არც აქა ხართ მართლი! მე რომ მას არ ვებმარებოდე, მასზე კი ხნის მგლოვიარე ენებოდით და ბავშვებიც დაილუბებოდნენ, თქვენდა სამარცხებოდ! მაგრამ მე ვჯახირობ, წალებზე ფებს ვიდგამ, რომ ასეთი რამ არ მოხდეს, და ამას ვაყებებ მხოლოდ და მხოლოდ თქვენა გული-საოფრს. თორემ რა ჩემი სახარუნავი და საღარდებელია ბაზილევსკია და ერისთავების ნაშინი, ღმერთმა ხელი მოვიმართოს! დაწერილებით არაფერს გწერთ. თქვენ არ გინდათ გამიგოთ აღმაინარად, თქვენთვის სულ ერთია ყველაფერი.

ბანში კიდევ დამჭირდება ვახირო...

აქ გამიჩნდა გ. რომელიც მარგანეში გვათვაზობს 50 ათას მან. მე უარზე ვარ, მაგრამ რას იტყვით თქვენ? მიწის ნაეთობიანი ნაკვეთი მივიღე და ახლა საჭიროა შედგეს კომპანია და დაიღვას ქაბურღილები, მაგრამ მერე რა იქნება, არ ვიცი. სხვები მდიდრდებიან, მლორენერები ხდებიან, მაგრამ მე ამის იმედი არა მაქვს: ბაზილევსკების ცოდებშია მოშხანა ჩემი ბედნაებრება.

აჯავი

ჩემო კარგო მეგობარო ლიოლია!

ეს არის ახლა მივიღე დღეაშენის პირველი წერილი ოდესიდან. ვერ წარმოიდგენ, რა საშინელ გუნებაზე დავდქი. ლიოლია, ნუთუ არ გრცხვინია უმნიშვნელო ამბების გამო ასე ვცე სულთ და ჩაკლა ჩემი ენერჯიაც. მიხიბ-მიხიბედ გაორემო, როგორ ცხოვრობს მთელი ქვეყანა? როგორ გინდა იყო გამოსკლისი. შეეცადე, რომ კრედიტი არ დაგეკაროს ბანში,

ტაფორულ ცხოვრებაზე და ყოველმხრივ ხელს უშლის მას. აბა, სად არის ის იღბლანი კაცი, რომელიც ცხოვრებაში მხოლოდ და მხოლოდ ვარდ-ვარდობებს კრეფდეს? ვის არა აქვს ვალები? მაგრამ არაფერ თავს არ იკლავს და არ მოაქვს არც თავისთავის და არც სხვებისათვის უსარგებლო მსხვერპლი. როცა მონადირეები შემოსივნიან ქანჭობაში მოხუცებთან ზოლზე, ცემილბენ ბრგორზე დააღწიონ თავი იქაურობას და არ ისწრაფვიან, რომ უფრო ღრმად ჩაეღწიონ.

განა ებატება ლიოლას მთელი მისი ბირა-დი შეშქობის ვითარებაში არ ისურვოს განსაძირიდან თავის დაღწევა ან ვერ გამოიხაროს სხისრება? არ შეიძლება ცხოვრებას უფროს სუბატრალური თვალსაზრისით! რატომ უგულუბელუფებს აბი ზენს მზარეს? განა მას ყველა მისი ღირსების გამო აქ ნაკლები პატივისცემით მოველიდნენ? და ყოველივეს აქ უფრო აღვიღად არ მიღწევდა? თქვენ თეთონი მოგვხსენებათ, თუ რა კარგი, შესაძლოა გადაჭარბებული „რენომეტი“ სარგებლობს იგი ჩვენში, თუმცე პირადად ცოტა თუ ვინმე იცნობს მას, სარგებლობს იმბატომ, რომ „ავჯის შევილაო“. განა არ შეეძლო აქ მოენახა ღრსეული პარტიკა რამდენადაც ვიცო, თეთი ტ-კი იყო მოწადინებული ებაღა იგი თავის სიძულე? რად აუოუნებს და უცდის სიბერეს? თუ სურვილი არა აქვს, მაშინ, რა თქმა უნდა, არ ვერჩევდი.. პირადად ბედნიერება არასოდეს არ მქონია. შვილის ბედნიერებაში მაინც მინდოდა მეხოვნა იგი. ამბატომ თუ თჯახური ცხოვრება არ მოუტანს ბედნიერებას, დე, ნურც იფიქრებს მასზე. მაგრამ არის სხვა საშუალებებიც საქმეების განმოსწორებლად—საქმათა ლიოლამ დროებით მაინც გაწყვიტოს კავშირი ამ შეჩვენებულ ხარკოთან და აქ დაიწყოს ახალი ცხოვრება, რომ საშუალება მიეცეს გამოასწოროს თავისი საქმეები, რომ ყველა მეგობრის და მტერმოყვარის თვალში დარჩეს ისეთივე წესიერ კაციც, როგორც ახლა იცნობენ. თუ უწინფერი და შრომაში ცუდად გაწაფული კაცისათვის ბაქოს ქარბნებასა და ფაბრიკებში ვმუშაობ ადგილს, განა არ შემიძლია მოვაწყო საუკეთესო შეილა, და შერე ისეთი, როგორც ის არის? ბაქოში ნათის გარშემო დატრილებულ ასეთი ციგებცხელებს დროს ფანრიო ეძებენ ისეთებს, როგორც ლიოლაა, და ამისათვის არავითარ ფულს არ იმურებენ. ასე, შევალთად, ვე არის ახლა დამბრუნდა უნივერსიტეტიდან ახალგაზრდა თუმაროვი, და მხოლოდ იმბატომ, რომ უცხო ენა იცის; მაშინვე დაუნიშნეს თუქში 500 მანეთი, და წინ კიდევ რამდენი იმბატო.

ლიოლას იმის მაგიერად, რომ მუდამ იტანჯებოდეს და არ ჰქონდეს იმედი კარდირობისაგან თავის დაღწევისა, არ აჯობებს ჩამოედღეს აქ, მოეწყოს ადგილზე, თავის თავიც დამიშვიდოს და ზევეც დაგვეამწეიდოს, ზოლო ამის-

ბაში ჩვენი საქმეებიც მოგვარდება! მინდობა დმეროს, მასალა გვაქვს, და რომ ვისარგებლოთ ამ მასალით, საჭიროა მოქმედება. მე კა მოხუცებულს და ავადმყოფს უკვე ძალდასწერ არ მყოფნის მარტომ გავართვა თავი—საქმეს.

ყველაფერი ის, რაც შეემძლო გამეცეთებინა, გვაეცეთ. ეს არის—მამულის და სხვების მიერ წაგებული მარგანეის დაბრუნება; მორჩა და გათავდა! სხვებზე საყვედურების ლამაზია აღვიღო, მაგრამ რა ხეირია აქედან? თქვენი უსაფუძვლო და არაგონიერული საყვედურებით იმ ზომამდე მიმიყვანეთ, რომ დაეკარგე ენერგია და ყველაფერზე ხელი ჩაეიჭინე. თქვენს დს ჰგონია, რომ საქმეების კეთება ისევე ადვილია, როგორც აფიშების ბეჭდვა და იი რატომ არის, რომ ასეთი სიმართლის მოვევარე ქალი, ვერაფრის გზით ვერ გარკვეულა ცხოვრების საქმეებში და თავის ტანჯვა-წამებით და უსამართლო საყვედურებით სულს მზდის. მას არ გერა, რომ ლიოლის ხაზინის ვალის გამო ყადაღა დაადვენ ყველაფერს და სანამ ამ დასლართულ საქმეს არ გავხსნი, საშუალება არ შექნება რაიმე სასარგებლო გავაკეთო მათთვის და თქვენთვის, მაგრამ თუ ღმერთი გწამთ, მითხარით, განა თქვენ არ გიტალახებდნენ კარებს „ოკოლოდონიკები“, ვიდრე მე ჰამბარებდნენ უწყებას და ყადაღას დაადებდნენ ყველაფერს? ეს! რას იზამ? სიღარიბე და გავირება ისეთი რამეა, რაც სამართალზე ხელს აღებინებს ადამიანს. გთხოვთ შეამტოოთ გულახდილობა.

თქვენი ვრთავული აკაკი.

ჩემი ძვირფასო ნატაშა!

შობილურ თჯახს მოშორებულს უკვე მომეწყინა, სული სულ თქვენცენ მომსწრაფის. ამ საღამოს ბაქოს მივეშვავებები, იქ მხოლოდ ორ დღეს დავჩრებები, მაგრამ საღამომდე დიდი დროა, ბევრი რამ შეიძლება შეიკვალოს, წეროლს ნუ მომწერთ, მაინც ვერ მივიღებ, რადგან ვფიქრობ, თვითონ ჩამოვიდე, და სანამ ერთ ადგილზე არ დავბინადდები, შენი წერილი ვერ მომავებებს. ენახე ქეთო, უკან დაბრუნებისას კიდევ შევვილა მასთან. წინასწარი ეხედვე სრულ წარმატებას. დაწერილებით ყველაფერს გაცნობებთ პირადად. თბილისში ჩამოსვლისთანავე უთხარი ამატას, ჯავრი ნუ ექნება, არავის მივცემ ნებას ჩემი ნატაშას დას ვინმემ აწყენინოს. მისი გულისათვის თვით ეშმაკაც კი ცაბცას დაეაწევიებინებ.

გაკონი მაგრად, მაგრად.. ისე მაგრად, რომ მეშინია, დასლომბილი კბილები არ გადმიმცივინდეს. დაამოცნე ბავშვები. მინდობა ხელზე მეკონა შენი დისათვის, მაგრამ მეტყვება: **СТО ЗА НЕЖНОСТИ**, ამბატომ ვგვაყოფილები იმით, რომ დაბლა, ძლიან დაბლა ეზრი თავს. მის წინაშე.

შენი აკაკი

4 დეკემბერი

1905 წ.

მეორეხარისხიანი ჩემი ნატაშა

ჩემი ძვირფასებო!

ძალიან შეწუხებული ვარ, ყველაზე უფრო ის მადარდებს, რომ ჩემი ნატაშა ავად არის და მე მის ახლოს არ ვიპოვებდი. მისი წერილი მივიღე. ტყუილად დარდობს: პატრონის სიტყვას ვაძლევ, რომ მის შერტ, რაც თქვენ წახვედით, ბანკო ხელში არ ამიღია. ლოტოს კი ვთამაშობდა და ისე იღბლიანად, რომ მხოლოდ ამით ვცხოვრობ; სხვა საღსაში არ გამაჩნია. დღესასწაულებზე საჩხერეში ვაპირებ წასვლას, აქ საშუალება არა მაქვს ვიცხოვრო, და გარდა ამისა, ვაფიგებ, რა ხდება იქ.

ტყის შესახებ ვერ არაფერი ვაკეთებდით. იქ ამ საქმესაც მოვაგვარებ. ელსაბედი 200— მანეთზე ნაყლებ დასად არ ვყავიღის დესეტრანს, ამ თანხაზე შეიძლება ყველა დავითანხმო და ამგვარად შეგროვდება დაახლოებით 5000 დესეტრანა. თუ შენ იმედი გაქვს, რომ საქმეს გააკეთებ, მომწერე დაწერილებით ტასოს სახელზე; და ტასოც, სადაც არ უნდა ვიყავ, მომნახავს და შენს წერილს მომამუდის. დღეს ერთი ვახუთი იფწევა, რომ ბათუმში კაცი მოკვდა ბუბონის ჭირისაგან, ეს ჭირი ბაქოშიც ყოფილა. აი, კიდევ ერთი უაღბლოება. ახლდღეში ბირში წყალი ჩაივლება და არაფერს იტყობინება არ ვიცი, რა მოეფიქრო. თუმცა არაფერია, ვეცადოთ როგორმე თავი დავიჭინოთ ამ მდგომარეობიდან.

ელისაბედი კლდე შეეყარა და წავიდა სამურნალოდ. ესეც ჩემი უაღბლოება. არ ვიცი, რას მოგიტანს მომავალი წელი. ვერ-ვერისობით კი საქმე ვერ არის ხეირიანად.

გაოცნით თქვენი მოყვარული აკაკო

29 დეკემბერი

არ ვიცი, თქვენ როგორი დღესასწაულები დაგიდგათ, ჩემთვის კი სასიხარულო ვერ არის თქვენი საქმეების წყალობით. ეს რომ სხვებს შემოხვეოდა, არ ვიჯერებდი, მაგრამ თქვენ ხომ ბავშვები ხართ, ცხოვრების ყოველგვარ გამოცდილებას მოკლებულნი და ამასთან კიდევ ჭირვეულებაც. ვერცერთი არაფერი მაქვს, მაგრამ როგორც კი ფულს ვიშოვი, ნატაშა, გამოგიგზავნი. მანამდე კი ვიგზავნი გაურის ქაღალდს— ი. საზღვარგარეთ გამგზავრების ნებართვას. ეოტას გწერთ, რადგან მიჭირს წერა; ხანდახან მარჯვენა წამერთოვეა ხოლმე.

გისურვებთ ბედნიერებას აკაკო

ახლა მე თვითონ გწერთ—მეცხრამეტე დღე ვარ. ეს არის, მივიღე შენი წერილი, რომელშიც ლიოლას შესახებ არაფერი ახალი არ შემატყობინა. მისი მოკვლეობა. აქ ყველაფერი საზღვარგარეთ. მეორედმა 93 წელი გლუბები გამოდიან მემამულეთა წინააღმდეგ, ყველაფერს ართმევენ მემამულეებს. წყლის მოპტანაც კი არაფერია. ერთილა გრჩება— წახვიდე საზღვარგარეთ, რასაც ვაპირებ კიდევ, მაგრამ არ ვიცი ვერცერთობით, როდის წამოვიდე. ჩინელუბში მუკუნედიან ჩემს ფონდში ათასი მანეთი გამოთმევაწესს. რტყვენოღეთ ჩვენებს! ასე რომ, შემძლია წავიდე აქედან და მივიღო თვირად 150 მანეთი მანამდე, სანამ ეს მღელვარება არ დაიკრება. ლიოლას წერილს გამოვუგზავნი, შენ კიდევ— ნებაბრთვას. თუ არ დამჭირდა თქვენთან ჩამოსვლა, წამოვიღებ ხელშეკრულებებს და შეგვხვდებით ერთმანეთს საზღვარგარეთ, რომ იქ ვიცხოვროთ. საშვა კანმართელაა. ამატა არ ვერდება თვეში 10 მანეთს და მუდამ დღე დაიარება ჩემთან. რაკი ტასოს აღარაფერს ვაძლევ, ახლა შემძლია ამატას მეტი მივცე, თუმცა ძალიან მიჭირს. ჩემზე ნუ იჯავრებ, მოიქეცი უფრო ჭკვიანად და საღად. მე ღინას დიდი იმედი მაქვს; თქვენზე უფრო გამოცდილია ცხოვრებაში. დავიდაღე.

გაოცნით ყველას. თქვენი მოყვარული აკაკო

ძვირფასო ლიოლია!

მე ახლა უკეთ ვარ, მაგრამ მაინც შენზე დამოკიდებული ჩემი კანმართელობა. როცა შენ თავს კარგად ვერა გრძნობ, მაშინ მეც ცუდად ვარ. თუ ღმერთი გწამს, დაანებე თავი მაგ თეატრს. თუ გინდა ამ დახლართულ მდგომარეობიდან გამოხვიდე, ჩემთან ჩამოდი საცხოვრებლად. ამრიღის დამლევდიან ვაპირებ საზღვარგარეთ ცხოვრებას. ჩამოდი ჩემთან და იყავი ისე, სანამ ყველა ქაღალდს არ გადავხვდეთ. იცოდე, მე უკეთ მოვაწესროვებ შენს საქმეებს, ვიდრე გგონია. მე გამოცდილი კაცი ვარ. მეც ამეწეწა მდგომარეობა, როცა 23 წლის ვიყავი; არავინ მომშველებდა. ტყუილ-უბრალოდ 200 ათასი დამეღო ვალად, მაგრამ მეტრე მარტოლმარტომ გამოვასწორე მდგომარეობა. შენ კი გყავს მამა, რომელიც ყველაფერში დაგეხმარება.

გაოცნით, შენი მოყვარული აკაკო

29 მარტი

გამადლობთ წერილისათვის, რომელიც უკეთ მოქმედებს ჩემზე, ვიდრე ყველა ელემენტრო-აპარატი. მე ლიოლას გამოვუგზავნი წერილი.

მასთან შენიც იყო; ალბათ, უკვე მიიღეთ. მე ჯერჯერობით ისევე ამა ვარ; საჩხერეში ვერ მივდივარ. „ბუნტი“ უფრო და უფრო ძლიერდება. ალბათ, თქვენთან შეხვედრა კისლიერდესკენ მომიწევს და იქიდან საზღვარგარეთ გავემგზავრებოთ. ამგვარად უკეთ ვარ და ნელ-ნელა გამოვიდვარ. ახლა ჩემთან იყო ამატა... და მართალი ვიბნობ, ჩემს შეძლებას აღვიტებდა თვეში ან მანეთზე მეტს ვაძლიო, მაგრამ, როგორც ჩანს, იგი ამას არ ჯერდებოდა. ის რომ შენი გამოჩრეულ საფარელი და არ იყოს, რა თქმა უნდა, ვალდებულად არ ჩავთვლიდი თავს მისთვის ურადლება მიმტყეო... მივიღე მანისა წერილი პეტერბურგიდან; მინდობდა პასუხი მიმწერა, მაგრამ შენთან წერილების წერას ძლივს ვახერხებ. ძალიან მიჭირს წერა, თანამეგწე კი არა ვინ მყავს.

გოცინით ყველას, კუბოს კარამდე თქვენი მოყვარული აკაკი

PS. ეს არის ახლა კიდევ მივიღე შენი წერილი. ლილიას ნუ ეშინია! ყველას საქმე საძაგლად მიდის. რა ადვილს ამომიჩრევენ ექიმები, არ ეციე. ვიცი მხოლოდ, რომ სადაც მტვერ წყლებზე ვამგზავნიან

ჩემთვის ყველა უქმე-დღესასწაული მიმივასტანია, მაგრამ ამ ჟერად ვანსაუქურებით მიმივა, რადგან ვერ შევძელი გამომგზავნი ის, რასაც მთხოვდით. ყველგან უღებლობაა — საბანკო ყრილობა მთავრად გადაიღო, კომედიო არ მიიღეს, რა თქმა უნდა, მხოლოდ იმიტომ რომ ფული არ პტონდათ... მისაღები არსადაც პქეს, ხოლო მათი რიცხვი, რომელთაც ჩემგან სურთ მიღება, უთავალაქია... იმედნად ცუდ გუნებაზე ვარ, რომ შემწერდა სანდრო წერეთლისა, რომელიც რამდენიმე დღის წინათ მოკვდა და ფილტვების ანთებით და უკვე დასაფლავეს.

როგორც კი ფულს მივიღებ, მაშინვე გამოგიგზავნი. თუ ღმერთი გწამთ, ნუ მწერთ სასოწარკვეთულ და გულგასახებელ წერილებს. თუნდაც ვრთხელ მაინც დამომტკიცეთ, რომ აღმანივანი ზარით და არა დაუძღურებელი დაღამარება.

პეტერსი იყო ქიათურაში. ბეერი და კარგი ხარბისი მარგანეცი აღმოჩნდაო. მაგრამ პირადად ჩემთან არ ყოფილა და არ ვიცი, რა შეეშთხვა. თუ ზეალაც არ მოვიდა, მაშინ მე თვითონ გავგზავნი მასთან კაცს. მამატიეთ. მიჭირს და ისე დარდიანად ვარ, რომ ხელიდან კალამი მივარდება. ბოლოს მეც მიღალტა უნჯარებ.

აკაკი

ქრისტე აღხდგა!

გმადლობთ გულითადი წერილისათვის! მე თვითონ მოვიჩქარა, მაგრამ საქმე ისე მოაწყო,

რომ იენისამდე ვერაფრის გზით ვერ შევძლებ თავი დაეაწიო ამ უბედურ კუბოზე.

გუშინ გათენებისას გამჩრჩიეს და თანავირველია, ვერაფერი კანონის საწინააღმდეგე ვერ მინახეს, მაგრამ მათთვის ეს სულ ერთია, თონდ კი აღამიანი შეაწუბონ; ხოლო თქვენ ვოველგე ამის შემდეგ, მაინც გგონით, რომ მე ნებაყოფლობით ვრჩები აქ. თვითონ მე მოუთმენლად თქვე იენისს, რომ ცოტა მაინც დაემშვიდდე და ექიმსკენ გამოვსწიო. არ შეგიძლიათ 10 იენისისთვის ბილეთი გამომიგზავნოთ?

გვაზავა ეინახულე და ვუთხარი ყველაფერი, რაც მომწერდა, მაგრამ მან როგორღაც ორკოფულად მიბასუბა: „მე კენიანს დაუბირდი, რომ ვინმელოდ მისი ექიმი და არა მშობრთელი... საამისოდ დრო არ ვამახნიაო.“

29 მაისს დანიშნულია შავი ქვის მრეწველია ყრილობა, რომელსაც მე უნდა დავესწრო. ყრილობის მერე წამოვალ. მომწერეთ შტერნის მისამართი. წინათ თქვენგან გამოგზავნილი მისამართი დივიარა.

გოცინით ყველას, ნახვამი აკაკი

14 იენისი

მერიტას მეგობარი!

ძლივს ვიშოვნე 150 მანეთი და ისიც ხელზე 20 იენისზე აღერ არ შექნება. გამოგვგზავნი შენ ის მანეთს, 50 მანეთს კი — ლილიას, რომლის წერილი ახლახანს მივიღე. თვითონ მე საშინელ მღვდმარეობაში ვიმყოფები. ავადმყოფობამ. რომელიც ამდენს ხანს საწოლს მიმიკაში, სულ დამჯობა. დემურია ვანზარხ გიდებეშა ისე, რომ არ შეგშინებოდა. აბა, როგორ შექმძლო სანდრო წერეთლის დასაფლავებაზე წაეტულოვაი? უცნაურია, რომ კოსტიამ და ზინუშკამ დაჯარმშენს, თითქმის ვენახზე. მხოლოდ მეექვსე დღე ვარეთ გამოვიდივარ და ჟერ კიდევ ყველაფერში ვარჯევა ვერ მოვასწარა. ჩემი იღბალი კიდევ, რომ ამ თბილისში არაფეულებრაფე ზაფხული. უმაღლროდ გარეთ ვასვლა არ შეიძლება, ისე ცოცა. ამ დღეებში მივემგზავრებით გორდში მინგრელსკისთან. წერილი ჩემს სახელზე ყოველთვის აკვიაოს რედაქციამო გამომიგზავნე, იქიდან მომწაოლებენ, სადაც არ უნდა ვქნე. არ იდიქრო, რომ ამ 150 მანეთზე მეტს ვუღარ გამოგვგზავნი... როგორც კი საშუილება მიქნება, ყოველთვის მოგაწოდებთ შენ და ლილიას რე, რომ თქვენგან ვახსენებ ან დამეპირდება. პეტერსი ისევე იყო ჩემთან და ისევე უცლის კომპანიას... გამოგიტყდები, მე მისი ნაკლები იმედი მაქვს. შენს წერილებს ვერ ვარჩევ, წერე უფრო გარკვევით და წესიერად. გოცინით ყველას ისე, როგორც მივარბაროთ აკაკი

ჩემო ძვირფასო მეგობარო ნატაშა

ნატაშა ძვირფასო!

ჩემს ოთხ წერილზე, რომელთაგან ორი ლილიას სახელზე გამრეკხავნი თეატრში, და ორიც შენი ბინის მისამართზე, დღემდე პასუხი არ მიმიადა, შენ ჩემთვის ახლახან გამოგზავნი წერილი ანატას სახელზე, მაგრამ მას დახარბია ჩემთან შემოვლა და შენი წერილი ჩემთვის ფოსტით გამოგზავნია, მაგრამ დღემდე არ მიმიადა. გუშინ მომიტანეს კიდევ ერთი შენი წერილი. ჩვენთან ბევრად უარესი მდგომარეობაა, ვინემ თქვენთან. ლეივებში და შხარეულებშია ყველაზე მეწვეურთა მუშაობა. შინ წაიღონენ წარმოიდგინეთ ჩემი დათქოც კი წავიდა. იმას ვინც თავის ბატონს არ დასტოვებს, პლავენს. საშინელებაა, რაც აქ ხდება... ვინძინება და არ ვიცით, ლამია რა დაგეგმართება. დატენები არ არის. უკვე ორი კვირაა, რაც არც „კონკრეტ“ მუშაობენ. ძალიან მძიმე მდგომარეობაა... ამ საყოველთაო არეულობის გამო ჩემი საქმეებიც აიწვეწ-დაიწვეწა. ასე რომ, არაფრის გზით არ შემოძლია ოც მისზე ადრე გამოგემგზავრო. ამ რაიკებში კი პირდაპირ პარიზისკენ გამოგსწავებ, ხოლო იქიდან წავალ იქ, სადაც უქონები შეტყობა. რაც შეეხება ფულს, ვეცდები მოგაწოდო იმდენი, რამდენსაც შეეძლება, მაგრამ მოწვერე, სად გამოგზავნი — კოსლოვოდსკში თუ პიტრში? გვაცნით — კუბოს კარამდე.

თქვენი ერთგული აკაკი

21 თვისი

ჩემო ძვირფასებო!

ფულის მიღების მოლოდინში, — იი დღეს, იი ხელს, წერილებს არ გწერდით, სანამ ბოლის ყველაფერი არ გამოირკვა. ყველაფერი ის, რაც აქ ხდება, კალმით არ იწერება. ერთი მანეთის შოენიც კი შეუძლებელია ვჯახობდები მიმდროსაში ათასი მანეთი, ე. ი. 1600 მან., რადგან აქლივიან აქციებით. აქცია კი იყიდება ნახევარ ფასად, მაგრამ ვინახდენ ბანკის თავმჯდომარე პეტერბურგში და 15 თვისამდე ვერ დაბრუნდება, ამ ვალამდე ვეკადურს ვერ მივიღებთ. 5 თვისის თქვენთან მოვდივარ. კიდევ ერთი საბარდებელი გაგვიჩნდა: ჩამოვიდა კომპანია, რომელიც მარგანეციან მიწებს ვიდულობს, და ათვალავრა შენი ნაკეთიცი და სურვილი გამოთქვა იყიდოს, მაგრამ დოკუმენტები თან არა შეჭეს და არ ვიცო, როგორ მოვიქცე. კომპანია თანახმაა პირველ ავვისტომდე მოგვიცადოს. იქნებ, როგორმე მოახერხოთ საბუთების ან მათი ასლებების გამოგზავნა; თუ ამას შესძლებთ, გადაეჩინეთ ერთხელ და სამუდამოდ — ფულს მაშინვე მოგვეკმენ.

გვაცნით აკაკი

მეორე პირისთვის დოკუმენტებს გადავიწვია, სის აუცილებლად გამოართვი „ხელწერილი“, რომ პირველი შენი მოთხოვნისთანავე, ვალდებულაა დაგებრუნოს შენ ეს და ეს დოკუმენტები. დიდი ჯაფა და წვალება დამპირდა, რომ ეს დოკუმენტები ჩამეგდო ხელში. არ დაეკარგოთ, თორემ მეორე ველარ ვიშოვი და ყველაფერს დავკარგავო.

ჩემი მდგომარეობა ძალიან ცუდია. როგორც კი ვიშოვი ფული, გამოგზავნი, ძალიან მიჭირს მართო ერთმა გვეართვა თავი ყველაფერს. ისე ვარ ძარღვებმომილილი, რომ წერაც კი მიჭირს. მამულში ყველაფერი თავდაყურაა. ერთი წელიწადი მაინც თუ კიდევ ვიცოცხლე, შეგონია, ყველაფერს გამოვასწორებ.

გვაცნით შენი აკაკი
16 თვისი

ჩემო ძვირფასო ნატაშა!

მე უკვე საჩხერეში ვარ. თუმცა აქ არც ისე კარგი, მაგრამ შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა, ვინემ ქალაქებში. იქ, არ იცო როდის მოკლავნი, აქ კი, ეს უმედურება არ მოგელის. ამას წინათ გწერდი, რომ საქმეების გამო აქ ათ დღეს დაეჩხებინეთქო, მაგრამ არ ვიცო, მოვასწრებ თუ არა ყველაფერს ასე მალე, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში აქედან პირდაპირ თქვენკენ გამოგსწავებ, ამიტომ წერილებს აქ ნუღა გამოგიგზავნი, შესაძლოა, ვერ მომსწროს. ვსარგებლობ რა შემთხვევით, აქ მე ზოგიერთ ცნობებს ვაგროვებ ანეტას მამულის თითბაზეც, მაგრამ ამას ვაკეთებ სხვათა შორის. როგორც ვხედავ, შენ ძალიან ცდილობ გაამართლო ლილია, დრო არა აქვს, მაგრამ შეუძლებელია, ეს ასე იყოს. ნუ თუ წლების მანძილზე 5 წელი დრო ვერ გამოიხატა რომ ორიოდ სიტყვა მოეწერა მამისათვის? მაგრამ არ ვუყვარვარ... თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რატომ უნდა ვუყვარდეთ? ჩემი პლატონური სიყვარულისათვის? — მაგრამ ეს ცოტა რამ არის მეოცე საუკუნეში — ამრიგად, მეტს ნუღა მოწვერ, ჩემო ძვირფასო! როგორც კი საქმეებს მოვათავებ, გამოვეშურები. აქ დიდხანს დარჩენა არ შემოძლიაო, როგორ მინდა მალე გადაგხვდეთო ყველს.

გვაცნით, კუბოს კარამდე თქვენი აკაკი

15 აგვისტო

ძვირფასო ჩემო! ეს რა წყუელი წელიწადია ჩემთვის. მოკლეც დღისამიძე-მამა, გვიკო კი ვაღარანა. დღეს მივდივარ იქ, სურამიდან. დავრ-

ძალვის კვირას აპირებენ და მე, რასაკვირველია, უნდა დაეარჩე... თუ ღმერთი გვიანს, ჩემი ჯავრი ნუ გვიქნება. მკვლელები დააპატიმრეს. საცოდავი მხეცურად მოჰკლეს მისმავე გლეხებმა და, მერე თეთროვნე გამოცხადნენ პოლიციამა. ესეც აქიური წესები!

გეორგი შენი აჯაკი

9 სექტემბერი

ჩემი ძვირფასებო!

ღმთის გულისათვის ჩემი ჯავრი ნუ გვიქნებათ. შე შეშინალი ვიყო ფრთხილი, რამდენადაც ეს შეიძლება და საჭიროა ამ არეულობის დროს. მთავარი ეს არის, რომ მე არაფერს საქმეში არ ვერცევი და ვარ ჩემთვის. ხელ მივიღვიარ საზხერეს, სადაც ვერჯერობით სიმშვიდეა, და შე იქ ისე როგორც სხვა ადგილებში, არაფერს ხელს არ მახლებს. საწყალი ოტოს დასაფლავებს კვერთხში ორი დღით ადრე ჩემს ჩასვლამდე. ძალიან შეწუხებული ვარ. დავბრუნდები თუ არა, გიღებეშებო, და გამოგზავნეთ ბილეთი მანდ წამოსასვლელად, რადგან გადავწყვიტე ეს ზამთარი პიტერში გავატარო. ეს სამი დღეა ვიწვექ, ავად ვიყავო, უპრაფაში სასაკლავო დატროილდა, რასაც ამ ბროშურებიდან შეიტყობთ. ჯერჯერობით ნახვამდის.

გეორგი აჯაკი

11 სექტემბერი

ძვირფასო ლილია!

გუშინ საზხერეში ჩამოვედი და დღეს მივიღე შენი წერილი, 11 აგვისტოს თარიღით, მომაწოდა იგი ტასომ, თბილისიდან, ამასთან შერეს, გიგზავნი ნატაშის დებეშასაცო, მაგრამ არ ჩანს, ალბათ კონვერტში ჩადება დააეიწყდა. შენმა წერილმა ცოტა გამაყვირა: აქ ახლა ამ არეულობის დროს, ერთი მანეთის შოვნაც კი ძნელია და ღმერთია მოწმე თუ რა შრომად მოდის ყოველი მანეთის მოპოვება. თვითონაც მივიტარს, როგორ ვშოულობ მას. თითქოს ჯანმრთელ ვაცს სწერდე. ჩამოდი, წადიო, და არა მე — ავადმყოფ მოხუცს... იქნებ, ამ იუბილემ მომიქნს რაიმე და რატომ გავსწიო ჩისკი და ჩამოვიდე თქვენთან?

არ აქობებს იუბილე გადაეხადო და მერე ჩამოვიდე? მინამდღ ხომ სულ ცოტა დრო დარჩა. ჩა. ძალიან მსურდა ოქტენც დასწრებოდიოთ ჩემს იუბილეს, მაგრამ საშუალება არ მაქვს; ჩემს იუბილემდე ხომ კიდევ უნდა გამოგზავნაოთ ფული, მერე თვითონაც ჩამოვიდე და წამოვიყვანო დედამეზინი წყლებზე, ბაქოშიც უნდა შევიარო, მაგრამ ჯერ ვერ გუბედავ. ხოლერის მე-

შინა და გზივარ საზხერეში, სადაც, როგორც აღმოჩნდა, ჩემი ყოფნა აუცილებელია, თუმცა პირადად ჩემთვის მძიმე ასატენიერებელია.

ღმთის გულისათვის, მომწმეც, ამ აქცემანეთის გარდა, ადრე გამოგზავნეთ ას ორმოცდაათი მანეთი, ნუ თუ არ მივიღიათ? ცნობისათვის მივაკითხე კომერციულ ბანკს და იქ მითხრეს, გადაგზავნეთო; თქვენ კი ერთ სიტყვასაც არ მწერთ... შენმა ქართულმა წერილმა გამახარა. ივარჯიშე ჩემს ჩამოსვლამდე და, მერე ღმთის წყალობით, ჩვენი საქმე უკეთ წავა. ფხვები შეე მტყვი, თითქმის ვერ ვაპოქარავებ, ასე რომ, შენი საზრუნავი ხელედა დედაც და მამაც.

გეორგი აჯაკი

ჩემი ძვირფასებო!

რამდენიმე დღე დავყავი თბილისში და მხოლოდ მეხუთე დღეს ვინახულე ამატა არასწორი მისამართი მქონდა. დიდხანს დამქირდა ძებნა. მდღეობა ღმერთს, ისინი უკეთ დამიხდენენ, ვინემ წარმოგედგინათ. საშუა არ დამანება, მაგრამ ფული კი მიიღო ჩემგან. როგორც შევემჩინე, თბილისიდან იგი არსად წასვლას არ აპირებს, და ცხოვრობს არც ისე კუდად, როგორც თქვენ გგონიათ. ასე, რომ მისი დარდი ნუ გვიქნებათ. ჩემს შესახებ ხომ ფიქრაც ზედმეტია. მე ძალიან კარგად გუვლი თავს. სამაზრო არჩევნები დამთავრდა ჩემს ჩამოსვლამდე. ხელ მივიღვიარ საზხერეს და დეკრები ოტოს გარდაცვალების ორმოცამდე, ე. ი. ოქტომბრის 5-მდე, მერე ჩამოვალ თბილისში, იქიდან გამოვსწვე თქვენენ.

გეორგი თქვენი აჯაკი

ჩემი ძვირფასო!

როგორც თქვენი წერილებიდან ჩანს, მიწყობით. გეყოფათ თქვენ წარმოდგენა არაგაკვთ კავკასიაზე და აქაურ ამბებზე. რომ დღემდე თქვენთან ვერ ჩამოვსულვარ და რომ ასეთი ტერორის დროს წერილები თქვენამდე ვერ აღწევს, ამასი არაფერია ვასაკვირველი. არ არა დღე, რომ საცვილილს არ ველოდეთ. ჩვენი ნაცნობებიდან ნახევარი ამზობილია ბარბაროსულად. ხოცავს ყველა პარტია და ამათ გარდა პროფესიული უჩალებიც — ისინი საშინლად მომარადენენ და დაუსჯელად მოქმედებენ. ჯერჯერობით მე ღმერთი მწყალობს. ეს სასწაულია.

აქ ყოველგვარა საქმე შეჩერდა. და ყველას შიშვითი სკვდილი გველის, ლატაკებსაც და მღიდრებსაც. არაფერს არაფერს იხდის და გრუშის შოვნაც კი ჰირს... იო, შეე რამდენიმე თვე და დაახლოვებით 200 მანეთი დეკარგე ფუქად

გვჭირბოდი მიმღლო რამე ქეთისის ბანკში. გამოირკვა, რომ ბანკი ნაღდ ფულს კი არ იბადის, არამედ აქციებს, ხოლო აქციებში არიან არაფერი იმდენა ახლა, იქნებ, ისევ თბილისში მოეახერხო რამე. სანამ შენს ხელშეკრულებას არ გამოვსყიდო, ნასყიდობის შესრულება არ შეიძლება, მაგრამ ის, ვინც ამ საქმეს აწყობს, დამპირდა, წინასწარ გამოვართმევ 5 თას მანეთს და მოგცემო, რომ ხელშეკრულება გამოისყიდოთ. ეს კაცი 10 ავგისტოს უნდა ჩამოსულიყო ჩვენ კი ისევ ველო. ჯერჯერობით არც კომპანია ჩანს, თუმცა შეიძლება იქნეს, რომ იგი საიმედოა. მეც ვუცდი და იმ რატომ არის, რომ ჯერ ვერ მოვდივარ. სახერგში უფელგვარი სიმართლით და სიმრულით 500 მანეთის შეგროვება მოვახერხებ, აქედან 300 მანეთს შენ გამოვიგზავნი, 100 მანეთი ამბასათვის გადავდე, 50 მანეთი უკვე გადავეცი გუშინ (დანარჩენს გამომგზავრებისას მოვცემ, რომ არ შემოგხარჯოთ), ხოლო 10 მანეთი ჩემთვის დავიტოვებ. როგორც კი ლეთის შეწევნით საქმეებს მოვათავებ, გამოვმგზავრებუი. გული ძალიან მომიწყვეს თქვენკენ, ძალიან მინდა გადავიხვიო ჩემს საყვარელ ბუზუნა ქალბატონს. ბაბო ფოჩნეთა. იმ ნაშდგოლი მოვარჯებ ქალი მაგრამ ვაი, რომ ჩვენ იბბალი არ გვაქვს. გკოცნით მაგრად

აკაკი

რომ მე მიხდება მათთვის უკანასკნელი გროზების ვაზარება, მათ ჰგონიოთ, რომ ბევრი ფული მაქვს, და არ უნდა გამიღონ, რომ ჩემს საკეთიაროებას მათზე უფრო უჭირს. ზვარ შვიდივარ ქეთისისა და როცა დაბრუნდები, თქვენთან გამოვიწყებ, საშვასაც თან წამოვიყვან, მაგრამ შეშინია სადმე გზაზე არ გავეჩხირო, რადგან ამბობენ, რუსეთში რეინფანტოთა გაფიცვები მოსალოდნელია.

მე ნება დამართეს გამოვცე ვახუთი, მაგრამ სანამ თქვენ არ მოგეთათბირებთ, ვერაფერი გადამიწყვეტია, მალე ნახვამღი.

თქვენი მოყვარული აკაკი

P. S. თქვენი წერილები ამატამ ვადმოძკა ვმადლობო, რომ არ მოვიწყებო.

ძვირფასო ჩემო ნატაშა!

თქვენი წერილები ჩემთვის ისე გასახარია, როგორც ცის მანანა, და მადლობა ღმერთს, რომ მე მათ ვღებულობ. რაც შეეხება კერძოდ ჩვენს მღვთმარბობას, ძალიან ცუდი მღვთმარბობაა... თქვენ მანდ გაწუხებენ სოციალისტები მხოლოდ. აქ ჩვენ ბანიცი და პლიუს კაზაკებიც... ქეთისის გუბერნია გავერანებულია... იწვის სახლები. ლექნები და მალახები გაპარტყლია. ადამიანებს ზოკავენ ბუზუბივით, არ არჩევენ მართალსა და მტყუნს. სახებზე დაჩბულია. გადაარჩა მხოლოდ ჩვენი სახლი. მიკვარს, რატომ? ალბათ, ღმერთმა შეგებრალა შენი კეთილი გულისა და კარგი ქალბონისათვის... ბარადად მე სათაველ მღვთმარბობაში ვარ. ვაპირებ აქედან წასვლას. მაგრამ უფულობის გამო ვერ ვახერხებ. მაშუღიდან ჯერ კაპივი არ მიმიღია, ხოლო ფონდი სექტემბრის თვიდან გროზს აღარ მომცემს. მეც ამიტომ ვახუთ „კავკასიაში“ ვმუშაობ, მაგრამ ვღებულობ იმდენს, რომ ძლივს მყოფნის პერიოსა და წყლისათვის და შენთანების შესახად, რომლებიც უამისოდ შიმშილით ამოწყდებოდნენ, მაგრამ ვიმედოვნებ, რომ ყველაფერი გამოკეთდება და მე მალე ვიხილავ ჩემს პირველ ანგელოზს — ნატამის და გადავიხვევი. ლიოლის ვკოცნი.

თქვენი მოყვარული აკაკი

გკოცნით აკაკი

11 ოქტომბერი

ჩემო ძვირფასებო!

ჩემო ძვირფასო მეგობრებო!

გუშინ ჩამოვედი სახებრიდან და ვინახულე ამბა და სწორედ დროზე! ყველანი ჩანართელად არიან და არც ისე ცუდად, როგორც ნატაშას ჰგონია. ამბას არ სურს პეტერბურგს წასვლა, ხოლო საშვას მერავისათვის ახალი ტანხაცმელი შეუკეთია და სანამ იმას არ გამოისყიდო, — მეუბნება, — აქედან ფებს არ ვადგამო. მე კი არაფერი ვამანნია. იმის გამო,

ქეთისის ყოველთვის იყო საყვარელი, მაგრამ ახლა მანინ რაღაც საშინელებაა! ყოვთხელზე უარესია. სამხედრო წესები და გაფიცვებია, არ არის არც მიმოსვლა, არც ტელეგრაფი, არც წერილები, არც ვახუთები. ქუჩებში დღისით-შისით ძარცვა-გლეჯაა, მკვლელობა, საშინელება, სახლებში ხელიგნები იჭრებიან დაა. შ. მიკვირს, როგორ ვდადარჩი, მაგრამ ჩემს თავზე არ

ვეფქრობ. მე ის მაწუხებს, რომ თქვენგან არ მიხილავ ცნობა და არც შეიძლება მიმელო რაიმე. ახლა მივიღე თქვენი დეკრეტი, მაგრამ ეს ცოტაა ძლიერ ჩამოვედი თბილისში, მაგრამ არც აქ არის კარგი მდგომარეობა... მიხედოდა აქედან წავსულიყავი, მაგრამ ამბობდნენ, მალე ისევ გადუღებენ დაიწყებოდა და მეშინია სადმე გზაზე არ გავეჩხირო, სჯობია, ისევ მოვიყარო, სანამ შესასაღებელია, და ყველაფერი არ დამშვიდდება. თუ დამართი გწამთ, თქვენც ღეთის იმედი და მოთმინება იქონიეთ. იმედი მაქვს, რომ ლიოლავ ახლოს აუღებს დროს და ისე მოაწუხოს თავის ცხოვრებას. ჩამოვედი თუ არა, ვინახულე ამიტა. მაღალბა დამართის, არც ისე უცდად ცხოვრობს. სიძარბო რომ ითქვას, ის უკეთ ცხოვრობს, ვინემ ჩვენ ყველანი. მიუხედავად ამისა, ჩვეულების ძალით, მაინც დავეტრევე ხეთი მანეთი. მე შგონია, მას არც ისე უჭირს, მაგრამ მიგჩეია მდებრე წუწუნს. ახლა ისეთი დროა, რომ ვერც მდიდრები ცხოვრობენ მაინც და მაინც კარვად. ჩვენს ოჯახურ საქმეებზე ვიამბობთ, როგორც კი მანდ ჩამოვალ. აქ ღიღასს არ დავრჩებო. მიმძიმს საცოცხლე, როცა ჩემთან არ არის ზემო ბუბუნა ქალბატონი. დღესასწაულებისათვის უთუოდ ჩამოვალ!

სულთ და გულით გპოცნით, თქვენი მოყვარული აკაკი

4. დეკემბერი

გმაღლობთ, ძვირფასო ნატაშა, სასიამოვნო წერილისათვის. ახლახანს ჩამოვედი სახხერიდან და მივიღე შენი წერილი და ქვითარი ამატასგან, მაგრამ უფულობის გამო აღბომის გამოსყიდვა ქერჭერობით არ შემიძლია.

ჩემი „ფრანკები“ ჭერ კადემ არ გამოჩენილა და აღარც ვუძლი. ღეთის გულისაჟვის, შენ თვითონ გაყიდე მარგანეცი, მხოლოდ იცოდეთ, რომ ფასმა ახლა 23 კაპიკამდე აიწია, მე დებე-შა გამოვეტყაყენე ლიოლას — ეთხოვე რამდენიმე დღით ჩამოსულიყო, მაგრამ პასუხი არ მიმიღია, რაც ძალიან მაწუხებს, როგორც კი სამგზავრო ფულს ვაშოვი, გამოვსწეე თქვენგან უმჯედალ.

გპოცნი კუბოს კარამდე შენი აკაკი

P. S. როგორ არიან ერისთავები? გადაეცი ჩემი მოკითხვა.

ჩემი ძვირფასებო!

ივრე უკვე ოთხი დღეა, სახხერეში ვარ. მოვიდა დიდი თოვლი და დადგა დიდი ზამთარი, მაგრამ არა რუსული, არამედ წმინდა ქართული ზამთარი: წვიმა, თოვლ-წყვილი, ტალახა და ყოველგვარი გასაჭირი. ასეთ ვითარებაში უნდა იყდებუხართან და თებოლდე, მაგრამ თურმე ესეც შეუძლებელი ყოფილა. როცა ბაზარს ცეცხლს წა-

უვიდეს, ერთბაშად ყველა ჩვენს სახლს მიაწუდა იმ იმედით, რომ აქ მათ არაფერი ზღოს არ ახლებდა, და გაავსებ ყველა ოთახი. როგორც სწელოტებმა — ბოჩკა, და ისე დაქითეს ყველაფერი, რომ მეც კი მიჭირდა აქ დარჩენა. ერთბაშად ებრუნებოდა ქალბა ჩვენსას ნაეშეი დიბადა. ამ დღეებში ისევ მივდივარ თბილისს, და როგორც კი საქმეებს მოვათავებ, გამოვსწეე თქვენთან. ამატა და სამეკა უკვე ვერარ ჩერდებიან აქ და პეტერბურგისაკენ მიიწევენ, და არ ეცა, რა გვინა? ველი თქვენს პასუხს. დინა თუ ჩამოვიდა? თუ ჩამოვიდა, გადაეცი ჩემი გულობილი მოკითხვა. ბოლიში მოკლე წერილისათვის.

თქვენი მოყვარული აკაკი

10 დეკემბერი

ძვირფასო ლიოლია!

ბაქოდან თბილისში ჩამოსვლისთანავე, ჩვეულებისამებრ, ვეად გავხდი, და თითქმის დღემდე ვერ გამოვკეთდი. ექიმების განკარგულებით, წასაკონხად არაფერს მამდებდნენ, ამიტომ ყველა კორესპონდენცია ახლა მომბრუნეს — რამდენიმე კვირის შემდეგ. ისე რომ პასუხის გაცემა მაინც, განსაკუთრებით, დებეშებზე მისტყვევია კიდევ. ახლა შევეუდებე საქმეებზე ქუთაისში. ქერჭერობით ეპისკოპოსთან ვიყავი და კვერთხის მიყოფა შეუთავაზე. დამპირდა მალე მოვაგვარებო, მაგრამ ეს მალე, აღბათ, დიღახანს ვაქნაფრდებდა. რაც შეეხება მარგანეცი. უნდა ითქვას, რომ ამჟამად მისი ფასი, საზამთრო სეზონის გამო, დაცმულია რადგან ვაზიღვა ჭირს. ეს დროებითია. ვაზაფხულამდე უნდა მოვიცადოთ. რაც შეეხება ჩვენს მარგანეცის გაყიდვას, ეველები ჩემი წილი მალე გაყიდო (მაგრამ ეს „მალე“ თეატრალური „მალე“ კი არაა, რომელიც ერთი საღამოს დროთ განისაზღვრება, არამედ კომერციული „მალე“), მაგრამ თქვენი წილი მარგანეცის გაყიდვა, ჩემი აზრით, არ უნდა დამაჩნდით, სწორედ ზედ მარგანეცის გამოსასვლელთან ან მის ახლოს პოლიკოესტის გზა გაჟავს, და თუ ეს მოხდება, მაშინ ფასი ათჯერ მაინც აიწეეს, ამიტომ ვფიქრობ, სჯობია მოვიცადოთ, მით უფრო, რომ გზა პლატფორმამდე ექვს ვერსზე მეტი არ იქნება. თუმცა, როგორც გეხეხებას, მხოლოდ მოეთათბირო კონსტ. სიმ-ძე აკომენეცის. იგი, როგორც შევამჩნიე კომერციულ საქმეებში არ შეეცდება. არტისტების მიხეზოთ თითქმის რამდენიმე ათეული ათასის დაკარგვა არავითარი ანგარიში არაა. ამიტომ არ ღიღას აქარება. ახლა შენ გმართებს იმაქმედო უფრო ფრთხილად და მოფიქრებოთ. იი, ახლაც ეს შეჩილი დამთავრებული არ მქონდა, რომ სასტუმროში ატყდა ხმაური და დრიანცელი... მთელი სკანდალი! ამატა თურმე აქ არის, იმავე სას-

ტურმოში, სადაც მე. თავს გვერდწითელის დიდ ასალებდა, აქ თითქოს საჭმისათვის არის ჩამოსულა. უწყევტა, მაგრამ წარდგენილი ანგარიში ვერ დადებდა და მეც, რომ სკანდალი ამეცოლება (რადგან იგი ხომ ჩემი ცოლიდა!) იძულებული ვავხდი ვადამხება. წარმოიდგინე, როგორ ვაგებრაზდი, მაგრამ რას იზამ? რაც იყო, იყო. აუვი ქანშითულად არ დაეარგო ენერჯია და გულთან ახლოს წე მიიტან წარუმატებლობას და უსიამოვნებას. **Перемелется— мука будет, а пона пусть будет мука.** ეს სეთლაა კვიანებისათვის სამეგრისოლ; წე დაავიწყდება, რომ მომავალი შენია.

გეოცინი აკაი

შს დეკემბერი

ჩემი ძვირფასებო!

შობის წინადღეს ვიყავი ამქატიან და მივიდე შენი წერილი, როგორც ჩანს, რამდენიმე ჩემი წერილიდან თქვენ მხოლოდ ერთი მივიღიათ, ამისათვისაც მადლობა უფუალს, ამოდენი ვაფიცვებასა და ბოიკოტების შემდეგ, რა ვასაყურია, რომ ვერაფერი მიიღოთ. აქ ისეთი საშინელება ტრიალებს, რომ კალმით არ აიწერება, ქალაქში სამხედრო წესებია და ამ დღეებში უკვე საალყო წესები გამოაცხადეს. არ არის მიმოსვლა. არც არსად გასასვლელი, ანარქისტები და კაზაკები საშინელ ამბებს ჩადიან. ახლახან დაარბიეს და ააწიოეს სოფლის ბაზარი. ქალაქის ცენტრში ისროდნენ ზარბაზნებს და განტრეყლად ბეჭი გაწყვიტეს, დაიღებნენ უღანაშულონი. გუშინ აიკლეს ნაძალადევის მთელი ებანი და დღეს ჭრებზე ჰყრია რამდენიმე ასეული ადამიანის გვამი, და დამმარტავი არავინ არის.

საერთოდ, საკმაო ვინმე ზღაპარში ან ვიქმა ფუჰად თოფი გაისროლოს, რომ კაზაკებმა, მშვიდობიანი ვაშვლე-გამოვლელთ ძლიერ და უწყურ ვანტრეყლად. რასაკვირველია, ასეთ დროს სახლიდან არ ვადიხარ, მაგრამ შინაც არავინ არის დაზღვეული და ყოველ წუთში მოვლი სიკვდილს. კაზაკები სახლებს ვაფრდან ასწამენ ნეთს და ისე უვიდებენ ციცილს. არსად მთავრობა, არსად პოლიცია; გაფიცვები, ყველგან გაფიცვები, ყველაფერი დაეცეოლია და ზოგჯერ 3-4 დღე უბუროდ ვართ და ვიშვილობთ. არაფერი ამის მსგავსი პორტ-არტურში არ მომხდარა.

ღისწულისაგან მინდობილობის ქალაღი მივიდე, მაგრამ რა მაქნისია? დიდი ხანია ფონდიდან არაფერს მაძლევენ. რუდექციები დაბურტოლია. ერთი სიტყვით, ისეთი დროა, როცა წინდა სინდისით შეიძლება წაიციოთ „მამაო ჩვენი“ და თქვა „იყავნ ნება შენი“ და „პურო ჩვენი არსობისა მოგვეც ჩვენ დღეს“, როგორც კი მიმოსვ-

ლა გაიხსნება, როგორმე ფულს ვაშოვი და წამოვიღ, ჭერ ჭერობით კი გეოცინი აკაი

ჩემი ძვირფასებო!

გეოცინი აკაი

გამოვიგზავნეთ 200 მანეთი ბერლინში, 200 მანეთიც — ბაიზში, სულ 400 მანეთი. ვარდა ამისა, კომერციული ბანკის საშუალებით გამოვიგზავნეთ ნიცაში 150 მანეთი და კიდევ 100 მანეთი აზოვის ბანკის საშუალებით. მაგრამ თქვენ ამ 150 მანეთის შესახებ არაფერს იწერებოთ, ნუთუ არ მივიღიათ? მევე ვგზავნი კიდევ 100 მანეთს. ჩემს ჩამოსვლამდე კიდევ გამოვიგზავნით როგორც კი შეეფრთვებ. ძალიან მწეულია ფულის შოვნა, პირდაპირ ვაფიცაწე. ეს მერამდენეფერაა წერილებსა გწერთ, მაგრამ ალბათ მისამართი არ არის სწორი. ფულის გეულისათვის, მეც შემიბრალებ. როგორმე იუბაღემდე გამაძლებინეთ და მევე ყველაფერი ვაბრავად იქნება. გრძელ წერილებს არ ვწერთ იმიტომ, რომ არ მცალაა და მევე მიჭირს, თქვენ კი ამას ხსნით, ომერობა იცის, რა მიზეზით.

გეოცინი

აკაი

P. S. შენმა ქართულმა წერილმა ძალიან გამაბარა. მე არასოდეს სიეკვოდ არ მიმანდა შენი ნიუიერება და ენერჯია, და სწორედ ამიტომ მტკივა გული, რომ მას ამაოდ ხარჯე შორს, არა ჩემს ახლოს. შეგეძლო აქ ასევე მეტი სარგებლობა მოგეტანა და ჩვეც ასე არ ვაგწამებულაყავით.

1908 წ.

ძვირფასო ცენია!

ახლა აკაი იყო ჩემთან და დავაწერიე ბარათი თქვენს სახელზე. მას თქვენთვის გამოვლახავთ თურმე მეტი, ვიდრე თქვენ იწერებოთ და უწყურით, შესაძლოა, არა სწორი მისამართი აცნობეთ და ფულა დაეარგა. დღეს აკაი იყო კომერციულ ბანკში, რომ თქვენთვის ფული გამოვიგზავნა. ძალიან წუხს, მეტის გამოგზავნა რომ არ შეუძლია, მაგრამ რას იზამ! იქნებ, საჭენ უკეთესობისაკენ შემოტრიალდეს და ყველა თქვენი ტანვეაწამება დავიწყებას მივიღო. მე მამა მყავს ავად და სასთუმალიან ეუზივარ. იქ ბაბოს ავადმყოფობა მაწუხებს, აქ — ძმის. როდის აქნება, რომ მეც თქვენთან ერთად მოკლევინო. წე თუ თქვენ აკაის იუბაღეს არ დაეწერებოთ? ჩემს შესახებ არაფერა საწუგევი არ შემოიღო შეგატყობინოთ. ზოლო თქვენ, ცენია, წე მომერადებით, მომწერეთ და მეც დიდ სიამოვნებით შევასრულებ თქვენს დავალებებს. აკაი ხომ ერთ დღეოლზე არ ზის, ხან ჭუთაოსშია, ხან სახჩერში და ა. შ.

გეოცინი მსურვალედ, გულისაღი საღამოლოლობის ველი მისგან ქართულ წერილს. მეო

ნია, პირველად მე ჩავეურებე მას ეს აზრი, ჩემი ბავშვები საღამს ვითვლიან.

თქვენი მოყვარული ტასო მანახელი

ჩემი ძვირფასებო!

ფულა სულ შემომგლია და ვარ უტროშაპი-კოლ. უძველები კარზედ მოგვადგა და არაიენ არის, რომ დავესესხოს. შიასისა დაძლევაძლე არსად მი-საღები არაფერი მივქს.

ჩემთვის თქვენს ჩამოსვლას დიდი მნიშვნე-ლობა აქვს, ამიტომ რაიმე ილონე და მომეშვე-ლე. საგზაო ფული ვინმესგან ისესხე და მერე მე გადავიხდი. არ დაგაიწყდეს შორეს დაძაბი-ელება. მალე ტყეს გავეყოლი და ვადაუხვდი, რაც ვრგვება. ამისობაში თქვენს დაისვენებთ ჩემთან, საჩხერეში. ამ დიდ ფუფუნებაში არ შეყოლე-ბით, მაგრამ მაინც უკეთესად იქნებით, ვინემ სახლვარვარეთ. რამდენ წამებად დამიყდა, რომ მომეშორებია ეს 100 დესეტინა მუნხარი. მაგ-რამ მადლობა ღმერთს, ახლა ყველაფერი დამ-თავრდა. მალე შესდგება შავიქვის მონქველთა ყროლობა და ამისა ცოტაოდენი იმედი მიქვს. მაგრამ არ მიყვარს წინასწარ ლაპარაკი საქმეზე, რომელიც ჭერ კიდეე ოდნეე საეპვოდ მეჩვენე-ბა. საერთოდ ვერ ვიტან რისეს, ამის შგავსს, როგორც თეატრალურაა. ავტო, როგორც იწერე-ბით. თქვენს უკვე დეკარგეთ 17 ათასი მანეთი ღმერთო ჩემო, ამ კაპიტალით ჩვენში, კავკასია-ში, სასწაულები შეიძლება მოახდინო. დაღიანე-ბისაგან ინგლისელებმა ტყე 800 ათას მანეთად იყიდეს, ხოლო სამი წლის წინათ იგივე მამულე მე 50 ათას მანეთად შემომთავაზეს: ამ ხუთი წლის წინათ მანსვეტრაშვილმა ბაქმის დიოწყო ნავთზე მუშაობა ისე, რომ ჭაბეში 50 მანეთზე მეტი არა ჰქონია, ახლა წელიწადში 170 ათას მანეთს წმინდა შემოსავალს ღებულობს. თი რატომ მინდა, რომ შორე ჩამოვიდეს და დაა-ჩეს ჩემთან რამდენიმე ხანს, მიხედ-მოთხე-დადეს და თვითონვე მიხედება, სადა რა გააკეთოს, და მეც ჩემი მხრით შევეშველებო. იქნე არ მე-პარება, რომ მას თავისი ენერჯიით შეუძლია გამიღიარდეს, გამიღიარდეს ისე, რომ შენზე ვა-ცემული სესხი არც კი გაახსენდეს. იმედი მიქვს, რომ ის ჩემთან არ მოიწყენს. მაგრამ კიდეე რომ მოაწყინოს სასარგებლო საქმის გულისათვის, არა უშავს რა, საშემოდგომოდ ყველა ჩვენი სა-ქმე მოთავლებება და ჩვენი შეგვეძლება ერთად ვაეუშვხავროთ იქ, სადაც მოგვეპოინება. ყველა-ზე მძიმე მდგომარეობაში ვიქნება მხოლოდ მ-ისას დამლევაძლე. ვადაწყვეტილია პირველი იგ-ლისიდან მომეცეს თვეში 300 მანეთი პენსია ბა-ნკიდან და წერაკითხვის საზოგადოებიდან. რაც შეეხება შავი ქვის მონქველთა ყროლობას, იმე-დი მიქვს, რომ იქაც რამეს მოვაგვარებ.

გუცნით მაგრად, თქვენი ჩამოსვლას მო-ლოდინში

ავაგი
24.11.1939
28.11.1939
18 ივნისი

ჩემი ძვირფასებო!

ქანმრთელად ვარ. მაგრამ ჩემი მგზავრობა უიღბლო გამოდგა. გროზნოში გამქურდეს, და თბილისს ფესშიშველი ჩამოვედი. შევეუდღეი სა-ქმეებს, შედეგებს მერე შეგატყობინებთ. მანამ-დე კი იმერეთში მივდივარ. ვაზუთებში უკვე დააწყეს ლაპარაკი ჩემს იუბილზე, რომელიც ვადაზილი იქნება 5 თვის შემდეგ. საერთოდ პენსიის შესახებაც ლაპარაკობენ, მაგრამ სანამ ჭიბეში არ მიქნება, — ვერაფერს ვიტყვი. სა-ერთოდ კარგად ვარ და თავს ქანმრთელად ვგრძნობ, სასტუმრო „ფრანკიაში“ მესტ ველარ ვიცხოვრებ და ვადაზინდები თუ არა, კერძო ბინაზე მოვეწყობი. ტასომ არ იქნა, არ მომცა ოთახი... თქვენი საქმე როგორ არის? ძალიან ვადაზობ თქვენზე. მხოლოდ ერთი ღვთის იმე-ლით გუცხვლობ. მომავალზე შორე და უთხა-რით, რომ იქ ყველაფერს ვაეკეთებ, რაც კი შესაძლებელია, მაგრამ ბერლინიში მის იმედოდ ვარ. ბოლოში მოკლე წერილისათვის...

სულითა და გულით გუცნით თქვენი მოყვა-რული ავაგი

28 ივნისი

ჩემი ძვირფასებო!

ეს არის გუშინ ჩამოვედი იმერეთიდან, რამ-დენიმე დღე დავყავი საჩხერეში. უჩემოდ იქ ყველაფერი თავდაფირა დგას. საერთოდ ვაბუ-რებული ტერორი მძვინვარებს. მაგრამ ჩემი ჭაბი ნუ გექნებათ.

თბილისის და ქუთაისის ბანკებმა 1500-1500 მანეთი პენსია დაინიშნეს, მაგრამ მათი მიცემა იუბილეს მოუსადაგეს, იუბილეს ვადაზა კი უნ-დათ 27 ნოემბერს, მაგრამ, მე მგონია, მეც მო-მიწვევს ვთქვა: „ერთობა ბევრი ყვაავილება!“ რის გაკეთებაც იქ შეიძლება, ვაეკეთებ. რაც შეეხებათ თქვენ იქ, რა თქმა უნდა, მოეწყო-ბით. ვეწლი აფოვანე და იმედი მიქვს, ანეტას ნახეარს მაინც ვამოვართმევ. როგორც კი ფულს ვიშოვი, პეტრბურგს ვაწვევ ფეტარის საქმის მოსავაარებლად, ხოლო იქიდან თქვენ-თან წამოვიღ, მაგრამ ეს აგვისტოზე ადრე არ მოხდება. იუბილესათვის უკანეე უნდა დავბრუ-ნდე. ღვთის გულისათვის, ნუ ინტრეიულებთ. უკეთესი მომავლის იმედი იქნით. ღმერთია მოწყალე! არასოდეს არ უნდა დაეარგოთ იმე-დი და ენერჯია.

ხვალ გამოვიგზავნი 200 მანეთს, როგორც დამკავოფილდით, დედაშენის ავადმყოფობა ძა-ლიან მაწუხებს. ღვთის გულისათვის, ისეც

ვთხოვთ, ტირილს თავი დაიხვეთ, როცა წერილს მწერთ. შორე ჩამოვიდა, მაგრამ მე ვერ არ მინახავს.

ნახვამდის, გუკონით აჟაკო

26 ივლისი

5 ოქტომბერი

ძვირფასო ჩემო ნატაშა!

ძვირფასო ჩემო ნატაშა!

მე ახლა სახეობიდან ბორჯომში მივემგზავრები. იქ ლილიას საქმის გამო მინდა ვნახო ეოთი კაცი და თუ ვერ ჩაეტყუწარი, დამჭირდება ცოტა ხანს ლოდინი... მერე უნდა მივამურო ბაქოს იმავე საქმის გამო. თქვენთან ჩამოსვლა ჩემი თვლილს დამთავრებამდე, შენი თანხმობით, ვფიქრობ, გადავდო. იუბილე გაიმართება სამი თვის მერე, ნოემბერში, და ჩემი ყოფნა აქ აუცილებელია. შით უმეტეს, იუბილეს რალაც მატერიალური სარგებლობაც მოქვეყნა. ჩვენი მდგომარეობაში აქ არაფერია სათაქილო. ამიტომ ვფიქრობ გადავიხდო იუბილე და მერე მალე გამოვსული თქვენენ. — შემდეგ რა გავაკეთო, ამაზე სამთვემ ერთად მოვილაპარაკეთ. თუ ლილიას საქმე კარგად მოეწყო, უკანვე დავბრუნდებით, თუ არ მოეწყო, დაგრჩებით ნიაში. რას იზამ? მანამდე ვეცდები კიდევ რამე გამოგზავნათ და ღვთის გულისათვის თქვენს შემიწყუთ ხელი ე. ი. იქონიეთ მოთმინება იუბილემდე.

მე ჯანმრთელად და დიდ დაჯიარებაში ვარ. წერილებს ტასო მანახლის სახელზე წულა ვამოგზავნით. იგი თუჩმე რუსეთში წასულა. ჩემი მისამართი: თბილისი, გუნიბას შესახვევი №11. ერთსათვის ზინა. აქედან მომამყლიან, სადაც არ უნდა ვიქნე.

გუკონით ორთავეს თქვენი მოყვარული აჟაკო

11 სექტემბერი

ჩემო ძვირფასო ლილია!

გუშინ მივიღე შენი წერილი, რომელმაც ძალიან მსასამოენა. მიხარია, რომ ვახსოვარ. დღეს უნდა წავსულიყავი ქუთაისში, მერე სახნერეთში, მაგრამ ჯერჯერობით ისეე გადავდგასეთ არეულობის დროს საჭირთა დიდი სიტრთხილე. სახნერეთში რომ ავალ და დეებმას ვამოგზავნი. მაშინვე მომამოღე ბილეთი აქედან თქვენენ გამოსამგზავრებლად. ამ ზამთარის დან მომყავს დათიყო, ურომლისოდაც ბიტერში ყოფნა გამიჭირდება. წერილები გამომიგზავნე მანახლის სახელზე, თუმცა მასთან არ ვარ ბინაზე. წერილებს მეგზოვე მომიტანს, სადაც არ უნდა ვიქნე. თუმცა შენი დიდი იმედი მაქვს, მაგრამ მინც ვარჩევე, ღვთის გულისათვის, წარუმატებლობას გულოთან ახლოს ნუ მიიტან. არ არის მარცხი, რომლის დამლევა ბოლოს და ბოლოს არ შეიძლებოდეს. გულს ნუ გაიტეხ! დღეაშენის წერილი, თუმცა ძალიან ვცდილო-

ბდი, სანახევროდ ვერ გავარჩიე, შეტისმეტად ნერეულად არის დაწერილი. გულთი გუკონით ორთავეს

გუკონით ორთავეს

გმადლობთ წერილისათვის, რომელმაც დამამშვიდა, შით უფრო, რომ შეშფოთებული ვიყავი ადგილობრივ გაზეთში: დამეცლიო სტატიით, რომ ლილიას შეუამდგომლობა ვალის ჩამოწერის და კონსერვატორიის დამთმობის შესახებ არ მოხერხდება... მე პირდაპირ მოვისწრაფვი, თქვენთან, რომ რთვორმე თავი დაავლიო დაწვეულილ აქაურობას. ძალიან მომეწყინა უთქვენოდ და მინდა სიბერის წლებში მინაც ვაცხოვრო თქვენთან ერთად.

წარმოადგინეთ, რომ ჩემს კომპანიას ისეე ვუცდი, ცოტახანს კიდევ დაველოდები და შეტრიცა უკვე აღარ შემიძლია... უთუოდ გამოვსწვიმ, თუმცა ტურქი მომპარეს. ერისთავები, როგორც იქნა, გავისტუმრე და გამოვიტყუდე, მეც ონადე დაემშვიდდი. საცოდაობა იყო აქ შათი ყურება, შით უმეტეს, რომ, შგონა, არ ჯეროდით, რომ ზოგჯერ მე თვითონ ძალიან მაჭირდა და ხშირად ვმომილობდი კიდევ, ნატაშა, ღვთის გულისათვის, კარგად დაფიქრდი და მომეცო რჩევა:

მალე დიწყება „ღმრის“ ახალი დებუტატების არჩევნები და იმის გამო, რომ მე მინდა თქვენთან ერთად ვაცხოვრო და გარდა ამისა, დაწესებულა დღეში 10 მანეთი ე. ი. თვეში სამასო მანეთი ჯამავრიო, მე ვფიქრობ დავთანხმდე ამ თანამდებობაზე, მაგრამ ამის შესახებ საჭირთა წინასწარ ვიყოლე შენი აზრად, ვანსაკუთრებით მაშინ, როცა შენ დამშვიდებული ხარ და გაჯერებული არა ხარ, რაც ჰგენი ილბალის წყალობით არც ისე იშვიათია. რაჟი შენ სრულიადც არ მიმინინარ უჯკეთ ქალად და შეიძლება რჩევა გუთხო. ამიტომ გუთხო გულდამშვიდებით ვანსაყო ეს საქმე... მე არავის არ ვეთამბირები, მაგრამ შენი გადაწყვეტილება ჩემთვის კანონი იქნება. მე ძალიან უკმაყოფილო ვარ სმუკათი. — ისე წავიდა, რომ არ შემატყოზინა; იქნებ, შეგნებულად მოიქცა ასე? თუ ლილიას წარმატება არა აქვს, ძალიან ნუ იფაქრებთ. ახლა ისეთი დროა, რომ ყველას ცუდად აქვს საქმე.

გუკონით აჟაკო.

7 ოქტომბერი

ჩემო ძვირფასო შეგობრებო!

როგორც კი ნიცაში ჩახვედით, მაშინვე ურთიერთ ჯრდობის საშუალებით 150 მანეთი გამოგზავნეთ და დაემშვიდდი, მაგრამ ჩემდა შე-

მაძრწუნებლად, ეს არის ამ დღეებში შევიტყუე, რომ ეს ფული თქვენითვის არ მოუტანიათ, მისამართის უქონლობის გამო, ნუ თუ არ შეგვძლიათ სწორად და გარკვევით დაწეროთ მისამართი? დაწერეთ უფრო გარკვევით! იქონიეთ მხედველობაში, რომ მეც ცუდად ვარჩევ თქვენ ხელს და ნუ მტანჯავთ თქვენა ნაჩხანით, — მე კვლავ ვაქვეა განგებულვინა მოტანიათ ფული ახალ მისამართზე და ალბათ, იგი ახლა უკვე მალევე გაქვთ. ნუთუ ფიქრობთ, რომ არ ვხრუნავ თქვენი სიმშვიდისათვის. როგორც იტყვიან, წილებზე ფეხს ვიდგამ, მაგრამ ვერ წარმოადგენთ თუ რა მიმიღ დროა. ახლა ისევ მივლივარ საჩხერეს და 20 ოქტომბერს კვლავ გამოვიგზავნი 200 მანეთს, და მეორე ვემდები კიდევ მოგაწოდოთ ჩამოსვლამდე, ესე იგი, იუბილუმდე, რამელიც 27 ნოემბერს გაიმართება. თხივეთ ლილიას მომეშველოს, რომ საქმეს თავი გავაბრუნებ, მეორე ხანს მაინც და მეორე მჯერა, უფლაფერა მოგვარდება. იუბილუმის დიდი მზადება მიმდინარეობს, არ ვიცი იქნება თუ არა ჩემ თავზე ღვთის წყალობა. მე ისეთი უიღბლო კაცი ვარ, რომ არაფერი მჯერა, ვარდა ჩემი ტანჯვა-წვალებებისა. ფულს გამოვიგზავნი თოსტით, ტელეგრაფით ძვირი ვღებ. — კვებითა დავაარებთ, სამაგიეროდ ჩვენს გონივრებში აღმოჩნდა მინერალური წყარი, რომელიც შემოსავალს მოგვცემს. მე უკვე შევუღებო შენებას. მაგრამ ამაზე არაფერი წამოგვდეთ შორესთან, თუ, ვინიცოხაა შეგხვდეთ სადმე. მაგრამ ვფიქრობ, რომ 27 ნოემბერს შორე თვითონ ჩამოვა ჩემთან და ჩამიშხამებს იუბილუმს! მაგრამ ყოველივე ეს ვარაუდია. ეფიქრობ, რომ იუბილუ უზრუნველყოფს ჩემს ცხოვრებას ასო, ასორმოცდაათი მანეთით თვეში, რაც საშუალებას მოგვცემს ვიცხოვროთ ნიცაში. ხოლო რასაც მე და ლილია გამოვიმუშავეთ ეს სხე იქნება. საცხოვრებლად კი 150 მანეთი ვუქვინებ თქვენი. როგორც ცხოვრობდით უფულოდ, როცა ჩემგან ვერაფერს ღებებოდით? როგორც ეს აღმოჩნდა, ჩემი ანგარიშით, თქვენ ჩემგან უკვე მიღებულ გაქვთ 650 მანეთი, შევიძლებო კიდევ გამოვიგზავნოთ 350 მანეთი ორ ჰერზე, რაც შეადგენს 1000 მანეთს. ძალიან შეცოდებით, მაგრამ თქვენც შემიცოდეთ!

მალე ნახვამდე გაცოცნით აკაცი

17 დეკემბერი

ჩემი ძვირფასებო!

დაიწყო ჩემი იუბილუ! 7 დეკემბერს გაიმართა თბილისში. 14 დეკემბერს — ქუთაისში; ამათ მოსვენება სხვა ქალაქებიც. მე ტყვე ვარ. ღმერთმა ქნას, რომ გავუძლო! ხდება რაღაც არა-

ჩვეულებრივი, რის აღწერაც არ შემიძლია. ზოგი სამი გაშთივიდან შეიძლება შეიტყუათ. ჩემს ჩამოსვლას იანერს დამაწყობებენ დაავითხრებ. ურიტო არ იქნება, თუ ლილია ჩამოვა და მომავითხვას. ღვთის გულისათვის, თქვენც მომეშველეთ. 300 მანეთი უკვე გამოვიგზავნეთ, 200 მანეთს ამ დღეებში მოგაწვინებ. 21 დეკემბერს ბაქოში უქვინებ. ბაქოელებმა გვითხივეს. დრო არა მაქვს მეტი მოგწერათ.

საერთოდ, კარგად ვარ. დედაშენს ჩემი ჯავრი ნუ ექნება. შენი ჩამოსვლა რამდენიმე დღით საქარია. მიხედავ-მოხივდავ. ყველაფერს ერთად მოვაგვარებთ და ანერის დამაწყობ გავემგზავრებთ ნიცაში; იქ მთელ ზაფხულს დავარჩებთ და მეორე ყველა ერთად ჩამოვალთ იქ.

გაცოცნით. თქვენი მოყვარული აკაცი.

ჩემო ძვირფასებო!

ქუთაისში სამი დღე დავეყვი, სახლი დავიბრუნე, გადავიხადე რაც გადასახდელი მჭონდი, და ამიტომ თქვენ ვერაფერი გამოვიგზავნეთ. ახლა უკვე საჩხერეში ვარ და, მალეობა ღმერთს, ყველაფერი არც ისე არეული დამხვდება, როგორც მოველოდი. წარმოიდგინეთ ზოგი ჩემ გუჯულებთან კიდევ: აუშენებთან ცალკე სამხარეული, უფროდიათ ძროხა და მოუშენებთან ჭათმები, მაგრამ სამაგიეროდ გზაა ჯოჯობეთური. სადგურ საჩხერედან ჩემს სახლამდე ვერსანახვევარია, მაგრამ უფრო ვავიტანვე, ვიდრე პარიზიდან საჩხერემდე; თბილისში თავადანანაურთა ყრილობა მისის დამაწყობს გაიმართება. მე უკვე მოვასწარი ზოგი ჩემ გამეცეთებია — იმედო მაქვს, რომ მამულს არ დავკარგავ. ამინდი დადებულად დგას... ნამდვილი ვახაფხულია... რაღაც არაჩვეულებრივი წელაწადაი ხილი მეორეჯერ დამწიფდა. ბალიც კი შემოვიდა. რა ჰქვანია დედამენა! ქალაქებში, რომლებიც მან გადმოშვა, აღმოჩნდა მარგანეის თაობაზე გლუხებთან დიდებული პირობის დედანი და, რაკი ეს მაქვს, საქმის მოგება არ შეეძლება. ვიშვევ აგრეთვე ალელთვის ქვითარი, ჩემგან რომ მას ფული მიღებული აქვს. მე კი მეგონა, დავკარგე. საერთოდ, ჩამოსვლით ძალიან კმაყოფილი ვარ. ჯანზე კარგად ვარ და ხეალ საქმისათვის მივდივარ ქუთაისში. 25-დღე დავარჩები და მეორე დაებრუნდები თბილისში. იქ (ქუთაისში) ერთი საქმე მაქვს მოსაგვარებელი და თუ მოვასწარი, გამოთქმევ თქვენც: უთქვენოდ მომეწყინა. ჩემი მოკითხვა შორეს.

გაცოცნით მაგრად აკაცი

1909 წ.

8 იანვარი

ჩემი ძვირფასებო!

ახლანან დაებრუნდი ბაქოდან, სადაც ჩემი თბილად გადაიხადეს. დაებრუნდი შინ დაქანცულა, შემდგომი (საბუნების) გამგზავრება მასობრივად უკვე ვადავლდევი. მხოლოდ 14 იანვარს ვიქნები ბათუმში და ეს იქნება უკანასკნელი, სანამ თქვენთან ერთად ისევ უკანეთ არ დაებრუნდები სამშობლოში. უნდა ვიხსიანო, რომ ეს არ არის უბრალო თბილად, რომელიც ერთ დღეს თავდება, ეს არის ხანგრძლივი სახალხო დღესასწაული.

ზავსულად რომ ჩამოხვიდეთ ახლა, ახრი არა აქვს. ეს ძალიან ძვირი ჯდება და უსარგებლოც იქნება. უმჯობესია, მე თვითონ ჩამოვიღო თქვენთან, ერთად მოვიათობირობო, შერე როგორ მოვიქცეთ იანვრის ბოლომდე. ვფიქრობ, აქ დავჩრდი და შემდეგ თქვენთან წამოვიღო. შეეჩერდები რა ცოტა ხანს მოსკოვსა და პეტერბურგში. ეს იმით, რომ, პირველ ყოვლისა, აქ საქმეები მაქვს და მეორე — უნდა ვინახულო ისინი, ვინც დემუშავებ გამოგზავნი. მოსკოვიდან და პეტერბურგიდან 500-ზე მეტი დღე-ღამე მივიღე და ყველას რომ ვუბახუბო, საშუალება არა მაქვს. თქვენც მომავალი ვინახულებ ბევრ მათგანს და პირადად ვადავლდი მადლობას, ეს იაფადაც დაფლება და ლამაზიც იქნება... პეტერბურგიდან მომავალი თანამგზავრსაც ვიშვი. როგორც კი თქვენს წერილს მივიღებ, გამოგზავრებ, საერთოდ, ქანთრულად ვარ და ჩემი მდგომარეობით კმაყოფილი; დღითის წყალობით, მალე მოვეწყობით, დაპირებით,

რომ 9-ში ფულს გამოგზავნიდით, მაგრამ 14-ზე ადრე არ ზერხდება. გკოცნით, მალე ნახვამდი, თქვენს მოყვარულ აკაკი

განსჯილთაჲსი 9 იანვარი

ჩემო ძვირფასებო!

ფულს გამოგზავნის ვადებს ზუსტად ვერ ვიცავ, მაგრამ თქვენ რომ იცოდეთ, რა ძნელია მასი შოვნა. შეხვიდოდით ჩემს მდგომარეობაში. ამ დღეებში თქვენ მიიღებთ ოთხას მანეთს და დღითის გულისათვის, წამოდით.

მეპატარებოთ, ჩვენთან ჩამოვიღო, მაგრამ ვაეწელებათ, რომ მე უკვე 69 წლის ვარ, ავადმყოფი. არ შეიძლება საქმეებს ხელი ვერა და მივებრუნო.

ჩამოდით რამდენიმე თვით, დაისვენეთ, და როცა გიგაცნობ აქტორ საქმეებს, შერე შენებია, შეგიძლია კვლავ წახვიდე. იქნებ, თქვენთან ერთად მეც წამოვიდე. შენი აქ ყოფნა აუცილებელია, სინამ მე ცოცხალი ვარ, აქტორი კრედიტორებს ნუ გეშინია საქმეები ენერგიულ მოქმედებას მოითხოვს, მე კი ძალიან დასუსტებული ვარ. მჭირდება თანამეწყე და შენს გარდა, სხვა არავინაა, რომ ავიყვანო. აქ ახლა გულხემა გაყიდეს ჩვენი მარჯანიცი, მაგრამ მე მყიდველს არ დავანებო დამუშავება. საჭიროა ზღმურეულების დღეანი, მე კი ის არა მაქვს. დღითის გულისათვის ჩამოდი. მოგაგვარებთ, ლიკვიდაციას გავუკეთებ ყველაფერს და მეტე, ღმერთი იქნება ჩვენი შემეყე, ყველა ერთად წამოვიღო. ნუ გეშინია, აქ კარგად დაისვენებ, თორემ ასეთი სიცოცხლე სიცოცხლე კი არა, წამებაა. რაც შეეხება დღემშენს, აქ ისიც და შენც მალე განიკურნებით.

გელოთ. გკოცნით აკაკი

შენიშვნები

აკაკის ამ წერილების ერთი ნაწილი დაუთარილებელია — ე. ი. წერილებზე აღნიშნული არ არის ხან პარათის დაწერის წელი, ხან თვე ან თვის რიცხვი. ამიტომ ამ პუბლიკაციაში წერილების ქრონოლოგიური თანმიმდევრობა მიახლოებულია. მომავალში აკაკი წერეთლის ენციკლოპედიური შემკვიდრების მკვლევარები დაადგენენ ამ წერილების ზუსტ თარიღებს და გავიხივებ ავტორზე წერილებში მოხსენებული ზოგიერთი პირის დღემდე დაუდგენელ ვინაობას.

აკაკის წერილებში მოხსენებული პირები და ადგილები:

1. ვოლკოვი — ხარკოვის ერთ-ერთი თეატრის დირექტორი, რომელთანაც საქმიანი ურთერთობა მქონდა აკაკის ვაჟს ალექსი წერეთელს.
2. აკიმენო — ვინაობა დაუდგენელია.
3. ტრუხიმიოვი — მარჯანიციის საქმეებს ვაჟი აკაკისთან დაკავშირებული პირი.
4. ელიაშვილი — უკანეთ ვლადიშვილი, ექიმი, საბავშვო მწერალი, აკაკის ახლო მეგობარი და თაყვანისმცემელი.
5. ლილია — აკაკის ვაჟის ალექსი წერეთლის (1869—1943) მოგვრებითი სახელი, რომელიც მამ. ბოლომდე შერჩა.
6. ნატაშა — აკაკის მეუღლე — ნატალია პეტრეს ასული ბაზილევსკაია.
7. შენი (ნატალია) და — ამატა პეტრეს ასული ბაზილევსკაია-ურისთავისა, აკაკის ცოლისდა.
8. შანია — ამატას ქალიშვილი.
9. ბ. ლ. — ვინაობა დაუდგენელია.
10. ლიზოდიმი (თე ნიკოდიმი?) — ვინაობა დაუდგენელია.
11. მდივანი — ვინაობა დაუდგენელია.
12. ელიზბარი — ელიზბარ ერისთავი, ამატა ბაზილევსკაიას ქმარი, აკაკის ქვისლი.
13. კოტე — აბდუშელიშვილი აკაკის მოურავი.
14. გონვისხევი — ტყინი მთა სხვატორის თავზე.
15. ზელთ-

ფოვი—დავით ხელაფლიშვილი (1867—1921). ქართველი იურისტი, მოღვაწეობდა უმათერკენად ქუთაისში. 16. ფილიპოვი — ქუთათური ვაჟარი. 17. საფაროვა — მკო საფაროვა-ამაშიძისა. გამორჩენილი ქართველი მსახიობი. 18. სამყურაშვილები — შავი ქვის საბადოების ჩაბარების მცხოვრები გლეხები. 19. ვანბანდტი — გამოჩენილი მომღერალი ქალი. 20. დურბანდტი (ცოლქმარი) — ალექსისთან დაახლოებული პირები. აი ჩას სწერის მათ შესახებ აკაცი თავის მისწულს როსტომ (ოტო) წერეთელს კიჭ (სხვიტორში — ა.წ.) ახლა ღურბანდინი და მისი ცოლი ცოცხრობენ. ველარ მომიწობება და ან რათ უნდა გევაგლო, სამადლო საქმეა. როგორც აკაცს შემდგომი წერილებიდან ჩინს, აკაცის ძვირად დაუჭდა მათი სტუმრობა სხვიტორში. 21. ტასო მანაბელი (1869—1917) ბაგრატიონ-დავითაშვილის ასული, ივანე მანაბლის მეუღლე. 22. აბდუშელი — კოტე აბდუშელიშვილი, აკაცის მოურავი. 23. ნადედა ანასტასიენვა — ვინაობა დაუდგენელია. 24. მადათოვი — შავი ქვის მრეწველი, რომელთანაც აკაცის დავა ქმონდა მარკანტის საბადოების თაობაზე. 25. შორე — აკაცის ოჯახთან დაახლოებული პირი, ვინაობა დაუდგენელია. 26. ტასო — ტასო მანაბელი. 27. პეტერსი — ვინაობა დაუდგენელია. 28. პიტოევი — ისაია პიტოევი, ცნობილი თეატრალური მოღვაწე. 29. გემაზა — გიორგი გემაზა, მწერალი და იურისტი. 30. ლოლბერტი — ბესარიონ ლოლბერტი, საზოგადო მოღვაწე, იურისტი. 31. 32. სტიკევიჩი და პოლტარაკი — ალექსი წერეთლის ვეჟილები, რომლებშიც დიდი ზარალი მიადგენს აკაცის ოჯახს. 33. აბდუბერტი — ვინაობა დაუდგენელია. 34. ანეტა (ანიკო) — ანა დადიანი-დადეშქელიანისა (1873-1922) აკაცის დისწული, პოეტი და მთარგმნელი. 35. კენია ლიბოვ პეტროვნა — აკაცის ცოლისდა. ვისზე იყო გათხოვილი — დადგენილი არ არის. 36. ფრანგული კომპანია „აგეგრინო“ — ქმები აგეგრინოები, შავი ქვის მრეწველები. 37. კოვალევსკი — ვინაობა დაუდგენელია. 38. იოსებ — იოსებ (სოსიკო) შერკევილაძე (1854—1934) ბუკინისტი და წიგნის გამომცემელი. ერთხანს აკაცისთან იყო მოურავად. 39. კანდელაკი — ნიკოლა კანდელაკი, აკაცის ოჯახთან დაახლოებული პირი. რომელიც ერთხანს სხვიტორში ცხოვრობდა, აკაცის სახლში. 40. ბაბო — ალექსანდრე ბაგრატიონის ასული, ტასოს და, ივანე მანაბლის ცოლისდა. 41. „დამხვდა ორი წერილი, — ერთი ნატალია პეტროვნასაგან, დაბერილი ნესტოები რომ აქვს, და მეორე ჩემი ნატალასაგან, ანგელოზით თვინდერი რომ არის“. — ორივე ეპიტეთი განეკუთვნება აკაცის მეუღლეს, მხოლოდ ერთი ეპიტეთი — განრისხებული ბარათის დამწერს, მეორე კი ნახსა და ლმობიერს. 42. სოფია პლატონოვნა — ვინაობა დაუდგენელია. 43. დავითი — დავით როსტომის ძე წერეთელი, აკაცის ძმა. 44. მხაი (დავითის) ცოლი — მარიამ ტატიშვილის ასული წერეთლისა. 45. კურმეკოვი — ვინაობა დაუდგენელია. 46. დანი — ალბა, წინა წერალებში მოხსენებული ღურბანდინი. 47. კორგანოვა (ვორდანაშვილი) — ცნობილი მომღერალი ქალი. 48. ზურაბოვი — ანტრუბერნორი. 49. აბდულოვი — ქუთათური ვაჟარი. 50. „საკმათა ლილიამ დროებით მიინც ვაქცივტოს კავშირი ამ შეხვედრებულ ხარკოვან“, — ლილია ე. ი. აკაცის ვაჟი ალექსი ამ დროს ხარკოვის ოპერას ხელმძღვანელობდა. 51. ქეთო — ქეთევან ანდრონიკაშვილი, ქართული დრამატული თეატრის მსახიობი. 52. სანდრო წერეთელი და ელისაბედ — გიორგი წულუკიძის ასული წერეთლისა, — საჩხერელი მემამულეები, აკაცის მამას როსტომს ელისაბედის მამამოლის მიხედვისათვის დაუვირავებია ტყე „საფალავანდიშვილო“, რომელიც შემდეგ სადავოდ გამხდარა. ბოლოს ეს ტყე ელისაბედს დარჩენია. 53. შტერნი — ვინაობა დაუდგენელია. 54. დემურია — ცნობილი მოღვაწე ქალი მარიამ დემურია (1860 — 1910). 55. კოსტა და ნინუშკა — ვინაობა დაუდგენელია. 56. დათიკო — დავით აბდუშელი, შემდეგში მსახიობი. იმ ხანებში აკაცის ხელზე მოსამსახურედ ჰყავდა. 57. ოტო — აკაცის ძმის დავითის ვაჟი როსტომ წერეთელი (1880—1905). 58. „უბრავეში სასაქლო დატრიალდა“ — იგულისხმება 1905 წ. 29 აგვისტოს პოლიციელების და ვახუცების მიერ შშრომელთა კრების დახვეტა თბ. ქალაქის სამმართველოს სხდომათა დარბაზში. 59. კვერეთი — მთის სოფელი სხვიტორის მახლობლად. კვერეთის სასაფლაოზე დაკრძალული არიან როსტომ წერეთლის (აკაცის მამის) ოჯახის წევრები. 60. საშკა — ელიზბარ ერისთავისა და ამატას ვაჟი. 61. ერისთავები — აკაცის ქვისლის ელიზბარ ერისთავის ოჯახი. 62. დანი — ვინაობა დაუდგენელია. 63. „დისწულსაგან მინდობილობის ქაღალდი მივიღე“ — იგულისხმება აკაცის დისწული ანეტა დადიანი-დადეშქელიანისა. 64. „ჩემი პავშევი სალამს გითვლიან“ (ტასო მანაბელის წერილიდან), ვინა და ტასო მანაბლის შვილები ნიკო და ელენე. 65. მანსკეტაშვილი — იაკობ მანსკეტაშვილი (1855 — 1944) ყურნალისტი, საზოგადო მოღვაწე, შემდეგ ნათის მრეწველი.

აკ. წერეთლის ეს წერილები რუსული დედნიდან თარგმნა ვ. წულუკიძემ, შენიშვნები და კომენტარები გაუკეთა პ. წერეთელმა.

ინჟინერ კვანდაკვა

ათასი ფუთი ბრადღეა

განცდილი და გაგონილი

ზოროტების კვლადაკვალ

მერე ის იყო, ქერძის ნახევარკუნძულისა და უიტიმის ამბები რომ ვიამბებთ. ბაგეროვოში მიღებული წათლობაც მცირე ვაშნიკი აღმოჩნდა წვეწოვის. გზა და გზა ასეთი რომ ჩვეულებრივ სანახაობად ვეექცა კავკასიის მისადგომებიდან ჩრდილოეთისკენ, მერე ყუბანსა და ყირიმში, უკრაინასა და ბესარაბიაში. წინ ერთიანად დაგზრულ-ვაპარტახებული ქალაქები და სოფლები გვხვდებოდა, გაძარცვული ხალხი, მშათა მათფ-ლაოები, მოკლულთა გვამები, ყველგან — გზებზე, მინდვრებზე, ტანკაწინააღმდეგო თხრილებში, მღაღარებში, ქუბებსა, თუ ორმოებში. გერმანელებს არ იყოთ, რაც დროებით დაპყრობილ ტერიტორიებზე ანადგურეს თავიანთი ბატონობის წლებში. უკან დახედვის დროს მათ სულ ყველაფრის ნაყარტებად ქცევა მოინდომეს. ჰიტლერი ამას „გადაბუგული მიწის“ პოლიტიკას უწოდებდა, ჰიმლერმა და კაიტელმა უსასტიკესი ინსტრუქციები დაგზინეს ფრონტზე ამ პოლიტიკის შესასრულებლად. ერთი მათგანი უკრაინაში ჩავვიყარდა ხელთ, ეს იყო ჰიმლერის ბრძანება, სადაც ეწერა:

„მიზანი, რომელიც მიღწეული უნდა იქნეს მდგომარეობის შემდგომი: უკრაინის რაიონების ევაუაციის შემდეგ არ უნდა დარჩეს არცერთი კაცი, არცერთი სულ საქონელი; არცერთი ცენტრები ხარბალო, რკინიგზის არცერთი ხაზი, არცერთი დაუნგრეველი სახლი. მოუწმალავი ჭა, ან მოქმედი მღარო, რომლის გამოყენება შეუძლებლადს უახლოეს წლების განმავლობაში; ისე, რომ მტერს დარჩეს მხოლოდ გადამბუგული მიწა და ვაპარტახებული ქვეყანა“.

ეს კატეგორიული ბრძანება იყო და არა სურვილი. გერმანელები კი, როგორც მოგვხსენებთ, ყოველთვის გადაჭარბებული გულშობლივებით ასრულებდნენ ასეთ ბრძანებებს. ამჯერადაც ასე იყო... და ამას შემაჩრწუნებელი შედეგი მოუყარის შესახებაც საბჭოთა ბრალმძებელი ლაპარაკობდა ნოვარბერგის პროცესზე:

— გერმანელ-ფაშისტმა დაპყრობლებმა მთლიანად, ან ნაწილობრივ დაანგრეს და დასწვეს 170 ქალაქი, 70 ათასი სოფელი, 6 მილიონზე მეტი შენობა. გარდა ამისა, ვანადგურეს 31,850 სამარწყველო საწარმო, მოსპეს 239 ათასი ელექტრომატორი, 175 ათასი ლათონმჭრელი დაზვა, აქყარეს 65 ათასი კალიმეტრის რკინიგზა, დაანგრეს 4100 სადგური, 36 ათასი ფოსტატელეგრაფის დაწესებულება, 40 ათასი საავადმყოფო, 84 ათასი სკოლა, 43 ათასი ბიბლიოთეკა; გაძარცვეს 98 ათასი კოლმეურნეობა, 1876 საბჭოთა მეურნეობა; დაკლეს, ან გერმანიაში გარყვეს 7 მილიონი ცხენი, 17 მილიონი მსხვილ რქოსანი საქონელი, 27 მილიონი ცხვარი...

საერთო ზარალი, მიყენებული საბჭოთა კავშირისადმი, 1940 წლის ფასებში 679 მილიარდ მანეთს შეადგენს. გაძარცვული ზელოვნების ძეგლების რეალური ღირებულება კი ასტრონომიული ციფრებითაც არ ისაზღვრება...

ან როგორ უნდა განისაზღვროს დაზარეული და გაპარტახებული ევროპის ფასი?! კიდევ კარგი, რომ ვერ მოასწრეს, თორემ მართლაც უღიბნოდ აქცედდნენ ყველაფერს. საბჭოთა არმიის ნაწილები და პარტიზანული რაზმები დღედაღამ მოსვენებას არ აძლევდნენ უკუაქველ ოკუპატებს. შეტრევივით ისეთი მოვლადენი და სწრაფი იყო, რომ ისინი იარაღს ყრადნენ და გარბოდნენ. მოსახლეობა ამ დროს ტყეში, ან სარდაფებში იმალებოდა, მაგრამ როცა ჰიტლერელებს ამის საშუალება ეძლეოდათ, ცეცხლითა და მახვილით ანადგურებდნენ ყველაფერს. თან იმას ცდილობდნენ, ადრე ზადენილი ზოროტების კვალ დაეფარათ. ამისთვის ერთი, ან ორი წლის წინ დახოცილ მშვიდობიან მოსახლეობისა და სამხედრო ტყვეების გვამებს თხრიდნენ და სწევადნენ, ჭვლებს კი ისევ სპეციალურ მანქანებით ფხვნილად აქცევდნენ და მიქონდნენ გერმანიაში... მერე, მთელი მსოფლიოს წინაშე გადაიშალა მათი ბარბაროსობის შემზარავი სურათი. საბჭოთა კავშირში შექმნილმა საფინგებო კომისიამ აღრიცხა და საბარალოდნელო დოკუმენტებად აქცია ამგვარი დანაშაულებრივი მოქმედების უმთავრესი ფაქტები. ეს

დოკუმენტები, თანახმად წესდებისა, მტკიცების გარეშე იქნა მიღებული საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის მიერ. არც რომელიმე ბრალდებულს უარუყვია მათი სიმაართე. ან რომელი ერთი უნდა უარუყოთ, რაკა ყველაფერი ზუსტად იყო აღრიცხული და დასაბუთებული.

მეც ბევრა ასეთი საშინელება შემხვედრია დასავლეთისკენ სვლის დროს, მაგრამ ყველაფერ ამას რა შოყვება! ან რა საჭიროა? დღეს ეს ამბები ისედაც იცის მთელმა ქვეყანამ. მე კი მხოლოდ ზოგიერთ ფაქტს ვიამბობთ, რაც დროებით ოკუპაციასაგან ვითავისუფლებულ ტერიტორიაზე მინახავს და განვიცხადებ...

...რღაც დავალების შესასრულებლად ახლად ვითავისუფლებულ ცუქმანის რაიონში მოვხვდი. იქ უკვე შემოაბრუნენ სახელმწიფო საგანგებო კომისიის წევრები, მათ შორის, აკადემიკოსი ბრედენკო. მაშინაც ბევრი რამ ვგვიკითხა იმ საშინელი ტრაგედიის შესახებ, რაც იქ დატრიალდა; შემდეგ კი ნორმბერგში ყოველივე ეს დადასტურდა, მოწმეების ჩვენებითა და საბუთებით. საქმე ის არის, რომ ცუქმანის ტყის დიდი მასივი აქრავს, რაც ყოველივეს კარგ სანადირო ადგილად თვლებოდა. და აი, გერმანიის მალაღობი თანამდებობის პირებს მოუნდათ იქ ნადირობა. უკრაინის რაიონსკომისარმა, კობმა, ამისთვის საგანგებო „მოსამზადებელი სამუშაოები“ ჩატარა; უკრაინის ყოველსა კი, ახლო-შაბლო სოფლებში „გაწმინდა“ ადგილობრივი მოსახლეობისაგან. მისი ვანკარგულებით ამ სოფლების მოსახლეობა სუსხიან ზამთარში ერთი დღის განმავლობაში ღიღინა-პატარაიანად გამოყარეს თავიანთი სახლებიდან და, რომ „ყველას ვადასახლებით საქმე არ ვაერთლებინათ“ — უმარავესობა გზაში დასოცენ.

ამ ამბავსა თვით როზენბერგზეც კი აღმაფიქოთ; ის როზენბერგი, რომელიც თითქმის ქვეშევრდომებს აფრთხილებდა — ჩვენ არ უნდა დაეწყოთ მანქანა-გარბა, რაკა ვაგებთ ამბავს 17 ათასი კაცის დახვერტის შესახებო. როზენბერგმა ამის შესახებ მისწერა კიდევ ვერ მიმღერს, მერე კი თვით მიტლერს, და როგორც შემდეგ ნორმბერგში ყუებოდა, ეს „საიფარა“ ირჩეილად კიდევ იმპერიის კანცელარიაში ლამმერსის მეტეადმუტრეიბო. ჩანს, კოხსაც მოსახოევის აბსნა-განმარტება. ვაოგზავნა კიდევ მასუხი, რომელშიც „ამტკიცებდა“. თითქოს ყოველივე ეს „პარტიზანეთთან ბრძოლის აუცილებლობამ“ გამოიწვია. კოხი დახელოვნებული იყო ასეთ ცინკურ ინფორმაციებში. კიევის გეტოში 35 ათასი ებრაელი რომ დახოცა, ბერლინში ანგარიში ასეთი რედაქციით ვაგზავნა: „კიევის ხანძარს დროს 35 ათასი ებრაელი დაიღუპაო“; თითქოს ეს ხანძარი მართლაც ბაბლიური ცეცხლის წვიმა

ყოფილავს მხოლოდ იუდეველით თავზე წასული.

კოხის „აბსნა-განმარტების“ შემდეგ ცუქმანის საქმეც მოიხსნა. როზენბერგზე დაეკარგებოდა... აღმათ, შეეცდი, ის საჩივარი რომ დავწერეთ, განაცხადა მან პრეტესზე...

შედეგები ანტიფაშისტური...

მერე იანოვსკის ის საკონცენტრაციო ბანაკი ენახე, რომლის შესახებ მე უკვე რამდენჯერმე ვიამბეთ. იმ დროს მისი კომენდანტი გუსტავ ელშაუზი, ცხადია, იქ არ იყო, არც მისი თანამშრომლები, მაგრამ მათ მიერ ჩადენილი საშინელი ამბები კვლი მიაიცი კარგად ჩანდა... ეს, რა თქმა უნდა, ის არ არის, რასაც მსგავსი ბანაკები წარმოადგენდნენ მოქმედების დროს, მაგრამ მაინც... ისედაც ბევრი რამ ვიამბეთ საკონცენტრაციო ბანაკების შესახებ, მაგრამ ესეც უნდა დავუმატო, რადგან ჩემი თვლითაა ნახაბი. ინგლისელი კორესპონდენტი ინგერსოლი წერს:

— საკონცენტრაციო ბანაკი საკუთარი თვლებით უნდა ნახო, რადგან უშუალო ვაქონების შეცვლა ამ შემთხვევაში არაფერს არ შეუძლია. თქვენ იქნებ მოგეჩვენეთ, რომ ვაქით თქვენი შეხედულება ფაშისტთა და ნაცისტურ პარტიზა, რამაც გაბატონა ვერმანელი ხალხი, მაგრამ ვიდრე საკონცენტრაციო ბანაკს ნახავდეთ, შეიძლება ვაქცობო ყოველივე ეს ვონებით, გულისით, მაგრამ არა მთელი არსებობა რომ დაათვალიეროთ ის ადგილი, სადაც საკონცენტრაციო ბანაკი იყო — ეს საქმარისი არ არის; არც ის — უკვე ვასუფთავებულნი რომ ნახოთ, მას შემდეგ რაც ბანაკები დაწვეს, ხოლო ფერფლი და სიმყარალის სუნი წაიღო ქარმა. ის კი არა, ვეამეხსაე რომ მოჰკრათ თვალა — ესეც ცოტაა. საკონცენტრაციო ბანაკი უნდა ნახოთ მოქმედებაში, როცა მისი ძალაუფლება ვერ კიდევ აწვეს აღამაინებ. მას შემდეგ კი, რაც მცველები ვარბიან და ბანაკს კარგე ფართობს იღებენ, სულ მისი შემქმენელი სისტემისა კიდევ ერთხანს ტრიალებს მის ზევით, როგორც სიმყარალო...

იანოვსკის საკონცენტრაციო ბანაკი მე სწორედ ამ მომენტში ვნახე, რაკა უაქმეთულმა მტერმა დასტოვა ის მიდამოები და ყოვობეთის ის დავმარული კარები ვაიხსნა. იაქარობა მართლაც სტაქსის შორიან ქობს ჰავდა. სიმყარალის სუნი შემზარავ შთაბეჭდილებას ახდენდა. მიადანკო, ოსვენციმი, ბუჰენვალდი და სხვა სასიყვედილო ბანაკები უჭრო საშინელი იყო, მაგრამ მე პირველად სწორედ ეს იანოვსკის ბანაკი ვნახე და, აღმათ, ამიტომაც აღიბეჭდა ასე ძლიერ ჩემს ნებსიფრებაში...

...ვიცნ ამ ბანაკში მოხვედებოდა, ვადარჩენის ყოველგვარი იმედი ჰქონდა დაეარგული, რად-

ვან აქაც მოქმედებდა დანტეს ჯოჯობეთის კარბუქზე შვად წარწერილი სიტყვების ძალა:

„თქვენ, აქ მოსულნო, იმედები დაქაჩრკეთ ყველა“

ან რა იმედი უნდა ჰქონოდათ სასიკვდილოდ ვანბერტლთ, როცა ყველასთვის ერთი განაჩენი იყო გამოტანილი — სიკვდილი! ჯოჯობეთის მეშვიდე გარსის მსგავსად ამ ბანაკსაც მათელ-ზღარათების „შვიდი გალაგანი და შვიდი კარიბჭე“ ჰქონდა შემოვლებული. იქიდან კი მხოლოდ ერთი გასაგალი იყო: კრემატორიუმში და სავაზ-ში მისი ბანაკის მოედანიც იოსაფტის მიზლიურ ტალას მიავადდა იერუსალიმთან რომ ჰქონდა იუდეველთა მეფეს მართლმსაჯულების სამშობლოდ გამოართული. მეფე იოსაფტე ამ მოედანზე ასამართლებდა ხალხს და ვითომ ღვთის განაჩენი გამოქმონდა მათთვის. იანოვსკის ბანაკის მოედანზე კი მის ნაცვლად ქვეყნის შრომსავე მსაჯულის, მინოსის მსგავსი გესტაპოელი იდგა; და „ტანჯვის ჯურღმულეში“ ავხანენდა ახალმოსულენა... ჯოჯობეთის ყველა გარსში მოკრილი სატანჯველი თუ შეედრება იმ საშინელებას, რაც ამ ბანაკში ხდებოდა, თუმაც ასეთი შედარებაც გაფრთხილებდა თუ გაეფთხებინებო, რომ აქ სრულიად უდანაშაულონი, ან თავიანთი საშობლოს ღირებებისათვის მებრძოლი იტანჯებოდნენ, იქ კი, დანტეს ჯოჯობეთში მხოლოდ სახელმწიფო დამნაშავენი, ვინც „ყოღვეთ საესეც დასტოვა ამქვეყნისთვის სამყოფელი“. უბრკველს უფლისა კი, „მოკვდავთ შორის უბადრუკნი“, ვინც ამ ქვეყნად ვერ გახდა ღირსი „ვერც ქების, ვერც გინებისა“; ვინც მხოლოდ თავის თავისთვის ზრუნავდა, „ზეცამ სოპეტაკე დაიცვა მათგან“, მაგრამ არც ჯოჯობეთში მხოლოდ ისინი, რადგან „არარაობას ბოროტება-მაც ზიზლით შეხედა“, სამაგიეროდ, ჯოჯობეთის ბნელ ჯურღმულეში იტანჯებოდა ყველა ცოდელი, დადი თუ პატარა, ქვეყნის მფლობელი, თუ მისი მონა-მორჩილი. მართლმსაჯულების წინაშე ყველა ერთი და ყველას მივბოლო კიდევ დასაზრებელი სასჯელს. ქვეყნის გამგებელი და ტირანები იქ გოგებოვით ეყარნენ ლამში, ადლებულ კებრში იბარებოდნენ ისინი, ვინც შეუფეთა წყალბახს სავაჭროდ იხდიდა, ან მაცდურ ტანჯვას აძლევდა მათ, სთესავდნენ განბო-ქილებს, ზიანს აყენებდნენ მოყვასს, ან ბოროტ განზრახვებს ისრულებდნენ ტყუილითა და ძალატანებით... იქ აყენენ ფარსებებს, შეტრის მთესველნი, მოძალადენი, კაცის მკვლელები, მმართველები და ცეცხლის წაქოლებელნი, ვინც სხვის ქონებას ანადგურებს, ან ფლანგავს საყოფარს. შესადგერი სასჯელი ედოთ ფარსე-ლებსა და პირფერებს, ქურდებსა და მეჭირათ-მეებს, ხარბებს, აღვირახსნილებსა და ამპარტ-ვენებს... ყველას, „ვისაც ღმერთი ვერ უგარქენია საკეთარი გულში“.

აქ კა განკეთახვად ისვენებოდნენ დიდები

და პატარები, ქალები და კაცები... სიკეთისა და სამართლისათვის მებრძოლი... მაგრამ სანარ-თალს მაინც თავისი გააქვს. თუ ყველა მებრძო-ურლის ტანჯვა ჯოჯობეთში მარადიული იქ სიკეთემ სძლია ბოროტებას და გახსნა „სის-ხლიან ქვეყნის ბინადართა“ ტანჯვის ჯურღმუ-ლებში... როცა ჩვენები შეიჭრნენ იანოვსკის მი-დამოებში — გესტაპოელები თუ ეხნადარბერის „შვიდი ინგელოზები“ უკვე გაქცეული იყვნენ. მათ ვერ მოასწრეს ბანაკის იფეთება, ან ვა-ნიადგურება, ვერც ტუსალებს ევაჯუა, ან ლიკვიდაცა. ახლო-მახლო ვერ კიდევ დალას-ლასებდნენ ვაქამლყავებული და სისამხედრო ტუსალები, რომელნიც, დანტესა არ იყოს, „შე-ღებულ აჩრდილებს“ ჰგავდნენ. მათი უმრავლესობა ისე იყო სასომხბდილი, რომ გათავისუფ-ლების სიხარულსაც არ ვანიციდა, ზოგს ბანა-კიდან გასვლაც ვერ გაეებდა, ავადყოფენი და ძალაგამოღულები ისევ თავიანთი ნარბუხე იწ-ვენენ.

...საღამო ხანი იყო. მკვდრის მზე მერთალად ანათებდა მათ ვაფთხობებულ სახეებს, თუ მარ-ტო თვალებს... შობაბქილიებაც ისეთი იყო, თი-თქოს თვალები-და ჰქონდათ დარჩენილი, საშინ-ლად სეველიანი და უსიციოცხო თვალები...

რომ მივუბლოვდით და გამოველაპარაკეთ, სიციოცხლის ნაბერწყლებმა ვაიეცა მათს, სი-ხეზე რაღაც ღიმილის მსგავსიც გაჩნდა — მკვდრის ღიმილსა, რაც ათასჯერ უფრო შე-მამარწუნებელია, ვიდრე ტანჯვით აღსავსე თვა-ლების შემოხედვა... მერც გამოველაპარაკეთ კო-დეც და გათამამდნენ, ჩვენთან ერთად დასდ-ნენ და ვეიაშვებს...

...დანტეს ნამშობი ზომ მართლაც საშინელია, მაგრამ ის, რაც არ უნდა იყოს, მარც მოგონი-ლია, გენიოლტრი პოეტის ფანტაზიის ნაყოფი; აქ კი თვით სინამდვილე მებრძობებდა მთელი თავისი ჯოჯობეთური საშინელებით, თუმაც ვო-ჯობეთის არს შეუდრება ამ ბანაკებში გამეფებულ „არტიტულ სისასტიკეს“! იქ სასჯელი დადგე-ნილია და დამნაშავის დასასჯელად განკეთენი-ლი. ამ მხრივ ჯოჯობეთსაც თავისებური ლოგო-კა აქვს. იგი არ სჯის უდანაშაულოს. აქ კი უდანაშაულოთა დასაქა, ტანჯვა თუ წამება უზი-ზეუთი გასართობი იყო. იმ ტუსალების ნამშობ-ბიდანაც მე სწორად იმან შემამარწუნა ყველა-ზე უფრო, რასაც თვითონ ისინი „სიკვდილითი გართობას“ უწოდებდნენ...

...პუბტისტური მფიურერ ფრაც გემაურის უფ-რო ცოცხალი აღამაწენის გაყენვა ართობდაო — სიტქვა ერთმა. ის ჯერ თურმე გაატიტლებდა

ტყევა ხელფებს შევკრავდა და 15-20 გრადუს სიცივის დროს წყლიან კასრში ჩასვამდი, თვითონ კი ტუბებოდა „გაენივის პროცესის“ ყუბრებით. გვაბუერი ზოგჯერ თავის მსხვერპლს პომე მიპარავდა და მანამ ასხამდა წყალს, ვიდრე ის ყინულის სქელი ფენით არ დაიფარებოდა. პატარა ბავშვებს კი პარდაპირ კასრში ავლებდა და ზემოთ რამე მძიმე საფარს დაფარებდა...

...მეტრამფორები ხაინვ სროლაში ვარჯიშობდა; უფრო ხშირად „მომარე სამიზნეზე“. ამისთვის ქალ თმებით დაკედებდა, გააქან-გამოაქანებდა და ესროდა. მერე, როცა ვანსაუთრებით დახელოვდა, სამიზნედ ვიწმეს ხელში ქიქის მისცემდა. თუ მიხანს მოახვედრებდა ხელს არ აპლებდა მას, მაგრამ თუ ქიქის მავიერად ხელზე მოახვედრებდა, იქვე დახვრეტდა, სულერთია, სამეშაოზე არ გამოდგებოდა...

...სხვებიც თავისებურ შეგებრებებს მართავდნენ. ტყვეს ერთ ფეხზე ერთი ვინმე, ან შთელი ჭკუფი დაკედებოდა, მეორეზე—მეორე და მანამ „გებრბოდნენ“ ერთმანეთს, ვიდრე შუამი არ გახლენდნენ. ზოგიერთი მათგანი თავის პირად ოსტატობას უჩვენებდა მეგობრებს. მაგალითად, გესტაპოს კომისარია ვეპე, მან დაიტრამბა, რომ ხმლის ერთი დაკვრით ბავშვს შუამი აკვეთდა... არ დაუქრეს, იდავეს და ბილოს სანაწიხე სანაწილოზე მივსვამდი. ამისთვის ათი წლის ბავშვი მოიყვანეს, ხელს გულზე ერთმანეთზე მიადებინეს, დააბოქეს, და...

ვეპემ ჯერ ხმალი მოსინჯა, დაუმინჯა და დაქრა... ბავშვი ვაკვეთილ იქნა, სანაწილო მოგებულა, რაც დიდი აღფრთოვანებით მიეღოეც შეგობრებმა...

...ასეთი ამბების მოგონებაც ძნელია და მოყოლაც, დანტეს უწერია, „ზოგიერთი მოგონება თვით სიყვილზე უმძიმესიაო“, ალბათ, მოსმენაც ასეა, მაგრამ, გეორგს ვერ ვუხვავ, ნორნბერგის პროცესზე ოთხივე ქვეყნის ბრალმდებელთა ერთგვარი მთავარი მუხლი სწორედ ეს იყო: პიტლერელთა გუგონარი სისასტიკე, რაც საბრალმდებლო აქტში ფორმულირებულია, როგორც „დანიშნულებანი ადამიანურობის მიმართ“. ამიტომ, გვინდა თუ არა, „ყოფობების“ კიდევ ერთი გარსის გავლა მოგვიხდებოდა.

უფასო დახვრეტა...

კიდევ უფრო არაადამიანური იყო სამხედრო ტყვეებისადმი მოპყრობა. საბრალმდებლო მისალა აქ უფრო შემადარწმუნებელია. იმ კასის ფუთო ბრალდების დიდი ნაწილიც ამას ეხება.

ომი რომ ომია, ყველამ იცის და ბრალმდებელთაგან არც არავინ უყოფილა ისე გულბრწყვილო, რომ არ ცოდნოდა, ასეთ დროს მოწინა-

აღმდეგეები ერთმანეთს ტყვეებს რომ ესკრონდა არა ვარდებდა. ისიც ვასაუბრობ, რომ ომს ბუნებრივად მსხვერპლიც მოსდევს, მაგრამ ტყველებში ამასე როდია ლაპარაკი... სხვებზე უკანონობას და დატრეფებს ომის წარმოების წესებისა, რაც საერთაშორისო კონვენციებითაა დადგენილი. პიტლერელმა იმთავითვე გადაწყვიტეს, რომ საბჭოთა კავშირიან ომის დროს ეს წესები არ უნდა იქნეს დაკული. რატომ? ამასე არც ისე ადვილი იყო პასუხის ვაცემა. მართალია; პიტლერი შთააგონებდა ყველას, „გამობრებულებს ასეთ კითხვებს არ დაესვამენო“, მაგრამ ვერ მოგებდა მითითებოა ახსნა-განმარტება: ჯერ ერთი, არმიის შემადგენლობაში იყვნენ ისეთი პირები, რომელნიც სპეციალური დასაბუთების გარეშე ამ ღონისძიებებს არ გაამართლებდნენ, მეორეც, თავისთავად ცხადი იყო, რომ ამგვარი დარღვევები საიდუმლოდ არ დახვრებოდა. ამიტომ პიტლერი და მისი უმადლესი სარდლობა იძულებული გახდნენ, რამე არტემენტი წამოეყენებინათ. ჯერ მოიგონეს, თითქოს საბჭოთა კავშირი არ შეერთებია ე. წ. „პავის კონვენციის“, რომელიც განსაზღვრავს სამხედრო ტყვეობას დამოკიდებულებას წესებს და ამიტომ გერმანია ვალდებული არ არის დარღვევას ის. ეს ცრუ მანერა უშედეგო გამოდგა, რადგან ცნობილი გახდნენ, რომ საბჭოთა კავშირი შეუერთდა ამ კონვენციას. მეტე თქვეს, რომ ეს ომი რასდღეა და არა ჩვეულებრივია. ეს არგუმენტიც არაფერს ეტუნებოდა „საზოგადოებრივი აზრს“, არც ის, ამ ომს „რედოლოგიურა“ რომ უწოდეს, უმადლესმა სარდლობამ დიპლომატიის უწყებამ საბჭოთა კავშირზე თავდასხმამდე შეადგინეს საიდუმლო ბრძანებები ამ საკითხზე. ჯერ დაადგინეს, რომ სამხედრო კომისარები ტყვეებად არ ითვლებიან და მათი ადგილობრივი მოსპობის ვანკარტლება გასცეს; მერე, საერთოდ, ტყვეების აყვანის, თუ მათი ლიკვიაციის საკითხი სამხედრო ნაწილების მეთაურებს მიანდევს. ტყვედ წამოყვანილებს კი საკონცენტრაციო ბანაკებში სპობდნენ, ნაწილს კი საერთაშორისო კონვენციით სასტიკად აკრძალვის მიუხედავად, სამხედრო ობიექტებშია და მალაროგში აგზავნიდნენ სამეშაოდ. მე უკვე არაფერს ვამბობ იმ არადამიანურ პირობებზე, როგორშიც ისინი იმყოფებოდნენ ბანაკში. ყველაფერი ეს კარგადაა ცნობილი და ბუნებრივია, რომ საზოგადოებრივი აზრის აღფრთოება ვამოიწვია. მოკავშირე სახელმწიფოთა მთავრობებში ნოტებს ნოტებზე აქვეყნებდნენ, რომ გერმანელებს შეეწყვიტათ ეს საშინელი უკანონობა. მაგრამ ამაოდ, რაც დრო გადიოდა, სამხედრო ტყვეებისადმი დამოკიდებულება უფრო შემადარწმუნებულ სახეს იღებდა, იმდენად შემადარწმუნებულს, რომ საოკუპაციო ძალების ზოგიერთი წარმომადგენლის „პროტესტიც“ ვამოიწვია. ასე, მაგალითად, სამინისტროს მრჩეველი დორში წე-

რდა როზენბერგს კ. მინსკის სამხედრო ტყვეების ბანაკის შესახებ, რომ დაახლოებით ისეთ ფართობზე, როგორცაა ვილჰელმის მოედანი, მოთავსებულია 100 ათასი სამხედრო ტყვე და 40 ათასი საშოქალაქო პირი. ისინი ისე არიან მიტეკილიან ერთმანეთთან, რომ განძრევაც არ შეუძლიათ და იძულებული ხდებიან ზეზეულად, ადგილობრივ მოსერვილინო. დორში წერს, რომ „ტყვეები 6-8 ღღის განმავლობაში სრულიად არავითარ საშემოს არ იღებენ და იძულებულ დასუსტდნენ, რომ ფეხზე დგომაც არ შეუძლიათ. მათ მიყვებულ გამოყოფილი რეგულარული ჯარის ნაწილი — ერთი ასეთელის შემადგენლობით, შეიარაღებულია მხოლოდ ცეცხლისმფრქვე იარაღებით, რასაც ისინი წამდაუწყებ იყენებენ“. ამასთანავე, დორში ამ წერს რომ პუშკინმა მოსაზრებით კი არ წერს, არამედ უფრო რბილად შემოფოთებული, რომ „ტყვეების საბუთარზე გამოყენება გახდება შეუძლებელი“.

ასეთი წერილი ბევრი მოსდიოდა როზენბერგს. 1942 წლის 29 თებერვალს თვითონაც მისწერა ფელდმარშალ კაიტელს, საბჭოთა კავშირთან ომი ჯერ არ დასრულებულია და ტყვეებიან ასეთი სასტიკი დამპყრობის შემდეგ მათი საპროპაგანდაოდ გამოყენებას ვერ შევძლებთო. უფრო კი, როზენბერგსაც ის აწუხებდა, რომ ჰერბერტსონმა „უფასო მუშახელს“ სამხედრო ობიექტებისა და სამთო მრეწველობისათვის, „საბჭოთა ტყვეების ბრლი ვერმანიში იქცა უზარმაზარი მასშტაბის ზღაპრულად — წერდა ის — 36 მილიონ სამხედრო ტყვისაგან (როზენბერგს, ალბათ, ასეთ საკონცენტრაციო ბანაკებში მთავრებულ საშოქალაქო პირებსაც გულისხმობს) დღევანდელ შრომის უნარის მქონე მხოლოდ რამდენიმე ასეული ათასი დარჩა, დანარჩენი დაიხოცა სიმშობისა და სიცოცხლისაგან“.

როზენბერგს წერს, რომ ერთი ადგილიდან მეორე ადგილზე გადაყვანის დროს ძალაგამორეულ ტყვეებს ხერხტან ვხადავა შეძრწუნებულ მონახლეობის თვალწინ და გვაძებს ადგილზევე სტოვებენ. ამბობენ კიდევ, რაც უფრო მეტი ტყვე მოკვდება, მით უკეთესი ხვედრისა...

ამს რა შეიძლება მიუმატოს კაცმა, ან აღიარების ასეთ აშკარა ფაქტს კიდევ რა მტკიცება უნდა? „სამი მილიონ ექვსასი ათასი კაცადან მხოლოდ რამდენიმე ასეული ათასი დარჩა!“ — წერს თვითონ როზენბერგს!

ჯვარედინი კითხვები...

მერე მასაც მოეკითხა ვველაფერი. და აი, ახლა ნაპოლეონიერი გულბელდაქრეფილი ზის საბრალმდებლო სკამზე და მშვიდად ლაპარაკობს იმ ტრაგედიაზე, რაც „მისდამი დაწვემდებარებულ“ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მოხდა. ის გამოცდილი დაპრობატია და ჩვენების მიცე-

ვის დროს ფრთხილად ირჩევს ტერმინებს, როცა რამეს ჰკითხავენ, ადგება, თვალს აბრუნდ მთავლებს დარბაზს და დაშიშრულად ეტყვის, საბჭოთა ტყვეების მდგომარეობა „განსაკუთრებული პოლიტიკური საკითხი“ იყო, ამ უფრო უწყინრად: „ტყვეებს შორის პოლიტიკურ მუშაობას ვაწარმოებდითო“. როცა ბრალდებულებს — რინგტრომს, როზენბერგს და გებელსის მოადგილეს, ფრანგს ჰკითხეს მათი დამოკიდებულების შესახებ „სამხედრო ტყვეების“ ამ „გრანდოზულ ტრაგედიაში“, ისინი მხარეში იჩენდნენ და ვაკეირებულად სახით აცხადებდნენ, ჩვენ რა დამოკიდებულება გვაქვს ამ საკითხთანო?! შარალაც, ერთი დაპრობატია იყო, მეორე ფილოსოფოსი, შესამე კი „უბრალო პროპაგანდისტი“ და ვინ იცის, შეიძლება იფიქროთ კიდევ, რომ ეს განცხადება საფუძველს მოკლებული არ არის. ისე კი თავის დროზე ყველა ურევდა ხელს ამ ქუჭყიან საქმეში, ისიც არ იძულებით, არამედ თავიანთი „პრესტიჟისა და პრივილეგიების“ დასაცავად. სამხედრო ტყვეებს შორის „პოლიტიკური მუშაობის“ პრეტენზიებს ერთდროულად კამღენივად სამინისტროს აცხადებდა. ჯერ გებელსმა მოითხოვა, რომ ეს ამოცანა იმპერიის პროპაგანდის სამინისტროს დაეკისრებოდა. ამაზე პროტესტი განაცხადა როზენბერგსმა. ტყვეები უცხოელები არიან და მათ შორის მუშაობაც საგარეო საქმეთა სამინისტროს უნდა დაეკისრათ. თავის მხარე, როზენბერგს იცავდა აღმსავლეთის ოკუპირებული ტერიტორიების საქმეთა სამინისტროს პრეროგატივს ამ საკითხში, თუმცა მას ამაში არაფერი ედავებოდა. ისედაც დადგენილი იყო, რომ საერთო წესიდან „გამონაკლისი შეადგენენ საბჭოთა სამხედრო ტყვეები, რომლებიც ემორჩილებიან აღმსავლეთის ოკუპირებული ტერიტორიების საქმეთა სამინისტრს, რადგან მათზე ექვნივის კონვენცია არ ეტყობდება და განსაკუთრებულ პოლიტიკურ ეთაბრებაში იმყოფებიან“.

ამ „პოლიტიკური ეთაბრების“ აზრი თავისთავად გასაგებია. მით უმეტეს, როზენბერგისთვის, რომელიც საკუთარ შემთხვევაში თავისუფლად ხმარობდა ამ ტერმინს, რადგან იცოდა, რომ ის იმასვე გამოხატავს, რასაც „ლიკვიდაცია“ ან „განახლება“. ყველა ჩემს მიერ წაითხულ დოკუმენტში „განსაკუთრებულ პოლიტიკურ საკითხი“ მისობის ნიშნავს, ამიტომ არის, რომ საიდუმლო დირექტივებში საბჭოთა ტყვეებისადმი დამოკიდებულების განმსაზღვრელი განკარგულებები, როგორც წესი, პოლიტიკური შესავალით იწყება ასე, მთავალიად, საბჭოთა ტყვეების დაცვის წესებს ასეთი სათაური იქვს: „პოლშევიზში ნაციონალ-სოციალისტური გერმანიის მოსისხლე მტერია“.

„პირველად ამ ომში — წერია „წესებში“ — გერმანული ჯარისკაცი ხვდება მოწინააღმდეგეს, რომელიც ვაწერთინლია არა მარტო სამხე-

დრო, არამედ პოლიტიკური თვალსაზრისით, მი-
სი იტვალა კომუნისში, რაც ნაციონალ-სოცია-
ლისმის უბიროტესი შტერია...

მე უკვე ვაგაყანიოთ კაიტელის ბრძანება,
რომელსაც ასეთივე პოლიტიკური შესავალი
აქვს. როზენბერგიც ამიტომ იძახდა, სამხედრო
ტყვეობა „განსაკუთრებულ პოლიტიკური სა-
კუთხეობა“.

პროცესზე ჩატარებული ჭვარდიანი დავათხვე-
პას შემდეგ როზენბერგი იძულებული გახდა
გავხსნა, რას ნიშნავდა ამ სამი ცნების ერთმან-
ეთთან დაკავშირება. მე ეს იმითვე მაინ-
ტერესებდა, რომ მისი უწყების ე.წ. „კავკასიის
საქმეებში“ არის დოკუმენტ, სადაც წერია
„საქართველო განსაკუთრებული პოლიტიკური
დამოკიდებულების საკითხია“.

სამხედრო ტყვეთა მიმართ ასეთ „განსაკუთ-
რებულ პოლიტიკურ საკითხს“ სამჭოთა არმიის
და დაწესებულებების პოლიტმეზაკებიც წარ-
მოადგინდნენ. აქაც სრულად გაჩვეული სახე-
ლმძღვანელო დებულებები იყო ჩამოყალიბებუ-
ლი, რომლის ავტორია არა ჰიმლერი, ჰიდლბიხი,
ან კალტენბრუნერი, არამედ ფელდმარშალ კაი-
ტელის მოადგილე, გენერალ-პოლკოვნიკი ვერ-
ლიმონტი. მის მიერ შედგენილ სრულად საი-
ღუმლო დოკუმენტში წერია: „პასუხისმგებელი
პოლიტიკური მეზაკები და პოლიტიკური ხელმ-
ძღვანელები (კომისრები) ლოკედიორებულ უნდა
იქნენ.“ და შემდეგ: „ისინი არ ითვლებიან სა-
მხედრო ტყვეებად და მოსაპაბილ უნდა იქნენ
არა უფვიანს სატრანზიტო ბანაკებში ყოფნისა“.
ამ დოკუმენტს იოღლა მისთვის დამახასიათე-
ბელი ეშპაერთი მინაწერი ვაუკეთა: „მხედრე-
ლობაში უნდა იქნეს მიღებული რეპრესიების
შესასილებლობა გერმანელი მფრინავების მიმართ,
ამიტომ უმჯობესია, ყოველივე ეს წარმოადგენილ
იქნეს, როგორც საპასუხო ღონისძიება“. იოღ-
ლა ასეთივე რჩევას აძლევდა სახლავო მჭვარ-
ბრებს, ჭერი ნაეძირათ და შერე მწუხარება
გამოგთქვათო“.

იოღლიცა და ვერლიმონტიც ნიურნბერგის
პროცესზე იყვნენ: ერთი, როგორც ბრალდუ-
ბული, მეორე — მოწმე, ვერლიმონტმა ამერი-
კელ პოლკოვნიკ ჰინკელს ასეთი ჩვენება მი-
სცა:

— მე, კალტერ ვერლიმონტი ფიცის ქვეშ ვი-
ძლევი ჩვენებას, რომ... საომარი ომერაციების
დაწყებამდე ვესწრებოდი შვიარალბებული ძალე-
პისა და არმიითა ჩვეუების მთავარსარდლე-
პის, შტაბების უფროსებისა და სხე. თათბირს,
რომელზედაც პიტლერმა განაცხადა, რომ ის მი-
იღებს სპეციალურ ზომებს სახჭოთა არმიის
პოლიტმეზაკებისა და კომისრების წინააღმდეგ,
ომი სამჭოთა კავშირთან ჩვეულებრივი ომი კი
არ იქნება, არამედ მოწინააღმდეგე იღეთათა
ბრძოლა: ამიტომ პოლიტიკური მეზაკები არ
უნდა იქნენ მიღებული ტყვეებად.

ამავე თათბირს ესწრებოდა გენერალური შტა-
ბის ყოფილი უფროსი გენერალი პალდერი, რომ-
ელმაც დავათხვის დროს მოიკონა ჰიტლერის სტა-
ტყვეები იმის შესახებ, რომ ეს არის ჩვეულებუ-
ბასათვის ომი...

— პალდერმა ასე დაამთავრა ეს ახრო: ერთი სი-
ტყეთი, ე.წ. კომისრები არ უნდა გაევიტო, რომ-
გორც სამხედრო ტყვეები.

აქ გამომძიებელმა ჰეთათა პალდერს:
— თქვა თუ არა ფიტლერმა რამე შესახებ
ბრძანებისა, რომელიც გამოცხადებული უნდა ყო-
ფილიყო ამასთან დაკავშირებით?

— ზემოხაზი ნათქვამიც, რამედაც მე აღ-
ვლასპარკობად იყო ბრძანება, — უპასუხა მან, —
ჰიტლერმა ვანაცხადა, რომ ეს ღირებევა შეს-
რულებული უნდა იქნეს ამ შემთხვევაშიც, თუ
ამას არ მოყვება მისი წერილობითი განკარგუ-
ლება.

ჰიტლერს ეზიოდა ამ ამბის გაზამურების.
იყოდა, ეს ბრძანება თუ ხელში ჩაუვარდებოდა
მოწინააღმდეგეს დიდ „საერთაშორისო უსამოფ-
ნებას“ გამოიწვევდა. ეუბნებოდნენ კიდევ, რომ
დისმე ეს ბრძანება წინ ცუდად დაგვახდებოა,
მაგრამ ჰიტლერმა ასეთი განკარგულება მაინც
გასცა, რაც ფიტსირებულ და განეთარებულ იქ-
ნა საფლუმლო დოკუმენტებში. ნაწილი ამ
დოკუმენტებისა შევიდა იმ ათას ფუთ ბრალდე-
პაში და მართლაც წინ დაუხვდა მთავარ სამ-
ხედრო დამნაშავეებს ნიურნბერგში...

... მაგრამ საქმე ვანა მართო პოლიტმეზაკე-
ბისა და კომისრების ეზებოდა? ეს მხოლოდ და-
საწყისში იყო. შემდეგ სამხედრო ტყვეების მი-
მართ რეპრესიების მიმართაუდნენ ვანტრჩე-
ვლადა. ან როზენბერგი რომ წერს პრ მილიონი-
დან რამდენიმე ასეული ათასი დარჩათა, ვანა
ისინი მართო კომისრები იყვნენ? საბრალდე-
ბლო დოკუმენტები მოწმობდა, რომ სამხედრო
ტყვეების საკითხი ყოველთვის იღდა პიტლერე-
ლების ყურადღების ცენტრში. ისინი ჩვეულო
გულმოღვივობით ამუშავებდნენ ინსტრუქცი-
ებსა და მითითებებს ამ საკითხზე, დაწყებული
„ტყვედ აყენიდან, მიწაში ჩადლობამდე“.

საე იქნა დამუშავებული მოკლედი ტყვეების
დამახჩების წესი, რაც ომერაციების გასლასათან
ერთად თანდათან ზესტდებოდა. ჭერი ტანისა-
მოსზე, კუბოებსა და სასაფლაოებზე იყო ლა-
პარაკი, შერე „კონომიორმა თვალსაზრისმა“
გომარჯვა და შიშველი გვაშების ვაფისულ ქა-
ლადლიმ ვახევა და ისე დასაფლავება დაადგა-
ნენ. დრო არ გავიდა, ქალადის დახარჯევი
დენსათი, ცალკე საფლავების თბრაც... საერთო
საფლავებში მარბეთო, თან თავისებური „წეს-
რიციც“ დაადგინეს, გვაშები ერთმანეთის გვე-
რდზე დაწყვეთ და არა ერთმანეთზეო, არც ის
დაივიწყეს ეოქეთ რომ „საფლავების აღნიშვნა
კატეგორიულად აკრძალულია“.

„ხარჭები შინმომამდე უნდა იქნას დაყვანილი“ — წერია ამ დოკუმენტში. მერე, უფრო საოცარი გამოთქმაჲ შეგხვდა: „უფასო დახარჭება“.

ეს იყო 1941 წელს. მერე როცა „უფასო დახარჭებამ“ მასიური ზასიათი მიიღო, ამას ვინ უყურებდა, ან მათ ზამრევაზე ვინ ზრუნავდა. ისე ყარდნენ ტანსაწინააღმდეგო ორბოებში, ხრამებში, კეპსა და მალარობებში, დამსჯელი რაზმები კი გერმანული პუნქტუალიზმით აღვივდნენ დღიერებს:

ოთხშაბათი: ასეულმა გამოკყო დამსჯელი ჭაფუფი 2 ოფიცირისა და 51 ჯარისკაცის შემადგენლობით, რომელიც გაემართა პროსტაქუს სამხედრო ტყვეთა ბანაკში. ჭაფუფი ბანაკში გამოცხადდა 7 საათსა და 50 წუთზე. 141 ტყვის დახარჯება დამთავრებულ იქნა 11 საათსა და 50 წუთზე, დამატებითი ფიშორანისა და ოპანენსტურგის ბანაკებში 15 საათსა და 30 წუთზე დახარჯებულ იქნა კიდევ 51 ტყვე. ჭაფუფი დაბრუნდა ყაზარებში 19 საათსა და 45 წუთზე.

ხუთშაბათი: ასეულმა გამოკყო დამსჯელი რაზმი ერთი ოფიცირის და 50 ჯარისკაცის შემადგენლობით, უფროსი ლეიტენანტის მაიორის მეთაურობით, რომელიც 7 საათსა და 00 წუთზე გამოცხადდა ადგილობრივი გესტაპოს განკარგულებაში... დახარჯებულ იქნა 166 ტყვე. დახარჯება დამთავრდა 9 საათსა და 30 წუთზე.

ასე ვრძელდებოდა დღიანი დღემდე, თანაც სრულად შესმატებულედ... ჯარის რეგულარული ნაწილები, გესტაპო და ესესი, რაზედაც თვით მათ მიერვე შედგენილი დოკუმენტები შეტყვევებენ.

ყოველგვარ უმინშენლო შემთხვევის შემდეგ მცველები ადგილობრივ ზეკრეტნ ტყვეებს წიგნს ერთობლივად სამხედრო ოქის ტყვეების განყოფილების უფროსი — ამგვარად დახარჯებულთა ციფრი წარმოუდგენლად გაიზარდა, ამიტომ წესად უნდა იქნას შემოღებული ჭერ კონდაბის გამოყენება, მერე ხისტის, ბოლოს კი ცეცხლისმტრევენი იარაღისა.

მერე, როგორც ჩანს, „ზედმეტი სიმკაცრის“ გამოაშკარავებისაც შეეშინდათ. უშიშროების პოლიციის უფროსი წერს, რომ სამხედრო ტყვეების ბანაკებში გადაყვანის დროს დიდი ნაწილი განსეი ბხოცება შიმშილისა და დაუძღურებისაგან, გერმანული მოსახლეობისათვის ამის დამალვა შეუძლებელია. ამასთანავე, ტყვეების ტრანსპორტს აწარმოებენ არმიელები, მოსახლეობა კი ყოველდღე ამას აბრალებს ესესს...“

ამთ „შეურაცხყოფილმა“ ესეულმა განკარგულება ვასტეს ავღმყოფ, დასუსტებულ და მოპაყვადე ტყვეებს ნულარ მოყვანთ ბანაკებში, ე. ი. ადგილობრივ დახარჯებულთ.

და ასე მოდის ზღვა დოკუმენტებისა, სიდაც აღრიცხულია სამხედრო ტყვეების მასიური დახარჯების შემთხვევები... ვინც ცოცხალი

რჩებოდა „უფასო მუშახელად“ აყენებდნენ სამოთხარაწველო და სამხედრო ობიექტებზე, ესეც სასიყვედილო განაჩენს უღრადე, რადგან საიდუმლო სამხედრო ობიექტების მშენებლობაზე გაშვებულთ ბრძანებისაც მოაოლებდნენ, იქიდან ცოცხალი არ გაეშვათ არც ერთი, რომ ობიექტის საიდუმლოება არ გამომეკლავებებოდა... ამის შედეგია იმ „სამი მილიონ ექვსასი ათას“ სამხედრო ტყვის დაღუბვა, რაც „მეოცე საუკუნის მითს“ ატობს „გრანდიოზულ ტრაგედიად“ მიიჩნია. თუ ამას დაემატებოდა მილიონობათ ფრონტზე დასაოცლ ახალგაზრდობას და უფრო მეტ მშვიდობიან მოსახლეობას, კიდევ ერთხელ გაეცმის ხაზი თემიდას სსსწორზე დაღუბული იმ ამასი ფეთი ბრალდების აღგვარიულ აზრს.

...მართალია, მას შემდეგ რაც წელზე მერი გავიდა, მგარამ მიღებული ჭრილობები დღემდე არ შეხორცებულა. მწუხარების არც ის კომპარები მოთორებია ზვესს ფეჭისა და აზროვნებას, რაც ასეთი კოლასლერი სიმძიმით დააწვა ადამიანთა ცხოვრებას. მთელმა მსოფლიომ განიცადა იმ ამბების შემაზრუნებელი ფსიქოური ზეგავლენა. ყველაზე უფრო კი საშოთა კავშირის შრავალეროვანმა მოსახლეობამ. იმ ომში ყველაზე მეტი მსხვერპლიც ზვესს მიერ იქნა გაღებული. ეს თუთხმეტივე რესპუბლიკას ეხება, მათ შორის საქართველოსაც, საიდანა ფრონტზე, აქედან 13,600 მოხალისე, რაც ჩვენი რესპუბლიკის მოსახლეობის 14% აღემატება. ეს კი ყველა სხვა რესპუბლიკასთან შედარებით მეტი თუ არა, ნაკლები როდია. ცნობილია შემთხვევები, როცა ერთი ოჯახიდან ახტე მერი მებრძოლი მიდიოდა ფრონტზე: მარტო გრაგოლ აბესაძის ოჯახიდან 14 მამა წავიდა, გიორგი ლოლაძის ოჯახიდან კი — შვიდი. გრიგოლ მერკვილაძე, მისი მეუღლე და 3 ვაჟი ერთად ჩადგნენ მებრძოლთა რაგებში, შინ კი ასეთი წარწერა დატოვეს: „ოჯახის ყველა წევრი ფრონტზე; ბიბა შევიძლიათ ევაჯერებულთათვის გამოიყენოთ“.

ყველგან, რომელ ფრონტზეც არ უნდა ვყოფილყოფით, გვესმოდა ქართული ევაჯეციების გმირობის ამბები. მარტხის, ქლუხორისა და სანქაროს უღელტეხილიდან ბერლინამდე და იმის იქით — ტექსელში, საფრანგეთსა, თუ იტალიაში იბრძოდნენ ისანი თავიანთი სამშობლოს დამაყვად. მარტო ჩვენს ფრონტზე, ყირიმსა და უკრაინაში, 62 ქართველს მიენიჭა საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება. სამამულო ომის არცერთი უბანი არ ყოფილა ისეთი, სადაც ქართველებსა და ესახელებშით თაყი მსხვერპლიც დიდი იქნა გაღებულა. დიდ სამამულო ომში დაღუბულთა ციფრიც ჩვენი მოსახლეობის 7% აღემატება და ისევე განსაკუთრებულ მოყენას წარმოადგენს.

ასეთი დანაკლისის სიმძიმე შეიძლება „მცირე მავალითებში“ უკეთ გამოჩნდეს:

ომის დაწყებიდანვე სოფ. შერჭვედიან 250 ახალგაზრდა წავიდა ფრონტზე; ამთვიან დაიღუპა 157; სოფ. ნავსაყოფიდან წასულ 200 ახალგაზრდიდან 115 არ დაბრუნებულა; სულ პატარა სოფელ ერკეთიდან 80 წავიდა — დაიღუპა 50; არტენიდან 50 კაცი მონაწილეობდა ომში — შინ დაბრუნდა 9. ქალაქები და სოფლები ძაძებში იყო ვახვეული. ბევრს დღემდეც არ გაუხდია შავები. მწუხარების ის ჩრდილი დღესაც აქრობს ღიმილს მათ სახეზე. ან რა ნუგეში უნდა ეცეს ქართველ დედას, რომელმაც 5 ვაჟიდან ზუთივე ომში დაჰარგა, თუ თავის ერთას გამოუთხოვა.

მათი ბედი მართლაც სამწუხაროა და სავალალო!

მეც ასეთ მწუხარების შესახებ მინდა ვიამბოთ, არა სწორთოდ, არამედ იმდროინდელი ცხოვრების ერთი მავალითით. მილიონების ტრაგედიის მასშტაბები კი ამის მიხედვით. — თქვენ თვითონ წარმოიდგინეთ...

მუშლი მუხასაო...

მართალია საქართველოს ტერიტორიაზე ბრძოლები არ ყოფილა, მაგრამ „სიცილილის ქარიშხალმა“ ჩვენს ქალაქებსა და სოფლებსაც გადაუარა. ომის ყოვლის შემსუსტარემა ძალამ ბევრ ფესმეფარ მუხას შეაღწეა მაშინ ტრატები. თვით საქართველოც ბერმუხასავით იდგა და უძლებდა განსაიდგელს; გამწარებული ხალხი კი „მუშლი მუხასაო...“ ამბობდა.

როცა მტერი დარიალს მოადგა, იალბუზზე აძვრა და ქლგხორის უღელტეხილის გაღმოსავლეთს ედღობოდა, ისევ ეს „მუშლი მუხასაო...“ ისმოდა ჩვენში. ეს ამხნეებდა და მოუწოდებდა ქართველ ეთქაცებს. მათი გმირობა დაუძეწყარია ყველასთვის.

ვინ იცის, რამდენა რამ დაწერილა და თქმულა კიდევ ქართველი გმირების ვაჟეციობისა და თავდადების შესახებ იმ სამკვედრო-სისიციო-ცხლო ბრძოლებში. ჩემი ნაამბობით მე ამის ვე-რავფერს შევამატებ საყურადღებოს. თუ საქართველო მაშინ მართლაც ბერძენებს ჰგავდა, მისი ღრმად გამქდარი ფესვები, დაყოფილი ტანი თუ ფართოდ გაშლილი ტოტები ჩვენი ხალხის გმირულ სულს განასახიერებდა. მართალია, ხუთი წლის განმავლობაში „სიცილილის ქარიშხალმა“ შვედ შემოსას მისი ტოტები, მაგრამ ბერძენმა მაინც იდგა და ცოცხალ ადამიანით განიცდიდა ქვეყნის სატყიერს...

...ეს მე ისევ დანტეს „რაფოხეთში“ აღწერილ სურათს მავთინებს, უდაბურსა და უსიერ ტევებს, სადაც ზეგბს მწვანის ნაცვლად შავი ფოთლები გამოხსმია... მათ „კუთხინასა“ და დაჯერებულ

ტოტებს, კი შემოსევანი მითური პარბები, რა-მელთაც თავ-კისერი ადამიანისა აქვთ, ზოლო ფეხებზე ბასრი ჭანგები. ისინი კორტნიან ახლად ამოყრილ ყლოტრებს და მწუხარებთა აგვებენ ვარგმოს. ტყიდან მოისმის ურგა და გოდება ხეებად ქვეული სულებისა, რომელთაც ბოროტი პარბები შემოსევით...

მერე ისაა ნათქვამი, რომ დანტემ უნებლიედ მოსდროკა და მოტეხა ხის ერთი ტოტი ხე სიმწრისაგან დაიგრიხა და იკილა:

— რისთვის მამტეხე, ნუთუ მცირეოდენი სასობავც არ გავამინა?! —

შეუხედა დანტე. არ იცოდა თუ ცოცხალ არეხას შეახო ზელი. არც ვიკვილეთისის პოემის ის ადგილი ახსოვდა, სადაც აღწერილია ტროადის დანგრევის შემდეგ ენამ თარკიამი ხეს რომ ტოტი მოსტეხა საყურთხველის შესაძრობად; ის ხე კი პოლიდორის სული აღმოჩნდა.

ასევე მტყვევული იყო ყოველი ტოტის მოტეხვა თუ ფოთლის მოგლეჯა იმ ბერძენ-ხისათვის, რომელიც პოლიდორის მსგავსად, საქართველოს ცოცხალ სულს განასახიერებდა. პარბები კი ისევ თავს დასტრიალებდნენ მას. ისინი უმოწყალოდ აგლეჯდნენ ჭერ კიდევ ნორჩ ყლოტრებსა და მწვანე ფოთლებს. შემდეგ, როგორც დანტეს პოემამაია ნათქვამი, შავი ძაღლების ლეგიონებით „შემოესივნენ მას“ და „გვერდები დაუღაღარეს ბასრი კბილებით“. უნდადათ სულ დიეგლიათ და ნაყუწ-ნაყუწად ექციათ ის, მაგრამ ტოტებშეღწეილი და ფოთლებდაგლეჯილი ბერძენმა ვადარჩა და ითხოვა: „ჩემი დაცვენილი და შემოფანტული ფოთლები შემიგროვეთ“.

დანტე ამბობს:

მშობელი მიწის სიყვარულმა დამიპყრო

მოღალ მე;

მაშინ ფოთლები მოვაგროვე მიმოფანტული, და დავებრუნე ხეს, რომელიც დაღმდა

უკვამ

მე მხოლოდ ერთი ასეთი მოწყვეტილი ფოთლის ამბავი მინდა ვიამბოთ, მხოლოდ ერთისა, რომელიც, ჩვენი სამწუხაროდ, იმ ბერძენისათვის არავის დაუბრუნებია...

...ნიკო! ჩვენი ტკბილი და სანუეგარი ნიკო! უველასათვის საყვარელი სტუდენტი, ასპირანტი, ნიჭითა და პატიონებით სავსე, ტოლმეგობრებისათვის სანიმუშო და მისაბაძი. ნიკო ტატი-შვილიო რომ იტყოდნენ; სახე გაგვიანათდებოდა და თვალბსაც შეუქი ემატებოდა, ტანშიც თითქოს საამოყენების ერთანტელი გავვიღოდა; ისე ვეუსიმოვნებოდა მისი ალერსიანი შემოხედვა. გამხდარ სახეზე უხდებოდა გაყვანილი ღიმილი, მისი მსუბუქი სიარული ღრუბლას მოძრობის ჰგავდა ცაზე, ან მაცხოვრის ფესში-შველ ვაელას ზღვის ზედაპირზე. სუსტა ავებუ-

ლებინა იყო, მუდამ გაფითრებული და თითქოს რალაკათი შეშინებული. დღი, წაბლისფერი თვალები პქონდა, პატარა ცხვირი და, მგვრად მოკუმული ტუჩები. ძველებური სათვალეები რომ გავკეთებინათ სულ დანიულ კონჭაძის პორტრეტი იქნებოდა. ამას რომ შეეხსენებოდა, გაიღიმებდა და რალაკ უცნობარი ხმით იტყოდა, დმერთმანი ასურამის ციხე! მე არ დამიწერაო. მეერ „შეილო ზურაბ, სადამდი-სო“ რომ გამოვავაჭრებდით, გულს მოიყვანდა და ხმას აუწვევდა, „ყელამდის, ბატონო, ყელამდისო.“ არ უყვარდა, როცა მის პიროვნებას შეეხებოდა. იმ ყვავილს ჰგავდა, ხელს მოყავ-ლებენ თუ არა, ფერს რომ კარგავს. სულ მე-დამ თავისთვის ცხოვრობდა, ჩაფიქრებული დადიოდა, რალაკებს წერდა კიდევ, მაგრამ ვრიდებოდა გამომკლავნებას. ერთხელ მოთხრობის ნაწევრტი წავიკითხა და აღტაცებაში მო-გვიყვანა. ისე მსუბუქად და ისეთი ნატიული სტი-ლით წერდა, რომ თვითონ მის სიარულს ჰგა-ვდა. არ ვიცი სხვა ვინმე თუ აღგამდა ოდესმე ასე პატივსაცემად მიწახე ფეხებს... არც დედამი-წა ვრჩნობდა, აღბათ, მის სიმამის, ახალმოსულ თოვლზეც რომ გავცლო, იფიქრებდით ყვალს არ დასტოვებსო, ისე ნიავივით ჩაივლიდა და გაქრებოდა. საუბარიც ასეთი იყოდა. ის რომ ლაპარაკობდა ხმამაღლა სუნთქვისაც შემწინოდა ხელი არ შევეშალო-მეთქი. არც შემომხედა-ვდა სახეში. სადღაც იფურებოდა და, თითქოს ვიღაც სხვას ელაპარაკებოდა. როცა მის სა-ყვარელ მწერლებზე ჩამოვარდებოდა ლაპარაკი მთელი ტანით შეირბოდა, ისე, თითქოს-ყო-ლინოს სიშს შეეხებო და მამინვე რალაკ სა-რტყრესოსა და თვალსაჩინოს იტყოდა. ვინმეს ლექსი რომ მოეწონებოდა, გაფითლდებოდა, თვალშიც გაუბრწყინდებოდა და სულ დამი-ლიან იტყოდა. კარგ მხატვრულ ნაწარმოებს ფიზიკურად გრძნობდა და განიცდიდა. ვიყავს რომ წავიკითხავდით, ან ბარათაშვილს, სულ დაიწურებოდა, ან აღმურზოდებული სახით მი-აჩრდებოდა რალაკის და კეთილად უღობოდა... თუმცაღაც უყვარდა, უმთავრესად სხვის... თვი-თონაც იხუმრებდა ხოლმე რალაკის, მაგრამ სა-ნამ სხვები არ გაიცინებდნენ, გაიტრუნებოდა, უნდოდა გავგო სასაცილო რამე ვთქვა, თუ არაო, თუ მისი ნათქვამი სიცილს გამოაწვე-ვდა ბავშვივით ხსაროდა და თვითონაც იცინო-და. თუ არა, ხელს ჩაიწვევდა და მოიწყენდა. სულ იმას ეკვობდა, არაფერს უნარი არა მქ-ვესო... საოცრად მოკრძალებული იყო. არ მხა-სოვს ვინმესთვის უხეში სიტყვა ვთქვას, ან ბწყნივინებინოს. თუ ზოგჯერ მეგობრის გაი-ლვა უნდოდა, რომელიმე ცნობილ ლიტერა-ტურულ პერსონაჟს მოამშველიებდა, იმას შეა-დარებდა ან იმის სიტყვებს გამოიყენებდა და თავის მსუბუქ იუმორსაც ზედ მიატანდა. ზო-გჯერ ჩვენც რომ ვკითხვდით, როგორა ხარ

ნიყო, ლერსაბ თათქარბის ზიტყვებო გვი-პასუხებდა, „ვაცივითა ვარ, ვაცივით...“

**გაქონებული
გონიერებისა**

...ვაცივით კი არა, თქვანივით იყო ჩვენი სა-ცოდავი ნიყო, შულის ნერტი, „ღვთის კრავი“ — უწყინარი, მშვიდი და მინდობილი. გულისხმი-ერი და მოყვარული. ბუნების ნამდვილი პირ-შეო, კურდღლივით ყურებადამჭვტილი და შემფოთებული.

მაგრამ, როგორც ჩანს, ცხოვრება ზოგჯერ დასცინის კიდევ ბუნების ასეთ შემოჭმედებას. ნიკოს უწყება მოვიდა არმიზმი გაიყვინა შე-სახებ. განა ეს პარადოქსი არ არის? ნიყო და ჭარისკაცი თოვით ხელში ფარავით, ჩექმე-ბით... მე შამინ ფრონტზე ვიყავი. არც შინა, ხავს სამხედრო ფორმში გამოწყობილი ნიყო, წარმოდგენაც კი მიჭირს ამისი, ფიქრობ, ნუთუ შესაძლებელია ნიავს ქამარი შემოარტყა, სულს ჭაქმანი ჩააცვა, ან ფიქრებს მუხარად დახუ-როს! აბა, ნიკომ როგორ უნდა ისროლოს თო-ფი ვინმე მოკლას, ან განიზრახოს ასეთი რამ! ეს შეუძლებელია და ამიტომაც მიიღო, აღბათ, ის უწყება, როგორც განაჩენი, ყველას ჩაჩო-უქარა, ყველას დაემშვიდობა, ყველას ნაღვლი-ანად გაუღიმა და წავიდა... თმში..

...ბრძოლის პირველივე ქარიშხალმა იმ ხა-დან მოწყვეტილ ფოთოლივით აიტაცა. თავგზა აებნა, ვერც გაერკვა რა ზღვებდა მის გარშე-ში, ვერც ვერადერი მოთქრა, მეერ გონიც დაკარგა და... სამი დღე და ღამე მიჰყავდათ მშვიტ-მწყურვალი ტყვეების დიდი კოლონი დასავლეთისკენ. მიდიოდნენ კი არა, ძლივს მილასასკებდნენ დაღლილ-დაქანცულები მტე-რიან შარავზეზე. საშინელი სიციხე იდგა. ეს კიდევ უფრო უძლიერებდა მათ წყურვილს, ყველაფერს ითმუნდნენ: შიმშილს, უძილობას, დაღლილობას, მაგრამ ამ პაპანაქება სიციხეში წყურვილის ატანა ძნელი იყო. მეც გამოიბ-ცილა და იყო, აღბათ, საშინლად ეწყოდათ ვამშრალი ყვლი, დასიციხული ტუჩები და გა-ხურებული შუბლი. თუ მტერიანი ოფლი შეე ხაზებდალ ჩამოდიოდათ სახეზე, ზოგიერთი თავ-საც შოიტყუებდა და ენით ააღიყავდა ვაოფლი-ანებულ ტუჩებს...

რამდენჯერმე ჩაუარეს თურმე. მდინარის, მებრამ ვერმანელმა ჭარისკაცებმა ნება არ მის-ცეს წყლის დაღვვის. თვითონ მუხარადებოთ ამოქონდით ცივი, ანკარა წყალი და მათ წინ სკდებოდნენ, იმდენს სეამდნენ, დანარჩენს ღერდნენ, იმათ კი —არცერთი წვეთი ერთი „ხუმრობის მოყვარული“ გესტაპოელი წელით. სახეც მუხარადს ზედ პირთან მიუტანდა წყურ-ვილით დამხრწველ ტყვეს, მაგრამ წამოიწვედა თუ არა ის უბედური დასაღვვად, წყალს გიდა-

აქვედა და მეზარადს დასცხებდა თავში, სხე-
 ზი დასციხული თვალებით მისჩერებოდნენ
 მდინარის ვერცხლისფერ ზოლს, მაგრამ ერთი
 ნაბიჯსაც ვერ გადადგამდნენ იქითკენ. მწყობრი-
 დან გამოსვლა და სრული ერთი იყო. ვილა-
 ცამ მაინც ვერ მოითმინა და გაიქცა მდინარი-
 სკენ. ერთობლივად და მოკლეს. მერე მეორეც
 გამოვარდა მწყობრიდან, იმსახე ივითე ბუღი
 ეწია. ყველათვის ვასაგები იყო, რომ ასეთი
 ნაბიჯი უნებრო, მაგრამ, როგორც ჩანს, უნე-
 ბლივ ინსტიქტი მიერეეებოდა მათ სხეულს...
 ახლა მესამე გავარდა თურმე იქითკენ. რამდენ-
 ნიმე ნაბიჯის შემდეგ ისიც მოკლე ავტომატის
 ტყვიებშია. მერე კიდევ ორმა სცადა ბედდი, მაგ-
 რამ ორივე იქვე დაიწვინეს... მდინარეც რომ და-
 სციხოდა მათ? არ იქნა და არ მიეფარა თვალს.
 პირიქით, ჭრ ფეხდაფეხ გამოყვა, მერე ხან
 მარჯვნივ გაუხვია, ხან მარცხნივ და ისევე გამა-
 ღიზიანებულ შრიალით მაცა მათ კოლონას.
 ერთხელ გზაც გადატყრა და ტყვეები ზიღუ
 ვაატარეს. გაფრთხილების მიუხედავად ათიორე
 კაცი გადახტა წყალში... ათივე მოკლეს...

...მესამე დღეს უკვე ბევრს გაუქირდა სია-
 რული. არცერთი ლუკმა პური, არცერთი წვე-
 ლი წყალი ზოგი ჩამორჩა და იქვე მოუღეს ბო-
 ლო. სიმყერ დაუძახებდა გესტაპოელი პარდაპირ
 გზაზე დავარდნილ ტყვეს: Aufstehen! — ადე-
 ქით, და თუ ტყვე ვერ აღგებოდა, ავტომა-
 ტი თავის საშვეს აკეთებდა. საერთოდ, ვინც
 მწყობრს ჩამორჩებოდა ყველას ეკადენენ. ამბ-
 ტომ მლიერ დასუსტებულები ერთხანს სხეებს
 მოსყუდათ, ვიღერ შეეძლოთ, შემდეგ კი...
 წამდაწუმ მიიამოდა სრალის ხმა კოლონის
 ბოლოდან...

ერთხანს ასე მოსყუდათ თურმე ჩვენი ნი-
 კოც. მას სულ გამოვლია ძალღონე, მუხლებშიაც
 უსუსტა, ნაბიჯს ვერ სდგამდა. მეზობლები შე-
 უღდნენ მხრებში და ერთხანს ატარეს. მერე
 ვილაც ვოლიათმა ზურგზეც აიკიდა, რადგან
 ძალღონე სულ გამოლეული ჰქონდა..

ეს რომ გვიამბეს, გული შევივრეოდა, ამა,
 როგორ აიტანდა ჩვენი სათელი ნიკო ამ ა-
 ბჯეს არც იმით უნდოდათ მისი დატოვება. ნი-
 კოს უკვე მოეხიბლა ისინი თავისი სათნო ხა-
 სათითა და ბავშვური ღმილით. მინ, ვინც
 ეს ამბები გვიამბო, ისიც დააყოლა:

— გაწყვეტულ სახეზე სულ ღმილი უთა-
 მაშებდა. ამან გავგაფრია, ვერ შეველოეთ, ვერ
 დაეტოვეთ და ვატარეთ..

იცოდნენ, ბედს მიანებებდნენ თუ არა... და-
 უცემოდა, მერე მეფტომატე დაადგებოდა თა-
 ვზე, რამდენიმე გასართლა და გაათადებოდა
 ყველაფერი. ის კი მიჰქონდათ... თვითონაც
 დაღლილ-დაქანცული ტყვეები თავიანთ უკა-
 ნასყენლ ძალღონეს უნაწილებდნენ მას...

...ცოტა რომ დაისვენა სხვის ზურგზე, გონს
 მოვიდა თურმე. ფეხიც აღდგა და უსუსლათ
 გაუვა კოლონას, ერთხანს იარაღე უნე უღეს,
 იქნებ დანიშნულ ადგილამდე ჩავდევნიერქონსკა-
 უბედუროდ საბარგო ავტომანქანას არ ჩამო-
 ევლო. იმ მანქანადან თურმე სამი ცალი კარ-
 ტოფილი გამოვარდა. ერთი ნიკოსთან ახლო
 დაცა. ნიკომ თარიღე ნაბიჯი მარჯვნივ გადა-
 დგა და კარტოფილი აიღო... ერთი ცალი კარ-
 ტოფილი!

— ორი გერმანელი ერთად მივარდა მას. ჭერ
 წიხლებით სციემეს, მერე კონდახები ურტყეს
 და..

კოლონამ გზა ვანავრძო, ნიკო კი იქვე დარ-
 ჩა... თავის ქალა ჩამტერეული ჰქონდა, სახე
 გასასხლანებული, პირადმი იწვა თურმე ხელში
 ის ერთი ცალი კარტოფილი ეჭირა და ღია მა-
 გრამ უსიციცხლო თვალებით მისჩერებოდა
 ცარიელ ზეცას.

— ტყვეზე მინც ღმილი უთამაშებდაო, —
 თქვა იმ გოლიათმა და ცრემლები მოიწმინდა.
 მერე ვითომ იმანაც გაიღიმა და დაუმატა:
 — გავიღებები კაცი, ამა, რა იქნება..

... დიდი ხანი ელოდნენ ნიკოს მშობლები
 „უბზო-უქელოდ დაკარგულ“ შვილს, ნაცნობე-
 ზმა იყოდნენ, მაგრამ არ უშხელდნენ, რომ და-
 იღუბა. ტყვეობაში უნახავთო სადღაც — ატყუ-
 ებდნენ და ანუგუშებდნენ მათ. ბინა როდენის
 ქუჩაზე ჰქონდათ, უნივერსიტეტის მხლოს, დი-
 ქირის გორაკზე. ლექციების შემდეგ ხშირად გამოუ-
 ელიდით ხოლმე მათ, რომ ტყველები გვეთქვა და
 იმედი მიგვეცა. გასაოცარი სურათი გვხვდებ-
 ბოდა ყოველთვის. ტატიშვილებს სახლის წინ
 პატარა ეზო ჰქონდათ. თვითონ პირველ სართუ-
 ლზე ცხოვრობდნენ. დაბალი აივანი პარდაპირ
 ეზოში გამოდიოდა. რამდენჯერაც არ მივიღო-
 დით, ცალ-ქმარი თითქმის „საგარეოდ გამო-
 წყობილები“ ისხდნენ ერთმანეთის გვერდით გა-
 რინდებულნი და მისჩერებოდნენ ეზოს კარ-
 ტებს; ასე ელოდნენ ისინი რამდენიმე წელი, რო-
 დის შემოვლო ჩვენი ნიკოა. ეს წარმოუდგენე-
 ლია: ყოველდღე იქვე აივანზე და ელოდო...
 ელოდო დილით, შუადღით, საღამოთი, ღამეც,
 იქნებ ძილში მაინც მოგვეჩვენოსო. ასე ერთი
 თვე... ორი... ათი... წელიწადი, ორი წელიწა-
 დი... დილით ადრე გამოდიოდნენ აივანზე, და-
 სხდებოდნენ და მიაპირებოდნენ ეზოს კარ-
 ებს..

...მერე ცხოვრება თავისი გზით წავიდა. ნე-
 გეშის მიციმა უკვე უნებრო გახდა. ან ნუგეშს
 რა ძალა ჰქონდა, როცა ყოველგვარი იმედი
 გადაწყვეტილი იყო. ჩინს, უნებრები ვიყავით,
 თორემ იქნებ ის სკობდი, თავიდანვე გვეოჭვა

ყველაფერი, მაგრამ რა ვიციოდით მოულოდნელ ხარზე უფრო მძიმე ეს გაუთავებელი მოლოდინი რომ იქნებოდა... ამბობენ, კაცო იმედით ცხოვრობს, ჩვენც ვცდილობდით იმედის მიცემას, მაგრამ ნიკოს დედა ხელს ჩაიჭყნედა და იტყოდა:

— არა, შეილა, სასწაული არ მოხდება, არ დაბრუნდება ჩემი ნიკო. ცოტას კიდევ მოეცოდინა და მერე მე თვითონ წაველ მასთან, — ამას რომ იტყოდა, ისე ამოიხრებდა, რომ გულს თან ამოატანდა...

...იმ დღეს მართლაც გადაწყვიტა „ნიკოსთან წასვლა“. ეზოში გამოსულა ჩუარი ნავთით დაუსველებია, ასანთისათვის ხელი გაუკრავს... და უბეში ჩაუდგია. უცებ აგარდნილი ცეცხლის ალი ჭერ გულმკერდს მოედო თურმე მერტვოლ ტანს და...

... ყოველთვის, როცა ჩემი სახლის თენიდან იმ ფიჭვის გორას ვაგებდავ, ასე მგონია, ახლაც კელამტარივით ანთია ცეცხლმოკიდებული ნიკოს დედა, ახლაც იწვის მისი დადარული სახე, ეზოს კარსკენ მიპყრობილი თვალები და თეთრად განათებული ჭადარა, როგორც ქართველი ჭალოს მწუხარების მარად ჩაუქრობელი ცეცხლი ყველა უცნობი, თუ ნაცნობი ჯარისკაცის საფლავზე...

კაცია ადამიანი!

ეს იმ დიდი ტრაგედიის მხოლოდ ერთი მაგალითია, ერთი მცირე რგოლი 50 მილიონისა, რომელიც ომის დროს დაიღუპა. მათ შორის მტერიც ბევრი იყო და მოყვარეც. სიკვდილი კი ყველასათვის საკვლილია. დედის მწუხარებაც, მოყვემ და ვეფხბა რომ ერთმანეთი დიხოცეს, იმ მოყმის დედამ: „იქნება ვეფხბის დედა ჩემსავით სტირისაო...“ და წავიდა მასთან, რომ თავისი გულს სამძიმარი ეთქვა. ეს პუშკინის დიდი ძალაა, ხალხურ სიბრძნეში გამოხატული, ერთის მწუხარება თანაგრძნობას იწვევს მეორისადმი. მერე ყველაფერი ეს სინანულში გადადის და თავის სედღან სახეს გვიჩვენებს. ამას იმიტომ კი არ ვამბობ, რომ ერთი დედის მწუხარების 50 მილიონზე გადასარება მინდოდეს, არა, მე ვიცი, რომ ასეთი ჯამი არ გამოიყენება, მაგრამ წარმოსახვა მაინც თავისას იხამს, ყველაფერს შეკრებს, განაზოგადებს და კომპარების იმ დიდ რგოლს მისწვდება სატურნიის დისკოსავით რომ შემობრუნავი ჩვენს პლანეტას. გონების თვარი კი ზოგჯერ იმ უფსყრულსაც ჩაჰხდევს, რომლის წინაშე აღმოგჩნდებით ხოლმე, როცა განვლულ სამიწელ ამბებზე ვფიქრობთ. ვისაც ვაყის სი-

ტყივე და რწმენის ძალა აღმოაჩნდება, იტყვის „მოღერებულის ყელითაო“, მაგრამ ვინც მწუხარებაში გასტეხა და იმედი დაკარგა, მწუხრით დაუწყებს ძაებას მის უპირო ფაქტს. იგი ერთხელ კიდევ შეავლებს თვალს ადამიანურს განაზომილებებს და იტყვის „ჩვენი სიღრმე უფსყრელიაო“. ეს დაცემისა და დაღუპვის გზაა — ჯოჯოხეთი. ვისაც სურს ასეთ ჯოჯოხეთის თავი დააღწიოს, უნდა ვაყის სიბრძნეს გაყვეს, როგორც დანტე ვიკილიუსს, რომ ისევე იმ ბიჩიეს სინათლითა და ცრემლებით სავსე თვალებით გაბრწყინებულმა იმოგოს განწმენდისა და ამიღუპვის ძალა, და ვაყისებურად სთქვას რომ „არ შეიძლება მოკვდეს ღამაში არსი ჩვენი კაცობისო“...

...მას შემდეგ, რაც პიტლერელების საშინელ დანაშაულებათა მთელი საზიზრობება გამომელანდა, ადამიანი ისევე შეეპყდა თავის კეთილ საწყისებში. ვინც იმ ათას ფუთ ბრალდების გაეცნო. იმანაც ძალუბნებურად დაუსვა თავისთვის კითხვა: იყვენ თუ არა ისინი ადამიანები, თუნდაც ამ სიტყვის ბიოლოგიური მნიშვნელობით? ან ადამიანობობის ცნება თუ შეიძლება ახსენოს კაცმა სირცხვილის გრძნობის გარეშე, როცა ასეთ მკვლელებზეა ღამა რაკი?

შემდეგ ეს ეჭვი განაზოგადეს და, საერთოდ, ადამიანის ღირსებასაც დაუსვეს კითხვის ნიშანი.

ვერავინ იტყვის, რომ საკითხის ასე დაყენება სწორია, მაგრამ ვერც ვერავინ უარყოფს მის საფუძველს. ადამიანი არასოდეს არ ყოფილა გონებრივი განვითარების იმ სიმაღლეზე ასულა, როგორც დღეს, მაგრამ არც არასოდეს შელახულა მისი ღირსება იმდენად, რამდენადაც იმ ორი მსოფლიო ომის დროს. აღბრუნება ადამიანის ტყავს არ ამბობდნენ „ნატიფი ნიკოთების“ გასაყეთებლად. არც საპონს ხარშავდნენ „ადამიანის ცხიმისაგან“! და სხვა ასეთი. იტყვიან, ყველა ზომ ასეთი არ არისო! რა თქმა უნდა, მაგრამ ადამიანი, უწინარეს ყოვლისა, მინც ადამიანია, მერე კი ასეთი: ან ისეთი. ზოგიერთის მოქმედება კი ისეთ საზღვარს აღწევს, სადაც ადამიანობობის ცნებასაც ეკარგება აზრობი. ამის მიუხედავად, ვერცერთი ადამიანი, რაკ პირუტყვად არ უნდა იტყვას ის, მინც ვერ აიღუდნს პასუხისმგებლობას ადამიანობობის მიმართ. ეს საკითხი მნიშვნელოვანია, როგორც მორალური, ისე ეთრიდიული თვალსაზრისით. ეთრიდიულით იმიტომ, რომ ჩადენილ დანაშაულებათა შესაძლებლობა და პიტლერელთა ადამიანობის საკითხი მტკიცების საგნად

ეჭვა ნიურნბერგში. ის თისი ფეთი დოკუმენტები თავის მნიშვნელოვან ნაწილში ამისთვის იქნა გამოყენებული...

...მე მთელი მ თავის განმავლობაში „ვიქიქებოდი“ ამ დოკუმენტებში, ჩემს თვალში ვაიარა დანაშაულებათა კომპარულში სურათებში. შერე თვეების მანძილზე ვუყურებდი, ან ვლაპარაკობდი იმათ, ვინც უოველივე ეს ჩაიფიქრა და განახორციელა. მაშინ ისინი საბრალდებლო სკამზე ისხდნენ, როგორც სამხედრო დამნაშავენი, მაგრამ იყო დრო, როცა ვანერსაზღვრელო ძალაფრებობითა და რაღაც შიშისმომგვრელა დიდებით იყვნენ მოსილნი. მათი უოველი სიტყვა კანონი იყო, ხელისუფლება — შეუზღუდავი. გერინგის ავაციო ანგრევდა ქალაქებსა და სოფლებს, კარტელი ზოცავდა სამხედრო ტყვეებს, კალტენბრუნერი ვლტერა მილიონობით მშვიდობიან მოსახლეობას, რედერი და დენიცი მეკობრეობდნენ ღია ზღვაში, რომებტროში აზნადებდა თავდასხმებს შეუციაარდებელ სახელმწიფოებზე, იოდლა ადგენდა ამ თავდასხმების რბრატაულ გეგმებს, შტრაახერი ვბრალეებს არბევდა, ზოუკელი მონებით ვაპრობდა, რომენბერგი კა სამკოთა კავშირის ტერაიტორიების „განახლების“ პოლიტიკას ზელმძღვანელობდა და თან „XX საუკუნის შიის“ თხზავდა, მომავალ თაობათა „გასანათლებლად“.

მე კარგად მახსოვს მათი სახეები, გამომეტყველება, ლაპარაკის მანერა, ყველაფერი, რაც იატეა. ან გამომეღაენდა... და უნდა გითხრათ, რომ მაშინ მეუ იგოვე კითხვა მიტრიალებდა თავში: არიან თუ არა ისინი, საერთოდ ნორმალური ადამიანები? ყველანი ვამბობდით, რომ — არა, ისინი არაადამიანებია, ბარბაროსები, კაცივანებია, მითიური პარბები, თუ ეშვებინი ურჩხულებია... შერე დრო ვავიდა და პალუკონაციებიც დაცხრა. დამიყო ანალიზის, განსჯისა და საბუთიანობის პერიოდი. ამის შემდეგ, მე შგონი შედარებით სწორი, მაგრამ უფრო საშინელი შეზედლება შემეძქნა. იმ კითხვაზე პასუხმაუ ათასჯერ მეტად შემამარტუნებელი სახე მიიღო:

— დაახ, ისინი ადამიანები იყვნენ და საკაოდ განათლებულნიც, ეს სამწუხაროა, მაგრამ ფაქტი ყველა მათგანი ვეროის ერთ-ერთ უძველეს კულტურისა და განათლების ერს წარმოადგენდა... და სწორედ ესაა უფრო საშინელი... ეს თიერი ზელთაიშინანი და მონოკლიანი მკველები, დოქტორები, აკადემიკოსები, ფილოსოფოსები, არქიტექტორები, დიპლომატები, ბანკირები და სამხედრო სპეციალისტები — ფელმარშლები, ადმირალები და გენერლები.

ახლა არც მე მჭერა, თითქმის მათი დანაშაულებრივი მოქმედება იმათ უოფილიყოს გამორვეული, რომ პიტლერი სელით ავადმყოფი იყო,

გერინგი შორდინისტი და სერტეისი ვირველუბდავადებული, კალტენბრუნერი — სადისტი, შტრაახერი — ამორალური ტონი და სხვა ასეთი. მე შგონი, ვინც ასე მსყვლობს, მალაუნებურად უმსუბუქებს მათ დანაშაულს. ეს რომ ასე უოფილიყო ნიურნბერგში, მსაჯულებადაც ფსიქიატრებს მოუხმობდნენ და არა იურისტებს. ისიც უნდა ითქვას, რომ ბრალდებულები თვითონაც ცდილობდნენ ამას. როცა იოდლს „არასისაიომონო“ კითხვებს უსვამდნენ, იძახდა, ბრაცივი ვარო, სხვა რომ არავითარი არგუმენტი აღმოჩნდებოდა თავის ვარისკაციული „ლიტსების დასაცავად“ სობრუყვესაც მოუხმობდა ერთხელ ინგლისელ ბრალდებულსა და იოდლს შორის ასეთი დიალოგიც ვამართათ:

რობერტსი: ბრალდებულო იოდლი თქვენ თქვით გეშინ, რომ სელიანობრციანად ვარისკაცი ხართ, სწორია თუ არა ეს?

იოდლი: დიახ, ეს სწორია.

რობერტსი: თქვენ თქვით, აგრეთვე, რომ აქ იმისთვის ხართ, რათა დაციეთ გერმანიული ვარისკაციის ღირსება. ასეა, არა?

იოდლი: დიახ, და ამას ვახმარ მთელ ჩემს ძალაუნეს.

რობერტსი: ძალიან კარგი, მაშასადამე, თქვენ თავი პაციოსან ვარისკაციად მიგანჩიით?

იოდლი: დიახ, რასაც ვაკეთებდი, სრულიად შეგნებულად ვაკეთებდი.

რობერტსი: თქვენ განაცხადეთ, აგრეთვე, რომ ხართ მართალი კაცი?

იოდლი: დიახ მე ასე დავახასიათე ჩემი თავი და ასეთიც ვარ.

რობერტსი: კეთილი, მაშასადამე, თქვენ ამბობთ, რომ თქვენს ღირსებას ზორქი არა აქვს მოცხებული. ნამდელია თუ არა, რომ ამ უკანასკნელი 6-7 წლის განმავლობაში, როცა თქვენივე თქმისამებრ, იძულებული იყავით ჩავედინათ სხვადასხვა მოქმედება, თქვენი სამართლისმოყვარობა ჩნებოდა ისევე ამ მაღალ დონეზე?

იოდლი, რა თქმა უნდა, მიხედა რომ ამის საწინააღმდეგოდ ბრალდებელი რამე საშინელ მახილებელ საბუთს დაუდებდა წინ და ვაჩუშება არჩია. თქმშიც ასე წერია: „იოდლი სდუმს“. მაგრამ ბრალდებულა არ ეშვება:

რობერტსი: შეგძლიათ თუ არა უპასუხოთ ჩემს კითხვას?

იოდლი: მე ვფიქრობ, იმდენად ბრაცივი ვარ, რომ ამ კითხვაზე პასუხის ვაციემა არ შემეძლია (ღარბაზში სციელი).

როგორ არ შეეძლო, მაგრამ სათქმელი არაფერი ჰქონდა...

რედლოდუ ჰესის ხიმ სულ სიცივის სიშულაციის ეწეოდა, მაგრამ ვინ დაუყერა. ძალიან კარგად იყო დენენ, რომ ისინი არც ვიციები იყვნენ და არც ბრაცივები. ამას მხოლოდ თავდაცვის ხეობად იყენებდნენ. ამის მაგალითი ისევე ჰესისა,

რომელიც 1940 წელს ინგლისში გადრენის შემდეგ თვით მისმა ფორერმა გამოაცხადა კვლავ შემოიღო...

...ნიურნბერგში რომ ჩავიდა, პირველვე დავალეხე ისეთი მოწყეა, რომ გაცივებისაგან თავი უნდა ვიკავებოდი. მგონი აღბრუნებულ ვიყავი, საერთაშორისო სამედიცინო კომისიის შემადგენლობაში რომ მოვხვდი. როცა ამის შესახებ ჩვენმა მთავარმა ბრალდებულმა რ. რუდენკომ მოთხრა, მე გავიკვირე, მედიცინასთან რა კავშირი მაქვს-მეთქი. „აწი გეჭნებთო“ — მიხვდა უბრალოდ და ამიხსნა, რომ ორი სამხედრო დამნაშავე, გუსტავ ფონ კრუპასა და პიტლერის ყოფილი შოადგონი, რუდოლფ ჰესისის წინმართლობის შესაშორებლად შექმნილია საერთაშორისო სამედიცინო კომისია, საბჭოთა კავშირის, ამერიკის, ინგლისისა და საფრანგეთის გამოჩენილი ექიმების მონაწილეობით და რომ ამ კომისიის შემადგენლობაში ოთხივე სამხედრო-წინააღმდეგობის წევრიანილი სამხედრო უწყებების თითო წარმომადგენელი. ვინაიდან მე ნიურნბერგში სწორედ საბჭოთა სამხედრო აღმინისტრაციის მიერ ეთავი მივლინებული ბერლინიდან, არჩეული როგორცაა ჩემზე შეჩერდა. მაშინვე მიხვდი, რომ ამ კომისიაში მეთერთეულ ბორბლის როლს მეტი არაღვინი მგონი რებოდა და, რა თქმა უნდა, დაუთმნმდი. რაც შეეხება კრუპას. ამაზე მერე ვიამბობთ ახლა კი ჰესისის შესახებ.

როცა ის ლონდონიდან ნიურნბერგში ჩამოვიყვანეს, ისევე პიტლერის მიერ გამოცხადებულ „შემოლოზის“ ან, როგორც იურისტები ამბობენ, „შეტრაცხალობის“ სიმულაციის ეწეოდა. ჰესისის ამ ცრუ მანევრს შემდეგში ასე თუ ისე მხარი დაუჭირეს საერთაშორისო სამედიცინო კომისიის წევრებმა ინგლისის, ამერიკისა და საფრანგეთის მხრივ. საბჭოთა ექიმებმა კი კატეგორიულად განაცხადეს, რომ ეს სიმულაციის ტიპური შემთხვევაა და მოითხოვეს ბრალდებულს დატოვება მთავარ-სამხედრო დამნაშავეთა სიაში. ეს ვაწამაწია კარგა ხანს ვაგაჩქელდა. კომისია თითქმის ყოველდღე იკრიბებოდა და ისწავდა ჰესს. ის კი გამოცდილ მსახიობივით ასრულებდა თავის როლს, — კითხვებზე არეულ პასუხს იძლეოდა, ვითომ ფერებს ვერ არჩევდა, ნათქვამის აზრს ვერ ხვდებოდა და სხვა ასეთი. გამოთარევა, რომ შან კიდევ მოახერხა კომისიის წევრთა უპრაქტოსობის დაწმუნება, მაგრამ მიუხედავად ჰესისის დამცველის პროტესტებისა და იმ სამი პეყნის წარმომადგენელთა მხარის დაჭერისა, საბჭოთა ექიმებმა „ვეტოს“ უფლება გამოიყენეს და ჰესსი შინც დასვეს საბრალდებულთა სკამზე. პროცესი რომ დაიწყო, „შემოლოზი“ თუ „შეტრაცხაობი“, ბრალდებულთა კიდევ დიდხანს თამაშობდა თავის როლს. ინ-

გლისელებმა და ამერიკელებმა ამა გამო პროტესტიც განაცხადეს, ვითომ ეს შეტრაცხეობის საერთაშორისო ტრანზნალსე მკერამ საბჭოთა ექიმები შინც მტაცებდნენ და ვიანთ მოსაზრებას და კატეგორიულად აცხადებდნენ, რომ ჰესისი ეწევა სიმულაციას. ის კი უოველდღე შემოაყვადათ სხლომათა დინაზში სხვა ბრალდებულებთან ერთად, მაგრამ არავითარ რეაგირებას არ ახდენდა პროცესის მიმდინარეობაზე; იქდა თავისთვის და ჩაღაც ბულვარულ რომანებს კითხულობდა. თუ ვინმე რამეს ჰკითხავდა, წყენს ერთი წუთით თავს მოსწყვეტდა, უპიროდ შეხედავდა შემოაბველს და ასეთ სახეს მიიღებდა, თითქოს არც ესმის რას ეკითხებიანო. ასე ვრატებდებოდა თუ დეკემბრამდე. ბეერს მოთმინება დაეკარგა. თითქოს ყველა დარწმუნდა, რომ ჰესისი მართლაც „შეტრაცხაობი“, მაგრამ საბჭოთა ექიმების „ჯიუტობას“ ვერაფერი ვერ მოუხერხეს, რადგან „ვეტოს“ კანონის დარღვევა არ შეიძლებაოდა...

რამდენჯერ მინახავს, როგორ ნერვიულობდნენ ჰენი ექიმები, აკადემიკოსები სეპი, კრასნოშჩინი და სხვები. ისინი იტანდნენ თავიანთ დასაძლეთელი კოლეგების ირონიულ შენიშვნებს და მოთმინებით ელოდნენ იმ დღეს, როცა „ეს კომედია დამთავრდებოდა“...

...ეს მოხდა 20 დეკემბერს. ყველასათვის მოლოდინდელად რუდოლფ ჰესსმა თავისი, ისედაც გასაოცრად გრძელი და წაწერილებული კისერი კიდევ უფრო წაიგრძელა, უპარამზარი, ბუჩქებდა ჩამოწოლილი შავი წარბები ზევით ასწია, გამხდარი, გაცურეილ სახეზე რაღაც დიმილის მსგავსი გამოხატა და ხელის აწევით ითხოვა სიტყვა.

დადგინლ წესის მიხედვით პროცესის მიმდინარეობის იმ ეტაპზე ბრალდებულებს ტიპურნალისათვის რამე განცხადების გაკეთება მხოლოდ დამცველების საშუალებით შეეძლოთ. თავმჯდომარე ლოურენსმა აუხსნა ეს ჰესს. იმან, რა თქმა უნდა, ყველაფერი გაიგო და თავისი დამცველის გუნდთერ ფონ რორშიაიდის მეშვეობით ასეთი განცხადება გააკეთა:

— დღემდე მე ფსიქიური ავადმყოფისა და შესიერების დაკარგვის სიმულაციას ვეწეოდით ტაქტიკური მოსაზრებით. ახლა უკვე არ ვხედავ აზრს განვარტოვებს, და ვაცხადებ, რომ მე სრულიად ნორმალურ მდგომარეობაში ვარ და მინდა ჩემს მეგობრებთან ერთად გამსამართლოთ; ამასთანავე შაღლობას ვუხდი ჩემს დამცველს, რომელიც დღემდე მხარს უჭერდა ჩემს სიმულაციას.

დარბაზში ისეთი ბარბარი ატყდა, რომ თავმჯდომარემ ჟერ ერთხანს აბრაუნა ხის ჩაქუზი მავიდაზე, მერე კი იძულებული გახდა შეტარაზე გადასულიყო... ვინც არ გაჩერდება დაუყოვნებლივ გაეაძეგებს დარბაზიდანო. ამას რომ ამ-

ბობდა, მის გაშვებულ სახესაც ღიმილი დას-
თამაშებდა.

იმ დღიდან რუდოლფ ჰესის „სტრლიად ნო-
რამლერი“ სამხედრო დამინავე გახდა; მისი
დაძველილი კი სადღაც გაიპარა და ყოფილი
„შემოღობი“ ინტერესების დაცვა პანს ფრანკის
დაძველები, აღფრედ ზაიდლმა იკისრა...

სამარცხინო დიდება...

ვევლაზე მეტი მინც პიტლერის სულიერ
მდგომარეობაზე დაიწერა. „ქარის ბიოგრაფები“
იმთავითვე გამოცანად თვლიდნენ ამ „იდუმ-
ლებით მოსილი“ პირთაგანს გამოხენას პოლ-
ტიკურ არენაზე. მართალია, ომის დროსა და
ნორმანების პროცესზე სულ ვაშინშვლად პიტ-
ლერის სამინჯლო მიზნები და საქმეები, მაგრამ
მის პიროვნებას მინც არ მოშორდა იდეალე-
ბის აზრადილა. პიტლერი დღესაც ისეთივე გა-
მოცანაა, როგორც მაშინ. ჩანს, ვერც მისი უახ-
ლოესი თანამებრძოლები გაერკვნენ ამ „ერთი-
ზედ საოცრებაში“. ადრეც და შემდეგაც ის-
ინი სულ ერთმანეთის საწინააღმდეგო აზრებს
გამოსთვამდნენ მათი კერპის შესახებ. „პიტლ-
ერი თავისი ერთი დიდებისათვის წამებულაა
რაცეს მიეკუთვნება“ ამბობდნენ ისინი,
ვინც ბოლომდე ერთგული დარჩნენ ფიურერისა.
„ისტორიის ისეთი შემზარავი აღმართი არ ახ-
სოეს, როგორც პიტლერი“, — თქვა აღრთ-
დელმა მებობებმა, ფრანც ფონ პაპენმა. „ჩვენი
ფიურერი ყოველთვის ავადმყოფი კაცი იყო“
— „გამხილი“ ფელდმარშალმა კაიტელმა. „მის-
ში დემონმა თანდათან სძლია გენიოსს“, — წერ-
და გენერალი გუდერიანი.

1945 წლის აპრილს, როცა პიტლერის „მესამე
იმპერიას“ დღეები უკვე დათვლილი იყო, რი-
ნდბრუმი მივიდა პიტლერიანი და სთხოვა ჩაე-
გონებინა პიტლერისათვის, რომ ომი უკვე წავე-
ბულია და საჭიროა რამე გადაწყვეტი პოლი-
ტიკური ზომების მიღება. ამაზე პიტლერს „თა-
ვის ფიურერზე“ უარესმა ისტერამ მოუარა და
იყვირა: „რა უნდა ჩავაგონო! განა ამდენ ხანს
არ იცოდით, რომ ის გვიყა?“...

ადრე კი ვველა ხელს უწყობდა ამ „გიფი-
ურერიტობის“ უზარმავე განდიდებას. მერამ
სეთ მალე კვარცხლებზე შეაყენეს, რომ წო-
ნასწრობა დაქარაღა და თავი მართლაც „გან-
გებისაგან მოეღინა“ მესიად წარმოადგინა.
ომს კი არად ატემა, რომ ეს მძიმე კვარცხლ-
ბეი მისივე ხალხის ზურგზე იყო დადგმულა
ფიურერიტობის „ტალახისი“ ნეჭმებით! აძე-
რა ამ კვარცხლებზე, ვადუარა აღამართა თა-
ვებს და ისე მიუშვა სადავეები თავის დემო-
ნებს, რომ ფუსკრულის პირსაც ვეღარ შეძლო
მათი შეჩერება...

ანე „სხვის ზურგსა და თავებზე“ აღმადლე-

ბულ, განდარების მანით შეპყრობილ „გად-
მიანზე“ ამბობდა ნიცშე:

— თუ შენ გინდა ახილდე მალე, აღი საკუ-
თარი ფეხით. ნუ მოინდომებ ავტობანონ იქ, და
ნერც დაჯდები სხვების ზურგსა და თავზე.

მერე თითქოს მიუბრუნდება, ვინც მისი
შეგონება არ შეისმინა და ეუბნება:

— ახ, შენ მაინც შეეჭვი ცხენზე და ამავედ
მიეშარათები მიზნისაკენ? გასწი, მეგობარო! მაგ-
რამ ვასთოდეს, რომ შენი კოჭლი ფეხი იმ ცხე-
ნზედა შენთან იქნება, მერე კაროცა მიზანს
მიადწე და ჩამოხტები იქ, სადაც შენი სიმაღ-
ლეა, ო, უმადლესო აღამართო, წაფორხილებ
და დაეცეში...

შეკედონების ბუცედაზე შეოცნებე პიტ-
ლერსაც ასე მოევიდა, ან ბიბლიურ ალეგო-
რიას რომ მეგობართო, ისიც შეეჭდა „ცხენსა
წყუანესა ბორტისასა“, თუ „ცხენსა შესასი-
კედლისასა“, რომ ხალხებისა და სახელმწი-
ფოების თავებზე ვადეველო, მაგრამ ჩამოვადეს
და ის მიზანი კი არა, „კოჭლი ფეხებიც“ არ
შეაჩინეს...

...როგორც არ უნდა იყოს, ავგარი სამარცხ-
ინო დიდება გერ არავის მოსწრება. არც ასე-
თი განუსაზღვრელი ძალაუფლება ჰქონია ვინ-
მეს. თვით უდიდესი დესპოტიებიც კი სხვებს
ეკითხებოდნენ რამეს ან ფორმალურად მაინც
იცავდნენ რაღაც ნორმებს, რაც ნიღბდად ვი-
აკის ესოდენ განუსაზღვრელ ძალაუფლებას;
აქ კი ზომიერების არავითარი საზღვარი არ არ-
სებობდა. მერე საქმე იქამდეც მივიდა, რომ
თვით „ღვთების“ ცნებაც შეიკვალა „ფიურერ-
რის“ ცნებით. თუ უწინ ღმერთს იფიცავდნენ—
მერე ფიურერზე ვადევიდნენ.

ჩვეულებრივად, ნაცნობი რომ ნაცნობს შეხ-
ვდება, რამე სასამაფროსა და კეთილშობი-
ლურს ეტყვის, გამარჯვებას, ან მშვიდობას
უსურვებს მას. ასეთ ფიცსა და მისაღმებაში
ერის ელტურა და ხასიათი შეკადნდება. „მო-
ლაღული მზის მადლშო“ ფშაველი რომ იტყვის,
ან ვინმეს თავს დარბაისურად დატყარეს და
„შენი აფკობინოს შენის მტრისასაო“ — დაყო-
ლეს, კაცს რაღაც ამაღლებული გრძნობა გინ-
დება. ნორმანერგში კი ამერაკული მისაღმებას
„ანგარიშინობამ“ გამოაცა. შეხვდება ერთი მე-
ორეს და ძალუშადურად მიუვადებს:

„Make, money! — ფული გეშოვნოსო“.

გერმანელებს ფიცი და მისაღმება ყოველო-
ვის კეთილშობილური ხასიათისა იყო. დილა იქ-
ნებოდა, დღე, თუ საღამო, ისინი ღმერთს ახ-
სენებდნენ და სიკეთეს უსურვებდნენ ნათესავ-
სა და ნაცნობს. ნაციტურ გერმანიაში კი მხო-
ლოდ ერთი მისაღმება იცოდნენ: „მაილ პიტ-

ლერა! — დიდება ჰიტლერსო“. მის დაბადებას დღესაც შობასავეთ დღესასწაულობდნენ. ჰაკენის ნიშანიც ნაცისტური სვასტიკით (Hakenkreuz). შეცვალეს ამბობენ, ეს ვიღაც ყორც გურჯივემა ურჩიით მათ. ასეა თუ ისე, ყველან ეს „ოთხთავიანი კავი“ იყო გამობატული, სახელწოდებო ღერბით დაწვებული და დროშებით დათოვებული. მკვლავბუტეც ეს ნიშანი ჰქონდათ ვაეთებული ნაცისტური პარტიის წევრებს. ესეველებსა და მოთერძე რახველებს, ასეთივე მღვთმარჯობა იყო აზრითაც. თუ უწინ ჰარისკაციები და ოდიცრები სამშობლოს წინაშე ედებდნენ ფიცს — შერე მხოლოდ ჰიტლერით დარჩათ საფიცარი. ფიცის ტრადიციული ტექსტიც ასე შეიცვალა:

„ვფიცავ შენს სახელს, ადოლფ ჰიტლერ, რომ უყოყმანოდ შევასრულებ ყველა ბრძანებას, რასაც შენ, ან შენს მიერ ჩემს უფროსად დანიშნული პირები მომცემენ!“

ასე შეიქმნა მათი „ღვთაებრივი ადამიანის“ შესახებ, რომელსაც თავყანს სტემდა მთელი ნაცისტური გერმანია...

...ცალკეული პიროვნების ამგვარი განდიდება ყოველთვის ტრაგიკული ყოფილა ერისათვის. ეს ამ შემთხვევაშიც დადასტურდა: მოკავშირეთა გაერთიანებული ძალებით „მესამე იმპერია“ დამბობილ იქნა. კაცობრიობა შეაძრწუნა „ვან-გუბენს მიერ მოკვლენილი“ ფიურერისა და მისი თანამოხრებულის სამინილმა ბოროტმოქმედებამ. ამან ჰიტლერის ყოფილი მეზობლებიც დააბნია. ნიურნბერგის პროცესზე, ერთი-ორი გამონაკლისის გარდა, ყველა ბრალდებული ჰიტლერს სდებდა ბრალს „გერმანელი ხალხის ამ ვაგონარ ტრაგედიაში“. როცა ბრალდებულები რამე დანაშაულის კვალს მოაჩვენებდნენ და დამნაშავეს ეძებდნენ, ბრალდებულები და მათი დამცველები სულ ჰიტლერისაკენ იხვედრდნენ თითხ. შერე რომ იკითხეს, ერთი კაცი ამდენ დანაშაულს როგორ ჩაიდენდაო, დასაბუთეს სხვებიც: ჰიტლერა, გებელსი, ჰიდრახი, ლეი, — მხოლოდ ისინი, ვინც უკვე აღარ იყო ცოცხალთა შორის.

— დიდება შენდა, ღმერთო! — წამოიძახა ამაზე ამერიკელმა ბრალდებულმა ჟეკსონმა, — როგორ ხდება, რომ დამნაშავეა ყველა ვინც მოკვდა, ხოლო ვინც ცოცხალი დარჩა — უღბანაშაულსო...

პროცესის შემდეგაც აუარებელი ისტორიული და მეშუარული ხასიათის წიგნები დაიწერა ამის თაობაზე; მათ შორის, ე. წ. „ჰიტლერის გამოკანახეც“. თანამედროვე კაცობრიობის თვალწინ შექმნილი მითი მოთხოვდა თავისი რეალური განზომილებების დადგენას. ეს კი არც ისე ადვილი აღმოჩნდა. ჰიტლერის, როგორც „ღვთაებრივი პიროვნების“ გარშემო იმდენი ლეგენდა

შეიქმნა, რომ ამ „გველის გორგალს“ რაფი და ბოლო ვერაინი უპოვა, ვერც მამინ, ვერც შერე. ახლაც ბევრი იწერება ამის გარშემო. ურჩიან ისეც ბაბლას იმარჯებენ და ამბობენ, რომ ეს იყო „გველი დასაბამისა, რომელსაც ეწოდების ეშმაკი და სატანა, ანუ რომელი იტყვის თავსა თვისისა წინააღმარებელსა, და ასწავლის და აცდუნებს ყოველსა სოფელსა...“, შერეინ ისეც „ღვთაებრივად შთავიგნებულ“ ქადაგს ეწოდებენ მას. ყოფილი თანამშრომლები წერენ, ყოველთვის ვიცოდით არანორმალურ ადამიანთან რომ გვერდნა საქმეო. „ბოროტების გენიასაც“ უწოდებენ მას. ჰიტლერის „გენიალობის“ არც იმათ ეძებებოთ, ვინც მისივე ბოროტმოქმედებითა შეძრწუნებულნი.

ეს პარადოქსიამ ბოროტმოქმედი არ შეიძლება გენიოსი იყოს. ჟერე კალეე ბუშკინი ამბობდა: „Гений и злодей — две вещи, несовместимые“. ეს მარტივი კვეშირიტება ავიწყდება ყველას, ვინც ბოროტმოქმედებს, მკვლელებსა და დესპოტებს სთავაზობს გენიოსად დაფინ/გვირგვინებს. უფრო შორსაღებულები კი უკან დასახეე გზებს იტოვებენ და წერენ, „ჰიტლერი გენიოსი იყო, მაგრამ არა ჭკვიანიო; „თან უმატებდნენ — „ჭკვეა გენიოსისათვისაც საჭიროაო“...

...ნიურნბერგში ბრალდებულთაგან, შახტისა და ჰაპენის გარდა, ყველა აღნიშნავდა ჰიტლერს „რალაც განსაკუთრებულ ალღოსა და უნარს“. ზოგს არც ეს ეუხერხებულებოდა, „შეშლილი“ ან „უჭკუო“ გენიოსი ეწოდებინა მისთვის. ენას. მართლაც, ძვალი არა აქვს და არც ქალღლი წითლებდა, როცა ასეთ უზამსობას წერენ! შერე ისიც თქვეს, ჰიტლერი „დემონური გენიოსაო“, ამის „დასამტკიცებლად“ კლასიკური ფილოლოგიაც მოიმარჯვეს, — რომაული „გენიუს“ იმასვე ნიშნავს, რასაც ბერძნული „დამონიუს“.

სულ სხვა აზრსა იყენენ ჰიტლერის ბირადრეიშება. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ „მათი ფიურერი“ ისტერიის მძიმე ფორმით იყო დაავადებული. ვინც მის ავადმყოფობას სწორი დიაგნოზი დაუსვა: პარკინსონის სენი — გააქრკის „ისტერიას“ კი ვერაფერი შოტხერხეს, რადგანაც ყველა ზედადა — დაბარაყის დროს რომ დორბლი მოსდიოდა და ტუნქებს წამდაუწყებ ცხვირსახოცით იწმენდა. იმასაც ამბობდნენ, ასეთი ისტერიული ლამაზაკით იქარვებდათ ეპილეფსიის შეტევებს, ზედავდნენ კიდევ ისტერიის დროს იატაკზე რომ ეცემოდა და, გებელსის სიტყვებით რომ ეთქვათ, „ხალისას სიფედა“. ჰიმნოგრაფები ამას იმით „ხსნიდნენ“, თათქოს ის „ზეშთავიგნებულად შეშლილი“, ანუ „შმაგი გენიოსი“ იყო. „სწავლულა“ ბიოგრაფებშიც ხელს უწყობდნენ ასეთი მითის გატყე-

ლებს. ისინი ერთმანეთს უკავშირებდნენ ცნებებს: „შეპრობილი“, „შეშლილი“, „შმაგი“, „ეპილეფტიკი“ და სხვა. ექიმები აცხადებდნენ, რომ სიტყვა „ეპილეფტია“ სწორედ „შეპრობილობას“ ნიშნავს. ძველი რომაელების განმარტებით, ეპილეფტით დაავადებული შეპრობილინი არიან „ზეტუნებრივის, რაღაც ღვთაებრივი ძალით“. პოპოკრატეს გადმოცემით ეპილეფტია ღმერთების — კიბელას, პოსეიდონის, ჰეკატას, აპოლონისა და არესის სახელებს უკავშირდება.

თუ ასეთ ანალოგიებზე მივდგება საქმე, პიტლერის „ღვთაებრივი ეპილეფტია“ უფრო ამის ღმერთის არქის სიმშავეს ჰგავდა, ქადაგების დროს ის ცოცხს პურიდა, წიარამარა მუშტებს იწვევდა, ფეხებს იატაკზე აბრახუნებდა, თვლები ხომ სულ გადმოკეცნაზე ჰქონდა და სახეზეც ხეიოქი გადასდიოდა. მერე ექსტაზში რომ შევიდოდა, საყულოს ჩამოვარდნა და ისეთი შემთარაზი ხშირ ვაკიოდა, რომ მსმენელები ვარგნეფული შეტურებდნენ, ან მასთან ერთად შვავგობდნენ და, მართლაც, შეპრობილებივით ღრიალებდნენ:

— ჰაილ პიტლერ!
 არა „გაუმარჯოს პიტლერს“, არამედ „დიდება პიტლერს“, რადგან სიტყვა „heil“-ის ზედსართავი ღორში „heilig“ ღვთაებრივის ნიშნავს. იუმორის მოყვარულები კი სულ სხვა ინტონაცია აძლევდნენ ამ „heil“-ს. საქმარიისი იყო აქ ოდნავ შეეცვალათ მახვილი, რომ იმავე სიტყვას ბრძანებით კილოში სულ სხვა მნიშვნელობა — „განჯერნეთ!“ — მისცემოდა. პიტლერის სიყვდილის შემდეგ „გაბედეს“ და თქვენ კიდევ როცა ბრბო ღრიალებდა „Heil Hitler“-ს, ერთნი „დიდება პიტლერს“ გულისხმობდნენ, მეორენი კი „განჯერნეთ პიტლერიო“.

მერნალობამდე კი საქმე არ მისულა. ან ამას ვინ გაუბნედავდა „შმაგ ვენიოსს“, რომელიც თვითონ თამაშობდა „წონასწორობიდან გამოსული ზემთავიონებულის“ როლს. ეს მას ღირსებად მიაჩნდა. გებელსიე ულასტურებად ამას. როგორც ამბობენ, ის უკითხავდა „თავის ფიურერს“ შესაფერის ადგილებს პლატონის „თიმეოლიდან“:

„წონასწორობის მქონე სულს არ შეუძლია იყოს ჭეშმარიტად შთავიონებული.—წერდა ბერძენი ფილოსოფოსი, — შთავიონება მაშინ წარმოიშობა, როცა პიროვნების უნარი შებოქვლია ძილით, ავადმყოფობით, ან რამე ღვთაებრივი გაიცაფებით“.

ასეთი გაყოფება პიტლერს არ აქვდა. ამიტომაც შეეძლო იმავე პლატონის სიტყვები გაემეორებინა:

„ვინ მოგახსენათ, რომ სიცივე (სიმშავე) ბოროტებაჲ პირაქით, ღმერთების მიერ შთავი-

ნებულს სიცივის მეოხებით გვენიკება ჩვენ უღიღესი მადლი“.

ამგვარ „შთავიონების“ შესახებ ვერაფერს მოგახსენებთ, მაგრამ ის კი ცხადია, რომ რომაელების აზრითვე „შეშლილებს“, ანუ შეპრობილებს „ველური გამოხედვა ჰქონდათ, ტუჩებზე დორბლი მოსდიოდათ და ავადმყოფური ხმით ლაპარაკობდნენ“...

...სწორედ ასეთი იყო ტრიბუნაზე ადოლფ პიტლერი. როგორც ჩანს, ის ციციროსს ბაძავდა, არც მსოფლიოს ამ უღიღესი ორატორის სიტყვები იყო მისთვის უცნობი:

„ადამიანში არის წინათვარძნობის ღვთის მიერ მონიჭებული უნარი, რაც დამოუკიდებელია სხეულისაგან. როცა მათ შორის კონფლიქტი მწვევდება, თითქმის სული სწუდება სხეულს და ირუფეა საშინელ ექსტაზში, რასაც ეწოდება სიმშავე (furore)“.

მე უამრავი დოკუმენტური ფილმი მინახავს, სადაც პიტლერის გამოხედვებია გადაღებული. კასტელისა და ნიურნბერგის სამსახურებრივი კინოდარბაზებში რამდენიმე დღე ვუყურებდი და ექსპენდი მის ისტერიულ ქადაგებებს მოტივებდა და რაიპსტაგის სხდომებზე. ალბათ, ბევრ თქვენგანსაც უნახავს ცალკეული ეპიზოდები ასეთი ფილმებიდან. ეს, მართლაც, სიკავება, ჭოოხობების ყრალიბა, ვალპურგის დამებრაყენის მოახვე, თუ უარისი... „შმაგი ორატორის“ ისტერიული კივილი, „ქუწუნა გრძნობებს აყოლილი ბრბოს“ ღრიალი და მუქარა, მუშტების ქნევა და იარაღის ელარუნია...

მერე, როცა ნაცისტების „შაბაში“ დამთავრდა და ისინი შთინთქნენ „პირსა შვან უფსკრქლისასა“, შურაცხყოფილმა სინიღისმა მოკრძალებით, მაგრამ მაინც დასვა კითხვა:

— როგორ შეიძლებაოდა ყველაფერი ეს მომხდარაყოფი?!. ან გერმანელი ხალხის ასე მნიშვნელოვანი ნაწილი როგორ გაჰყვა ამ მახვერად შეშლილ ადამიანს ჭერ ბოაკენის მოახვე, ხოლო შემდეგ გოლგოთაზეც. სადაც მათ ჭეარცმა კი არა, ისტორიის სამარცხენო ბოძი ელოდათ?...

...ამაზე ფიქრი, ვინ იცის, საიდან სად წაიყვანის ადამიანს. ვივა ამბობს, „ფიქრის ერთი საქმებრი თვისება მოკლეანათა მიხეუების ძიებაოა“; პიტლერის უზომოდ განდიდებისა და გერმანელი ხალხის ასეთ საზედისწერო ცთუნებათა მიზნუების ძიებას რომ გაჰყუეს კაცი, შეიძლება ისეთ ლაბირინთში მოხვედნის და ისე დაიბნეს, რომ გზა-კვალაი ვეღარ გაეგნოს. ისედაც ამბობენ, „ღმინეულობისაგან ათასა გზა მიღის, ჭეშმარიტებისაგან კი მხოლოდ ერთიოა“. ეს ერთი გზა კი ყველამ თავისი გულის ხმის მიხედვით უნდა აირჩიოს. ის კი, ვინც მენიღობა „დაუციეებლ ძირს გულის ხმას ყოფისას“, შე-

უძლია საკუთარი დაკვირვებებითაც მოძებნოს არიანდის ძაღი და როგორც იმ ლაბირინთსაც დააღწიოს თავი.

აბოყოს ის ამით კვშმარტე გზას, თუ არა, — ვინ იცის, მაგრამ მოთებისა და ალეგორიების მოშველებით, თუ მომხდარი ამბების დოკუმენტური თხრობით, საკუთარი გულისხმით შიანე უპასუხებს ამ ძნელსა და აუცილებელ კითხვას:

— როგორ მოხდა ყველაფერი ეს?..

homo sapiens...

...ამ საკითხს, მართლაც, ათასი გზა და ბილი-კი აქვს, შეიძლება მისკენ კვშმარტეების ის ერთი ფართო შარა-გზაც მიდიოდეს, მაგრამ მისი დადგენა მრავალთა დავაწლს მოითხოვს. მე კი წემში „გულის გრძობის“ ვიწრო ხილ-კებს მივყვები. მართალია, ზალზაკს უთქვამს „სტენდალი ისეთი მწერალია, რომელიც ვარ-დების მოსაყრდელად გზიდან ბილიკზე არას-დროს არ უხვევსო“, მაგრამ ის სტენდალი იყო და ვარდებზე იქ ხარობდა, სადაც ის დადიოდა, ყველა ამას ვერ შესაძლებს. ვერც ამ საკითხე-ბის კიდევანს ვაზომავს ასე ადვილად, რადგან მათი მთლიანობა კაცობრიობის მთელ ისტო-რიას მოიცავს.

პიტლერელებიც ხშირად მიმართავენ წარ-სულის შავალითებს. ბევრს რამეს ნიშნულად თვლიდნენ და ზაპაედენე კიდეც. მათ ნაწერებ-სა და სიტყვებში ხშირად ვხვდებით ანალოგი-ებს ძველ შიათებთან, თუ „წმიდა წიგნებთან“, თვითმდარებებს რომელ იმპერატორებთან და საჩღლებთან. აღექმანდრე მაკედონელი, იოანე მახარებელი, ნაპოლეონი და სხვები, ქმნიდნენ მათი მისწრაფების მოდელს. პიტლერი ბონა-პარტიიით გულხელდაკრფული დგებოდა ტრი-ბუნაზე, თმები მისაიით შუბლზე ჰქონდა ჩა-შოშლილი. გერანის კაბინეტში ნაპოლეონის უზარმაზარი სურათი ეკიდა. რიბენტროპიც კი იმპერატორის პოზას იღებდა და ამბობდა, „ისტორია მეც ისე მომიხსენიებს, როგორც ნაპოლეონისა“.

ყველაზე უფრო კი ბიბლიურ ალეგორიებს მიმართავენ. აღიღებდნენ ღმერთს, მაგრამ ებრძოდნენ ქრისტიანულ რელიგიას. მაკსოვ-რის გამოცხადება პიტლერისათვის სასურველი მოვლენა იყო, მისი მოძღვრება კი უარსაყოფი. არ როგორ შეეჭლო მის მიერ მოყვასისადმი სიყვარულის რელიგია, როცა სულ დათრგუნ-ვისა და მოსპობას ქადაგებდა. ვერც ქრისტი-ანულ მორალს მიიღებდა კანონად. გელესიასაც ამიტომ ებრძოდა, სასულიერო პირებს კი ჭერ საკონცენტრაციო ბანაკებში ვახვიდა, შემდეგ კი სრულ მოსპობას ემუქრებოდა.

ეს ამიტომ, რომ პიტლერი თვითონ ცდა-ლობდა ახალი რელიგიის შექმნას. უნდოდა ნა-

ციონალ-სოციალიზმი ისეთივე საჩქაროვნად ექცია, როგორც ქრისტიანობა იყო. ამიტომ ჭერ იოანე მახარებლის როლში გამოდიოდა. შემდეგ კი თვით მაკსოვრისა. უმაღლეს პარტულს — განიში — ჩაბსლაიტუნგში (Reichsleitung) თორმეტი წევრი ჰყავდა, როგორც ქრის-ტეს — „ათორამეტი მოციქულ“. ისე კი, სულ მათ საწინააღმდეგო აზრებს ქადაგებდა. ბიბ-ლიურ ალეგორიებშიც ახალსა და თავისებურ შინაარსს დებდა.

ყველაფერს, რასაც ქრისტიანული რელიგია ასწავლიდა, ის პირველ ამბუნებდა. ამიტომაც უწოდეს ანტიქრისტიკ. ეს, მართლაც ასეა, რო-გორც პოლიტიკის, ისე ზნეობის თეოლასარბის-თაც. გონებისა და სინიდისის შემზღველ „ქიმერებისაგან“ განთავისუფლებას ამას გამოხატავდა. ქრისტიკ სიბრაულს ქადა-გებდა, პიტლერი — შეუბრალებლობას, ერ-თი კეთილისა იყო, მეორე — ბოროტისა. ჰუმანიზმს ის ბარბაროსობას უბარისპირედა; პრინციპს: „არა კაც ჰკლა“ — მასობრივ ხოც-ვა-ქლტებს. სიტყვით კი არა, — საქმით. თქვენ უკვე იცით, რაც ამას მოჰყვა: ნგრევა, საღიზ-ში, უზნეობა, „გონების მრუშობა“, ექსტრემი-სა და გესტაპოელების აღფრახსნისობა, ტანჯვა-წამება, კანის ცოცხლად გაძრობა, ადა-მიანის ცხიმისაგან საანის ხარშვა, ძვალსამტე-რევი მანქანები, ვახვაგენები და კრემატორი-უმები.

...და ყველაფერი ეს ადამიანების მიერ მო-ფიქრებულ და გაკეთებულს...

გონება დაიბნა აძღნე უზედურებაში. აზროვ-ნებაც დაექვდა ადამიანის კეთილ საწყისებში. სრულად შეძრწუნებულბმა კი ზედმეტად განაზოგადეს ყოველივე ეს და ზიზლით წამო-იძახეს:

— Ecce homo!.. ეს არისო ადამიანი!

მერე მის ზნეობასაც მისწვენდნენ პიტლერე-ლების საშინელმა საქმეებმა აქაც ბოროტების-კენ გადახარა თემიდას თასი. ბოლოს კი საქმე შედარებაზეც მიდგა: რა იყო და რა არის. ასეთი კითხვაც დასვეს: საუკუნეების მანძილ-ზე, კაცობრიობის საერთო პროგრესთან ერთად, ადამიანიც მალდებდა ზნეობრივად, თუ?...

...ესეც სადავიდარაბო საკითხია, თუმცა გან-ვითარების კანონი საერთოა. დრო იცვლება და მასთან ერთად ზნეობაც ადამიანისა. სტვა სი-ქმეი, რა ხასიათისაა ეს ცვლილება. არის აქ წინ-სვლა, თუ არა. ამაზეც უმარავი შეხედულე-ბა არსებობს და სულ სხვადასხვაგვარი, მაგრამ მე ახლა ეს არ მაინტერესებს. მინდა მხოლოდ ვთავს მოვუსმინათ:

„მართალია, განათლებამ, ცივილიზაციას რომ ვეძახით, წმორედ საეკირეელი მოქმედება გამოიჩინა სტვადასტვა ასპარეზეზე, ხოლო ზნე-ობის სამფლობელოს — კი რა მოვახსენოთ.

არა, მეტყვიან, ზნეობრივადაც წინ წავიდა კაცობრიობა, შეიძლება, არც ამაზე აგინირდებით, ხოლო მე კი ვიტყვი, რომ...“ და ვაქა მანაც გამოსთქვამს ექვს ამ მხრივ. მან იცის — ეს ისეთი სათუთი საკითხია, რომ აქ „ახირება“, მართლაც, არ შეიძლება, ექვი კი მანაც ეშვად რჩება. ის ისევე გველივით დასრიალებს ადამიანთა შორის და სწამლავს ყველაფერს. ზოგი უძლებს მის ვესს, ზოგი არა. ისეთებიც არიან, ყველაფერზე რომ ზელი აქვთ ჩაქნული. ამბობენ — „ჩვენი სიღრმე უფსკრულია“, და ვაჟას პირიმზესავით ელმოღერებულნი კი არა, თავჩაქინდრული დგანან მის წინაშე.

ორმა მსოფლიო ომმა და პიტერელების ვაგუანობა ბარბაროსობამ ისე შეაძრწუნა კაცობრიობა, რომ ბევრს ამაზე უარსიც ათქმევინა. მე ადრეც მოგახსენეთ ამის შესახებ. და განა საკვირველი არ არის ცივილიზაციის თანამედროვე საფეხურზე, მეოცე საუკუნის შეავლში, და ისიც განათლებულ ევროპაში, რომ აღადგინა ბარბაროსობის ადრინდელი საფეხური ან ადამიანის ღირებულება როგორც დაეცა, ისე, რომ ეოქვით — გროშია მისი ფსიქო! რამ შეუტრია მას თავის თავის რწმენა? თუ ჩვენ ვამბობთ „ადამიანი — ეს ელერს ამაყადო“, ახლა უკლებს რატომ ამბრუნებენ ამ სიტყვების აზრს: „ადამიანი — ეს ელერს საძაგლად!“ ან საიდან გაჩნდა კაცთა ღირსების ამდენი მოზარე? თუ ილიას მიერ დასმული კითხვა „კაცია-ადამიანი?“ — ისევე ექვა ეპოქის საბედისწერო საკითხად?...

მეცნიერებამ ჰერაკლ ვერ ჰქიდა თვალი იმ შორეულ წარსულს, როცა პირველად გაჩნდა Homo sapiens — მოაზროვნე ადამიანი ყოველ შემთხვევაში, იმის შემდეგ არც ისე მცირე დროა გასული, რომ ჩვენს თანამედროვეებს უფლება ჰქონდეთ თქვან: „დღის ჩვენ უფრო

ნაკლები ვიცით ადამიანზე, ვიდრე რდემამ ვიცოდითო“ ან იკითხონ — „რა არის ადამიანი, თუ არა კითხვის ნიშანი?“ და პასუხივ ასეთი ვასცენ: „ადამიანი თვით ამ კითხვებზე პასუხის მოლოდინია“. მერე და, რამდენი ხანი უნდა ელოდოს კაცობრიობა ამ კითხვის პასუხს? ბევრი... ძალიან ბევრიო... ამბობენ, მაგრამ უკვე დროც ხომ ბევრია გასული? ვინ მოსთვლის, რამდენი რამ დაწერილა და თქმულა ადამიანის ბუნებისა და ღირსების შესახებ? ავიც და კარგად. ჯერ იყო და ამტკიცებდნენ, რომ ადამიანი შექმნა ღმერთმა „ხატად მსგავსებისა თვისისა“, და რომ მის თავს ადგას „შეუფენებელი, ბრწყინვალე, ყოვლის მხედველი, კეთილი მყოფი, ქუელის მოქმედი, უზრუნველი და ძლიერი ნათელი ხეთაებისა“.

საუკუნეების მანძილზე ასე ასხამდნენ ხობას ადამიანს, აღიდებდნენ მის „ლეთაებრივ საწყისს“ და საზიერებას. დიდების შარავინდი სდევდა მას, როგორც Homo Dei-ს „ლეთაებრივ ადამიანს“. ასეა ახალ საუკუნეებშიც.

ადამიანი, გოეთეს აზრით, „ბუნების უმშვენიერესი გვირგვინია“.

„რა დიდებული ქმნილებაა ადამიანი! — წერს შექსპირი, — ეთილშობილურია მისი გონება, უსაზღვროა მისი შესაძლებლობა, იგია მსგავსი ანგელოზისა და თვით ღვთაებისაც, დედამიწის სამკაულო, ყოველგვარი ცოცხალ არსებათა ნიშნუი და მაგალითი“.

ისიც თქვეს „ყველაფერი ადამიანის საბოთ ეთიებსო თავის სრულყოფას“.

ასეთი ატესტაციით მოვიდა ის ჩვენს დრომდე, და ეს იყო არა მარტო შეგნება, არამედ მოვალეობაც. ყველას უნდა დაეცვა თავისი ღირსება და სახელი. „რომელმან დაიცივს ღირსებით ღირსება, ღირს იქმნესო“ — ქადაგებდა სოლომონ ბრძენი. ასეთივე თვალსაზრისიდან გამომდინარეობს უფრო განზოგადებული აზრები:

„კაცობრიობა თავის თავად ნიშნაეს ღირსებას...“

(გაგრძელება იქნება)

„გაბრაზებული“ მწერლის რომანი

ინგლისელ ე. წ. „გაბრაზებულ“ მწერლებს როგორც უცხოეთში, ასევე ჩვენში, სრულიად განსხვავებულად აფასებენ. მაგრამ არც ერთ შემთხვევაში არ შეიძლება იმის უარყოფა, რომ ომისშემდგომი წლების ინგლისურ ლიტერატურაში „გაბრაზებულები“ შეტად საინტერესო მოვლენაა. საბელდობრ, დიდი ტრადიციების მქონე ინგლისურ რომანში ასე საგანგებოდ არასოდეს ასახულა მშვეთხე წრეების ცხოვრება. ამავე დროს ეს თემატური სიხლე დაკავშირებულია არა პრაქტიკულად არა რამე მწერლობა ილულოგიასთან, არამედ თანამედროვე სინამდვილის უმთავრესი საკითხებისა და ახალი იდეალების „ანარქისტული“ მივების განწყობილებასთან. ამიტომ კარგია, რომ ქართულად ითარგმნა „გაბრაზებულ“ მწერლის ჯონ ბრეინის რომანი „გზა მაღალი საზოგადოებისაკენ“. გაბრაზებულები არჩევიან, რომ სწორედ ეს რომანი ითარგმნა, რადგან, ჯერ-ჯერობით, ხსენებული ჯგუფის მწერლების ნაშრომებთან ეს, როგორც ხანს, ყველაზე თვალსაჩინო ნაწარმოებია. ქართველი მკითხველი ამ წიგნის შიშვართ შემზადებული იყო ინგლისური ფილმითაც, რომელშიც სიმონა სენიორა თამაშობდა.

ქ. ბრეინის რომანი ითარგმნეს ინგლისური ენისა და ლიტერატურის სპეციალისტებმა ცილა თოფერიძემ და ნოდარ ბაღრაიშვილმა. წიგნის წინასიტყვაობა — გაჯერებული ახალგაზრდები* და ჯონ ბრეინი — დაწერილი ცილა თოფერიძის მიერ, საკითხის შეტად საქმიან დახასიათებას იძლევა. ვარდა საბჭოთა გამოცეცებისა, ე. თოფერიძეს წინასიტყვაობაში გამოყენებული აქვს უცხოური ლიტერატურა: ე. კარდინის „ომისშემდგომი ბრიტანული პროზა“, ფ. კარლის „თანამედროვე ინგლისური რომანი“, ჯ. კლოუდის გამოცეცვა „გაბრაზებულებზე“ ე. გორკის „პიეტრგამის სიმშრობა“ და სხვ. ეს არის ამოწურავი და მაღალ დონეზე მდგარი, მკითხველისათვის საინტერესო წინასიტყვაობა, ოღონდ მკვლარად მიგვაჩნია მოსახრება, თითქოს თავის რომანში ქ. ბრეინმა შექმნა „ტიპიური ხასიათების მთელი გალერეა“ (გვ. 14). მართალია, ქ. ბრეინმა საყურადღებო ხასიათები, გმირები მოგვცა, მაგრამ იგი

მინც არ გვეთენის პლასტიკური და ღრმად განმარზავადებული ყაიდის მწერლობას, რაც აუცილებელია ტიპთა შესაქმნელად. ბრეინთან მახვილი ვადატანილია არა ტიპზე, არამედ ერთი, მთავარი გმირის სულიერ მდგომარეობაზე.

თვითონ თარგმანის ძირითადი ღირსება ისაა, რომ დედანივით ღიად იკითხება. დაწეულია დედნის ენობრივი წყობის გველენა. მთარგმნელები ცდილობენ წინადადებები ბუნებრივად ეღერდეს; აი რამდენიმე ნიმუში: „ცოტა არ იყოს, სინდისის ქვენას ვგრძნობდი, დაფტონს რომ ვტოვებდი“ (გვ. 31), „ჩემი იდეოლი ხმა შეკანახობდა საკეთარ თავზე მერტუნა და არა მოყვასის ბედნიერებაზე“ (გვ. 49), „ბარი ვაქედლი იყო საქმისნებით, რომლებიც ნემსის უნეწში ძერებთან, რომ როგორმე საქონელი გაიტარონ საქსპორტლო“ (გვ. 257). ამავე დროს ითარგმანის ენა არაა ზედმეტად „ახალური“ და ელოკუეებით მოქარბებული, რაც ზოგ თარგმანში იჩენს ხოლმე თავს ბუნებრიობის დაკარგვის შიშით.

ითარგმანის მიმართ გვაქვს რამდენიმე ისეთი შენიშვნა, რომლებიც შეიძლება, ტიპიური იყოს ანალოგური ყაიდის თარგმანებისათვისაც.

ბრეინის რომანი შესრულებულია „ტრადიციული“ ხერხებით და ტემპიკურად მარტევი. იგი დაწერილია განზრახ დაუბეწეწავი, ე. წ. სასაუბრო სტილით, იოჩქშირის დიალექტის გამოყენებით. თარგმანში კი აქა-იქ ზოგი წინადადება, ცოტა არ იყოს, ნაცელებია სასაუბრა: „მისი შეტეცელებისათვის უცხო იყო, როგორც იოჩქშირელებისათვის დამახასიათებელი შეტისშეტად მვეთი ბხოვანი ბგერები, ასევე...“ (გვ. 24), „მამინევე უეუვაგდე ასეთი ფიქრი“ (გვ. 73), — როგორები გიყვართ? — რომელითაც არ ახასიათებთ ძვირადღირებული ლამაზი“ (გვ. 104), „ოთახი საშუთა კლასისათვის დამახასიათებელი ძველებური ყაიდი იყო მოართლი“ (გვ. 139). და სხვ.

„გუთურის“ ნაცვლად, თარგმანში ვხვდებით სხვადასხვა მცდარ ფორმას: „გოთიური სტილი“ (გვ. 43), „გოთური სტილის შენობა“ (გვ. 177), „ფოლი გოთური სტილის ნანგრეებია“ (გვ. 203). ეტყვან წერია: „ბიესის დამთავრების შემდეგ“ (გვ. 61), აქოებდა: „წარმოადგენის დამთავრების შემდეგ“.

ქ. ბრეინი. გზა მაღალი საზოგადოებისაკენ. გამოცე. „საბჭოთა საქართველო“, 1964.

არაა აგრეთვე კარგი ფორმა „ბავლეუ-
ლის მაღაზია“ (გვ. 73), ამ არაბული წარმო-
შობის სიტყვამ, რომელსაც ნერგავს რუსულ-
ქართული ლექსიკონიც, არ მოეკიდა ფეხი მე-
ტყველებში. ასევე, „ტროფეები“-ს (გვ. 171)
ნაცვლად სქობს ვინმარათ „ნადავლი“.

ერთგან წერია: „მის ბრაუნს“ (გვ. 198); ქა-
ლიშვილისადმი ინგლისური ტრადიციული მი-

მართვის ქართულ დამწერლობაშიც ხომ არ
სჯობია დევწერით „მისს“, რომ იგი არ აგრძობს
თანამედროვე ქართულ ნაცვალსაზედს *წიგნების*
წ. ბრენის რომანის თარგმანის სიტყვების
თელი მთარგმნელობითი ლიტერატურის თარა-
ზე კიდევ ერთი კარგი წიგნი გაჩნდა.

ირაკლი კანკინიძე

მეცნიერება და რელიგია

მრავალსაუკუნოვან ბრძოლას მეცნიერებასა
და რელიგიას შორის განსაზღვრავდა ის ისტო-
რიულ-საზოგადოებრივი პირობები და ცოდნის
ის დონე, რომელიც საზოგადოების განვითარე-
ბის გარკვეულ ეტაპზე იყო. თუ მაგალითად,
შუა საუკუნეებში რელიგია განუყოფლად ბა-
ტონობდა, ხოლო მეცნიერებას მხოლოდ თეო-
ლოგიის მსახურის რაოდენი შეეძლო გამოსვლა,
შემდგომ პერიოდში, განსაკუთრებით კი უკ-
ნასწავლ ხანს, რელიგიის ბრძოლა მეცნიერების
წინააღმდეგ აღარ ატარებს ისეთ ამჟამა ფორ-
მებს, როგორც ეს ადრე იყო.

შეოცე საუკუნე მეცნიერების წინსვლის და
გრანდიოზული მიღწევების ეპოქაა. ამჟამის და
ხელახლოვანი თანამგზავრების ხანაში ძალზე
ძნელ ხდება რელიგიური დოგმების დაცვა;
ასეთ პირობებში რელიგიის იდეოლოგები იძუ-
ლებული არიან თავდაცვაზე იზრუნონ; ამიტო-
მა, რომ ისინი სულ უფრო ხშირად დაბარა-
კობენ მეცნიერებასა და რელიგიასზე როგორც
ისეთ მოვლენებზე, რომლებიც სწავლასა
სდურთებს შეისწავლიან. თეოლოგთა მტკიცე-
ბით ისინი არ ეხებიან ერთმანეთს, ამიტომ წი-
ნააღმდეგობა მათ შორის არ შეიძლება არსე-
ბობდეს.

თანამედროვე პირობებში მდგომარეობა მკვე-
თრად იცვლება, თუ წინათ მეცნიერება იცავდა
თავს რელიგიის ხელყოფისაგან, ახლა პირი-
ქით, თეოლოგები ცდილობენ დაიციან რელი-
გიური დოგმები რაციონალური კრიტიკისაგან
ასე რომ, ბრძოლას რელიგიასა და მეცნიე-
რებას შორის არ დაუქარავავს თავისი სიმწვავე
დღესაც.

რელიგიის და მეცნიერების ურთიერთდაბი-
რისპირებულობას, შეუროველობას, ურთიერთ-
წინააღმდეგობებს და მათ გამომწვევ მხეზეებს
ხილავენ ე. ჭეაზბაი და ბ. წოწონავა, თავის
წიგნში „მეცნიერება და რელიგია“.

მარქსიზმ-ლენინიზმის პრინციპულ დებულე-
ბებზე დაყრდნობით ავტორები არკვევენ მეც-
ნიერების და რელიგიის არსს, უჩვენებენ რე-

ლიგიის წინააღმდეგობრივ ბუნებას, მართებუ-
ლად მიუთითებენ, რომ გარკვეული აზრით რე-
ლიგიის შინაგანი წინააღმდეგობანი განპირო-
ბებს რელიგიის შემცველობას და აქედან სო-
ციოცილისუნარიანობას.

გამოდიან რა ე. ი. ლენინის დებულებიდან,
იმის შესახებ, რომ იდეალიზმის შესაძლებლობა
მოცემულია ელემენტარულ აბსტრაქციაში, ავ-
ტორები სწორად აღნიშნავენ, რომ მეცნიერების
და რელიგიის დაპირისპირების საფუძველი
ნამდვილისა და იდეოლოგიის დაპირისპირე-
ბაა. ამასთანავე ავტორები ყურადღებას ამახვი-
ლებენ რელიგიის კლასობრივ ფესვებზე, რომე-
ლმაც განაპტოცია ეს დაპირისპირება.

ავტორები ხილავენ მეცნიერებისა და რე-
ლიგიის დაპირისპირებას მოვლენათა განვითა-
რების როგორც ზოგადფილოსოფიურ ასპექტ-
ში, ასევე კონკრეტულ სფეროში. წინამდებში
შესულია საკითხები: „გონებისა და რწმენის
სფეროთა დაპირისპირება“, „მეცნიერებასთან
რელიგიის ბრძოლის ისტორიიდან“, სადაც გან-
ხილულია საზოგადოებრივი ცნობიერების ამ
ორი ფორმის ბრძოლის ძირითადი ეტაპები;
„რელიგიის პოზიცია მეცნიერებას მიმართ თა-
ნამედროვე ეტაპზე“, რომელსაც ზევს ზემოთ
შევიხეთ; „მეცნიერების რელიგიასთან დაპი-
რისპირებულობის ზოგადი მომენტი“, „რე-
ლიგია და მეცნიერება საზოგადოებრივი ცხოვ-
რების შესახებ“ და სხვ. ბოლოს გამოაქვე-
დასკვნა, რომ მეცნიერება იყო, არის და იქნე-
ვა საზოგადოებრივი პროგრესის აუცილებელი
ფაქტორი, ხოლო რელიგია, პირიქით, საზოგა-
დოების წინსვლის აქტუურ მტერს წარმოად-
გენს. ამიტომ რელიგიის და მეცნიერების თა-
ნაარსებობა შეუთავსებელია.

კ. მარქსი წერდა, რომ „რელიგიას, როგორც
ხალხის იდეოლოგიულ ბედნიერების გაუქმება,
არის მისი ნამდვილი ბედნიერების მოთხოვნა“.
ამ მოთხოვნის სრული განსოტივლება შესაძ-
ლებელი ვახდება მხოლოდ უკლასო, კომუნი-
სტურ საზოგადოებაში.

წიგნში ყურადღებას აბერობს საკითხების
სწორად დასმა და მაღალკვალიფიციურა ვადა-

წყევტა. ნაწროში დაწერილია პოპულარულად კარგი ენით, ჩვენ შიგნით სინანული უნდა გამოეთქვათ იმის გამო, რომ დღეისათვის შეტად აქტუალური საკითხები, უფრო ფართოდ არ არის გაშუქებული. მიუხედავად ამისა, ე-

ქვანახის და ბ. წოწონავის წიგნი „მეცნიერება და რელიგია“ ქართული ათვისებული ლიტერატურის კარგი შენამატია.

გაბრიელა
გაბრიელა
თამარა ზანჯიანი

ლაპარაკობენ დაღუპული გმირები

მიმდინარე წელს სამშულო ომის ოცი წლისათვის დაკავშირებით გამოშვებულია „ნაკადული“ გამოსცა კრებული სათურით: „ლაპარაკობენ დაღუპული გმირები“. კრებულში შესულია სამშულო ომში დაღუპული ქართველი მეომრების პირადი წერილები და მოკლე ბიოგრაფიები.

კრებულში მოთხრობილია გმირი დაძვის ლაერენტი და თინა იოსებძეების ამბავები ისტორია...

მოხლოების მისადგომებთან გააფორმებული ბრძოლები, მტერი იერიშზე გადმოდის, მაგრამ ასეული, რომელსაც მეთაურის მეთაური ლაერენტი იოსებძე, კლდესავით დგას და მტერს პოზიციის დაკავების საშუალებას არ აძლევს. ამ უთანასწორო ბრძოლაში მეთაური მძიმედ დაიჭრა და... მამ ღის, თინა იოსებძის ხელში დაიღა სული... თინამ დაღუპული ამის საფლავთან მხედრული ფიცი დასდო, რომ სპაგვიროს მიუხედავად მტერს. მან არ გატეხა მეომრის სიტყვა, ფაშისტებს საკუთარ ბუნებამდე სდია, მაგრამ მასაც უშუბოლა ბედმა, თინა იოსებძე გმირული სიკვდილი დაეცა შერლის მისადგომებთან.

— ჩემი გზა მილიონების გზას მიჰყვება და არსად თავდება, რადგან მილიონების გზის დამთავრება არ შეიძლება — ამბობს ერთ თავის წერბულში პოეტი მირზა გელოვანი. პოეტი-ჯარისკაცი ღრმად არის დარწმუნებული, რომ იგი ვაიმარყვებს. არ არის ტყვია, მას რომ მოჰკლავს, რადგან მისი ფესვები იმ ქვეყანაშია, რომელსაც ჰკლავდნენ და არა კვდებოდა, იწყოდა, მაგრამ ფერფლიდან დგებოდა, კენესოდა, მაგრამ მუხლი არ მოუღრგვია.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გეოგრაფია-გეოლოგიის სტუდენტ ვლადიმერ კანკავას ბედატორიაში მოუსწრო ომმა. იგი პირველსავე გაწვევაზე წავიდა ჯარში და ჩაირიცხა პოლიტბელის წოდებით ახლად ჩამოყალიბებულ 294-ე ქართულ დივიზიაში შესანგრეთა ბატალიონის სამხედრო კომისარად.

— ჩემო საყვარელო დედა, — წერს ფრონტიდან ვლადიმერ კანკავა დედას, — სწორედ იმ ადგილებში მიხდება ბრძოლა, სადაც ჩემი გეოლოგიური საძებნელი ექსპედიცია მუშაობ-

და... დისერტაციის აქ ვწერდი, მთელი ეს ბილიკები და აულები ფეხით მაქვს მოვილილი, თავს კარგად ვგრძობ, ჩემზე ნუ იღარდებ, თვითონ გაუფიქობილი თავს“.

ბაქსანის ხეობაში, ელზოტოვის ახლოს იმდროინდელი პოლიტბელი ვლადიმერ კანკავა, როცა ამ წერილს წერდა დედას ერთ-ერთი ოპერაციის დროს მეთაური ნალმის ნამსვრევით სისიყვდილოდ დაიჭრა, სიკვდილის შეძლე მას მიენიჭა საბჭოთა კავშირის გმირის სამატიო წოდება.

1942 წელს ქერჩის ნახევარკუნძულზე წარმოებულ ბრძოლების დროს გმირულად დაღუპა მაიორი გიორგი მამიალდინიშვილი. მისმა პოლკმა მთელ ფრონტზე გაიტეხა სახელი და სარდლობის მადლობაც დაიმსახურა.

„...იმდენი დრო არა მაქვს, დაგარიგო როგორ მოქცე, — წერდა გიორგი ფრონტის ხაზიდან სავერელ მთულე ქეთევანი, — ახლა მთლანად დაკავებული ვართ ერთი მთავარი მიზნით, უფრო მავრად ვერტყათ საქლდედ გერმანულ ფაშისტ არაშხადებს, რომ საბოლოოდ გავანადგუროთ დამპყრობლები“.

ომი სულ ახალ დაწყებული იყო, როცა ბოჯომის სამხედრო კომისარიატზე 17 წლის ახლადუღვაშაკორილი ჭაბუკი გამოცხადდა და ფრონტზე მოხალსედ წასვლა სთხოვა კომისარს.

კომისარმა ახალგაზრდის სურვილი დაკმაყოფილა და სამხედრო ნაწილში ჩაირიცხა.

ეს იყო ერთნის ლევანის ძე ინაური. უკრანის მეორე ფრონტის 127-ე მსროლი დევიზიაში 20 წლის ინარმა სტაქანტის წოდება მიიღო და ათველს წინ გაუძღვა. ერთ-ერთი საბრძოლო ოპერაციის დროს იგი შეაწყდა მტრის მიერ დანადგულ მეთელხლარტებს და გმირულად დაიღუპა.

კითხვობ ჭაბუკი მებრძოლის მიერ ფრონტის ხაზიდან გამოგზავნილ წერილებს მშობლებსადაც იმ თვალწინ ცოცხლდება გმირის სახე.

— ჩემო დედიკო, — წერდა დედას ერთნისი, — დღეს უკვე უმტროსი მეთაური ვარ, მყავს 17 კაცი. ნამდვილი დევნილები არიან. ისინი ჩემს ბრძანებას უყოყმანოდ ასრულებენ, მეც კეთილსინდისიერად ვემსახურები სამშობლოს და პირანათლად ვამართლებ ჩვენი თავისუფალი ხალხის დიდ ნდობას, თუ სპე-

ლაპარაკობენ დაღუპული გმირები. გამომცემლობა „ნაკადული“, 1965.

როგებოდა მოითხოვს მხედ ვარ თავი გავსწირა სა-
მშობლოსათვის, ჩვენი ხალხის ბედნიერებე-
სათვის*.

ბორჯომის რკინიგზის მე-15 სკოლის № 2
პიონერულ რაზმეულს, სადაც აღრე ირიცხებო-
და გრონის ინაური, მიუთვინებელი აქვს გმი-
რის სახელი.

ომში სიკვდილი ბევრნაირია. შესაძლოა
მტრის ზეირ გასროლილმა ბრმა ტყვიამ მოუ-
ლოდნელად გამოსასლმოს ჭარისკაცი სიცოცხ-
ლეს, მაგრამ როდესაც სიცოცხლის ფასად სა-
კეთხარ თავს სწირავთ ათასების გადასარჩენად,
ეს ჭეშმარიტი გმირობაა.

თი, ასეთი სიკვდილით დაეცა ბრძოლის ვე-
ლზე შოთა გამეცმლიძე, რომელმაც იხსნა ბა-
ტალიონი მტრის მარწუხებისაგან.

«— იცი, ლედა, მე მინდა ფრონტზე კომუ-
ნისტი გავხდე, — წერს ლედას საბჭოთა კავში-
რის გმირი შოთა გამეცმლიძე, — ზოლო ყო-
ველი კომუნისტი უნდა ფიქრობდეს იმაზე,
რომ ყოველი აღამიანი კარგად ცხოვრობდეს.
ერთი რამ გწამდეს, შენი შვილი, ჩემო საყვე-
რელი დედაო, სირცხვილს არ გაჰმეცს და
მტერს საზავიეროს მიუზღავს».

გმირის წინათგრობა გამართლდა. მან თავი
შესწირა სამშობლოს, რათა გზა გაეხსნა
ჩვენი შოთაგანზე შეომრებისათვის, ეხსნა ისინი
აშკარა განადგურებისაგან.

«ესეულეებო, თქვენ არ შეგიძლიათ მოკლათ
გული, რომელსაც უნდა სიცოცხლე და რომე-
ლიც მიწიდან აღებს საზრდოს, თქვენზე გი-
ონებებს მწარედ მომავლის ისტორიკოსი, მო-
მავლის თაობა, რომელიც ამოვა ფარაყეზიდან
და ბლინდაყეზიდან» — ასეთი ომტამისტური
განწყობილებით წერდა ფრონტიდან მწერალი
ვიორგი ნაფეტვარიძე. იგი მირზა გელოვანივით
სრულიად ახალგაზრდა ჩადგა სამშობლოს და-
მცველთა რაგებში, კალმითა და ხიშტით ებრ-
ძოდა მონისტლე მტერს:

თუ მოადგება მტერი ტრამალებს,
გმირების გვერდით უნდა მივებოთ...

ვისაც ფრონტებზე ერგოთ — სამირე,
ამისი იყოს ეს სადღეგრძელო...

წიგნების მიმოხილვა

ოცდაოთხი წლის ჰაბუკუხე (ჰუბუხე) გელოვან
ნაფეტვარიძემ სიტყვა საჭმელ აქცია. მან თავი
შესწირა სამშობლოს. მისი პოეტური, ჭერ კი-
დეც სათლთი გული მამულის თავისუფლები-
სათვის ბრძოლაში დაიდგრა.

იგივე ბედი ეწია უმცროს ლეიტენანტს პოეტ
სანდრო ქლენტს. ფრონტული გავთვის „სამ-
შობლოს დამცველის“ რედაქტორისადმი გა-
მოგზავნილ ლექსში პოეტი ჭარისკაცი წერს:

ჩემო სამშობლო, მტერს არ გახარებო
ხალალოწედილი გმირი ვეფხვები,
როდის ყოფილა დროში დაგზარეთ,
ცაც კი ბრწყინავდა ჩვენი შეხებით.

ეს იყო პოეტის უკანასკნელი ლექსი...

1943 წლის 23 თებერვალს ყუბანის პატა-
რა დასახლებული პუნქტის კალაბატკისთვის წა-
რმოებული ბრძოლების დროს სამუდამოდ შე-
წყდა კიდევ ერთი ჭარბეული მებრძოლი პოე-
ტის სიმღერა...

კრებულს „ლამარაკობენ დაღუბული გმი-
რების“ გამოსვლა მისასალმებელია. კრებულის
შემდგენლებს (ირჩ. კოკილაშვილი, ელ. უბი-
ლავე) დიდი შრომა გაუწევიათ მისალმების შე-
რჩევის თვალსაზრისით.

აქვე მინდა კრებულის შემდგენლებს ვუ-
საყვედურო; კარგი იქნებოდა ახალგაზრდა პო-
ეტების: მირზა გელოვანის, ვიორგი ნაფეტვ-
არიძის, სანდრო ქლენტის, და ვლადიმერ უბი-
ლავეას გვერდით წიგნში შესულიყო ნიჭიერი
პოეტი სევერიან ისიანი, რომელიც გმირულად
დაეცა ბრძოლის ველზე.

ჭარბეულ მკითხველს კარგად უნდა ახსოვ-
დეს და არ უნდა დაიფიქროს არასოდეს ის ადა-
მიანები, რომელთაც თავი შესწირეს სამშო-
ბლოს.

ზურაბ მებრძოლი

0 9/288

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
И Н Д Е К С
7 6 1 2 8

ՅՆՆՈ 80 ՅՅՅ.

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„М Н А Т О Б И“

ИЗДАТЕЛЬСТВО „ЛИТЕРАТУРА ДА ХЕЛОВНЕБА“